WYPISY POLSKIE.

PODRĘCZNIK DLA KLAS WYŻSZYCH
ŚREDNICH ZAKŁADÓW NAUKOWYCH.

UŁOŻYŁ

Teodor Wierzbowski.

WYDANIE DRUGIE.

WARSZAWA.
W DRUKARNI W. RATYŃSKIEGO (DAWNIÉJ J. BERGERA),
Elektoralna 14.

1888.

Wacław Prowalski

ПОЛЬСКАЯ ХРИСТОМАТІЯ.

ПОСОБІЕ ДЛЯ ВЫСШИХЪ КЛАССОВЪ
СРЕДНИХЪ УЧЕБНЫХЪ ЗАВЕДЕНІЙ.

СОСТАВИЛЪ

Ѳедоръ Вержбовскій.

ВТОРОЕ ИЗДАНІЕ.

ВАРШАВА.
ВЪ ТИПОГРАФІИ В. РАТЫНСКАГО, (ПРЕЖДЕ ІОСИФА БЕРГЕРА).
Электоральная 14.

1888.

PEDAGOGICZNA Biblioteka Wojewódzka w Białymstoku
884-8; 884(09)
23860

Дозволено Цензурою.
Варшава, 19 Августа 1888 г.

ОГЛАВЛЕНІЕ.

(Treść).

	стр.
Флоріанскій псалтырь (Psałterz floryański).	
1. Псалмъ 8 (Psalm VIII)	1
2. Псаломъ 50 (Psalm L)	—
3. Псаломъ 105 (Psalm CV)	2
Пѣсня „Богородице“ (Pieśń „Bogarodzica“)	3
Гнѣзненскія проповѣди (Kazania Gnieznieńskie).	4
Галка Андрей изъ Добчина (Andrzéj Gałka z Dobczyna).	5
Пѣснь въ честь Виклефа (Pieśń na pochwałę Wiklefa)	—
Библія королевы Софіи (Biblia królowéj Zofii).	6
Отрывокъ изъ книги Бытія (Ustęp z księgi Rodzaju)	—
Вислицкій статутъ въ польскомъ переводѣ (Statut wiślicki w przekładzie polskim), 1460.	8
Введеніе (Wstęp)	—
Молитвенникъ Навойки (Modlitewnik Nawojki).	9
Сатира на лѣниваго крестьянина (Satyra na leniwego chłopa).	—
Пулавскій псалтырь (Psałterz Puławski).	10
Псаломъ 8 (Psalm VIII)	—
Псаломъ 50 (Psalm L.)	11
Разговоръ Саломона съ Мархолтомъ (Rozmowy Salomona z Marchołtem), 1521.	—
1. Посвященіе (Dedykacya)	—
2. Разговоръ (Rozmowy)	12
Бѣльскій Мартинъ (M. Bielski), 1495—1575.	
1. Изъ введенія во Всемірную хронику (Ze wstępu do Kroniki świata)	—
2. Описаніе смерти и похоронъ Сигизмунда I (Opis śmierci i pogrzebu Zygmunta I)	15
Модржевскій Фричъ Андрей (A. F. Modrzewski), 1503—1569.	17
1. О мѣрахъ къ хорошему воспитанію дѣтей и юношей (Jakie staranie ma być około dobrego ćwiczenia dziateki młodzieńców).	—
2. О важности законовъ (O ważności praw)	21
3. Законъ противъ лѣнивыхъ (Prawa na próżnujące)	22
4. О приготовленіяхъ къ войнѣ и защитѣ страны (O przygotowaniach do wojny i obronie kraju)	23
5. Похвала школѣ и о пользѣ образованія (Wychwalanie szkoły i rozmaite jéj pożytki)	25

стр.

6. О постановкѣ школьнаго дѣла (Sposób postanowienia szkół). .
7. Краткій перечень нѣкоторыхъ недостатковъ Рѣчи Посполитой (Krótkie przypomnienie niektórych wad w Rzeczypospolitéj). —

Рей Николай (M. Réj), 1505—1569. 31

1. Гейналъ (Hejnał). . . . . —
2. Гимнъ къ Богу (Hymn do Boga). 32
3. Бездѣлушки (Figliki) . . . . . —
4. Звѣринецъ (Zwierzyniec). 33
5. Точное изображеніе жизни честнаго человѣка (Wizerunek własny żywota człowieka poczciwego) . . . . . —
6. Зеркало (Zwierciadło) 35

Тржецескій Андрей (A. Trzecieski), † 1583. 41

Жизнь и дѣянія честнаго польскаго шляхтича Николая Рея изъ Нагловищъ (Żywot i sprawy poczciwego szlachcica polskiego Mikołaja Reja z Nagłowic) . . . . . —

Оржеховскій Станиславъ (S. Orzechowski), 1513—1566. 45

1. Отрывокъ изъ рѣчи ко всей шляхтѣ о войнѣ противъ турокъ (Ustęp z mowy do wszystkiego rycerstwa o wojnie z turkami). —
2. Отрывокъ изъ рѣчи къ Сигизмунду I о войнѣ противъ турокъ (Ustęp z mowy do Zygmunta I o wojnie z turkami). . . 47
3. Quincunx. 49

Кохановскій Янъ (J. Kochanowski), 1530—1584. 51

1. Гимнъ къ Богу (Hymn do Boga). . . . . —
2. Псаломъ 8 (Psalm 8). 52
3. Псаломъ 133 (Psalm 133) 53
4. Пѣснь, въ которой прославляются знаменитѣйшіе польскіе короли (Pieśń, w któréj pochwala znakomitych królów polskich). —
5. Пѣснь на опустошеніе Подолья татарами (Pieśń na spustoszenie Podola przez tatarów) 55
6. Пѣснь по поводу избранія новаго короля (Pieśń z powodu wyboru nowego króla 56
7. Пѣснь, въ которой поэтъ предсказываетъ себѣ безсмертіе (Pieśń w któréj przepowiada sobie nieśmiertelność) . . . . —
8. Отрывокъ изъ „Пѣсни на Ивановъ день“ (Urywek z „Pieśni Świętojańskiéj“) 57
9. Плачъ VII (Tren VII) 58
10. Плачъ VIII (Tren VIII). 59
11. Плачъ X (Tren X) . . . . . —
12. Плачъ XIV (Tren XIV) 60
13. Сатиръ (Satyr) . . . . . —
14. Согласіе (Zgoda) 62
15. Отпускъ греческихъ пословъ (Odprawa posłów greckich) . . 64
16. Бездѣлушки (Fraszki) 68
17. Carmen macaronicum de eligendo vitae genere 69
18. Въ чемъ заключается добродѣтель (Wykład cnoty) . . . . —

Гурницкій Лука (Ł. Górnicki), 1527—1603 71

1. Дворскій человѣкъ (Dworzanin) . . . . . —
2. Исторія Польши (Dzieje w Koronie). 76

Шаржинскій Семпъ Николай (M. S. Szarzyński), † 1581. 78

1. Сонетъ IV: О нашей войнѣ, которую мы ведемъ съ сатаною, міромъ и плотью (Sonet IV: O wojnie naszéj, którą wiedziemy z szatanem, światem i ciałem) . . . . . —
2. Сонетъ V: О непрочности любви благъ міра сего (Sonet V: O nietrwałéj miłości rzeczy świata tego . . . . . —
3. Пѣснь V: О Фридрушѣ, убитомъ татарами въ сраженіи подъ Сокалемъ въ 1519 году (Pieśń V: O Fridruszu, który pod Sokalem zabit od tatarów roku 1519). 79
4. Бездѣлушка изъ Марціала (Fraszka z Marcyalisa) 80

стр.

Стрыйковскій Матвѣй (M. Stryjkowski), 1547—1582. 80

1. Польская хроника (Kronika polska) 81
2. Вѣстникъ добродѣтели (Goniec cnoty) 83

Клёновичъ Севастіанъ (S. Klonowicz), 1545—1602. 84

1. Бурлакъ (Flis) 85
2. Мошна Іуды (Worek Judaszów). 86
3. Элегія на смерть Я. Кохановскаго (Żale na śmierć J. Kochanowskiego) 88

Вишнёвскій Товій (T. Wiszniowski). 90

1. Плачъ II (Tren 2) . . . . . —
2. Плачъ XI (Tren 11). . . . . —

Варшевицкій Христофоръ (K. Warszewicki), 1543—1603. 91

Рѣчь на мазовецкомъ съѣздѣ 1587 г. (Mowa na zjeździe mazowieckim w roku 1587) . . . . . —

Верещинскій Іосифъ (J. Wereszczyński), 1532—1599. 94

Отрывокъ изъ „Воззванія къ войнѣ противъ турокъ и татаръ“ (Ustęp z „Ekcytarz do podniesienia wojny przeciwko turkom i tatarom“) . . . . . —

Скарга Петръ (P. Skarga), 1536—1612. 96

1. Сеймовыя проповѣди (Kazania sejmowe) 97
2. Воззваніе къ покаянію сыновъ Польской Короны (Nawoływanie do pokuty synów Korony Polskiéj 104

Гроховскій Станиславъ (S. Grochowski), 1540—1612. 107

1. Пѣсни славянской Каллiопы по случаю побѣды подъ Бычиною (Pieśni Kaliopy słowiańskiéj na zwycięztwo pod Byczyną).
2. Элегія на смерть Яна Замойскаго (Łzy smutne po zejściu Jana Zamoyskiego) . . . . . .
3. О книгѣ Ѳомы Кемпійскаго „De imitatione Christi“ (O książce Tomasza a Kempis „De imitatione Christi“). 110
4. На пѣніе пѣтуха въ полночь (Na północne kurowe pianie). . . —
5. Виридарій, или цвѣты духовныхъ рѣчемъ о младенцѣ Іисусѣ (Wirydarz albo kwiaty rymów duchownych o dziecięciu Jezusie) 111

Збылитовскій Андрей (A. Zbylitowski). 112

Жизнь шляхтича въ деревнѣ (Żywot szlachcica we wsi) . . . 113

Збылитовскій Петръ (P. Zbylitowski), 1569—1649. 115

Сходка шляхтичей (Schadzka ziemiańska). . . . . —

Кохановскій Петръ (P. Kochanowski), 1566—1620. 116

Освобожденный Іерусалимъ (Jeruzalem wyzwolona) 117

Жолкевскій Станиславъ (S. Żółkiewski), 1547—1620. 118

Отрывокъ изъ записокъ „О началѣ и ходѣ московской войны“ (Ustęp z pamiętników „Początek i progres wojny moskiewskiéj“) . . . . . —

Мясковскій Каспаръ (K. Miaskowski), 1549—1622. 121

1. Пѣснь на Вербное воскресеніе (Pieśń na Niedzielę Kwietnią). . —
2. Нэнія, элегія на смерть Яна Замойскаго (Nenia, panegiryka żałobna na śmierć Jana Zamoyskiego). 123
3. Элегія на разгромъ Украйны татарами (Pieśń żałobna na klęskę Ukrainną od tatarów). 125
4. Прощаніе съ Влощоновомъ (Waleta Włoszczonowska) . . . 127
5. На идиллiи Шимона Шимоновича (Na sielanki Szymona Szymonowicza). 128
6. Къ дверямъ (Na drzwi) 129

стр.

Шимоновичъ Шимонъ (S. Szymonowicz), 1557—1629. 129
1. Калачи (Kołacze) . . . . . —
2. Жнецы (Żeńcy) 132
Зиморовичъ Шимонъ (S. Zimorowicz), 1604—1629. 137
Роксоланки (Roksolanki) . . . . . —
Бирковскій Фабіанъ (F. Birkowski), 1566—1636. 130
Отрывокъ изъ проповѣди „Надгробный памятникъ Осману“ (Ustęp z kazania „Nagrobek Osmanowi“). 149
Барыка Петръ (P. Baryka). 142
Прологъ комедіи „Z chłopa król“ (Prolog komedyi „Z chłopa król“). —
Опалинскій Христофоръ (K. Opaliński), 1610—1656. 143
1. Сатира на тяготы и угнетеніе крестьянства въ Польшѣ (Satyra na ciężary i opresyą chłopską w Polsce) 144
2. Сатира на нерадѣніе о защитѣ границъ (Satyra na ogołocone ściany w obronę). 147
Старовольскій Шимонъ (S. Starowolski), 1588—1656. 148
1. Воззваніе или совѣты къ истребленію Перекопскихъ татаръ (Pobudka albo rada na zniesienie tatarów Perekopskich) . . 149
2. Улучшеніе нѣкоторыхъ обычаевъ польскихъ (Poprawa niektórych obyczajów polskich). 152
Твардовскій Самуилъ (S. Twardowski), 1600—1660. 154
1. Владиславъ IV (Władysław IV)) 155
2. II-ой плачъ на смерть Маріи Твардовской (Tren II-gi na śmierć Maryi Twardowskiéj). 156
Фредро Максиміліанъ Андрей (A. M. Fredro), † 1679. —
Отрывки изъ сочиненія: „Поговорки обыденныхъ рѣчей, или предостереженій“) Ustępy z dzieła „Przysłowia mów potocznych). —
Зиморовичъ Варѳоломей Іосифъ (J. B. Zimorowicz), 1597—1682. 158
Труженики (Trużenicy). 159
Потоцкій Вацлавъ (W. Potocki), 1622—1696. 163
1. Отрывки изъ „Хотинской войны“ (Wyjątki z „Wojny Chocimskiéj). . . . . —
2. Отрывки изъ „Вѣстника новой побѣды Собѣскаго“ (Ustępy z „Merkuryusza nowéj wygranéj Sobieskiego“). . . . 166
Коховскій Веспасіанъ Іеронимъ (H. W. Kochowski). 1633—1699. 168
1. Пѣсни (Pieśni). . . . . —
2. Отрывокъ изъ Пѣсней по поводу освобожденія Вѣны (Z Pieśni wybawionego Wiednia). 172
3. Польскіе псалмы (Psalmodya polska) 173
Гавинскій Янъ (J. Gawiński). 174
1. Псаломъ VIII (Psalm 8). 175
2. Соловей (Słowik). . . . . —
3. Самохвальство (Własna chwała). 176
4. Идиллія о дворской и сельской жизни (Sielanka o żywocie dworskim a sielskim). . . . . —
5. Бездѣлушки (Dworzanki). 179
Морштынъ Андрей (A. Morsztyn). —
1. Весна (Wiosna). 180
2. Къ лирѣ (Do lutnie). 181
3. Къ послу (Do posła). . . . . —
4. Въ лихорадкѣ (W kwartanie). 182
Пасекъ Златоустъ Янъ (J. Ch. Pasek). —
Отрывки изъ „Записокъ“ (Wyjątki z „Pamiętników“). . . . —

стр.

Діаковскій Николай (M. Dyakowski). 186
Отрывки изъ „Дневника вѣнскаго похода“ (Wyjątki z Dyaryusza wiedeńskiéj okazyi“) . . . . . —
Яблоновскій Станиславъ Янъ (J. S. Jabłonowski), 1670 — —1731. 190
Отрывокъ изъ сочиненія „Skrupuł bez skrupułu w Polsce“ . . . —
Лещинскій Станиславъ (S. Leszczyński), 1677—1766. 194
Отрывокъ изъ сочиненія „Głos wolny“ . . . . . —
Дружбацкая Елизавета (E. Drużbacka), 1687—1760. 197
1. Весна (Wiosna). 198
2. Отрывокъ изъ сатиры на женщинъ (Wyjątek z satyry na kobiety) 199
Конарскій Станиславъ (S. Konarski), 1703—1773. 200
Отрывокъ изъ сочиненія „O skutecznym rad sposobie“. . . . —
Китовичъ Андрей (A. Kitowicz), 1728—1804. 204
Отрывокъ изъ „Описанія нравовъ и обычаевъ (Wyjątek z „Opisu obyczajów i zwyczajów“) . . . . . —
Нарушевичъ Адамъ (A. Naruszewicz), 1733—1799. 207
1. Благородство, сатира (Szlachetność, satyra) 208
2. Голосъ умершихъ (Głos umarłych) 211
3. Молитва старика (Modlitwa staruszka). 213
4. Отрывокъ изъ жизни Я. К. Ходкевича (Wyjątek z „Życia J. K. Chodkiewicza). 214
Красицкій Игнатій (J. Krasicki), 1735—1801. 216
1. Басни (Bajki)
Волкъ и овцы (Wilk i owce) 217
Талеръ и червонецъ (Talar i czerwony złoty) . . . . —
Черепаха и мышь (Żółw i mysz) . . . . . —
2. Расточительность (Marnotrawstwo) . . . . . —
3. Монахомахія (Monachomachia) 220
4. Панъ Подстолій (Pan Podstoli) 222
Трембецкій Станиславъ (S. Trembecki), 1723—1812. 224
1. Сатира на пасквили (Satyra przeciw paszkwilom). . . . . —
2. Къ Каетану Венгерскому (Do Kajetana Węgierskiego) . . . 225
3. Отрывокъ изъ поэмы Зофіówка“ (Wyjątek z poematu „Zofiówka“). 226
Венгерскій Каетанъ (K. Węgierski), 1755—1787. 228
1. Къ Трембецкому (Do Trembeckiego) . . . . . —
2. Къ Журналу Богомольца „Monitor“ (Do „Monitora“ Bohomolca). 229
3. Къ Карлсбадскому ключу, изъ котораго Красицкій пилъ воду (Na studnią wKarlsbadzie, z któréj Krasicki pił wodę) . . 231
Коллонтай Гуго (H. Kołłątaj), 1759—1812. —
I-ое письмо къ Станиславу Малаховскому (I list do Stanisława Małachowskiego). 232
Нѣмцевичъ Юліанъ (J. Niemcewicz), 1757—1841. 235
Отрывокъ изъ комедіи „Возвращеніе посла (Wyjątek z komedyi, „Powrót posła“) . . . . . —
2. Героическая пѣсня о Жолкевскомъ (Duma o Żółkiewskim). . 241
Князнинъ Діонисій Францъ (F. D. Kniaźnin), 1750—1807. 243
1. Ода къ Гражданину (Oda do obywatela). . . . . —
2. Ода по случаю столѣтней годовщины Вѣнской побѣды 1683 г. (Oda na stóletnią rocznicę Wiedeńskiego zwycięztwa w roku 1683). 244
Заблоцкій Францъ (F. Zabłocki), 1754—1821. 245
Отрывокъ изъ комедіи „Сарматизмъ“ (Wyjątek z komedyi „Sarmatyzm“). . . . . —

стр.

Карпинскій Францъ (F. Karpiński), 1741—1825. 250
1. Возвращеніе изъ Варшавы въ деревню (Powrót z Warszawy na wieś) . . . —
2. Къ Юстинѣ (Do Justyny) . . . 252
3. Пѣсня нищаго изъ Сокаля (Pieśń dziada sokalskiego) . . . 253

Сташицъ Станиславъ (S. Staszic), 1755—1826. —
Отрывокъ изъ „Замѣтокъ о жизни Яна Замойскаго (Ustęp z „Uwag nad życiem Jana Zamoyskiego“) . . . 254

Фелинскій Алоисій (A. Feliński), 1771—1820. 257
Отрывокъ изъ трагедіи „Варвара Радзивиллъ“ (Ustęp z tragedyi „Barbara Radziwiłłówna“) . . . —

Вороничъ Павелъ Янъ (J. P. Woronicz), 1757—1829. 259
Отрывокъ изъ поэмы „Храмъ Сибиллы“ (Ustęp z poematu „Świątynia Sybilli) . . . 260

Осинскій Людовикъ (L. Osiński), 1755—1838. 261
1. Ода въ честь Коперника (Oda na cześć Kopernika) . . . 262
2. О качествахъ и достоинствахъ слога (Przymioty i zalety stylu) . 265

Венжикъ Францъ (F. Wężyk), 1785—1862. 268
Отрывокъ изъ поэмы „Окрестности Кракова“ (Ustęp z poematu „Okolice Krakowa“) . . . —

Снядецкій Янъ (J. Śniadecki), 1756—1830. 269
О заслугахъ Николая Коперника (O zasługach Mikołaja Kopernika) —

Снядецкій Андрей (A. Śniadecki), 1768—1838. 272
Отрывокъ изъ сочиненія „Теорія органическихъ существъ“ (Ustęp z dzieła „Teorya jestestw organicznych.“) . . . 273

Бродзинскій Казимиръ (K. Brodziński), 1791—1835. 274
1. Отрывокъ изъ поэмы „Веславъ“ (Ustęp z poematu „Wiesław“) . 275
2. Изъ воспоминаній о моей юности (Że wspomnień mojéj młodości“) . . . 277
3. Краковякъ (Krakowiak) . . . 278
4. Эпиграммы и бездѣлушки (Epigramaty i fraszki) . . . 279

Лелевель Іоакимъ (J. Lelewel), 1786—1861. —
Историческая параллель между Испаніею и Польшею (Historyczna paralela Hiszpanii z Polską) . . . 280

Мицкевичъ Адамъ (A. Mickiewicz), 1798—1855. 282
1. Гимнъ въ день Благовѣщенія Пресвятой Богородицы (Hymn na dzień Zwiastowania N. M. Panny) . . . 283
2. Три Будрыса (Trzech Budrysów) . . . 284
3. Сонетъ къ Нѣману (Sonet do Niemna) . . . 285
4. Крымскіе сонеты (Sonety Krymskie) . . . 286
5. Отрывокъ изъ касиды „Фарисъ“ (Ustęp z kasydy „Farys“) . 287
6. Отрывки изъ поэмы „Гражина“ (Ustępy z poematu „Grażyna“) 288
7. Отрывки изъ поэмы „Конрадъ Валленродъ“ (Ustępy z poematu „Konrad Wallenrod“) . . . 290
8. Отрывки изъ поэмы „Панъ Тадеушъ“ (Ustępy z poematu „Pan Tadeusz“) . . . 293
9. Отрывокъ изъ поэмы „Дзяды“ (Ustęp z poematu „Dziady“) . 298
10. Отрывокъ изъ курса славянскихъ литературъ (Ustęp z kursu literatur słowiańskich) . . . 301

Словацкій Юлій (J. Słowacki), 1809—1849. 303
1. Отрывокъ изъ стихотворенія „Часъ раздумья“ (Ustęp z wiersza „Godzina myśli“) . . . 304
2. Посѣщеніе пирамидъ (Odwiedziny piramid) . . . 306
3. Къ Сигизмунду Красинскому (Do Zygmunta Krasińskiego) . . 308
4. Въ Швейцаріи (W Szwajcaryi) . . . —

стр.

5. Отецъ зачумленныхъ въ Эль-Аришъ (Ojciec zadżumionych w El-Arisch) . . . 309

Красинскій Сигизмундъ (Z. Krasiński), 1812—1859. 313
1. Прощаніе съ Италіею (Pożegnanie Italii) . . . 314
2. Къ женщинѣ (Do kobiety) . . . 315
3. Къ Дельфинѣ П. (Do Delfiny P.) . . . —
4. Отрывокъ изъ глоссы св. Терезіи (Ułamek z glossy św. Teresy) 316
5. Отрывокъ изъ „Псалма вѣры“ (Ustęp z „psalmu wiary“) . . 319
6. Эпилогъ изъ „Иридіона“ (Epilog z „Irydyona“) . . . 320

Мальческій Антонъ (A. Malczeski), 1793—1826. 324
1. Отрывки изъ повѣсти „Марія“ (Ustępy z powieści „Marya“) . —
2. Къ Юліи (Do Julii) . . . 327

Залѣскій Богданъ Іосифъ (J. B. Zaleski), 1802—1886. —
1. Люборъ (Lubor) . . . 328
2. У насъ иначе (U nas inaczéj) . . . 329
3. Пѣснь поэта (Śpiew poety) . . . 330

Гощинскій Северинъ (S. Goszczyński), 1803—1877. 332
Отрывокъ изъ поэмы „Sobótka“ . . . —

Фредро Александръ (A. Fredro), 1793—1876. 334
Отрывокъ изъ комедіи „Нѣлюдимы и поэтъ (Ustęp z komedyi „Odludki i poeta“) . . . —

Моравскій Францъ (F. Morawski), 1783—1861. 336
1. Отрывокъ изъ стихотворенія „Дворъ моего дѣдушки (Ustęp z wiersza „Dworzec mojego dziadka“) . . . —
2. Басня „Осель“ (Bajka „Osieł“) . . . 338
3. Эпиграммы (Epigramaty) . . . —

Ржевускій Генрихъ (H. Rzewuski), 1791—1866. 339
Отрывокъ изъ „Записокъ стараго литовскаго шляхтича“ (Ustęp z „Pamiętnika starego szlachcica litewskiego“) . . . —

Корженёвскій Іосифъ (J. Korzeniowski), 1796—1863. 345
„Кіевскіе контракты“ изъ повѣсти „Пенсіонеръ“ („Kontrakty kijowskie“ z powieści „Emeryt“) . . . —

Одынецъ Эдуардъ Антонъ (A. E. Odyniec), 1804—1885. 350
1. Свадьба (Wesele) . . . 351
2. На смерть К. Бродзинскаго (Na śmierć K. Brodzińskiego) . . 352

Гарчинскій Стефанъ (S. Garczyński), 1805—1833. 355
1. Отрывокъ изъ поэмы „Вацлавъ“ (Ustęp z poematu „Wacław“) . . . —
2. Военные сонеты (Sonety wojenne) . . . 356

Поль Викентій (W. Pol), 1807—1872. 357
1. Отрывокъ изъ „Пѣсенъ Януша“ (Urywki z „Pieśni Janusza“) . . . —
2. Отрывокъ изъ „Юношескихъ приключеній Б. Винницкаго“ (Ustęp z „Przygód młodości B. Winnickiego“) . . . 359

Кондратовичъ Людовикъ (L. Kondratowicz), 1822—1862. 361
1. Отрывокъ изъ поэмы „Маргеръ“ (Ustęp z poematu „Margier“) . . . —
2. Горсть пшеницы (Garść pszenna) . . . 362

Гашинскій Константинъ (K. Gaszyński), 1810—1866. 365
1. Сонетъ къ сонету (Sonet do sonetu) . . . —
2. Сонетъ къ Шекспиру (Sonet do Szekspira) . . . —

Ленартовичъ Ѳеофилъ (T. Lenartowicz). 366
1. Золотой кубокъ (Złoty kubek) . . . —

стр.

2. Къ моему музыканту (Do mojego grajka) 367
3. Калина (Kalina). 368

Уейскій Корнелій (K. Ujejski).

Іеремія (Jeremiasz) . . . . . „ 369

Романовскій Мечиславъ (M. Romanowski), 1834—1863.

Отрывокъ изъ поэмы „Дѣвушка изъ Сонча“ (Ustęp z poematu „Dziewczę z Sącza“) 370

Кремеръ Іосифъ (J. Kremer), 1806—1875.

Отрывки изъ „Краковскихъ писемъ“ (Ustępy z „Listów z Krakowa“) . . . . . „ 372

Либельтъ Карлъ (K. Libelt), 1807—1875.

О народномъ языкѣ (O języku narodowym). 373 375

Шайноха Карлъ (K. Szajnocha), 1818—1868.

Болеславъ Храбрый (Bolesław Chrobry) 376 378

Бартошевичъ Юліанъ (J. Bartoszewicz), 1821—1870.

Характеристика К. Шайнохи (Charakterystyka K. Szajnochy) . . 384 385

Крашевскій Игнатій Іосифъ (J. I. Kraszewski), 1812—1887.

1. Отрывокъ изъ поэмы „Военныя дѣянія Витовта“ (Ustęp z poematu „Witoldowe boje“). 389
2. Умственная жизнь (Życie umysłowe) 392
3. Отрывокъ изъ повѣсти „Старая басня“ (Ustęp z powieści „Stara baśń“) 394

Шуйскій Іосифъ (I. Szujski), 1835—1883.

1. Отрывокъ изъ драматической поэмы „Коперникъ“ (Ustęp z poematu dramatycznego „Kopernik“). 396
2. Отрывокъ изъ рѣчи „О значеніи Длугоша въ европейской исторіографіи (Ustęp z mowy „Stanowisko Długosza w historyografii europejskiéj“) 400 401

Милковскій Сигизмундъ (Z. Miłkowski).

Отрывокъ изъ повѣсти „Ускоки“ (Ustęp z powieści „Uskoki“) . . 404 406

Кононницкая Марія (M. Konopnicka).

1. Лѣтняя ночь (Noc letnia) . . . . . — 409
2. Погибнетъ-ли? (Czy zginie?) 410

Сенкевичъ Генрихъ (H. Sienkiewicz).

Янко музыкантъ (Janko muzykant) . . . . . 412 —

ПРИБАВЛЕНІЕ.

(Dodatek).

Образцы народнаго творчества и говоровъ (Przykłady twórczości ludowéj i narzeczy). 419

1. Изъ великопольскихъ сказокъ и преданій (Z wielkoposkich ludowych baśni i podań) 420
   Изъ великопольскихъ народныхъ пѣсенъ (Wielkopolskie ludowe pieśni) 424
   Великопольскія народныя пословицы и поговорки (Wielkopolskie przysłowia i zdania ludowe) 425

стр.

2. Изъ малопольскихъ народныхъ сказокъ и преданій (Małopolskie ludowe baśnie i podania) 426
   Изъ малопольскихъ народныхъ пѣсенъ (Małopolskie ludowe pieśni) 430
   Малопольскія народныя пословицы и поговорки (Małopolskie przysłowia i zdania ludowe) 433
3. Изъ мазовецкихъ народныхъ сказокъ (Mazowieckie baśnie ludowe) 434
   Изъ мазовецкихъ народныхъ пѣсенъ (Mazowieckie pieśni ludowe) 438
   Мазовецкія народныя пословицы и поговорки (Mazowieckie ludowe przysłowia i zdania) 441
4. Изъ подгалянскихъ народныхъ сказокъ (Podhalańskie ludowe legendy) 442
   Изъ подгалянскихъ народныхъ пѣсенъ (Podhalańskie ludowe pieśni) 444
5. Силезская народная легенда (Podania ludowe szlązkie). . . 446
   Изъ силезскихъ народныхъ пѣсенъ (Szlązkie pieśni ludowe) 447
6. Изъ кашубскихъ сказокъ и преданій (Kaszubskie baśnie i podania) 449
   Изъ кашубскихъ народныхъ пѣсенъ (Kaszubskie ludowe pieśni) 450
   Изъ кашубскихъ народныхъ поговорокъ и пословицъ (Kaszubskie przypowieści i przysłowia ludowe) 452

Словарь архаизмовъ, провинціонализмовъ, иностранныхъ словъ и латинскихъ выраженій (Słownik archaizmów, prowincyonalizmów, wyrazów cudzoziemskich i łacińskich wyrażeń). 453

Общія пособія (Ogólne dzieła pomocnicze). 463

ФЛОРІАНСКІЙ ПСАЛТЫРЬ.

(PSAŁTERZ FLORYAŃSKI).

На трехъ языкахъ: латинскомъ, польскомъ и нѣмецкомъ; написанъ въ теченіе послѣдней четверти XIV столѣтія; онъ былъ открытъ Іосифомъ Хмелемъ въ началѣ двадцатыхъ годовъ текущаго столѣтія въ библіотекѣ монастыря св. Флоріана (вблизи города Линца въ верхней Австріи), гдѣ онъ находится по настоящее время. Изданія: Вѣна, 1834, Познань, 1883. Образцы письма при: „Zabytek dawnéj mowy polskiéj“ (Poznań, 1857). *Пособія*: W. Nehring, O psałterzu Floryańskim (Poznań, 1871), Der Florianer Psalter (Archiv für slavische Philologie, II 409); J. Leciejewski, Die Sprache des polnischen Theils des Florianer Psalters (Archiv für slav. Phil. VI 495, VIII 74, 256). Знакъ ǫ=ą, ę.

Псаломъ 8.

(P s a l m VIII.)

Gospodne bosze nasz, kako dziwne iest ymǫ twoie we wszelikey zemy! Bo powiszono iest wielmnoszstwo twoie na nebosa. Z ust dzeczskich y ssǫcych swirzchowal ies chwalǫ prze neprziiaczele twoie, aby skazil neprziiaczela y pomsciczela. Bo vzrzǫ nebossa twoia dzala palczow twogich, mesǫcz y gwazdy, iesz ies ty vczinil. Czso iest czlowek, isz gi pomnisz, albo syn czloweczi, isze gy nawedzasz? Vczinil ies gi malem mney wszech angelov, slawǫ y czczǫ coronowal ies gi, y postawil ies ginad dzala rǫku twoiu. Wszitko podbil iespod nogi iego, owcze y scot wszistek, y nadto wszistek swerz polni; ptaczy nebeszczy y riby morzke, iesz przechodzǫ stdze morzke. Gospodne bosze nasz, kaco dziwne iest ymǫ twoie we wszey zemy!

Псаломъ 50.

(P s a l m L.)

Smiluy se nademnǫ, bosze, podlug welikego miloserdza twego. I podług mnoszstwa lutowana twego sgladz lichotǫ moiǫ. Daley omiy me od lichoti moiey y od grzecha mego oczisci me. Bo lichotǫ moiǫ ia poznawam y grzech moy przeciwo mne iest zawszdi. Tobe samemu zgrzeszil iesm, y zle przed tobǫ czinil iesm, bi sprawion w molwach twogich, y przemoszesz, gdi cze sǫdzǫ. Bo owa w lichocze poczǫl iesm se, y w grzeszech poczǫla me macz moia. Owa wem, prawdǫ mylowal ies; ne pewne y taiemne mǫdroscy twoiey ziawil ies mne. Ocropisz me, gospodne, yzopem y oczisczon bǫdǫ; omyiesz me y nad zneg vbelon bǫdǫ. Sluchowi memu

dasz radoscz y wesele, y radowacz se bǫdǫ cosci vsmerzone. Otewrocy licze twoie od grzechow mogich y wszytky lichoti moie sgladz. Serce cziste stworz we mne, bosze, y duch prawi wznowi we czrzewech mich. Ne odrzuczay mne od licza twego y ducha swǫtego twego ne oteymuy otemne. Wrocy mne wesele zbawena twego y duchem przednim sczwirdzi me. Nauczǫ liche drogam twim, a nemilosciwi ku tobe se obroczǫ. Zbaw me ode krwy, bosze, bosze zbawena mego, y weselicz bǫdze iǫzyk moy sprawedlnoscz twoiǫ. Gospodne, wargi moie otworz, a vsta moia ziawǫ chwalǫ twoiǫ. Bo bi bil chczal offarǫ, dal bich bil, owszem offeramy ne bǫdzesz se kochacz. Offera bogu duch smǫczony, sercza scruszonego y vczyszonego, bosze, ne wzgardzisz. Dobrotliwe vczin, gospodne, w dobrey woli twey syon, abi sprawoni muri ierusalemske. Tegdi przymesz ofarǫ sprawedlnosci, modly y offari; tegdi wloszǫ na twoy oltarz czelǫt.

Псаломъ 105.

(Psalm CV.)

Chwalcze gospodna, esze dobry, bo na wyeki myloserdze yego. Kto molwycz bǫdzie moczy gospodnowy, vslyszany vczyny wszytki chwaly yego? Blogoslaweny, gysz sstrzegǫ sǫda twego, y vczynyǫ prawotǫ w kaszdy czas. Pomny naas, gospodne, w dobrowolstwye lvda twego, nawyedzy naas we zbaweny twogem. Na wydzenyee w dobroczy wybranych twogich, na wesselenye w radosczy lvda twego, by chwalon s dzedzyneǫ twoyeǫ. Zgrzeszyly gesmy y s otczsy naszymy; po krzywdzye smy vczynyly, lychotǫ yesmy strogyly. Otczsowe naszy w egipcye nye rozvmyely dzywom twogym, nye byly pomyǫtlywy mnoszstwa myloserdza yego. Y pobvdzyli albo y wzdraznyli sǫ, stǫpaiǫcz w morze, morze czyrzwonee. Y zbawyl ye prze ymyǫ swoye, by znanǫ vczynyl mocz swoyǫ. Y vkaral morze czyrwonee, y wysschlo yest; y wywyodl yee w glǫbokǫsczoch yako na pusszcy. Y zbawyl ye z rǫkv nenazrzǫczych, y odkvpyl ye z rǫki neprzyyaczelowy. Y pokryla woda zamǫczayǫczee ye; geden z nych ne zostaal. Y wyerzyly seǫ slowom yego, y chwalyly seǫ chwalǫ yego. Rychlo vczynyly sǫ, zapomnyely sǫ skutkuow albo dzal yego; ne chowaly seǫ rady yego. Y szǫdaly seǫ szǫdze na puszczy, y kusyly seǫ boga w przewodzv. Y dał gym prosbǫ gich; y poslal nasyczenye w dvsze gych. Y rozgnyewaly albo rozdrasznyly moyszesza w stanyech, aarona swǫtego gospodnow. Otworzyla sǫ szemya, y poszarla dathan, y pokryla sbor abyron. Y zagorzal sǫ oghen w synagodze gych; plomyen poszegl grzesznee. Y vczynyly czyelǫ w orebv; y modlyly sǫ sie rytym balwanom. Y przemyenyly seǫ slawǫ swoyǫ w podobenstwo czelǫcza gedzǫczego syeno. Zapomnyely sǫ boga, gensz zbawil ye, gensze vczynyl weligee rzeczy w egypcze, dzywy w szemy kam, oczwernycze w morzv czyrzwonem. Y rzekl yest, by ye rozproszyl albo zatracyl, by ne moyszesz wybrany yego staal w rozlomenyu przed nym, by otwroczyl gnyew yego, by ne rozproszyl albo ne zatraczyl gich; y za nyczse gymyely sǫ szemǫ szǫdnǫ. Ne wyerzyly sǫ slowom yego, y szemraly sǫ w stanyech swogich; ne vslyszely sǫ glossa panowa. Y wznyosl rǫkǫ swoyǫ na nye, by rozprostrzaal ye na pvszczy. Y by srzuczyl semyǫ

gich w pogany, y rozproszyl ye w krolestwa. Y poczǫly sǫ beelphegor albo poswyǫczyly sǫ balwana poganskego belfegor; y gedly sǫ poswyǫczenye martwych. Y rozgorzyly sǫ gy w nalazach albo w nalezenych swich; y rozmnoszylo se w nych sspadzenye. Y staal fynees y vkogil, y przestalo trzǫsenyee. Y gymyano yemv yest za prawotǫ, z pokolenyaa w pokolenyee asz na wyeki. Y rozdraznyli sǫ gy v wody przeczywenstwa, y gaban yest moyszeesz prze nye; bo rozgorzyly duch yego. Y rozdzelil v wargach swogich; ne rozproszyly poganow, yesz rzekl gospodzyn gym. Y smyeszali sǫ se medzy pogany, y nawykly sǫ dzalom gich; y sluszyly sǫ rytym balwanom gich, y vczynylo sie w pogorszenyee. Y obyetowaly sǫ syny swe y czsery swe dyablom. Y przelyly sǫ krew newynowatǫ, krew synuow swogich y czsor swogich, gesz sǫ obyetowaly rytym balwanom canaanskym. Y pobyta yest szemya gich we kirwyech y pokalena yest w dzaloch gich, y grzeszyly seǫ w nalazach swogich. Y rozgnyewal sye yest roserdzyym gospodzyn na lvd swoy; y omrzalo yest gey dzedzyny swoyey. Y poddał ye w rǫcze poganom; y panowaly sǫ gym, gysz nenawyedzely gich. Y mǫczyly gee neprzyyaczele gich, y vsmyerzyli sǫ sye pod rǫkama gich; czǫsto zbawyal yee. Ale ony rozgarzaly gy w radze swogey, y vsmyerzily sǫ se w lychotach swogich. Y vzrzal, gdy mǫczyly sǫ sye; y vslyszal modlitwǫ gych. Y pomnyal obrzǫd swoy; y zal mv gest bilo podlug mnozstwa myloserdza gego. Y dal ye w myloserdza przed obliczym wszech, gysz sǫ ye yǫly. Zbawony vczyn nas, gospodne bosze nas, y sberzy nas z pogan, bychom chwalyly albo zpowedaly ymenv swǫtemu twemu, y radowaly bychom sye w slawye twoyey. Blogoslawony gospodyn bog israhel ot weka y asz do weka; y rzecze wszytek lvd: bǫdz, bǫdz.

ПѢСНЯ „БОГОРОДИЦѢ“.

(PIEŚŃ „BOGARODZICA“).

Древнее преданіе приписываетъ ее св. Войтѣху, но, по всей вѣроятности, она была составлена не раньше первой половины XIII-аго столѣтія; древнѣйшій списокъ ея (въ рукописи Nr. 408 Ягеллонской библіотеки въ Краковѣ), по которому мы сообщаемъ ее ниже, относится къ первой половинѣ XV-го столѣтія. Впервые она была напечатана Яномъ Ласкимъ, во главѣ его статута „Commune incliti Poloniae regni privilegium“ въ 1506 году. *Пособія*: W. A. Maciejowski, Piśmiennictwo polskie, III, 2, 40, (списокъ древнѣйшаго текста); A. Kalina, Rozbiór krytyczny pieśni „Bogarodzica“; R. Pilat, Pieśń „Bogarodzica“ (Pamiętnik akademii umiejętności w Krakowie, wydział filologiczny, tom IV).

Boga rodzicza dzewicza, bogem slawena maria,
W twego syna gospodzina mathko swolena, maria.
Szysczi nam, spwsczi nam kyrieleyson.
Twego dzela krzcziczela boz..... vslisz glossy, napelni misli czlowecze,
Slisz modlithwa yanz noszymi oddacz, radzy, yegosz prosimi a na szwecze sboszni pobith, po szywocze rayski przebith, kyrieleyson.
Nasz dla wstal z marthwich syn bozy, werzisz w tho czlowecze zbozny, ysz przesz trud bog swoy lud odyal dyabley strozey.
Przidal nam sdrowa vecznego, starostǫ scowal pkelnego, zmercz

podyal, wspomonal czloweka pirwego.

Jensze trudi czirpal za werne, yescze bil ne przespal za zmerne, alis sam bog z marthwich wstal.

Adame, thi bozi kmecziu, thi syedzysz w boga weczu, domeszczisz thwe dzeczi, gdzesz krolwya angely.

Thegosz nas domesczisz, iesu criste mili, bichom s toba bili, gdze szie nam radwya swe nebeszke sily.

Bila radosczy, bila milosczy, bilo vidzene, thworcza angelszke besz koncza, thwcz sze nam swidzalo dyable potampene.

Ny szrebrem, ny szlothem nasz diablu othkwpil, szwa moycza zastapil, czebye dla, czlowecze, dal bog przeklocz szobe rancze, nodze obe, kry swantha sla z boga na sbawene thobe.

Verzisz w tho, czlowecze, iz iezu cristh prawi czirpal za nasz rani, swa swanthą crew przelal za nasz crzesczyani.

O dwszy, o grzeyszne, sam bog peczǫ yma, dyablw yǫ odthima gdze tho sam bog krvlwye, sobyǫ przyma.

Maria dzewicze prosmy sinka thwego, krola nebyeszkego, haza nasz wochowa othe wszego szlego.

ГНѢЗНЕНСКІЯ ПРОПОВѢДИ.

(KAZANIA GNIEŹNIEŃSKIE).

Относятся къ первой половинѣ XV столѣтія, сохранились онѣ въ одной изъ рукописей библіотеки гнѣзненскаго капитула и изданы гр. Титомъ Дзялынскимъ въ Познани въ 1857 г. подъ заглавіемъ: „Zabytek dawnéj mowy polskiej“. *Пособіе*: B. Erzepki, Der Text der Gnesener Predigten kritisch beleuchtet (Posen, 1885).

Christus puer natus est, dzathky mile, ysze gako tho vy szamy dobrze vecze y tesze vy o them tho czǫsto slychacze; gdisczy szǫ kthoremv krolevy albo xǫszǫczu szin narodzy, tedicz vǫcz po fszythkemv krolesftw posly beszǫ a tho orǫdze ony pouedagǫcz, ys ci szǫ gest bil kroleuicz narodzyl, a takes czy svǫczy angely sǫcz tho ony bili vczynily isze gdis szǫ christ gest byl narodzyl, tedicz vǫcz yszecz ony o gego narodzenu szǫcz nam bily pouedaly, a na pouetrzu slothke pene szǫcz ony bily speuevaly a rzekǫcz tako: chuala bǫcz bogu na uiszszokosczy a mir boszy bǫcz naszemu ludu dobre vole. A przes tocz svǫty lucasz thato sloua movy, rzekǫcz tako, yszo gac-eszm namnegszy poszel oth milego christa a pouedam ci ga tho vam fszythkiim chrzeszczyanom i tesze slugam bosziim, isczy szǫ na to nasz zbawiczel gest bil narodzyl s krolefniy nebeske a s dzeuicze panniy marie, cos-cy on tentho svath othkupicz ma. A przes to gdis ci szǫ christus gest byl na then tho svath narodzil, tedy vǫcz krolefstwo nebeszke takocz gest ono bilo barszo velikiim nebeszkiim veszeliim napelnono, ysze-cz szǫ gest ono ludzem na szemy tako bilo vydzalo, gakobi szǫ ono na ne obalicz bilo chczalo. A tho f then-tho czasz, gdiszecy szǫ k nam sz nebosz svǫczy angely, veszelǫcz szǫ bily stǫpualy, a tho dagǫcz chualǫ krolu nebeszkemu y tesze naszemv christowi milemv, is-czy nasz mily iezus christus narodzil-ci szǫ gesth on byl f tento czasz, gdis-czy stare latho schodzy a noue przichodzy, przes tho isbi-cz szǫ on

na skonczenv svatha vkaszal przycz k nam. A tesz-czy nasz christus mi li gest-cy szǫ on f tentho czas byl narodzil, gdys-czy dna przybiua a noczy vbiua, tego dla ysze ktori-cz clouek ven verzy, ten-czy bǫdze veszuan ku vekuge svathlosczy krolefstwa nebeskego. Tes-czy christus gesth-cy on posnan bil svathloszczǫ, przes to is-czy on nebo y szemǫ osfecza. A sza prafdǫcz by tentho clouek byl barszo greszny, genszeby on oth tetho svathloszczy ne bil osfeczon f gego duszii. A przes to ktoricz clouek medzy namy chce bycz f gego duszy thǫto svatloszczǫ osveczon, proszysz thy dzysza christa, gensze-cz szǫ gest bil gako dzysza narodzyl a rzekǫcz tako: mog mily pane bossze, proszǫ ga dzysza greszny clouek thuego miloszerdza, aby my thy raczyl mogǫ greszną duszǫ thvim miloserdzym osfeczycz a swǫthim gǫ duchem napelniy, tako isbychcy ga na themtho svecze tako thobe sluszyl, gakobich cy ga svoge duszy nalasl sbavene a pothem krolefstwo nebeske. A przes to chcem-ly mi thamo my greszny ludze do tegotho veszela krolefstwa nebeskego prycz, tegocz my szamy szobǫ ne moszemiy dostǫpicz a tho presz daru ducha svǫtego a tesze pres pomocy panniy marie. A przes to my uczeczmi szǫ dzysza k ne, szauitagǫcz gǫ thǫto modlithfwǫ, gakǫcz gest gǫ bil szauital s krolefstwa nebeskego gabriel angol, rzekǫcz tako: Sdroua maria, milosci-sz pelna, bog s tobǫ, bog f troczy gediny, oczecz, sziin, duch.

АНДРЕЙ ГАЛКА ИЗЪ ДОБЧИНА.

(ANDRZÉJ GAŁKA Z DOBCZYNA).

Въ 1440 г. поступилъ въ краковскій университетъ, гдѣ получилъ степень магистра свободныхъ знаній и былъ профессоромъ въ тридцатыхъ годахъ XV столѣтія. Въ 1439 г. онъ былъ назначенъ краковскимъ каноникомъ. Спустя нѣсколько лѣтъ Галка принялъ ученіе Виклефа, вслѣдствіе чего былъ вынужденъ въ 1449 г. бѣжать въ Силезію. Оттуда онъ посылалъ въ Краковъ письма и посланія въ свою защиту; въ то же время онъ написалъ пѣсню *Cantilena vulgaris* въ честь Виклефа. Напечатали ее: M. Wiszniewski, Historya literatury polskiéj, III, 425 и Żegota Pauli, Codex diplomaticus studii generalis Cracoviensis, II, 116. *Пособіе*: A. Sokołowski, Andrzéj Gałka z Dobczyna, poeta polski w XV wieku (Przewodnik naukowy i literacki, 1874, II 120).

Пѣснь въ честь Виклефа.

(Pieśń na pochwałę Wiklefa).

Lachowie, Niemczowie,
fschiczi iązikowie,
wątpiczeli w mowie
y fschego pisma slowie,
Wikleph prawdą powie.
Gemuzz nie rownego
mistrza poganyskiego
y krzeszczianyskiego
ani bądze wiączszego
aż do dnia sądnego.

Kto chce tego dowieszcz,
ta gest o niem powieszcz:
kto k niemu przistąpi
y w gego drogą wstąpi,
nigdy z niey nie stąpi.
Od boskich rozumow
asz do luczskich umow
rzeczi pospolite
wiele mądrczom zacrite,
uczinil odcrite.

O cirkwney gednoszczi,
koszczelney swiątoszci,
Anticrista wloszczi,
nynieyszhich popow zloszczi
popiszal s pelnoszczi.
Kristowi kaplany
od Krista wezwany
gegozz nasladuią
y skutki ukazuią,
czo szą roskazuią,
Cessarsszczi popowie
są Anticristowie.
gich mocz nie od Crista,
ale od Anticrista
s cessarskego lista.
Pirzwy pop Lassota
wzzął mocz od chobota
Constantina smoka,
gegozz iad wylan z boka
w cirkwi rok od roka.
Lassota szą trudzil,
Schatan go pobudzil,
by cessarze ludzil,
weymienyn gi obludzil,
Rzim na nie wyludzil.

A po niem laici
obłudzeny fschiczci
przeedz gich dziedzici
namiasckowie stradnyci
są w welikey tszczii.
Chcemli tszczice zabycz
a pokoia nabycz,
musszimy szą modlicz
Bogu a miecz naostrzicz,
Anticristi pobicz.
Nie z zelaznim meczem
Anticrista szeczem,
Szwiąti Pawel z lista
rzekl zabicz Anticrista
slowem Jhesu Krista.
Prawda rzecz Kristowa,
lezz Anticristowa;
prawdą popi taią,
yzze szą gey ląkaią
lezz pospolstwu baią.
Kriste przez twe rani
racz nam dacz kaplani,
gizzby prawdą wiedli,
Anticrista pogrzebli,
Nas k tobie prziwiedli.

БИБЛІЯ КОРОЛЕВЫ СОФІИ.

(BIBLIA KRÓLOWÉJ ZOFII).

Все Священное Писаніе, по приказанію королевы Софіи, послѣдней жены Владислава Ягайлы, было переведено на польскій языкъ въ половинѣ XV столѣтія Андреемъ изъ Яшовицъ. Дошедшая до насъ рукопись содержитъ только часть Ветхаго Завѣта (первыхъ 186 листовъ). Она находится теперь въ гимназической библіотекѣ въ Шарошъ-Патакѣ въ южной Венгріи, куда была перенесена, по всей вѣроятности, Іоанномъ Коменскимъ, профессоромъ школы Чешскихъ Братьевъ въ Лешнѣ и протестантской коллегіи въ Шарошъ-Патакѣ. *Изданіе и пособіе*: A. Małecki, Biblia królowéj Zofii, Lwów. 1871, W. Nehring, Die Sophien-Bibel (Archiv für slavische Philologie, VI 159); E. Ogonowski, Einige Bemerkungen über die Sprache der altpolnischen Sophienbibel (Archiv für slav. Phil. IV 243).

Отрывокъ изъ Книги Бытія.

(Ustęp z Księgi Rodzaju).

Na poczętce bog stworzyl nyebo y szemyę, alye szemya byla nyeuszyteczna a proszna, a czmi bili na twarzy przepaszczy, a duch boszy na szweczye nad wodamy. Y rzekł bog: bądz szwyatlo, y stworzono szwyatloszcz. A uszrzal bog szwyatloszcz, ysze gest dobra, y roszdzelyl szwyatloszcz dnyem, a czmi noczę y uczynyl wyeczyor a z yutra, dzeyn geden. Lepak rzecze bog: bądz stworzenye w poszrzod wod, a rozdzelyl wodi od wod. Y uczynil bog stworzenye y rozdzelyl wodi, gesto bili pod stworzenym, ot tich, gesz bili nat stworzenym. Y stalo sze gest tako. Y nazwal bog stworzenye nyebem, i stal sze wyeczor a z yutra, dzen drugi. Weszrzal lepak bog y rzekl: zgromaczczye sze wodi, geszto pod nyebem sę, w myasto gedno, a ukasz szę suchoszcz, a stalo szę gest tako. Y nazwal bog suchoszcz szemyę, a zgromadzenye wod nazwal morze, y wydzal bog, ysze gest dobrze. Y rzekl: wsplodz szemya szelye czynyęcz szemyę (siemię), a drzewo y yablko noszęcz, czynyęcz owocze podlug swego przyrodzenya, gegosz szemye (siemię) w sobye samem bądz na szemy (ziemi). A stalo sze gest tako. Y wsplodzyla szema szele, mayęcz szemyę (siemię) podlug plodu swego, a drzewo noszęcz owocze a mayęcz kaszdi szemyę, plodzęcz podlug przyrodzenya swego; y wydzal bog, ysze gest dobrze. Y stalo sze z wyeczora a s yutra, dzen trzeczy. Y powyedzal bog: bądzczye szwyatla w stworzenyu nyebyeskyem, a rozdzelcze dzen s noczę, a bądzczye na rozeznanye czasom y dnyom, y latom, abi szwyeczyly nad stworzenym nyebeszkym, a oszwyeczyly szemyę (ziemię); i stalo sze tako. Y uczynyl bog dwye szwyeczi wyeliczi, szwyatlo wyęczsze, abi dnyu szwyeczylo, a szwyatlo mnyeysze, abi noczi szwyeczylo, a k temu gwyazdi, geszto sę w stworzenyu nyebeskym, abi szwyeczyly nad szemyę, a wlodly dnyem y noczę, a szwyatlo rozdzielily se czmę; y wydzal bog, ysze gest dobrze. Y stalo szę z wyeczora a z yutra, dzen czwarti. Potem rzekl bog: wsploczczye wodi s szebye plod ribni, dusze zywne, i plod latayęczi nad szemyęę i pod stworzenym nyebyeszkym. Y stworzil bog wyeloribi y wszelkę duszęę zywnę y ruchayęczę, ktorę szę s szebe wodi widali, kaszde osobnye w swem rodzayu, y wszitek plod latayęczi podlug przyrodzenya swego, y wydzal bog, isze gest dobre. Y poszegnal temu stworzenyu, a rzkęcz: roszczczye a rozmnoszczye szę, a napelnyczye szobę wodi morskye, a ptasztwo sę rozplodz na szemy; i stalo sze z wyeczora a z yutra dzen pyęti. Opyęcz rzekl bog: wiwyecz szemya stworzenye szywe w swem porodze, dobitek, robaky y szwyerz szemsky gich podle podobyenstwa; y stalo sze gest tako. Uczynyl bog szwyerzęta szemska, kaszde podlug podobyenstwa, gich, i dobitek, y rodziczne robaczstwo, ysto szę plodzy po szemy w swem przyrodzenyu. Y uszrzal bog, że to gest dobrze. Y rzekl: uczynmi czlowyeka ku oblyczu a ku podobyenstwu naszemu, abi panowal ribam morskym, a ptakom, geszto latayę pot stworzenym nyebeszkym, y zwyerzętęm szemskym, y wszemu stworzenyu, y wszemu uczynyenyu trwayęczemu, geszto szę rusza po szemy. Y stworzyl bog czlowyeka, ku oblyczyu y ku podobyenstwu swemu, a ku oblyczu boszemu stworzyl gego, samcza a samyczę, stworzył ge, y poszegnal gym bog a rzkęcz: roszczczye a ploczczye szye, a napelnyczye szemyę, a oszyęgnyczye yę sobye, a panuyczye ribam morskym, i ptasztwu, geszto po powyetrzu lata, y wszemu stworzenyu, gesztę szę rucha na szemy, y rzekl bog: oto dalesm wam wszelkye szele, noszęcz szyemyę podlug przyrodzenya swego na szemy, a wszelkye drzewo, geszto ma w sobye samym szyemyę przyrodzenya swego, aby bilo wam na pokarm y wszem szwyerzętom na szemy, y wszelkyemu ptaku pod nyebem, y wszem stworzenyu na szemy, geszto sobę wladnye,

w gemszeto gest dusza szywa. Abi sobye myal na pokarmyenye, i stalo sze tako. Y uszrzal bog wszystko, czosz bil stworzyl, a to wszitko gest bardzo dobre. Y stalo szǫ z wyeczora a s yutra, dzen szosty.

ВИСЛИЦКІЙ СТАТУТЪ

ВЪ ПОЛЬСКОМЪ ПЕРЕВОДѢ.

(STATUT WIŚLICKI W POLSKIM PRZEKŁADZIE).

1460.

Вислицкій статутъ Казимира III Великаго отъ 1347 года впервые былъ переведенъ на польскій языкъ въ 1460 году. Эта рукопись сохраняется въ курницкой библіотекѣ; издана она въ полномъ видѣ въ гомографическомъ снимкѣ подъ заглавіемъ: „Statut Wiślicki w polskim przekładzie roku 1460," Парижъ и Познань, 1876.

Введеніе.

(Wstęp).

Poczinayą syą statuta krola Kazimira w gymyą bosze a tho napyrwey. Gdysz podlvg pysma navky wszelky czlowiek w mlodosczy gest podobnyeyszy kv zlemv y wszelkye stworzenye swiata gest nyetrwayącze samo w sobie, ale przyrodzenye czlowiecze rychley syą sklony podlvg swiata kv grzechv, nysz podlvg swiathlosczy kv bogv, aczkoly podlvg zrządzenya bosskiego stworzeny myelibi bycz czsny, wierny, sprawyedliwi, spokoyny, a ysze rospvszczone lakomstwo, aczby sprawiedlywosczą nye bylo sklonyono, tedi zgoda y pokoy myedzi ludzmy by zgynąly a kaszdy, czso bi syą gemv lvbylo, uczynyl, ale ysze nawiączssza dobrocz gest od lvdzi na swiecze sprawyedlywoscz mylowacz, czudzego nye drapacz, opczego a swego podlvg boszey woley y mylosczy vszywacz, przeto, aby nyezgodny vczychnali a zgodny przezpyecznoscz myeli, vkladi y prawa są przez rącze bosze vstawyony.

Kazimirz z boga mylosczy krol polsky wyznawyamy thym to pysmem, chcząc, aby poddany krolestwa naszego a na ymyą polskyego obogego stadla geden z drvgym poczesnye byl, a geden drvgego nye vraszal, ale sprawiedlywosczy dopomagal, przetho z osobney rady wyelebnego oczcza ksyądza Yaroslawa, gnyesznyenskiego kosczola jarczybiskvpa, y tesz prelatow y stolnykow, woyewod, ryczerzy y pospolstwa sylachty naszey y ziemye polskyey kv wieczney pamyączi vklad abo statvta vstawylismy, ktoresz pod pysmy, chcząc, aby ge wziąli, w zemy polskyey wszytczy zachowali pod narvszenym naszey mylosczy a chcącz wyny w tych ksyągach vloszoney, bo cząstokrocz zły acz nye bądze syą bal grozy, ale syą bądze bal wyny.

МОЛИТВЕННИКЪ НАВОЙКИ.

(MODLITEWNIK NAWOJKI).

Этотъ памятникъ былъ списанъ съ болѣе древней рукописи въ концѣ XV столѣтія. Первый издатель Янъ Мотти (Motty) назвалъ его молитвенникомъ Ядвиги (дочери Владислава Ягайлы), основываясь на надписи позднѣйшаго времени, находящейся на серебряномъ футлярчикѣ рукописи. Теперь принято называть этотъ памятникъ молитвенникомъ Навойки (Nawojka=Natalia), потому что это имя упоминается въ самомъ текстѣ его. *Изданія*: Познань, 1823 и 1876. Краковъ, 1849, Вильно, 1856. *Пособія*: J. Rymarkiewicz, Książeczka Jadwigi albo Nawojki z XV wieku (Ateneum, 1876, I 253); A. Danysz, Das Gebetbuch der heiligen Hedwig (Archiv für slavische Philologie, V 402); J. Hanusz, Wykaz form przypadkowych w książeczce Nawojki (Sprawozdania komisyi językowéj, III 20).

Gospodze moya, czyebye proscha przez thwe dosthoyenstwo, genzesz przyyala, gdy yesz mathka boza uczynyona, przez mylego szyna thwego y przez yego wschytky trvdy, kthory zesch na thym szwyeczye czyrpyal. Y przez thy wszchythky szmathky, kthora zesz przen na thym szwyeczeczyrpyala y przez yego szwyantha manką: Y przez thy wszysthky bolyeszczy, gymysz gyesz przed nym bolyala w gyego mącze, w gyego szmyerczy y po yego szmyerczy: Y przez tha radoscz, yazesz tedy myala, gdy yesz vydzyala dvcha szwyanthego stapuyancz w szwyanthe Apostoly. Y przez tha radoscz, iazesz tedy myala, gdy yesz z duscha y s czyalem nade wschysthky kory (chóry) Angyelskye povyszschona: Y przez tha radoszcz, yazesz tedy myala, gdy yesz na prawycza szwyathey Troycze pomyesczona w korona szlawy y poczczyvye koronowana: Przez tha radoscz, yaszesz tedy myala, gdysz szlawnyma oczyma szlawa wschythkyey szwyanthey Troycze obezrzala: Y przez tha nadzyeya, ktorzyz przeczya maya wschysthczy rospaczeny, y przez thy wszysthky radosczy, yeszczy napomyna czerkyew szwyatha w szwogych chwalach pokazy mi w mogym konyczu nawyszscha vczyecha duschy mey; uczyeschy mye tedy maczyerzynym szlyvthowanym, nye ostav mye w mogych bolyescyach, y w mogych theszchnyczach, nye rospomynay tedy zgloby moyey y krewkosczy czlowyeczthwa mego. Przygarny mye ku thwemu szluthowaniv, przyvyedzy mye kv thwemu szluthowaniv, przyvyedzy mye przed oblycze szynaczka thwego, gdy stana w groznem szandzye: bandz tedy na mya lyvthosczywa y laskawa, iszby on wezrzavschy yako na szwa mathka myla y szlotowal szye nademna, a raczy my vproszycz mnye Nawoycze v szwego mylego, aby my nye pokazowal groznego oblycza szwego, any mye zdawal, yakozem vynowata podlug mogych zaslug, alye iszby mye kv zbawyenyv przylaczyl.

САТИРА НА ЛѢНИВАГО КРЕСТЬЯНИНА.

(SATYRA NA LENIWEGO CHŁOPA).

Она была составлена, по всей вѣроятности, въ самомъ концѣ XV столѣтія. Іосифъ Шуйскій нашелъ ее въ одной изъ рукописей краковскаго капитула и напечаталъ въ Rozprawy i sprawozdania wydziału filologicznego Akademii Umiejętności w Krakowie, I 47.

Chitrze bydlą z pany kmyeczye,
Wyelye sye w gich sierczu plyecze,
Gdy dzyen panu robycz mayą,
Cząstokrocz odpoczywayą,

A robyą sylno obludnye,
Ledwo wynydą pod poludnye
A na drodze posthavayą,
Rzekomo plugy opravyayą.
Zelazną vycz doma szlozy,
A drzewianą na plug wlozy.
Wprzągayą chory dobythek,
Chcąc zlechmanycz then dzyen wsisthek,
Bo umyszlinye na to godzy,
Ysz sye panu zlye urodzy.
Gdy pan przydze, dobrze orze;
Gdy odydze yako gorze.
Stogy na roly, w lemiess klyekczye,
Rzekomocz mu plug oracz nie chczye;
Namyszlem potraczy klyny,
Biezy do chrosta po gyny,
Sedw do chrosta, za krzem lyezy,
Nye rychlo zassya wybyezy.
Mnymasz kasdy czlowyek prawye,
By byl prostak na postawye:
Bocz sye sda yako prawy volek,
Alyecz gest chitrzi pacholek.

ПУЛАВСКІЙ ПСАЛТЫРЬ.

(PSAŁTERZ PUŁAWSKI).

Списанъ въ самомъ концѣ XV столѣтія съ болѣе древней рукописи; теперь онъ находится въ библіотекѣ князей Чарторыскихъ въ Краковѣ. Пулавскимъ называется потому, что до 1830 года сохранялся въ Пулавахъ (Новая Александрія). Графъ Янъ Дзялынскій издалъ его въ гомографическомъ снимкѣ въ Парижѣ въ 1880 году. *Пособія*: J. Przyborowski, Psałterz Puławski (Biblioteka Warszawska, 1880, III 141). W. Nehring, Der Psalter von Puławy (Archiv für slavische Philologie, V 216).

Псаломъ 8.

(Psalm 8).

Gospodnye boze nasz kako dzywne gyest ymyę twoye we wszey zyemy. Bo powyszono iest wyelmostwo twoye na nyebyosa. Z ust nyewynych y ssączych zwyrzchowalesz chwalę prze nyeprzyaczyelye twoye, by skazyl nyeprzyaczelya y pomszczyczyelya. Bo vsrzą nyebyossa twa dzyala palczow twych, myesszyǫcz y gwyazdy, geszes ty zalozyl. Czo iest czlowyek, ysze gy pomnysz albo syn czlowyeczy, ysze gy nawyedzasz? Vmnyeszylesz gy malo od angyolow, slawą y czczyą koronowalesz gy y postawylesz gy nad dzyala ręku twoych. Wszyczko poddal yes pod nogy yego, owcze y skot wszytek y natto wszytek zwyerz polny, ptaky podnyebne y ryby morskye, yes przechodzą zzdze morskye. Gospodnye boze nasz kako dzywne iest ymyę twoye we wszey zyemy.

Псаломъ 50.

(Psalm 50).

Smyluy szye nademnǫ boze podlug wyelykego myloszyerdza twego y podlug mnostwa lyutowanya twego zgladz lychotę moyę. Szyrzey mye omyy od zloszczy moyey y od grzecha mego oczyszczy mye, bo zloszcz moyę ya znayę y grzech moy przeczywo mnye yest zawszdy. Tobye samemu zgrzeszyl yesm y zlee przed tobǫ czynyl yesm by sprawyon w molwach twoych y przepomogl, gdy czie sǫdzǫ. Bo owa we zloszczyach poczęt yesm y w grzeszech poczęla mye matka moya. Owa wem, prawdę mylowal yes nyepewne y tayemne modrǫszczy twoyey zyawyl yes mnye. Okropy mye gospodnye yzopem a oczyszczon będę, zmyyes mye y nad sznyeg vbyelon będę. Sluchu memu dasz radoszcz y wyeszyelye y radowacz sze będǫ koszczy vszmierzone. Odwrocz lycze twoye od grzechow mych y wszytky zloszczy moye zgladz. Szyercze czyste stworz we mnye boze y duch prosty wznowy we czrzewyech moych. Nye odrzuczay mye od lycza twego y ducha szwyętego twego nye odeymy odemnye. Wroczy my wyeszyelye zbawyenya mego y duchem przednym sztwyrdzy mye. Nauczę lyche drogam twoym a nyemyloszczywy k tobye szye obroczǫ. Zbaw mye od krwy boze, boze zbawyenya mego, y wyeszyelycz szye będze yęzik moy sprawedlnoszcz twoyę. Gospodnye wargy moye roztworz a vsta moya zyawyǫ chwalę twoyę. Bo by byl chczyal modlę, wzdal bych byl owszem, modlamy nye będzyesz szye kochacz. Modla bogu duch smǫczony szyercza skruszonego y vszmyerzonego boze nye wzgardzysz. Dobro twe vczyn gospodnye w dobrey wolyey twoyey Syon a sprawyę mury yerusalem. Tegdy węzmyesz modly sprawyedlnoszczy, poklad y modly, tegdy nakladǫ na oltarz twoy czyelǫt.

РАЗГОВОРЪ САЛОМОНА СЪ МАРХОЛТОМЪ.

(ROZMOWY SALOMONA Z MARCHOŁTEM).

1521.

Это первая книга напечатанная въ Польшѣ на одномъ только польскомъ языкѣ. Полное заглавіе ея: „Rozmowy ktore myal Krol Salomon mądry z marchołtem grubym a sprosnym á wssákoż iako o ńyem powyedáią bárzo z wymownym z figurámi. y z gadkámi smyessnymi.“ Это не оригинальное сочиненіе, но переводъ съ латинскаго сдѣланный Яномъ изъ Кошичекъ. До насъ дошли только четыре первыхъ и четыре серединныхъ листа перваго изданія, которые изданы курницкою библіотекою подъзаглавіемъ: Marchołt. Przedruk homograficzny z egzemplarza prof. J. Przyborowskiego objaśnił Dr. Zygmunt Celichowski, Poznań, 1876.

I. Посвященіе.

(D e d y k a c y a.)

Wielmożney y sláchetney pányey Annye z Járosławia Kasstelance Woynickiey, Spiskiey, Oświecimskiey, Zatorskiey stárościney etc. Wyel-

kyey rządźczyney Krákowskyey, pányey moyey nałaskáwssyey Jeronym Viyetor Impressor, Służbę swą pokorną ij ukłonę powyáda.

Gdym przessłych lat wielmożna páni Anno Woynicka páni moia łáskáwa tu w ty strony do Polski przyssedł, nie tak dla chćiwości bogactw álbo myenya, ale wyęcey dla czći á sławy pospolitey tego sławnego krolestwa Polskyego, dla tego mysląc a chcąc nyeiaką wdżyęczność á pożytek uczynić Polakom, mysliłem mowę polską ij Xięgi polskie moym nakładem wybiyáć, ktora rzecz, aczkolwye wyelką trudność w sobie miáłá a ukazowáłá, a wssákoż yá zięt chćiwością á świebodnoscyą źiemye tey polskiey známienitey á wssechnaobfitssey, tymem wyętssą chćiwość myał. Ale yesscze gdy częstokroć słudzy twey wyelmożności przychodząc do mnye cni słudzy cnotliwey pányey, odemnie żądáli, yż bych Polskim pismem nieco wybijał. Gdyżem poczuł tak wyelką żądzą tych twoich sług álbo wielmożności wássej, nie mogłem się wstrzymáć bych w tem wdzięczności nie ukazał wielmożności wássey, dla wássey osobliwey cnoty, ktorą wssytkim okázuiećye, częścią też dla wielkiey łáski á cnoty męża wássego nasláchetnieyssego, á krolá iego miłości, páná nássego namiłosciwssego, páná radnego, bo oná łáska á lutość páná yego miłosćy twego w dobrey mi pámyęćy yest, bo gdym yechał do Polski, á będąc blisko Krákowá, támem z rzeczámi swoimi w wielkiem błocie záwiąznął, iego miłość pan twoy w ten czas iádąc w drogę wolał sobye zmiesskáć á mnie z błotá wyrwáć. O pánie łáskáwy, o pánie miłosierny a lutościwy, nie mam ći czym tey lutości odsłużyć, álbo oddać, ále tym pismem á wybiyánim imie twoie, á twoy nad ubogim cnotliwy uczynek chcę ná wieczność dáć. Przeto już yá zięt tą wielką chćiwością, gdyżem zgotował litery, a wssytki ku pismu potrzeby, mysląc cobych miał tak krotofilnego náprzod wybiyać, wziąłem przed się śmiessnego á krotofilnego Márchołtá gadánie z Salomonem, ktory moym własnym nakładem przez Jana bakałarza z Kossyczek, też sługę twego pokornego, wyłożon jest w polskie z łáciny. Któregoć wielmożna páni Woynicka, wielmożności twey polecam, ij iáko mowyą pospolicye poświącam ij oddawam, nye dla tego iżby ty nie byłá dostoynieyssa więtssego známienitssego dáru, ale iż na ten czás dla moiey żądzey odsłużeńia wielikiey, ktorą mam ku wássey wielmożnośći, nie miałem nic tákiego wassey wysokyey personye dostoynego. Przeto miłościwa gospodze, wielmożna páni Anno Woynicka, przyiymi tego teraz ku czćy á sławye nápotem twoyey, Márchołtá, z wesołośćyą á z wdzięcznością, w rychle wielmożność twoya wiele ynych rzeczy ważnych ku czći á chwale twoiey poslubyone mass mieć. A gdy to według twey wysokiey á ważney sláchetności przyimiess, Jeronyma z Wyądnia cudzoziemcá Impressorá ij Janá bákałarza z Kossyczek wykládáczá, pokornych sług swoich nie racz zapominác, to będziess raczyłá uczynić iáko páni miłośćiwa łáskáwa á z rodu wysokyego páná Krákowskiego y z wysokiey cnoty possłá. Zatym się miey dobrze páni miłośćiwa á lutośćywa. Dan list z domu nasshego we wtorek przed świętym Thomą ápostołem, Lata bożego národzenia 1521.

2. Разговоръ.

(R o z m o w y).

Salomon. Niechay cię kto iny chwali.
Márchołt. Kiedy się yá będę gánił, nie będźyeć myę żadny chwalił.

Sal. W dussę złą nie wnidźie duch mądrośći.
Már. Kiedy ty klin biyess w drewno, záwsse ssye strež tego pewno, być nye wypadł z drzewá tego, á nye wybił oka twego.
Sal. Viele tych, ktorzy swym dobrodźieiom oddawaią złość za dobroć.
Már. Kto cudzemu psu chlebá dawa, żadney zapłáty nie uznawa.
Sal. Pilność czyni mistrza przyiemnego.
Már. Do czego się ręce zwyczaią, do tego rady záwsze sięgają.
Sal. Każdy człowiek ma być miłowan dla boga.
Már. Jeśli tego miłuiessh, kto cyę nie miłuie, ty swą miłozć traciss a on z ciebie błaznuie.
Sal. Gdy co przyiacielowi możesz dáć dźiś, nie mowże mu: iutro przydź.
Már. Kto niema dobrey woley dáć, nauczył się na dalszy czas odkładać.

МАРТИНЪ БѢЛЬСКІЙ.

(MARCIN BIELSKI).

1495—1575.

Бѣльскій, или Вольскій, родился въ деревнѣ Бялой въ велюнской землѣ. Онъ принималъ участіе въ сраженіи подъ Обертиномъ въ 1530 г. противъ валаховъ и подъ Вишневцемъ въ 1534 г. противъ татаръ. Умеръ въ деревнѣ Паенчнѣ (Pajęczno). *Сочиненія*: Żywoty filozofów (Краковъ, 1536), Kronika świata (Краковъ, 1550, 1554 и 1564), Sprawa rycerska (Краковъ, 1569), Rozmowa nowych proroków (Краковъ, 1587), Sen majowy jednego pustelnika (Краковъ, 1590), Syem niewieści (Краковъ, 1595). *Пособія*: A. Tyszyński, Marcin Bielski, najdawniejszy prozaik polski (Kronika rodzinna, 1874, II 259, Wizerunki polskie, 37); A. Pawiński, M. Bielski przed sądem królewskim w Piotrkowie (Biblioteka Warszawska, 1872, II 225), Marcin Bielski (Tygodnik Illustrowany, 1880, IX 102); W. Wisłocki, Gwalter Burley i Marcin Bielski (Rozprawy i sprawozdania wydziału filologicznego Akademii Umiejętności w Krakowie, VI 131).

I. Изъ введенія во Всемірную хронику.

(Ze wstępu do Kroniki świata).

Historie są náuką żywotá, iáko obrázy álbo świece spráwam ludzkim w umyśle świecąc, ostrzegáiąc nás od przygód złych, á ku dobrym przykładnie wiodąc, áby tym każdy ostrożnieyszy był, karząc się ludzką przygodą, ábowiem snádniey sie káżdemu obáczyć z kogo innego niżli sam z siebie. Wielki tedy pożythek czytánie historiy przynasza wszytkim ná świećie, nawięcey tym ktorzy zwierzchnieyszy są: ábowiem oni będąc umysłu wielkiego, weźrawszy ná historye iako ná obrázy dzieiów zacnych przodków swoich, zápaleni tą chućią, a myslą burzliwą ku sławie im rowney, dufáiąc takieyże fortunie, nie drzewiey ostydnie álbo sie upokoi ná piersiach, áż s nimi porowná w uczynkách zacnych. A iż na porząd wszythcy Historykowie álbo ludzie rostropni wychwalają czytánie historiy, zdá mi się tedy, że ich tu mnie thák szeroce zálecáć nie trze-

bá, tylko tho, iż gdyby thego nie było od pierwszych ludzi spisano á ludzie bez pismá ná świecie żyli nieináczey iedno iáko niemy dobythek, co iedno brzuchowi folguie, mieszkaliby z sobą: á ludzkie duchy álbo uczynki cnotliwe pospołuby z świátá z ćiáły zchodziły bez pámięci ludzkiey. Acżkolwiek różne pisánia w thákowych rzeczach bywáią, zwlaszczá u tych ktorzy iáwnie ná swiát pismá swoie wydáwáią w obec na osławę: piszą niekthorzy ták iákoby się swemu pátronowi álbo przyiacielowi záchował, a to z wiela przyczyn, álbo dla datku iákiego, álbo dla opátrzeniá, álbo zálecáiąc się w łáskę; álbo theż dla boiáźni, nie chcąc przeciw sobie páná álbo pospolitego człowieká wzruszáć. Piszą też drudzy, áby się okazał w ochędożności mowie. Drudzy piszą, áby swoy rozum nieśmiertelnym uczynili. Drudzy áby to mieysce w kthorym się urodził á wychował, dobrą powieścią wysthawił álbo podpárł, zwłaszczá pisząc Rycerskie dzieie zacnieysze, nie chcąc swey stronie zelżenia uczynić, musi wyćieńczáć inne: drugi swey stronie folguiąc wiele prawdy zopákował, iako pospolićie Grekowie czynili; y Włoszy, bá y u Niemców tego naydzie poczęści. Thu záprawdę inácżey będzie, ániż ták byli chytrzy Kronikarze nászy pierwszy, y owszem więcey y dłużey pisáli o przećiwnym szczęściu stárszych nászych, niżli o fortunie ich. Pisáli też rzeczy wiele niepotrzebnych, iáko o fundáciach kościelnych, prebend, klasztorow, wsi klasztorne, y gdziekolwiek dziesięćiny máią, co tu nie miało nic czynić. Pisali o nas postronni ludzie, uczeni więcey niż my sámi o sobie y lepiey, iako Prokopius Cesareyski Grek, po nim Blondus, Liwius, Sáwius, Sabellikus, Kráncius, Sako, Jowius, ktorych doktor Kromer używáł w pisaniu swoiey kroniki nowo wydáney, s pilnością sie wywiáduiąc początku á wywodu naszego Słowieńskiego ięzyká, lecz się w tym bardzo niezgadzaią Historykowie z nászymi stharymi Kronikarzámi, iáko będzie niżey trochę o tym. Pisáli też drudzy postronni historykowie o nás nietráfnie, iako Eneas Silwius, y drudzy zá nim, máiąc nas zá opiłe ludzie, iako sámi baczymy, y wiele tych ktorzy mierność záchowuią u nas w pićiu, w mowie, y w obyczáioch, by sie też we śrzodku Włoch mieli rodzić, są też (prawdę mówiąc) co sie w biesiádách trunkowych kochái, á sthąd gárdłá, zdrowia marnie utracáią, iáko się trafiło w Sieradzu 1553, ná com pátrzył; popiwszy się urodziwi mężowie z domow śláchecckich, zábiło sie ich pięć razem z árkabuzow ieden drugiego dzierżąc, y na inszych mieyscách słychać było thego w ten czas. Záprawdę to plagá wielka od bogá tráfi sie to iż ich ták wiele rázem, gdzie sie ufiec z drugim potka, nie zginie. Nie chćiałem tego przeto w kącie zámilczeć, a by sie tych złą przygodą, á bárdzo głupią drudzy karáli á strzegli sie piianych zwad, á żywothow swych márnie przed czásem nie utracáli. Wiele iest przyczyn tákowych (acz to głupiego nie ruszy) kthore nam słuszną drogę ukázuią w mieściech mieszkáć, iako sie w postronnych królestwach zachowuie, gdzie lud rycerski w mieśćiech mieszká. Abowiem ieden musi záwżdy wielom ustępić, bo gdzie iest więtsze zgromádzenie osób poważnych, tam theż rozum więtszy, uććiwość, bacżenie, moc y zachowánie przyiaćielskich obyczáiow. Młodzi zásię ludzie od nich biorą przykład z dobrych obyczáiow, záchowując mierność, wstyd, naukę, nabożeństwo, miłość ieden ku drugiemu, y wiele innych obyczáiow cnotliwych mogą się nauczyć. W rzeczách wątpliwych nádzieiá, w udręczeniu rádá, w utrátách pomoc, bo mniey szkodzi wszytkim niż iednemu, w chorobách lekarstwo, dostátek wszytkiego. Ná wsiách thy rzeczy tak snadnie przyść nie mogą, abowiem sámothny człowiek, nie máiąc przed oczymá przykładnych ludzi, wpada często w Melánkolią, álbo w teskność, ktorey aby uszedł ieździ ieden do drugiego miáry w pićiu nie máiąc, ku zwadom y utrátom przychodzą, ták iż drugi w dostátku dobrym domu swego postanowić nie może. Miástá by lepsze były, opatrznieysze, poważnieysze, mocnieysze. Práwá záchowánie pilnieysze, z ieden drugiego porády. Obroná y wszelka Rzeczpospolita byłáby w lepszey ostrożności w mieśćie mieszkáiąc. Nie bez przyczyny Rzymiánie tákie zwáli, *Patres*, tho iest oycowie, álbo dla wieku stárego, álbo dla prace iż sie innemi iáko oycowie, syny opiekáli. Trzebá tedy nam wszem obywátelom ninieyszego czasu, tak duchownym iáko y tym, ktorym wiek Rycerski pánuie, postępek przygod przodkow nászych, iako we źwierćiedle, przed oczymá mieć, abyśmy thym ostrożnieyszy w swoich byli, zwłaszczá gdysmy przyszli ná ty cżásy, w kthorych ieśli sie nieopátrzymy, sami społu w rzeczy pospolitey, własnie sie w niwecz obrocą, z nászą wielką utrátą, czego nas Pánie Boże uchować raczy. Zá tym proszę, iesli by to co było pisano komu nie k'myśli, zá odpuszczenie, gdyż sie tu nie godzi inácżey pisać iedno to, co przed oczymá iest. Bo záprawdę thákowę pracę swoię nie dla ktorego pożytku czynię álbo chwały, bo nie mam przecż, ále dla miłości pospolitey rżeczy, gdyż widzę chuć wielką braćiey swey w thym sie kochać, a osobną roskosz niektorych, iákoż iest, z tego mieć, acz mi to za trudnością przychodziło, bo mię w tym żadny ratować nie chćiał, widząc iż z tego pożytku własnego nie mász, prace swoiey y nakładu nie chciałem litować, ábych się W. M. wszem w obec zásłużyć á záchować mogł.

2. Описаніе смерти и похоронъ Сигизмунда I.

(Opis śmierci i pogrzebu Zygmunta I).

Lata 1547, Sygmunth Król Polski seym walny w Piotrkowie na pany y Rycerstwo Korony Polskiey przez listy iako jest obyczay, na swięty Marćin położył, na ktorim postanowiwszy rzeczy pospolithey sprawy wszelakie, około praw obrony y innych rzeczy, ktorych potrzebuje zawżdy rzecz pospolitha w koronie tey, będącz zeszły w leciech żywota swego, wpadł w ciężką chorobę, w ktorey iuż napoły martwy będąc przywiezion s Piotrkowa do Krakowa miesiącá Lutego lata Pańskiego 1548 przyjąwszy pańskie swiątośći, iako prawy Krzescianski człowiek, w swięthо chwalebne wielkanocne z martwych wsthania pańskiego, s swiatem się rozdzielił, z wielką skruchą a pokorą na zamku krakowskim. Acz bych tu wypisał jego zachowanie albo obyczaie żywota iego prawie swiętego, ktoremi sie sprawował będąc na stolcu krolewskim, zda mi sie nie trzeba, gdyż sie samy iawnie w kronice iego żywotha dobre okazuią, nad to ieszcze dosyć dobrze y szeroce wypisali ie uczeni ludzie w swoich oraciach albo kazaniu, y pospolithemu człowieku iawne, zwłaszcza Stanisław Orzechowski, ktory go prawie do nieba pisanim swym postronnym ludziom wystawił, dla czego iego śmierć nie tylko nas obywatele tey ziemie, ale y postronne ludzi Krześciáńskie zasmuciła, miał wieku swego lat 81, miesięcy dwa, dni siedm.

Pogrzeb iego był znamienicie sprawowan, iako iesth u nas obyczay, Krolom działać, każdy s swey ziemie Chorąży z swoią chorągwią pod ziemskim herbem na koniu zbroynym był, ktorych było sto trzydzieśći, tak że wiele y mar pod przykryciem rozmaitych farb złotogłowow, szły za marami napirwej trzydzieści koni krolewskich pod przykryciem kitaiek rozmaitey farby s herby krolewskyemi, po nich Chorążowie ziemscy każdy s swey ziemie w kirisiech w żałobie, maiąc na chorągwiach herby rozmaite ziemskye.

Przed marami na ktorych ciało było krolewskie, iechał Jan Tarło w zupełnym kirisie, ktory był Cesarz Maximilian Krolowi dał, gdy byli społu w Wiedniu, maiąc w ręku miecz goły, takież chłopiec z drzewem. Przed marami szli posłowie ziemscy, niesiono też przed marami krolewskie sceptra, niosł miecz Zygmunt Wolski, iabło Tęczyński Marszałek nadworny, sceptrum Piotr Kmita z Wisnicża Woyewoda y Starosta Krakowski, koronę Jan z Tarnowa Kasztelan krakowski, ciało za nimi nieśli dworzanie z wielkością swiec lanych, za ciałem szedł Krol między posły cesarskim y krola rzymskiego Ferdinanda, za nim szła Krolowa matka iego, między książęthy pruskim a Margrabicem, i przyprowadzili ciało do kaplice, y składziono sceptra na marach, słożywszy ciało na doł pod kaplicę, zasię tamże sprawą odeszli w zamek.

Nazaiutrz w piątek ći wszyscy obchody w mieście czynili w sześci kościelech ze wszystkiemi processiami, położywszy scepthra krolewskie na marach, naprzod u wszech swiętych, gdzie miał mszę biskup Kamieniecki, Wtora u s. Franciszka, gdzie spiewał mszę biskup Chełmski, Trzecia u s. Anny, tam spiewał mszę biskup Przemyski, Czwarta u s. Szczepana spiewał mszę biskup Płocki, Piątą w rynku u panny Maryey, tam spiewał mszę biskup Poznański, Szostą u s. Troice Sufragan. W sobotę zasię na zamku Arcybiskup Gneznenski mszą miał, służyli mu biskupi y opaci wszyscy, po Ewangeliey biskup krakowski Samuel Macieiowski, dosyć dobre y długie kazanie uczynił o iego swiętobliwym żywym żywocie. A gdy pacierz spiewano we mszy Jan Tarło we zbroi y chłopiec, który drzewo nosił, do kościoła wiechali, obtykawszy helm y inną zbroię swieczkami, gdy spiewano Agnus, panowye mianowani sceptra albo ornamenta (ktory co nosił) na ołtarzu spokładali, Krol Augustus niosł hełm, Książę tarczę, Margrabie miecz, Cieszyńskie Książę drzewo, to przed wielkim ołtarzem o ziemię uderzyli, y drzewo złamali, wten czas też kirisnik s konia spadł przy marach, kanclerz i podkanclerzy pieczęci króla umarłego potłukli, a inne im na to mieysce dano od króla młodego. Po wykonaniu tych spraw wyszli s kosciola thakowąsz sprawą. Nasaiutrz w niedzielę mieszczanie krakowscy u matki Bożey w rynku znowu swoie obchodzy czynili bardzo żałobliwe y nabożne przy mszey, w kthorey biskup Przemyski panu Bogu służył. Był ten pogrzeb nazaiutrz po swiętym Jakubie we cżwartek, lata od narodzenia pańskiego 1548 miesiąca Lipca dnia 26.

АНДРЕЙ ФРИЧЪ МОДРЖЕВСКІЙ.

(ANDRZÉJ FRYCZ MODRZEWSKI).

1503—1569.

Родился въ Вольборжѣ въ Великой Польшѣ; въ 1517 г. поступилъ въ краковскій университетъ, въ 1519 г. получилъ здѣсь степень магистра свободныхъ знаній и затѣмъ еще три года оставался въ университетѣ. Въ 1537 г. Модржевскій посѣтилъ Германію, гдѣ вошелъ въ близкія сношенія съ Меланхтономъ и другими реформаторами. Сигизмундъ Августъ далъ ему почетный титулъ королевскаго секретаря и назначилъ его секретаремъ посольства къ Фердинанду I и Карлу V. Въ 1553 г. Модржевскій унаслѣдовалъ отъ своего отца Якова вольборжское войтовство и съ тѣхъ поръ чаще всего проживалъ въ Вольборжѣ при дворѣ куявскихъ епископовъ Яна Дрогоевскаго и Якова Уханскаго. *Важнѣйшія сочиненія*: De poena homicidii (4 рѣчи, Краковъ, 1543—45, Базель, 1559), De legatis ad concilium christianum mittendis (Краковъ, 1546) Sylvae IV (Раковъ, 1590), De republica emendanda (Краковъ, 1551, Базель, 1554 и 1559), которое было переведено на нѣмецкій, французскій, испанскій (только III-ья книга: о войнѣ) и польскій языкъ (за исключеніемъ V-ой книги: о церкви). Польскій переводъ изданъ подъ заглавіемъ: Andrzeja Frycza Modrzewskiego O poprawie rzeczy-pospolitéj ksiąg czworo przekładania Cypryana Bazylika, w Łosku 1577 (2-ое изданіе въ Вильнѣ, 1770, 3-ье въ Перемышлѣ 1857, въ „Biblioteka polska J. K. Turowskiego,“ 4-ое во Львовѣ, 1883 въ „Biblioteka Mrówki“; *Пособія*: J. M. Ossoliński, Wiadomości historyczno-krytyczne IV томъ. A. Małecki, Andrzéj Frycz Modrzewski (Biblioteka Ossolińskich 1864, V томъ и отдѣльно); W. Knapiński, Andrzéj Frycz Modrzewski, pisarz wieku XVI, jako teolog (Encyklopedya kościelna, XIV томъ и отдѣльно); S. Tarnowski, Frycz Modrzewski, O poprawie rzeczypospolitéj (Przegląd polski 1867, IV 205; Pisarze polityczni XVI wieku I 139); Э. Дылевскій, Андрей Фричъ Модржевскій (Варшавскія Университетскія Извѣстія, 1883, и отдѣльно: Варшава, 1884).

ИЗЪ СОЧИНЕНІЯ „ОБЪ ИСПРАВЛЕНІИ РѢЧИ-ПОСПОЛИТОЙ.“

(Z DZIEŁA „O POPRAWIE RZECZYPOSPOLITÉJ“).

I. О мѣрахъ къ хорошему воспитанію дѣтей и юношей.

(Jakie staranie ma być około dobrego ćwiczenia dziatek i młodzieńców).

Weźmimy tedy początek tey rozprawy od wieku dźiećinnego, w iákie obyczáie ma być wpráwowan, á iákie mniemánie o rzeczách ma przedsie brać, aby zárázem iákoby iáki mocny fundáment, zákładał żywotá ná potym uczćiwego, świętobliwego y chwálebnego. Bo nic się do sercá ludzkiego márniey nie wlepi, iako to, do czego kto z młodu przywyknie. A ták, ieśli dźieciam, poki ieszcże młode są, miedzy insze náuki ábo ćwiczenie przymieszaią co szkodliwego, niemniey to mocy ná wieczne czasy w nich będźie miáło, iedno iákobyś młodą roszczkę, gdy ią szczepisz iádem nápoił, która potym na wielkie się drzewo rozrośćie, á owoce z niego się rodzące, y szkodzić bądą pożywáiącym y nasieniu przyczynę szkodzenia wielką dáwáć będą.

Niech przeto rodźicy ku ćwiczeniu dźiátek swoich wezmą sobie ná przykład oną sprawę Christusowę, gdy sfukawszy ucznie swoie, ktorzi

dźiátkam do niego przychodźić nie dopuszczáli, rzekł ták do nich: Daycie dźiatkam do mnie przyść, bo tákich iest krolestwo Boże. To wiedźćie zá pewne, kto krolestwá Bożego nie przymie iáko dźiecię, nie wnidźie do niego. Potym obłápiwszy ie, a ná ręce wźiąwszy, winszował im wszego dobrá.

Azaż się z tych słów iáwnie nie znaczy, iże Bóg wielkie stáránie ma o dźiatkách, które Christus ná swych ręku nosi, które modlitwą swą Oycu niebieskiemu záleca, do których prostoty przyzywa wszytki, ktorzikolwiek chcą wniść do krolestwá Bożego. Obacż że tedy każdy, iáko barzo źle czynią rodźicy, ktorzi zániedbawáią dobrego ćwiczenia dźiatkam od siebie ná świát puszczonym, á do krolestwá Bożego náznáczonym. Albowiem á dla czegoż inszego Eli Offiárnik y s synmi swemi był od Boga skaran, iedno dla zániedbánia ćwiczenia y rządzenia dobrego? A ktorzi dźiatkam swym obrażenie przynoszą, ázaby nielepiey było im, iáko tenże Christus mowi, áby záwiesiwszy ná ich szyi ośle żárná byli w morzu utopieni? Niechże tedy pilności przyłożą rodźicy, áby syny swoie temi náukámi wyćwiczyli, z ktorychby oni zárázem z dziećiństwá poczęli poznáwáć, co iest uczćiwego, á co sprosnego, ocż máią stáć, á czego się wystrzegáć, á náwięcey áby ie powściągáli od roskoszy: bo gdzie te pánuią, tám się cnotá ostáć nie może.

Trzebá też, áby im zámierzyli mierność żywności, ktorá by byłá nie wydworna y ku zgotowániu łácna, á wnętrzności nie zápáláiącá: ábowiem ten wiek gorącośćią sobie wrodzoną pała: nie potrzebá ogniá do ogniá przydáwáć: á pomaga to, nie tylko ku pohámowániu pożądliwośći, ále też ku dobremu zdrowiu, y ku trzeźwości záchowániu. A nie tylko ie niech ćiągną do mierności iedzenia y pićia, ále też niech ie zwyczáią ku wyćierpieniu źimná y gorącá, y twárdey pośćieli: tylko tego strzec, aby co siłam ich y zdrowiu nie szkodziło, o które trzebá pilne stáránie mieć, aby myśl wolnieysza byłá, á do wszystkiego gotowsza y ostrzeysza. Niechby im też zákázowali towárzystwá ze złemi ludźmi. Słowá i sprawy wszytki ich, niechayby stosowáli ku cźći á przystoyności, ku sprawiedliwośći, skromności, ćichośći, y ku skłonności: zaś sprosności krzywdy, gniewu, zazdrośći, nádętości, zbytku y okrutności, niech się im każą pilno strzec. Szczebietliwość ich niechay hamuią, z ktorey rośćie wielmożność zbytnia, y płochość ięzyká, w każdem wieku nienawisna y przemierzła: á iáko od rzeczy sprosnych, ták y od słow nieuczćiwych niechay ie hamuią, biorąc od nich liczbę słow y spraw wszytkich. Toby też rzecz potrzebną uczynili rodźicy, gdyby wysławiániem cnoty, á przypominániem przykładów dáwáli pobudkę młodem dźiátkam, á rozum y dowcip ich wysławiáli choćia też y więcej niźli prawda niesie, iáko Ouidius nápisał:

Gdy męstwo wychwalaią więcey go przybywa,
Jako koń dodaszli mu ostrog prędszy bywa.

Ktemu też sentencye zacne, to iest, wierszyki, náuki ábo przykłady iákie w sobie zámykáiące, iákich w káżdem ięzyku wiele iest, o cnotách y o powinnośćiach, wiele mogą w dziecinnym á młodym rozumie, poki ieszcze iest czysty, a złemi myślami nie splugáwiony, iako iest oná piękna powieść: Nie dla tegoś żyw, ábyś iádł, ále dla tego iedz, ábyś żył: Abo y oná druga: Źle nabyte, źle ginie. I oná: Ręká rękę myje: Miásto miástem żywie. Y oná też: Cnotą trzebá urzędow dochodźić, nie forytarzmi, dosyć ten ma forytarzow, kto dobrze dziáła. Abo y oná: Trudna rzecż iest zwyciężyć drugie, ale więtsze iest zwyćięstwo zwyciężyć serce swe á popędliwośći swe uskromić: Y oná też: Iáko bystrość końska biegániem á uięćiem obroku bywa skroconá, ták pożądliwości bystre prácami y posty bywaią hámowane. Ktemu też y ona: która rzecż iest ku uczynieniu sprosna, ta y ku mowieniu y ku myśleniu iest nieuczćiwa. A záprawdę słusznie to á prawdźiwie bywa, bo dobre spráwy z dobrego umysłu y z dobrey chęci pochodzą. A przetoż rodźicy, áby do káżdey cnoty dziátkam swem drogę otworzyli: niech ie nie tylko od złośćiwych spraw y sprosnych słow, ale też y od myślenia rzeczy złych, co naywięcey mogą, odwodzą: czego nie inszym sposobem snádniey dowieść mogą, iedno zábronieniem prożnowánia. Niechayże tedy tego pilnie patrzą, áby chłopięta y dźieweczki, pirwszych młodych lat swych nie wiodły w prożnowániu: niechay się stáráią, áby zawżdy co robiły, a iżby liczbę roboty ich od nich wybierali. A niewádźić też nic w robośie zábáwiáć się iakiemikolwiek żárty, ktoreby w sobie sprosności żadney nie miały: mogą być do tego obráne iákie chędogie báśni, abo gádki, ábo historye, ktoremi by się dźieći pobudzáły do roboty: których lenistwo a ospáłość godźi się słowy káráć, á iesliby od powinności swey dáleko odstępowáły, tedy y rozgą skáráć słuszna iest rzecż. Bo Salomon on mądry król mowi: Nie oddalay od dźiecięćiá twego karności: iesli go uderzysz rozgą nie umrze, ty go bijesz, a duszę iego z piekłá wybawiasz. A iż przyrodzenie ludzkie tak iest spráwione, iż pospolicie po robośie szukamy odpoczynku, igry, y iákiekolwiek ochłody, ábo też y wolnieyszey myśli: przeto rodźicy niechay się stáráią, áby igry dziecinne były uczćiwe, co łániey przyidźie, iesli ábo oni sámi przy dziecinnych igrách będą, ábo kogo státeczńego á dobrego przi nich będą chćieli mieć, ktoregoby dźieći w uczćiwości miáły, wstydáły się go y obawáły, á nie śmiáły przed nim nic tákowego mowić áni czynić, coby było sprosnego á nieuczćiwego....

Mogą też dźieciam nie bronić iazdy na koniu y pieszey prace: to iest, ábo przechadzek, ábo skakánia iákiego, ábo ciskánia kámieniem, ábo gránia piły, y inszych tym podobnych gier, by iedno tego miernie używáły: ponieważ zdrowie człowiecze y siłá tákowemi pomiernemi prácámi stwierdza się y umacnia, y rośćie w człowieku: á zásię pracá ábo tákowe igry zbytnie á gwáłtowne wątlą ciáło, á Doktorowie lekárskich náuk powiedáią, że tákowa pracá ma być ábo przed iedłem, ábo nie rychło po iedle, áby gdy ciáło iest nápełnione, iedło zá táką zbytnią pracą niestrawione, nie zepsowáło, ktore potym złe wilgotności y ciężkie niemocy czyni, ále iákom powiedział, niech wszytkie igry będą uczćiwe: niech nie będą wszeteczne, błazeńskie, á niewstydliwe. Ktemu też trzebá páchołętá uczyć, iáko się przeciw drugich záchować maią: Co winne rodźicom, co sąsiádom, co Rzeczypospolitey, ktorym sposobem towárzystwo z ludźmi y zgodę w cáłości zátrzymáć, iáko się máią przećiw zacnieyszym stáwić, iáko przećiw podleyszym, przećiw sobie rownym, przećiw towárzyszom, przyiaciołom, krewnym y powinowátym, przeciwko zwierzchności urzędowey, przećiwko Pánom, sługam, y przećiwko nieprzyiaćiołom, ták w swoich własnych iáko też y w pospolitych ábo wszystkim spólnych potrzebách. A nawięcey wszytkim to należy, áby dźiátki máłe ćwiczyli w nabożeństwie, a w práwdziwey ku Pánu Bogu wierze,

co Christus ukazuie słowy wyższey powiedźiánemi, gdy káże dźieciam do siebie przyiść á im błogosłáwi. Trzebá tedy Christusá ukázować dźieciam, á znaiomość Bożą w nie znienagłá cedźić, aby wiedźiáły, od kogo się wszelákiego dobrá spodźiewáć máią, zá czyią się wolą wszytko dźieie, kto kárze złości, á kto zá dobre spráwy odpłátę dawa. A przetoż trzeba ie wodźić do Zborow świętych ná kázánia, áby poznáwały sposób chwáły Bożey y ceremonie święte, áby sacramenta miáły w uczćiwości, modlitwami się báwiły, y do tych się rzeczy chętnie miáły, ktoremiby y naywyższego Bogá łáski dostąpiły, y ludźiom się upodobały. Ktemu też niechayby sobie lekárstwá gotowáły, któremiby się obwárować mogły przećiwko przenágabániu Cżártá, ciáłá y tego świátá.

Pobaczywszy a wyrozumiawszy rodźicy rozum ábo dowćip młodźieńczyká swego, niech go wprawią w tákowe náuki ábo rzemiosłá, do ktorych by ie przyrodzenie ćiągnęło: áby tákich náuk ábo rzemiosł piewsze zápráwowánie poznáwáć i miłować poczynał, ktoremiby się potym przez wszytek czas żywotá swego báwić miáł. A iesliby go w obcy kray posłáć miano, takoweż stáránie trzebá mieć około iego ćwiczenia: trzebá go státecznie nápomionać, aby się nie ták pilnie o to stárał, żeby naywięcey ludzi w każdey kráinie poznáł, áby z mnogimi towárzystwo wźiął, iáko o to, áby pilnie obaczał i przypátrował się, co też w obcych źiemiách zá obyczáie, co zá práwá, co za karność, áby to zasię wrociwszy się do domu, umiał drugim powiedźieć, ku poprawieniu á dobremu postánowieniu porządku w oyczyznie swey. A ponieważ dźiatki y młodźieńcy nietylko uszymá, ále też y oczyma od starszych, á naywięcey od rodźiców, biorą przykład á uczą się, coby też oni czynić mieli: przeto rodźicy niech się wszelakim sposobem o to stáráią, áby oni sámi tak się przed oczymá dźiátek swych spráwowáli, iakiemiby ich chćieli mieć. Záiste oćiec piiánica nie dokaże tego, aby miał w synu trzeźwość i miłość wzbudźić; utratnik też maiętnośći á ná zbytnie kosztowne száty wysadzáiąc się, nie zaleći dźiatkam swem mierności á skromnego życia. Także też gwałtownik, á w gniewie okrutny, y krwie pragnący, y morderz, nie będzie mogł dziatkam swem stánowić praw ćichości, układności y ku ludźiam skłonności: ponieważ ludźie młodego wieku maią to sobie zá rzecż piękną y osobną rodźicow swych we wszem naśladować. A tu rad bych to widźiał, áby káżdy rodźic w się weyrzał, iesliże swoich dziatek obyczáiow nie sam więcey popsował.

Wielkich pánow synowie niemal wszytcy w pieszczoćie á w rozpustności bywaią wychowáni: báwią ie tańcámi, lutniami, sprośnemi pieśniámi, ustawicznie pochlebce maią około siebie, ták sługi, iáko y bákałarze. Z młodu się uczą nadętości, zbytniey powagi y zuchwálstwa: pirwey poznáwáią iedwábne száty, niż poczną mowić: dźiwuią się złotym łańcuchom y mnostwu czeladźi: rozmyślaią sobie ieszcze z młodości sposob pánowania y o w wszelákiey pompie: biorą sobie w pamięć rozność potraw, y sposob pompy, á zbytnią pieszczotą wszytką moc rozsądku ábo bacżenia dobrego trácą, á nie nauczywszy się nigdy posłusznym być, chcąc zárázem pánować, ábo rozkázować. Oni też śmiesznie są nikczemni, ktorzi pochlebiaiąc dźiatkam wielkich pánow, kładą im przed oczy bogactwa, możność, zacność domu, w ktorym się urodźiły, a pirwey w ich sercá cedzą pychę y nadętość, niźli iáką wiadomość dobroci y skromności. O iáko dáleko lepiey iest, áby tego dźiatki nie wiedźiáły, a uczyły

się tych rzeczy, ktore by im pomágáły do cnoty, y do práwdźiwey práce, pirwey niż do onych rzeczy, ktore ie nádętemi czynią. Bo gdy się tákich obyczaiow nápiią, iuż ich żáden mistrz tego oduczyć, ani Mercurius przekształtować, ani Wulkan przekować nie może: cżego się z mlekiem iákoby mamczynem nassały, tego się przez wszytek cżás żywotá swego będą trzymáć. To imię cnota w uśćiech maią, ále rzecż sámę, ktora za wielką trudnośćią y pracą bywá otrzymána, bardzo rzadcy znáią, á ieszcże tych mniey, ktorziby iey spráwámi dosięgli. Krotko powiedáiąc, bywá to cżęsto, że szczęsliwe powodzenie, á sposób życiá skażonego sprawuie to, że y dźieci, y dorośli, y mężowie, y starcy nie mogą być do zacnych spráw pożyteczni, będąc zábáwieni nieprzystoynemi roskoszami y rozpustami. Bo trudno temu, ktory przywykł źle cżynić, wźiąć przedsię nowy náłog dobrze czynieniá, iako y murzynowi trudno cżarną skorę w iáką inákszą odmienić, á iż to nie może być okrom osobliwego dáru Bożego, Pismo święte świadcży. A przetoż takowe nieprzystoyne postępki miáłyby być náprawione, á práwdźiwa rzeczy przystoynych znáiomość, miáłáby być w młode dźiećinne sercá wsádzoná: ponieważ (iákom pirwey powiedźiáł, y niżey cżęsto o tym zmiánká będźie) szkodliwsze iest zepsowánie dobrych obyczaiow, niźli złe o rzeczach mniemánie, y nieznaiomość práwdy, a żaden nie iest, ktoryby nie wiedział, że w tey mierze wiele rodźicom niedostawa. Abowiem a kto táki iest, ktoby dźieći swoie dobrze ćwiczył, ábo ktoby wżdy umiał dobrego ćwiczenia sposób? A w tey mierze nic práwá násze pewnego nie postánowiły, tylko to iest ten obyczay, iż ktorzi chcą áby dźieći ich ku iákiey sławie z cnoty rostącey przyszły, posyłáią ie ábo do szkoły do dobrych mistrzow, ábo do dworow wielkich pánow ábo do kogo inszego, o ktorem to rozumieią, że gdyby się nim dźieći iego báwiły, uczeńszemi by się stały.

2. О важности законовъ.

(O ważności praw).

Praw y obyczáiow zda się być tenże sposób: Bo práwá rozkazuią mieć dobre obyczáie, á złych zábrániáią. Ale do práw przydáne bywaią zapłáty y káránia, áby nimi ludźie bywáli zatrzimáni w powinności ich, ktorzi z dobrey woli swey máło bacżenia máią ná dobre á słuszne rzeczy. Są tedy obyczáie, iákoby źrzodłá á początki, z ktorych práwá ćiec y płynąć maią. Lecz te práwá máią się ná iákiey przyczynie sádźić. Bo o niey ták wszytcy rozumieią, że iest duszą praw albo ustaw. Przez tę obyczayni ludźie od grzeszenia bywáią odstrászeni, y w powinności zatrzymáni więcey niż kárániem, ábo iákiemi zápłátámi. A to iest naprzednieysza powinność praw, áby nie tylko kaźni okázowały grzeszącemu, ále by też to w ludzi wmawiáły, że się nie godźi grzeszyć. To iest iże ktorych praw żadna się przyczyná pokázáć nie może, (bo wiela rzeczy przyczyny zákryte są, a niektore zgoła przyczyn nie máią), wszákże ták trzebá czynić, żeby rozumowi nie były przeciwne: á tákowe tylko dla zwierzchności urzędu máią być ważne. Lecz ile być może, trzebá się o to stáráć, aby nie tylko zwierzchność urzędu, ále też przyczyná, iesli niepotrzebná, tedy wżdy táka, ktoraby się pochwálić mogłá, zacności praw broniłá y one zdobiłá. Bo dla tego rozum z łaski Bożey iest

ludźiom dan, aby był wodzem y mistrzem życia ludzkiego, y wszytkich praw: a ktorzi go na stronę zarzucáią, ći niegodni, áby ie ludźmi zwano, bo to zárzucáią, czem człowiek drugie źwierzęta przechodzi. A iáko promieńmi słoneczńemi wszytko bywa oświecono, á szpetne rzeczy od pięknych bywáią rozeznáne: tak rozumem rady ludzkie, powieść y wszytkie spráwy, iesli są uczćiwe, ábo sprosne, bywáią doznáne.

3. Законъ противъ лѣнивыхъ.

(Prawa na próżnójące).

Nie wiem, iesli práwo iákie ma być ustáwione przećiwko ludźiom prożnuiącym á leniwym, ktorzy się namniey nie staraią o to, żeby się ábo Rzeczypospolitey, ábo ludźiom przysłużyli. Záiste głos Boży postánowił, áby káżdy w prácy á w pocie chlebá pożywał, á ktoby nie robił, áby też taki nie iádł. A ták wszytcy leniwcy y trądowie, ábo z miast niech będą wygnáni, ábo iáką inszą káźnią karáni: ći do urzędow ábo do pospolitych iákich spráw áby żadnym sposobem nie byli przypuszczáni. Bo dowcipowi dobrych zayźrzą, cudzego pożądáią, á o nowe rzeczy záwżdy się stáráią. Y toby nie z drogi było, kiedyby káżdy obywátel ná káżdy rok stawił się przed urzędem, dáwáiąc o sobie spráwę: którąby się kto nauką báwił, z czegoby czynił nákłady ná potrzeby y ná hoyność. Záprawdę tym obyczáiem wielaby się ludźi zbytkom zábieżało: á wszytcy od sprosnego prożnowánia byliby oderwáni do uczćiwych spráw. Wiele iest ślachcicow, ácż się náyduią y niektorzy inszy tákowi, ktorzi y nákłady więtsze czynić y sług więcey chować zwykli, niźli ich maiętność znośi, z ktoremi zasię sługámi, ábo na czyie dobrá ná zdrádźie czycháią, ábo się mężoboystwá iákiego dopuszczáią. Tych obyczáiow wieleby ustáło, kiedyby káżdy liczbę musiał czynić y z czásu strawionego, y z rzeczy od siebie uczynionych. A ná kogoby się dowiedźiano, że się w tem obłudnie obchodźi, abo niepobożnym rzemiosłem się báwi, abo nieprzystoynie żywie, áby słusznymi káźniami był kárán á przedsięby do rzeczy uczćiwych był przymuszon, ábo z Rżeczypospolitey wygnan.

Co áby się snádniey správić mogło, zda mi się, żeby było nie pomału pożyteczne rozdánie urzędow, iákie był Moiżesz, zá rádą Jethronową, uczynił. Ten bowiem lud Izráelski niezmiernie rozmnożony, ták iy rozdźielił, iż dźiesiąci gospodarzom dáł iednego Dźiesiątniká: piąci dźiesiątnikom, dał Pięćdźiesiątniká: dwiemá pięćdźiesiątnikom dał Setniká; dziesięci setnikom dał Tysiączniká, áby nad nimi starszym był. A tysiącznicy Hetmanowi, hetmánowie, lepak y z inszemi urzędniki, naywyższemu Rzeczypospolitej sprawcy posłuszni byli. A to rozdánie urzędow ten pożytek przynośiło, iż y przednieyszy Rzeczypospolitey sprawcá nie wiele się prácował zá takim urzędow między wiele osob podzieleniem y rządzenie wszytkiego ludu dáleko snadniey przychodźiło, gdy káżdey osoby życie przełożony iego rychley y lepiey wiedźieć mogł: y występki łácno obáczyć y káráć możono: á proznoiący dáleko zá gránice łácniey byli wygániani. A iesli drobnieysi urzędnicy w czem niedbále sobie poczynáli, tedy stárszi niedbáłość ich strofowali y náprawiáli. Tákie urzędow rozdáwánie, ábo wżdy temu iákokolwiek podobne mogłoby z wielkim pożytkiem y w nászey Rrzeczypospolitey być záchowáne.

4. О приготовленіяхъ къ войнѣ и защитѣ страны.

(O przygotowaniach do wojny i obronie kraju).

A iżby woyny wieść nigdy nie byłá potrzebá, przeto pokoy naywięcey ile może być, ze wszytkiemi ludźmi postronnemi má być záchowan: á nie trzebá się tego nigdy dopuszczáć, áby mieli przyczynę iáką, dla ktoreyby co nieprzyiaćielskiego przećiwko nam dumáli. Co ieśliby się z trefunku iákie krzywdy ábo z tey, ábo z owey strony wszczęły, má być pilność czyniona, żeby to ábo práwem, ábo dobrych ludźi rozsądkiem było roztrzygniono. Zwykli pospolicie pográniczni národowie y pánowie dla tego spolne przymierze między sobą miewáć: ktorzi iż sędźiego żadnego nie maią, przeto z swey dobrey woli, obieráią z obu stron sędźie do rostrzygnienia roznic: á to ábo z obcych ludźi, ábo też z poddánych swoich, ktore poki sąd trwa wolnemi czynią od przysięgi (ktorą się podobno sobie obowiązuią), áby oni tym wolniey wedle sprawiedliwości, o wszytkich správach miedzy sobą rozbieráli y stánowili. A iż tákowe sprzymierzenia, nie tylko ludźiom iedney religiey, ábo iedney wiáry, ale też y rozney godzi się między sobą mieć, przykładem oycow swiętych może się to pokázáć: iáko gdy Abráham napirwey, á potym Izáák z Abimelechem przymierze uczynili, y przysięgą ie potwierdźili. Owszem trzebá się stáráć o pokoy ze wszytkiemi ludźmi: o pokoy mowię, ktoryby był státeczny i trwały, á ktoryby w sobie żádney, podsády nie miał. Bo iesli kto pod zasłoną pokoiu gotnie przećiwko nam woynę, z tymći nie iest prawdźiwy pokoy: ále czem dłuższey iemu od woyny przewłoki popuszczáią, tym gotowszy y potężnieyszy ná woynę będźie. Przeto czasu pokoiu trzebá pilnie obáczáć, co czynią oni ludźie, z ktoremi mamy iáką spráwę: czem się báwią, z ktoremi ludźmi rády znaszáią. A iesli się to będźie znaczyło, że rady y správy iych będą się śćiągáły ku woynie, trzebá w tem wszelákiemy sposoby, byle iedno uczćiwemi, przekázáć. A ták y wszeláka máterya, z ktorey potrzeby woienne robią, ma iym być z nászych źiem zábroniona, co się łácno správić może, iesli powiemy że my sámi tego potrzebuiemy. A gránice násze niech będą iáko żołnierzmi, ták innemi obronámi opátrzone: ktora rzecz iáko ustrasza sąsiády á zwłaszczá ná korzyść chćiwe, możem báczyć po Tátárzech, ktorzi gdy słyszą, że żołnierze nászi ná gránicy leżą, domá mieszkáią, a nászych źiem nie woiuią. Stára iest przypowieść, że okkázyia czyni złodźieie. Co i ná drugie rzeczy obroćić się może. Bo zły umysł nie tylko do złodźieystwá, ale y do káżdey złośći bywa przez okkázyą przyciągnion. Wszytkie przeto przyczyny, ile być może, trzebá onym odciąć, ktorych wierność y przyiaźń u nas iest podeyrzána. A náprzod trzebá opátrzyć, áby ná wszytkich gránicách zamki były dobrze zbudowáne y wszeláką obroną obwárowáne y żywnością náspiżowáne. Ale ácż wszytkie gránice trzebá dobrze opátrzyć, wszákże nápilniey one, ktore są od ludźi wierze Christusowey przeciwnych: zwłaszczá iż to widźimy u Turkow w obyczáiu, że ná gránicách państw swoich zamki do woyny dobrze opátruią: ktorych ábyśmy w tey mierze náśládować nie mieli, niemasz żadney przyczyny. Jest u nas wiele domow ślácheckich ták wielce rozrodzonych, że się w stánie swem ledwie trzymáć mogą, á wyprawie woienney, prze ubostwo, iákoby przystáło, dosyć czynić nie mogą. A iest

iych między nimi wiele, ktorzi pámiętáiąc ná przodkow swoich męstwo, rádźi by się też biegłośćią rzeczy woiennych, gdyby się trafiłá iáka długá woyná, osławili.

Tych tedy czemuby ná Ukráinę nie zaprowádzono: czemuby pewney części pol nie náznaczono, gdzieby iym zámki zbudowano, ná ktorychby żołnierze naszi czásu woyny przemieszkáwáć mogli: z ktorychby iáko z kurhánow (ábo z skáłek) przyciągnienia nieprzyiácielskie upátrować możono, á stosy pirwsze nieprzyiáćielskie, pokiby drudzy żołnierze ná pomoc przyszli, ábo ná sobie trzymáli, ábo ie odganiali. Zápráwdę kieżdyby tákich zamkow w kilku milach od siebie nie máło zbudowáno ták żeby wnet z iednego do drugiego mogł wieść dáwáć o czemby trzebá, a stárostowie ná iedno mieysce zieżdżaćby się mogli, zdáło by mi się, żeby to byłá bárdzo pewna á mocna przećiw nieprzyiacielowi obroná. A nie wiem czemuby się ludźie rycerscy do tákiego mieyscá nie mieli mocnie gárnąć, gdzieby y mieysce było przestrone do okázowánia męstwa, y wszelakichby iym potrzeb do żywnośći dostawáło. Bo y miodu, y bydłá, y zwierzá, y wszelákiego zbożá, dźiwna rzecż, iáko w támtych źiemiách wielka obfitość. Owszem to ná Krolá należy, áby ná támtych mieyscách czásu pewnego przemieszkawał, bo swą obecnością y ludnieyszemi by ie uczynił, y od nieprzyiacielá bezpiecźnieyszemi. A przetoż ná seymie, mieliby obráni być, támtych mieysc świádomi, ktorziby tákowym zamkom, mieyscá y polá náznáczyli, wsi y miásteczek pewną liczbę przydáli, á iákoby ná powiáty podźielili, rozkazawszy onych powiátow y zamkow stárostom, pewną liczbę żołnierzow ustáwicznie chować. Ktorych stárostow, niechby tá powinność byłá, wywiedźiawszy się pewnie wszytkiego, co się ná Ukráinie dźieie, Krolowi ábo Hetmánowi oznáymować; á z onych zámkow nigdy nie zieżdżáć. Lecż y o tem trzebá pilne stáránie mieć, áby przeiázdy przez lásy, ktore są od nieprzyiáćielá, były zárąbione, y mnostwem drzewa nákształt płotu zámiotáne: żeby tym sposobem ciągnienie nieprzyiácielá do nas było ábo zábronione, ábo wżdy przekážone. Ná stárosty to tedy należy, áby każdy w swoiem stárostwie tákowe mieyscá zapráwował, zá ktoremi iáko zá murem, náiázdowi nieprzyiáćielskiemu mogłby się dáć odpor. Powiedáią, że tego fortylu Wołoszy użyli przećiwko nászym ná Bukowinie, a przetoż woyska násze musiáły im ustąpić... To niech będźie o obronach, ktoreby miały być postánowione dla wtárgnienia nieprzyiacielá ukrainnego. Ktory iesliby się ná to násádźił, żeby się zdáło, iákoby chciał woynę przećiwko nam podnieść, przedsię niech to tá powinność będźie, áby ie przez posły námawiano, żeby temu dáli pokoy. Trzebá przełożyć nieskończone szkody y trudnośći, ktore woyny przynoszą: słusznieysza rzecż iest, áby się ludźie pomierzáli práwem ábo iáką przystoynośćią, niżli bronią, trzebá im też podáwáć drogę do obrániá sędźiow, ktorziby te roznice pomiárkowáli. Bo prawdźiwie ieden poeta nápisał:

Mądremu pirwey wszego przystoi skosztować,
Niżli się mieć do broni, á huffy szykować.

To iesli uczynimy, wszytkim tę iáwną o sobie wiádomość dámy, że pokoiu wielce prágniemy, á przelániem krwie bardzo się brzydźimy: Boga sobie ziednamy: a ludźi y naszych miłość y postronnych przyiacielską chęć sobie sprawimy. To iesliże ci z ktoremi spráwę mamy,

wolą nám być nieprzyiáćielmi niżli przyiáćielmi, á opuśćiwszy wszelákie ludzkie przepieránie, mocą á bronią z nami czynić chcą: toż dopiero broni naszey dostáć mamy, do ktorey ábyśmy záwżdy wszytcy gotowi byli, przed czásem się o to stáráć trzebá. Bo y od nieprzyiáćielá łacniey otrzymamy, co będźiemy chćieli, gdy pobaczy nas być z strony wszytkich rzeczy gotowe, y Rzeczypospolitey iest to rzecż wielce pożyteczna, wszytkie potrzeby na woynę pogotowiu mieć, ábyśmy też, iesliby co nagłego przypádło mogli iey bronić. A ták ieśli się iuż postánowi skosztować woyny, trzebá się o to stáráć, aby wszytká byłá w źiemię nieprzyiáćielską przeniesioná. O czem trzebá rády szukáć, skoro iedno iáki słuch woyny gruchnie. Wszákże tey rády nie wykonywáć, aż wywiedźiawszy się pewnie, że iuż inaczey być nie może. Co iesliże ná nás przyidźie, że się mszcząc krzywdy poddánych y Rzeczypospolitey nászey, muśimy woynę podnieść, ponieważeśmy inszych lekarstw prożno doświadczali: tedy dopiero zwierzchny Rzeczypospolitey Pan, ktoremu dla tego miecz iest od Bogá dan, niema nic omieszkáwáć, ále záraz rozboystwá nieprzyiáćielskie woyną ugániáć.

5. Похвала школѣ и о пользѣ образованія.

(Wychwalanie szkoły i rozmaite jéj pożytki).

Stárodáwny á ieszcże od początku wszytkich rzeczy iest obyczay że o szkołach ma stáránie Rzeczpospolita: w ktorych dobrem postánowieniu położone są wielkie żywotá ludzkiego y nabożeństwá ozdoby: á w zániedbániu ich wielkie oszpecenie. Jakożem tego sam doznał rozczytuiąc dáwne dźieie, nie widzę żadnego narodu áni ludzkośćią wypolerowánego, áni ták grubego, ktoryby nie miał osobliwego stárániа o dobrem ćwiczeniu młodych ludźi. Przeto też y mieyscá osobliwe ná to postánawiáli, do ktorychby się dla náuki młodzi ludźie schadzáli, y mistrze przekłádáli, ktorziby dobre náuki podawáli, á ten wiek bardzo śliski zdrowemi náukámi do ludzkośći y do wszelákiego sposobu poczćiwego życia, zápráwowáli. Známienity obyczay a urząd wielkiey prace pełen! Y dla tego też, ktorzyby się tym żywotem báwili, te od práw y ustaw y od wszelákich Rzeczypospolitey powinności wolnemi y oswobodzonemi mieć chćieli. Zkąd też y to imię Szkołá dáno, iákoby uprożnienie: dáie bowiem szkoła, tym ktorzi iey służą wolność od nakładow y żołnierskich, y wszytkich inszych powinnośći..... Szkołom oneż rzeczy są poruczone, to iest, áby w nich młodzieńce ćwiczono, iákoby powinnośći y około religiey y gromad ludzkich wypełniáli. Bo á iákożby Zbor Boży był uczon, iákożby zgromádzeniá ludzkie były rządzone, kiedyby ludźie nie byli w szkołách ktorziby podawáli drogi przednieyszych náuk, práw y nabożeństwa? Bo ácż niektorzi zacni ludźie sámym tylko dowćipem przyrodzonym, nie máiąc w sobie náuk, z wielką sławą mądrze sobie w spráwách poczynali: wszakże y to musimy zeznáć, iż żadne przyrodzenie nie iest tak osobne, ktoreby będąc náukámi wyćwiczone, nie miáło być osobnieysze y známienitsze. Ono pewna, że w rzeczach trudnych á wątpliwych do nikogo się więcey nie ućiekáią, iáko do ludźi szkolnych, o ktorych zá pewne wiedzą, że y głębsze nauki umieią, y státeczniejszym á ostrzeyszym rozsądkiem wszytko rozbieráią. U stá-

rych ludźi widźimy, że filozofowie y práwá pisáli ábo stánowili, y wiele rzeczy ukazáli, ktore ludźi przez wszytek czas żywotá ich, y we wszytkich spráwách z wiela napomionać á przestrzec mogą..... Aczkolwiek lepak zá to pospolicie máią, że krolowie i biskupowie wyższy w rzeczách ludzkich stopień trzymáią, á świetnośćią żywotá y bogáctwy, by promieńmi, drugie stopnie zaćmiáią y zasłániáią: wszakże, jesli chcemy w tey mierze prawdźiwy rozsądek dáć, szkolny stan z zasługámi przećiw Rzeczypospolitey swemi, o porownanie z naywyższemi stany spor wieść może. Bo szkoły naprzód otwieráią źrzodłá y przyczyny wszytkich cnot: ná ktorych zásię iáko ná fundámencách postánowione są te práwá, któremi Rzeczpospolita bywa rządzoná. A przetoż sámi filozofowie, Plato, Aristoteles y wiele ynszych o Rzeczáchpospolitych y o práwách wiele napisáli. A przed temi ieszcże, Solon y Lycurgus, ustawce práw, á coż inszego byli, iedno ludźie szkolnemi náukámi wypolerowani? Bo o Solonie nápisáno, że w Egiptćie báwił się náuką mądrośći, á potym w liczbę siedmi Greckich mędrcow był policżon. A ácż bym ia tego nie rzekł, żeby onym ustawcom nie było ná wielkiey pomocy doświadczenie wiele rzeczy do ustáwiániá práw: á wszákże to pewna, że práwy onych práw sok ze źrodeł filozofiey wyczerpnęli. Bo ktore práwá od onych źrzodeł odłączone są, to nie są godne, áby ie práwy zwano: gdyż od przyczyny y bacżności odstąpiły, ktora, iákom indźie o tem mowił, duszą práw właśnie iest názwaná. Wyzna to przeto, że rodźićielká naylepszych práw iest szkołá. Lecż y z strony wiary iest pewna rzecż, iż pirwey w szkołách wszytkiego probuią, niźli do uszu ludzkich bywa donieśiono. Bo nie może się wszytko ták dowodnie ná kázániu powiedźieć, ktore do uszu wszego mnostwá bywaią przystosowáne, iáko ná dysputácyách szkolnych, w mnostwie ludźi uczonych: gdzie wszytkiego dowodnie iáko ná złotárskiey ważce doświadczáią. A ták szkoły są ktore dawáią godne kaznodźieie zborom, ktore sposob náuczania przepisuią, y do nich się o radę w rzeczách wątpliwych ućiekáią: A cożbym miał ono wspominać, co záiste nie między pośledniejsze rzeczy ma być liczono. Szkoła dawa nam mowce wymowne, dawa wielkim panom porádniki w mowie roztropne i wdźięczne: dawa Rzeczypospolitey spráwce mądre..... Wielką chwałę ma szkołá, iż dostatecżnie, ile rozum ludzki sprosta, przyczyny y źrzodłá wszytkich rzeczy wynáydować, postępek wszytkiego pilnie obácżáć y koniec upátrować może. Bo krom náuki wiela rzeczy záwikłáne przyczyny, żadnym sposobem odwikłáne á na iaśnią okazáne być nie mogą. Dla tego też ilekroć iákie spory bywáią, nikogo się więcey pospolićie nie radzą, iedno szkoł: one maią władzę wszytko iáwnie rozsądzáć, one o wszytkich rzeczách rozsądek dawáią: wedle ich przepisánia, y kaznodźieie uczyć, y sędźiowie sądźić máią..... A nie tylkoć ći ludźie uczeni pożyteczni są Rzeczypospolitey, ktorzi się u dworu, ábo spráwámi Rzeczypospolitey báwią, ále też y ći co w szkołách ábo w kollegiách mieszkáiąc, náuki wyzwolone rozmnażáią. Bo wielie ludźi uczą, y do wszelákich spráw bardzo pożytecżnemi náukámi zápráwuią..... A iż ći ludźie uczeni nie tylko żywi, ále też y umárli, pismem po sobie pozostáwionym, pożyteczni są y Rzeczampospolitem, y wierze świętey, świadczą to ludźi uczonych roty: á owszem co iest w więtszem podźiwieniu, niepomáłu też pożyteczni są do wodzenia woyny y otrzymánia zwycięstwá. Tak tedy rozumiey-

my, że szkolny stan iest naycudnieyszy y rzeczam ludźkim naypożytecżnieyszy, ktory nam ták wiele mistrzow dobrych náuk spłodźił, z ktorego też ták wiele pożytkow wszytcy drudzy stanowie bráć zwykli. A to o iego zacności dla tego powiedam, ábychmy ták rozumieli, że ten stan wszelákim sposobem ma być bronion, przećiwko przewrotności sądow y rospustności ludźi nászego wieku, ktorzi nic inszego ták nie prágną oprocż świetności żywotá, á mnostwá bogactw y możności, ktorych tylko rzeczy dziś wszędy pilnuią, záś náuki y ten wszytek uczenia się y nauczánia wárstat ludźiom podłym zostáwuią.

6. О постановкѣ школьнаго дѣла.

(Sposób postanowienia szkół).

O porządnem postánowieniu szkoł wiele známienićie ludźie vczeni ná piśmie podáli: czego mi tu szeroce wypisować nie trzebá. Napirwsze stáránie ma być o náuczyćieloch y o uczńioch: áby y oni zá spolnym wszytkich zezwoleniem do náuczániá godni y ći do przywykániá sposobni obieráni byli: aby iesliby się ktorzi do tego oboyga zgodźili, nie byli iáko ośieł do lutnie przystáwieni. Co widamy, że się przydawa tym, ktorzi nie máiąc przyrodzeniá po temu, do szkoł bywáią posyłáni: zkąd potym rodzą się ábo wychodzą oni ludźie nikczemni, ktorzi potym zostawszy duchownymi, bywáią zborowi y vćiążeniem y zelżywośćią. Przebrawszy rozumy do tego godne, niechby o tem było stáránie, áby studenći przećwiczywszy się w pirwszych trzech náukách Grammatiki, Dialektiki y Retoriki, káżdy się wdał w tę náukę, ktoreyby się naywięcey vczył y w niey się ćwiczył. Bo w szkole y Filozofiiey y inszych náuk trzebá vczyć, á napirwey ięzykow, bez których y náuki Christusowey y inszych náuk ludźiom potrzebnych, nie może się żaden dobrze wyuczyć. Trzebá się też ćwiczyć w pisániu, dysputácyie i deklámácyie spráwować, o ktorych rzeczách ludźie vczeni wiele náuk ná pismie podáli. Niedawno też Symon Maricius z Pilzná nász Polak dosyć mądrze y ochędożnie o tem dwoie księgi nápisał: a wszytek początek szkoł, postánowienie y sposob z wielką pilnośćią wynálazł y ná piśmie pokazał. Do drugiego ćwiczenia szkolnego zda się, że trzebá przyłączyć sądy: áby się też w sądźiech ćwiczyli. A naywięcey o to się trzebá stárać, áby sprosne grubiáństwo, á pismá płonne y nikczemne, dysputácyie prozne y niepożyteczne były z szkoł wyrzucone.

7. Краткій перечень нѣкоторыхъ недостатковъ Рѣчи Посполитой.

(Krótkie przypomnienie niektórych wad w Rzeczypospolitéj).

A gdym to do wás, o sądách, o obronie y o skarbie Rzeczypospolitey pisał, nie mogłem też przepomnieć drugich częśći Rzeczypospolitey, o ktorey niedáwno wydáłem troie kśięgi: a teráz, umysliłem wám niektore rzeczy przywieść na pámięć. Stáráyćie się dla Bogá żywego, abyśćie nie tylko dla wolności nászych záchowánia, dla potrzeb z postron-

nemi národy, y dla inszych wielkich spráw seymy składáli: ale też y ná mnieysze Rzeczypospolitey części baczenie mieycie: stáráyćie się, aby niektórych złych práw poprawiono, a ná rozpustność wszędzie hárcuiącą munsztuk włożono. Uskarża się pospolstwo na kápłany, że zániedbáwáią powinnośći swey, ábo ią nie ták dobrze iáko trzebá odprawuią: á podobno nie bez przyczyny. Ale też y ći sami ktorzi się uskarżaią ná cudze występki názbyt przetárli oczy: á ná swe bynáimniey. Bo pospolicie mało nie wszytcy tácy bywamy, iż ná drugie przyczynę złego składamy, á sobie pobłážamy, iákobyśmy ni w czem winni nie byli. My nie błądźmy, nie małeć to są winy: które na kim máią zostáć, wy sámi sądźćie. Przez wiele lat rozmáite spráwy toczą się u sądu, które się ieszcze nie skończyły. Morderstwá ná cały rok gęsto się broią w tey Rzeczypospolitey. A ktoż się stárał o to, áby ná ták złą niemoc státeczne lekárstwo przyłożono? To iednak iest dźiwna rzecż, że po te latá niedáwno przeszłe, posłow ziemskich bárzo wiele ná seymách bywáło, ktorzi o zgwáłcenie testámentu Bożego, y o odnowienie práwá Bożego, iáwnie przy bytnośći wiela stanow, mowili, a o práwie Bożem przećiwko mężoboycám y słowká nie przerzekli. Jákoż mamy rozumieć, áby się ći kochali w rzeczách Bożych, ktorzi z miłośći samych siebie, a z nienawiśći drugich, dopuszczáią ná ziemi leżeć práwu Bożemu, ktore iest fundámentem Rzeczypospolitych. Jáko wiele iest przyczyn, iáko wiele drog, do krzywoprzysięstwá, wiodących, ták w sądźiech, iáko też w okopywániu gránic. A nas to nic nie rusza. Jákoby one práwo nie do Chrześćiánow nie należáło: imieniá Bożego daremnie nie bierz, áni fałszywie używay. A iuż tak doznáno wiela ludźi krzywoprzysięstwá, iż rzadki, kto się czuie być poczćiwym człowiekiem, naydźie się coby chćiał być między świádki, máiące przysięgać policzon. Częstokroć do tego szukali ludźi, ktorzi okrom tytułu slachectwá nie máią się czem popisać. O iáko się ich wiele nádyma, a swowolnie sobie poczyna, dla tego iácy, że ie ślachtą zowią, czego nie czynią z bystrośći ábo zuchwálstwá przyrodzonego, coby wżdy iuż iednák nie ták dźiwno, ále tylko z oney dumy, że ták rozumieią, iákoby káżdy ślachćic tákie obyczáie musiał w sobie mieć. A pod zásłoną wolnośći w osiadłośći należącey, iáko wielce sroga iest swowoleństwá możność. Chociá człowieka zabiią, chociá się ná cudzą własność targną, chociá też co inszego złego zbroią, przedsię ći zbrodniowie wszędźie wolno sobie latáią. Słyszeliśmy, że droga iednego człowieká, idącego dla zákładu otrzymániá do sędziego, od niecnoty przećiwniká krwią zmázána. Doszło nas y to, że śćiany tych, ktorzi ná gránice wyieżdżali, krwią ludzką skropiono. Od wielá ludźi też to wiemy, że roki, nie wiem ktorego powiatu dla srogiego morderstwá smętne á żałosne były. A ták się to iuż z waszych zwyczaiow ábo radszey długiey niekárnośći spospolitowáło, że i sądy wasze nie są bezpieczne od rusznic, mieczow y oszczepow waszych: áni gránic żadnych stanowić, áni przyiaźni náruszoney iákokolwiek poiednáć umiećie, okrom gwałtu á szyrmierskiego náczyniá. Jákoby to iuż táka była Rzeczpospolita, że w niey nie práwem, ále gwáłtem y mocą, trzebá wszytkiego dowieść ábo prawie iákobyśćie rozumu nie mieli, że nikt nic utrzymáć nie może, czegoby mocą nie musiał dostáć. A ná co mam wspomináć gwáłtowne á práwie szálone wielá ludzi popędliwośći? Ná co náieżdżániá szalonemu podobne ná gárdło y máiętność cudzą. Ná co wyrzucánie okrutne, z domow y z mieszkániá stárodáwnego? Ták wiele sobie káżdy dozwála, ile może przemoc. Teć są pożytki tey známienitey wolnośći nászey, panowie ślachto! W niey zámyka się wszytko, cokolwiek się podobá tym, ktorzi się z niey weselą. Bo y ći, ktorzi się tego dopuśćili żywi są: á ktorym ta ucieczka otworzona iest, tych do káżdego złego uczynku zá naśmielsze máią. A nie bez przyczyny. Bo urzędowi nie godzi się onych imáć , ktorzi iáką osiadłość máią, ażby byli prawem przekonani. Lecż do tego przekonániá moy Boże, iáko wiele przekáz! Ale y przekonáwszy, iáko wiele przekáz y dochodzenia tego, coś prawem wygrał. Ták ći ta wolność iest tylko możnieyszych. Ale ná uboższe niesłuszne á cięszkie wkłada niewolstwo y ućisnienie nieznosne. Wieleć iest was, ktorzi się chlubią, że ta wolność iest wászego rodzáiu własna. Ale rzecż to sámá ukazuie, y wy to częstokroć ná oko widźicie, że nie ták dálece iest wászego rodzáiu, iako wászych bogactw a śmiałośći. Bo czem kto bogátszy, a do odpierániá y czynieniá krzywdy potężnieyszy á gotowszy, tem iest tą wolnością bezpieczńieyszy. A czem kto uboższy: ábo do uwiárowaniá krzywdy mdleyszy, ábo do uczynieniá tey wolnośći. Ale niechby iuż ta wolność wszytkim wám zárowno służyła. Coż to tedy za wolność będźie, ktora iest przećiwko spolnego mieszkániá stowárzyszeniu, przećiwko przyrodzeniu y przećiwko miłośći Chrześćiánskiey, y przećiwko Ewanieliey? Ktore wszytkie rzeczy każą złoczyńce z ludzkiego zgromádzeniá wyłączáć, biiące mieczem, mieczem traćić, nie dopuszczáią złoczyńcom w zgromádzeniu ludzkiem przebywáć, áby towárzyszeniem, rozmową, á náwet sámym ćieniem nie szkodźili dobrym: nie chcą żadnego tákiego ślachectwá mieć, ktoreby dawáło komu swáwolność grzeszeniá, ponieważ teć świadkiem á iákoby wyobráżeniem y męstwá przodkow naszych, á nám by do cnoty miáło być pobudką. To niech będźie dosyć o wolnośći, abo radszey o wielkiey a nieznośney rodźie rozpustnośći. Podźmy do czego inszego. Ledwie się ktora rzecż dźiała u nás ták zła, a niesprawiedliwa, ktoraby nie miáła dostáć obrońce: á k'temu możnego y zacnego. Doszło tego, iż niektorzi mieli ten obyczáy, że występnego brali pod swą obronę y bronili go zewsząd. Zátem spráwy chociá też niezáwikłane, bywały wedle woli tych obrońcow przewłaczáne, strona ukrzywdzona musiała, ábo swą rzecz porzucić, ábo z przećiwnikiem ugodę bárdzo niesłuszną uczynić: bo ona spráwá ciągnąć się musiała, wedle woli obrońcow, z wielkim Rzeczypospolitey złem. Azáż to iest wielkim pánem być? Azáż się ták zá Rzeczpospolitą biorą? W toby też trzebá pilnie weyrzeć, iesliże bogátych á zácnych ludźi synowie, (bo też o tych muszę nieco mowić), temi się rzeczámi báwią, ábo o to się staráią, żeby nápotym mogli bydź godnemi Rzeczypospolitey sługami. Máłoć nie wszytcy tácy pospolicie bywáią, że wolą być poczesnieyszymi, niźli mędrszymi. A co iednak iest rzecż niesłuszna, mniemáią aby to bogactwu a ślachetstwu należáło nic nie vmieć, á pismá nie znáć. Ktora rzecż ponieważ przynośi szkodę Rzeczypospolitey, ktoż kiedy stárał się o to, áby z Rzeczypospolitey ten obyczay wyrzucono? Iáko wielkie niedostatki ubogich ludźi codźień ná seymách widamy, ktorzi żywnośći od ludźi miiáiących proszą. Azáż nie należy ná Rzeczpospolitą, ábo mieć brak w tych osobách, a nie káżdemu dopuszczáć żebraniną żyć: ábo wszytkich opatrzyć, áby mieli gdźie mieszkáć, czym się żywić y przyodźiewáć. Mowi Bog do ludu stárodáwnego: niech nie będźie między wami żebráká y niedostatecznego: ábyć Bog błogosła-

wił ná źiemi. Z tego błogosławieństwa ázá się nie chcecie weselić, panowie ślachto! Tać temu trzy latá, iáko wielka drogość żywności była: co się nie dla złego vrodzáiu trafiło, bo ten był, iesli nie názbyt wielki, tedy przedsię táki, żeby był mogł wszytkie te kráiny dostatecznie wychować: ále się to było zstało częścią wypuszczeniem zbożá z źiemie, a częścią dla przekupniow, ktorzi żboża kupuią, áby ie zásię, tylko oni sami iáko chcąc przedáwáli. Ták wielkie iest mnostwo przekupniow (a zwłaszcza w przekupowaniu dziesięćin) iż pirwey niźli od páná doydą do tych, co ich używać máią, przez cźwore y pięćiore ręce, kupuiących y przedáwáiących przewiną się, zkąd iáka cena káżdey rzeczy rośćie! Po oney wielkiey drogośći, o ktoreiesmy teráz mowili, bárzo tanie zboże. Bo teráz korzec żytá przedáwáią po dwanáśćie groszy, a czásu drogośći pięć kroć drożey było: pszenice korzec przedáwáią po 24 groszy, a pirwey przedáwáno po trzy złote, a iákąż sprawiedliwość záchowáli piekárze y karcźmárze w przedáwániu chlebá y piwá. A spuszczániu rzekámi co zá miára u nás? Iákie pohámowánie árendárzow? Iáko wiele piiánic, á proznoiących hultaiow po miástách się włoczy? Iáko wielki zbytek w pokármiech, w szatách, y we wszelakim sprzęćie? Iáko wielka prozność w okázywániu złotá na szyi wiszącego. A coż iest zá brakowánie osob w tey mierze, kto ma tego używać? Głupi młodźieniászkowie, ludźie áni Rzeczypospolitey, áni ktorey pewney osobie zasłużeni chodzą, swiecąc się od złotá: w szatách axamitnych ábo rzezánych, ábo złotem przypiększonych. Mnogich rozchod przechodźi dochod. Ztąd potym popásienie łąk gwáłtowne, wydźieránie zbożá y zwierząt, ták cźworonogich, iáko też pływáiących y inszych rzeczy etc., rozmáite fortyle náchodźić ná cudze rzeczy. Niektorzi to cźynią wilczem prawem: (iáko nászi mawiáią o tych, co wydźierániem iákoby wilcy żywi), drudzy, co iest rzecź dźiwnieysza pod zásłoną náboźeństwá, ná wzor onych ktorzi w Niemcech targnęli się ná kośćielne máiętnośći, a drudzy tytułem nieiákiey zwierzchnośći: iáko uczynili niektorzi, co wziąwszy od krolá imioná, pobráli szołtysom swym máiętnośći, powiedáiąc, że im to wedle statutu o szołtysie niepożytecznem wolno. Ale iesli to dobrze: tedyć by też y to było dobrze y z wielkim pożytkiem Rzeczypospolitey uczynić takowe práwo ná insze vrzędniki: iáko na biskupy, woiewody, y insze przełożone nieużyteczne, z ktorych więcey szkody Rzeczpospolita odnosi, niźli z niepożytecznego szołtysá. Chybábyśmy ták rozumieli, że vstawce praw nie máią mieć báczeniá ná Rzeczpospolitą, ále ná swoy pożytek, áby maiętność odeymowáli, komuby chcieli. Ktemu też iáko wielka liczba iest marnotrawcow, ázáby też nie należáło ná Rzeczpospolitą, ábo káráć tákowe, abo y im tákie dáwáć, coby nimi do cźásu rządźili. Nádto iáko ieszcźe okrutnie niektorzi panuią nád poddánymi swemi, ábo maiętność ich niszcząc, á wydźieráiąc, ábo roboty ná nie nie inaczey iedno iákoby na woły ábo osły wkładáiąc y ći ázáby też od Rzeczypospolitey nie mieli być hámowáni? A to ázá się częścią nie dźieie ze złego wychowániá młodośći? O ktorem á coż u nás postánowiono?

НИКОЛАЙ РЕЙ ИЗЪ НАГЛОВИЦЪ.

(MIKOŁAJ REJ Z NAGŁOWIC).

1505—1569.

Его біографія, составленная Андреемъ Тржецескимъ, приводится ниже. Изданія важнѣйшихъ сочиненій: Żywot Józefa: Краковъ, 1545, Варшава, 1854 (K. W. Wójcicki, Biblioteka starożytna pisarzy polskich, IV 273) Postilla: Краковъ, 1557, 1560, 1566, 1571, 1594. Wizerunek własny żywota człowieka poczciwego: Краковъ, 1558, 1560, 1585, Варшава и Петербургъ, 1881. Zwierzeniec: Краковъ, 1562, 1574. Figliki: Краковъ, 1570. Apocalipsis: Краковъ, 1562, Парижъ, 1876 (изданіе курницкой библіотеки). Zwierciadło albo kształt, w którym każdy stan snadnie się może swym sprawom przypatrzyć: Краковъ, 1567, 1568, Варшава, 1828—1829 (Zbiór pisarzów polskich, Томы V—VIII), Краковъ, 1859 (Biblioteka polska J. K. Turowskiego, выпускъ 19—23), Львовъ, 1881 (Biblioteka Mrówki, выпускъ 110—115); Краковъ, 1848 („Pisma wierszem, znajdujące się przy dziele jego, wydanem w Krakowie u M. Wierzbięty roku 1568, pod tytułem Zwierciadło albo Kształt"). *Пособія*: J. I. Kraszewski, Dziś i temu lat trzysta. Studyum obyczajowe, charakterystyka Reja z Nagłowic, Wilno, 1863. B. Zawadzki, Mikołaj Rej z Nagłowic, Lwów, 1875; A. Bełcikowski, Mikołaj Rej z Nagłowic (Ze studyów nad literaturą polską, стр. 12); W. Czajewicz, Mik. Rej na sejmach (Tygodnik Illustrowany, 1885, V 357); S. Ptaszycki, M. Rej z Nagłowic i ks. J. Wereszczyński (Upominek wileński, pismo zbiorowe, poświęcone J. I. Kraszewskiemu, стр. 219, и отдѣльно, Вильна, 1880); Новыя данныя для біографіи Николая Рея (Сборникъ статей по словяновѣдѣнію, изданный учениками В. И. Ламанскаго, стр. 127, и отдѣльно, С.-Петербургъ, 1883); F. Rybarski, Dokumenty odnoszące się do Mikołaja Reja z Nagłowic i jego rodziny (Ateneum, 1880, III 371); A. Bem, „Wizerunek" M. Reja (Niwa, 1884, V, 51); A. Tyszyński, „Wizerunek" poemat z roku 1558 Mik. Reja (Wizerunki polskie, стр. 59); W. A. Bruchnalski, Studya nad pismami M. Reja, I „Żywot Józefa" w stosunku do literatury obcéj (Muzeum, 1886, стр. 548, и отдѣльно, Львовъ, 1886); W. Nehring, Die dramaturgische Geschichte Josephs von Nicolaus Rej (Archiv für slavische Philologie, IX 392); R. Plenkiewicz, Etyka Mikołaja Reja (Kłosy, 1878, XXV 44, 1880, XXXI 174).

Гейналъ.

(Hejnał).

Hejnał świta yuż dzyeń byały
káżdy człowyek wyerze stały,
powstań do Páńskyey chwały.

Możny Boże wssey radości,
Rozmnożycyelu Swiatłości,
Oswyeć nasse cyemności.

Yuż ći ona noc minęła,
Co po wssem swyecye słynęła,
Yuż z twey Łáski zginęła.

Ktoraś był w Rayu ustawił,
Co był pirwssy człowyek sprawił,
By káżdy w cyemnoscyach był.

Otoż przyssedł twoy Syn miły,
Y przeyednał nam ty winy,
Abychmy tam nye byli.

Łaskawyeć nas k sobye przyyął,
S tych cyemnosci wyecznych wyiął,
Aby żadny nye zginął.

A iemuś nas w opyekę dał,
Aby czart nami nye władał,
Gdyż yuż moc yego poznał.

Yedno nam tę noc zostawił,
Coś nędznemu człeku sprawił,
Aby swey prace ulżył.

Raczysz nas y z tey przeżegnać,
A przyssły dzyen ssczęśliwy dać,
Gdyż nam czas ze snu powstać.

Ey nasza wyerna świyatłości,
Yuż oswyeć nasse ćyemności,
A przyymi k sobye w radosci.

Y Day nam szczęsne powstanye
A z swey łaski przeżegnanye
Na twey chwały wyznanye.

2. Гимнъ къ Богу.

(Hymn do Boga).

Wszechmogący Boże nieskończonéj mocy,
Gdyż się nic stać nie może bez twojéj pomocy,
Gdyżeś ty jest początek i koniec wszystkiego,
A trwać długo nie może nic bez bóstwa twego.
Tyś jest Bóg nieskończony, a w twojéj opiece,
Każda sprawa zależy tu na wszystkim świecie.
Tyś prawda nieskończona, dobroć, żywot, zdrowie,
A o twym majestacie a kto właśnie powie!
Ziemię, niebo i gwiazdy w dziwnéj sprawie mając,
A co jeszcze dziwniejsza, myśl każdego znając,
Na niebie, na powietrzu, w niebie i na ziemi,
A w takich się rozprawach dziwno wszytko mieni.
Tyś jest król wszystkich królów, tobie upadają
Mocy ziemskie, niebieskie i cześć wieczną dają,
Wyznawając twe bóstwo a majestat dziwny,
Naszemu rozumowi na wszytkim sprzeciwny.

3. Бездѣлушки.

(Figliki).

О томъ, который пасъ десять лошадей.

(Co dziesięć koni pasł).

Jeden pasł dziesięć koni, i wsiadł na jednego,
Gdy je pędził do domu, zapomniał onego:
Naliczył jedno dziewięć i wnet się zatroskał;
Bieżał nazad do lasa, mówiąc, iż tam został.
I potkał się z sąsiadem, pytał o gniadego,
Jeśliby gdzie nie widział tam konia łysego.
Ten rzekł: „A toć łysy, co to siedzisz na nim!“
Teraz się chłop obaczył, jechał nazad na nim.

О томъ, который спрашиваъ у рыбы о своемъ отцѣ.

(Co rybki o ojca pytał).

Błaznowi małą rybkę na talerzu dali,
A sami sobie większe z misy rozebrali.
Tę przyłoży do ucha, pilnie jéj słuchając,
A ci się siedząc śmieją, co czyni, pytając?
Rzekł: „Ojciec mi utonął, by mi powiedziała,
Pytam się, jeśliby go gdzie w wodzie widziała?
Rzekła mi: pytaj starszych, co na misie były,
Ale widzę, żeście je szpetnie rozchwycili“.

4. Звѣринецъ.

(Zwierzeniec).

Къ часамъ.

(Do zegara).

Tłucz-że, miły zegarze, by w każdéj godzinie
Miałby się każdy baczyć, jako mu czas płynie,
Ale by tłukł najbardziéj, przedsię chwała Bogu,
Nie odstąpimy żaden zwykłego nałogu.
Nie pomniąc iż nam prawie z wodą czasy płyną,
A wnet gorsze nastaną, skoro dobre miną.
Bujać też sobie w lesie jelonek ubogi,
Ale się ni obaczy, gdy mu strącą rogi.

Образъ честности.

(Figura poczciwości).

Poczciwości figura, dzieciątko nadobne,
Wianeczek ma na głowie, na wszytkiem świebodne,
W obu rękach po wianku ku górze podniosło,
Każdemu je podaje, kto chce k'niemu prosto;
Dzieciątko znamienuje każdego w zacności:
Ma być jako maluczkie dziecię w niewinności,
A trzy wianki — trzy cnoty pierwsze znamionują
Mądrość, stałość a cnota to wszem okazują.

Сигизмундъ I.

(Zygmunt I).

Jupiter był zacny król za wieku złotego,
I dziś na wieczną pamięć sławna gwiazda jego
Imieniem jest przezwana, gdyż swém przyrodzeniem,
Łaskawie się obchodzi z ludzkiém pokoleniem.
Właśnie téż nasz Jupiter, Zygmunt polski prawy,
Może być zwan, kto napomni jego święte sprawy,
Że się mało ściągały na własne pożytki:
Zawżdy się więcéj starał o poddane wszytki.

5. Точное изображеніе жизни честнаго человѣка.

(Wizerunek własny żywota człowieka poczciwego).

Посвященіе Яну Тарновскому.

(Przedmowa do Jana Tarnowskiego).

Znáczńye Páweł święty to postánowienie Páńskye nam wszem oznaymić raczył, iż kogo Pan Bog z dawna przeźrzał, tego y ku swym spráwam wezwać, y náwszem vbłogosławić raczył. To wszytko iście

nie s pochlebstwá, ále s prawey práwdy (ile ia rozumiem) káżdy Wielmożności twey, słusznie przywłaszczyć może. Gdyż cie przeźrzał Pan tu ná świát s krześćiáńskich á s tákich rodzicow, iż ich cnot, przykładow, y obyczaiow, wiele sie ludzi mogło vczyć, y im sie pilno przypátrować. Powołáć cie też raczył iuż y do spraw winnice swoiey, tho iest, kosciola swego, á Rzeczypospolitey krześćiańskiey. Vbłogosławić cie też raczył, y vrodą, y cnotámi, y wychowániem, y obyczáymi, których ieszcze do tego czásu nikt słusznie pogánić nie mogł, áni pogánił. A ktemu iuż Wielmożność twą y w zakonie tym, ktory sie iemu naywięcey podoba, y postánowić y správowáć raczy.

Ná tho gdy się Wielmożność twa słusznie rozmyslisz, coś zá to powinowát, to iuż ia twemu bacżeniu, kthorym Pan Bog niepodle W. M. osobę ozdobić raczył, ná rozeznanie poruczam. A wszákoż snadź to Wielmożności twey ná piecży mieć przistoi, ábyś mocno stánął przy oney máley sentenciey Sálomoná thák onego zacnego, á nie świeckim rozumem ćwiczonego, ktori rádził każdemu, aby się niczym pilniey nie parał, iedno boiáźnią Bożą: Bo w tey máley sentenciey, iuż wszytko co poczciwemu człowiekowi należy, snadnie sie záwiązáć á okázáć może. Bo iuż táki nie odniesie sie nigdi do woley iego, gdy się będzye bał możności iego: á żadná mu ina możność, áni strách świátá tego w tym strászen nie będzie: áni żádne skárby, áni dobrodzyeystwá, nie odwiodą go od tego. Już sie też będzye pilnie przypátrował káżden krześćiáńskiey powinności swoiey, co sobie á co káżdemu stanowi słusznie powinowát ma być.

Co iesliże Pan Bog w osobie W. M. ozdobić raczył, ták tuszę, iż y w tym obacżeniu W. T. opuścić nie będzye raczył. A k temu acż rzecż do thego mála á nikczemna, á wszákoż iżbych W. M. rad wszego dobrego życzył, iście nie z żadnego pochlebstwá, ále z miłości tych cnot, ktore sie z łáski Páńskiey, w osobie Wielmożności twey iásnie okázuią. Posyłam W. M. ty ksiąszki, z roznych sentenciy y s przypadkow omylności świátá tego, iáwnych á widomych zebráne, kthore w sobie niosą á zámykáią správy y postępki iego: Gdyż ná nim są rozmáitych spraw á z dziwnemi sposoby y postępki, rozni á rozliczni stanowie wystáwieni. A przypátruiąc sie temu, á zwłaszczá s tym bacżeniem, ktorym Pan W. T. z łáski swey obdárzyć raczył, snádniey możesz rozeznáć kąkol od pszenice. Pszenicę schowáć á kąkol zárzućić, wedle rády Páńskiey. A zátimbych W. T. życzył náwszem łáski Páńskiey, áby się y krolestwo iego, y wola iego náwszem nasłáwniey w W. M. okázowáłá, skądby sie snádnie mogło swięcić imię swięte iego, ná wieki błogosłáwione. Amen.

О счастливой жизни.

(O szczęśliwém życiu).

A ták zasz to nie roskosz swoy stan vważywszy,
A ty márne przypadki swieckie obacżywszy.
Przestáć na tym, co Bog dał, á záwżdy w mierności
Vżywáć swoich cżasów w rozkoszney wolności,
Nadobnie Horácius roskosz świátá tego,
Wypisał, á napirwey záczął ią od tego,

Gdy kto rownego dobrá szczęsciem przypadłego,
Vżywa s poczćiwoscią wedle stanu swego,
Rádą á trudnosciámi málo sie zábawia,
Ná zwádę niepotrzebnie nigdy nie záławia.
Żywność, ubior poczćiwy wedle potrzeby ma,
A nikomu dudkuiąc w oczy nie zábiega.
A gdy ktemu vrodá á z rozumem zdrowie,
Sąli więtsze roskoszy, niechay każdy powie.
A wierę bez trudności kiedy szczęscie racży,
Może ták swoy stan chowáć, gdy sie kto obacży.
A rownym gospodárstwem y w rowney trudności,
Może káżdy snádnie przydź k poczćiwej żywności.
Azasz nie hoynie zyemiá nam dawa pożytki,
A sowito nágradza nam roboty wszytki.
Pátrzay na ogrodniczkę w máluczkim ogrodzye,
Iáko oná z dáleká zábiega przygodzye.
Vźrzysz ná málym mieyscu á ná káżdey grzędzye,
Ano y troie piętro cżásem na niey będzye.
Roście w zyemi korzenie, á ná wierzchu szczępy,
A pod nimi podzyáła przedsię s chrostu sklepy,
Ná ktorych rozne zyołá stoią z dunicámi,
A drugie ták po brozdach rostą ná nich sámy.
Więc roże podle płotow, więc tu włoskie grochy,
Owa prożnego mieyscá nie naydzyesz ni trochy.
Bo gdzye rozum s pilnoscią na máluczkiey rzeczy,
Więcey może vczynić, kto to má na piecży,
Pożytkow niż onemu chłopu leniwemu,
Byś też dał y trzy mile ogrod ná dłusz iemu.
Bo tám rychley pokrzywy, ieżyny, á łopian
Naydzyesz, niżli Rozmáryn, gdzye sie przechadza pan.
Nuż też iáko owieczká drugiego bogáći,
Bo tá kilká do roku záwżdy czyńszow płáći.
Wełná, nabiał, iágniątko, á zá dwoie sámá
Sstánie, kiedy potrzebá przydzye na iey páná.
Pczołká też to máły koszt, iedno iey dáć pniaczek,
Záwżdy też ten ná mistrzá pilnie robi żaczek.
A ktoby sie náliczył co nam lichwá ziemiá,
Wydawa hoynie wszytkim s káżdego plemienia?

6. Зерцало.

(Zwierciadło).

Какъ честные родители должны воспитывать своихъ дѣтей.

(Jakiego ćwiczenia maią życzyć poczciwi rodzicy dziatkom swoim).

A tak poczćiwi rodzicowie máią to sobie iscie pilnie vważáć, w iákie ćwiczenie á w iákie správy dziathki swe wpráwowáć máią, gdiż sie przirodzenie násze rodzi iáko goła tabliczká, á co ná niey nápiszą, to iuż ták záwżdy ná sobie nieść musi. Boć mądrość ná świecie iesth iá-

koby iáki ozdobny ratusz w iakim zacnym miescie rozliczńemi cnotámi iáko on ratusz wieżyczkami osadzona. A náuki poczćiwe, á ćwiczenia rostropne są iákoby gośćińce do onego miástá z rozliczńych stron, ktore łacwie, kto má bacżność rostropną przewodnikiem, doprowádzą do ratuszá onego. A tám iuż miedzy cnotámi onymi pewnie sobie znaydziesz spokoyną gospodę do káżdego poczćiwego postanowienia żywotá swego.

Po tym gdy iuż też oná młodość podrastáć będzie, niewádzi mu też, poczedszy sobie czego potrzebá, náuczyć sie y koniká osieść y iáko sobie ná nim poigráć, á iákoby gi theż czásu potrzeby obroćić. A iesliby mogł y drzeweczko znieść, tedy y to niewadzi z nim sobie poigráć, ręką vważáć do pierscionká álbo do czapeczki pomierzyć á poduczáć sie z młodu, coby sie y nápotym przygodziło. Theż mu niewádzi czasem s poczćiwym á nie z opiłim towárzystwem posiedzieć, pomowić, pożártować, bo stąd y ćwiczenie y záchowánie ná potym y znaiomość roscie. Niewádzi mu też czásem pouczyć sie u poszyrmować, y poskakáć, y ná lutence pograć: wszytko to są poczćiwe zabáwki. Azażby lepiey leżał iáko wieprz w bárłogu á márnie czás trácił, co iest drogi klenot, a kthory iuż upłynie, iuż sie nigdy ná zad wroćić nie może, á nic nie może być szkodliwszego młodemu człowiekowi iáko nikczemne prożnowanie. Bo to widamy y w konioch y w inych żwirzętoch, iż im ie naczęsciey ćwiczą a wypráwuią, tym też naosobnieysze bywáią. A kiedy będzie stał iáko woł, tedy też z niego iáko woł będzie. Owo y ogień im mu naczęsciey suchych drew przykłádáią, tym záwżdy y naiásnieyszy bywa. Abowiem á czym sie inym młody człowiek naprędzey ozdobić ma, iedno nadobną spráwą około siebie, ktora niskąd inąd przypáść nie może, iáko s porządnego ćwiczenia. A do tego iuż i ine cnoty snádnie przypaść będą mogły, ktore káżdy stán na wszem nadobne ozdobić y osláchćić mogą.

A wszakoż y w czytániu, y w káżdey spráwie szkodá przyrodzeniu gwałtu czynić, a w káżdey rzeczy dobrze iest rostropnego pomiáru vżywáć. Bo y háwtowánie, y káżdá subtylná robotá zawżdy pięknieysza bywa, ktorá powoli á z rozmysłem bywa robiona. Y deszcż pomierny tedy záwdżdy pięknicy ziołá ożywia y zázieleniewa, niżli ow gwałtowny, bo gwałtowny álbo potłucże, álbo z błothem pomiesza. A cokolwiek gwałtownie do przyrodzenia przypádnie, y wzrok do oczu, y słuch do vszu, nie może ták słusznego rozsądku dáć, iáko gdy tho powoli y obaczono y rozważono będzie. Bo y mędrczy táko o tym piszą, iż káżda rzecż gwałtowna nie może być iedno szkodliwa.

О вредѣ расточительности, особенно на франтовство.

(Jáko łákomstwo iest szkodliwy przypadek y iáko sie go poczćiwy przestrzegáć ma y s kthorych przyczyn nam przypadáć musi. A pirwsza przyczyna koszt dziwnych ubiorow).

Nuż iesli się w ktorym páństwie álbo krolestwie rozmnoży á skrzydłá swe rostoczy on sprosny grzech łákomstwo, to iuż sobie rozwáż w iáko zły a niepobożny przypadek tákie páństwo zátoczyć sie muśi. Bo iuż y niespráwiedliwość y łupiestwo nielza iż s tym pánem pospołu z nim osieść muśi. Ale patrz, moy miły brácie, iáko się to wszytko zamnożyć niema, pátrząc ná násze koszty, ná násze zbytki ták w piciu iáko y w iedzeniu, thákże też w nastrzępionych á dziwnych przypráwach, y w chodzeniu, y w poieździech nászych, tak iż iuż drugich y przezywáć y w nich słusznie chodzić nie vmiemy.

Abowiem pátrz gdy sobie wspomnisz ony dziwne czuby, ony fálsáruchy, ony strádiotki, ony z dziwnemi kołnierzmi delie, ony żupány, ony rozliczne Włoskie, Iszpáńskie wymysły, ony dziwne płaszcże, sáiany, kolety, obercuchy, aż dziwno y straszno o nich mowić, á drugich iuż áni zwáć, áni ich sobie roskazáć vmie, iedno krawcowi poruczy, áby mu vczynił, iáko dziś noszą. A theż słyszę w postronnych kráioch, gdzie sie trefi káżdy národ námálowáć, tedy Polaká nágo máluią á z nożycámi, á postaw sukná przed nim, krayże sobie iáko raczysz.

Nuż zásię czo owych nástáło dziwnych pontalikow, feretow, smalcowánych łáńcuszkow, pstrych bieretkow z rozlicznemi czętkami. A snadź iuż drudzy nie tylko ná głowie ále y ná nogach ty pontały a ty ferety sobie przypráwuią. A ktoż sie temu przypátrzyć á przydziwowáć może, iákolichmy skryśláli ziemię y morze, szukáiąc tych dziwnych wymysłow swoich, á práwiechmy ią ludziom wydárli a sámichmy ią posiedli, gdyż iest nam wszytkim rowno daná. Pátrz zásię, czo sie skarbu Bożego popsuie na owy pozłoćiste nitki, ná owy forboty, ná owy teperelle, ná owy dziwne tkánice, ták szyte iáko háwtowáne, że iuż y málárze wzorow nie stárczą wymyslać. Takie też owy rozliczne petlice, strzoki, knáfle wymyslne, dziwne sznury á v nich kutasy, á kthoby sie tego náliczył á nápámiętał.

A by dziesięć kroiow ná káżdy tydzień wymyslił, tedy każdy chwalą. Będzie iedna z długim kołnierzem áż do pásá, to powiedáią, iż tak czyscie: chłop ozdobny, od wiátru się zásłoni, kiedy trzebá, y kijem we grzbiet, nie ták bárdzo puknie. Będzie zásię druga, czo kołnierzá nie będzie w niey y ná pálczu, á przedsię też ták czyscie: wolno mi sie obeyrzeć, kędy chcę y iáko chcę, á przedsię mię kołnierz w szyję nie kąsa. Będzie druga z długiemi rękawy, á czasem y ze trzemi, też ták powiedáią czyscie: chłop znaczny na koniu, kiedy rękawy około niego trzpiataią. Będzie druga, co iedno rękawiki do łokćiá, á thesz ták przedsię czyscie, wolnieyszym thák y snádniey mi ná koń wsieść. Więc będzie druga áż do samey ziemie, to też ták czyscie: chłop się zda vrodziwy y pieszo, y ná koniu, y przedsię mi wiátr około goleni nie ták hárcuie. Druga zásię będzie málo niżey zá pás, á przedsię ták czyscie: y lżeyszy człowiek y pieszo y ná koniu, y niczym sie nie zábáwi. Więcz będą ostrogi ná puł łokciá, to też ták czyscie: ozdobny chłop ná koniu y konia sie mocno imie, y wszytko czyscie. Będą drugie ledwie ie przy piętach znáć, á przedsię czyscie: lżey mi ták y Boże vchoway koniá odbić, tedy mi w trawie nie zawádzą, á przedsię wszytko czyscie. Ja wierzę, by kto pozłoćiwszy rogi ná łeb włożył, tedy nie wiem, by nie powiedáli, iż to ták czyscie, bo wszytko czyscie, by sie iedno czo dziś poiáwiło, czegochmy wczorá nie widzieli. A co ná to czyscie wynidzie, to iuż tám mieszek niechay responduie.

Четыре времени года.

(Cztery pory roku).

Ale iz rozne są czásy w roku, też są y rozne przypadki i w gospodárstwie y w káżdey spráwie człowieká poććiwego, gdyż rok iest ná czworo rozdzielon. Naprzod wiosná, więc láto, po tym iesień, więc zima

A w káżdym z tych cżásow y potrzebnego á roznego gospodárstwá y roskosznych cżasow y krotofil swych w swoim onym pomiernym á spokoynym żywocie poććiwy cżłowiek może snádnie vżić. Bo gdy przypádnie wiosná ázasz owo nie roskosz z żonką, s cżeladką po sadkoch, po ogrodkoch sobie chodzić, szczepkow nászczepić, drobne drzewká rozsádzić, niepotrzebne gáłąski obćináć, mszyce pozbierać, krzaczki ochędożyć, okopáć, trzaskowiskiem osypáć, bo tego trzebá, áby około młodego drzewká chwast nie rosł, bo coby miáło drzeko rość, tho mu onę wilgotność chwast wyćiągnie. Też gdy młode drzewká rozsadzasz, niepotrzebne gáłąski precz obrzeż y wirzch, jesliby sie wyniosł wysoko. Bo nowo wsádzony korzeń, gdy ieszcże w sobie wilgotnośći nie ma, gdzie wiele gáłęźi ná gorze, nie może ich vżywić. Też gdy szczepisz á pniaczek rozbiyesz tedy nożikiem nadobnie gniazdeczká, gdzie masz gáłąskę wsadzić, wybierz: tedy y gáłąská pięknie przystánie y pniaczek iey nie śćisnie á nie zmorzy, y wnet ią snádniey sok obleie, iż sie prętkho przimie.

Też sobie i wineczká i rożyczek możesz przysádzić, bo się to bárzo łacno wszystko á zá bárzo máłą pracą prziymie... Tákże też tam chwastu strzeż, boć ten káżdą rzecż zagłuszy. Potym, kiedy sie rozroscie, niepotrzebne gáłąski y liscie, gdzie go wiele obrzynay, bo thakże też to wilgotność wyciąga, ktora miáłá gronká vrośćić, iako y chwást około szczepow. Więc też sobie poydziesz potym do ogrodeczkow, do wirydarzykow, grządki nadobne każesz pokopáć, nie cżyńże ich owak kołpakiem názbyt wysoko, bo y wodá snádnie z nich spłynie, y w głębokiey broździe nic nigdy nie będzie. To sobie z oną roskoszą nasieiesz ziołek potrzebnych, rzodkiewek, sáłatek, rzeżuszek, násadzisz máluneczkow, ogoreczkow. Y máioranik, y szálwiyká, y inne ziołká, wszytko to nic nie wádzi, więc włoskich grochow, więc wysokich koprow, więc y innych wiele rzeczy, co sie to wszytko przygodzi. Bo to zasię kiedy wzeydzie, tedy to y pánienki, álbo ty ine domowe dzieweczki mogą wypleć y ochędożyć. Więc nie wádzi brzoskiniową, merellową, márunkową kosteczkę wsádzić, álbo też włoski orzeszek, bo to wszytko prędko uroście, á przedsię i pożytek vcżynić może... Azasz lepiey iż ći łopian pod okny smierdzi a pokrzywá cie párzy, niżlibyś co innego ná to mieysce posádził? Bo być też to y pożytku żadnego pieniężnego nie vcżyniło, tedy ázasz máły pożytek potrzebá domowa? Bo z iábłuszká możesz sobie kilká potrawek vcżynić: dobre wárzone, dobre smážone, dobre pieczone y dobrze im gęś nádziać, dobra kásza z nich, przetárszy przes durszlák, dobrze ie vsuszyć y w pudle ná cáły rok chować, nie wszytko głąby gryść iáko świniá. A sámá iedná roskosz przechodzić sie sobie y sam y s przyiacielem miedzy onemi roskoszkámi swemi, á zaczći to stanie? bo wżdy rzeką, iż czysty á ochędożny cżłowiek w domu swoim.

Nuż zásię tego pilno trzebá dozrzeć, áby nadobnie roliczkę voráno, á czo narániey może być; bo thák w żywocie swym iáko y w gospodárstwie iáko iednę godzinkę vpuśćisz, iuż śiłá vpuśćisz, ále kędy możesz, vprzedzay gdy cżemu przypadnie pogodá s káżdym gospodarstwem. Doyrzysz też tego, áby porządnie wsiano, nadobnie vwleczono. Bo kiedy ty tak Panu Bogu oddasz ziemię porządnie spráwioną, iużeś nie krzyw, że sie nie vrodzi, iuż to wszystko Pánu Bogu poruczay. Tákże przydzie cżás ięczmykowi, groszkowi, tátarecce, nic cżásu nie opuszczay. A nie wiele sie tymi rzeczámi drobnemi baw', chybá coby potrzebá domowa zniosłá:

bo nie maszći zboża inszego pożytecznieyszego iedno żyto, pszenicá, ięczmyk miły á owies. A o ty drobne rzeczy áni wzwiesz, iákoć sie rozlecą, ale s tych drugich zbož iuż masz chleb, iuż masz piwo, iuż masz koniá, iuż masz wołu, iuż masz połeć, iuż masz owieczkę. A s tego wszytkiego y pieniąszki, y hoyna potrzebá domowa uroscie.

Jesli też masz sádzaweczki álbo stawki iákie, tho też tego trzebá nie opuszczać, nadobnie dno przesuszywszy, a gdy iuż trawęczką podroscie, nie głęboko wody przystáwić, siedm' álbo dziewięć kárpi puśćić, tákież w drugą karaskow. Bo śilna to lichwá s kilká ryb puśćić á kilká set kop wziąć. Jesli też masz łońskie drobne, tedy to w staweczki rozsadzić, á nie maszli nábyć álbo kupić, áli to poroscie, áli ty y pieniąszki y pożytek s tego możesz mieć. A nie żałuy grzywny, ktorać może vcżynić dziesięć y stawku posypáć, y nowy gdzie możesz, ieśli po temu mieysce masz, vkopáć, bo to y roskosz, y pożytek, y wdzieczna krotofilá. Idziesz ná przechadzkę. áno rybeczki przed oczymá twemi skaczą, pirwsza roskosz. Każesz chłopiętom zábrnąć, druga roskosz; zá cżęść weźmiesz grzywnę, á drugie też do panwie, trzecia rozkosz, á snadź tá thrzecia ma coś naprzod przed tymi drugiemi.

Nuż też iesli masz pszczołki, tedy też wcżás chorym miodu pod stáwić, tákże też chwastow y niepotrzebnego plugástwa miedzy niem nie dopuszczasz. A nie maszli swięte to poł grzywny, co grzywná z niego vrość może. Nuż też owieczki, ázasz też ty mały pożytek vcżynić mogą? A nie maszli ich czym chować, więc ich ná wiosnę kupić a na iesień przedáć.

Nuż też páni łáskawá domowa ázasz też z drugiey strony nie może bez wielkiey pracey á ná poły z krotofilą pożyteczkow náczynić? gdy sie zabáwi około ogrodow, około nabiáłow, około lnow, około konopi, wszytko a wszytko może sie to sowicie opłáćić y domek się nápełnić...

Nuż gdy przydzie ono gorące lato, ázasz nie roskosz, gdy ono wszytko, coś ná wiosnę robił, kopał, nadobnieć dozrzeie á poroscie: áno niosą iábłuszká, gruszeczki, wisnieczki, sliweczki z pirwszego szczepienia twego. Więc z ogrodkow ogoreczki, máluneczki, ogrodne ouy ine roskoszy. Ano młode masłka, syreczki nástáną; áno kurki gmerzą, áno gąski gągáią, áno iágniątká wrzeszczą, áno prosiątká biegáią, áno rybki skaczą; tylko sobie mowić: vżyway miła duszo, masz wszytkiego dobrego dosyć á wszákoż z boiaźnią bożą á z wiernym dziękowániem iemu.

Przydzie iesień, ázasz nie roskosz do siáná sie przeieżdżić: áno nadobnie vorano, nadobnie sieią, włoczą, spiewáią; áno serce roscie, áno sie uádzieią cieszy, iż s tego dali Pan Bog doczekáć, ná drugi rok pożytek vroscie. A wszákoż tego dozrzeć, áby było dobrze vorano, áby vrzechy nie było, áby tylko trawy nie proło. Też trzebá pilnować, áby sie dobrze záwlokło, áby bryl, iesli może być, nie wiele było á w cżas, á co narániey, bo im sie zboże napiękniey vsciele ná żimę, tym mu sporzey będzie rość ná wiosnę...

Tamże sobie możesz kázáć y pieski, iesli ie masz, wywrzeć, támże sobie wnet roskoszną krotofilę vcżynić; ano rozliczne głosy iáko flethniczki s puzany krzyczą, áno mysliwiec wrzeszczy, trąbi, doieżdżáiąc zá nimi. Wypaduie záiączek, ázasz go nie roskosz poszczwáć, zá nim sobie pobiegáć, á ieszcże lepsza do łęku go przywiazáć y do domu przynieść;

áno chuć y dobra myśl roscie, ano sie krew' dobra mnoży, áno wszytko zdrowo, wszytko miło. A wszákoż iáko ná káżdą rzecż, ták też y ná thę trzeba cżásu pátrzyć.

Przyiedziesz do domu, áno sie ieść chce, áno iuż wszytko nadobnie gotowo; áno grzybkow, rydzykow nánoszono, áno ptászkow nálápano. Bo y to niemała krotofilá, y pan sobie cżasem w budzie bárdzo rad posiedzi. Vyrzy po chwili, áno miody podbieráią, áno owieczki strzygą, áno owoce znoszą, zákrywáią á drugie suszą, áno rzepy, kápusty do dołow ćhowáią, vkládáią, drugie też suszą, áno wszytko miło, wszytko sie smieie, wszytkiego dosyć, iedno trzebá tego doyrzeć, áby to wszytko było porządnie opátrzono. Jednoby też trzebá, kiedy cżemu cżas przypadnie, iáko kárwowi dármo nie leżeć á nadobnie sie y z żonką y s cżeladką do wszytkiego przyczynić. Bo im więtszy dostátek w domu będzie, tym sie też będą wszyscy lepiey mieć, bo to y pożytek, y roskosz, y krotofilá. A co to iest zá trudność, iuż kápusty, rzepy, pásternaki, piotruszki y ine rzeczy dobrze opátrzywszy, kápustki nadobney osobno obrawszy, fásę iednę ná to obroćiwszy, ná poły głowki przekrawáiąc, nadobnie ią vłożyć, ćwikiełką przekłádáć, koprzyku do niey pokłáść; thedy będzie y smaczna y cżerwona, tákże y rosołek z niey będzie nadobny y onemi ziołki pięknie pachnący... Albo też kopru włoskiego, poki ieszcże zielony, thákże z gáłąskami nárzezáć y iákoby káżdą gáłąskę wárkoczkiem, przepleść, tákże w fáseczkę ułożyć, ocetkiem przekropić á solą potrosze przetrząsnąć á kámieniem przyłożyć, tákże też to przysmák y osobny y długo trwáiący może być. Albo też rydzyków násolić, grzybków násuszyć á cóż to zá praca? á długoż to zámieszka? ale leniwemu niedbalcowi wszytko sie trudno widzi.

Przydzie żimá, ázasz mála roskosz, kto ma lásy álbo łowiská z rozmáitym sie żwirzem nágonić, á iesli sie poszczęśći, więc go nábić, y przyiacielom się záchować y sobie pożytek może sie s tego vczynić. Aza też zła sarnká ábo wilczek, z siáthkami go poszukawszy?.. Azasz nie roskosz z chárty sie przeieżdzić, ná cietrzewká sieć zástáwić, kuropatwiczkę rozsiádem przykryć? á przeieżdziwszy sie, á obłowiwszy sie, do domu przyiechać; áno izbá ciepłá, áno w kominie gore, áno potraweczek nadobnych nágotowano, áno grzaneczki w cżászy w rozkosznym piwie miásto kárаskow pływáią. Po obiedzie się do gumienká przechodzić, dopátrzyć sie, iesli dobrze wymłacáią, iesli kłoć wytrząsáią, iesli słomę dobrze vkládáią, plewki, zgoninki chędogo pochowáią. A wszakoż y winko, y miąsko, y piwko zámożysty darmo mieć może...

A ieslić ieszcże Pan Bog dziatki dał, toć iuż iáko błazenkowie kugluią, żonká s pánienkami szyie, też sie s tobą rozmawia, álbo też co powieda. A cżegoż ći więcey trzeba? cżegoż ci niedostawa ku poććiwemu wychowaniu twemu? byś iedno sam chciał á sam tego y nábyć y vżyć vmiał, tedyć Pan Bog wszytkiego dosyć dał.

АНДРЕЙ ТРЖЕЦЕСКІЙ.

(ANDRZÉJ TRZECIESKI).

1583.

Тржецескій, или Тржицескій, Tricesius, родомъ изъ краковской земли, ревностный приверженецъ и поборникъ протестантизма, былъ большимъ знатокомъ языковъ еврейскаго, греческаго и латинскаго. Онъ же извѣстенъ какъ хорошій поэтъ. По латыни писалъ онъ эпиграммы, оды и стихи на разные торжественные случаи; по польски же писалъ духовныя пѣсни, переводилъ псальмы Давида и составилъ приведенную ниже біографію Рея изъ Нагловицъ. Впервые она была напечатана въ концѣ сочиненія Рея: Zwierciadło albo kształt въ изданіи 1567 года; въ новѣйшее время перепечатали ее: H. Juszyński (Dykcyonarz poetów polskich, II, 107), K. W. Wójcicki (Życiorysy znakomitych ludzi, I, 211), *Пособія*: F. M. Sobieszczański, Andrzéj Trzycieski (Encyklopedya powszechna XXV, 664); K. Mecherzyński, O poezyach polskich i łacińskich A. Trzecieskiego (Ateneum, 1877, III, 329).

Жизнь и дѣянія честнаго польскаго шляхтича Николая Рея изъ Нагловицъ.

(Żywot y sprawy poććiwego Sláchćiczá Polskiego Mikołáiá Reyá z Nagłowic.

Ten to Mikołay Rey wyszedł był s stárádáwnego á poććiwego domu, które záwżdy Reymi zwano, ktorzy sie záwżdy pisáli z Nagłowic ze wsi ziemie Krákowskiey, powiátu Księskiego, nie dáleko rzeki Nidy. A ći tho Reyowie byli s stárádáwná herbu Okszey, ktory tho herb zániosł był do Polski nieiáki Nankerus Ślężak, ktory tu ieździł w poselstwiech do krolow Polskich, y potym mu sie w Polszcże spodobáło, y tu był osiadł, y był Biskupem Krákowskim, y ten koscioł wielki iáko teraz sam w sobie iest ná zamku Krákowskim on z gruntu zbudował. Y wiele potym thu tych Okszycow do Polski sie zá nim było przyniosło, ktorych y po ty cżasy dosyć iest. A był to narod tych Reyow záwżdy ćichy, skromny, poććiwy, nie báwiąc sie nigdi żadnemi swieckiemi spráwámi, tylko záwżdy spokoynego a poććiwego żywota swego slácheckiego używali, też był ieden Stárosta ná Rowie, gdzie dziś Barem zową, Rycerskiego stanu tám vżywaiąc, i tamże go potym wielką mocą Tátárowie dobyli i zábili. A ten to Mikołay Rey miał oycá Stánisłáwá s tychże Nagłowić, a strijá rodzonego Piotrá, kthory żony nigdy nie miał, tamże w tych Nagłowicach leży, bo mu sie były dzyałem dostały, ktore przypádły ná brátá Stánisłáwá.

A ten Stánisłáw, ociec tego to Mikołáiá, udał sie był ná Rycerski chleb do zyem' Ruskich, thámże sie z młodośći parał, bo tám miał Strijá herbownego teyże Okszey, nieiákiego Wątrobkę, Arcybiskupa Lwowskiego, kthory go około siebie báwił, y thámże sie był s pirwszą żoną ożenił z narodu Buczackiego. Kthora gdy mu vmárłá, poiął był drugą żonę w Ruśi z imieniem niemáłym Bárbárę Herburtownę, z domu z dáwná sláwnego Fulsztyńskiego, siostrę rodzoną Herburtá Odnowskiego, Kásztellaná Bieckiego y Starosty Sądeckiego, herbu trzech mieczow w iábłku,

kthorá byłá zostháłá wdową po zacnym człowieku po Zorawińskim, ktorego byli poimáli Turcy ná Bukowinie zá Alexándrá krolá, który potym támże w thym więzieniu w kilká lat vmárł, thámże w Ruśi potym mieszkał. Thámże sie mu s tey Herburtowny urodził syn ten tho Mikołáy w miásteczku Zorawnie, ktore dzierżał nád Niestrem, nie dáleko Zydaczowá, w mięsopustny wtorek, Roku Bożego 1505. Támże w tym Zorawnie ten Stánisław Rey vmárł, y thámże leży. A tu dzierżał w Krakowskiey Ziemi Topolą, Słanowice, Bobin, ále tu bárzo rzadko bywał.

A iż był człowiek pobożny, poććiwy, á spokoyny, á nie párał sie żadnemi spráwámi ziemskiemi, tákże też o wychowánie tego syna málo dbał, bo jednegoż miał, tákże gi przy sobie chował áż do niemáłych lát, że go byli potym ledwie námowili, iż go był dál do Skármierzá do szkoły, iż tham było blisko iego wśi Topoley. Tamże był dwie lecie, y nic sie nie náuczywszy wziął go był zásię do domu, y potym go był dał do Lwowá, y tám sie też nic nie náuczył, báwiąc sie miedzy przyjacioły, bo iuż był podrosły, á był tám dwie lecie. Potym go dał do Krákowá, y był rok w bursie Jerusálem, też mu málo álbo nic pomogło, bo iuż rozumiał co to iest dobre towárzystwo.

Y zdáło sie oycu, iż iuż był náuczony człowiek, á on przedsię iáko dáwno nic nie vmiał, wziął go zásię do domu do onego Zorawná. Thámże z ruczницą á z wędką biegáiąc około Niestru aż do ośmnascie sie lath ćwiczył, Bąki strzeláiąc. A gdy przyniosł pełne zánádrá płocić, láskowych y wodnych orzechów, á kaczorá ábo gołębiá ábo wiewiorkę zá pásem, to go z oney koszule s płoskonek rostrząsáli rospásawszy, áno wszytkiego dobrego dosyć. To sie tu w nim kochali mowiąc: Nic nasz Mikołáy nic, bá nie záleżyć ten ná stárość gruszki w popiele. Ano práwdę mowili, bo było práwie ze wszytkiego nic. Potym go posłáli do Topoley do Strijá, áby go był wypráwił gdzie ná służbę, y kupili mu kitayki ná kábat ná wypráwę, á on sie iął brogiem wron łowić, á nim mu vszyto sukniey, tym onę kithaykę wykráiał ná proporczyki, á czyniąc drzewcá z onemi proporczyki przywięzował wronam do szyie á do ogoná pod skrzydło á żywo ie puszczáł. Tákże z onemi proporczyki latáiąc, wygnáły ine wrony y káwki precz, że szkody w gumnách nie czyniły. A ten dla kábatá rok przy vrzędniku musiał mieszkáć, aż ociec przyiechawszy toż mu iny spráwił, á pán młody sie ćwiczy około brogow z wronámi. Y dał go potym iuż we dwudziestu lát do páná Andrzeiá Tęczyńskiego, ktory na ten czás był Woiewodą Sędomirskim, á był to człowiek zacny y mądry, ácz był wzrostem máły, ále głowę wielką miał.

Tám pothym będąc, począł go pan w listy polskie wprowádzáć, bo łácińskiego języká bárzo málo ábo nic nie vmiał. Támże potym z listow, z rozmow między pisárzmi, s czytánia, á snadź więcey z nátury, iął się iuż był przegryzowáć potrosze y łácińskiego pismá czytáć, a czego nie rozumiał, thedy sie pytał. Tákże potym z onego zwyczáiu począł potrosze rozumieć, co czytal, á Bog á náturá ostátká dodál, iż był przyszedł potym ad iudicium, iż wżdy iuż rozumiał, co czarno á co biało. Jedno iż iż mu to wiele przekażáło, iż był záwżdy zábáwion towárzystwem á muzyką, ták z natury, że rzádkiey ktorey nie vmiał. Texty dziwne á wirsze rozmaite ták nic sie nie rozmyśláiąc czynił. A był pan bárzo ciekáwy z młodu, że nigdy ná iednym mieyscu długo posiedzieć nie mogł, á myśliwstwo mu też wiele przekażáło.

Pothym zásię odstáwszy od onego páná parał sie znowu miedzy przyiacioły w Ruśi, ále nigdy nie służył á wszákoż był záwżdy pilen Hetmáná, ktory był ná ten czás zácny człowiek Mikołáy Sieniáwski, Woiewodá Bełski, potym Ruski, radby też był widział, co ludzie zacni czynią, ále mu sie tego nigdy pozdárzyć nie mogło. Bo był ták fortunny álbo też niefortunny, że powiadał, iż nigdy zá żywotá iego tháká nań potrzebá nie przyszła, áby był powinien kordá swego dobyć chybá w rozwadzániu, á to był pan bárdzo ciekáwy, iedno iż był wielkiego záchowánia á dworski. A nigdy żadney przyczyny s siebie nikomu do złego nie dał, thák tego około siebie przestrzegał.

Potym się był ożenił, poiął był z imieniem nieiáką Rosnownę s Sędziszowá tu s Krákowskiey ziemie, siestrzenicę Arcybiskupá Rożego, ktory był powinowátym swym niemálo imieniá nákupił, tákże sie też iemu było dostálo w Chełmskiey zyemi Kobylskie imienie y Siennicá. Támże to w tym imieniu więcey go potym dostawszy przemieszkawał, y támże był záłożył miástheczko nie dáleko Chełmá przezwiskiem Reyowiec. A wszákoż tu do Krákowskiey ziemie bárzo go záwżdy przyrodzenie ciągnęło dlá dworu, bo bez thego być nie mogł. A żadnego Seymu, zyázdu, áni żádney Koronney spráwy nie zámieszkał. Y był náń stáry krol bárzo łáskaw, tákże y krolowá Boná, y dał mu był iurgielt y stáciją Skármierską y wieś, tákże y wszyscy pánowie bárzo gi rádzi widzieli y wiele mu dawáli. Tákże potym od Arcybiskupá Gámrátá dzierżał Kurzelow y Biskupice. A urzędem żadnym ziemskim nigdy sie nie chciał páráć; powiedał, iż w zátrudnionym żywocie dwá co naslachetnieysze klenothy ociążone być muszą: Wolność á Sumnienie, które powiádał, iż w zábawionym żywocie nigdy bespieczne być nie może. A wszákoż kiedy rozumiáł, iż tego byłá potrzebá, bywał posłem, y bárzo rad służył Rzeczypospolitey, bo iuż we zwyczáiu rozumiał y sprawy Koronne, y práwo pospolite. Ale sie nie chciał żadną rzeczą báwić, tylko wolny á spokoyny żywot sobie obierał. A s Polski też iáko żyw zá żádną grániczę nie wyiechał, chybá w księstwie Litewskim bywał y to bárzo málo.

Potym sie parał około krolá onego sławnego Zygmuntá Augustá, ktory mu też był iście miłośćiwym pánem, y dál mu był iurgielt ná Chełmskim mycie, y wieś mu był dał, kthorá była dziedziczna Mikołáiá Odnowskiego, iedno iż byłá miáła przypáść ná krolá iure donatorio, ktorą zwano Dziwiąciele. A ten to Mikołáy Odnowski był mu brátem bliskim, y dał mu był swe práwo ieszcze zá żywotá swego, a był Kásztellánem Przemyskim y Stárostą Lwowskim.

Potym tu w Krákowskiey ziemi nád Nidą záłożył był miásto przy Nagłowicach przezwiskiem herbu swego Oxą, y niemálo był imieniá tám potym przykupił.

Potym mu był dał Páweł Bystram bráth iego bliski bezpłodnym będąc dwie wśi w Lubelskiey ziemi, Popkowice y Skorczyce, y spuśćił mu ie ieszcze zá żywotá swego.

Potym gdy przyszłá prawdá swiętha Ewányeliey Pánskiey do Polski, kthorá ácz byłá też y przed tym ále bárzo záwikłána, y pisál Postillę Polskim ięzykiem, bo ácz był nieuczony, ále s czythánia á ze zwyczáiu tedy mu tho iuż snádnie przychodziło, w ktorey niczym nie állegował dla lepszey pewnośći iedno stárym á nowym zákonem, y wiele ludzi

sie było tą postillą w prawdzie obaczyło z onych dawnych zwykłych á záwikłánych nałogow stárych. Pisał też przed thym Káthechizm diálogiem ludziom młodym potrzebny. Przełożył też Psałterz Dawidow y z modlitwámi, ktory też bárzo rádzi ludzie y czytáli y spiewáli. Pisał theż żywot y spráwy onego Josephá Żydowskiego Pátriárchy czudnemi y ozdobnemi słowy, ktory też ludzie bárzo rádzi widziéli. Pisał też spectrum álbo nowy czysciec, áby się ludzie s sthárych błędow obaczali. Pisał też pod figurą Kupcá nadobną spráwę człowieka Krześćijáńskiego. Pisał Apokálipsim Janá swiętego cudnym Polskim ięzykiem z wykładem zacnego á vczonego Doktorá w pismie swiethym Henryká Bulingerá. Pisał też książki nadobne o potopie Noego dzisieyszym czasom bárzo potrzebne á pożyteczne..

Nápisał też dla dworskich ludzi nadobne księgi Wizerunk, s ktorego wiele káżdy y náuczyć y obaczyć sie mógł.

Pisał też potym Zwierzeniec stanow Slácheckich, którzy na ten czás żywi byli, poććiwie krotkiemi słowy, kthore tylko w osmi wirszach zależały, ozdobiáiąc. Pisał theż dla białych głow Zátárgnienie Fortuny s Cnotą, s ktorych snádnie mogły swym powinnosciam zrozumieć.

Pisál też dla dobrych towárzyszow diálogi rozliczne: Kosterę s pijánicą, Wárwasá s Dikásem, Lwá s Kotem, Gęś s Kurem. Pisał też zasię dla kmiotkow Woytá s Pánem á Plebanem, iáko sie też o swych doległościach rozmawiaią. Y wiele inych rzeczy pisał, co ich poginęło y księgi niemáłe de neutralibus w Brzesciu Lithewskim y z Impressorem vtonęły.

A náostátek iuż we wszystko nie ochynąwszy pisał księgi żywota człowieka poććiwego, rozdzielony ná trzy wieki iego, tho iest, młody, śrzedni y stáry, iáko sie ma poććiwy człowiek, ná káżdym stanie będącz, w swey powinnośći záchować. Nápisał też nárzekánie ná nierząd Polski. Przytym Apophtegmátá rozmáite. Przemowę do poććiwego Poláká stanu Rycerskiego. Przytem też zbroię Rycerzá Krześćijáńskiego. Náostátek żegnanie s swiátem.

A wszákoż na żadnym pismie swym áni sie podpisáć, áni swego imieniá wspomnieć nie chciał; powiedał, iż sie tego wstydał, iż był nieuczony, á miothał sie prawie iáko z motyką ná słońce. A co tych pieśni y nabożnych y swieckich, wirszow rozlicznych, Epitháphiá ludziom poććiwym, thákże też y ná herby ich, to temu y liczby nie było, bo mu tho ze zwyczáiu á z nátury ták snadnie przychodziło, że tego przez iednę nocz nápisał czo chciał, bo we dnie nie mogł, bo był bárzo ludźmi zábáwiony, paniętá á ludzie młodzi záwżdy sie około niego báwili, bo był człowiek poććiwy, záchowały, dworski, znáiomy wszem, á byli nań ludzie zacni bárzo łáskáwi, á żadnego stánu mieć nie chciał, tylko był sobie żywot wolny á spokoyny obrał, będąc nemini molestus, thák że sie nigdy nikth nie ozwał, kthoby był nań kiedy o czo poskárżyć miał, sam sie káżdemu osądził y vspráwiedliwił. Thákże sobie wszytko tuszył, iż sie iuż w żadny inszy stan, áni w żadne záwikłáne spráwy nigdy wdáć nie miał, iedno iż ták spokoynego a wolnego żywotá swego vżywać miał. Bo ácz tho był pán z młodu bárzo ciekáwy á bespieczny, á bárzo mu swiatek smákował, ále iuż był potym skromny, trzeźwy, spokoyny thylko sie iuż był ná wszem ná wolny żywot vdał, á wszakoż czo czás przyniosł y Rzeczypospolitey y przyiacielskiey posługi nigdy nie omieszkał. Támże w tey Okszy, ktorą sobie fundował, y koscioł zbudował; powiadał, iż miał wolą swe kości położyć, Pánu Bogu wszytko poruczywszy, tak iáko o tym nádobnie w onych wirszach rozmawiáiąc sie s swiátem nápisał. A thoć byłá wszytká spráwá żywotá, postępkow y spraw tego poććiwego slachćicá Polskiego.

СТАНИСЛАВЪ ОРЖЕХОВСКІЙ.

(STANISŁAW ORZECHOWSKI).

1513—1566.

Первоначальное образованіе получилъ въ Перемышлѣ, затѣмъ за границею: въ Виттенбергѣ, Болоньѣ и Римѣ. Возвратившись на родину, Орж. по принужденію отца поступилъ въ духовное званіе. Будучи уже католическимъ священникомъ заключилъ бракъ съ Магдалиною Холмскою. Янъ Дзядускій, перемышльскій епископъ, подвергъ его за это анаѳемѣ, но она осталась безъ послѣдствій, потому что Орж. нашелъ покровителей среди магнатовъ и шляхты, которые отстаивали его дѣло на сеймахъ и предъ королемъ; съ другой стороны, самъ онъ, желая добиться утвержденія папою законности своего брака, ревностно и успѣшно сталъ полемизировать съ диссидентами, отстаивая интересы католической церкви. Вслѣдствіе этой полемики популярность Оржеховскаго пала; папа отказался утвердить его бракъ; все это было для Оржеховскаго въ концѣ его жизни источникомъ непріятностей и разочарованій. *Важнѣйшія сочиненія:* Turcicae duae (Краковъ, 1543, 1544, Римъ, 1594) и въ польскомъ переводѣ Яна Янушовскаго: Oksza na Turki (Краковъ, 1590, Санокъ, 1855), Funebris oratio Sigismundi I (Краковъ, 1548), Chimera sive de Stancari vita (Краковъ, 1561), Fricius sive de maiestate sedis apostolicae (Краковъ, 1562), Rozmowa albo dyalog około egzekucyi korony polskiéj (Краковъ, 1563, 1565 и 1858), Quincunx to jest wzór korony polskiéj na cynku wystawiony (Краковъ, 1564 и 1858), Annales polonici (Добромиль, 1611, Познань 1854, Санокъ, 1856), Żywot i śmierć Jana Tarnowskiego (Варшава, 1773, Санокъ, 1855). *Пособія:* J. M. Ossoliński, Wiadomości historyczno-krytyczne, III томъ; A. Brandowski, De Stanislai Oxii Orichovii annalibus; L. Kubala, S. Orzechowski i jego wpływ na rzeczpospolitę w obec reformacyi XVI wieku.

I. Отрывокъ изъ рѣчи ко всей шляхтѣ о войнѣ противъ турокъ.

(Ustęp z mowy do wszystkiego rycerstwa o wojnie z turkami).

Już dowodna rzecz jest, iż nam przyjdzie z turkiem wojnę stoczyć, państwo téż tureckie wojną nawątlone i przełomione bydź może; podobno tego potrzeba, abyśmy sposób wyprawy wojennéj opisali— i dałby to Pan Bóg, panowie! by to obmyśliwanie o téj wojnie nasze nie na ten teraźniejszy czas przypadło, kiedy niemniéj niebezpieczeństwa mamy od nieprzyjaciela postronnego, jako od téj domowéj nieszczęsnéj niezgody, którą—by téż dobrze nieprzyjaciela żadnego nie było—zginąć możemy i jeśli się jéj trzymać wolę mamy, próżne to nasze staranie i obmyślawanie będzie. Bo czegóż wżdy bronić będziemy? pokoju, którego nie mamy? czy wolności, którąśmy utracili? gdy prywatnych rzeczy staraniem oderwani, bardzośmy się daleko odstrzelili od dobra pospolitego? gdy na każdych zjeździech, na każdych sejmiech tego tylko samego szukamy, jakobyśmy ubogacili i ozdobili prywatną rzecz swoję? czém zaprawdę pospolita rzecz dobra

stać nie może. Jako bowiem własny pożytek prywatny roście z pospolitego złego, tak zasię dobro pospolite musi pewnie rość z prywatnego złego. Przymierze stanowić z nieprzyjacielem, wojny zaniechywać, odłogiem próżno doma leżéć, wszystko to są pożytki własne; ale ztąd wrzód pospolity roście, zbytek, niezgoda, lenistwo, umniejszenie państwa i utrata wolności. A z drugiéj strony, jeźli chcesz państwa przyczynić, jeźli z sławą żyć, jeźli chcesz, aby się ciebie nieprzyjaciel bał: tedy podledz musisz wszystkim onym niewczasom; już, wierę, zaniechać musisz lenistwa i próżnowania, już zaniechać żony na czas, już o dziatkach nie myśléć, mrozy, znój znosić przyjdzie. Tak przed laty żyli wszyscy ci, którzy państwa posiadali; tak żył i carz turecki, którego, iż w ustawicznéj jest pracy a nigdy nie odpoczywa, słusznie lękają się ci, którzy o żadnéj rzeczy inszéj nie myślą jedno o próżnowaniu. Tak téż żyli i przodkowie nasi, którzy kochali się w pokoju dla wojny; majętności wszystkie swoje nie zbytków, nie lenistwa, ale wojennym narzędem być chcieli. Tych postępków ich mądrych, rostropnych, jeśli naśladować będziemy, łacno, co nam służy, odprawimy, a w spólnéj zgodzie i miłości z sobą żyć będziemy. Tak oni bowiem wszystką tę rzeczpospolitą pewnemi stany uszykowali. Ponieważ wtenczas niezgoda powstaje, kiedy kto swego odbiegając, w cudzy się urząd wdaje; tedy rzeczpospolitą tak postanowili, żeby się każdy swéj powinności trzymał, a — pilnując rzeczy jednéj i urzędu swego — tą drogą łacniéj dobra pospólnego i zgody mógł bronić sąsiedzkiéj. Oracza naprzód tak postanowili, aby przy nim samym było wszystko staranie z strony obmyślawania potrzebnéj żywności. Potém jest stan kapłański, podobny pierwszemu, a ten miéć chcieli, aby nam wolę bożą wykładał. Trzeci jest rycerstwo, w którym jesteście Waszmoście wszyscy, stróże rzeczypospolitéj i twierdza drugich. W téj rzeczypospolitéj tak opisanéj, gdy żyli przodkowie nasi, wszyscy pilnując urzędu swego, łacno bronili zgody; nie ubiegał żołnierz pługa kmiotkowi; nie wadził się o szablę z żołnierzem kapłan, ale orał kmiotek, żołnierz się bił a kapłan uczył. Tak kmiotek dodawaniem żywności, tak żołnierz szablą, tak kapłan nauką rzeczypospolitéj służyli. Tych jednak wszystkich był król sędzią i rozjemcą; do wiernych rąk jego była oddana wszystka władza czci i kary; i tak rozumieli, że to sama jest rzecz własna i prawdziwie królowi służąca, aby cnoty a gnusności w rzeczypospolitéj tenże sam był świadkiem i sędzią. My zasię jako? wstyd i powiadać. Proszę niech mi wolno będzie mówić, a Waszmościom niech ciężko słuchać nie będzie. To co rzeczpospolitą tak ciężko utrapiło, co to wżdy takiego? To między stany niemasz różności żadnéj, i owszem ze wszystkich stanów jeden stan stanął: imion szukamy, rolę orzemy i do tego wszystkie się ściągają sejmy, do tego wszystkie ustawy i prawa, jakoby grunt twój był mój, jakoby przyczyniono granic i jakoby miedza moja zaszła na twoję; i tak—starając się o te rzeczy—najmniéj o wojnie myślimy i wszystkie one ćwiczenia uczciwe, któremi to królestwo stanęło, wygasły wielkością komisarzów, sędziów i praktyków. Ustąpił dziesiątnik sędziemu, żołnierz komisarzowi, hetman praktykowi; wszyscy, którzy jedno prowadzić i przyczyniać gruntów nie umieją, są ludźmi wzgardzonymi i porzuconymi.

2. Отрывокъ изъ рѣчи къ Сигизмунду I о войнѣ противъ турокъ.)

(Ustęp z mowy do Zygmunta I o wojnie z turkami).

Po bodze nie w inszym, jeno w saméj osobie Waszéj Królewskiéj Mości nadzieja zostanie. Bo cóż takowego jest, najjaśniejszy miłościwy królu, co by nas tak wielą niebezpieczeństw stoczonych obronić mogło, jeśli nas nie ratuje mądrość W. K. Mości, bośmy jednak dotąd nie tak dalece bronią naszą stali, jako więcej szczęściem i radą W. K. Mości, którą Pan Bóg hojnie W. K. Mość obdarzyć raczył. Przez ten czas wszystek panowania W. K. Mości, żaden nas upór nieprzyjacielski nie uciężył, żadna moc nieprzyjacielska nie uszkodziła: ale — będąc mądrością W. K. Mości doma zawsze w pokoju, za koroną zasię dzielnością W. K. Mości bezpieczni — doszliśmy z łaski Pańskiéj tych lat ostatnich i już podeszłych bez wszelkiéj szkody. Proszę, najjaśniejszy miłościwy królu! przywiedź sobie W. K. Mość na pamięć, co był za sposób lat W. K. Mości, co za postępek królestwa twego, jako barzo niepewny, barzo wątpliwy i niebezpieczeństwa pełny. Już to rok siedmdziesiąty szósty, jakoś się W. K. Mość rodził, a połowicę czasu tego już królować raczysz; który czas kiedy był, proszę, któryby jaśnie świadkiem tego być nie miał, żeś W. K. Mość polakom panem przyrodzonym i królem z osobnej łaski bożej dany? Bo ponieważ państwa i królewskie bogactwa dwiema co więtszemi rzeczami stoją: naprzód szczęściem, które Pan Bóg daje, potém mądrością; którego szczęścia dochodzimy za jakimsi darem przyrodzenia naszego; która mądrość, acz podlejsza jest owego pierwszego, więtsza jednak nad insze wszystkie przymioty i dary, które się w człowiecze okazują. I te dwie rzeczy im więtsze i zacniejsze w człowiecze bywają, tém się téż rzedsze od Boga w jednym najdują. Bo czegoż Olbrachtowi bratu W. K. Mości do onéj wielkiej mądrości jego niedostawało? a przecię nadeń nie było nigdy nic nieszczęśliwszego; z drugiéj strony, co kiedy szczęśliwszego Polska nad Bolesława widziała? a wżdy ten, choć go przez dzielność jego Śmiałym zwano, nie jedno nie mądrym ale i złym był człowiekiem tak, iż mu też przyszło do tak żywota złego, którym się my teraz wszyscy brzydzimy. I Jan Olbracht, prze nieszczęście swoje, nie mógł tego do skutku swego przywieść, co był mądrze postanowił. Bolesław także choć szczęsnym rzeczy powodem był sławny, przecie królestwo drzewiéj utracił, niżeli swéj zbytniéj chciwości mógł miarę znaleźć. Ale W. K. Mość jako z strony osób, tak i z strony tych rzeczy obudwu różnym daleko być raczysz. Dokazowałeś W. K. Mość rzeczy takich, jakich przed W. K. Mością w Polsce albo mało, albo żaden; a wżdy przecie szczęście nigdy więcéj w rzeczach nie służyło, jako mądrość służyła twoja... Cóż takiego jest, w czémbyśmy nadzieję swoję pokładać mieli, jedno w tobie? albo do kogo się uciekamy? od kogo ratunku prosić będziemy krom ciebie? Bo cóż wżdy nie nam tylko, ale zgoła wszystkiemu królestwu temu bez ciebie całego być może? które ponieważ-eś W. K. Mość z wielkiém swém niebezpieczeństwem aż dotąd w cale zachował: prosimy, nie raczże nas W. K. Mość i czasu tego, jakoby ostatniego kresu żywota swego, opuszczać. Bo komużeś W. K. Mość tę koronę polską temi tak świętemi prawy i obyczajmi tak pobożnemi oszlachcił? komużeś W. K. Mość tak

wielkie królestwo wystawił? komu je zostawisz? czy synowi swemu? który, jako młody, nie jest nazbyt pewien tego państwa dla tego turczyna, który mu samsiadem; czyli nam? cośmy już prawie od strachu i frasunku o wszystkiém zwątpili; czy inszemu chrześciaństwu? które wnętrzną wojną ginie, jako to sam na oko widzisz. Toć je tedy podobno zostawić turkowi musisz, bo to samo tylko zostaje. O mizerna kondycya nasza! i próżne nadzieje nasze! Próżne starania i myśli twoje, o królu! jeźliże końca inszego mieć nie będą jeno ten, aby w królestwie twojém prawa i konstytucye koronne, któreś ty postanowił, wiara i nabożeństwo Jezusa Chrystusa, któreś dotąd bronił i w cale zachował, sprośny i plugawy turczyn posieść i wygładzić miał, aby w Polsce królestwo mahomeckie postanowił, aby plugawi baszowie i oni niewolnicy narodu otomańskiego kościoły łupili, ołtarze walili, groby przodków naszych wywracali, majętność wszystkę szarpali, imię polskie i naród wszystek polski wyścinali i wygładzili; naostatek cośmy widzieli, co niedawno czynił, gdy wziął Kołożwar, aby krwią pobitych polaków, koniom po kolana, Mahometowi wszystkę poświęcił ziemię polską, w której przodkowie twoi i królowali i pana Chrystusa chwalili i w której pomarli — którzy gdyby jednym głosem wszyscy mówili, tęby rzecz, o królu! do ciebie uczynili. Myśmy tu, my królu Zygmuncie! w téj ziemi, gdzie ty teraz królujesz, przed laty królowali; tę ziemię gdyśmy mieczem naszym bronili i tobie w ręce podawali, namniejeśmy się nie bali, aby co koronie téj uszkodzić mogła moc turecka, któréj ostatki, abyś ty odprawił, tobieśmy zlecili: boć przecie po ześciu naszem korona ta nieprzyjaciela gorszego nad Amurata, ani możniejszego nad Mahometa, ani zdradniejszego nad Bajazeta mieć nie mogła, że przecie wszyscy pokoju przez nas u polaków prosić musieli. I z tąmeśmy nadzieją do téj ziemi pochowani; tu ołtarze, tu groby, tuśmy nawet herby dzielności naszych i rzeczy od nas dobrze posłużonych wystawione mieć chcieli, aby się chowały pod opieką i pod obroną miecza twego. Co jednak wszystko nad mniemanie widzisz, jako sobą zatrząsnęło tym postrachem przybycia tureckiego. Już tedy teraz oto ten tyran przybieży i nad nami już martwymi mścić się krwie przodków swoich będzie; już ten okrutnik natrząsać się będzie z ołtarzów świętych i z nas pogrzebionych; a te łupy, te korzyści, nawet proporce zwycięstwa, któreśmy my we zdrowiu turkom odjęli i któremiśmy wszystkie w koronie téj kościoły i zamki ozdobili wykorzeni i wyrzuci z kościami i z popiołem naszym. Do czego aby nie przyszło, tobie przystoi, królu, abyś to opatrzył: a naprzód starał się o to, jakobyś ten tak zacny zbiór, któryśmyć zostawili, którego pełno po kościelech, po mieściech i po wszystkiem królestwie twojem widzisz, dzielnością swoją, bronią swoją i skarby swemi zachować mógł; ceremonie święte i wiarę pana Zbawiciela twego, która u nas zawsze z nabożeństwem w poważeniu wielkiém była, którąmy wam, potomstwu naszemu, zostawili, wszelakim sposobem obronił; ten nawet polski naród, któryśmy przed laty pod obroną swą mieli; tę ojczyznę, dla którejśmy wiele krwie rozlali; te groby, w których teraz odpoczywamy, tobie zlecamy! Możesz ty, o królu Zygmuncie! tę wolność obronić polską; wszystkie rzeczy, które u każdego z nas osobne były, w tobie się jednym znajdują; żaden z nas nie miał nic nad cię mądrością; żaden ani szczęściem; nawet mało takich było, coćby w dzielności równi byli. Przetoż oto składając ręce swoje do ciebie wyciągamy; ciebie żywego my umarli prosimy, abyś ty za takiemi dary,

które masz, tych trzech rzeczy bronił: wolności naprzód poddanych twoich; zdrowia potém twego; naostatek pokoju naszego; abyś w koronie téj wolnéj i ty królować mógł, i my już pogrzebieni spokojnie odpoczywali sobie! To, mówię, najjaśniejszy miłościwy królu! by przodkowie W. K. Mości mówić mogli, toby do ciebie mówili. Czego iż uczynić nie mogą, tedy oto pod ziemią sami leżąc, tobie tę rzeczpospolitą, tę ojczyznę i to zlecają rycerstwo — które rzeczy w jakiém są niebezpieczeństwie? sam widzisz.

4. Quincunx.

Orzechowski. Máło przed tym, á niżlim tu do was przyszedł, oddáne mi są z Krákową Listy od Kśiędzá Thomaszá z Płázy, w Modlnicy dobrégo y Vczonégo Plebaná, Kśiędzá M. Kromerá powszedniégo domowitá, pospołu y z Dyálógi, któreśmy około Exekucyey Polskiéy Korony roku przeszłégo, z Rozmowy nászéy Zurowskiéy przed Seymem Piotrkowskim pisáli, które w Krákowie powtoré Drukowano, przy ktorych owo macie Quincuncem ná kształt twarzy Korony Polskiey misternie wyrzezány. Mnimam, iż wiećie Quincunx co zá słowo iest.

Evangelik. Nie bárzo wiémy: y o tymechwa tu sobie z Kśiędzem Doktorem gadáłá, piérwéy á niżliś do nas przyszedł: y radbym od ćiebie słyszał wykład tego to słowá, y k temu przyczynę, czemu twarz Korony Polskiéy Quincunx wezwaná od ćiebie iest: Potrzebá iest tego, ażebyś nam to powiedźiał piérwéy, á niżli o czym inym mówić będziem.

Orzechowski. Bym nie chćiał, tedy to vczynić muszę: bo káżda rzecz, o któréy mówić chcesz, tego potrzebuie: naprzód, ażebyś imię iey zrozumiał: potym, ábyś naturę iey poznał: ná kóniec, ábyś własność iey wiédział: ábowiém ná tych trzech rzeczách, wszystka doskonáła stoi náuká, o rzeczách skrytych. A ták iż ya sye mam wam správowáć z Dyalógu Wtórego, około Exekucyéy iuż wydánégo: w którym Królestwo Polskie vkazalismy postánówioné być ná Królu, na Káplanie, na Ołtarzu, iáko ná trzech węglách iákich: muszę wam piérwéy powiedźiéć, co zá imię to Quincunx iest. Przeto naprzód to wiédzćie, iż Trzywęglásta Figurá táka:

Początkiem iest wszystkich Figur inych: bo tá Figurá we wszystkich inych Figurách być muśi, iáko iest Quádrat, piątnokątna, szostokątna, y śiodmokątna, y iné wszystkié Figury: y w tę Figurę wszystkié iné muszą być zásię rozdzielóné. Ale nie wdawáiąc sye z wámi w głęboką Geometryą, dosyć nam ná ten czás wiedźiéć, Trzywęglásta Figurá dwoiáka, o iednym śrzédnim punkcie Quincuncem czyni tákową Figurę.

* * * * *

Cynkiem my to Polacy zowiemy: Słowo to z Łáciny wźięte iest, iákoby rzekł Quinek. Starzy Łáćinnicy, iáko są Varro, Caesar, Cicero, Quintilian, tę Figurę Quincuncem zową. Columella, osobliwy Mistrz w spráwách Kmiecych, in Libris de re rustica, tego dowodzi, Iż foremnieyszey Figury, ku rozsádzeniu sádów, nád Cynká niemasz: y dowodzi tego tym, Iż do którego kolwiek kąta w Cynku oká przyłożysz, hnet wszystek Cynek w oku swym rázem masz: czego w Quádraćie y w inych potem Figurách nie naydziesz: tego optice álbo perspectiua, która wzrok sądźi, iáśnie v Geometrów dowodzi. Mácie tego słowá Quincunx wykład: słuchayćiész przyczyny Napisu tego to, dla któréy Twarz Korony Polskiéy rzeczóná iest Quincunx...

Tę ia figurę wźiąwszy przed sye od oká, náyduię ią Koronie Polskiéy bárzo być podobną; y ták vczynię, wezmę śrzedni punkt z tego Cynká, y podniosę go,myślą wzgórę, sstánie sye hnet piętnokątna Pyramis, iákoby Wieżá iáka wysoka, ostrego wiérzchu, ná Quádraćie táko postáwióna.

Słuchayćież iáko podobieństwem tego ostrégo wiérzchu Pirámidá ná cztérzech kąćiách stoiącégo, rozum człowieczy nam Koronę Polską wyráźi, y iuż w imiono Boże wedle tego podobieństwá postępuymy ták: Jesli Polská Królestwem iest, tedy ma Króla: bo ináк Królestwem zwaná być niemoże. Iesli ma Królá, tedy ma też y Kápłaná, który Polskiego koronuie Królá. Iesliże ma Kápłaná, tedy ma też y Ołtarz, któremu ten służy Kápłan; a iesliże ma Ołtarz, tedy też ma Zakón álbo Wiárę, którą ten Ołtarz w Krześćijáństwie stoi: á iesliże ma Wiárę, tedy też przez tę Wiárę, iáko przez drogę iáką w Kośćiele Krześćijánskim y pod zwiérzchnością, iego Królestwo Polskié zamknione iest: które to Królestwo Polskié ná Królu, ná Kápłanie, ná Ołtarzu, ná Wierze, iáko ná iákich cztérzech węglách spráwą Boską postawióné: zamyka sye w iednym, świętym, powszechnym y Apostolskim Kośćiele: y iest podobné to Królestwo niedobytéy onéy Wieży, która ze wszech stron swoich, obrónna iest przećiwko wszystkim Nieprzyiaćielom swoim, ták dusznym iáko y ćielesnym. Któréy Wieże nigdy nie dobytéy twarz álbo wzór tą Figurą wam wystáwię, bárzo wzgórę wyniesiónemu Cynkowi podobną.

By kto mię tu teraz spytał, co Królestwo Polskie iest? Tedybym ná to pytánié tak odpowiedźiał: Królestwo Polskie iest iedno w Sármácyey Pánstwo, własnemu Królowi swemu wolnie wybránemu z Łáski Bożéy, przez Kápłaná poddáné: Ołtarzem Krzyża świętego vraczóné: Wiárą Krześćijáńską od Bogá oświéconé á w iednym, świętym, powszechnym y Apostolskim Kośćiele záwárté y zámknyóné. Pátrzyayćiész tu, iáko zá rádą Arystotelá, począwszy od oká prostą drogą ku wykládu Królestwá Polskiego przyszlismy.

ЯНЪ КОХАНОВСКІЙ.

(JAN KOCHANOWSKI).

1530—1584.

Сынъ Петра, сандомирскаго земскаго судьи, родился въ Сициніе (Sycyn). На 18-мъ году жизни Кох. поступилъ въ краковскій университетъ. Спустя два года онъ уѣхалъ въ Венецію и Падую, гдѣ подъ руководствомъ Мануція и Робортелли изучалъ классическую литературу. Изъ Италіи Кох. прибылъ въ Парижъ; здѣсь онъ познакомился съ Ронсаромъ и цѣлымъ кружкомъ поэтовъ, писавшихъ пофранцузски (не по-латыни). Ихъ примѣръ, равно какъ и примѣръ Рея и Гурницкаго, побудилъ его писать попольски. По возвращеніи на родину въ 1557 году, Кох. получилъ званіе королевскаго секретаря и нѣкоторое время жилъ при дворѣ. Епископы уговаривали его вступить въ духовное званіе и даже назначили ему доходныя бенефиціи, а Стефанъ Баторій назначилъ его поланецкимъ каштеляномъ; но Кох. отказался отъ всѣхъ почестей и предпочелъ вести тихую жизнь въ своемъ помѣстьѣ Чарнолясъ; онъ удовольствовался только почетнымъ званіемъ сандомирскаго трибуна (wojski). Кох. умеръ скоропостижно въ Люблинѣ, похороненъ въ Зволенѣ. Еще при жизни Кохановскаго были изданы нѣкоторыя его произведенія: Satyr (Краковъ, 1563), Zgoda (тамъ же, 1564), Odprawa posłów greckich (Варшава, 1578), Dryas Zamchana (Львовъ, 1578), Psałterz Dawidów (Краковъ, 1578, 1580 и много другихъ изданій), Trzy pieśni (Варшава, 1580) Elegiarum libri quatuor и (Fraszki Краковъ, 1584). Польскія произведенія его выходили въ свѣтъ подъ заглавіемъ: „Jan Kochanowski" (Краковъ, 1585, 1586, 1590, 1600, 1604, 1611 и др.) и „Fragmenta albo pozostałe pisma Jana Kochanowskiego" (Краковъ, 1590, 1604 и др.). Изъ новѣйшихъ изданій лучшее и полнѣйшее варшавское (юбилейное, 1885 — 1886) въ 3-хъ томахъ. *Пособія:* J. Przyborowski, Wiadomość o życiu i pismach Jana Kochanowskiego; R. Loewenfeld, J. K. und seine lateinische Dichtungen; B. Chlebowski, J. K. w świetle własnych utworów; S. Tarnowski, Odczyty o Janie Kochanowskim (Niwa 1880, XVII, 665); J. Przyborowski, Pieśń o potopie (Ateneum, 1876, I, 666); P. Parylak, O pieśniach Jana K-go, O elegiach i odach łacińskich Jana K-go z uwzględnieniem poetów klasycznych (Sprawozdania dyrekcyi gimnazyum w Stanisławowie za rok 1879 i 1880); J. Kallenbach, Kilka słów o elegiach łacińskich J. K. (Rozprawy i sprawozdania wydziału filologicznego Akademii Umiejętności, X 20); J. Kallenbach, Odprawa posłów greckich jéj wzory i geneza (тамъ же, X, 310); Felicyan, Treny (Biblioteka Warszawska 1866, I, 50); Nehring, Treny (тамъ же, 1881, III, 165); J. Szujski, Treny na śmierć córki Jana Kochanowskiego i Ojciec zadżumionych Juliusza Słowackiego (Roczniki Towarzystwa Naukowego Krakowskiego, 1866, XXXIV, 76); P. Chmielowski, Sobótka zestawienie dwóch wieków i dwóch indywidualności (Tygodnik Ilustrowany, 1875, XV, 27); J. Rymarkiewicz, Pieśń Świętojańska o sobótce (Ateneum, 1876, IV 46); Felicyan Pogadanka o fraszkach (Biblioteka Warszawska, 1881, II 157); W. A. Bruchnalski, O budowie zwrotek w poezyi polskiéj J. K-go (Rozprawy i sprawozdania wydziału filologicznego Akad. Umiejęt., XIII).

I. Гимнъ къ Богу.

(Hymn do Boga).

Czego chcesz od nas, pánie, zá twé hoyné dáry?
Czego zá dobrodźieystwá, ktorym niémász miáry?
Kośćiół ćię nie ogárnie: wszędy pełno ćiebie,
Y w otchłániach, y w morzu, ná źiemi, ná niebie.
Złotá téż, wiém nie prágniész: bo to wszytko twoie,
Cokolwiek na tym świećie człowiek mieni swoie,
Wdźięcznym ćię tedy sercem, pánie wyznawamy,
Bo nád ćię przystoynieyszéy ofiáry nie mamy.

Tyś pan wszytkiégo świátá, tyś niebo zbudował,
Y złotémi gwiazdámi ślicznieś uháftował.
Tyś fundáment założył nieobeszłey żiemi,
Y przykryłeś iéy nágość żioły rozlicznemi.
Zá twoim roskazániém w brzégách morze stoi,
A zámierzonych gránic przeskoczyć sye boi,
Rzéki wód nieprzebranych wielką hoyność máią,
Biały dźień, á noc ćiemna, swoie czásy znáią.
Tobie kwóli, rozliczné kwiatki Wiosná rodźi:
Tobie kwóli w kłośiánym wieńcu Láto chodźi.
Wino, Jeśień, y iábłká rozmáite dawa,
Potym do gotowégo gnuśna Zimá wstawa.
Z twéy łáski, nocna rosá ná mdłá źiołá pádnie,
A zágorzáłé zbożá deszcz ożywia snádnie.
Z twoich rąk wszelkié źwiérzę pátrza swéy żywnośći,
A ty káżdégo żywisz z twéj szczodrobliwośći.
Bądź ná wieki pochwalon, nieśmiertelny pánie:
Twoiá łáska, twa dobroć, nigdy nie ustánie.
Choway nas póki raczysz ná téj niskiéy żiemi:
Yedno záwżdy niech będźiem pod skrzydłámi twemi.

2. Псаломъ 8.

(Psalm 8).

Wszechmocny pánie, wiekuisty Boże,
Kto sye twym spráwóm wydźiwować może,
Kto rozumowi, którym niezmierzóny
Ten świát stworzony.
Gdźiekolwiek słońce miece strzały swoie,
Wszędy iest zacné święté imię twoie,
A sławy niebo ogarnąć nie może
Twéy, wieczny Boże.
Niech źli, iáko chcą, ćiebie miérżą sobie,
Z ust niemówlątek rośćie chwałá tobie,
Ku więtszéy hańbie, y ku potępieniu
Złému plemieniu.
Twóy czyn iest niebo, twoich rąk robotá
Gwiazdy iáśnieysze wybránégo złota:
Ty co raz nowym świátłem zdobisz wdźięczné
Koło miesięczné.
A człowiek co iest? że ty niestworzóny
Wszystkiégo tworcá y pan niezmierzóny,
Raczysz ij pómnieć? czym iest syn człowieczy
Godźien twéy pieczy?
Tákéś go uczćcił y przyochędożył,
Żeś go w Anyoły télko nie położył:
Postáwiłeś go pánem nád zacnymi
Czyny swoimi.

Dałeś w moc iego wszystki bydłá polné,
Dałeś y leśné źwiérzęta swowolne:
On ná powietrzu ptástwem, pod wodámi
Władnie rybámi.
Wszechmocny Pánie, wiekuisty Boże,
Kto sye twym spráwóm wydźiwować może:
Kto rozumowi, którym niezmierzóny
Ten świát stworzóny.

3. Псаломъ 133.

(Psalm 133).

Iáko rzecz piękna, iako rzecz przyjęmna
Pátrzáć, gdźie miłość pánuie wzaięmna:
A bráćia sforni w szczérey uprzéymośći
Strzegą iedności.
Nie ták iest wdźięczny oléy bálsámowy,
Świéżo wylany ná włos Aronowy:
Zkąd wonny płynie áż ná kray bogáty
Ostátniéy száty.
Nie ták roskoszné krople są perłowé
Niebieskiéy rossy, które Hermonowé
Pastwiská zdobią, kiedy wstaie z morzá,
Ognista zorzá.
Bo kędy zgodá święta przemieszkawa,
Tám pan niebieski wszytko dobré dawa,
Wzbudzáiąc záwżdy ná mieysce oycowé
Potomstwo nowé.

4. Пѣснь, въ которой прославляются знаменитѣйшіе польскіе короли.

(Pieśń, w któréj pochwala znakomitszych królów polskich).

Kto mi dał skrzydłá, kto mię odźiał pióry,
Y tak wysoko postáwił, że z góry
Wszystek świát widzę, á sám iáko trzebá
Tykam sye niebá?
Toli iest ogień, ón nieugászony
Złotégo słońcá, które nieskończony
Biég bieżąc, wrotné od początku świátá
Prowádźi látá?
Toli jest ón krąg odmienny świátłośći,
Wódz gwiazd rozlicznych y sprawcá żywnośći?
Słyszę głos wdźięczny: prze Bóg, á ná iáwi,
Czy mię sen bawi?
Tu widzę, áni ćiemné mgły dochodzą,
Ani śnieg, áni źimne grady szkodzą:
Wieczna pogodá, dźień ná wszystki strony
Trwa nieskonczony.

Godné pálace twoiéy wielmożności,
Pánié, á iákiey cnotá dostoyności,
Widzę ná oko: bowiém wedle ćiebie
Ma mieysce w niebie.

Ktoby ćię nie znał, Lechu Słowiáninie:
Któryś napiérwéy záśiadł w téy kráinie,
Y opánował męztwem swoim mocné
Brzegi północné.

Kroká pátrz, iáko śiedząc ták wysoko,
Przedsię ku miástu swému skłánia oko:
Wándę wydawa vbiór: bo z postáwy
Zda się mąż práwy.

Tu y fortélny Przemysł iest wniesiony,
Y ten, co dostał trefunkiem korony,
Dozrzawszy zdrady, gdźie koń prędkonogi
Biégł zawód drogi.

Bóg fałszu nie chce: á iáko miłuie
Sprawiedliwégo, Piást y dźiś to czuie:
Bo mieszka w niebie, á iego cné plemię
Rządźiło źiemię.

Zemowit stoi wedla oycá práwie
Z drugiémi równo: ty wysszéy Miecláwie,
Którego správą Chrześćiiáński zakón
Podan Polakóm.

Tuż po nim widzę mężné Bolesłáwy,
Prze których dźielność y státeczné správy,
Polská széroko swych gránic pómknęła,
Y serce wźięła.

W téyże iest liczbie ón zakonnik święty,
Z ćieniów klásztornych ná krolestwo wźięty.
Są dwá Lesczkowie: iest król wzrostem máły,
Ale mąż śmiáły.

Widzę Iágełłá y dwu Káźimiérzu,
Dobrych ták w boiu, iáko y w przymiérzu:
Widzę i ćiebie gwiaźdźie równym práwie,
Cny Władysłáwie.

To téż jest Olbrácht, król serca wielkiégo:
Tuż z Alexándrem Zygmunt: zá którégo
Polská zákwitłá, á po długim boiu
Wytchłá w pokoiu.

Szláchetné dusze, które swéy dźiélności,
Maćie zapłátę niebieskié rádości:
Zyczćie oyczyznie, aby wam rodźiłá
Podobnych śiłá.

A ten co po was dźiś páństwo správuie,
Niechay fortunnie y zdrów nam pánuie:
A zwierzonégo nie wzdawa opieku
Aż pełen wieku.

5. Пѣснь на опустошеніе Подолья татарами.

(Pieśń na spustoszenie Podola przez tatarów).

Wieczna sromotá y nienágrodzona
Szkodá Polaku: źiemiá spustoszona
Podolska leży, á pohániec sprosny,
Nád Niestrem śiedząc, dźieli łup żałosny.
Niewierny Turczyn psy zápuśćił swoie,
Którzy zágnáli piękné łánié twoie,
Z dźiećmi pospołu: á niémász nadźieie,
By kiedy miáły, náwiedźić swé knieie.
Iedny zá Dunáy Turkóm záprzedáno,
Drugié do Hordy dálekiey zagnáno:
Córy szlácheckié (żal się mocny Boże)
Psóm Bisurmáńskim brzydkie śćielą łoże.
Zbóyce (niestéty) zbóyce nas woiuią,
Którzy áni miast, áni wśi buduią
Pod kotárzámi tylko w polách śiedzą,
A nas nierządné, ách, nierządné iedzą.
Ták odbieżáłe stádo więc drapáią
Rozbóyce wilcy, gdy po woli máią:
Że áni pástérz nád owcámi chodźi,
Ani ostrożnych psów zá sobą wodźi.
Iákiégo sercá Turkowi dodamy,
Iesli ták lekkim ludźióm nie zdołamy?
Ledwieć nam y ták Królá nie podawa:
Kto się przypátrzy máłá niedostawa.
Zetrzy sen z oczu, á czuy wczás o sobie,
Cny Láchu: kto wié, iemu, czyli tobie
Sczęśćié chce służyć? á dokąd wyroku
Mars nie vczyni, nieustępuy kroku.
A teraz ktemu obróć myśli swoie,
Iákobyć szkody nieprzyjaćiél twoie
Krwią swą nagrodźił, y omył tę zmázę,
Którą dźiś nieśiesz prze swéy źiemię skazę.
Wśiádamy? Czy nas półmiski trzymáią?
Biédné półmiski, czego té czekáią?
To pan, y iádáć ná śrzébrze godnieyszy,
Komu żeláźny Mars będźie chętnieyszy,
Skuymy tálérze ná talery, skuymy,
A żołniérzowi pieniądze gotuymy:
Inszy to dármo po drogách miotali,
A my nie damy, bychmy w cále trwáli?
Daymy: á naprzód daymy. sámi śiebie
Ku gwałtownieyszéy chowaymy potrzebie.
Tarczéy, niż piersi, piérwéj nástáwiáią,
Pozno puklérzá przebići mácáią.

Cieszy mię ten rym, Polak mądr po szkodźie:
Lecz iesli prawdá, y z tego nas zbodźie:
Nową przypowieść Polak sobie kupi,
Że y przed szkodą, y po szkodźie głupi.

6. Пѣснь по поводу избранія новаго короля.

(Pieśń z powodu wyboru nowego króla).

Nie frásuy sobie, Mikołáiu, głowy,
Kto ma bydź Królem: iuż dekrét gotowy
Przed Bogiem leży: nie piórem pisány,
Lecz w diamencie twárdym wykowány.
Nie zpół lub nocy, lub dniá: nie ze wschodu,
Ani czekaymy páná od zachodu,
Ten królem będźie, kogo Bóg miánuie,
Łatwie ón ludzkié sercá spraktykuie.
Tenże nam, mimo znaiomszé sąsiády
W smiéch obróćiwszy nászé płoné rády,
Przywiódł był Królá z dálekiéy kráiny,
Po którym wrychle miał uśiéść kto iny.
Gdźie ony złote góry nieprzebráné?
Gdźie Gaszkonowie? y woyská vbráné?
Wco poszły dźiáłá, y nászé turnieie?
Wiátrem nádźiáné puknęły nádźieie.
Fortuná nawy ná morzu spráwuie,
Fortuná w bitwách zwyćięstwem száfuie:
Onéy rakoszé, y Séymy słucháią:
A ludzkié rady wspák sie obrácaią.
Precz krásomowce: wywody ná stronę:
A my gdźie w polu na słupie koronę,
Záwieśimy złotą: iesli nie mędrszému,
Niech ią da szczęśćié przynamniéy rętszému.

7. Пѣснь, въ которой поэтъ предсказываетъ себѣ безсмертіе.

(Pieśń, w któréj przepowiada sobie nieśmiertelność).

Niezwykłym, y nie ladá piórem opatrzony
Polecę precz poétá, ze dwoiéy złożony
Nátury: áni ia iuż przebywáć ná źiemi
Więcéy będę: a więtszy nád zazdrość, ludnemi
Miásty wzgárdzę: ón w równym szczęśćiu vrodzony,
On ia, iáko mię zowiesz, wielce vlubiony,
Móy Myszkowski, nie vmrę, áni mię czarnémi
Styx niewesoła zámknie odnógámi swémi.

Iuż mi skórá chropáwa pádnie ná goleni,
Iuż mi w ptaká białégo wiérzch sie głowy mieni:
Po pálcách wszędy nowé piórká sie pusczáią,
A z rámion sążenisté skrzydłá wyrastáią.
Teraz że nád Ikárá prędszy przeważnégo,
Pusté brzégi náwiédzę Bosphorá hucznégo,
Y Syrty Cyréneyskié, Muzóm poświęcony
Ptak, y polá zabiegłé zá źimné triony.
O mnie Moskwá, y będą wiedźiéć Tátárowie,
Y róznégo mieszkańcy świátá Anglikowie,
Mnie Niemiec, y waleczny Hiszpan, mnie poznáią,
Którzy głęboki strumień Tybrowy pijáią.
Niech przy próznym pogrzebie żadné nárzékánié,
Záden láment nie będźie, áni vskarżánié:
Swiéc, y dzwonów zániechay, y mar drogo słánych,
Y głosem żáłobliwym żołtarzów śpiéwánych.

8. Отрывокъ изъ „Пѣсни на Ивановъ день“.

(Urywek z „Pieśni Świętojańskiéj“).

Gdy słońce Ráká zágrzéwa,
A słowik więcéy nie śpiéwa:
Sobótkę, iáko czás nieśie,
Zápalono w Czarnym lésie.
Tam gośćie, tam y domowi,
Sypáli sye ku ogniowi:
Bąki záraz troie grały:
A sády sye sprzećiwiały.
Siedli wszyscy ná muráwie,
Po tym wstáło sześć par práwie.
Dźiéwek iednáko ubránych,
Y bélicą przepásánych.
Wszytki spiéwáć náuczoné
W tańcu także niezgánione:
Więc koleią záczynáły,
A piérwszéy ták począć dáły.

Panna I.

Siostry, ogien napalono,
Y plácu nam postąpiono:
Czemu sobie rąk nie damy,
A spółem nie záśpiéwamy?
Piękna nocy życz pogody,
Bróń wiátrów, y nagłéy wody:
Dźiś przyszedł czás, że ná dworze
Mamy czekáć ránéy zorze.
Ták to mátki nám podáły

Sámy tákże z drugich miáły:
Że ná dźień świętégo Janá,
Záwżdy Sobótká palaná.
Dźieći rády méy słuchayćie,
Oycowski rząd záchowayćie:
Święto niechay świętem będźie,
Ták bywało przed tym wszędźie.
Świętá przed tym ludzie czćili,
A przedśię wszytko zrobili:
A źiemiá choynie rodźiłá,
Bo pobożność Bogu miłá.
Dźiś bez przestánku prácuiem,
I dniém świętym nie folguiem:
Więc téż tylko zárabiamy,
Ale przedśię nic nie mamy.
Albo nas grády porážą,
Albo zbytnié ciepła káżą:
Co rok słábszé urodzáie,
A zła drogość zá tym wstáie.
Prácuy we dnie, prácuy w nocy,
Próżno bez Páńskiéy pomocy:
Bogá dźieći, Bogá trzebá,
Kto chce syt być swégo chlebá.
Na tégo my wszytko włóżmy,
A z sobą sámi nie trwóżmy:
Wrócąć sye y dobré látá,
Jeszcze nie tu koniec świátá.
A teraz ten wieczór sławny,
Święćmy iáko zwyczay dawny:
Niécąc ognie do świtánia,
Nie bez pieśni, nie bez gránia.

9. Плачъ VII.

(Tren VII).

Nieszczęsné ochędóstwo, żałosné vbiory
Moiéy namilszéy córy;
Po co mé smutné oczy zá sobą ćiągniećie?
Żalu mi przydáiećie.
Iuż oná członeczków swych wami nie odźieie:
Niémász, niémász nádźieie.
Viął ią sen żelázny, twárdy, nieprzespány:
Iuż letniczek pisány,
Y vploteczki wniwecz, y paski złoconé:
Máteczyné dáry płoné.
Nie do tákiey łożnice, moiá dźiéwko droga,
Miáłá cię máć vboga
Doprowádźić: nie tákąć dáć obiecowáłá
Wypráwę, iákąć dáłá:

Giezłeczkoć tylko dáłá, á lichą tkaneczkę:
Oyćiec źiemie bréłeczkę
W główki włożył: niestétysz: y posag, y oná,
W iednéy skrzynce zámknioná.

10. Плачъ VIII.

(Tren VIII).

Wielkiéś mi vczyniłá pustki w domu moim,
Moiá droga Orszulo, tym zniknieniém swoim.
Pełno nas, á iákoby nikogo nie było:
Iedną máluczką duszą ták wiele vbyło.
Tyś zá wszytki mówiłá: zá wszytki śpiéwáłá,
Wszytkiś w domu kąćiki záwżdy pobiegáłá.
Nie dopuśćiłáś nigdy mátce się frásować,
Ani oycu myśleniém zbytnim głowy psować:
To tego, to owégo wdźięcznie obłápiáiąc,
Y onym swym vćiesznym smiéchem zábáwiáiąc.
Teraz wszytko vmylkło: sczéré pustki w domu,
Niémász zabáwki, niémasz rozśmiać się nikomu.
Z káżdégo kątá żáłość człowieká vymuie:
A serce, swéy poćiéchy dármo vpátruie.

11. Плачъ X.

(Tren X).

Orszulo moiá wdźięczná, gdźieś mi się podźiáłá?
W którą stronę, w któráś sie kráinę vdáła?
Czyś ty nád wszytki niebá wysoko wnieśioná?
Y tam w liczbę Anyołków máłych policzoná?
Czyliś do ráiu wźięta? czyliś na szczęśliwé
Wyspy záprowádzoná? czy ćię przez teskliwé
Charón ieźiora wieźie? y nápawa zdroiem
Niepómnym, że ty niewiész nic o płáczu moim?
Czy człowieká zrzuciwszy, y myśli dźiewiczé,
Wziełáś ná się postáwę, y piórká słowicze?
Czyli się w czyścu czyścisz, iesli z strony ćiáła
Jákakolwiek zmázeczká ná tobie zostáłá?
Czyś po śmierći tám poszłá, kędyś piérwéy byłá,
Niżeś się ná mą ćiężką żáłość vrodźiła?
Gdźieśkolwiek iest, iesliś iest, lituy méy żáłośći,
A nie możesz-li w onéy dawnéy swéy cáłośći,
Poćiesz mię, iáko możesz, á stáw' sie przedemmną,
Lubo snem, lubo ćieniem, lub márą nikczemną.

12. Плачъ XIV.

(Tren XIV).

Gdźie té wrotá nieszczęsné, którémi przed láty
Pusczał się w źiemię Orpheus, szukáiąc swéy stráty?
Żebych iá téż tą szćiészką swéy namilszéy córy
Poszedł szukáć, y ón brod mógł przebydź, przez który
Srogi iákiś przewoźnik woźi bláde ćienie,
Y w lásy niewesołé Cyprysowé żenie.
A ty mię nie zostaway, wdźięczna lutni moiá,
Ale ze mną pospołu pódź áż do pokoiá
Surowégo Plutoná: owa go to łzámi,
To témi żáłosnémi zmiękczywa pieśniámi:
Że mi moię namilszą dźiéwkę iescze wróći,
A ten nieuśmierzony we mnie żal vkróći.
Zginąć ći mu nie może: tuć się wszytkim zostáć:
Niech się tylko niedoszłéy iágodźie da dostáć.
Gdźieby téż ták kámienne ten Bóg serce nosił,
Żeby tám smutny człowiek iuż nic nie vprosił:
Cóż temu rzéc? więc tamże iuż zá iedną drogą
Zostáć, á z duszą záraz zewléć troskę srogą.

13 Сатиръ.

(Satyr).

Prózna to, niech mi wierę iáko kto chce łáie,
Niémasz dźiś w Polscze iedno kupcy, á rátáie.
To nawiętszé misterstwo, kto do Brzegu z woły,
A do Gdanská wié drogę z żytem á z popioły.
Ná Podolu go nie pátrz, bo między Tátáry
Száblá więcéy popłácá, niż leśné towáry.
Z czásem wszytko sie mieni: pómnię ia przed láty,
Że w Polscze żáden nie był w pieniądze bogáty.
Kmieca to rzecz ná ón czás, pátrzáć roléy byłá,
A Szláchtá sie rycerskim rzemiesłem báwiłá.
Nic to nie było śiedm lat walczyć nieprzestáiąc,
Mróz y gorąco ćierpiąc, głodu przymieráiąc.
A to wszytko bogactwo, kto się sławy dobił,
Lepiéy się tym, niż złotym łáńcuchem ozdobił.
A ieśli ku pokoiu kiedy myśl skłonili,
Nie iuż swoich żołniérskich zabaw odstąpili.
Ale iákoby iutro znowu wśiádáć mieli.
Zbroie nigdy, á koniá puśćić się nie chćieli.
A nádto przedśię w polu záwżdy lud służebny,
Który koszt oni mieli zá bardzo potrzebny.
Bo to iákoby szkołá młodych ludźi byłá,
Zkąd mężów czystych potym wychodźiła śiłá.

Tymći Polska vrosła, á gránice swoie
Rośćiągnęłá szeroko między morzá dwoie.
Ztąd práwá, ztąd wolnośći, ztąd rzeczpospolitą
Maćie, moi Polácy ná świat znákomitą.
Lecz tego snadź nie wiećie, iż iáko dostáią;
Tymże równie sposobem Krolestw ostradáią.
Dálekośćie się od swych przodków odstrzelili,
A práwieśćie ná nice Polskę wywrośili.
Skowáliśćie oycowskié gránaty ná pługi,
A z drugiégo iuż dáwno w kuchni rożen długi.
W przyłbicach kwoczki siedzą, álbo owies mierzą,
Kiedy obrok woźnice ná noc koniom bierzą.
Kotczy to nadźieżny kóń, á poczet záś woły,
Które stoią y w stáyni, y w tyle stodoły.
To iuż rotmistrz, co fuka ná chłopy v pługá,
A iego przednieysza broń toczoná maczugá.
Prawdę mowię, czyli nie? vznayćie to sami:
Ale się tám ozywá ieden między wámi,
Mieniąc, iż gospodárstwo Polskę zbogáćiło,
A iáko żywo, złotá więcey w niéy nie było.
Prawdá że złotá wászy przodkowie nie mieli,
A małobych ták nierzékł, że go áni chćieli.
Iednák zá swoim męztwem wielkie páństwá bráli,
Y bogátym Xiążętóm práwá vstáwiáli.

. . . . . .

Pátrzciesz czegośćie dla tych bogáctw odstąpili,
Żeśćie práwie Rycérską náukę strácili.
Ná któréy nie tylko té źiemskiéośiádłośći,
Ale gárłá należą, y wászé wolnośći.
Niechay drudzy iáko chcą práwo rozumieią:
Niechay pisáć y mówić roztropnie vmieią:
Zá frászkę ten wász rozum stánie ná vlicy,
Ieśli nie będźie pewny Żołniérz ná gránicy.
A iesli złotem groźni sąśiadóm bydź chcecie:
Tym ie rychléy v śiebie iescze mieć będźiećie.
Aleć ia y tych bogactw nieznám między wámi,
A rádbych żebyśćie się rugowáli sámi.
Więcéyći wás dáleko, co swé wśi miiáćie,
Y oycowskié Kredence v Żydów chowaćie.
Bá nędzáć to, kiedy iuż niedostawa komu,
A tym więtsza, gdy każą wynośić się z domu.
Cóż wżdy w tym iest, dla Boga, iż będąc tákimi
Gospodarzmi, zdaćie się przedsię vbogimi?
Zbytek, sąsiedzi, zbytek: który iáko morze
Wszytko pożrze, byś mu tkał nie wiém iáko sporze.
Máło mu ná iedén raz wszytki roczné snopy,
Zié ón, kiedy zaśiędźie, grunt záraz y z chłopy:

Náostátek y Páná: taki to gość w domu:
Aby miał zginąć, niechce vstąpić nikomu.
Da kto pięćdźiesiąt potraw, da ón tylé troie,
Ty go vpoisz, a on y woźnice twoie.
Ty w Ryśiu, ón w Sobolu: ty ná czapce złoto:
On ma y ná trzewiku, choćia czásem błoto.
V niego obercuchy szérszé niż v kogo:
Od kábáta sto złotych iescze to nie drogo.
A kiedy sie wystrychnie w Vsárskim vbierze,
Po kołniérzu go poznasz, bo błam futrá bierze.
Więc iáko mu nie rzeczesz Miłośćiwy Pánie,
To iuż pewna przymówká, że głupi Ziemiánie.
By téż naywięcéy przegrał, nic go to nie smući,
Jescze nádto chłopiętóm ostátek rozrzući.
Pochlébce to iego dwór, á rádá zwodnicy:
Odźwiernych mu nie trzebá, strzegą drzwi dłużnicy.
Ná tego wy robićie, ten was wdawa w długi,
Ten was z wiosek wyzuwa, y obraca w sługi.
Znácznieyszé przodków wászych, y bárzo znácznieyszé,
Vbóztwo w Polscze, niż té bogáctwá dźisieyszé.

14. Согласіе.

(Zgoda).

Ja zgodá, ktora spórne Plánety spráwuię.
Ziemię, wodę, wiátr, ogień w żywiołách miárkuię,
Stróż Rzeczypospolitych, zdrowie y obroná
Miást wszystkich: przyszłam tu chocia nieproszoná.
Do was o potomkowie Lechá Słowieńskiégo,
Lutniąc niefortuny páństwá ták zacnego:
Któré od przodków wászych pięknie záłożone,
Prze wász rostérk domowy mdleie rostárgnioné.
Chwałá Páńska nie idźie w zgodźie á w iedności,
Jáko sam Pan przykazał: ále wszeteczności
Y bluźniérstwá pełné są Zbory Chrześćiiáńskié,
Czego nigdy nie słyszą Bóżnice Pogáńskié.
Więc iáko w wierze, ták y w pospolitéy rzeczy,
Káżdy swą porze, káżdy swoie ma ná pieczy.
A dobro pospolité prze wnętrzną niezgodę,
Odnośi ciężką żáłość y okrutną szkodę.
Sądy milczą y práwá: á, czym sie chlubićie,
Onę ták piękną wolność niebácznie trácićie:
Bo w tym nierządźie, chudźi v páná w niewoli,
A w iednym práwie śiedząc, okrutnie to boli.
A o nieprzyiáciołách swoich co trzymaćie,
Których ták wiele w okół, ile sąśiád maćie?
Myslą o dobrym wászym, á pátrzą pogody,
Yákoby was pozbáwić do końca swiebody...

Wszyscyśćie odstąpili od swego vrzędu,
Więc téż gdźie się obróćisz, wszędy pełno błędu.
Świątobliwość żywotá, którą świécić mieli,
Zgáśłá prosto w Duchownych, bo sie wdáć woleli
W roskoszy nieprzystoyné, y próżné bieśiády,
A prosté ludźi gorszą, ich té złé przykłády.
Drudzy do gospodárstwá wszytkę myśl skłonili,
A w pieniądzách nawysszé dobro położili.
Więc téż tám rychléy naydźiesz Reyestrá ná stole,
A spleśniáłą Biblią strzygą w kącie mole.
A iákoż vczyć máią, nie vmieiąc sámi?
Muszą pewnie nádłożyć kazánia báśniámi,
Swietcy widząc ich nierząd, wrzeczy popráwili,
Ięli sie sámi kázáć, y żony wćwiczyli.
Więc teraz wszyscy każą, á żaden nie słucha:
Spytayże, zkąd Apostół: Duch, pry, gdźie chce dmucha.
A rycérskié rzemiosło, którym Polská stáła,
Tak, że sie nieprzyiáćiół swych nigdy nie bałá,
Stániáło między ludźmi: zbroie zárdzewiáły:
Drzewá prochem przypádły, tárcze popleśniáły.
Wszytkie gránice puste, á Tátárzyn bierze,
Kiedy się wy nalepiéy wzgadaćie o wierze...
Oto teraz w Trydenćie Biskupi zášiedli,
Aby lud rostárgniony ku zgodźie przywiedli:
Tám sie stáwćie wy wszyscy, którzy powiádáćie,
Że v śiebie naukę gruntownieyszą máćie,
Tám sie stáwćie, iesli nie rostérku prágniećie:
Ale tylko dla páńskiey chwały spór wiedźiećie.
A wy tym czásem bądźćie Polacy ćierpliwi,
Aż sie iáwnie pokaże, gdźie prawi, gdźie krzywi.
Ogrodźiwszy sumnienié, ostátká czekayćie,
A názbyt tych wolnośći swych nie wyćiągayćie.
Bo tám dáley rospustá, wszeteczność swawola:
A kędy sie to rodzi, niesczęsna to rola.
Nie możećie przodkóm swym dáć żadney przygany,
Że stan duchowny iest ták bogáćie nádány:
Bo to świętym vmysłem, y bácznie czynili.
A Szpytale, dla was ie sámych záłożili.
Aby Rzeczpospolita tę podporę miáłá,
Zkądby posługi godnym ludźióm nágradzáłá.
Bo gdźie zapłaty niémasz cnoćie, álbo złośći,
Tám się trzebá nádźiewáć prędkich odmienności.
Ná toć wászy cnotliwy przodkowi pátrzáli,
Kiedy swé máiętności kośćiołom dawáli.
Lecz wy nie wynalazszy piérwéy nic lepszégo,
Niechcećie zgołá vtrzymáć porządku dawnégo.
Aza tego nie wászysz bráciá vżywáią?
Y was wiele ztąd naprzód dobre mienie máią.
Aleście ten chléb sobie teraz ohydźili,
A ná skárby Korony ráczéy sie rzućili.

Zábráliśćie iéy wolność którą zdawná miáłá,
A oná (iáko mówią) ná koszu zostáłá.
Y vbespieczyliśćie naprzód dźieći swoie,
Że máiąc wieczność, álbo dożywoćie troie:
Mogą się poczćiwemi służbámi nie báwić.
A którzy chętnie byli gardł swoich nádstáwić:
Ku posłudze Koronnéy nie będą snadź chćieli.
Bośćie ie do wszystkiégo dawno vbieżeli.
Prze wász tedy postępek, prze té wászé správy.
Zginęły wszytkié práwie poczćziwé zábáwy.
A nástáło łákomstwo, y swawola wielka,
Wzgárdá sądów, zuchwálstwo, y wszeteczność wszelka.
Nákoniec, Pospolita rzecz niéma obrony:
Ták wiele nieprzyiációł máiąc z káżdéy strony.
Toby trzebá náprawić y przywieźć w swą klubę,
Byśćie potem korony nie przywiedli w zgubę.
Káżdy niéchay przestrzégá swégo zawołániá:
Duchowni niech páńskiego vczą przykazánia,
A ludźiom prostym dáią dobry przykład z śiebie,
Iákoby y ten, y ów byli spółem w niebie.
Swietcy niechay sie w cudzy vrząd nie wdawáią,
Ale Rycérskim správóm znowu przywykáią...
A naprzód stáráyćie sie o społeczńy zgodźie:
W téyći sámey nádźieiá, że sie przy swobodźie
Swéy dawnéy zostoićie, y drogę naydźiećie,
Iáko w piérwszy porządek wszytko przywiedźiećie.
Bárźiéyći kędy indźiéy rzeczy więc zachodzą,
A przedsię mądrzy ludźie łatwie w to vgodzą:
Że przywiodą w swą miárę co sie wykroczyło:
Ale trzebá żeby tám vporu nie było.
Ten zgołá wykorzeńćie, á wszytkie swe správy,
Do pożytku spólnego obróććie naprawy.
To czyńćie: á nie będźiem wszyscy żáłowáli:
Y ia że rádzę: y wy żeśćie mię słuchráli.

15. Отпускъ греческихъ пословъ.

(Odprawa posłów greckich).

Antenor.

Com dawno tuszył, y w głos opowiádał,
Że obelżenia y krzywdy ták znáczńy
Cierpiéć nie mieli waleczni Grékowie:
Teraz iuż Posły ich v śiebie mamy,
Którzy sie tego v nas domagáią,
Aby Helená byłá im wydána:
Którą w tych czáśiéch przeszłych Alexánder
Będąc w Greciiéy, gość nie práwie wierny
Vniósł od męża, y przez bystré morze
Do Troiáńskiego miástá przyprowádźił.

Tę iesli wrócim, y mężowi w ręce
Oddamy, możem śiedźieć zá pokoiem:
Lecz iesli z niczym posłowie odiádą,
Tegóż dniá nowin słuchaymy, że Gréczyn
Z morza wyśiáda, y źiemię woiuie.
Czuie o sobie, widzę, Alexánder:
Práktyki czyni: towárzystwá zbiera:
Sle vpominki, áż y mnie nie minął:
A mnie y dóm móy, y co mam z swych przodków,
Nie iest przedáyno, á miałbych swą wiarę,
Ná targ wynośić: vchowa mię tego
Bóg moy. Nie ufa swéy sprawiedliwośći
Kto złotu mówić od śiebie rzecz każe,
Lecz y to człowiek máłégo baczenia,
Który ná zgubę Rzeczypospolitéy
Podárki bierze: iákoby sam tylko
Wcále miał zostáć, kiedy wszytko zginie.
Ale mnie czás do rády: bo dźiś Król chce posły
Odpráwowáć. Snadź widzę Alexándra: ten iest.

Alexander, Antenor.

Al. Iáko mi niemal wszyscy obiecáli,
Cny Antenorze, proszę, y ty, správie
Méy bądź przychylnym przećiw posłom Gréckim.
An. A ia z chęćią rad, zacny Królewicze,
Cokolwiek będźie správiedliwość niosłá,
Y dobré Rzeczypospolitéy naszéy.
Al. Wymówki niémász, gdy przyiáćiel prośi.
An. Przyzwalam, kiedy o słuszną rzecz prośi.
Al. Obcemu więcey życzyć niźli swému,
Coś niedáleko zda się od zazdrośći.
An. Przyiácielowi więcéy niźli práwdzie
Chćieć służyć, zda sie przećiw przystoyności.
Al. Ręká vmywa rękę; nogá nogi
Wspiéra: przyiáćiel port przyiáćielowi.
An. Wielki przyiaćiel przystoyność: tą sobie
Roskazáć służyć, nie iest przyiaćielska.
Al. W potrzebie, mówią, doznáć przyiaćielá.
An. Y toć potrzeba, gdźie sumnienié płáći.
Al. Piękné sumnienié, stać przy przyiáćielu.
An. Iescze pięknieysze, zostawáć przy práwdźie.
Al. Grékóm pomágáć, to v ćiebie prawdá.
An. Grék v mnie káżdy, kto ma správiedliwą.
Al. Widzę, żebyś mię ty prędko osądźił.
An. Swoie sumnienié káżdégo ma sądźić.
Al. Znáć, że v ćiebie gospodą posłowie.
An. Wszytkim uczćiwym dóm móy otworzony.
Al. A zwłaszcá, kto nie z próznémi rękomá.

An. Trzebá mi bowiém sędźióm ná podárki:
Bom cudzą żonę wźiął, o którą czynią.
Al. Niewiém o żonę: ále dáry bierzesz,
Od Gréków zwłasczá: moie ná cię máłé,
An. Y żon y cudzych dárów nierad biorę.
Ty, iáko żywiesz, ták, widzę y mówisz
Niepowćiągliwie: niémam z tobą spráwy.
Al. Y mnie żal, żem ćię o co kiedy prośił.
Vfam swym Bogóm, że y okróm twéy łáski
Naydę, kto rzeczy mych podpieráć będźie.
An. Táki, iákiś sam.
Al. Da Bóg człek poczciwy.

CHORUS.

By rozum był przy młodośći.
Nigdy tákiéy obfitośći
Pereł morze, y źiemiá złota nie vrodźi
Żeby tego nie mieli tym dostáwáć młodźi.
Mniéyby ná świećie trósk było,
By sie to dwoie łączyło:
Y oniby roskoszy trwálszych vżywáli,
Siebie, áni powinnych w żalby nie wdawáli.
Teraz ná rozum niedbáiąc,
A żądzom tylko zgadzáiąc:
Zdrowie, y sławę trácą, trácą y máiętności,
Y oyczyznę záwodzą w ostátnie trudności.
O Boże ná wielkim niebie,
Drogo to, widzę, v ćiebie
Dáć młodość, y baczenié záraz: iedno płáćić
Drugim trzebá. To dobré á tego żál stráćić.
Ale oto Helenę widzę: co téż teraz
Niebogá myśli, wiedząc, że dźiś o niéy w rádźie
Ostáteczne namowy, ma-li w Troi zostáć,
Czyli Grécyią znowu, i Spartę náwiedźić.
. . . . . .

KASSANDRA.

Po co mię prózno, srogi Apollo, trapisz?
Który wieszczégo Duchá dawszy, nie dałeś
Wagi w słowiéch: ále me wszytki proroctwá
Ná wiatr idą, nie máiąc u ludźi więcéy
Wiáry nád báśni próżné y sny znikomé?
Komu serce spętáné, álbo pámięći
Zgubá moiéy pomoże? komu z ust moich.
Duch nie móy pożyteczen? y zmysły wszytki
Ciężkim nieznośnym gośćiem, opánowáné?
Prózno sie odéymuię: gwałt mi sie dźieie:
Nię władnę dáléy sobą, nie iestem swoiá.

Ale gdźieżem, prze Bogá? światłá nie widzę;
Noc mi iákaś przed oczy nagła upádłá:
Owóż mamy dwie słońcy: owóż dwie Troi:
Owóż y łáni morzem głębokim płynie.
Nieszczęśliwa to łani: złéy wrożki łáni.
Brońćie brzegów, pástérze nie dopuszczayćie
Téy niezdárzonéy gośćie ńigdźiéy do źiemie:
Nieszczęśliwa to źiemiá, y brzég nieszczęsny,
Gdźie tá łáni wypłynie: nieszczęsna knieiá,
Gdźie wnidźie, y gdźie gładki swóy bok położy.
Wszytki stopy, wszytki iéy łożyska, muszą
Krwią opłynąć: upadek, pożogę, pustki
Z sobą nieśie. O wdźięczna oyczyzno moiá,
O mury, nieśmiertelnych ręku roboto,
Jáki koniec was czeka? Ćiebie móy brácie,
Stróżu oyczyzny, domu zacna podporo,
W koło murów Troiáńskich Téssálskie konie
Włóczyć grożą: á twoie źiębłe ćiało,
Będźieli chciał nieszczęsny oyćiec pochować,
Musi ie u rozbóyce złotem kupować.
Nieprzepłácony duchu, z tobą pospołu
I oyczyzná umárłá: iednáż mogiłá
Oboie was przykryie. Lecz y ty srogi
Trupokupcze, nie dawno y sam polężesz,
Strzałą nie mężnéy ręki prędką obieżdżon.
Cóż potym? kłoda leży, á ze pniá przedśię
Nowa rózgá wyrosłá, y nad nádźieię
Prędko ku górze idźie. A to co za kóń
Ták wielki ná poboiu sam ieden stoi?
Nie wodźćie go do stájni, rádzę, nie wodźćie:
Bije ten koń y kąsze: spalćie go ráczéy,
Ieśli sámi od niego zgorzéć nie chcećie.
Czuyćie stróże: noc idźie: noc podeyźrzáná.
Wielki ogień ma powstáć: tak wielki ogień,
Że wszytko, iáko w biały dźień, widáć będźie,
Ale názáiutrz záś nic widáć nie będźie.
W ten czás, oycze áni iuż Bogóm swym dufay,
Ani sie poświęconych ołtarzów łápay:
Okrutnégo lwá szczenię zá tobą bieży,
Które cię páznoktámi przéymie ostrémi,
I krwią twoią swé gárdło głodne násyći.
Syny wszytki pobiią: dźiéwki w niewolą
Zábiorą: drugié k'woli trupóm umárłym
Ná ich grobiéch bić będą. Mátko ty dźiátek
Swoich płákáć nie będźiesz, ále wyć będźiesz.

16. Бездѣлушки.

(Fraszki).

Къ старости.

(Na starość).

Biedna starośći, wszyscy ćię żądamy,
A kiedy przydźiész, to záś nárzékamy.

Къ бездѣлушкамъ.

(Do fraszek).

Frászki moie (cośćie mi dotąd záchowały)
Nie chcę żebyśćie kogo źle wspominác miały.
Lecz iesli wam nie g myśli cudze obyczáie,
Niechay kártá występóm, nie personóm łáie,
Chcećieli chwalić kogo, chwalćiész, ale skromnie:
By pochlebstwá iákiego nie vznano po mnie,
To téż wiédźćie, że drudzy swéy śię chwały wstydzą.
Podobno, że chwalnégo w sobie nic nie widzą.

Prózno mnie do dźiewiąći lat swé frászki chować,
Iáko kśiąg mądzy ludźie zwykli popráwować:
Bo tą moią pilnośćią iuż nic nie przybędźie,
Bych kréślił, nádkréślił, frászka frászką będźie.

На Варшавскій мостъ.

(Na most Warszawski).

Nieubłagána Wisło, prózno wstrząsasz rogi,
Prózno brzegóm gwałt czynisz y hámuiesz drogi.
Nálazł fortél Król August, iáko ćię miał pożyć,
A ty mušisz tę swoię dobrą myśl położyć:
Bo krom wioseł, krom prumów, iuż dźiś suchą nogą
Twóy grzbiet nieuieżdżony wszyscy deptáć mogą.

На домъ въ Чернолѣсѣ.

(Na dom w Czarnolesie).

Panie to moiá praca, á zdárzenie twoie:
Ráczysz błogosławieństwo dáć do końcá swoie.
Inszy niechay pálace mármórowe máią,
Y sczerym złotogłowem śćiany obiiáią,
Ia, pánie, niechay mieszkam w tym gniaźdźie oyczystém,
A ty mię zdrowiém opatrz y sumnieniém czystém.
Pożywieniem uczćiwym, ludzką życzliwośćią,
Obyczaymi znośnémi, nieprzykrą stárośćią.

17. Carmen macaronicum de eligendo vitae genere.

Est prope wysokum celeberrima silva Krakovum
Quercubus insignis, multo miranda żołędzio,
Istuleam spectans wodam, Gdańskumque gościńcum,
Dąbie nomen habet, Dąbie dixere priores.
Hanc ego cum suchos torreret Syrius agros,
Et rozganiaret non mądra canicula żakos,
Ingredior, multum de conditione żywota,
Deque statu vitae mecum myślando futurae.
Ecce autem mężos video adventare quaternos,
Dissimiles habituque oris et dispare barwa,
Quorum unus szara vestibat terga kapica,
Praecinctus tłustum nodoso fune żywotum,
Illi summo ingens błyskabat vertice pleszus,
Et noga drewnianum calcabat nuda trzewikum.
Ad talos alter sukniam demiserat immos,
Sukniam fałdorum centum, nigrique coloris;
Huic quoque pleszus erat, sed eum nutante bereto
Texerat, ausoniis quales przynoszantur ab oris.
Tertius induerat multi capam aksamity,
Żółtum kabatum et caligas, żółtumque koletum,
Żółtos trzewikos, szpadam, piórumque bereti
Denique łańcuchum, fulva ut sint omnia, złotum.
Extremo makowa fuit suknica sine ullo
Facta magisterio, si non argentea para
Haftearum et seni penderent margine knafli
Pondere, quam wielka mage res pretiosa robota.
Congredimur, dextrisque datis, służbaque powolna,
Ante alios słowis sic me compellat amicis
Funiger: Apparet fili! quod et ipse fatetur
Vultus, nescio quas animo te volvere curas
Et niepotrzebnas forsan, quae vestra iuventa est.
Quidquid id est, wolnum tibi quod przekazat umysłum,
Fare age — forsan inest szaro quoque rada cucullo.

18. Въ чемъ заключается добродѣтель.

(Wykład cnoty).

Cnotę y w nieprzyiaćielu, y w nieznáiomych miłuiemy. Ale to słowo cnotá wiele w sobie zámyka.

Naprzód mądrość, która czego szukáć, á czego się chrónić vczy.

Potym spráwiedliwość, która káżdemu, co iego iest, dać każe.

Trzećia wielkość vmysłu, która ná wzgárdzeniu rzeczy doczesnych zależy.

Czwarta, skromność ták w mowie, iáko y w vczynkach.

A z tych cztérech cnót, iáko cztérech studźien, wiele inszych cnót pochodźi, które obyczáié ludzkié nápráwiáią.

Ná rozumie záśię náuki się prziymuią, których iest wiele: Napiérwszé mieysce, rycérskié, y práwné, po nich nauki wyzwoloné máią.

Dwie tedy rzeczy człowieká szláchćią, obyczáie, á rozum: obyczáie z cnót pochodzą, á rozum z náuk: obiedwie rzeczy w sobie miéć, rzecz nieprzepłácona iest człowiekowi. Ale iesli przy iednéy tylko masz zostáć, ráczéy przy cnoćie, niż przy náuce zostań: bo náuka bez cnoty, iáko miecz v szalonego, y sobie y ludźiom szkodźi: Cnotá choć dobrze samá będźie, chwalebna iest, y pożyteczna.

Miłuią tedy ludźie cnotę, á przy cnoćie náukę: miłuią też y pożytki. A prostych ludźi niczym rychléy nie przywabisz, iáko hoynośćią, á dáry. Ale táki przyiaćiél trwáły nie iest: ábowiém dátek więcéy, niż ciebie miłuie: á kiedy nie będźie co dać, y przyiaćielá nie będźie, okrom którzy ná dobrodźieystwá pámiętáią, których bárzo mało.

Trzebá tedy dwu rzeczy w téy mierze. Naprzód, ábyś ták dawał, iákobyć záwżdy dostawáło. Druga, ábyś tym dawał, którzy tego są godni: bo dobrému dobrze czyniąc, sobie dobrze czynisz.

Ale y słowy może człowiek pożyteczen bydź drugiemu, kiedy mu w iego potrzebie poradźi, kiedy go z iákiéy nieprzystoynéy spráwy wystrzeże: zá to wszystko człowieká ludźie miłuią.

Trzeći sposób iest záchowánia dostáwáć, kiedy kto komu iest ku roskoszy: w czym tego trzebá przestrzégáć, áby dla podobánia komu przećiwko cnoćie, a przystoyności nic się nie występowáło. Chwalić go nie ták w oczy, iáko przed ludźmi, kogo chcesz przyiaćielem mieć, dobrze.

Ale że iest rzecz niepodobna, wszystkim się podobáć (bo co ieden miłuie, tym się drugi brzydźi) dosyć będźie, kiedy ten który záchowánia szuka, cnotliwie á przystoynie się w każdéy rzeczy záchowa, przeczby go słusznie káżdy miłować miał. Czego iesli niedostąpi, nie iego wina będźie (bo ón wszystko vczynił, co mógł) ále tych, którzy cnoty nie miłuią.

Ale y wiele przyjaćiół sobie iednać, nie iest do końcá dobrze: abowiém miłość rostargniona ná wiele częśći, nie iest ták mocna, iáko spólna, a spoiona, á kto kogo pomału miłuie, tego téż pomału miłuią.

Moiá rádá tedy, áby człowiek nie wiele przyjaćiół miał, ále tákich, którymby się dufáć godźiło: iako był Pylades, á Orestes: iáko był Pirithous, á Thezeus: Damon á Pythias: Scipio, á Scewolá.

Tákich przyiáćiół dostáwáć, ácz y to wszystko służy, co się tám powiedźiáło, wszákoż osobliwéy y tu náuki trzebá, á nawięcéy powolności: wszákoż ták iáko się powiedźiáło póki sie cnoty nie tknie, á iáko Grékowie mówią, po ołtarz.

Jednákié téż obyczáie, iednákie zábáwienia człowieka ku człowieku pospolićie ćiągną: iako żołniérz ku żołniérzowi, myśliwiec myśliwcowi záwżdy się ma.

Ale iáko złotá w ogniu, ták przyiaćielá w potrzebie doświadczamy. Jesli tedy ná towárzyszá co przyiydźie, pómni, że ná ten czás masz mieysce okazáć sie, iesliś mu przyiaćielem: bo pochlébce, pokis w szczęśćiu, iáko ćień w iásny dźień, ták ćię nászladuią: iáko namniéy fortuná zmyli, równie iáko y ćień, kiedy słońce zá chmurę záydźie, áni wiedźiéć gdźie sie podźieią. Przystoi tedy prawému przyiaćielowi, ná złość fortunie która niestałá iest przy towárzyszu mocnie stáć.

Ale że fundáment przyiáźni cnotá iest, niech sie o to człowiek naprzód stára, áby co nalepszym był: potym będąc sam dobrym, v dobrych przyiaźni szukał.

Gnuśny, vtrátny, łákomy, zwádliwy, nie dobry przyiaćiél! Dobrodźieystwo, nádźieiá, miłość, náuka, powolność, pochlébstwo, wszystko to nam miłość v ludźi iedná.

Herkules co czynił, áby był miłowan?

Dwie są przyczynie, które miłość w ludźiéch pobudzáią, rzecz własna, á to co w sobie ma godność miłości, álbo co iest godno miłowánia.

ЛУКА ГУРНИЦКІЙ.

(ŁUKASZ GÓRNICKI).

1527—1603.

Родомъ изъ краковскаго воеводства; сначала онъ посѣщалъ краковскій университетъ, затѣмъ отправился въ Италію, а возвратившись оттуда, проживалъ при дворѣ краковскихъ епископовъ Мацѣевскаго, Зебржидовскаго и Падневскаго. Сигизмундъ Августъ принялъ его въ число королевскихъ секретарей и назначилъ своимъ библіотекаремъ, а въ награду за оказанныя услуги—Тыкоцинскимъ и Васильковскимъ старостою. Съ тѣхъ поръ (1565 г.) Гурницкій постоянно жилъ въ Тыкоцинѣ, гдѣ онъ умеръ и похороненъ. *Важнѣйшія сочиненія.* Dworzanin (Краковъ, 1566, 1639, 1858, Варшава, 1761 и 1828); Rozmowa o elekcyi, wolności, o prawie i obyczajach polskich (Краковъ, 1616, Санокъ, 1855); Drogado zupełnéj wolności Эльбингъ, 1650, Варшава, 1828 Берлинъ, 1852, Краковъ, 1858); Dzieje w koronie polskiéj z przytoczeniem niektórych postronnych rzeczy od roku 1538 do roku 1872 (Краковъ, 1636, Варшава, 1805, 1828, Санокъ, 1855); L. A. Seneki O dobrodziejstwach ksiąg siedmioro (Краковъ, 1593, Вильно, 1772, Краковъ, 1858). *Пособія*: B. Czarnik, Żywot Łukasza Górnickiego (Przewodnik naukowy i literacki 1883 и въ отдѣльномъ оттискѣ); S. Tarnowski, Łukasza Górnickiego pisma polityczne (Przegląd polski, 1868, I 494, Pisane polityczni XVI wieku, II 234), „Dworzanin" Łukasza Górnickiego (Przegląd polski, 1871, II 359). R. Löwenfeld, Łukasza Górnickiego życie i dzieła (Warszawa, 1884).

I. Дворскій человѣкъ.

(Dworzanin).

A tak ten mój dworzanin, mówił daléj pan Kryski, będzie u wszystkich ludzi z podziwieniem osobny, będzie miał we wszystkiém gracyą, a zwłaszcza w mowie, jeśli się strzedz będzie wydwarzania, któréj wady pełno wszędzie: podobno u nas w Polsce więcéj niż gdzieindziej, albowiem nasz Polak, by jedno kęs z domu wyjechał, wnet nie chce inaczéj mówić, jedno tym językiem, gdzie troszkę zmieszkał: jeśli był we Włoszech, to za każdém słowem Signor, jeśli we Francyi, to: par ma foi, jeśli w Hiszpanii to: nos otros cavaglieros; a czasem drugi, chociaż nie będzie w Czechach, jedno iż granicę Szląską przejedzie, to już inaczéj nie będzie chciał mówić, jedno po czesku, a czeszczyzna, wie to Bóg jaka będzie. A jeśli mu rzeczesz, żeby swym językiem mówił, to powieda, iż zapomniał, abo że mu się przyrodzony język prawdziwie gruby widzi, czego dowodząc, wyrwie jakie staropolskie z Bogarodzice słowo,

a z czeskiém jakiém gładkiém słówkiem na sztych je wysadzi, aby swego języka grubość, a obcego piękność pokazał; nakoniec i z tém na plac wyjedzie, że niemal każdy w polskim języku mówca czeskich słów miasto polskich używa, jakoby to było na zchwał dobrze.

Tu pan Aleksander Myszkowski powiedział: Tedy się to W. M. niepodoba, kiedy Polak bierze w polszczyznę czeskie słowa: Odpowiedział pan Kryski: Nie ma się co podobać, kiedy kto, mając własne polskie słowo, zarzuciwszy ono, pożycza na jego miejsce z cudzego języka, a miasto stanów koronnych, mówi stawy koronne, bo to jest nie inaczéj, jedno jako kiedyby kto Polaki wyganiał z ziemie, a Czechy do niéj przyjmował; w czém jakiby był rozum, widzi to każdy. Prawda to jest, gdzie słowa polskiego nie było na też rzecz, którąby Polak ochrzcić miał, abo w przetłómaczeniu z jednego języka na drugi, potrzebowałby cudzego słowa, nie tylko tego nie ganię, kiedy z tak podobnego mowie naszéj języka jaki jest czeski, weźmie słowo, ale téż i z łacińskiego, zwłaszcza jeśliby łatwe ku wyrozumieniu, abo już nieco utarte słowo było, wziąć mu dozwalam. Takżeć podobno nasi wymowcy polscy sławni czynili, czego nie rozumiejąc dzisiejsi, z onegoż wydwarzania, ktore tak bardzo, człowiekowi nie przystoi, przyszło im to, żejęli niewstydliwie w swój język kłaść dziwne słowa cudzoziemskie, a miasto słów wybornych polskich, stawiać czeskie, dobrze niż nasze podlejsze: zatém to idzie, iż tych nowych Cyceronów mało rozumiemy, a tego prosto nic, co nam kiedy na piśmie podadzą. I mniemają oni, by to był największy rozum, tak mówić, abo tak pisać, jakoby abo mało ludzi, abo żaden nie rozumiał: w czém jako błądzą, znacie to W. M. dobrze sami.

Na ten czas pan Myszkowski tak powiedział: Dzierżę o tém, iż ktoby tak mówił, iżby go trudno wyrozumiéć, byłaby to silna wada; ale pismu, widzi mi się, że to przynosi powagę jakąś, kiedy kto węzłowacie, a nie tak zbytnio łatwie pisze.

Powiedział zaś pan Kryski: Nie wiem czemuby inaksze pisanie być miało, niż mowa; gdyż pisanie nic innego nie jest, jedno jakiś kształt, a wyobrażenie mowy, które zostaje, chociaż już człowiek wypowiedział, jakoby wizerunkiem tego, co się rzekło; a prosto jest pisanie ta rzecz, która daje żywot słowom, otóż ona trudność, która z słów cudzoziemskich roście, rychléjby się jeszcze zeszła w mowie, niż w pisaniu; bo gdy mówimy, ci którzy nas słuchają, mogą spytać, jako się co rozumiéć ma; ale kiedy ja cudze pisanie czytam, tam gdyż nie masz tego, co pisał, trudno wam wiedziéć, co to jest, czego wyrozumiéć nie mogą. A przeto jeśli mowa nie ma być trudną do wyrozumienia, w pogotowiu pisanie, zwłaszcza, iż uczeni ludzie tak powiadają, że to najcudniejsza mowa jest podobna pięknemu pisaniu. Co jeśli tak jest (jakoż podobno W. M. w tém nie wątpisz), to pewnie pismu się to nie zejdzie, aby trudne być miało, ma-li być mowa każdemu ku wyrozumieniu łatwa.

Odpowiedział pan Myszkowski: pozwalam ja tego W. M., panie Kryski, iż pisanie jest nakształt mowy; ale przy tém stoję, com powiedział, że mowa ma być łatwa, bo gdzie kto trudnie a uwikłano mówi, iż to nie może wniść zaraz w głowę a wyrozumienie ludzkie, tak to jest próżna mowa, jakoby też jeden nic nie mówił. Co w piśmie inaczéj się ma; abowiem kiedy w piśmie jest kształt mowy, nie mówię trudny,

ale jakiś wyższego rozumu, a nie tak zwyczajny, jako ten, którym pospolicie wszyscy mówią, wnet to pisanie ma większą powagę, a czyni, iż ten kto czyta, z lepszym rozmysłem postępuje, obacza lepiéj każdą rzecz, i dziwując się dowcipowi a nauce tego, który pisał, kocha się téż sam w sobie, kiedy ono trefne rzeczenie, nad który się był troszkę zabawić musiał, przez się sam wyrozumie. A jeśli więc ten, który czyta, jest tak grubego dowcipu, iż nie może tego pojąć, tam już nie pismo winno, ale ten, kto maluczkiéj trudności zdołać nie mógł.

J. M. pan Lubelski powiedział tak zatém: Jest czego słuchać takiéj rozmowy, jakie pisanie mamy bardziéj chwalić, owo-li prawie łatwe, czyli to, które jest troszkę zębate. A wszakoż zachować by to na inszy czas, a teraz to nam W. M. panie Kryski powiedz: gdyż język nasz polski jest nie prawie doskonały, (i pomnię ja kiedy u dworu takiego mowcę chwalono, który w swą rzecz najwięcéj czeszczyzny mięszał) jakim językiem dworzanin nadstawiać swego ma: jeśli czeskim, czy ruskim, czyli chorwackim, abo słowiańskim, abo jeśli mu też wolno starodawne, a prawie już umarłe polskie słowa, wskrzesać, gdzieby się które zejść mogło? Nadto, iż łacińska mowa jest u nas bardzo pospolita, wolno li też dworzaninowi czasem, miasto polskiego słowa łacińskie włożyć? K' temu téż i tobym rad wiedział: który język, z tych wszystkich, które z naszym mają powinowactwo, jest najcudniejszy?

Odpowiedział pan Kryski: Zda mi się, żem ja już wszystko powiedział, com rozumiał. A wszakże aby się rozkazaniu W. M. dosyć stało, powiem, co mi się widzi o tych drugich językach. Ale muszę troszkę wyższéj począć. Naprzód tedy, abyście W. M. wiedziéć raczyli, nasz język nie jest sam w sobie stary, chociaż nim dawno Polacy mówią, ale urodził się nie bardzo dawno z słowiańskiego. Albowiem wszystkie te języki; polski, czeski, ruski, charwacki, bosneński, serbski, racki, bulgarski i inne, był pierwéj jeden język, jako i naród jeden słowiański. Acz są drudzy, którzy powiadają, że i naród, i język ruski miałby być nastarszy, a od Rusi dopiero Słowacy, od sławy, iż prze nię mężnie sobie poczynali, mieliby wziąć początek swój; ale to prze dawność nie może przyjść do naszéj pewnéj wiadomości, ani mi się widzi rzecz potrzebna, teraz to rozbierać. Dosyć na tém, że się więcéj kronikarzów na to zgadza, iż słowiański naród, między temi którem wymienił, jest najpierwszy. Z tego tedy narodu, kiedy jedni tam, drudzy sam, siedliska swe przenieśli, przyszło i to, iż z jednego języka, wiele się ich urodziło różnych; gdzie na ten czas, iż ani pisma, ani nauk nie znali, wielka grubość jako w samych ludziech, tak i w językach była. Aż wżdy, kiedy Bulgarowie pożyczywszy buxthabów (głosek) od Greków, i przyczyniwszy ich nieco, a drugie przedziaławszy, poczęli pisać jako tako, jednak przecie pilnością swoją przyszli k' temu za czasem, iż wiele pisma bożego, z łacińskiego i z greckiego, na swój język przełożyli. Tu już ten język dobrze obfitszy, niż nasz, być musi, a to ztąd że dawniéj w nim pismo, niż w naszym. Od Bulgarów—potém Racowie, Serbowie, Ruś i inni, pismo wzięli. Nastało zasię pismo czeskie z łacińskich liter, już coś polerowniejszego, ztąd podobno, iż Czechowie są w sąsiedztwie z narody niesprosnemi; ci wnet kształtowniéj, ochędożniéj, ozdobniéj, zachowując jakieś przewłaczanie w słowach, podobne łacińskiemu akcen-

towi mówić poczęli. I ztąd urosła im ta sława od nas że samych, iż ich język miałby być dobrze niż nas cudniejszy. Jakoż podobno obfitszy, niż nasz, być może, a to ztąd, iż pierwéj do nich, i pismo i nauki przyszły; ale o piękność jeszcze to niechaj wisi na wyroku. A tak przystępując do rzeczy, kiedy dworzaninowi polskich słów nie stanie, dobrze uczyni, iż pożyczy z czeskiego języka rychléj niż z drugich, a to dla tego, że już ten sam u nas jest wzięty, i policzony za najcudniejszy; albowiem to pospolite mniemanie, ku któremu wżdy człowiek stosować się musi, przyda nieco powagi polskiéj rzeczy. Ale gdzieby się słowo jakie trafiło w czeskim, któreby było przytrudniejszém, a na to miejsce byłoby abo ruskie, abo chorwackie, abo serbskie, łatwe Polakowi ku wyrozumieniu, tam w téj mierze będzie lepiéj dworzaninowi, wedle swego zdania obrać z tych drugich łatwiejsze i pozorniejsze słowo, a zaniechać czeskiego. Wszakoż to wszystko należy na jego własnym rozsądku, aby uważał, które słowo barziéj służy uszom polskim, które znaczniejsze, które rzetelniejsze, które właściéj rzecz opisuje. A co się tycze polskich słów starych, jeśli je odżywiać mamy, tak powiadam: iż ktoby temi słowy, których teraz używamy, zamiatać, a starodawnych na to miejsce chwytać się chciał, nie inaczéj by czynił, jedno jak ów, ktoby chciał, wzgardziwszy chlebem, żołądź jeść, jako starego wieku ludzie jadali. Słów używać mamy jako menice (monety); bo któréj ludzie nie znają, téj nie biorą; także i słów nie rozumieją innych, jedno te, które są w zwyczaju pospolitym. Lecz gdzieby dzisiejszego nie było na tę rzecz, którąby dworzanin opisać chciał, nie tylko mię nie obrazi starożytne słowo, ale je wolę, niż cudzoziemskie. Nakoniec pruskiém i kaszubskiém słowem, z których się więc śmiejemy, chcę, aby się dworzanin nie hydził: abowiem znajdzie tam drugie, iż tak właśnie rzecz opisuje, że właściéj być nie może. I to mi się téż nieźle podoba, kiedy stworzy sobie nowe słowo, ale na polskim gruncie, abo ze dwu polskich jedno uczyni. A cóś W. M. Mości panie, mowę łacińską wspomniał, widzę być ten obyczaj, iż niektórzy naszy, chcąc pokazać, iż wiele umieją, co trzecie słowo, to po łacinie mówią; a można je przyrównać do owéj kufy, w któréj troszkę wiua, abo do pęcherza, w którym jedno kilka ziarn grochu; abowiem gdy zakołaczesz w próżną kuffę, wielki dźwięk daje, a pełna nic; jako i pęcherz pełen grochu. Także i ci, iż kilka słów umieją, więc z niemi coraz na plac,—a w tém i ono głupie swoje wydwarzanie pokazują, i drudzy ich nie rozumieją. A przeto, gdzie jest dobre polskie słowo, tam źle czyni, kto łacińskie miasto niego kładzie, chyba kiedy się trafi słowo już tak zwyczajne, tak utarte, że je niemal wszyscy rozumieją, abo téż, iż właśnie z łacińskiego na polskie przełożone być nie może, to wtenczas wolę łacińskie, niż polskie, jako to: wolę iż kto rzecze filozof, niż mędrzec, bo to już każdy rozumie, a ktemu nie właśnie to z greckiego *Philosophia* mądrość. I Łacinnicy, to słowo *Philosophia*, uczynili je swojém, a nie chcieli go z greckiego przetłomaczać. *Patria* jest łacińskie słowo; mojem zdaniem, lepiéj uczyni, kto mówiąc o Polszcze, rzecze *patria* moja, niźli moja ojczyzna; bo ojczyzna, częściéj się rozumie to, co gruntu komu ojciec jego zostawił. Także materya, fundament, i inne słowa łacińskie, których jako swych używamy. Owa jako wiele słów niemieckich mamy w języku naszym, których już nie mamy za niemieckie, ale za polskie, tak téż i łacińskie niektóre, miejmy za swe własne. Ręczniki szerokie, iż do nas z Włoch przyniesiono,

zaraz też i przezwisko ich z niemi przyszło, bo je Towagliami zowiemy. *Towaglia* włoskie słowo, już u nas za polskie ujdzie. Takież *gratia*, kiedy mówimy: nie cudna, prawi, ale ma gracyą; wszystko to zwyczaj uczyni, który jest mistrzem każdéj mowy. Na ostatku, M. Panie, raczysz mię W. M. pytać, któryby mi się z tych języków, które z słowieńskiego poszły, najcudniejszy widział, nie wiem jak na to W. M. odpowiedzieć, bo w téj mierze nie czynię dosyć sam sobie. Czeski język jest piękny, ale jakoby troszkę pieszczący, a mężczyznie mało przystojny, ruski za się surowy. Racki, serbski, chorwacki, bulgarski, już mają coś pogańskiego, bo się od Turków spachali. Nasz téż polski zda się trudny, a jakoby człowiek całą gębą, a gwałtem mówił. Owa, ja w tém nie wiem co powiedzieć, i owszem wolałbym sam spytać kogo, który język na świecie najcudniejszy.

Zatém powiedział pan Kostka: nie wiem czemuby w tém wątpić: grecki jest najcudniejszy.

Odpowiedział pan Kryski: Czém to W. M. pokazać chcesz? Powiedział pan Kostka: uszy to same sądzą, nie potrzeba lepszych świadków, bo w tych dwóch mowach krzykania niemasz, abo barzo mało, a jest cóś okrągłego, iż język bez trudności wyrzyna każde słowo.

Smak ten, powiedział zaś pan Kryski, który uszy czują, jest z zwyczaju; Bo kiedyby nie z zwyczaju rósł, ale z prawdziwego rozsądku, wszystkie narody zgadzałyby się na jedno, iż te dwie mowie najcudniejsze; ale iż tego Turek, Arab, Ormianin nie pozwala, ztąd znać, iż to zawisło na upodobaniu ludzkiém, które z zwyczaju roście, a zwyczaj dziwne zdania ludzkie czyni.

Nie rozumię, rzekł pan Kostka, czemu W. M. w rzeczy tak jasnéj spór trzymasz: te dwie mowie, są i piękne, i obfite, i dawne; a pisano niemi takie rzeczy, których kto nie wie, nędznie a mizernie żywie na świecie: w tych jest filozofia, w tych prawo, podług rozumu a przyrodzenia pisane, w tych inne nauki, ktore błogosławiony czynią żywot nasz.

Pan Kryski na to tak powiedział: Iż tych dwu języków piękność na mniemaniu stoi, zda mi się, że to jest rzecz bardzo jasna, a około dawności pozwalam W. M. Ale, to jest inny spór, co W. M. powiadasz, iż tam temi języki są nauki pisane. Boję się, panie Kostka, że ten dank, nie językom ma być, ale ludziom; abowiem ciż ludzie, gdzieby się byli urodzili w innym narodzie, toż by byli uczynili, a przeto obfitość tę ludzie czynią, nie język. K'temu rzymski język dla tego jest wzięty, iż ci, którzy nim mówili, władali wszystkim światem. Patrz W. M., iż za królów rzymskich, nie była w takiéj wadze rzymska mowa, ani tak obfita. Czemu? Iż i ubogie było jeszcze państwo, i nie uczynili go byli jeszcze Rzymianie, pisaniem poważnych rzeczy obfitém. Aż potém, gdy męstwo, a sprawiedliwość rzymska świat posiadła, a oni uczeni Rzymianie, poczęli to, czego się u Greków nauczyli, łacińskim językiem pisać, toż się dopiero ten język podniósł, i przyszedł ku téj doskonałości, którą teraz widzimy. I nasz język polski rychłoby urósł, gdybyśmy się go rozmiłowali; ale nie wiem czemu tak podle rozumiemy o swoim języku, jakoby łacińskich nauk w się wziąć nie mógł; co się mnie wielkie głupstwo widzi.

2. Исторія Польши.

(Dzieje w Koronie).

Nie surowy regiment a przystojna panowania miara króla Zygmunta pierwszego, mądrość, stateczność, szczęście, wielkość zwycięstw nad nieprzyjacioły, i insze jego wielkie a prawie królewskie cnoty to sprawiły, iż synowi swemu Zygmuntowi Augustowi spokojne królestwo a w nieprzyjaciołach téj korony strach wielki zostawił, rozdzieliwszy się z tym światem (dnia wielkanocnego przed wielką mszą roku 1548). Natenczas ksiądz Samuel Maciejowski, biskup krakowski i kanclerz koronny, przy skonaniu z królową Boną, i królewnami będąc a o śmierci królewskiéj znać dając, zaraz komornika wyprawił do króla Zygmunta Augusta, który natenczas był w Wilnie. Tegoż dnia do tegoż pana z ostateczniejszą sprawą księdza Jana Przerębskiego, proboszcza krakowskiego, (który potém podkanclerzem bywszy i biskupem chełmskim, na arcybiskupstwo gnieznieńskie wstąpił i na niém dokonał żywota), posłał, napominając króla, żeby się z przyjechaniem swém do Krakowa pospieszył. Po przyjechaniu księdza Przerębskiego, jako się w niektórych rzeczach strony królowej Barbary postąpiło? niżéj będzie. Tu król August zaraz się począł gotować posławszy pierwéj przed sobą Jana Radziwiłła, podczaszego wielkiego księstwa litewskiego, do królowej matki swéj, który, szerokiemi słowy imieniem króla pana swego królową ciesząc, o powolności i miłości synowskiéj przeciwko matce wiele a gruntownie obiecując, ujął nie mało smutku pani strapionéj. Rychło potém król sam do Krakowa przyjechał, a zwoławszy senatorów do siebie celniejszych, posły do postronnych panów i czas pogrzebu nazajutrz po św. Jakóbie naznaczył. Miał król Zygmunt od cesarza Karła złote runo dawno sobie na znak braterstwa posłane—które, iż po śmierci tego, który je miał, do podskarbiego tego bractwa, albo do starszego brata odesłać była powinność—pana Stanisława Ostroroga, który kasztelanem międzyrzeckim umarł, z tém do cesarza Karła, a do Węgier do siostry (królowéj węgierskiéj) Izabeli księdza Filipa Padniewskiego sekretarza (który potém, pieczęć mniejszą puściwszy, biskupem krakowskim umarł) z poselstwem pełném miłości, i do innych panów chrześcijańskch na pogrzeb prosząc, posłał. Przyjechał był prawie tych dni, gdy król Zygmunt umrzéć miał, Stanisław Łaski, wojewoda sieradzki, z sejmu rzeskiego od cesarza Karła, na którym sejmie, iż się upominał pruskiéj ziemie Dajtz Michel,—i o Łaskiego to się oprzéć musiało, jako posła od króla polskiego—po niektórych traktaciech dał się do tego przywieść Łaski, iż zezwolił na kompromis o ziemię pruską, w którym kompromisie król rzymski Ferdynand, brat Karolusów, był naznaczony superarbitrem. Ten kompromis na piśmie przyniósł z sobą, którym ja w ręku miał i czytał, służąc ks. Maciejowskiemu. Co król i senatorowie obaczywszy i widząc wielkie w tém niebezpieczeństwo—a zwłaszcza, iż za dawnych czasów te kompromisy dały się znać koronie polskiéj—zdało się królowi i senatorom kogo znowu posłać, żeby ten kompromis skażon być mógł. Jakoż zgodzili się wszyscy na ks. Hozyusza, biskupa chełmińskiego, który potem kardynałem umarł, jako tego, który pruskich rzeczy był dobrze wiadomy. Tego wyprawiono znowu, i czas niemały

tam strawiwszy do tego wżdy rzeczy przywiódł, iż on kompromis szyję złamał. Co iż się wszystko działo za mych dorosłych lat i bycia mego u dworu, wspomnę i to, co się za lat mych pacholęcych toczyło, a dziękuję Panu Bogu, jako za wszystkie insze wielkie łaski, tak za tę, że mi się dał urodzić za panowania króla Zygmunta pierwszego, którego żywot, iż wypisany dostatecznie nie jest, od tych, którzy od niego dobrodziejstwa odnieśli, jest czego zaprawdę żałować i na te niewdzięczniki w sercu gniew sprawiedliwy ponosić. Idę tedy do tego czasu, gdy mię na naukę do Krakowa dano, co było w roku 1538, we trzech lat po starodubskiéj, a w rok po kokoszéj wojnie. Wtenczas król Zygmunt August, (którego natenczas królewiczem zwać będę, chociaż już był koronowanym królem) wyprawował się do Wołoch. A z królewiczem jechał Jan z Tarnowa, kasztelan krakowski, hetman koronny i Andrzéj z Górki, kasztelan poznański a jenerał wielkopolski. Wyjechał królewicz z Krakowa ku końcu miesiąca sierpnia, a z nim król stary i królowa: pierwszy nocleg był w Wieliczce, wtóry w Bochni, gdzie się syn z rodzicami pożegnał. W drodze téj do Wołoch, pamiętając ci dwa senatorowie kogo im w opiekę poruczono, mieli do tego królewicza, żeby o wszystkiém w ciągnieniu wiedział, sprawy i postępki wszystkie rycerskie miał przed oczyma, a bez wiadomości jego żeby się nic nie działo. Zaczém musiał się ledwie nie każdego dnia nie mały czas trawić, jako na sądziech, tak zasię, gdy albo takie, albo owakie sprawy następowały, że i do utęsknienia królewiczowi przychodziło, i do utyskowania na niedobre zdrowie. Co komorni jego widząc, dali znać królowéj, że panowie senatorowie małe baczenie mają na lata młode i słabe królewicza zdrowie, zamykając się z nim po kilka godzin zawżdy i w ustawicznéj pracy go mając, zaczém i do niedobrego zdrowia już przychodzi. Co gdy królową doszło, jęła narzekać, lamentować, ganić to, że król od siebie syna, jedynego mając, w tak daleką i niebezpieczną drogę posłał. Owa tak długo było tych lamentów, tych próźb, iż król stary zwyciężony temi rzeczami kazał się królewiczowi wrócić, i wrócił się z Glinian. Bardzo ganili ludzie to wrócenie królewiczowie i byli ci, którzy mówili (a mianowicie Raczkowski rotmistrz), że ten pan, prawi, gdyż teraz za lat młodych strzelby nie słyszał, ludziom się w ordynku nie przypatrzył, szyku, bitwy nie widział, już ten pan walecznym nigdy nie będzie. Po przyjechaniu do Krakowa królewiczowém, przyszło poselstwo roku 1539 od króla Jana węgierskiego o królewnę Izabelę prosząc; panowie ci posłani byli: biskup waczowski Broderyk, Pereni Peter i Werbecy Isztwan, a przyjechali z wielkiemi poczty. Rzeczy były pierwéj tajemne ukołysane (jako między przyjacioły, bo król Zygmunt miał pierwéj za sobą siostrę rodzoną króla Jana królową Barbarę, panię świętobliwą) przeto nie wielką pracę posłowie mieli uprosić u wielkiego króla córkę w stan święty małżeński wielkiemu królowi panu swemu.

НИКОЛАЙ СЕМПЪ ШАРЖИНСКІЙ.

(MIKOŁAJ SĘP SZARZYŃSKI).

† 1581.

О его жизни, кромѣ даты смерти, мы почти ничего не знаемъ. Стихотворенія Шаржинскаго были впервые изданы его братомъ Яковомъ въ 1601 году подъ заглавіемъ: Mikołaja Sępa Szarzyńskiego rytmy albo wiersze polskie и затѣмъ перепечатаны въ Познани въ 1827 г. Я. Мучковскимъ въ Zbiór najcelniejszych i najrzadszych rymotwórców polskich z wieku XVI-go и въ Краковѣ въ 1858 г. К. І. Туровскимъ въ Biblioteka Polska. *Пособія:* J. I. Kraszewski, Mikołaj Sęp Szarzyński (Nowe studya literackie, II, 113); H. Sienkiewicz, M. S. Szarzyński studyum literackie (Tygodnik Ilustrowany, 1869, IV, 10); L. Finkiel, M. S. Szarzyński, kilka nowych szczegółów biograficznych (Przewodnik naukowy i literacki 1880, I, 363); Felicyan, M. S. Szarzyński (Ateneum, 1881, III, 197).

I. Сонетъ IV: О нашей войнѣ, которую мы ведемъ съ сатаною, міромъ и плотью.

(Sonet IV: o wojnie naszéj, którą wiedziemy z szatanem, światem i ciałem).

Pokój, szczęśliwość. Ale bojowanie
Byt nasz podniebny, on srogi ciemności
Hetman y świata łakome marności,
O nasze pilno czynią zepsowanie.
Nie dosyć na tém o nasz możny Panie,
Ten nasz dom ciało, dla zbiegłych lubości,
Niebacznie zajźrząc duchowi zwierzchności,
Upaść na wieki żądać nie przestanie.
Coż będę czynił w tak straszliwym boju?
Wątły, niebaczny, rozdwojony w sobie?
Królu powszechny, prawdziwy pokoju
Zbawienia mego, jest nadzieja w tobie.
Ty mnie przy sobie postaw', przespiecznie
Będę wojował, i wygram statecznie.

2. Сонетъ V: О непрочности любви благъ міра сего.

(Sonet V: O nietrwałéj miłości rzeczy świata tego).

I niemiłować ciężko, i miłować
Nędzna pociecha, gdy żądzą zwiedzione
Myśli cukrują nazbyt rzeczy one,
Które i mienić, i muszą się psować.
Komu tak będzie dostatkiem smakować,
Złoto, sceptr, sława, roskosz i stworzone
Piękne oblicze, by tém nasycone,
I mógł miéć serce i trwóg się warować?

Miłość jest własny bieg bycia naszego,
Ale z żywiołów utworzone ciało,
To chwaląc, co zna początku równego,
Zawodzi duszę, któréj wszytko mało;
Gdy ciebie wiecznéj i prawéj piękności
Saméj nie widzi, celu swéj miłości.

3. Пѣснь V: О Фридрушѣ, убитомъ Татарами въ сраженіи подъ Сокалемъ въ 1519 году.

(Pieśń 5: O Fridruszu, który pod Sokalem zabit od Tatarów roku pańskiego 1519).

Umysł stateczny i w cnotach gruntowny
Kto ma od Boga, żywie świętym równy,
Nie tylko wytrwa gniew szczęścia surowy,
Ale i łaską wzgardzić jest gotowy.
Tysiąc przykładów: ale dostateczny
Słów moich świadek, sam Fridrusz serdeczny,
Który to sprawił, że się mniéj wstydamy,
Blizny prze upór co nieszczęścia mamy.
Na Sokal wojska gdy już płaczliwego
Ostatek uwiódł, od rąk okrutnego
Pohańca: wolny serce nie lękliwe
Odkrył, te słowa mówiąc pamiętliwe:
Farbę Bugowéj widziałem krew wody
Nasza zmieniła, prócz pohańskiéj szkody.
Skryły się pola pod zacnemi ciały,
A mnie, niestetyż, kto w te zagnał wały?
Bojaźń wyrodna w serce me nie wchodzi,
Lecz mogąc pomódz żywiąc, umrzéć szkodzi,
Choć miejsce wzywa i dusza uczciwa.
Krwią, ciałem, zbroją, sławę kupić chciwa.
Ale jeszcze trwa ten targ: otwórz bronę,
Otwórz, już mię wstyd mur miéć za obronę.
Niechaj przypłaci pohaniec zdradliwy,
Że tył mój widział, gdym zbrojny i żywy.
To rzekłszy: jako z działa śmiertelnego
Kamień, płomienia gwałtem siarczystego
Z hukiem wyparty, jako przez wiatr rzadki
Leci przez ciała, daiąc im upadki.
Tak mężny Fridrusz, gniewy szlachetnémi
Zapalon, z zamku z krzyki rycerskiémi
Wypadł i przeszedł zastęp niezliczony,
Swą i tatarską prawie krwią zjuszony.
Tam zaś by tygrys, gdy swe baczy dzieci
Między myśliwcy, choć tysiąc strzał leci,
Wpada w pośrodek, nie o ratunek dbając,
Ale o pomstę, szkodzi i konając.

Taki był on mąż, widząc swój lud zbity,
Drugi związany, aż go znamienity
Duch ze krwią odbiegł: padł, krzyknął bezbożny,
Zastęp i więźnie. Lecz był okrzyk różny.
O cny rycerzu, nie tylko szczęśliwie
Duch twój z wielkimi bohatyry żywie,
I tu dokąd Bug cichy wody swoje
Niesie do Wisły, dotąd imię twoje
Trwać będzie w ustach ludu rycerskiego,
I rzecze człowiek serca wspaniałego:
Z lepszém ojczyzny szczęściem, wieczny Panie,
Racz mi naznaczyć tak prędkie skonanie.

4. Бездѣлушка изъ Марціала.

(Fraszka z Marcyalisa).

Piszą: król Agatokles gdy swoim cześć sprawiał,
Między złote naczynie zawsze glinę stawiał,
Tak mieszając ubóstwo z bogactwy hardemi,
A przyczynę powiadał tę przed gośćmi swymi:
Ja, którego Bóg sławą i państwem ozdobił,
Pomnię, iże mój ojciec z gliny garnce robił.
O szczęśliwy, kto stanu dostawszy wielkiego,
Pomni, czém był, i baczy moc szczęścia zmiennego.

МАТВѢЙ СТРЫЙКОВСКІЙ

(MACIÉJ STRYJKOWSKI).

1547—1582.

Стрыйковскій, или Стрыковскій, называвшій себя также Strykovius. Osostevicius и Praeconides, родился въ Стрыковѣ (теперь въ равскомъ уѣздѣ варшавской губерніи); сначала онъ посѣщалъ сосѣднюю школу въ Бржезинахъ, затѣмъ отправился въ краковскій университетъ, гдѣ получилъ степень баккалавра свободныхъ знаній, а отсюда въ Германію и Италію. Въ 1565 г. онъ находился въ Литвѣ, путешествовалъ по этой странѣ и изучалъ ее и ея населеніе. Въ 1574 г. Стрыйковскій отправился въ Константинополь съ посломъ Андреемъ Тарановскимъ, и возвратившись оттуда, опять жилъ въ Литвѣ при дворѣ Юрія Олельковича, Слуцкаго князя, и Мельхіора Гедройца, жмудзскаго епископа, отъ котораго, не смотря на свое свѣтское званіе получилъ канонію и архидіаконатъ или вѣрнѣе ихъ доходы. *Важнѣйшія сочиненія*: Goniec cnoty do prawych szlachciców, (Краковъ, 1574); Przesławnego wjazdu do Krakowa i koronacyi Henryka Walezyusza skuteczne wierszem opisanie, (Краковъ, 1574, Варшава, 1843 въ „Pomniki do historyi obyczajów w Polsce przez J. I. Kraszewskiego"). O wolności korony polskiéj i wielkiego księstwa litewskiego a o srogiém zniewoleniu innych królestw pod tyrańskiém jarzmem tureckiém, (Краковъ, 1575 и 1587); Która przedtém nigdy światła nie widziała Kronika polska, litewska, żmodzka i wszystkiéj Rusi, (Краковъ, 1582, Варшава, 1766 и 1845 вмѣстѣ съ упомянутыми выше двумя первыми сочиненіями; 2 тома, въ началѣ первато помѣщена „Wiadomość o życiu i pismach Macieja Stryjkowskiego przez Mikołaja Malinowskiego". J. I. Kraszewski, M. Stryjkowski i jego kronika (Wizerunki i roztrząsania naukowe, Wilno, 1820, X, 23).

I. Польская хроника.

(Kronika polska).

О пораженіи Тевтонскихъ рыцарей въ 1315 г.

(O porażeniu Krzyżaków roku 1315).

Gdy się tak Krzyżakom w Litwie szańcowało, a Żmodzką ziemię wszystkę srogim jarzmem, któremu przedtém on naród w wolności obfity był nie przywykł, zniewolili i ciężkiemi a prawie bydlęcemi robotami, nieznośnemi podatkami, wydartkami, dziewek i żon ubogich według hardéj myśli swojéj gwałtami, Żmodź ubogą okrutnie obciążyli, wojska k temu i roty knechtów i rejterów po wołościach chowali, iż każdy człowiek opiłych trzech albo piąci knechtów chować i hojnie, jako oni chcieli, żywić musiał, a sam chudzina czasem i putri nie mając, żony, dziewek i wszystkiéj majętności knechtowi obżartemu ustąpić musiał, wspominali często i gęsto, ustawicznem wzdychaniem na wolności utracone, których zdawna pod książęty litewskimi używali, a nie inaczéj jako oni Żydowie, u rzek Babilońskich siedząc, płaczem *Sion* wspominali, tak i Żmudź w ten czas do Litwy, pobratymów dawnych, o wyzwolenie z onego ciężkiego jarzma, ustawicznie wołali.

Gedymin zaś, Wielki Xiądz Litewski, on miał pogotowiu niepoślednie wojsko z Litwy, z Rusi i Tatar zebrane, z którém między Jurbokiem, a Konasowem albo Kownem obozem leżał, wszakże uważał potężność i moc częstokroć doświadczoną wojsk niemieckich zbrojnych, ponieważ wszystka Rzesza krzyżakom pomagała, przeto jawną i potężną w polu bitwą nie śmiał się z nimi zetrzéć, tylko z kątów ciasnych ustawicznemi najazdami gdzie czas, miejsce i pogodę obaczył, Niemców trapił, czekając na pomoc więtszego wojska, z Połockiéj i Nowogrodzkiéj Rusi, gryzł się na umyśle swoim bardzo, widząc najmilszą ojczyznę tak srogo od krzyżaków być zburzoną, gdy się dwory, sioła, folwarki świeżo popalone kurzyły, wołości téż często wybiciem, często wybraniem w połon ludzi z dobytkiem tak pusto stojały.

Potém, gdy się wszystkie wojska litewskie i Nowogrodzcy s Połoczany do niego ściągnęły wnet obaczywszy potężność, liczbę, porządek i chętliwą wszystkich gotowość do bitwy, ciągnął głębiéj w Żmudzką ziemię, przeciw krzyżakom, którzy téż wojsko wielkie z Prus, z Lifland i z Rzesze niemieckiéj pogotowiu mieli z Henrykiem de Plock, marszałkiem; a tak Gedymin położył się obozem nad rzeką Zejmilą, z drugiéj strony od Zejmów dwie mile, opatrzywszy sobie miejsce ku temu s przyrodzenia obronne. Żmudź też do litewskiego wojska ustawicznie przybywała i z wołości okolicznych i z niemieckiego obozu, dawając pewną sprawę o ich szykach i postępkach wojennych. Co obaczywszy hetman niemiecki, Henryk de Plock, a obawiając się Żmudzi, aby się tym czasem w stoczeniu bitwy do Litwy nie przedała, gotował wojska swoje niemieckie przeciw Gedyminowi, a Żmudź z bojary w środek ufów niemieckich uszykował, nie ufając im na czele a na zadzie, a tą sprawą ciągnął na wojska litewskie, pewne sobie i swoim zwycięstwo obiecując; Żmudzi téż, jeśliby się mężnie a stale przeciw Litwie pokazali, wolności pierwsze przy-

wrócić i dary obiecowali. Gedymin zasię Tatary z łukami na czoło uszykował, a Litwę w wolny wielki uf, w którym sam stał sprawił. Russaki zaś Nowogrodce i Połoczany z boków i na zadzie rozsadził. A gdy się obiedwie wojska jako na dwojém strzelbiszczu z łuku nad Zejmilą rzeką ku bitwie ściągały, wnet z wielkiém a ogromném wołaniem, krzykiem, hukiem i wrzaskiem, obiedwie stronie zapalczywie do siebie skoczyły, różne głosy między różnemi narody słychać było. Niemcy z drzewami albo kopiami drożenemi, wystrzeliwszy kilka rusznic (które tego czasu prawie były wymyślone) do Tatarów przytarli; Tatarowie zaś zwykłym tańcem, a na kształt półmiesiąca zakrzywionym szykiem różno się rozstrzelili, ucieczkę, jako ich jest obyczaj, zmyślając, a nieprzyjaciołom goniącym umyślnie szyki mieszając. Tak gdy Niemcy za Tatarami, mniemający by uciekali, różno a ochotnie skoczyli, wnet Tatarowie do nich się znowu obrócili, hojnie frezy strzałami częstemi psując. Gedymin zaś z Litwą wielkim pędem uderzył na walny uf niemiecki, wręcz się wszyscy z obudwu stron ścięli. Niemcy zbroją, Litwa chybkością przemagała: włóczniami, mieczami, pociskami srogą bitwę zwiedli. Henryk, marszałek niemieckie, Gedymin z Gasztołdem, hetmanem swoim, litewskie wojska i ufy naprawuje, krzyk mężów, grzmot zbrój, rżenie koni, dźwięk trąb i bębnów, chrzęt zbrój i pancerzów między ścieśnionymi ufamii. Tak z obudwu stron długo na dzień z równą nadzieją zwycięstwa bitwa trwała, aż potém Żmudź, któréj było o kilka tysięcy w wojsku niemieckiém, wspomniawszy na pierwsze wolności swoje, a mając czas i pogodę do zrzucenia jarzma niemieckiego, widząc też potężność, któréj dawno czekali, Litwy swoich pobratymów, prawie gdy się bardziéj bitwa z obudwu stron zapaliła, jednomyślnie na Niemce pany swoje uderzyli, a iż w środku wojska niemieckiego stali, a najmniéj się wojną byli nie spracowali, snadnie w spracowanych i niespodziewających się w ten czas takiéj chytréj odmienności, wielką porażkę uczynili. Zamieszali się wnet Niemcy nową rzeczą strwożeni, pierwsze też ufy co się z Litwą na czele potykały, usłyszawszy nowy zgiełk, krzyk, huk za sobą, oglądając się pytali, coby tam było. Na ostatek Żmudź uczyniła sobie drogę żelezem przez środek wojska niemieckiego do Litwy, a Niemcy obaczywszy niespodziewaną zdradę i gwałtowną nieprzespieszność tym leniwiéj nacierali, Litwa zaś ze Żmudzią złączona, i nową pomocą posiloną z Rusaki i Tatary walnym a ściśnionym ufem rozerwali niemieckie rejtery jezdne, w których wszystka nadzieja krzyżacka była. Wnet zatém, gdy czoło porazili, środek też ufów Żmudź pierwéj przeraziła i zamieszała, podali tył Niemcy, Litwa za nimi z Żmudzią i z Rusaki tém śmieléj i spieszniéj postępowała, Tatarowie téż zewsząd ich trapili, z boków i czoło uciekającym, a zbroją obciążonym, na lekkich koniach zachodząc a Litwie jako do sieci naganiając i więcéj ich poległo w uciekaniu niż na placu, gdzie bitwę stoczyli, bo uciekających Litwa aż do Okmieny rzeki goniła, bijąc, koląc, siekąc, topiąc i imając, tak iż na kilkanaście mil po drogach, po rolach i różnych polach, trupów niemieckich wielkości najdowano, kryjących się też po lasach i zaległych starzynach, chłopi ze psy wynajdowali i bili, albo złupionych na drzewach wiesili.

Roku zaś 1320, Władysław Łokietek z Jadwigą małżonką swoją na Królestwo Polskie jest koronowany w Krakowie, przeniósłszy za zezwoleniem wszech stanów polskich koronę i stolicę królewską do Krakowa z Gniezna, gdzie przedtém począwszy od Bolesława Chrobrego roku 999 aż do roku 1306, króle polskie koronowano, a tak od koronacyi Łokietkowéj aż do dzisiejszych czasów w Krakowie królów polskich koronują. Tegoż roku Władysław Łokietek król polski córkę swoją Helżbietę posłał do Budzynia w małżeństwo królowi węgierskiemu Karolusowi.

Tegoż roku Henryk de Plock, marszałek wielki pruski, jako Miechovius lib. 4 fol. 219 cap. 15 i Kroniki Pruskie świadczą, z wojskiem niemieckiém potężném i dobrze uzbrojoném, i uszykowaném, nad którém było 40 starszych Krzyżaków zakonnych przełożonych, do Żmudzi wciągnął, gdzie powiat Miednicki jako mógł najszerzéj zwojował i zburzył. A tymczasem Litwa i Żmudź najmniéj oném wojowaniem nie ustraszeni w ciasności jednego lasu, przez który Krzyżacy z łupami nazad mieli ciągnąć, zastąpili, a co największe drzewa i kłodziny wkoło dróg zewsząd podrąbawszy, sidła i zasadzkę na Niemców uczynili: a gdy już marszałek pruski i wojsko jego, nie wiedząc o onéj chytréj zasadzce, do lasa wciągnęli, wnet od Litwy obskoczony, naprzód sam, potém wszyscy z wojska niemieckiego zgładzeni, pobici, i drzewy potłuczeni i poduszeni byli, a inszych wiele pojmanych zostało, tak iż żaden z onego wojska nie ubieżał, któryby tę nieszczęsną wojnę w Prusiech Krzyżakom opowiedział. A Litwa i Żmudź za to zwycięstwo i za hojne łupy z nieprzyjaciół pogranicznych i pobitych złupione, gdy bogom swoim ofiary i zwykłe modły czynili, jednego zacnego Krzyżaka imieniem Gerarda Rudde, wójta albo starostę ziemie Sambijskiéj, z więźniów przedniejszego, z koniem, na wyniosło złożonym stosie drew spalili, i z dymem duszę do nieba, a ciało z perzynami na powietrze posłali.

2. Вѣстникъ добродѣтели.

(Goniec cnoty).

Gdyż krom nauki niemasz nic trwałego,
Wszystko musi przyjść do końca swojego,
Czas wszystko pożre, co się kolwiek rodzi,
Ze śmiercią schodzi.

A z nauki Muze wiecznie trwają,
Miłośnikom swym nieśmiertelność dają,
Ciała mrą na czas, lecz imię ich wiecznie
Słynie bezpiecznie.

Póki świat stoi, cny Homerus słynie,
Maro i Nazo, z swą Muzą nie zginie,
Poetowie cni wszyscy wiecznie żywą,
Z sławą prawdziwą.

Ci się nie boją srogich zbrój Marsowych,
Ni strzelby przypraw, ni Wulkanusowych,
Sława ich wieczną, wiersze ich nie mdleją,
Zawżdy młodnieją.

Przez pismo wiemy, iż Bóg ten świat stworzył,
A jak go dziwnie sam z niczego złożył,
Jak go hojnością wszelką pięknie przybrał.
Człowieku w moc dał.

Pismo nam świadczy, zkąd zbawienie mamy,
Z pisma wielmożne Pańskie sprawy znamy,
Ewangelia jego z pisma płynie,
Jak z hojnéj skrzynie.
Pismo nam świadczy sprawy królów sławne,
Widzimy jak dziś wszystki czasy dawne,
Pismo nam chwały Bożéj wzór podaje,
I cnót zwyczaje.
Na piśmie sława ona wieczna leży,
Gdy cnota z męstwem zaś ku temu przybieży,
Tam szlachcic prawy w towarzystwie z niemi,
Będzie ujrzymy.
Najdziesz z czytania drogę do rycerstwa,
Zkąd herby poszły, początek szlachectwa,
Bolesławów, Kazimierze, Wacławy,
Ujrzysz ich sprawy.
Bo chceszli wiedzieć przodków swych dzielności,
Czcij historye siadłszy w osobności,
Bez których człowiek jak mdłe dziecię bywa,
Co w nieckach pływa.
Które ni sobie radzić, ni drugiemu
Nie może, nie wie, co przywieść ku czemu,
Bez wiadomości dziejów człowiek jak cień,
Jak niemy kamień.
Cycero posłem żywota ich zowie,
I świecą prawdy dzieje mieni prawie,
Świadkiem starości i drogą do nieba,
Czytać ich trzeba.

СЕВАСТІАНЪ КЛЁНОВИЧЪ.

(SEBASTYAN KLONOWICZ).

1545—1602.

Полатыни онъ называлъ себя Acernus (отъ acer, клёнъ). Родился Клёновичъ въ Сульмержицахъ, въ калишскомъ воеводствѣ (нынѣ въ В. Кн. Познанскомъ); въ краковскомъ университетѣ изучалъ право, филологію и философію и получилъ здѣсь степени доктора философіи и магистра свободныхъ знаній. Съ 1576 по 1580 г. Клёновичъ былъ чиновникомъ львовскаго магистрата, затѣмъ переселился въ Люблинъ, гдѣ его избрали въ городскіе нотаріусы и совѣтники; послѣднюю должность онъ исправлялъ до самой смерти. *Важнѣйшія сочиненія:* 1) Roxolania (Краковъ, 1584, Вильна, 1851 вмѣстѣ съ польскимъ переводомъ Л. Кондратовича). 2) Żale nagrobne na Jana Kochanowskiego (Краковъ, 1585). 3) Equitis Poloni in Jesuitas actio prima (Краковъ, 1590 и 1591). 4) Flis, to jest spuszczanie statków Wisłą i innemi rzekami do niéj przypadającemi (Краковъ, 1595, Варшава, 1643, Хелмно, 1862). 5) Worek Judaszów, to jest złe nabycie majętności (Краковъ, 1600, 1603, 1683). 6) Victoria deorum (Краковъ, 1595—1596). 7) Gorais, poemat (Варшава, 1875). Въ новѣйшее время польскія произведенія Клёновича изданы: 1) въ Краковѣ въ 1829 г. п. з. „Dzieła Fabijana Sebastyana Klonowicza, 2 тома. 2) въ Лейпцигѣ въ 1837 въ Biblioteka kieszonkowa klasyków polskich

J. N. Bobrowicza и 2) въ Краковѣ въ 1858 въ Biblioteka polska J. K. Turowskiego. *Пособія:* A. Mierzyński, De vita moribus scriptisque latinis S. F. Acerni; J. I. Kraszewski, Nowe studya literackie I, 113; K. Mecherzyński, O poezyach satyrycznych Klonowicza (Roczniki Towarzystwa Naukowego Krakowskiego, 1861. V, 47); A. Kantecki, Seb. Klonowicz i jego poemat o Rusi (Przewodnik naukowy i literacki, 1875. стр. 918; A. R. Uhm, O życiu i pismach S. F. Klonowicza (Sprawozdanie dyrektora IV gimnazyum we Lwowie, 1884); T. Garlicki, Uwagi nad Klonowicza poematem Victoria deorum (Sprawozdanie dyrektora gimnazyum w Brzeżanach, 1884); J. Przyborowski, Rok śmierci F. A. Klonowicza (Ateneum, 1878, I 311).

I. Бурлакъ.

(Flis).

Ale już dosyć tych wokabuł flisie,
Słuchając braci, kto chce, nauczy się
Ostatka. Przetoż bracie dalsze rzeczy
Miejmy na pieczy.
Ukażęć drogę do Mołtawy prostą,
Będę u ciebie wodzem i starostą,
Od warszawskiego aż do zielonego
Mostu gdańskiego.
Mianujęć miasta, wsi, kępy, ostrowy,
I o rzekach ci dam rozsądek zdrowy,
Gdzie która wpada, gdzie którą w się dzika
Wisła połyka.
Acz nie uchybi rzeka swego toru,
Lecz tobie trzeba wielkiego dozoru,
Byś się miarkował kędy lepiéj płynąć,
Gdzie rafę minąć.
A tak ci fryczu już powiem po prostu,
Gdy będziesz niżéj warszawskiego mostu,
Gołędzinowskich ostrów będzieć w oczy,
Wisłęć zakroczy.
Ostrów zaś potém Barakowskich będzie,
Potém ci drogę Jabłońską zasiędzie
Kępa Czestkowska i Wilkowska za nią,
Jako za panią.
Tuć się otworzy Nowydwór na piasku,
Tu już bądź pewien najpierwszego trzasku,
Tratuj do lądu, już tu panie młody,
Daj cło od wody.

. . . . . .

Dwaj bracia z siostrą w drogę się wybrali,
Z Litwy Niemen, Bug z Wołynia zuchwały,
I Narew bystra, jako siostra starsza,
Przyszła z Podlasza.
Wziąwszy przymierze bez gniewu bez trwogi,
Zażyła sobie przyjacielskiéj drogi
W małym orszaku, co więc nie nowina,
Zgodna rodzina.

Potém lepszego bytu chcieli użyć,
Zachciało się im u królowéj służyć,
Co do niéj płyną ze wszech stron poprzeki
Sarmatskie rzeki.
Przystali tedy do Nowego Dworu,
Narew i z bracią, puściwszy się toru,
I tak służyli Wandzie Krakusowéj,
Jako królowéj.
Czując do siebie Narew ślieczną gładkość,
Czując téż w braci siłę i téż wartość,
Chciała być równa w rodzaju, w urodzie,
Wandalskiéj wodzie.
Pani ślicznością i domem chwalebna,
Nie chcąc być tańszą, niż panna służebna,
Wyzwała Narew, chcąc ją wywieść z błędu,
Pozwem do sądu,
Na którym zasiadł strumień nie ujęty,
Do tego wolnie z obu stron przyjęty,
Ów co u Gniewu swemi wroty wpada,
Wisłę rozbada.
Sędzia roztropny puścił przed się strony,
I zagaił sąd tuż u saméj brony;
Szła para panien każda z nich z osobna,
Gwiaździe podobna.
I długo myślił, niż wszystkie przymioty
Wybaczył w obu, i wrodzone cnoty;
Chwilę tak okiem poglądał na obie
Czujném o sobie.
Upatrzył sędzia, iż nad księżnę owa
Osobliwszego coś miała królowa,
Jako nad leśne Nimfy ma Diana
W złoto ubrana.
A także zatém wnet uczynił wyrok,
Jako sumienie świadczyło i téż wzrok;
Skazał, iż gładsza królowa, rzecz ista,
Niżli służbista.
Narew i z bracią wnet się rozgniewała,
A inszą drogą płynąć się wezbrała.
Więc miejsce sądu na brzegu, na lewym,
Nazwano Gniewem.
A gdzie się Narew na prawo chynęła
A od królowéj na różno płynęła
Pod sławny Olbiąg, Nogatem to zowią,
Flisowską mową.

2. Мошна Іуды.

(Worek Judaszów).

Ale w takowych mieściech gdzie lichota wieczna,
Tam twoja ambicya jest niepożyteczna.

A zwłaszcza gdzie podwoda, gdzie burmistrz furmanem,
Już będzie kłopotarzem, nieborakiem panem,
Zawsze kwili sąsiady, ustawnie wydziera
Chude szkapy, nosate z obory wywiera.
Czacem sobie z przystojną powagą zasiędzie
Na ratuszu, na sprawach, na swoim urzędzie,
A przed nim cudzoziemcy stoją: Lubeczanie,
Włoszy, Prusowie, Niemcy i Norembercanie;
Gdy się strony o wielkie sumy rozpierają,
Sędziowie się z powagą swą rozpościerają,
Burmistrz dekret feruje, strony się uciszą,
Bo im idzie o wielką; drudzy w akta piszą;
A w tém wnijdzie podwodnik: Burmistrzu, daj koni
Na podwodę! Lękną się cudzoziemcy oni,
Patrzą, co się to dzieje, a pan się porywa,
Czasem nieborak burmistrz i szwanki obrywa:
Wstydzi się obcych ludzi, jakoby go z stołu
Zrzucił, albo z kobierca, z radzkimi pospołu.
Cóż mawa bracie czynić, już daléj nie wiewa;
Podobno tu przyjdzie iść od sądów do chlewa,
Szukać koni po stajniach, odbieżawszy onych
Gdańszczan i Wrocławianów bardzo potrwożonych.
Na drugie burmistrzowstwo włożono szarwarki,
Miasto rządów i sądów pilnują grabarki.
Kiedy ondzie na wiosnę poczną się rwać stawy,
Już tu panie burmistrzu połóż inne sprawy;
Już tu bracie z barłogiem i gnojem najpierwéj
Mykaj, niżli się zejdzie pospólstwo; do przerwy
Jeśli po czasie przyjdziesz (niestety na świecie),
Odniesiesz od starosty korbaczem po grzbiecie.
Czasem poczczą burmistrza, iż pług jego przodkiem
Wyjeżdża na pańszczyznę, a radzieckie środkiem,
Prostacy na ostatku. Burmistrz naprzód śpiewa
Onę piosnkę oracką, pospólstwo opiewa.
A panu miło słuchać onego nieszporu,
I tak się wlecze co dzień k'samemu wieczoru.
Radby miał Wenecyą z miasteczka, lecz duka
Chce, by mu rolą orał; nie leda to sztuka.
Przeto nie wiem, co to wżdy kupujesz nędzniku,
Nie wiem, jak na tém księstwie wytrwasz niewolniku.
Więc i ów w wielkiém mieście burmistrzowstwo kupił,
Żeby, co dał wyborcy, na drugich wyłupił.
Przedawa sprawiedliwość, bierze za nie dary,
Bowiem téż urząd kupił drogo aż bez miary.
Mówi, że go obrano z godności, z zasługi:
Ano dobrze nie umie i pacierza drugi.
Judaszów ma na myśli on nienasycony
Mieszek; do niego zdobycz niesie z każdéj strony.

. . . . . .

Przyjdzie nam teraz mówić o naturze lisiéj,
O któréj wyprawiwszy, powiemy o rysiéj.
Pod lisiém podobieństwem ci się zamykają,
Którzy się trochę niżéj porząd dotykają;
Judaszowa drużyna: „Naprzód, która prosi
„Na Boga, na ubogie,“ zkąd korzyść odnosi,
Sobie to przywłaszczając, co Bogu przysłusza,
Choć się Bóg o to gniewa, nic jéj to nie rusza.
Przędzie sobie postawę, żebrze płaskim głosem,
Włóczy się po kiermaszach z Judaszowym trzosem.
Nosi puszkę żelazną, dzwonek mosiądzowy,
Prosi rzkomo na szpital i na kościół nowy;
Prosi chytry nieborak na jakiego świątka,
Chocia z tamtéj jałmużny nie da mu i szczątka.
Czasem zmyśli na błoniu i w boru zjawienie,
I ślubuje prostakom za pewne zbawienie.
Widziałem, pry, pod lasem miłą Matkę Bożą;
(A baby się, słuchając onych baśni, trwożą).
Wielka światłość wynikła w choinowym borku,
Na pieńku nowo ściętym, na cudnym pagórku.
Więc on niezbędny oszust twierdzi za rzecz istą,
Że widział własném okiem dziewicę przeczystą,
Która mu rozkazała chwałę bożą mnożyć,
I tam na oném miejscu kościołek założyć.
Więc plecie, bredzi, mata, i na on kościołek
Nawyłudza powałek, pieniędzy, gomołek.
I dobrze mu wychodzi matanina ona:
Idzie mu chleb w kobiałkę, i w puszkę mamona.

. . . . . .

Strach o téj skórze pisać, bo to groźba strachem
Narabia, iż tak mówić mam prostym odmachem.
Więc mamli o niéj pisać, namyślę się zatém,
Bym się zaś nie uprzykszył Judaszom zębatym.
A na ten czas odchodzę; wrócę się do srogich,
Czoło zmarszczywszy, nauk, do swych zabaw drogich.
A wy za skarb Judaszów kupcie dla pielgrzymów
Rolę jaką; a z tém tu czynię koniec rymów.

3. Элегія на смерть Я. Кохановскаго.

(Żale na śmierć J. Kochanowskiego).

Płaczcie rzeki słowiańskie, sauromatskie kraje,
Zielonowłose drzewa, boć mnie już nie staje
W uściech słów i łez w oczu; zajękawe łkanie
Tchu i sił mi ujęło, i częste wzdychanie.
Narzekanie strawiło słów bogate sprzęty,
Płaczem się łzy skarmiły, a żalem ujęty

Umysł, już się spracował, wylał zródła swoje,
Z oczu perłowe krople, i płaczliwe zdroje.
Przetoż przy niskiéj ziemi wznikające ziółka,
Pisane kwiatki, z których skąpa bierze pszczółka
Soki wdzięczne na łąkach sarmatskich, gdzie przyszła
Białława, przeciw gruntom Sieciechowym, Wisła.
Płaczcie przebóg i trawy, płaczcie ziemnorodne,
Płaczcie górne i polne, płaczcie zioła wodne.
Hyacinthe, żałośniéj niż pierwéj zakwitaj,
A płaczliwe litery nam na sobie czytaj.
Lasy czarne i w polach nowo zapuszczone
Gaje, i wy bezludne i nieosadzone
Puszcze, od karytańskich gór do północnego
Brzegu, gdzie morze gnuśne od mrozu wiecznego.
Odtąd kędy Meotis zamulona leży,
A do Pontu Bosforem Cymeryjskim bieży,
Aż tam, gdzie Oceanus dzikiemi wodami
Z zachodnimi nas Lachów dzieli narodami.
Płaczcie przezroczystych pól iłowate wzory,
Wiekopamiętne dęby, choinowe bory.
Płaczcie sosny rzewniwe, miasto łez żywicę
Lejcie proszę obficie przez martwą źrenicę.
Niech się dowie Alfe twoja Aretuza,
Niech wiedzą Syracusy i Doryeka Muza,
Że umarł, umarł nam już polski Orfeus, i on,
Ozdoba Lechu twoja, słoweński Amfion.
Umarł Jan Kochanowski, Kochanowski drogi,
Jeśli śmiercią zwać mamy, kiedy między bogi
Jowisz kogo przypuści, a z tego padołu
Przyjmie do nieśmiertelnych bohatérów stołu.
Lecz na zawsze nie stoi; bo co tam na niebie,
Osobliwego mają bogowie na niebie
O to zmysłom człowieczym darmo się i kusić,
Aby kiedy na świecie miały tego skusić.
Już przeminęły z tobą Orfeu one czasy,
Gdy za tobą kroczyły w taniec plęsne lasy.
Głuche pieśni śpiewają u niewrotnéj żony,
Pieśni nieprześpiewane, wielowdzięczne strony.
Także teraz na uczcie u bogów, gdy śpiewa
Kochanowski, tegoż téż Hebe mu nalewa,
Co i drugim za stołem, trunku bezśmiertnego,
Nie dochodzi tu do nas z nieba pienie jego.
Już się z niego nie cieszą niebotyczne skały,
Już się lutni nie będą lasy ozywały,
Już niema i żałosna, już nie tak pozorna
W górnych cieniach usiadła Echo głosotworna.

ТОВІЙ ВИШНЁВСКІЙ.

(TOBIASZ WISZNIOWSKI).

О его жизни нѣтъ у насъ никакихъ свѣдѣній; нѣкоторые полагаютъ, что онъ былъ приверженцемъ ріанскаго ученія. Вишнёвскій писалъ плачи на смерть своей матери, въ которыхъ подражалъ плачамъ Яна Кохановскаго. Они были напечатаны въ Краковѣ въ 1585 г. и вторично перепечатаны въ Biblioteka polska K. J. Turowskiego (Краковъ, 1858).

I. Плачъ II.

(Tren 2).

Któż się tego spodziewał, żeby moje rzeczy,
W taką cieśnią przyjść miały! Miéj Boże na pieczy.
Któż się tego spodziewał, co mię dziś spotkało?
By jakie threnodiae, pióro pisać miało?
Wolałbym się był jeszcze czém inszém zabawić,
Niż wiersz nad zimnym grobem zacnéj matki stawić.
Przed czasem na mnie przyszło żałobliwie śpiewać,
A dwakroć, i z żałości i z prawa umierać.
Radbym był (by mogło być) obszedł się bez tego:
Gwałtowna jest potrzeba rozsądkiem każdego.
Nie śpiewałem tu żywéj, nad mogiłą muszę,
Nad zwyczaj pieśń, więc trapi skołataną duszę.
Opłakujem powinnych, i tak się nam godzi,
Lecz się powtóre ojciec z matką nie urodzi.
Tych opłakać potomstwo na wieki nie może,
Ich prace nie nagrodzi, oprócz ciebie Boże!

2. Плачъ XI.

(Tren XI).

Żałosne księgi, zostałości święte,
U matki wzięte.
Już się z was nigdy nie będzie uczyła,
Ni ludzi siła.
Będziecie często odpoczywać sobie,
A ona w grobie.
Nie będzie już was nigdy potrzebować,
Ni pilno chować.
Na wieki wiecznie was puścić musiała,
Precz odjechała.
Skromne ubiory, mierne ochędostwo,
Smętne domostwo,
Członków na wieki nie odzieje wami
Cna wasza pani,

Waszéj posługi już nie potrzebuje,
Nie spoprawuje.
Przecz-że płaczliwe me oczy zdradzacie,
Żal mi wznawiacie?
Uczciwa matko, nie wzięłaś ztąd wiele,
Rzec mogę śmiele.
Wyprawęć dała nieszczęśliwa chwila,
Płótna miar kila.
Od świata wzięłaś drewnianą wyprawę,
A nie na strawę.
Niestetyż! w jednéj wyprawa i ona
Trumnie zamknіona.
Twardo zasnęła, surowy ją dzierży
Sen co wszech mierzi.

ХРИСТОФОРЪ ВАРШЕВИЦКІЙ.

(KRZYSZTOF WARSZEWICKI).

1524—1603.

Родомъ изъ Мазовіи (Mazowsze); юношескіе годы Варшевицкій провелъ при дворѣ Петра Мышковскаго, короннаго вицеканцлера, и императора Фердинанда I; затѣмъ нѣкоторое время онъ слушалъ лекціи въ университетахъ виттенбергскомъ лейпцигскомъ и бононскомъ. По рекомендаціи Мышковскаго Варшевицкій получилъ титулъ королевскаго секретаря, въ 1582 г. онъ былъ посланъ Стефаномъ Баторіемъ въ Стокгольмъ по дѣлу нѣсколькихъ замковъ въ Эстоніи, захваченныхъ шведами. Въ 1599 г. Варшевицкій вступилъ въ духовное званіе и былъ назначенъ краковскимъ каноникомъ. *Важнѣйшія сочиненія*: De origine et genere nominis poloni dialogus (Вильна, 1580. Римъ, 1601), De laudibus Johannis Tarnovii, castellani Cracoviensis, oratio (Краковъ, 1585 и 1858). Memorabilium rerum et hominum coaevorum descriptio (Краковъ, 1585). Po śmierci króla Stefana na pierwszym i głównym zjeździe Mazowieckim mowa (Краковъ, 1587 и 1858), Turcicae quatuordecim (Краковъ, 1595), De consilio et consiliaris principis (Ростокъ, 1598, Гданскъ, 1646), De optimo statu libertatis (Краковъ, 1598), Caesarum, regum et principum vitarum parallelarum libri duo (Краковъ, 1603, Франкфуртъ на Одерѣ, 1604 и 1608), Rerum polonicarum libri tres (Варшава, 1883). *Пособія*: M. Wiszniewski, Historya literatury polskiéj IX, 360; S. Tarnowski, Krzysztof Warszewicki (Rozprawy i sprawozdania wydziału filologicznego Akademii Umiejętności w Krakowie, I 133, Pisane polityczni XVI wieku, II 43, 189); Ѳ. Верждовскій, Х. Варшевицкій и его сочиненія (Варшава, 1885), T. Wierzbowski, K. Warszewicki i jego dzieła (Warszawa, 1886).

Рѣчь на Мазовецкомъ съѣздѣ въ 1587 г.

(Mowa na zjeździe Mazowieckim w r. 1587).

Ciężki uraz podjęła Rzeczpospolita, miłościwi panowie a bracia. A snać nie wiem, jeśli kiedy cięższy, bądź to na śmierć króla Stefana który weźrzał, bądź rzeczy i czasów zatrudnienie baczył, bądź nieprzyjaciół naszych siłę i śmiałość upatrował. Abowiem co nad onego króla wdzięczniejszego, co nad to osierocenie nasze niebezpieczniejszego, co nad nieprzyjacioły koronne okrutniejszego rzec albo myśléć nie może? Stracili-

śmy zaraz i pospołu wiele; w żadnym snać stanie swego niemasz porządku; żadnéj niemasz doma między ludźmi ufności, nic za granicą nie jest bez niebezpieczności; jesteśmy w wielkiéj a skoréj odmianie; trudną żeglugę mamy, a że tak rzekę, przez ciasne miejsca morza sycylijskiego się przyprawiamy; nieprzyjacioły bliskością straszliwe, łupem państw koronnych możne, osioroceniem naszém mamy sobie ufające. Nic nie jest, coby nas w tych trudnościach ułaczszeło; zatrudnia nas i obciąża wiele. Królaśmy mieli mądrego i walecznego, tegośmy stracili; porządek przodków naszych, i domowy i wojenny był dobry, teneśmy opuścili; wolnością zawżdyśmy się szczycili, tę nie wiem, jeśli nie słowy, niż samą rzeczą więcéj zachowamy. Miłości, zgody, ufności wspólnéj w Rzeczypospolitéj jest potrzeba — my niezgodą i nieufnością między sobą się rozrywamy. Wszystkie zagraniczne obrony już nam są odcięte, dochody i pożytki wzięte sąsiadów naszych siły i podpory osłabiały. Hołdowała nam niegdy wołoska ziemia, ta nam zdradliwie odjęta jest—obroną téj korony, szczytem wszego chrześcijaństwa, jabłkiem złotém węgierska korona niegdy była zwana, ta nam już nie podporę, jako pierwéj, lecz niebezpieczeństwo pokazuje. Nakoniec Niestr nie Dunaj, Tatry nie Kaukaskie góry, Turki a nas rozdzielają. A ze wszystkich stron ciężkie a gwałtowne niebezpieczeństwa nad ojczyzną naszą wiszą, któréj po Bogu jesteśmy wiele winni, i słusznie jak nabarziéj życzyć sobie mamy, jako téj, od któréj wielkie dobrodziejstwa znamy, a nie wiem, jeśli które oddawamy. Bo gdy tak jest, miłościwi panowie a bracia, a gdyż to więc tak pospolicie bywa, że w wielkich a gwałtownych nawałnościach morskich, i ci co wiosły robią, sterniki napominają, niech nikomu nie będzie dziwno, że i ja, który mniejsze niż średnie wszystkie rzeczy w sobie czuję, przywiedziony ludzkością waszą, biorę sobie taką wolność w téj ku was przemowie, gdyż to wiem, że źrzódła dobrotliwości waszéj nikomu zawarte nie są, a że baczni ludzie, nie tak na słowa, jako na chęć samą, pospolicie patrzą. Trzy najgłówniejsze rzeczy są, o których ja tu przed wami mówić będę: Naprzód o czasiech tych, które bezkrólestwy zową po królach zmarłych, i niebezpiecznościach ich, tak naszych, jako też już i o wszystkich;—potém o wolności waszéj, która przednia jest, nieco też powiem,—a na ostatku o skażeniu obyczajów i czasów tych kilko słów rzekłszy, nie tak ku przyczynieniu, jako ku zatrzymaniu wolności téj was napomnię. Co gdy czynię miłościwi panowie i bracia, a gdy tę dzisiejszą moją mowę, jako jakiego pewnego świadka chęci méj ku Rzeczypospolitéj W. M. zostawuję, proszę, jakoście są i byli zawżdy na mię łaskawi, abyście mię z łaską, a cierpliwie do końca wysłuchali.

Nikomu tajno nie jest, żeśmy w tych pięcinaście lat, trzy bezkrólestwa mieli, które królów obieraniem były sławne; liczbą i chęcią tych, co się o królestwo starali, dziwne; stron zapaleniem straszne; rzeczy i czasów odmianą podejrzane . . . .

Cudzoziemskie narody, nie mogą się wydziwić bezkrólestw tych, że tak wiele ludzi u nas pragnie, a żaden nie patrzy, jako do nich przystępuje; bo wszystkie bezkrólestwa są niebezpieczne, ale bez porządku naniebezpiecznejsze. A kto wątpi, te bezkrólestwa górnéj rzece barzo być podobne? która gdy się na dół porwie, drzewa, domy, i wszystkie rzeczy przed sobą wali. Wszakże, jako też i do tego się droga nie zagrodziła, żeby temu powoli zabiedz, a groblami, taranami onéj rzeki zahamować

kto nie mógł, aby powoli schodziła, a szkody nie czyniła,—tak i te niebezpieczne bezkrólestwa, tylko tam swą moc mają i szkodę czynią, gdzie niemasz, ktoby się o to zaparł, niemasz postanowionego prawa i porządku, którym by się ludzie od złości i swéj woli hamowali: co gdy bywa, wszystko nad mniemanie spokojniéj się odprawuje. Iż tedy doświadczona rzecz jest, że więcéj niedbałość, niżli pilność zatrudnienia z sobą niesie, przypatrzmy się wszem przypadkom złym; rozmyślajmy się pilno na każdą rzecz, a nie tak skoro, tak też i niedbale sobie nie poczynajmy. Bo jest to albo przyrodzenie, albo zwyczaj bezkrólestw takich, że i spokojne rzeczy poburza, pospólstwo nadzieją niekary swowolne czyni i zaczęte zamięszania nie łatwie zastanawia; gwałt oraczom, wolność krasomówcom z swemi mowami, jako rozruchów pochodniami, wtenczas się jest jawi. Siła tych, co za żadną godnością, wielkie rzeczy odnaszają; wtenczas handle i potajemne z cudzoziemcy porozumiewania wstają, z wszego narodu mniemaniem złém, i wolności zgubą . . . .

Przodkowie waszy, nie tak z bojaźni, jako ze wstydu, pod prawem są żyli, przeto też wielkie wolności otrzymali, to państwo wielce rozszerzyli, wielkie zwycięstwa otrzymali, — odmieni się to, gdy i wy też odmienicie się sami. Bo wiele rzeczy może być na świecie trwałych, wiecznego nic nie jest, ani będzie. Jako ludziom tak i państwom swoje dziecinne lata, swój uźrzały wiek, i swoja jest starość; co się rodzi to i schodzić musi, a nie słyszéć, gdy tym torem obraca więc szczęście, co pierwéj kwitło, to już teraz uschło, a jako zmarłe ciała ludzie obmiatają, kwitną zaś drugie rzeczy, które się liche i nikczemne zdały. Przeto nie jest, dla czego by kto nazbyt sobie ufać miał, i owszem, modły niech się dzieją ku Panu Bogu za zdrowie Rzeczypospolitéj; od niego samego ratunku oczekiwać, od niego wszystkiego dobrego i pociesznego spodziewać się przyjdzie; a jednak opuszczać nie potrzeba nic, co od nas też samych, ku ratunku ojczyzny należć i przemyślić się może. Po zmarłym królu, do nowego obierania bez wątpienia przyjdzie, to się niechaj wiernie i statecznie odprawuje. Niebezpieczeństw na koronę obawiać się trzeba: tym zabiegać jak najpilniéj. Żołnierzów i obrony pogranicznéj potrzebę być baczym: to dla czegobyście nie obmyślili? Dlaczegobyście kosztu i utrat żałowali? Dlaczegobyście trochę niewczasów i trudności nie wytrwali? Nadchodzących niebezpieczeństw jest same lekarstwo: być ostrożnymi. Mnie zaprawdę gdy o Rzeczypospolitéj waszéj myślę, m. p. i bracia (co rad często czynię) serce boléć musi, gdy wielkie państwa i królestwa swą zbytnią wielkością i nikczemnością giną, że wasza Rzeczpospolita, w domu i za granicą tak wielkiemi chorobami zdjęta, do dnia dzisiejszego stoi, a jako ciało skażone, pełne wewnątrz złych wiatrów i nieczystości, w ustawiczném obżarstwie i nierządzie, dotąd się jednak trzyma. I jakież wy macie przymierza z sąsiady? Co doma za rady? Co za ratunek z sąsiadów? Co za obronę z przyjaciół? Co za zjednoczenie ze stanów i ludzkich chęci w poratowaniu Rzeczypospolitéj? Wieleście mieli czasu i przyczyn tego, żeście przeciwko temu bezkrólestwu co pewnego stanowić i obmyślić mogli? Aza wam mało było do tego wodzów? Azaż mało sejmów: na których przed innemi rzeczami odprawićeście to mogli? Na to jednak trudno was było namówić, nie mniemam, aby z przyczyny innéj jedno żebyście przypowieści onéj uczynili dosyć, że Polak aż po szkodzie mądrym się nie stawa . . . . Musim to przyznać, że nad te czasy większa swawola nigdy

w tém królestwie nie postała. Co jeśli od tych nowych porządków ocerklowania, jeśli też od skażonych samych czasów płynie, nie wiem; i choćbym wiedział, wyrzecz nie śmiem. Tylko w. m. mych m. p. i braci proszę, i z powinności miłości przeciwko ojczyźnie napominam, abyście w. m. tą wolnością mądrze i skromnie szafowali. Wszyscy co okowy noszą, o wolności myślą; a jako władza i zwierzchność państwa, tak i pospolita wolność, im skromniejsza, tém też jest trwalsza. Pomnijcie i na to, że łatwiéj wam zawżdy o takie rzeczy prosić, niż je z skutkiem otrzymać było; bo trudniéj z osobna każdemu, niżli się wyśliznąć gminowi wszystkiemu. Niech precz ustąpi nienawiść przedniejszéj zwierzchności; upór a niezgoda niech między wami nie panuje, nagorszy rajce na sejmiech i królów obieraniu. To tak możne państwo, tak szerokie, tak kwitnące, ile być może nabarziéj w swéj całości zachowajcie. Widzęć ja, że się siła w kupę zbiegło rzeczy, dla których niewiele dobrego o zdrowiu Rzeczypospolitéj nam obiecować mogą.

ІОСИФЪ ВЕРЕЩИНСКІЙ.

(JÓZEF WERESZCZYŃSKI).

1532—1599.

Сынъ Андрея и Анны, урожденной Яровской. Верещинскій былъ холмскимъ каноникомъ затѣмъ съ 1581 года— сецѣховскимъ аббатомъ, а съ 1589—кіевскимъ епископомъ. *Сочиненія*: Reguła to jest nauka albo postępek dobry życia króla chrześciańskiego, Kraków, 1587; Regula id est institutio vitae regis christiani, Cracoviae, 1588; Suffragium pro eligendo rege, Cracoviae, 1587; Droga pewna do prędszego i snadniejszego osadzenia w ruskich krajach pustyni, Kraków, 1590; Excytarz do podniesienia wojny przeciwko turkom i tatarom, Kraków, 1592; Publika z strony fundowania szkoły rycerskiéj synom koronnym na Ukrainie, Kraków, 1594; Pobudka na Jego Cesarską Mość do podniesienia wojny przeciwko turkom i tatarom, Kraków, Wilno, 1594; Sposób osady nowego Kijowa, Kraków, 1595; Votum z strony podniesienia wojny przeciw cesarzowi tureckiemu posłom na Sejm roku 1597 podane, Nowy Wereszczyn, 1597; Kazania, Petersburg, 1854; Pisma polityczne, Kraków, 1858. *Пособія*: Wiadomość, o życiu i pismach ks. Wereszczyńskiego при послѣднемъ изданіи, S. Tarnowski, Biskupa Wereszczyńskiego pisma politycznéj treści (Przegląd polski, 1872, IV, 3, Pisarze polityczni XVI wieku, II 87).

Отрывокъ изъ „Воззванія къ войнѣ противъ турокъ и татаръ".

(Ustęp z „Excytarz do podniesienia wojny przeciwko turkom i tatarom").

Ale się przewłoką nie bawiąc, wracam się zaś do okrutnéj niewoli braciéj naszéj zniewolonéj i pod tureckiém ciężkiém a okrutném jarzmem i poborem żywiących chrześcian, z których drudzy łańcuchem za szyję skrępowani przez ślizkie i nierówne miejsca z Tracyéj i Azyéj Mniejszéj boso, w głodzie, w pragnieniu, jako insze bydło ku przedaniu po targach i jarmarkach wodzeni i powłaczani są. A jeśli który daleką drogą spracowany abo inszemi niewczasami utrapiony umrze (czego się

więc wiele i często przygadza szlachcicom i szlachciankom i tym, którzy się wczasom i rozkoszy nauczyli), takowego więc w przykop jaki najbliższy wrzucą i tak niepogrzebionego psi, ptacy i inne bestye rozdrapią...

Drudzy zaś więźniowie, a zwłaszcza którzy jakiego rzemiosła abo wiejskiéj roboty nie umieją, także też nie skupni żacy i nie odbytni księża i uczeni ludzie po miasteczkach i po ulicach długi czas wodzeni bywają: a gdy je już przedadzą, tedy ich panowie kijami i korbaczami do tego przymuszają, żeby się ręcznych rzemiosł i chłopskich prac, to jest rolą orać, bydło i capy paść i inszą ciężką robotę robić uczyli. A którzy z nich są dużsi, te na galery dają, a tam niebożęta zwleczeni z szat i w pęta okowani, wielkie utrapienie cierpią, tak iż nędze ich żaden rodzaj ludzki ani język wypowiedzieć nie może.

I gdzieby niebożęta byli wiedzieli o takowéj nędzy, woleliby tysiąckroć umrzeć, abo się więc na świat nigdy nie rodzić, niż się tam dostać. Bo jeśli się gdzie śmierć z żywotem zmieszała, abo jeśli gdzie komu żywota przedłużają, aby konając długo nie umarł, tedy to wszystko w Turcech się najdzie.

Tu niechaj obaczy i pilno się przypatrzy każdy człowiek chrześciański, co to jest w niewoli być u tak srogiego i sprośnego turczyna. Nie nowina-ć wprawdzie być niewolnikiem, ale to nowa niewola i przedtém niesłychana, gdzie stan twój gorszy niż bestyéj jakiéj być musi... Pomyśl sobie, proszę, każdy co to są wżdy za ludzie, którzy wszystkim ludziom są na świecie takimi nieprzyjacioły, nie inaczéj jedno jakoby się na skazę i zepsowanie narodu ludzkiego porodzili. Do tego wspomnij, co za twarz ich, co za ubiór, jako jest srogi i gruby, jako groźny; głowa ogolona i chustami obwiniona, czoło zawsze ponure, twarz zapalczywa, oczy srogie, wygolona szczęka, włos u wąsa by szczeć nawtykana, usta nie człowiecze, gniewliwe, wszeteczne i bardzo głupie; nadto ubiór zniewieściały, długi aż po kostki, którym okrywa ciało wszystko swoje, by się snadź która część ciała nie ukazała być człowiecza. U takich ludzi abo panów rola nie twoja, żywność nie twoja, żona, dziatki nie twoje; u którego w ręku żywot twój i śmierć, nie prawem, ale kijem, więzieniem, okowy i częstém wzbieraniem (ach niestetyż) nauczy cię po swéj woli poskakować.

Nuż co daléj rzeczesz o tém, co nad śmierć cięższą czyni niewolę, że kościoły Boga żywego, wiarą Pana Jezusa Chrystusa poświęcone, sprośnym mahometskim pomazywa obrzędem abo radniéj sprośną superstycyą że ołtarze na wieczną pamiątkę śmierci Pana Jezusa Chrystusa oddane, wszystkiém plugastwem profanuje, chrześcianom pod gardłem nabożeństwo machometskie wtrąca i wgraża, do ołtarzów mahometskich i do kościołów jego prowadzi, dziatki z łona macierzyńskiego do niepopobożności wiary swéj gwałtem wydziera. Chrześciany nawet same wzgardzone, zhańbione, nędzne, porzucone i na nowe bezbożeństwo przewierzgnione po ulicach wodzić syryjczykom, saracenom, naostatek i żydom na pośmiech podawać każe.

O mizerna i nieszczęsna kondycya, o próżne nadzieje wasze, którzyście się temu tak okrutnemu smokowi do tak srogiéj jamy dostali, którego rozkoszy obrzydły zbytek, nie człowiecza srogość, zelżywa pycha i niewola nieznośna, a tych uciech ostatki są te: wielki żal, ciężki

smętek i ustawiczny płacz. Lepiéj wam było snadź i znośniéj tysiąckroć umrzéć i żony wasze, dziatki wasze, was samych i rzeczy wasze w ogień wrzucić a spalić, niżeli takiemu okrucieństwu srogiego tego nieprzyjaciela turczyna poddanymi, abo raczéj ustawicznymi niewolnikami być.

Ztąd-ci téż oni nędznicy mizerni, którzy jakoby w piecu onym pałającym Chaldejskim żyją, wielkim płaczem i wzdychaniem bez przestanku ku niebu wołają: I dokądże śpisz, Panie! powstań a nie opuszczaj aż do końca! A gdy już w nadziei swéj i w oném wołaniu uciśnieni i uciążeni będą, tedy już od nieba ku ojczyźnie oczy obracają, którą acz téż w téjże niewoli być baczą, radziby zaś w ojczyźnie niewolę cierpieli, prośby i modlitwy ich już nie wolności ale téjże niewoli sobie życzą, tylko żeby się miejscami odmienili...

O książęta chrześciańskie, proszę was dla miłosierdzia bożego, wzbudźcie się kiedy a ze snu się już wżdy tego ocućcie, a zmiłujcie się nad krwią braciéj waszéj miłéj, ratunku waszego zawżdy wołającéj, która jest od tego tyrana niewinnie przelana. Wzywa was do tego powinność chrześciańska wasza, wzywa miłość Chrystusa Pana, wzywa ona święta ziemia, która jest podeptana od złych a szkaradnych saracenów, wzywa nakoniec grób Zbawiciela naszego Jezusa Chrystusa, z którego dziś turczyn sprośny zysk wybiera, i dań z onych miejsc świętych od chrześcian zdziera.

ПЕТРЪ СКАРГА ПАВЕНСКІЙ.

(PIOTR SKARGA PAWĘSKI).

1536—1612.

Родился въ Гройцѣ (Grójec, теперь въ варшавской губерніи); на 17-мъ году жизни Скарга поступилъ въ краковскій университетъ и, получивъ здѣсь степень баккалавра свободныхъ знаній, былъ назначенъ въ 1555 г. ректоромъ приходской школы при церкви св. Яна въ Варшавѣ. Спустя четыре года Андрей Тэнчинскій, краковскій каштелянъ, избралъ его въ наставники своего сына и отправилъ вмѣстѣ съ послѣднимъ въ Вѣну. Тутъ то Скарга задумалъ вступить въ духовное званіе, что и привелъ въ исполненіе въ 1568 г. во Львовѣ, гдѣ онъ вслѣдъ затѣмъ состоялъ проповѣдникомъ при каѳедральномъ соборѣ и былъ львовскимъ каноникомъ. Въ 1568 г. Скарга отправился въ Римъ и вступилъ въ орденъ іезуитовъ, а по возвращеніи въ Польшу въ 1571 г. исправлялъ опять должность проповѣдника въ Пултускѣ, Ярославлѣ и Вильнѣ и въ послѣднемъ городѣ онъ былъ ректоромъ іезуитской коллегіи, преобразованной при немъ въ академію. Въ 1580 г. Скарга устроилъ іезуитскую коллегію въ Полоцкѣ, а въ 1584 г. съ этою же цѣлью былъ приглашенъ въ Краковъ, гдѣ кромѣ того основалъ существующее понынѣ общество призрѣнія больныхъ и бѣдныхъ, называемое Mons pietatis. Въ 1588 г. Сигизмундъ III назначилъ Скаргу придворнымъ проповѣдникомъ. *Важнѣйшія сочиненія:* O jedności kościoła Bożego (Вильна, 1577, Краковъ, 1590); Żywoty świętych Starego i Nowego Zakonu (Вильна, 1579 и 27 другихъ изданій; чешскій переводъ Прага, 1640); Kazania na niedziele i święta całego roku (Краковъ, 1595 и 13 другихъ изданій; латинскій переводъ Яна Пеніонжка [Pieniążek] Краковъ, 1691, итальянскій—Натала Манъяни [Magnani], французскій—Маврикія Мазара [Mazard]; Synod Brzeski i jego obrona (Краковъ, 1597); Kazania o siedmiu sakramentach (Краковъ, 1600); Kazania sejmowe w obecności Zygmunta III miane (Краковъ, 1600, 1613, 1738, 1857, Варшава, 1772);

Roczne dzieje kościelne, wybrane z Cezara Baroniusza rocznych dziejów (Краковъ, 1603); Wzywanie do pokuty obywatelów korony polskiéj (Краковъ, 1609, 1610, 1620, 1857, Варшава, 1688, Вильна, 1715); Kazania przygodne (Краковъ, 1610). *Пособія:* M. J. A. Rychcicki (Maurycy Dzieduszycki), Piotr Skarga i jego wiek, K. Mecherzyński, O powołaniu i pracach kaznodziejskich Skargi (Biblioteka Warszawska, 1857, III 20); M. Bobrzyński, Kazania sejmowe Skargi.

I. Сеймовыя проповѣди.

(Kazania sejmowe).

I. О любви къ отечеству.

(O miłości ojczyzny).

Niemasz nic pod słońcem trwałego, mówi Salomon, nie tylo domy i familie, ale i królestwa i monarchie wielkie ustają i upadają — i naród się po narodzie na ziemi odmienia. Lecz nic nie jest bez przyczyny, zwłaszcza w ludzkich sprawach, które z rozumu i wolnéj woli pochodzą. Co rozumem i pilnością, i cnotą stanęło, to się nierozumem i niedbałością, i złością ludzką obala. Jako ciała nasze abo wnętrznemi chorobami, abo powierzchownemi przypadkami umierają, tak i królestwa mają swoje domowe choroby, dla których upadać muszą. Mają i nieprzyjacioły postronne, którzy je wojnami i rozbojami gnębią. Obojéj niebezpieczności zabiegać mądrzy z pomocą Bożą umieją, i lud swój dobrzy sprawce wybawiają. Na choroby domowe mają lekarstwa, a na wojny i miecz mają rozmaite obrony. Żaden z was, przezacni panowie, nie jest tak prosty, aby nie baczył ciężkiéj i wielkiéj niemocy tego naszego królestwa i wnętrznego a domowego jego zachwiania; abo żeby nie czuł mocnego nieprzyjaciela, który na głowy nasze następuje i rozbojem straszliwym nam grozi. Byście domowe niemocy tego królestwa zleczyli, łacniejszaby na przychodnia obrona należć się mogła. Ale jako się chory bronić ma, który sam na nogach swoich nie stoi? Leczcież pierwéj tę chorą swoję matkę, tę miłą ojczyznę i Rzeczpospolitę swoję. A jeśliście ostrożni i mądrzy lekarze, najdziecie kilaś szkodliwych chorób jéj, które jéj bliską śmierć (broń Boże) ukazują, a jako złe pulsy źle jéj tuszą. Pierwsza jest, nieżyczliwość ludzka ku Rzeczypospolitéj i chciwość domowego łakomstwa. Druga, niezgody i roztyrki sąsiedzkie. Trzecia, naruszenie religiéj katolickiéj i przysada heretyckiéj zarazy. Czwarta, dostojności królewskiéj i władzy osłabienie. Piąta, prawa niesprawiedliwe. Szósta, grzechy i złości jawne, które się przeciw Panu Bogu podniosły i pomsty od niego wołają. Mówmy za pomocą Bożą o téj pierwszéj chorobie tego królestwa.

Dwoje przedniejsze rozkazania umierając Pan Jezus, Bóg i Pan nasz, zostawić nam swoim testamentem raczył: jedno, abyśmy się spólnie miłowali; drugie, abyśmy pokój między sobą i zgodę świętą zachowali—jedno z drugiego pochodzi i płynie. Miłość rodzi zgodę, a bez zgody miłość być nie może. Miłość ku bliźnim, im jest szersza, tém jest lepsza. Dobrze miłować sąsiada; lepiéj wszytkie, którzy w mieście jednem są, a pogotowiu jeszcze lepiej wszytkie obywatele królestwa tego, gdy im dobrego co czynim, albo dla nich co cierpim. Także dobra zgoda

i pokój między pospolitym ludem; ale lepsza między pany, którzy ludźmi rządzą, abo o nich radzą; a nalepsza między królmi, którzy wszystkiemu światu pokój zgodą swoją przynoszą. Do téj szerokiéj i przestronnéj miłości przywodzić się macie, którzyście tu na to się zjechali, abyście o tém myśleli i radzili, jakoby lud wszystek nie ginął, a wasza ku dobrom pospolitym miłość gorąca i szczera pokazać się mogła. Taką miłością ku ludziom zapalać się macie wy, którzy o dobrém pospolitém radzicie, wy, które Pismo bogami zowie, bo nic tak własnego Panu Bogu nie jest, jako ludziom wszystkim dobrze czynić; i kto taki jest, boskie naśladowanie i obraz na sobie nosi.

Przełożeni nad ludźmi bogowie są ziemscy, nie tylo dla tego, iż moc bożą mają na gubienie złych i na ożywienie abo uweselenie dobrych i niewinnych, (bo sam Pan Bóg umarza i ożywia), ale najwięcéj dla tego, iż oni miłosierdziem i staraniem swojém nędzę ludzką odganiać mają, aby, ile z nich jest, każdy pomoc jaką miał: jako to Pan Bóg czyni, który wszystko, co stworzył, opatruje i żywi i na nie hojnie dary miłosierdzia i dobroci swéj wylewa, nietylo ludźmi rozumnemi ale i bestyami nie gardząc, jako psalm mówi: „Oczy wszystkiego stworzenia patrzą na cię Panie; a ty im dajesz pokarm ich czasów swoich; gdy ty dajesz i sypiesz, oni zbierają; gdy otworzysz rękę twoję, wszystkiego dobra pełno jest“.

Słusznie téż do was wrócić się może, przezacni obmyślacze dobra pospolitego wszystkiéj téj korony, to jest ludzi i dusz ile ich jest w Polszcze, w Litwie, w Rusi, w Prusach, w Żmodzi, w Inflanciech, oczy się do was obracają i ręce do was podnoszą, mówiąc, jako oni Egipcyanie do Józefa: Zdrowie nasze w ręku waszych, weźrzycie na nas, abyśmy nie ginęli i w domowéj niesprawiedliwości i w pogańskiéj niewoli. Wyście ojcowie nasi i opiekunowie, a my sieroty i dzieciny wasze. Wyście jako matki i mamki nasze; jeśli nas odbieżycie, a źle o nas radzić będziecie, my poginiem i sami zginiecie. Wyście rozum i głowy nasze; my, jako proste dzieci, na wasze się obmyślanie spuszczamy, i Pan Bóg wam myśléć o nas rozkazał. Wyście jako góry, z których rzeki i zdroje wytryskają; a my jako pola, które się onemi rzekami polewają i chłodzą. „Góry (jako Psalm mówi) przyjmujcie ludkom pokój i pagórki spuszczajcie im sprawiedliwość.“ Was Pan Bóg podniósł na wysokie urzędy nie dla was, abyście sami swoich pożytków pilnowali; ale dla ludu, który wam Pan Bóg powierzył, abyście nam sprawiedliwość i pokój, który od Pana Boga bierzecie, spuszczali.

Toć są głosy i wołania ich do was; zmiłujcież się nad nimi. Miłujcie tę ojczyznę swoję i to Jerusalem swoje, to jest koronę tę i Rzeczpospolitą, a mówcie tak z serca z Dawidem: „Jeśli cię zapomnę ojczyzno miła moja i Jeruzalem moje, niech zapomnę prawicę ręki swojéj. Niech język mój przyschnie do ust moich, jeśli pomnieć na cię nie będę, a jeśli cię na czele wszystkich pociech moich nie położę.“ O jakie zaklinanie! którém się wiązać macie, abyście nic sobie tak miłego, tak wesołego nie mieli, jako dobro Jerozolimy swojéj, to jest Rzeczypospolitéj i ojczyzny swojéj, życząc sobie onego w psalmie błogosławieństwa: „Błogosław ci Bóg, abyś patrzył na dobre Jerozolimy po wszystkie dnie wieku twego.“

Jako najmilejszéj matki swéj miłować i onéj czcić nie macie, która was urodziła i wychowała, nadała, wyniosła? Bóg matkę czcić rozkazał. Przeklęty, kto zasmuca matkę swoję. A która jest pierwsza i zasłużeńsza matka, jako ojczyzna, od której imię macie i wszystko, co macie, od niéj jest? która gniazdem jest matek wszystkich i powinowactw wszystkich, i komorą dóbr waszych wszystkich? Jeruzalem, matka nasza,—mówi apostoł—nad wszystkie matki czci i szanowania godna.

Rozmyślcie jakie od téj matki dobrodziejstwa i upominki macie. Ona wam wiary świętéj katolickiéj, przez którą do wiecznéj ojczyzny przychodzicie, dochowała, i Chrystusa, zbawienie wasze i jego Ewangieliej dotrzymała...

Ta matka, ojczyzna najmilsza, wszczepiła wam i dochowała stan i majestat królewski, który jest zatrzymaniem i ozdobą wszystkich dóbr i sławy waszéj, iż król po królu od tego czasu nie ostał, iż dostojność ich dobrze obwarowana jest, iż po dziś dzień patrzycie na pany i króle swoje, pomaszczeńce Boże i z nich się ozdoby i możności uweselacie, i ono błogosławieństwo macie, które prorok obiecuje: „Jeśli mię słuchać będziecie, mówi Pan Bóg, przez te bramy wjeżdżać królowie i panowie waszy będą, siedzący na stolicy Dawidowéj, na wozach i koniach, oni i panowie ich“. Biada narodom, którym Pan Bóg króle i pany pobrał, abo królestwa ich porozdzielał, ktore z Danielem płaszą mówiąc: „Nie masz teraz króla i pana, i kapłana, i proroka, które Pan Bóg pokarał oną plagą,—Będą, prawi, siedzieć bez króla, bez pana, bez ołtarza, bez ofiary“. Błogo wam teraz, którym Pan Bóg w téj ojczyznie tego wszystkiego dochował. Ta matka skupiła wam do jednego ciała Rzeczypolitéj tak szerokie i zacne narody...

Patrzcie do jakich dostatków i bogactw i wczasów ta was matka przywiodła, a jako was ozłociła i nadała, iż pieniędzy macie dosyć, dostatek żywności, szaty tak kosztowne, sług takie gromady, koni, wozów, takie koszty, dochody pieniężne wszędzie pomnożone. Sama tylo matka mało ma. Pierwéj rzadki miał piwo w domu, a teraz winem piwnice wasze wonieją. Pierwéj samodziałki boki nasze pokrywały, a teraz aksamity i jedwabie. Pierwéj proste rydwany i rzadkie, często siodła miasto poduszek; a teraz złote kolebki i karety. Pierwéj proste potrawy, a teraz ptaki i kapłony. Pierwéj jedna misa wszystkim, a teraz półmisków kilkadziesiąt. O! najmilsza matko! już zbytkują dzieci twoje! źle tych dostatków używają: na grzechy, na utraty, na próżności. A ja co winna? mówi, mają rozum, mogą tych darów Bożych używać na kościoły i chwałę Bożą, na obrony i zamki i ine na zły czas gotowości i do zbawienia przysługi; ja niewinna, iżem w dawaniu matką, oni winni bo mię nie słuchają, a dobroci mojéj i Boskich darów źle używają.

Taż miła matka dała wam taki pokój, jakiego wiele królestw nie mają, za którym napełniły się komory wasze i rozszerzyły się pożytki wasze. „Potwierdził“ jako psalm mówi, „zamki wrót granic twoich, i błogosławił Pan Bóg synom twoim. Dał granicy twéj pokój i tłustością zboża, to jest obfitością wszystkiego nakarmił cię“.

Boże! abyście dobrze tego pokoju użyli, a zwłaszcza tak, jako on król Aza, o którym mówi Pismo: Pobudował mocne miasta, bo za czasów jego wojny nie powstawały, gdy Pan Bóg pokój dawał—i mówił do poddanych: Budujmy miasta i otoczmy je murami, utwierdzajmy wieże i bramy, póki mamy odpocznienie od wojen.“ A u was pokój i dostatki, które z niego rosną, w próżne się utraty obraca, w zbytki i w gnoje;

a zamki puste, wieże próżne, drugie się obalają i giną—na przyszłe wojny i niepokoje oka nie macie. Dosyć wam ta matka pokojem takim ukazuje, do czegobyście się pokwapić mieli, póki czas jest. Bo zda mi się, iż się już od niewdzięcznych ten tak bogaty pokój oddali i przerwie.

Macie od téjże ojczyzny do tego czasu sławę wojenną, która się tych wieków nawięcéj za szczęśliwém panów i królów waszych panowaniem podniosła. Rodzi wam ta matka mężne i mądre, i szczęśliwe hetmany, mocne i nieustraszone rycerstwo, i lud taki, na który się nieprzyjaciele oglądają.

Taż matka namilsza uczyniła wam sławę u wszystkiego chrześciaństwa i pogaństwa, iż od zachodu i wschodu zacnemi poselstwy uczczony król i pan wasz wielką wam u postronnych powagę i mniemanie czyni.

Coż wam więcéj uczynić mogła? czemuż jéj serdecznie miłować i onę w całości zatrzymować i dla zdrowia jéj wszystkiego tracić, gdy tego jest potrzeba, nie macie? Onę miłując, sami siebie miłujcie, a nie utracicie; onéj nie życząc i wiary nie dochowując, sami siebie zdradzacie. Miłujecie pożytki swoje pojedynkowe, a pospolite burzycie— i mniemacie, abyście dobrze sobie czynili i życzyli. Nie tak jest, ale jako Pan rzekł: „Kto zdrowie swoje miłuje, traci je. A kto je utraca najduje je.“ Gdy okręt tonie, a wiatry go przewracają, głupi tłomoczki i skrzynki swoje opatruje i na nich leży, a do obrony okrętu nie idzie — i mniema, że się sam miłuje, a on się sam gubi. Bo gdy okręt obrony nie ma, i on ze wszystkiém, co zebrał, utonąć musi. A gdy swemi skrzynkami i majętnością, którą ma w okręcie, pogardzi, a z innymi się do obrony okrętu uda, swego wszystkiego zapomniawszy, dopiero swe wszystko pozyskał i sam zdrowie swoje zachował. Ten namilszy okręt ojczyzny naszéj wszystkich nas niesie, wszystko w nim mamy, co mamy. Gdy się z okrętem źle dzieje, gdy dziur jego nie zatykamy, gdy wody z niego nie wylewamy, gdy się o zatrzymanie jego nie staramy, gdy dla bezpieczności jego wszystkiém, co w domu jest, nie pogardzamy — zatonie, i z nim my sami poginiemy.

W tym okręcie macie syny, dzieci, żony, imienia, skarby i wszystko, w czém się kochacie; w tém tak wiele dusz jest, ile ich to królestwo i państwa przyłączone mają; nie dajcie im tonąć, a zmiłujcie się nad krwią swoją, nad ludem i bracią swoją; nie tylo majętnością, ale i zdrowiem im własném usługujcie wy, którzyście je pod swój rząd i opiekę wzięli. Bo nie tylko majętności dla miłéj braciéj i Rzeczypospolitéj nie żałować, ale i umierać winni jesteśmy, jako Jan ś. mówi: „Jeśli Chrystus za nas zdrowie swoje położył, i my je kłaść za bracią naszę mamy“, zkąd jest i u Pana Boga zapłata, bo jest własne Chrystusa naśladowanie, i u ludzi wieczna sława. Lecz, jeśli majętności żałujem i dla niéj rzeczypospolitéj szkodzim, jako zdrowia nastawim?—wżdy tę mniejszą rzecz czyńmy.

Pomnijcie na one Kodry, Decyusze, Reguluse, jako za lud swój radzi umierali. To wżdy jeden dziwny i łez naszych dobywa ten Regulus? Gdy był w pojmaniu, nieprzyjaciele go do domu, słowu jego dufając, puścili, aby zamianę za się i więźnie ich uprosił i odesłał, a sam został. On widząc, iż więźnie nieprzyjaciół byli godniéjszy i mężniejszy, niźli on sam z drugimi, odradził urzędom, aby tego nie czynili, a sam się do nieprzyjaciół, słowo swoje iszcząc, na wielkie i pewne męki, w których go niespaniem umorzono, wrócił. Kto się na taką miłość ku pospolitemu dobremu nie zdumieje, w człowieku zwłaszcza który się samym tylo rozumem przyrodzonym rządził a po śmierci żadnéj pewnéj obietnice nie miał? A nie dziwuję się jednemu mądremu z pogaństwa ale całym wojskom ich, które dla rzeczypospolitéj z ochotą tam szły, gdzie wiedziały, iż się ztamtąd nie miały wrócić.

Znaczna i ona nauka ich, gdy piszą: „Którzy Rzeczpospolitą rządzą, dwie te nauce chować mają: Jednę, aby pożytków sąsiad swoich tak bronili, jakoby wszystko, co poczną, do nich obracali, swoich zapominając. Drugą, aby się o ciało wszystkiéj rzeczypospolitéj starali, aby jednych broniąc, drugich nie opuszczali“. A my pierwsze oko na swoje domy obracamy, by dobrze Rzeczpospolita przepadła, byle nasze zbieranie całe było i codzień się szerzyło, nic nie dbamy. Przetoć całe będzie, gdy się dom wszystek królestwa obali, a okręt się ze wszystkimi zanurzy! A my o pospolitém radząc, jeden stan ucisnąć, a drugi podnieść chcemy. Duchowny stan poniżyć i zniszczyć, a heretyki abo świecki na górze postawić niektórzy usiłują, kmiotki i poddane gubić a sami sobie dogadzać w poborach i innych ciężarach chcemy. Nie tak bracia! złe ręce, gdy jedna chora—obie zdrowe być mają.

Cóż wżdy czynim? Izali się z tego pogaństwa około miłości ku Rzeczypospolitéj nie zawstydzim a nie poprawim? Oni z samego rozumu przyrodzonego widzieli to, iż słuszna rzecz jednemu dla wszystkich, szkodę miéć, aby się ich wiele zachowało. Widzieli, iż ręka za obronę głowy rada ranę i ucięcie cierpi, aby wszystko ciało nie umierało. Widzieli, iż lepiéj sto zdradziec zgubić, by wszystka ojczyzna nie ginęła. Widzieli, iż dla lepszego rodzaju jedne gałęzie ucinają, aby drugie lepiéj rodziły.—Tak téż człowiek jeden dla pospolitego żałować się i majętności swojéj nie ma. A my, cośmy od Chrysusa w takiéj szerokiéj miłości nauką i przykładem jego wyćwiczeni są, słabszy i ozięblejszy ku bliźnim być mamy? nie daj Boże!

Poganie nie mieii o miłości ku braciéj rozkazania od Boga, jedno sam rozum; a my tak surowy, tak pilny Boga naszego o tém mandat mamy: „Rozkazuję wam, prawi abyście się spólnie miłowali tak, jakom ja was umiłował.,, A jako Panie? „Jam zdrowie swoje za was i za wszystkie położył: i wy tak braty swoje miłujcie.“

Poganie do pełnienia takiego zakonu pomocy i łaski z nieba nie mieli, a nam Chrystus przez Ducha ś. wlewa miłość, abyśmy się ją zapalali, a nic nam dla braci naszéj ciężko nie było! Jakoż słusznego potępienia ujdziem?

Poganie za rzeczpospolitą umierali, nic się po śmierci nie spodziewając, abo nic pewnego o zapłacie na onym świecie nie mając, na saméj tylko poczciwéj sławie u ludzi przestając. A my tak wielkie i tak pewne o zapłacie po śmierci Boga naszego obietnice mamy, jeśli to przykazanie o miłości wypełnim. I tu na ziemi nieśmiertelną sławę daje tym, którzy dla braci i dobra pospolitego ucierpieli! Jaka sława tych słynie i dziś, w piśmie ś. i innych dziejach opisana jest.

O wielmożni panowie! o ziemscy bogowie! miejcie wspaniałe i szerokie serce na dobre braciéj swojéj i narodów swoich, wszystkich dusz, które to królestwo z swemi państwy w sobie zamyka: Nie cieśnijcie, ani kurczcie miłości w swoich domach i pojedynkowych pożytkach; nie zamykajcie jéj w komorach i skarbnikach swoich; niech się na lud wszys-

tek z was gór wysokich, jako rzeka w równe pola wylewa. Naśladujcie onego Chrześcijańskiego króla, który z wojskiem wyciągnąwszy na chorągwi swojéj namalować kazał ptaka, który swoją krwią ptaszęta od węża zarażone ożywia, dając znać, iż za swój lud rad umrzéć chce, sobie śmierć, a im żywot obierając.

Są drudzy, co mówią: co mnie po królestwie i rzeczypospolitéj, kiedy się jaż mam źle, a tego nie mam czego pragnę? To złodziejskie serce, które z szkodą drugich chce być bogate! Rób sobie niestatku, a Pana Boga proś o potrzeby swe, a przestań na swym stanie; a nie bądź utratnikiem i próżnującym, a dla siebie jednego tysiąc tysięcy ludzi braći swojéj nie gub! Boże! aby się takich, jako monstrów jakich, mało najdowało, którzy srożéj niźli bestye nieludzkości i krwie rozlania pełni są.

Takich podobno więcéj, którzy służyć rzeczypospolitéj nie chcą, gdy się pożytku swego nie spodziewają, abo gdy im za to nie płacą. Ci są dziwnie głupi, którzy nie wiedzą, iż cnota nie patrzy na zapłatę, jedno na swoję przystojność, nie widzą, iżby tak nikt nigdy dobrym nie był: nie widzą, iż tak wiele nie tylo u króla, ale i monarchy świata wszytkiego bogactwa nie masz, aby każdemu dobry jego uczynek mógł płacić. Sam tak możny i bogaty Pan Bóg jest, do którego zapłatę naszę odkładać mamy. I tego nie widzą, iż u Panów i u innych dobrego mniemania o cnocie swojéj miéć nie mogą, gdy co cnotliwego z najmu czynią: bo pomyślić mogą, jeśli ten za dobry postępek chce pieniędzy, podobno się i na zły dla pieniędzy pokwapi. Nakoniec, nikt za to zapłaty nie czeka, iż sam sobie dobrze czyni, bo to samo hojną mu jest zapłatą. Kto ojczyznie swéj służy, sam sobie służy, bo w niéj jego wszystko się dobre, jako się rzekło, zamyka. Nikt nie mówi: płać mi, iż swego zdrowia i domu swego, żony i dziatek moich bronię. Sama obrona zapłatą tobie jest: czegoż się upominasz? Gdy jesz, pijesz, śpisz, zdrowie swoje opatrujesz, iżali za to zapłaty chcesz?

Ma być zasługom zapłata, ale cnota niema być najemna, ale sprawiedliwa i skłonna do tego, co Pan Bóg i zakon jego i dobry rozum każe. Możeć się i na zapłatę obejrzéć, ale niebieską naprzód, a potém na tę doczesną. Lecz wszystka się myśl z początku sadzić na tém w swojém przedsiewzięciu nie ma. Jeśli Pan Bóg płacić ma, i tu na świecie chce, królewskie serce obróci, a bo zkąd inąd mu nagrodę poda. Jeśli nie chce, dosyć nam na zapłacenie po śmierci: i sam dobry uczynek, gdy się przez nas komu, a zwłaszcza wszystkim dobrze czyni, ma swoję serdeczną zapłatę i pociechę wnętrzną wielką — jakobych się najadł i ubogacił, gdy komu co dobrego uczynię! mówi mądry.

Zaprawże w was Pan Bóg wielką miłość ku braci waszéj, i wszystkim obywatelom korony téj: abyście o nich uprzejmie i szczerze, nic swego nie pragnąc, radzili na samego tylo Pana Boga i na ludzki pożytek patrząc. Boże! spuśćże wam szeroką i głęboką miłość ku braciéj waszéj, i ku najmilszéj matce waszéj ojczyznie świętéj, abyście jéj i ludowi swemu i samém zdrowiem, swoich pożytków zapomniawszy, służyć szczęśliwie mogli.

3. О несправедливыхъ законахъ.

(O prawach niesprawiedliwych).

Są jeszcze i ine niesprawiedliwe prawa w statutach i konstytucyach waszych, które ktoby mądry i umiejętny a w prawach bożych, kościelnych i cesarskich biegły przebieżał, wieleby tam nieprawości nalazł, któremi się sprawiedliwość ściska i zabija. I owoć nie dobre prawo, które poimać nawiętszego złoczyńcę nie każe, by i ojczyznę zdradził i majestat królewski obraził, i sto głów zabił, i domy wyłupił, i najechawszy nazabijał ile chciał. Nie poimaj go, aż się z nim prawo przetoczy, po kilkanaście i 30 abo 40 lat, tylo na sejmie, na którym ledwie pięć albo sześć, abo co mało spraw osądzicie, mając jeszcze ine tak złe prawo abo zwyczaj, iż okrom sejmu, na którym jest co inego czynić, na którym swarząc się czas trawicie, sądzić się takich złoczyńców nie godzi. O nieszczęsne prawo, które wszystkę sprawiedliwość gubi, a przeklęctwo na to królestwo wlewa!

Dotknąćby i onego złego prawa, którém kmiecie i wolne ludki Polski i wierne chrześcijany poddane ubogie niewolnikami czynią, jakoby *mancipia* kupieni abo na wojnie sprawiedliwéj poimani byli i czynią z nimi drudzy, co chcą na majętności i na zdrowiu, i na gardle żadnéj im obrony i forum żadnego o krzywdy ich—drugdy nieznośne—nie dając i na nich *supremum dominium* (na które się sami wzdrygamy) stawiąc. Co jeśli się godzi i jeśli to prawo takie ma jaką odrobinę sprawiedliwości, spytaćby praw i obyczajów wszystkiego świata chrześcijańskiego duchownych i świeckich. Jeśli nie kupni, ani poimańcy, jeśli Polacy téjże krwie, nie Turcy ani Tatary, jeśli chrześcijanie, czemu w téj niewoléj stękają? Czemu ich nie jako niewolników, ale jako najemnikow używać nie mamy? Na twéj roléj siedzi a źleć się zachowa, spędź go ze swéj roli a wrodzonéj i chrześcijańskiéj wolności mu nie bierz i nad jego zdrowiem i żywotem panem się nawyższym sam bez sędziego nie czyń. Starzy chrześcijanie, którzy za pogaństwa niewolniki kupne mieli, wszystkim wolność dawali jako braciéj w Chrystusie, gdy się świętym chrztem z niewoli dyabelskiéj wyzwalali! A my wierne i święte chrześcijany Polaki tegoż narodu, którzy nigdy niewolnikami nie byli, bez żadnego prawa mocą zniewalamy i jako okupione bydło (gdy dla swéj nędze uciekać muszą) pozywamy i, gdy żywności swéj indzie ubodzy i znędzeni szukają, okup na nich, jako Turcy za więźnie, wyciągamy, czego we wszystkiém chrześcijaństwie nie słychać! Acz wiem, iż tego nie wszyscy u nas czynią, ale według złego i dzikiego jakiegoś a niesprawiedliwego prawa czynić na swoje potępienie uchowaj Boże mogą! Jakoż się z takiém prawem wszystkiego na świecie chrześcijaństwa nie wstydzić? jako się o taką tyrańską krzywdę na oczy boskie ukazać? jako się nie bać, aby nad nami na pomstę od Boga poganie takiéj mocy i absolutum dominium nie używali?

Dla Boga! uchodźmy tego przeklęctwa i tej biedy, którą nam Pan Bóg przez proroka grozi. Zepsujcie złe i niesprawiedliwe i do sprawiedliwości przeszkadzające prawa; wszak wiecie, iż koniec ich jest pożytek pospolity, któremu gdy szkodzą, odmienić się mają. Nie mówi się tylo o tych, które zawsze złe były i szkodziły, które żadnej nigdy sprawiedliwości w sobie nie miały, ale i o tych, które mogły być starym ojcom

naszym dobre, ale nam czasu tego szkodliwe. Są czasy jedne różne od drugich: dla odmiany ludzkich obyczajów, odmieniać się też prawa ludzkie mają, aby miasto pożytku szkody wielkiéj nie czyniły.

Za ojców naszych takich grzechów i tak swowolnych ludzi i niezbożnych nie było; poczciwością i wstydem, i dobrą sławą wiele się powściągało. Mężobójstw takich nie było, ani ludobóstwa albo sedycyj, ani zdrad ojczyzny, ani niewierności ku panom i królom swoim. Teraz tego się wiele nasiało. Ostrzejsze prawa na nowe grzechy być muszą, aby dla trochy złych i niespokojnych wszystko się królestwo nie wątliło a do upadku, na który się zanosi, nie przychodziło. Sam Pan Bóg prawa stare nowym zakonem odmienił, bo do czasu były pożyteczne a gdy inszy czas Mesyaszów nastał, znieść się musiały.

Złe prawo gorsze jest niż tyran nasroższy, bo zawżdy trwa, zawżdy zabija i szkodę czyni i na duszy i na ciele, jest jako lew i bestya nierozumna, która namówić się nie da, aż ją zabić i umorzyć. Tak i złe prawo, które szkody ludziom czyni miasto pomocy, dla której wszystkie się prawa stawią.

Nie oglądajcie się na stateczność, ale na pożytek ludzki, bo trwanie przy złém a szkodliwém nie czyni żadnego zalecenia statku męskiego, ale raczéj upornym się być i głupim taki pokazuje, który ze złego nie wychodzi a z błota, w które upadł, nie powstaje. Bójcie się Pana Boga swego, który złych i niesprawiedliwych praw pisać zakazuje i srodze o to karze... Nie życzcie sobie i potomstwu swemu szkód dusznych i zwierzchnych, które ze złych praw pochodzą; okiełznajcie te bestye nierozumne, aby niewinnych nie mordowały i nie uciskały. Nie skwapiajcie się też na pisanie i rozmnażanie konstytucyj, po których ugęszczaniu złe obyczaje i niezbożność ludu naszego poznać. Lepiéj się na nie dobrze rozmyśléć, i imi nie zagęszczać, a praw się boskich i ludzkich dokładać, a potężną im i nieodwłoczną egzekucyą dawać, prosząc Pana Boga, aby on oczy wasze oświecał a ducha świętego zesłał, mówiąc: Zakonodawco nasz Jezu Chryste, rządź ty Sam nas i sprawy, a z ręki i karności swéj nas nie wypuszczaj; pisz prawa twe palcem twoim na sercach naszych, abyśmy cię i bliźnie nasze dla Ciebie i rzeczpospolitę naszę uprzejmie miłowali, w prawach naszych czci świętéj twojéj i kościoła twego, i sprawiedliwości świętéj ochraniali i wszystkie na dobre ludu twego i pomnożenie pobożności pisali i wykonywali.

II. Воззваніе къ покаянію сыновъ Польской Короны.

(Nawoływanie do pokuty synów Korony Polskiéj).

Obejrzawszy grzechy nasze tak wielkie a widząc iż na nie sprawiedliwość ludzka powinna ustąpiła, czegoż czekać jedno sprawiedliwości Bożéj, aby na nie nastąpiła? która woła do Boga, mówiąc: „Powstań Boże, osądź ziemię. Tyś jest dziedzicznym panem nad wszystkimi narody. Tyś najwyższy sędzio wszystkiego świata. Nie będzie li sprawiedliwości, rzekną, iż Boga niemasz, świat, jako dom bez gospodarza, czeladka oczy sobie łupią, rządu nie masz. Abo rzekną, tylo grozi, a miłosierdzie, które u niego wielkie jest, gniew jego przerywa i oddala...

Niə mówcie: dawno tak wołacie i grozicie a nic nie masz. Mówicie: *nierządem Polska stoi.* Wiemy, przewłóczny jest Pan Bóg, ale też prawdziwy i w swojej sprawiedliwości nieodmienny... Drugdy Pan Bóg czeka upamiętania naszego, którego gdy niemasz, dostałości grzechów, aby się na wieczne piekło zebrały, czeka, aby się doskonale i karania doczesnego dosłużyli a Boska cierpliwość i do miłosierdzia gotowość wstawić się jaśniéj mogła. O siedmi narodach w Palestynie mówi Pan Bóg: „Jeszcze się nie dopełniły grzechy ich.“ I jeszcze dopełnienia tych grzechów czterysta lat czekał. Co i Pan Jezus faryzeuszom przekłada mówiąc: „Dopełniajcie miary grzechów swoich, jako i ojcowie waszy.“ Gdy się większe grzechy i w większą hardość i miłość świata podniesiecie i na głupszą się bezpieczność udacie, przyjdzie czas boży i czas pomsty boskiéj na was. I tak było. Rośćże w grzechy opłakany narodzie nasz! aż się w nich zstarzejesz. Dolewaj beczki gniewu Bożego, aż się rozpukniesz. O niestety na głupstwa twoje! toć mię męczy: *nierządem stoim.* Ba! nierządem upadniemy i ślepotą, którą nas złość nasza zaślepiła, iż do rządu nie przychodzim a z ręki naszéj się wydziera, i prędkiego i wedle rozumu przyrodzonego podobnego upadku swego nie czujem.

Bych był Izajaszem chodziłbych boso i na poły nagi, wołając na was rozkoszniki i rozkosznice, przestępniki i przestępnice zakonu bożego: „Tak was złupią i tak łystać łystami będziecie, gdy nieprzyjaciele na głowy wasze przywiedzie Pan Bóg i w taką was sromotę poda, i będzie wam złość wasza, jako mur porysowany wysoki, który, gdy się nie spodziejecie, upadnie. I jako garncarska flasza mocno o ścianę uderzona, z któréj się nie najdzie skorupa na noszenie trochy ognia i poczerpnienie trochy wody z dołku.“ Ustawicznie się mury rzeczypospolitéj naszéj rysują, a wy mówicie: nic, nic, *nierządem Polska stoi.* Lecz gdy się nie spodziejecie; upadnie i was wszystkich potłucze. I jeszcze z tymże Izajaszem wołam na cię Korono Polska i Wielkie Księstwo Litewskie: Biada niezbożnemu, zapłacą mu robotę ręki jego. Kto wam błogosławieństwo obiecuje, zdradza was. Przyjdzie Pan na sąd, żeście wypaśli winnice jego (kościół boży i rzeczpospolitą), złupienie ubogich w domu waszym.“ I indziej grozi tenże prorok: „Owo pan rozproszy ziemię i obnaży ją, i utrapi, i pogubi obywatele jéj, i co ucierpi lud, to i kapłan, co sługa to i pan jego, co służebnica, to i pani jéj, co kupujący, to i przedający, co dłużnik, to i pożyczalnik. Ziemia spustoszeje i łupiestwy zwojowana będzie. Zarażona jest od swych obywatelów. Bo przestąpili zakon, poodmieniali prawa, potargali przymierze wieczne, i dla tego pózrze ziemię przeklęctwo i grzeszyć i szaléć obywatele jéj będą i wzdychać będą, co byli wesołego serca. Ustanie wesele i bębny, i muzyki. Nie będą popijając śpiewać, gorzki będzie napój pijących.“ A któż się na takie nędze nie przelęknie?

Bych był Jeremiaszem, wziąłbych pęta na nogi i okowy i łańcuch na szyję i wołałbych na was grzeszne, jako on wołał: „Tak spętają pany i pożoną jako barany w cudze strony.“ I ukazałbych zbutwiałą i zgnojoną suknią, którą trząsnąwszy, gdyby się w perzyny rozleciała, mówiłbych do was: „Tak się popsuje i w niwecz obróci, i w dym a w perzynę pójdzie chwała wasza i wszystkie dostatki, i majętności wasze.“ I wziąwszy garniec gliniany a zwoławszy was wszystkich, uderzyłbych mocno o ścianę w oczach waszych mówiąc: „Tak was po-

gruchocę, mówi Pan Bóg, jako ten garniec, którego skorupki spoić się i naprawić nie mogą"i wołałbych jako on, płacząc: „Kto głowie mojéj doda wody i źródło łez oczom moich, abych we dnie i w nocy opłakał pobite ojczyzny i narodu mego." I jeszcze gorzkiém sercem wzdychając i łkając tenże prorok mówił: „O jakoś owdowiało ludne i pełne królestwo! płacząc w nocy, płaczesz i łzy twoje na jagodach twoich, niemasz, ktoby cię ucieszył z onych miłych przyjaciół twoich, wszyscy tobą pogardzili, stali się nieprzyjaciółmi twymi. Spadła z ciebie wszystka ozdobność, wojewody i pany twoje pędzą w niewolą, jako barany słabe, które i paszy nie najdują, Lud wszystek stęka, chleba szukając, i drogie rzeczy za pokarm dają tylko na ochłodę dusze. W polu miecz a w domuż takaż śmierć. Co było w oczach pięknego wszystko upadło i ołtarzami swemi pogardził Pan Bóg i kościoły podał w ręce nieprzyjacielskie. Starzy na ziemi siedzą zamilkli, posypali popiołem głowy swoje, włosiennicą przepasali się, spuścili na ziemię twarze swoje. Ustały od płaczu oczy moje, zatworzyły się wnętrzności moje, wylała się wątroba moja nad uciskiem ludu mego, patrząc na dzieci umierające po ulicach, wołając na matki, gdzie chleb? gdzie wino? a dusze wypuszczają na łonie matek swoich. Ustalo wesele serc naszych, obróciło się w płacz śpiewanie nasze. Spadła korona z głowy naszéj, biada nam, żeśmy pogrzeszyli. Przyszedł koniec nasz, spełniły się dni nasze. Uiścił Pan Bóg pogróżki swoje nad nami, dla wielkości mnóstwa złości naszych." I rzekł Pan Bóg do proroka swego: „Wyrzuć je, patrzéć na nie nie chcę, niech idą i spytaliśmy: gdzież pójdziem?—powiedziano: tak mówi Pan Bóg: kto na śmierć, ten na śmierć, kto na miecz, ten na miecz, kto na głód, ten na głód, kto w niewolą, ten w niewolą; któż się nad nami zmiłuje? któż się o nas zasmuci? kto pójdzie prosić o pokój nasz? by Mojżesz i Samuel powstał, a za nami się wstawił, nic nie zjedna.

Był bych Ezechielem, ogoliwszy brodę i głowę, włosy bych na trzy części rozdzielił i spaliłbych jednę część, a drugą bych posiekał, a trzecią bych na wiatr puścił i wołał bych na was: „Jedni z was poginiecie głodem, a drudzy mieczem, a trzeci się po świecie rozproszycie." I nie wychodziłbym z mieszkania mego drzwiami, ani oknem, alebych ścianę przekopał, w rzeczy uciekając i wołałbych na was: „Tak się z wami stanie, żadne was zamki, twierdze nie obronią, wszystkie nieprzyjaciel wywróci i was pogubi.

Bych był Jonaszem, chodząc po ulicach, wołałbych na was: „Czterdzieści dni nie wynidą a Niniwe abo to królestwo wasze upadnie."

Bójmy się wżdy tych pogróżek, choć doczesnych i tu na ziemi na one się i piekielne nędze oglądając, które siedem tysięcy kroć cięższe są. Pokutujący temi się doczesnemi wypłacą a twardzi w złościach tu piekło swoje poczną. Ja-ć objawienia osobliwego od Pana Boga o was i o zgubie waszéj nie mam, ale poselstwo do was mam od Pana Boga i mam to poruczenie, abych wam złości wasze ukazował i pomstę na nie, jeśli ich nie oddalicie, opowiadał; wszystkie królestwa, które upadały, takie posłańce boże i kaznodzieje z porządku kapłańskiego i prorockiego miały, którzy im wymiatali na oczy grzechy ich i upadek oznajmiali.... My téż słudzy waszy od Pana Boga porządkiem kościelnym do was wysłani, patrząc na tak srogie bezkarności i grzechy królestwa tego, z żałością i z płaczem z wielkiego bólu serdecznego opowiadamy wam upadek wasz. Nie z objawienia boskiego, bo nie wiemy co się w sercu waszém zawiąże, i co z wami, i jako, i którego czasu uczyni Pan Bóg wasz, ale z rozkazania i z powinności poselskiéj, którą na nas włożył i kazał wołać: „oto czterdzieści dni a wszyscy się zapadniecie." Jeśli z grzechów nie powstaniecie, wszyscy poginiecie. Na strażéj postawieni musim dawać znać, abyśmy krwie waszéj na się nie obracali. Idzie nieprzyjaciel, gotujcie obronę. Wielki i przemożny nieprzyjaciel grzechów i grzeszników jest Pan Bóg. Umie i może barzo ukarać i gubić, straszno barzo wpaść w ręce jego; nie tak jako w ludzkie, z których sama śmierć wybawia, i na karanie mocy wielkiéj i wiecznéj nie mają. Obrony na boski gniew i moc niemasz, jedno pokajanie a ucieczka do miłosierdzia jego, póki czas nie minie a sprawiedliwość miłosierdziu nie zastąpi.

СТАНИСЛАВЪ ГРОХОВСКІЙ.

(STANISŁAW GROCHOWSKI).

1540—1612.

Родомъ изъ Мазовіи, учился въ іезуитской школѣ въ Пултускѣ, затѣмъ вступилъ въ духовное званіе и получилъ канонію сперва въ Унѣвѣ, потомъ къ Крушвицѣ, но въ 1603 г. потерялъ ее за колкую сатиру (Babie koło) на польскихъ епископовъ и послѣ того переселился въ Краковъ, гдѣ умеръ и похороненъ. Гроховскій писалъ духовные гимны (Hymny kościelne, Kraków, 1598), панегирики, историческія пѣсни и сатиры на латинскомъ и польскомъ языкахъ, которыя выходили въ свѣтъ отдѣльными книжками въ Познани и въ Краковѣ въ 1574—1611 г. Первое полное собраніе его польскихъ стихотвореній издано въ Краковѣ въ 1607 г. п. з. „Księdza Stanisława Grochowskiego wiersze i inne pisma co przebrańsze częścią z łacińskich przełożone, częścią od niego samego napisane," 2-oe и 3-ье изданія тамъ же въ 1608 и 1609 гг. Четвертое изданіе вышло въ Краковѣ въ 1859 г. въ Biblioteka polska K. J. Turowskiego въ 2 томахъ п. з. „Poezye ks. Stanisława Grochowskiego." *Пособія:* J. Drozdziewicz, O życiu i pismach księdza S. Grochowskiego (при 2-омъ томѣ послѣдняго изданія сочиненій); J. Wasilkowski, O życiu i pismach St. Grochowskiego (Sprawozdanie dyrekcyi gimnazyum IV we Lwowie za rok szkolny 1880); G. Czernicki, Stanisław Grochowski (J. Łepkowski, Starożytności i pomniki Krakowa); J. Łukaszewicz, Babie koło, chwila z życia Grochowskiego (Tygodnik Illustrowany 1864, IX, 206).

I. Пѣсни славянской Калліопы по случаю побѣды подъ Бычиною.

(Pieśni Kaliopy słowiańskiej na zwycięstwo pod Byczyną).

Пѣснь I.

(Pieśń I).

Słuchajcie mię wszystkie kraje,
Którym Zygmunt prawa daje,
Tym czasem koronowany:
Zacznę wam rym niesłychany.

Przesławna polska korona,
Łzami i krwią swych zmoczona,
Westchnęła ku naświętszemu
Panu niewysławionemu.
A jeśli pomnię, te były
Słowa, które przychodziły
Przed on Majestat straszliwy,
Ten głos jéj był żałościwy:
O Boże nieogarniony,
O sędzio nienaganiony,
Gwoli niewinności mojéj,
Zasiądź na stolicy swojéj.
Oto sąsiad nieżyczliwy,
W oczach moich, Boże żywy,
Roztoczył chorągwie swoje,
Chcąc posieść dziedzictwo moje.
Co gorsza, bracia domowi
Przyczyną temu ogniowi:
Ogniowi trwogi pełnemu,
Pożarowi podobnemu.
Powstań przeciw ich złéj radzie:
Oto lud w wielkiéj gromadzie
Na cię czeka, jeśli złemu,
Czy dasz upaść cnotliwemu.
Tak woła w niebo ona
Żałosna polska korona,
A płacz jéj nieutulony,
W uszach pańskich nie był płony,
Pan widząc, kto praw, kto krzywy,
Dał ratunek sprawiedliwy,
Nowemu w Polsce królowi,
I wojska jego wodzowi.
Tamże zaraz poimani,
Domowéj wojny hetmani;
A drugich strach wielkooki
Chwytał, kędy mógł, za boki.
Drudzy poszli w niskie kraje,
Gdzie noc nigdy nie ustaje.
Zostawiwszy w polu ciała,
Tam gdzie pomsta boża chciała.
Tam gdzie hetman Jan Zamoyski,
Z potężnemi swemi wojski,
Rozsławił światu Byczynę,
Na smutną Niemcom nowinę.

Пѣснь V.

(Pieśń V).

Ojcze ojczyzny witaj z tak fortunnéj drogi,
Gdzieś z naszych karków składał jarzmo ciężkiéj trwogi.

Patrz jakie chęci ludzkie, przeciw tobie wstają,
Słuchaj jaki-ć dank ludzie na wsze strony dają.
Zgromiłeś serca panu swemu nieżyczliwe
I w niwecz-eś obrócił ich dumy chlubliwe.
Przez cię Bóg upór ludzki i płoche ich rady,
Głowom niespokojnym dał na znaczne przykłady.
Zadałeś sromotny raz nieprzyjacielowi,
I dałeś go w nowy słuch wszystkiemu światowi.
Widzi to, a z bólu schnie zazdrość niechętliwa:
Lecz ta zginie, a sława twoja wiecznie żywa.
Idź z bożą życzliwością, drogą naznaczoną,
Na skałę nieśmiertelnéj cnocie poświęconą;
Jedni z piórem nad twemi sprawami zasiędą,
Drudzy w rozlicznym kruszcu twarz twoję lać będą.
Między którymi snać też nie będzie wzgardzona
Muza moja w słowiańskie strony opatrzona.

2. Элегія на смерть Яна Замойскаго.

(Łzy smutne po zejściu Jana Zamoyskiego).

A z kimże cię porównać wielki bojowniku,
Wielki tryumfatorze, ojczyzny strażniku?
Z kim porównamy twoje bohatyrskie siły,
Twe dzielności mocarzu, które cię zdobiły?
Mężniejszy-ś był nade lwa, Kamille północny,
Czujniejszy nad pasterza, który przez czas nocny
Trzyma straż nad trzodą swą, by zwierz głodny szkody
Nie uczynił w owieczkach, zażywszy pogody.
Przeniknąłeś obłoki, orle górnolotny,
Pod którego skrzydłami szedł żołnierz ochotny,
Pewien swego obłowu, bo gdzieś jedno leciał,
Bez sławy, bez korzyści, nigdyś nie przyleciał.
Teraz jako zwierz chodzi, odyńca pozbywszy,
Tak żołnierz głowę zwiesił ciebie utraciwszy.
Taka twarz jest dziś synów po twojém odeściu
Co mam rzec o matczynéj szkodzie i nieszczęściu?
Jako kiedy z królewskiéj kosztownéj korony
Wypadnie przedni klejnot misternie zrobiony,
Traci glanc i ozdobę koła pozornego:
Toż śmierć tobie przyniosła, Polsko, Zamoyskiego,
Z któregoś męstwa sobie w pokoju wytchnęła,
I sławęś na wszystek świat głośno brzmiącą wzięła.
Utraciłaś klejnot swój, Polsko, zacna pani,
Którą szkodą przy tobie wszyscychmy skarani.
Stracił król senatora, wodza zbrojne roty,
Zbyły granice stróża, obrońce sieroty;
Zbyła ojczyzna ojca, żołnierze hetmana,
Słudzy jakiego nigdy nie będą miéć pana.

Rzekę: wszystka Europa strażnika straciła,
Straciła swą nadzieję, bo myśl jego była
Jeszcze choć i na starość nie zalegać pola,
A otrzéć się o mury Konstantynopola.
Oddajmyż ostateczną posługę żałości,
Wszyscy ojcu ojczyzny według przystojności,
Pokażmy się wdzięcznymi znacznych posług jego,
Nie rychło przyjdzie płakać jemu podobnego.

3. О книгѣ Ѳомы Кемпійскаго „De imitatione Christi."

(O książce Tomasza a Kempis „De imitatione Christi").

Ta książka jest, która mię sokiem swéj słodkości
Pokrzepia i zagrzewa w mojéj oziębłości;
Bądź ja zdrów, bądź odmianę jaką w zdrowiu czuję,
Zawsze pociechę swoję w téj książce znajduję.
Zda mi się, że w niéj ciało i duszę omywam,
I myśli rozpuszczone do serca zwoływam.
Stawam się inszym mężem; prowadź mię słabego
Boże! który oświecasz z Twoich sług każdego.

4. На пѣніе пѣтуха въ полночь.

(Na północne kurowe pianie).

Panie! który swoją mocą,
Dzień sprawujesz z ciemną nocą,
Ty chcąc nam ulżyć tęskności,
Prowadzisz czas w odmienności.
Dałeś godziny do spania,
Dałeś drugie do powstania:
Z którém, gdy noc jako morze,
Nie czekamy rannéj zorze.
Ona niż przyjdzie leniwa,
Kur, jako zwykł noc przerywa;
Ma swe czasy rozmierzone,
Których nas budzi uśpione.
Nie tylko kurowe pienie,
Chwali Cię wszystko stworzenie;
Wysławiają ludzkie zbory,
Sławią i anielskie chory.
Przyjmij też Panie wszechmocny!
Sługi swego ten psalm nocny;
Niech Ci będą nie przyjemne,
I nocne chwały i dzienne.
Przytém i drugie zabawy,
Racz zdarzyć, Ojcze łaskawy!
Niechaj w ludziech dary Twoje,
Wielbią ze mną strony moje;

Które gdy będę wynosił,
Jeślibym się gdzie unosił
Od prawdy Twéj i od Ciebie,
Wracaj mię zaraz do siebie.
Gdy się za ludźmi udawam,
Sercem niech z Tobą przestawam;
Bo okrom Twéj wielmożności,
Widzę świat pełen próżności.
O królu na wielkiém niebie!
Gdy ja mam na myśli Ciebie,
Zda się jakobym ubogi
Poeta, znalazł skarb drogi.
Rozpędź-że nocne ciemności,
Od serdecznych mych skrytości;
Aza dusza moja płocha,
W Twéj światłości się zakocha.
Naccz mię, kapłana swego,
Strzedz się zabaw świata tego;
We złych raziech rękę podaj,
Do służby swéj łaski dodaj.
Prowadź mię sam z łaski swojéj,
Niechaj słucham woli twojéj;
Która niech do ostatniego.
Prowadzi mię grobu mego.

5. Виридарій, или цвѣты духовныхъ риѳмъ о младенцѣ Іисусѣ.

(Wirydarz albo kwiaty rymów duchownych o dziecięciu Jezusie).

Поклоненіе осла и вола.

(Pokłon osła z wołem).

Wa nie umiewa oracyj,
Przed dziecięciem klęczwa raczéj,
A siana z obroku swego
Pozwólwa pod boczki jego,
Parą go swą zagrzewając,
To, co możewa, działając.
Obadwa w rozum obrani,
Jednak znać, że Bóg dziś z nami,
Zkąd uszczęśliwi trzykroć nie raz,
Mawa coś nad ludzie teraz.
O dziecię niewysławione,
Miéj cześć przy nas urodzone.
Tego szczęścia i anieli
Nie wiem by nam nie zajźrzeli.
Lecz królowie następują,
I upominki gotują.
Moja też rzecz końca doszła.
Dosyć tak, ile na osła.

Божья Матерь къ соловью.

(Matka Boska do słowika).

Słowiczku ptaszeczku leśny,
Nauczony wdzięcznych pieśni,
Przyleć z głoskiem ulubionym,
Przybądź z gardłkiem ucieszoném.
Ratuj matkę śpiewającą,
Przy synaczku swym siedzącą.
Aza rychléj uśnie z twego
Śpiewania tak roskosznego.
Co się bawisz przy szelinie?
Lepiéj z ludźmi, ile zimie.

Gotowe potrzeby przecie,
Samo cię nakarmi dziecię.
Przyleć mistrzu ptastwa wszego,
Do Jezusa maluczkiego.
Przybądź do kolebki mojéj,
Nie ujdziesz zapłaty swojéj.
Kiedy tu zetrwasz śpiewając,
Pokłon Panu swemu dając,
Słowiczku mój, nie potrzeba,
Wezmę cię z sobą do nieba.

Божья Матерь поетъ младенцу Іисусу.

(Matka Boska śpiewa nad dzieciątkiem Jezus).

Uśni dziecię, uśni moje,
Uspokój członeczki swoje,
Niech cię kaszel nie morduje,
Niechaj ci nic snu nie psuje.
Ani tchni teraz pieseczku,
Ani gruchni gołąbeczku,
Milczcie wszyscy a nie szepćcie,
I cichutko ziemię depćcie.

Nynaj dziecię drogie moje,
Niech zwiąże sen oczki twoje.
Wszyscy się uspokoili,
Uśni zdrów, śpi synu miły.
Sameć wiatreczki sprzyjają,
Wdzięczniejszego snu dodają,
Abyś w dłuższy i wdzięczniejszy
Sen zaszedł a wstał rzeźwiejszy.

Gdy kołysząc śpiewam krótkie
Piosnki dzieciąteczku słodkie,
Gdy wzruszam słodkiego pienia
Dla dziecięcego uśpienia,
Przyszedł pieśnią ubłagany,
Sen dziecięciu pożądany.

W tém się sercu memu miła
Dziecinka uspokoiła.
Nie postały, jako żywy,
Przedtém na świecie te dziwy,
Oto Boga sen zajmuje:
Ten śpi, który zawsze czuje.

АНДРЕЙ ЗБЫЛИТОВСКІЙ.

(ANDRZÉJ ZBYLITOWSKI).

Сынъ Станислава, родился гдѣ-то въ краковскомъ воеводствѣ, но неизвѣстно въ которомъ году. Въ юности Збылитовскій путешествовалъ за границею и, возвратившись оттуда, жилъ при дворѣ Стефана Баторія и Сигизмунда III. Съ послѣднимъ Збылитовскій ѣздилъ въ Швецію въ 1594 г.; спустя два года возвратился онъ въ свое помѣстье въ саноцкомъ уѣздѣ подъ Карпатами. Годъ его смерти неизвѣстенъ. Самыя важныя сочиненія Збылитовскаго: 1) Droga do Szwecyi najmożniejszego w północnych krainach pana Zygmunta III, króla polskiego i szwedzkiego w r. 1594 odprawiona (Краковъ, 1597, Варшава, 1854, въ Biblioteka starożytna pisarzy polskich K. Wł. Wójcickiego II 13), 2) Żywot szlachcica we wsi (Краковъ 1597, Познань, 1853). Объ эти сочиненія изданы въ третій разъ въ Biblioteka polska K. J. Turowskiego (Краковъ, 1880).

Жизнь шляхтича въ деревнѣ.

(Żywot szlachcica we wsi).

Żywot pobożny śpiewam, a ty Ceres hojna,
Co dary ludziom dajesz bogini spokojna,
(Z któréj łaski winnice słodkie grona dają,
I z pól rodzajnych zboża swoje zgromadzają
Pracowici oracze, i potu ciężkiego
Nagrodę słuszną biorą do gumna swojego),
Użycz mi proszę teraz zwykłéj łaski twojéj,
Żeby ludzie umieli poznać z pieśni mojéj,
Jako żyć na swobodzie, w cnocie, w przystojności,
W lubym pokoju, bez trosk zbytnich w pobożności.
Nie zajrzę ja nikomu ani morzem pływać,
Ani bogactw rozlicznym sposobem nabywać,
Ani miast murowanych, ni zamków warownych,
Ani wielkich pieniędzy, ni dworów budownych.
Ni opon drogotkanych, ni sklepów zakrytych,
Ni kosztownych pałaców i twierdz niedobytych.
Mam chłodnik przeplatany klonem gałęzistym,
Mam dom z jodły ciosanéj, jest nad przezroczystym
Zdrojem las jaworowy, są wysokie dęby,
Z których twierdze składają, i obronne zręby,
I wodopławne szkuty, jest i mgła sośnina,
Z któréj bywa na mój stół częstokroć zwierzyna,
Zajączek, co go w sieci myśliwiec dostanie,
Jarząbek, który w sidle na drzewie zostanie,
Kuropatwa niejedna co w sak dziany wnijdzie,
Rzadko bez tego do mnie chłopek mój więc przyjdzie.
A jeśli mu fortuna tego nie da w lesie
Dostać, tedy kapłona albo gęś przyniesie,
Albo małe koźlątko, lub z rzeki kaczora,
Jednak darmo nie przyjdzie on nigdy do dwora.
Nie pragnę ja podpierać cudzych drzwi ramiony,
I biegać za nastułką pańską jak szalony.
I nie dbam, żeby orszak sług za mną ubranych
Strojno chodził, w jedwabnych szatach drogotkanych.
Coby wąsy płukali zawżdy w winie moim
I woźnicom go w kufle nalewali swoim,
Czupryny wygoliwszy, na piórka dmuchali,
Podkówkami jak szkapy w ziemię kołatali,
Ostrogami brząkając, jako bocianowie
Wzniozszy ramiona chodząc, udatni magrowie
W owych kęsych sukienkach, których ukracają
Co raz. Co widzieć jakich już strojów nie mają.
Na każdy rok strój nowy. Więc to pokazuje
Z wierzchu szata, co się w nim téż statku najduje.
Odpuśćcie mi, że wam tak już przemawiać muszę
Cni Polacy, i spraw tu waszych nieco ruszę,

Jak głupi wieśniak. Na co obracacie swoje,
Powiedźcie mi, dochody? Na zbytek, na stroje,
Na pachołki, na konie na wozy kosztowne,
Na półmiski, na wino: więc miasta budowne
Do inszych posyłacie, bo wasze dochody
Temu zdołać nie mogą, miasta wsi i grody.
Więcéj dziś drugi sług ma niżli we wsi kmieci,
Na te klatki majętność wasza teraz leci.
Nie było takich zbytków za cnych przodków waszych,
Dopiéro się poczęły świeżo za lat naszych.

. . . . . .

Ja mam swoje uczciwe zabawy przystojne,
Ja wolną myśl od troski, i życie spokojne.
Zasiadszy z przyjacielem w pachnącym ogrodzie,
W chłodniku przeplatanym, przy strumiennéj wodzie,
Pod jaworem szerokim, to przy lutni śpiewać,
To w struny bić ucieszne, a każę nalewać
Chłodnego wina w czarę, a za jego zdrowie
Wiele ich ja wypiję, a kto to wypowie?
Miasto arfy, i fletów, i bębnów miedzianych,
I krzykliwych kornetów, i cyter rzezanych,
Niechaj wdzięczny słowiczek w gęstéj topolinie
Gardłkiem swém wyprawuje, niechaj w oziminie
Skowronek mały krzyczy; niechaj jasne zdroje
Wdzięcznym szumem spokojnie bawią uszy moje.
Jeśli zaś swoje oczy wejrzeniem wesołém
Z nim ucieszyć będę chciał, ujrzym, ano kołem
Stoją Tatry wysokie, i długie Biesciady,
I bory gałęziste, i szczepione sady,
I u saméj wsi widać gaje jaworowe,
I wesołe dąbrowy, i drzewa bukowe,
I rzeka tuż pod górą, na któréj dwór leży.
Szum wdzięczny po kamieniach czyniąc bystro bieży:
A po niéj tratwy płyną, i z zbożem komiegi,
I ciosane wanczosy tuż pod same brzegi;
Młyn na niéj u którego obrotne biegają
Koła, co mnie żywności część nie małą dają.
Usłyszę jeszcze wespół z nim w ogrodzie moim,
Jako piękny słowiczek nad ciekącym zdrojem
Gardłkiem swém wyprawuje, i gżegżołka w sadu
Miasto lutnie i fletu śpiewa do obiadu.
Obaczę jeszcze z okna na sali swém okiem,
Ano bydło do domu bieży wielkim skokiem,
Czując, że już noc bliska: bo wieczorna zorza
Znienagła postępuje z głębokiego morza;
Pasterze za niém idą, po lekku śpiewając,
A w wierzbową piszczałkę pięknie przygrywając,
I młode pastereczki w płótnie biało tkaném,
Każda co z lasa niesie w wieńcu przewijanym:

Ta orzechy, ta rydze, ta słodkie maliny,
Ta dojrzałe podziemki, ta czarne jerzyny,
Ta w koszyku plecionym wieniec kadzidłowy,
Owa wiązań bukwice, ta kwiat kalinowy.
Więc wtém popędzą owce i małe jagnięta
Na noc do zwykłych obór, i młode koźlęta,
Tłuste stado, i insze bydła rozmaite,
Z którego biorą co rok nabiały obfite.
Zaś pojrzym na ogrody pięknie ogrodzone,
I na stawy porządnie wszystkie narybione:
Ano w tym tłuste karpie i leszcze pływają,
W drugim dosyć karasi, w inszym zaś biegają
Z ostrym grzbietem okunie i szczuki zuchwałe,
Pstrągi i brzany w sadzu i śliżyki małe.

ПЕТРЪ ЗБЫЛИТОВСКІЙ.

(PIOTR ZBYLITOWSKI).

1569—1649.

Сынъ Яна, учился въ Краковѣ, затѣмъ путешествовалъ по Италіи, Африкѣ и Сициліи. Возвратившись на родину, Збылитовскій участвовалъ въ сраженіяхъ противъ Наливайки. Онъ былъ избранъ краковскимъ земскимъ подсудкомъ и затѣмъ земскимъ судьею. *Сочиненія*: 1) Rozmowa szlachcica z cudzoziemcem (Краковъ, 1600 и 1860 въ Biblioteka polska K. J. Turowskiego,—2) Przygana wymyślnym strojom białogłowskim, Краковъ, 1603, два изданія,— 3) Schadzka ziemiańska, Краковъ, 1605, Варшава, 1854 въ Biblioteka starożytna pisarzy polskich K. Wł. Wojcickiego, III 23, Краковъ, 1860 въ Biblioteka polska K. J Turowskiego.

Сходка шляхтичей.

(Schadzka ziemiańska).

A coś owo powiedział: ludzkie zachowanie
Lepsze nad insze rzeczy i nad dobre mienie.
Przyznawam to, sąsiedzie, że droższe niż złoto,
Ale jako się starać, powiem krótko oto.
Rozumiesz ty, iże to zachowanie trwałe,
Kiedy się z kim opijesz, i ofiary całe,
Albo kiedy częstujesz dostatkiem każdego,
W rzeczy dla zachowania zbywasz dobra twego.
O niemądra takowa bywa ludzka rada,
Bo miasto zachowania, między nimi zwada.
Gdyż cokolwiek pijany komu obiecuje,
Skoro mu łeb wyszumi, o tém już nie czuje.
A owi zaś co z tobą przepiją i zjedzą,
Póki co masz, o tobie tylko wiedzą,
Skoro natrze nieszczęście, nie ujrzysz żadnego,
Żeby cię miał ratować w upadku nędznego.

Jedni się z ciebie śmieją, drudzy urągali,
Jakoby cię jak żywo, niebożę nie znali.
A ty wspomniawszy sobie na swe częstowanie,
Przez któreś chciał otrzymać u nich zachowanie,
Serce się w tobie pada, wstyd się w oczu snuje,
Dopiéro cię twój własny rozum w tém winuje,
Żeś niemądrze szafował tém, coć Bóg był raz dał,
Jako ciężko nic nie mieć dopiéroś to poznał.
Miéj ty, jak chcesz, przyjaciół bogatych gromadę,
Niechaj i zacni będą, w każdym najdziesz wadę
Taką, żec rzadko co da, i ledwo cię widzi,
Przeto, iż już nic nie masz, czasem z ciebie szydzi.
Inszym sposobem trzeba szukać zachowania,
Nie opilstwem, nie z stratą i dobrego mienia.
Ale czém? samą cnotą, dobremi przymioty,
Szczerością, układnością, która idzie z cnoty.
Kto z ludźmi dobrze umie i ludzi szanuje,
Kto się ludziom przystojnie zawsze zasługuje,
Kto ludzkością układną ujmie sobie ludzi,
Kto szczerością uprzejmą serca ludzkie wzbudzi,
Kto nie leniw posłużyć, gdy przyjaciel prosi
Chudszego nad się okiem nigdy nie przenosi,
Możniejszemu nie hardy, a stan swój miarkuje,
A jako go Bóg chciał mieć, w tém się dobrze czuje.
Kto nie warchoł w sąsiedztwie, nie rad się pozywa,
Kto sztukami nie idzie, zdrady nie używa,
Machlerstwa i fortelu nie patrzy żadnego,
Któremiby miał podejść obłudnie drugiego,
Kto nie mówi o ludziach, ich spraw nie szacuje,
Każdemu prawdę rzecze, i prawdę miłuje,
Kto słusznie potrzebnemu jest zawsze użyty, —
Taki bywa u ludzi dobrze znakomity.
Nadto, kto sztuki chleba nie żałuje w domu,
A ochotę przystojną okaże dobremu,
Według swojéj możności przyjaciela raczy,
Nadewszystko we wszystkiém cnoty nie zabaczy, —
Taki nabył miłości, nabył zachowania,
Przystojnemi sposoby dostał szanowania.

ПЕТРЪ КОХАНОВСКІЙ.

(PIOTR KOCHANOWSKI).

1566—1620.

Сынъ Николая, племянникъ Яна, рыцарь Мальтійскаго ордена. П. Кохановскій нѣсколько лѣтъ провелъ въ Италіи и на островѣ Мальтѣ, принимая участіе въ морскихъ сраженіяхъ противъ турокъ; по возвращеніи на родину онъ былъ удостоенъ зва-

нія королевскаго секретаря. *Сочиненія*: Goffred albo Jeruzalem wyzwolona, przekładanie z Tasso (Краковъ, 1618, 1651, 1687 и др.) и Orland szalony z Ludwika Ariosto (впервые издано Яцкомъ Пржибыльскимъ въ Краковѣ въ 1799 г.).

Освобожденный Іерусалимъ.

(Jeruzalem wyzwolona).

Wojnę pobożną śpiewam i hetmana,
Który święty grób Pański wyswobodził:
O jako wiele dla Chrystusa Pana
Rozumem czynił i ręką dowodził,
Darmo miał sobie przeciwnym szatana,
Co nań Libią i Azyą zwodził:
Dał mu Bóg, że swe ludzie rozproszone
Zwiódł pod chorągwie święte rozciągnione.
Panno, nie ty, co laury nietrwałemi
Zdobisz w zmyślonym czoło Helikonie:
Lecz mieszkasz między chóry anielskiemi
Z gwiazd nieśmiertelnych uwitéj koronie.
Ty sama władnij piersiami mojemi,
Ty daj głos pieśni, a jeśli przy stronie
Prawdzie gdzie jakiéj ozdoby przydawam,
Niech Twéj niełaski za to nie uznawam.
Wiesz że za światem wszyscy tam bieżemy,
Gdzie więcéj Parnas leje swéj słodkości:
I prawdę prędzéj w ludzie więc wmówiemy.
Kiedy rym miękki doda jéj wdzięczności,
Tak zchorzałemu dziecięciu kładziemy
Na brzeg u kubka różne łagodności,
To gorzki napój pije oszukane,
Żywot i zdrowie biorąc pożądane.
Ty, cny Alfonsie, coś do bezpiecznego
Portu w złą chwilę łódź mą nakierował,
I tylko co już niepogrążonego
Sameś wydźwignął i sameś ratował,
Nie broń tym kartom czoła wesołego,
Którem ci jako ślub jaki zgotował,
Z czasem cię głosić będzie potém jeszcze,
Co cię ledwie tknie teraz pióro wieszcze.
Słuszna, jeśli się kiedy chrześcijaństwo,
Uspokoiwszy wnętrzne nienawiści,
Wodą i lądem ruszy na pogaństwo
Niesprawiedliwe odjąć mu korzyści,
Aby cię sobie wzięło na hetmaństwo,
Ziemią lub morzem, czegoć życzym wszyscy.
Tymczasem słuchaj, o naśladowniku
Gofreda, a w czas gotuj się do szyku.
Szósty rok mijał, jako ku wschodowi
Chrześcijańskie się wojsko wyprawiło:

Nicea zdzierżéć nie mogła szturmowi,
Antyochijéj fortelem dobyło,
Którą przeciwko możnemu Persowi
Wygraną w polu bitwą obroniło.
Potém Tortozę wziąwszy, miejsce dało
Zimie i roku nowego czekało.
Już téż i zima, w którą odpoczywa
Miecz wojny chciwy, prędko schodzić miała:
Kiedy Bóg wieczny z nieba, gdzie przebywa,
Co jaśniejszego (co od gwiazd bez mała
Jest tak wysokie i podobno zbywa
Jako się nizko ziemia na dół dała)
Spuścił wzrok z góry i we mgnieniu oka
Wszystko, co świat ma, obejrzał z wysoka.
Obejrzał wszystko i w Syryéj święte
Na chrześcijańskie oko skłonił pany:
I wzrokiem, którym myśli niepojęte
Bada i umysł ludzki niezmacany:
Widzi Gofreda, żeby rad przeklęte
Z miasta świętego wyrzucił pogany,
To jest wszystka myśl i to staranie
Nad świecką sławę i nad panowanie.

СТАНИСЛАВЪ ЖОЛКЕВСКІЙ.

(STANISŁAW ŻÓŁKIEWSKI).

1547—1620.

Родился въ Турникѣ подъ Жолковью (Żółkiew); учился во Львовѣ, затѣмъ поступилъ въ военную службу. Стефанъ Баторій назначилъ его полевымъ гетманомъ, а Сигизмундъ III—львовскимъ каштеляномъ. Жолкевскій принималъ участіе въ войнахъ, веденныхъ Стефаномъ Баторіемъ, въ сраженіи подъ Бычиною въ 1588 г.; въ 1610 году онъ разбилъ подъ Клушинымъ князя Димитрія Шуйскаго. Когда Сигизмундъ III не утвердилъ договора, заключеннаго имъ съ московскими боярами въ 1611 г., Жолкевскій оставилъ театръ военныхъ дѣйствій и уѣхалъ въ свои помѣстья. Въ это время онъ и составилъ записки о веденной имъ войнѣ. Въ 1618 г. король назначилъ его великимъ коронымъ гетманомъ а въ 1618 великимъ канцлеромъ. Жолкевскій погибъ въ сраженіи съ турками подъ Цецорою. Его записки, озаглавленныя: „Początek i progres wojny Moskiewskiéj“ были изданы во Львовѣ въ 1833, въ Москвѣ въ 1835 (Павломъ Мухановымъ, съ русскимъ переводомъ), во Львовѣ въ 1861 (Августиномъ Бѣлёвскимъ: „Pisma Stanisława Żółkiewskiego, kanclerza koronnego i hetmana“) и въ Парижѣ въ 1868 г. (Biblioteka ludowa polska). *Пособіе*: S. Gołębiowski, Hetman Żółkiewski (Biblioteka Warszawska, 1852, IV, 1).

Отрывокъ изъ записокъ „О началѣ и ходѣ московской войны“.

(Wyjątek z pamiętników „Początek i progres wojny moskiewskiéj“.

Poważny między historykami scriptor Philippus Commineus, opisując językiem francuskim Ludwika XI, króla francuskiego, i syna jego

Karolusa VIII sprawy, gdy tento Karolus VIII zawodził się na wojnę do królestwa Neapolitańskiego, utyskuje na niejakiego Bryssoneta, podłego i lekkiego człowieka, który do téj wojny perswazyami swemi króla przywiódł, i ukazuje przykład na tym Bryssonecie, jako częstokroć mali, podli, nikczemni ludzie mogą siła złego narobić. Bo i ta wojna powiodła się była zrazu królowi francuskiemu, ale koniec jéj był smutny, opłakany i wiele krwi rozlania, zburzeniem miast, spustoszeniem prowincyj stanęła.

Tymże sposobem i téj wojny moskiewskiéj zaciąg tak obfite krwi rozlania i tak wiele złych rzeczy, które się stały i jeszcze im nie koniec, z podobnego Bryssonetowi człowieka, pana Jerzego Mniszka, wojewody sandomierskiego, poszedł, który dla ambicyi i chciwości swojéj Hryćka, syna Otrepiejowego, który przez szalbierstwo zwał się carewiczem moskiewskim, Dymitrem Iwanowiczem, podjął się forytować, prowadzić na państwo moskiewskie przez podchlebstwa i oblesności, któremi samemi wiele mógł, za pomocą powinnego swego księdza Bernata Maciejowskiego, biskupa krakowskiego i kardynała, który natenczas miał wielką powagę u Króla Jego Mości, do tego rzeczy przywiódł, że dość wyraźnie téj sprawie Król J. M. faworyzował, jakoby przez szpary na to patrząc, przeciwko zdaniu wielu przednich senatorów, którym się to bardzo nie podobało. Doszło się tego dowodnie, wiedział i sam pan wojewoda sandomierski, że ten szalbierz nie jest Dymitr; przecie jednak, zaślepiony chciwością i pychą, upornie popierał to przedsięwzięcie. Działo się to roku 1604 przy schyłku jesieni. Zaciągnął nie mały orszak ludzi, część datkiem a najwięcéj obietnicami i nadziejami, bawiąc ich czas nie mały koło Lwowa z wielkim skwierkiem i uciskiem ludzi ubogich; poszedł potém na Kijów do siewierskiéj ziemi...

W takim stanie rzeczy przyjechał pan Wojewoda sandomierski z Hryćkiem Rozstrychą i skoro się z nim na granicy pojawił, czerń, pospólstwo moskiewskie zaczęło przystawać wedle przychylności do krwi panów swych przyrodzonych. Temu téż Hryćkowi dostawało zmysłu, wymowy, śmiałości, umiał ich traktować, udając się za tego, czém nie był. Jęły się rzeczy po moskiewskiém państwie mięszać. Czernichów zamek ukrainny przyjął go: oparł się był o Nowogrodek, którego bronił od Borysa niejaki Bosman; przysłał tam był wojsko Borys na odsiecz Nowogrodkowi z kniaziem Mścisławskim, ale się temu wojsku nie zdarzyło. Obronił jednak Bosman Nowogrodka, ale Putywl, najprzedniejszy zamek w siewierskiéj ziemi, zbuntowawszy się przeciwko Borysowi, posłał, oddając posłuszeństwo temu szalbierzowi. Było kilka potrzeb na różnych miejscach, pogromiony będąc ten szalbierz, uszedł do Putywla. A w tém na jego szczęście pogorszyło się zdrowie Borysa. Wysłał był wojsko wielkie, nad którém przełożył kniazia Wasyla Szujskiego i już to wojsko było u Kramów (zamek tak zowią w siewierskiéj ziemi) a wtém padła nowina, że Borys umarł. Jęło się zaraz wojsko one mieszać, kniaź Wasyl Szujski, zwoławszy wszystkich, długo mówiąc wywodził i ukazywał szalbierstwo tego Hryćka; był i stryj rodzony tego Hryćka, u którego się po zejściu ojca swego wychował, który przysięgą stwierdził, że na ręku swoich włożył do grobu carewicza Dymitra. Prosił i napominał ich, żeby nie skłaniali umysłów swych do tego szalbierza, ale raczéj pamiętając na przysięgę, którą uczynili zmarłemu Borysowi,

żeby synowi jego Fedorowi Borysowiczowi wiary i przysięgi dotrzymali. Uspokoiwszy wojsko, poruczył je kniaziowi Wasylowi Galicynowi i Bosmanowi, który dla obronienia Nowogrodka był też w niemałéj wadze. A sam kniaź Szujski bieżał do Moskwy, chcąc się znieść z kniaziem Mścisławskim i bratem swym kniaziem Dymitrem i innymi bojary, którzy byli w stolicy, o utwierdzeniu panowania Fedora Borysowicza i o uciszeniu tych tumultów. Wojsko ono, które zostało z Galicynem, jeśli z własnéj woli, jeśli też to (jako sława jest) za poduszczeniem Galicynowém zbuntowało się. Po zejściu Borysowém z onych spraw jego tyrańskich świeża nienawiść i u przedniejszych i u pospólstwa obciążyła syna jego, atoli zaraz Galicyn z Bosmanem jechali do Putywla do szalbierza, oddając posłuszeństwo imieniem owego wszystkiego wojska. Szalbierz posłał zaraz do Moskwy i tam przez sprawę niejakiego Tatyszczewa, Fedor syn Borysów i z matką swą poddanym został a szalbierz panem obwołany. Z Putywla aż do Moskwy z największém uszanowaniem prowadzony, tam przyjęty, koronowany i wszystkie państwo moskiewskie posłuszeństwo mu oddało. Nie piszę progresu téj sprawy dokładnie dla przedłużenia.

Były legacye do Króla J. M. i od Borysa o ten najazd, od pana wojewody sandomierskiego i od szalbierza, gdyż już na stolicy usiadł. Wyprawował gońca ten to szalbierz do Króla J. M., raili mu na to poselstwo kniaziowie Szujscy niejakiego Iwana Bezobrazowa, człowieka roztropnego, z którym mieli tajemną zmowę. Ten Bezobrazow rzkomo się wymawiał z téj legacyi, pretendując różne przyczyny, ale kniaź Wasyl Szujski tuż przy szalbierzu sfukał i złajał go a szalbierzowi perswadował, że nad Bezobrazowa do téj legacyi nie łacno sobie sposobniejszego trafi; i tak nad wolę jakoby swą podjął się Bezobrazow téj legacyi.

W Krakowie Króla J. M. zastawszy, sprawował ten Bezobrazow legacyę publicznie od szalbierza, zwyczajem zwykłym, który się zachowuje między królmi, oznajmując, że go Pan Bóg posadził na stolicy przodków, dziękując Królowi J. M. za chęć i życzliwość pokazaną, ofiarując przyjaźń sąsiedzką; tajemnie zaś wskazał do pana kanclerza litewskiego, żeby sam z nim mógł mówić; lecz dla suspicyj i dla tych, którzy z nim byli, nie zdało się Królowi J. M., żeby się pan kanclerz z nim zamykał; na tém stanęło, żeby prożby swoje, cokolwiekby miał w zleceniu, panu Gąsiewskiemu, staroście wieliskiemu, powiedział. Po oddaleniu świadków otworzył się z tém zleceniem, które miał od Szujskich i od Galicynów, którzy uskarżali się żałobliwie Królowi J. M., że na nich wsadził człeka tak podłego, lekkiego, uskarżając się daléj na tyrańskwo, na wszeteczeństwo, na zbytki jego i że ten człowiek z żadnéj miary nie jest godzien miejsca tego; więc iż chcą o tém myśléć, jakoby go znieśli, chcąc raczéj do tego rzeczy wieść, żeby na tém państwie królewicz Władysław panował. Ta była treść wskazania od bojar.

Respons publicznie dany do szalbierza w terminach Bezobrazowowi; tajemnie zaś bojarom kazał Król J. M. powiedzieć, iż żałuje tego, że ten człowiek, którego Król J. M. za własnego Dymitra miał, na tém miejscu usiadł i że się tak tyrańsko i nieprzystojnie przeciwko nim obchodzi, nie zagradzając im do tego drogi, żeby nie mieli o sobie radzić. Co się tyczy królewicza Władysława, Król J. M. nie jest tego umysłu,

żeby go miała uwodzić chciwość panowania i syna swego do takowéjże moderacyi chce miéć, podając to na wolę Bożą. Nikt oprócz pana kanclerza litewskiego, przez którego to szło, o tém nie wiedział na ten czas.

To się też godzi przypomnieć: pod ten czas wyjechał był z Moskwy jeden Szwed, który od carycy Marfy, matki nieboszczyka Dymitra, przyniósł to Królowi J. M., że choć tak w odkrytą znała się do tego szalbierza dla swych respektów, ale że on jéj synem nie jest. Miała u siebie wychowanicę Inflantkę Roznownę, którą czasu wojny inflanckiéj wzięto było dziecięciem małém; przez tę wychowanicę do tego Szweda, a przezeń chciała, żeby Król J. M. wiedział; co ztąd pochodziło, że ten szalbierz, Rozstryga chciał wyjąć syna jéj Dymitra z grobu z cerkwi uhleckiéj, gdzie natenczas był pochowany, wyrzucić rzkomo te fałszywego albo domniemanego kości Dymitra; onéj jako matce własnéj było żałosno; przecież przez subtelności niejakie zabieżała, temu, że nie ruszono kości z tego grobu, które potém za panowania Szujskiego przeniesione są do stolicy.

Wiedział pan wojewoda sandomierski o tém wskazaniu matki własnego Dymitra; lecz rozumiejąc, że pewne panowanie miało być tego impostora, nie przestał swego przedsięwzięcia. Toczyła się tragedya: wesele w Krakowie z pompą, droga do Moskwy na kotczych, na karetach z okrutnym orszakiem niewiast, białychgłów; wesele się odprawiło a zaraz w kilka dni szalbierza zabito i naszym się dostało.

КАСПАРЪ МЯСКОВСКІЙ.

(KASPER MIASKOWSKI).

1549—1622.

Родился въ Смогоржевѣ, учился въ коллегіи Любранскаго въ Познани, затѣмъ нѣкоторое время былъ во Львовѣ и Подоліи, потомъ жилъ въ своихъ помѣстьяхъ во Влощоновѣ и Смогоржевѣ. Мясковскій писалъ разнаго рода стихотворенія, которыя печатались отдѣльно (Łódź Opaleńska, Калишъ, 1608, Pielgrzym Wielkanocny, Краковъ, 1612. Wizerunek utrapionéj Rzeczypospolitéj, Herkules słowieński, Добромиль, 1612) и затѣмъ были изданы въ одномъ сборникѣ, о заглавленномъ „Zbiór rythmów przez Kaspra Miaskowskiego spisany“ Краковъ, 1612, Познань, 1622 и 1855, Краковъ, 1861 въ Biblioteka polska K. J. Turowskiego. *Пособія*: J. Rymarkiewicz, Wiadomość o życiu i pismach Kaspra Miaskowskiego, при Познанскомъ изданіи 1855 года; J. Przyborowski, K. Miaskowski (Tygodnik Poznański, 1862, стр. 244); H. Sienkiewicz, K. Miaskowski, studyum literackie (Tygodnik Illustrowany, 1870, V 276); W. A. Maciejowski, Nowe światło kujawskiéj strony (Kujawianin, kalendarz na rok 1883).

I. Пѣснь на Вербное Воскресеніе.

(Pieśń na Niedzielę Kwietnią).

Młódź izraelska świeże niosąc palmy,
A z Azafowych gęśli krzycząc psalmy,
Zabiegła na trop Królowi wiecznemu,
Dając cześć boską w ciele obecnemu.

Sypały zaraz i obfite kwiatki,
Jerozolimskie na czoło mu dziatki,
Dokąd go osieł nie doniósł do progu,
Poświęconego nawyższemu Bogu.
Niemniéj i pobocz tłumy idąc drugie,
Rózgi od drzewa oliwnego długie
Słały na drogę pod kopyta ośle,
I szaty, gdzie nie padły latorośle.
A jako słowik w zielonym więc gaju,
Słodkiém zwykł gardłkiem głos rozpuścić w maju,
Tak on wiek młody, jednym tonem zgodnie,
Wynosił rymy i spuszczał łagodnie.
Dawidowemu osanna! synowi,
Osanna! wtórząc, co sam berło wznowi
I stolec jego wywyższy na wieki,
Ani on spuści z wiecznéj go opieki.
Błogosławiony, co w imię Jehowy
Idzie dług za nas zapłacić gotowy,
Błogosławiony, bo czegóż nam z sobą
Nie niesie ten pan, jadąc swą osobą?
Córko syońska, oto król twój cichy
Wjeżdża na twój gród na oślicy lichéj.
Czemuż nie zabrzmi miedź mu z blanków twoja,
Aż twego dojdzie z pociechą podwoja?
Bo acz koń pod nim nie krzyczy wspaniały,
I wojska trąby nie prowadzą z działy,
Ani purpurą odziany on, ani
W telecie przed nim dworzanie ubrani:
Ale na podłém bydlęciu ubogi
Spuścił tak bose i bez strzemion nogi,
A od promienia nie zakrywszy głowy,
Prowadzi proste obok rybołowy.
W tym stroju przecie zwycięży świat hardy,
I skruszy krzemień w dzikich sercach twardy,
Obali i pnie nieżywe a z niego
Pociągną słowa w krąg ziemie od niego.
Jego się piekło nie oprze buławie,
I świat na miękkiéj zawstydzi się ławie,
Swawolne ciała pójdą wspak, do złotéj
Karności, za nią pójdą drugie cnoty.
Wejdźże szczęśliwie na Syon ojczysty,
W ten twój dzień Panie, i nam uroczysty,
A w domu wiecznie króluj Jakóbowym,
Karmiąc je głosem i obrokiem zdrowym.
A gdy podniesiesz chorągiew rumioną,
Od niéj dopiéro twoje wiatry wioną,
Co twe rozniosą od różanéj zorze
Imię, gdzie wpada dzienny cug za morze.

2. Нэнія, элегія на смерть Яна Замойскаго.

(Nenia, panegiryka żałobna na śmierć Jana Zamoyskiego).

Jeśli dzielnego Hektora płakały
Trojańskie smętne i mury i wały,
Kiedy w koło nich tesalskie nim konie
Skrwawiły błonie;
Jeśli i matka podobna Niobie,
Krzemieniem zimnym czuła serce w sobie;
Staruszek niemniéj patrząc na trup zbrojny,
Przeklinał wojny;
Jeśli nad insze (ach) nieszczęsna żona,
Sierotki małéj nie spuszczając z łona,
Gorzkim lamentem głuche ściany budzi,
Obce od ludzi:
Słusznie dziś Polska po tobie łzy leje,
I ciemną szatą ramiona odzieje,
Hetmanie wielki i wodzu Korony
Niezwyciężony!
On sercem żywém, ale szczęściem lewém
Ojczyzny bronił przy Xancie zdrojewym.
Miecąc na białe smolny płomień żagle
Mężnie i nagle;
Lecz niż dziesiąte doszło słońce biegu,
Poległ jako lew po dziewiątym śniegu,
Sam go Pan przemógł, Mirmidonów głowy
Grot piorunowy;
Ciebie po gęstym i różnym poboju,
Całego zawżdy wrócił Bóg w pokoju,
I postawił cię od północnéj stopy
Czołem Europy.
Nie miecz postronny, nie żelazo swoje
Dobyło nitów u przeważnéj zbroje;
Aleć zielony toczył wieniec skronie,
Na każdéj stronie.
Nie dziw, od pieluch bo cię uchowała
Pallas i mlekiem wargi napawała;
Zkąd potém rozum, płynąc rurą złotą,
Wspierał się cnotą.
A wziąwszy sobie świetny szyszak z głowy,
Kładzie-ć go na skroń i włos kasztanowy;
Ubrawszy lewą pawężem, a prawą
Kopiją krwawą.
I w tym do Marsa prowadząc cię stroju:
Przyjmij już tego żołnierza do boju!
Rzecze; on skoro plecy twe pomierzył,
Chorągwie-ć zwierzył.
Co znając w tobie król pamięci świętéj,
Jako szeroki świat, tak sławą wzięty,

Dał, mając oko twą na bystrą sprawę,
Z piórem buławę.
I doszedł skutek wieszczéj wnet nadziei,
Siedmiu Tryonów w głębokiéj bo kniei,
Co za przemysły i znaki przyszłego
Męstwa twojego?
Owa tak padło: Tyran ukrócony
Inflanckie puścił włości po brzeg słony;
I Połock mamy ogniem odebrany,
Mało bez rany.
A tuć już niosą za znaczne posługi,
Peońską Nimfę siedmiogrodzkie cugi,
Kiedy miłością Stefan twą gorący,
Krew z tobą łączy.
Minę i bankiet, i swobodne stoły,
Muzyki, stroje i taniec wesoły;
I on co z Moskwy ozdobił widoki,
Tryumf wysoki.
Niedługo potém płacząc Polska pana,
Czułego ciebie doznała hetmana
Niemniéj w sieroctwie, a co większa w nowéj
Trwodze domowéj.
Kto nakład i straż tak pilną policzy,
Gdy nieprzyjaciel chciał sieść na stolicy;
Kiedy korona czeka z tobą głowy
Z krwie Jagiełłowéj?
Którą upornie chcąc wydrzéć i chytrze,
Twoja go mężnie z murów szabla wyprze;
Boś między pierwsze we lwim skoczył ryku
I w żartkim szyku.
A gdyś się wrócił od pogoni krwawéj,
Broń Herkulewą dzierżąc w dłoni prawéj,
Ruszyli się z miejsc, niż cię przywitały
Wieże i wały.
Otwierasz potém Panu swemu wrota,
Gdzie zdobna twego żołnierza ochota
Toczyła koło, i przed nim, i po nim
Krzykliwym koniem.
A skoro szwedzkie i sarmackie plemię
Przyjęło złoto królewskie na ciemię,
Gonisz w nich tropy, odegnane roty
Z prochem i z groty.
I doszedłszy ich pod Byczyną śmiele,
Nie licząc wojska i rajtarów wiele,
(Gdzie wprzód skoczyli, na szańc niosąc zdrowie,
Eligerowie).
Uderzysz na nie w dobréj zewsząd sprawie,
Gromiąc i bijąc na głowę ich prawie;
Krew lejąc mściwą, wali szabla trupy
Na gęste kupy.

W tém ci poszepce twoja Pallas ona,
I niemniéj radzi szczęśliwa Bellona:
Pójdź, a przed tobą z drugimi w twój związę
Trok arcyksiążę.
Sława wnet przypnie do nóg skrzydła sobie,
I stawi stopy na Olimpie obie,
Niosąc to złotą trąbą do wód płowych,
Oceanowych,
A ty się wracasz zwycięzco wspaniały!
Z więźniem przezacnym, rynsztunkiem i działy,
Aż wytchniesz sobie po tak trudnym boju,
Doma w pokoju.

3. Элегія на разгромъ Украйны татарами.

(Pieśń żałobna na klęskę Ukrainną od tatarów).

Na jaki godzisz hak, ojczyzno moja?
Do czego wiedzie nieszczerość cię twoja,
Do czego bunty domowe tak długie
I zbrodnie drugie?
Oto pohaniec ruskieć umiótł włości,
Wygnawszy z pasiek żyznych gdzie naprościéj
Obfitą korzyść i dobytki one
Niepoliczone!
Co prostéj, powiem, co i krwie poczciwéj,
Który nawiązał (ach) bisurman mściwy;
Co w carogrodzkim rynku się zostoi
Płci ztąd obojéj?
Weźmij tu pióro Lament i Naenią,
Nie wspominając za przyczyną czyją
Wzięły sarmackie taką klęskę niwy,
Od ich cięciwy!
A nie już koniec tym pożarom, ani
Takeśmy przeciw téj ordzie ubrani,
Byśmy ztąd wyprzéć mogli ich bachmaty,
Jako przed laty.
Więc przez niezgodę i serca niemężne,
Tak uczynimy na nas je potężne,
Że co po zdobycz tylko wyciekali,
Pójdą już daléj!
A gdy my wołać będziem o swobody,
A oni wtenczas brać nam będą grody!
I już podolski myślą nam snać wieniec
Wydrzéć Kamieniec!
Siodłaj, kto dobry, wywódź prędko konie,
Dokąd z nadzieją ten klejnot na zgonie!
Czyli przed zgubą strach nas wielkooki
Trzęsie za boki?

Wskok co na odsiecz, nie czekając żołdu,
Niźli do szkody i wiecznego hołdu
Przyjdziemy, trzeba! Woła ten gwałt skory
Potęgi sporéj?
Nie ich to wielkość mężny liczył przodek,
Ale młódź darska wpadłszy w ich pośrodek,
Brała na groty po trąbie krzykliwéj
Ten lud pierzchliwy.
Świadkiem Wiśniowiec i mężowie oni,
Od których szable i od rzeźwéj dłoni
Leciały na dół i na miąższe kupy
Bezecne trupy.
Świadkiem i Sokół, choć w bitwie przegranéj,
Kędy brat brata od pogańskiéj rany
Nie mogąc wydrzéć, i sam niego wedle
Legł w krwawém siedle!
Szczęśliwi obaj! i jeśli co może,
Safo téż moja słynąć im pomoże,
I posadzi je na północném niebie
Blizko od siebie!
Oby ich męstwa zasięgli wnukowie!
A więcéj sławę ważyli niż zdrowie;
Nie puściłby Niestr tak okrutnych gości
Do polskich włości.
Piłaby ziemia ich posokę płową,
Wtargnienie gęstą płaciliby głową;
Szedłby i więzień po obudwu boku,
W słowieńskim troku!
A młódź wesoła, wiodąc swe do domu,
Komu łez ciepłych nie lałaby? komu
Nie upadłyby do ziemie kolana,
Wielbiąc w głos Pana?
I teraz Boże zastępów, w twych tropy
Przybądź, a dzicz tę, by po polu snopy
Daj szabli polskiéj gromić, a w pogoni
Walić ją z koni!
Nie daj pociechy obrzezańcom, ani
Dopuść by od nich byli zaś zagnani
Synowie, córki tutejszéj korony,
Tak bez obrony!
Połóż gniew, prosim, połóż sprawiedliwy!
Hamując groźby i list ich dotkliwy;
A twoich modłą zwyciężony Panie,
Spraw, że ustanie
Przekopska burza, a słońce nastąpi!
Aza wtém w strzemię znowu dziadów wstąpi
Bohatér Lechów, broniąc dzielniéj brzegów
Od psich szeregów!

4. Прощаніе съ Влощоновомъ.

(Waleta Włoszczonowska).

Żegnam was pola Włoszczonowskiéj kniei,
Gdzie się mnie wrócić niemasz i nadziei;
Żegnam cię błotny z twemi dworku ściany,
Snopkiem odziany!
Żegnam was żyzne dwa pobocz ogrody,
I oba stawki hojnéj pełne wody,
Gdy w nie Eolus mokrém skrzydłem żenie
Z pola strumienie.
Żegnam was sadki na wiosnę zielone
A lecie wiśnią dojrzałą rumione;
Daj i ty rękę wirydarzu lichy,
Paladzie cichy!
Tu ona szczypiąc kwiatki twe chodziła,
A wiersz zarazem dowcipem rodziła;
Prosty-ć, lecz pióra dotkliwego różny
I żółci próżny.
Żegnam poddane rzewliwe, rzewliwy,
Przeciwko którym, jeślim nie pierzchliwy,
Anim był ciężki ornym wołom w pługu,
Uchodząc długu:
Niech wżdy chowają w pamięci mię wdzięczny,
Dokąd dzień słońce, a noc krąg miesięczny
Prowadząc wrócą lato im po śniegu
W poprzecznym biegu,
Żegnam cię Rybski, mój poczciwy Stachu!
Któregom jadał często ja chléb gmachu:
Bądź to wezwany do twoich więc gości,
Z całéj miłości;
Bądź żebym ci płód z nieba darowany
W pieluszkach doniósł do zbawiennéj wanny
I odniósł śliczne matce zaś na łono
Dzieciątko ono.
Lecz kto śmierć z ostrą z tyłu zoczył kosą,
Gdy nań dybała nogą chytrze bosą
I niż okrągły doszedł mu rok miary,
Wzięła na mary.
Niech staną w brzegu twe matko źrzenice!
Dosyć wypiło z nich odnóg oblicze,
Kiedy członeczki liliowe one
Legły uśpione.
Żegnam cię tedy, żałosna mogiło,
Któraś zawarła dziecię niż mówiło;
Dziecię, co wiły już mu wieniec złoty
Słodkie przymioty.

Żegnam cię, stryju własny jego, Pietrze,
Choć znowu bujasz po dworskim tam wietrze;
Bom cię życzliwym znał w téj tu ku sobie
Trzyletniéj dobie.
Żegnam i ciebie, Gąmbiński kościele,
Kędym nabożnych widział ludzi wiele
I słyszał w niebo przy ofierze drżący
Głos ich gorący!
Żegnam cię domie, wystawiony z cegły,
Mało co Domu świętego odległy,
Zkądem mógł, niż szczedł czas mi nocy wrony,
Poprzedzić dzwony.
Żegnam was niemniéj, pomazańcy boży,
Niźli wam złotą koronę odłoży
Za nieleniwe w jego służbie stopy
A nie dla kopy!
A między nimi żegnam, Marku, ciebie,
Tyś mi ojczyznę pokazował w niebie
I omył, niźlim przyjął, Bogu krzywy,
On pokarm żywy.
Żegnam was, głosy krzykliwe z organy,
Gdy u ołtarza stanął ksiądz ubrany;
Bądź arfą Bogu Dawidową służy
Słodszą nad muzy.
Żegnam was wszystkie tegoż ludzie miasta,
Kto mi życzliwy, mąż albo niewiasta!
Żegnam przed nimi temi ja was słowy
Szlacheckie głowy!
Żyjcie w pokoju i w wzajemnéj zgodzie,
W ochronie z nieba i miłéj swobodzie!
A ja cnych waszych trębaczem spraw będę,
Kiedy usiędę.

5. На идилліи Шимона Шимоновича.

(Na sielanki Szymona Szymonowicza).

Sielanki, albo Skotopaski twoje,
Z gór syrakuskich przywiodły nam zdroje
Teokrytowych strumieni, nad które
Świat nie miał więtszych, jeśli były wtóre!
Znać, że w pokoju i słodkiéj swobodzie,
Bądź pod jaworem, bądź pod lipą w chłodzie,
Pasterskie fletnie przy nim się ścierały,
A dźwięk uczony gaje odbierały!
Tamże ztąd brało pióro Maronowe,
Gdy przenosiło bukoliki owe
Z sykulskich lasów do Mantui w tropy,
A tam ztąd prosto szły do Partenopy.

Szczęśliwie bo im Dafnis się dziwuje,
I gęśli od ust przy nich odejmuje;
A tyś starł z nimi w słowiańskim języku,
Stanąwszy w gęstym przeciwko nim szyku!

6. Къ дверямъ.

(Na drzwi).

Tym się drzwi same moje otwierają,
Co w sercu cnotę, dowcip w mózgu mają;
Którym sprzyja Parnasus dwurogi
I przypiął Febus z Minerwą ostrogi;
Co wonne szczypią kwiatki w Helikonie,
Gdy krąg słoneczny wschodzi, albo tonie.
Aleć i niemniéj tych mój podwój przyjmie,
Co z ludźmi zwykli szczerze i uprzejmie;
Co język mają nie kogo dotkliwy,
Ale bez jadu i z każdym zgodliwy;
Co nie odnoszą płonnych radzi wieści,
Bo gorszy przymiot to, niźli niewieści.

ШИМОНЪ ШИМОНОВИЧЪ БЕНДОНСКІЙ.

(SZYMON SZYMONOWICZ BENDOŃSKI).

1557—1629.

Родился во Львовѣ; греческому и латинскому языкамъ обучался подъ руководствомъ отца; затѣмъ Шимоновичъ отправился въ краковскій университетъ, а по окончаніи въ немъ курса наукъ занимался во Львовѣ преподаваніемъ въ домахъ знати. Янъ Замойскій исходатайствовалъ ему на сеймѣ въ 1590 г. шляхетское достоинство и поручилъ пріискать преподавателей для академіи, основанной имъ въ Замостьѣ, и въ своемъ духовномъ завѣщаніи назначилъ его наставникомъ своего сына Ѳомы. Шимоновичъ умеръ и похороненъ въ Замостьѣ. На латинскомъ языкѣ писалъ онъ панегирики и оды, на польскомъ же идилліи, которыя впервые появились въ печати въ Замостьѣ въ 1614 и 1626 гг. п. з. „Simona Simonidesa Sielanki“; изъ новѣйшихъ изданій лучшее въ Хелмнѣ, 1864 г. *Пособія*: A. Tyszyński, Szymonowicz i jego sielanki (Biblioteka Warszawska 1869, II 177, Wizerunki polskie, стр. 91); S. Węclewski: Wiadomość o życiu i pismach Szymona Szymonowicza (при Хелминскомъ изданіи); A. Bielowski, Szymon Szymonowicz (Pamiętnik Akademii Umiejętności w Krakowie, wydział filologiczny, II 105), Konarski, S. Szymonowicz (Przewodnik naukowy i literacki, 1880, стр. 252); Z. Uranowicz, Pochodzenie i narodowość Szymona Szymonowicza (Sprawozdanie dyrektora gimnazyum w Złoczowie, rok 1885).

I. Калачи.

(Kołacze).

Sroczka krzekce na płocie, będą goście nowi,
Sroczka czasem omyli, czasem prawdę powi.
Gdzie gościom w domu rado, sroczce zawsze wierzą,
I nie każą się kwapić kucharzom z wieczerzą.

Sroczko—umiesz ty mówić? powiedz, gdzieś latała,
Z któréjeś strony goście jadące widziała?
Sroczka krzekce na płocie, pannie się raduje
Serduszko, bo miłego przyjaciela czuje.
Jedzie z swoją drużyną panicz urodziwy,
Panicz z dalekiéj strony, pod nim koń chodziwy,
Koń łysy, białonogi, rząd na nim ze złota;
Panno, gotuj się witać, już wjeżdża we wrota,
Już z koni pozsiadali, wszystko się w podwórze
Rozśmiało, jako niebo od wesołéj zorze.
Witamy cię, panicze, dawno pożądany!
Czeka cię upominek tobie obiecany,
Obiecany od Boga i od domu tego;
Po obietnicę trzeba wsiadać na rączego,
A ty się gdzieś zabawiasz, już nam nie stawało
Oczu wyglądając cię; winieneś nie mało
Sam sobie, a pogonić trudno i godziny;
Cobyś rzekł, gdyby to był otrzymał kto iny?
Bardzoś się ubezpieczył, czyli tak urodzie
Dufasz swojéj?—kto dufa największéj pogodzie,
Deszcz go zlewa, nie trzeba spać i w pewnéj rzeczy,
I Bóg nie dźwignie, kto się sam nie ma na pieczy.
Często zazdrość o tobie złe powieści siała;
Ale cnota zazdrości wiary nie dawała:
Trudno stateczność ruszyć, niechaj zły wiatr wieje,
Jako chce, przedsię ona nie traci nadzieje.
Kędyś się nam zabawiał? mój panicze drogi!
Serce przez ciebie mdlało i te piękne progi
Pustkami się widziały; czyliś na jelenie
Z myśliwstwem jeździł? wami, wami leśne cienie!
Świadczymy, jakośmy wam częstokroć łajały,
Jako często zabawy wasze przeklinały,
Lubo sroga Dyanna w surowéj karności
Drużynę swoję chowa, ale przy gładkości
Trudna przestroga, były insze obawiania,
Bo i harap ma swoje przykre dojeżdżania,
I od płochego zwierza urośnie nowina.
Jeszcze po dziś dzień płacze swego Adonina
Wenus żałosna: Ach, ach, młodzieńcze ubogi!
Jako cię dzikiéj świnie ząb uranił srogi!
I tyś! drugi młodzieńcze! w uściech naszych bywał,
Nazbyteś, ach nędzniku! w lesiech przemieszkiwał;
Daleko cię nieszczęsne łowy unosiły,
Aż cię nakoniec łają właściwą zkarmiły.
Pełna jest trwogi miłość i w każdy kąt ucha
Przykłada—raz ją bojaźń, raz cieszy otucha.
Czyli cię krotofile jakie zabawiały?
Nam tu bez ciebie ani dzień widział się biały,
Ani słoneczko jasne komu do wesela
Przyjść może, gdzie miłego niemasz przyjaciela?

Czyli nie każdy serce ma jednakie? czyli
Co z oczu, to i z myśli? a czasem omyli
Oko jasne,—o tobie tego nie trzymamy,
I owszem się pociechy wszelkiéj spodziewamy.
Sokół wysoko buja, a—bujawszy siła
Jedno mu drzewko, jedna mu gałązka miła.
Młodość przestrono patrzy i daleko strzela
Z myślami, aż Bóg nawet każdego oddziela.
Własną cząstką—kto na niéj przestawa spokojnie,
Wszystkiego ma dostatek, wszystkiego ma hojnie;
I ty, myśli uspokój, mój panicze drogi!
Nie darmo cię tu przyniósł twój koń białonogi,
Pryskał, we wrota wchodząc—znać żeśmy tu radzi,
Radziśmy wszyscy tobie i twojéj czeladzi:
Już i matka i panna witać cię wychodzi,
Poprzedź ich ręką, tobie poprzedzić się godzi,
I czołem nizko uderz, jest dla czego czołem
Uderzyć, a nie chciéj sieść za gościnnym stołem,
Aż otrzymasz, co pragniesz—wszystko z czasem płynie,
Co ma być jutro, niechaj będzie w téj godzinie.
I ty matko nie zwłaczaj, czyń coś umyśliła,
Żadna rzecz się nie kończy, gdzie rozmysłów siła.
Panno! czas już rozpuścić warkocze rozwite,
Czas oblec szaty takiéj sprawie przyzwoite.
Strójcie pannę do ślubu, sąsiady życzliwe!
Ślub święty jest, i wasze prace świętobliwe;
Wszak też wam tę przysługę przedtém oddawano,
Toż i za matek waszych w obyczaju miano.
Kapłanie! gotuj stułę;—zbladłeś nam paniczu!
Ba! i pannie łza za łzą płynie po obliczu.
Przelękłeś się paniczu, bojaźń ta od Boga,
Szczęście tam bywa, kędy bywa taka trwoga.
Nie płacz panno! bo rzeką, że płaczesz z radości,
Pomyśli ktoś i gorzéj, bo siła zazdrości,
Nie pierwsza ty od matki wychodzisz z opieki;
Aboś chciała na łonie jéj mieszkać na wieki?
I ona przy matce swéj nie wiecznie mieszkała,
I tyś się nie dla tego tak tu wychowała.
Jużeście w stadle świętém, wszyscy wam dajemy
Na szczęście—i miłego życia winszujemy:
Bodajeście długi wiek z sobą pomieszkali.
Bodajeście wszelakich pociech doczekali!
Potrawy postawiono, do stołu siadajcie,
W pośrodku miejsce pannie z panem młodym dajcie!
Imci z sobą być; tak więc dwa szczepy zielone
Stoją w nadobnym sadzie pospołu sadzone.
Panna nie wzniesie oka, serduszko w niéj taje,
A pan młody długiemu obiadowi łaje.
Niech kucharze potrawy dziwne wymyślają,
Niechaj win rozmaitych hojno nalewają.

Kołacze grunt wszystkiemu, a może rzec śmiele,
Bez kołaczy, jakoby nie było wesele.
Laską w próg uderzono, już kołacze dają,
A przed kołaczami panie nadobne śpiewają,
I taniec prędki wiodą, i kleszczą rękami
Zabawmy oczy tańcem, a uszy pieśniami!

2. Жнецы.

(Żeńcy).

Oluchna.

Już południe przychodzi, a my jeszcze żniemy;
Czy tego chce urzędnik, że tu pomdlejemy?
Głodnemu jako żywo syty nie wygodzi.
On nad nami z maczugą pokrząkając chodzi,
A nie wie, jako ciężko z sierpem po zagonie
Ciągnąć się; oraczowi insza, insza wronie;
Chociaż i oracz chodzi za pługiem i wrona;
Insza sierp w ręce, insza maczuga toczona.

Pietrucha.

Nie gadaj głosem, aby nie usłyszał tego;
Abo nie widzisz bicza za pasem u niego?
Prędko nas nim namaca; zły frymark, za słowa
Bicz na grzbiecie, a jam nań nie bardzo gotowa;
Lepiéj złego nie drażnić; ja go albo chwalę,
Albo mu pochlebuję, i tak grzbiet mam w cale;
I teraz mu zaśpiewam, acz mi nie wesoło,
Nie smaczno idą pieśni, gdy się poci czoło.
Słoneczko! śliczne oko, dnia oko pięknego,
Nie jesteś ty zwyczajów starosty naszego;
Ty wstajesz, kiedy twój czas, jemu się zda mało,
Chciałby on, żebyś ty od północy wstawało;
Ty bieżysz do południa zawsze swoim torem,
A on by chciał ożenić południe z wieczorem.
Starosto! nie będziesz ty słoneczkiem na niebie,
Inakszy upominek chowamy dla ciebie;
Chowamy piękną pannę, albo wdowę krasną;
Źle się u cudzych żywić, lepiéj mieć swą własną.

Starosta.

Pietruchno! nie rada ty robisz, jako baczę,
Chociaż ci nic młodego w pieluchach nie płacze,
Pożynaj, nie postawaj, a przyśpiewuj cudnie;
Jeszcze obiad nie gotów, jeszcze nie południe.

Pietrucha.

Słoneczko! śliczne oko, dnia oko pięknego,
Nie jesteś ty zwyczajów starosty naszego;
Ty dzień po dniu prowadzisz, aż długi rok minie;
A on wszystko porobić chce w jednéj godzinie;
Ty czasem pieczesz, czasem wionąć wietrzykowi
Pozwolisz, i naszemu dogadzasz znojowi;
A on zawsze: pożynaj, nie postawaj! woła,
Nie pomnąc, że przy sierpie trój pot idzie z czoła.
Starosto! nie będziesz ty słoneczkiem na niebie,
Wiemy my, gdzie cię boli; ale twéj potrzebie
Żadna tu nie dogodzi, chociażby umiała;
Siła ta druga umie, a nie będzie chciała;
Bo biczem bardzo chlustasz, bodaj ci tak było,
Jako się to rzemienie u bicza zwiesiło.

Starosta.

Pożynaj, nie postawaj, i tybyś wolała
Inszego bicza zażyć, tylkobyś igrała;
Zażywaj teraz tego; bardzoć widzę śmieszno:
Pociągaj za inszemi, i zarzynaj spieszno.

Pietrucha.

Słoneczko! śliczne oko, dnia oko pięknego.
Nie jesteś ty zwyczajów starosty naszego;
Ciebie czasem pochmurne obłoki zasłonią,
Ale ich prędko wiatry pogodne rozgonią;
A naszemu staroście nie patrz w oczy śmiele,
Zawsze u niego chmura i kozieł na czele.
Ty rosę hojną dajesz po ranu wstawając,
I drugą także dajesz wieczór zapadając—
U nas pot do wieczora zawsze od zarania;
Nie pytaj podwieczorku, nie pytaj śniadania.
Starosto! nie będziesz ty słoneczkiem na niebie,
Ni panienka. i wdowa, nie pójdzie za ciebie;
Wszędzie cię, bo nas bijasz, wszędzie osławiemy,
Babę, boś tego godzien, babęć naraimy.
Babę o czterech zębach; miło będzie na cię
Patrzéć, gdy przy niéj siędziesz jak na majestacie,
A ona cię nadobnie będzie całowała,
Jakoby cię téż żaba chropawa lizała.

Oluchna.

Szczęście twoje, że odszedł starosta na stronę,
Wzięłabyś pewnie na bóty czerwone,
Abo na grzbiet upstrzony za to winszowanie,
Słyszysz, jakie Maruszce tam daje śniadanie?

A słaba jest nieboga, dziś trzeci dzień wstała
Z choroby, a przedsię ją na żniwo wygnała
Niebaczna gospodyni; takci służba umie,
Rzadko czeladnikowi kto dziś wyrozumie.
Patrz, jak ją katuje, za głowę się jęła
Nieboga, przez łeb ją ciął, krwią się oblunęła.
Podobno mu coś rzekła; każdemu też rada
Domówi, tak to bywa, gdy się siła gada—
Dobrze mieć, jako mówią, język za zębami;
I my mu dajmy pokój, choć żartuje z nami;
Żart pański stoi za gniew i w gniew się obraca,
Ty go słówkiem, a on cię korbaczem namaca.

Pietrucha.

Dobrze radzisz, mnie się on, widzę, nie przeciwi,
Ale lepszy z nim pokój; co się często krzywi
Złamać się może, przyjdzie jedna zła godzina,
A częstokroć przyczyna bywa nie przyczyna.
Dobry on bardzo człowiek, by go nie psowała
Domowa swacha; ta go właśnie osiodłała
I rządzi nim jako chce, a on się jéj daje
Za nos wodzić, a podczas mu ledwie nie łaje.
Na kogo ona chrap ma, może i od niego
Spodziewać się, że go co potka niesmacznego.
Więc mu nie wierzy, to już zawsze fasoł w domu,
I przemówić do niego nie wolno nikomu.

Oluchna.

To prawda, nie dawnośmy len w dworze czosały,
On stał za nami, tam się z nim coś rozmawiały
Dwie komornice, ona kędyś podsłuchała
Za ścianą, jako jędza do nas przybieżała,
Ni z tego ni z owego poczęła bić onę
Komornicę—sam zaraz ustąpił na stronę—
Potém wszystkim łajała, drugie rozegnała;
Nam cośmy pozostały, jeść przecie nie dała.

Pietrucha.

By też co było, coby ludźmi nazwać słusza,
Ale też siostra nasza, także w ciele dusza,
A już jéj brózdy dobrze lice przeorały
I przez włosy gęsto się przebija śron biały:
A przedsię wymuskać się, przedsię z pstrocinami
Czepczyk na głowie, przedsię fartuch z forbotami—
Najśmieszniejsza, gdy owo chce się pieścić z mową;
Świni krząkać, a babie przystoi trząść głową.
A psów nie syta, dosyć jéj bywa każdemu,
Nie wybiegać się przed nią parobku żadnemu;

Nie dawno dla jednego tylko nie szalała,
Aż ją Czarnucha nasza w zielu obmywała.
Widzi to i starosta, a widząc nie widzi.
Podczas przemówi, ona jawnie z niego szydzi.
Czary wszystko zmamiły; bo ona z czarami
Wstanie i lęże, wszystka diabłowa z nogami.

Oluchna.

Jest tak a nie inaczéj; i samam widziała,
Kiedy na wschodzie słońca nago coś działała.
Kto z tym mistrzem nakłada, nigdy pociesznego
Końca nie dojdzie; i ją toż potka od niego.
Na przodku to kęs płuży, potém oraz padnie
Wszystko o ziemię; z Bogiem wszystko idzie snadnie,
Bez Boga wszystko śliźnie, niemasz nic gorszego
Nad dyabła, i cóż może on zrządzić dobrego?

Pietrucha.

I koniec i początek z tym mistrzem nie spory.
Tak rok poodchodziły na głowę obory,
Teraz powyzdychały świnie i prosięta;
Ani się gęsi, ani się kłuły kurczęta.
Wszystko ginie, i w chlewach ginie i w komorze,
Ani biednéj kokoszy obaczysz we dworze.

Oluchna.

Z komory ręka nosi, djabeł tam nie bierze,
A z strony gospodarstwa więcéj ja w téj mierze
Winuję zaniedbanie, niźli gusłowania,
Bo o czém pilnéj pieczy niemasz i starania,
Bez szkody tam nie bywa; przy boku i ręki
Potrzeba, pilnéj ręce Bóg daje przez dzięki.
Tak rok bydła, oczy na to nasze patrzały,
Za własném zaniedbaniem powyzdychywały,
Ani ich od powietrza ochronić umiano,
A ledwie, gdy zdychały, o tém wiedzieć chciano.
Gdzie chłop w głowie, już się tam rząd dobry nie zmieści:
Zawsze w tym błędzie rozum szwankuje niewieści,
Co mi za gospodyni? jako żywo krowy
Ręką swą nie doiła; gadać o tém słowy
Tylko umie, a stroić po domu fasoły,
Kucharkom łajać; z pustéj nie wyjdzie stodoły
Jedno sową; ogórki wczora kwasić chciała,
Tak to robiła, że się wszystka czeladź śmiała.
A w karczmie, albo w tańcu, ptak jej nie doleci,
Gdy podołek rozpuści, wymiecie i śmieci,

Pietrucha.

Rzadka to rzecz na świecie dobra gospodyni,
Zwłaszcza bez męża rzadko która nie łotryni,
I lata nie uskromią; zarówno szaleje
I ta, co na świat idzie, i ta co siwieje.
Niemasz, jako przy mężu małżonka cnotliwa:
Ta i mężowi wierna, a panu życzliwa,
Ta i czeladkę i dom porządnie sprawuje,
Ta i dostatki wszystkie wcześnie opatruje.
Nie idzie nic na stronę; bo się Boga boi,
Pamięta, że nad nią sąd i każń boża stoi.
Uczciwy stan przynosi ostrożne sumienie;
Zatém Bóg błogosławi, zatém dobre mienie,
Zatém spokojne życie, i wszystko się wiedzie;
Kto bez Boga chce wskórać, sadzi się na ledzie.

Oluchna.

Nie wiedziałam Pietrucha! abyś tak zabrnęła.
Głęboko w rozum i tak mądrością pachnęła.
Musiałaś kędy bywać między żaki w szkole.
A ciebie w oczy młody parobek nie kole.

Pietrucha.

Jam sługa—insza sługa, insza gospodyni;
Ja sobie grzeszę—ona nie na swój skarb czyni,
Ale wszystek dom gubi, i jabym życzyła,
Abym nigdy płochego nic nie popełniła.
Ale starosta do nas znowu przystępuje,
Kwaśno patrzy, z nahajką na nas się gotuje.
Zaśpiewam ja mu przedsię, rad on pieśni słucha.
Patrzy na nas i stanął i nakłada ucha,
Słoneczko, śliczne oko, dnia oko pięknego!
Naucz swych obyczajów starostę naszego.
Ty piękny dzień promieńmi swojemi oświecasz
I wzajem książycowi noc ciemną polecasz,
Jako ty bez pomocy nie żyjesz na niebie,
Niechaj i nasz starosta przykład bierze z ciebie.
Na niebie wszystkie rzeczy dobrze są zrządzone,
Księżyc u ciebie żoną, niech on téż ma żonę.
Słoneczko! śliczne oko! dnia oko pięknego!
Naucz swych obyczajów starostę naszego,
Gdy ty na niebo wchodzisz, gwiazdy ustępują,
Gdy księżyc wschodzi, z nim się gwiazdy ukazują.
Siła gospodarz włada, siła w domu czyni,
Ale czeladka lepiéj słucha gospodyni,
Niechaj ma żonę, będzie się domu trzymała
Czeladka, nie będzie się często odmieniała,
I nam do dwora będą otworzone wrota,

Wszystkich do siebie wabi przyjemna ochota.
Słoneczko! śliczne oko, dnia oko pięknego!
Naucz swych obyczajów starostę naszego:
Ty nas ogrzewasz, ty nam wszystko z nieba dajesz,
Bez ciebie noc, z tobą dzień jasny, gdy ty wstajesz;
Niech i on na nas zawsze patrzy jasném okiem,
Niech nas z pola w czas puszcza, nie z ostatnim mrokiem.

Starosta.

Pietrucho! prawieś mi się sianem wykręciła,
Ta nahajka mocno się na twój grzbiet groziła.
Kładźcie sierpy, kupami do jadła siadajcie,
W kupach jedzcie, po chróstach się nie rozchadzajcie.

ШИМОНЪ ЗИМОРОВИЧЪ.

(SZYMON ZIMOROWICZ).

1604—1629.

Младшій братъ Варѳоломея, родился во Львовѣ, умеръ и похороненъ въ Краковѣ. Писалъ эротическіе стихи, пѣсенки, элегіи, идилліи, которыя поднесъ своему брату въ день его свадьбы, озаглавивъ этотъ сборникъ: „Roksolanki, to jest ruskie panny na wesele Bartłomieja Zimorowicza zKatarzyną Duktynicką przez Szymona Zimorowicza roku pańskiego 1629 dnia 28 Lutego we Lwowie wprowadzone.“ Рукопись подъ этимъ же заглавіемъ была впервые напечатана въ Краковѣ въ 1654 году; затѣмъ эти стихотворенія издавались вмѣстѣ съ произведеніями Варѳоломея, въ послѣдній разъ въ Biblioteka polska K. J. Turowskiego (Перемышль, 1857).

Роксоланки.

(Roksolanki).

Halcyon.

Ja śpiewam wedle świata:
Za fraszkę u mnie majętność bogata,
Fraszka urodzajne włości
I nieprzejrzane okiem majętności.
Niech drudzy łakomi zysku
Szukają biednych poddanych ucisku,
Niechaj nędznych ludzi pracą
Nienasycone szkatuły bogacą.
Zbiorą srebro białe z złotem
Ubogich kmiotków napojone potem,
Będą mieć szkarłaty tkane,
Krwią robotników mdłych zafarbowane.
Ja nic nie dbam o pachołki,

Ani o przednich dygnitarzów stołki,
Czołem za cześć, komu zda się,
Niechaj się nędzą drobnych ludzi pasie.
Obejdę się bez bankietów,
Bez smaków nowych, bez krętych pasztetów,
Nie pragnę miéć na mym stole,
Co rodzi morze, powietrze, las, pole,
Wszystka moja myśl jest o tém,
Jakoby dobrze było mi potém,
A teraz, póki mi lata
Służą przystojne, abym zażył świata.
Muza u mnie w przedniéj cenie,
A po niéj zdrowie, potém dobre mienie;
Grunt u mnie rozumna głowa,
Wesołe serce, miarkowana mowa;
Przyjaźni chronię się wielu,
Zdrów bądź jedyny u mnie przyjacielu!
Czasem śpiewam, zawsze przecie
Pneumellę głoszę na wdzięcznym szpinecie;
Chcę i twórcy memu służyć,
Chcę darów wielkich godnie użyć,
Chcę z nim żyć wiecznie, gdy w ziemię
Śmierć próżna wrzuci ciała mego brzemię.

Lubomir.

Niebieskie oko, klejnocie jedyny,
Lampo gorąca wyniosłéj krainy,
Ojcze gwiazd jasnych! ty skoro świt mglisty,
Poczniesz rozpalać kaganiec ognisty,
Natychmiast z łoża ramiona perłowe
Podniosłszy, oczy szczero-szafirowe
Na świat obracasz; a potém gdy z góry
Poczniesz rozpuszczać żarzyste kędziory,
Odległéj ziemi zdarłszy nową larwę,
Dajesz glans dzienny i pozorną barwę.
Przez ciebie drzewa z listów ogolone
Rozpościerają warkocze zielone,
Pola odarte biorą na się szaty,
Zewsząd upstrzone rozlicznemi kwiaty,
Przez ciebie lato nasycone rosy
Gotuje bujne oraczowi kłosy,
Jesień owocem mnogim zbogacona
W frukty i w smaczne obfituje grona;
Gdy zaś najniższym pokazujesz biegiem,
Akwilo z srebrnym wylatuje śniegiem,
Rzeki porywcze upornie hamuje,
Mosty na wodach głębokich buduje.
Tobie nie role, nie żyzne pasieki
Ja twój chowaniec daję do opieki,

Ani cię proszę, byś na méj winnicy
Rozkosznéj trunek dowarzał w macicy —
Lecz żądam, abym stanął tam swém czołem,
Gdzie ty rysujesz niebo świetnym kołem,
Ażeby słychać było moje hymny,
I zkąd Boreas wylatuje zimny.
I gdzie z zarania rumianemi usty
Oświecasz Euxyn i Delerman pusty,
I gdzie pozbywszy południowéj cery
Z twarzy ostatnie patrzysz na Ibery.

Marella.

Ukochane dziatki! te różane kwiatki zrywajcie, nim miną,
Jako jednodzienne róże, tak odmienne lata wasze giną.
Nadobne dzieweczki! młode fiołeczki szczypcie temi czasy,
Bo w jednéj godzinie wiela im upłynie, jako i wam, krasy.
Ucieszne Lwowianki! składajcie równianki z rozmarynu ziela;
Rozmaryn opada sam, która odkłada, traci przyjaciela.
Weseli młodzieńcy! otaczajcie wieńcy skronie swe pozorne,
Póki wam uciechy, zaloty i śmiechy przystają wytworne.
Prawda rzeczywista, że naród do lista ludzki jest podobny,
Bo jako list snadnie, tak i człowiek padnie, chociażże nadobny.
O wesoła młodzi! colikolwiek rodzi świat gwoli człowieku,
Zażywaj roztropnie a patrzaj na stopnie ostatniego wieku.

Halcydis.

Mądrość jest nad mądrościami,
Widzieć śmiertelną za nami
Pogonię, która wyroki
Miece na świat bez odwłoki.
Jako z pędem na dół wali
Wiatr skałę, którą obali:
Tak się nasze przerywają
Lata, kiedy koniec mają.
Jako z cięciwy wypada
Strzała, a wicher nią włada,
Tak nas, tak nasze nadzieje
Śmierć wespół z prochem rozwieje.
A kto się rozbraci z światem,
Wszystkie jego sprawy zatém
W niepamięci ponurzone
Ludziom nie będą wspomnione.
Właśnie jako kiedy morze
Okręt wielkim gwałtem porze,
Skoro ujedzie, by znaku
Nie znać jego najmniéj ślaku.
Marność jest nad marnościami
Świat ten z swojemi pompami,
A przecie ludzi tak wiele
Każe nań hardzie i śmiele.

ФАВІАНЪ БИРКОВСКІЙ.

(FABIAN BIRKOWSKI).

1566—1636.

Родился во Львовѣ, учился въ краковскомъ университетѣ, гдѣ получилъ степень магистра и былъ затѣмъ профессоромъ философіи и краснорѣчія. Въ 1592 г. вступилъ въ орденъ доминиканцевъ въ Краковѣ и въ теченіе 14 лѣтъ былъ проповѣдникомъ при

церкви Пресвятой Дѣвы. Въ то же время Бирковскій посѣтилъ Римъ и получилъ тамъ степень доктора богословія. Въ 1611 г. онъ былъ назначенъ проповѣдникомъ при дворѣ королевича Владислава; въ 1634 г. Бирковскій оставилъ эту должность и былъ избранъ пріоромъ краковскаго монастыря. Самыя замѣчательныя произведенія Бирковскаго—проповѣди (онъ писалъ тоже стихи духовные и похвальные), которыя выходили отдѣльно и въ сборникахъ. Лучшія изъ его проповѣдей слѣдующія: Zacny urząd kaznodziejski ogłoszony w mężu apostolskim, kazanie na pogrzebie x. Piotra Skargi (Краковъ, 1613); Syn koronny na pogrzebie Joachima Ocieskiego (Краковъ, 1613); Panu Bogu podziękowanie za uspokojenie Korony i Wielkiego Księstwa Litewskiego (Краковъ, 1621); Kazanie obozowe o Bogarodzicy, przytém Nagrobek Osmanowi cesarzowi tureckiemu (Краковъ, 1623); Krzyż kawalerski albo pamięć Bartłomieja Nowodworskiego (Варшава, 1625); O egzorbitancyach kazań dwoje (Краковъ, 1632); Kwiaty koron królewskich nieśmiertelne albo pamięć Zygmunta III i Konstancyi (Краковъ, 1633). Общіе сборники: Kazania na niedziele i święta coroczne (Краковъ, 1620, 2 тома, 1628 3-ій томъ); Dziewięć kazań z okoliczności publicznych (Познань, 1849). 26 лучшихъ проповѣдей помѣщены въ Biblioteka polska K. J. Turowskiego (Санокъ, 1856, Краковъ, 1858 и 1859). *Пособія*: J. M. Ossoliński, Wiadomości historyczno-krytyczne, I 144; K. Brodziński, o Fabianie Birkowskim (Pisma rozmaite, Варшава, 1830, I томъ); Fabian Birkowski (Tygodnik Illustrowany 1866, XIII 273).

Отрывокъ изъ проповѣди „Надгробный памятникъ Осману".

(Ustęp z kazania „Nagrobek Osmanowi)".

Pokruszył Pan kosztur niezbożnych, kij panoszéj, który tłukł ludzie w rozgniewaniu raną nieuleczoną, podbijał w zapalczywości narody, prześladował ich okrutnie. Ucichła i umilkła wszystka ziemia, uweseliła się i wyskoczyła; jodły i te się weseliły nad tobą i cedry Libańskie: jakoś skoro usnął, nie wystąpi więcéj, któryby nas podrąbywał. Jako prędko mu kostur i kij własny, który był w ręku niezbożnych skruszony jest?... Kij tu twardy skruszony jest od Pana i kij, który zabijał zapalczywie wszystkich, siał rany nieuleczone, okrutnie się stawiał każdemu, nawet i swoim nie przepuszczał, zdradziecko zabijając janczary i spachy, przednie rycerstwo swoje. O jako ziemia carogrodzka teraz się weseli! Jako podskoczyła, gdy ciebie obaczyła, niezbożnego pana zadawionego.—Jodły leśne (to jest bisurmanie) i ci się nad śmiercią twoją rozweselili. Gdy Faraona Bóg w morzu topił, tańcowały góry, jako barankowie, mówi Pismo Święte. Gdy Juliana Apostatę Bóg włócznią swą zabił, morze tańcowało, jako niektórzy historycy piszą; wydzierało się z brzegów swoich, i oświadczało radości swoje, które miało, gdy okrutnego tyrana piekło pożarło. Toż ja mówię o weselu wszystkiego chrześciaństwa, nawet i państwa, jako, się weselili wszyscy, gdyś ty jeden ginął.

Spodziewałeś się według obietnic Alkoranu pałaców i budynków od pereł i od złota. Nie dla bisurmanów takie mieszkania gotuje Bóg, ale dla wiernych chrześcian swych, jako czytamy w objawieniu Jana św. Nie ma co tam czynić alkoran bezecny z swoimi bisurmany, bo napisano: „Nie wnijdzie do miasta onego nic pomazanego, albo to, co czyni obrzydliwość i kłamstwo; chyba ci wnidą, którzy są napisani w księgach żywota barankowego".

Spodziewałeś się bankietów po śmierci przepysznych, fazjanów i ptaków innych smacznych, fruktów wszelakich, któreś miał wolą zbierać, leżąc pod pięknemi drzewy. Masz lichotę i masz ptaki, jakicheś godzien; one sępy i harpy piekielne, które cię ustawicznie jako Prometeusza bezbożnego kłują.

A ona duma twoja kędy, gdyś pod Chocimem nie dawno z Karakasem swoim stanął? I Karakas twój od ciebie łzami polany, dawno między nami i drudzy, ale i ty za nami widzimy prędkoś się pokwapił na te miejsca mąk wiecznych. Nuż tedy ciało twoje proch i robactwo w grobie roztoczy, a dusza twoja niechaj tu cierpi z nami.

Twoje słowa najgęstsze były: Zabij, zamorduj. Gdy giaurów, kozaków niestawało, zabijałeś więźniów swoich. Sameś nawet w ciągnieniu pod Chocimem jednego rotmistrza kozackiego, związanego rękoma swojemi ustrzelał, zaprawując się w katowskie rzemiosło, które związanych bije. Czy nie możem o tobie mówić słów onych z psalmu: „Grób otwarty gardło, jego, językiem swoim zdradę czynił".—Jako wiele poginęło więźniów na rozkazanie twoje? Jako wiele głów zleciało z owéj góry przy Chocimie, dla uciech katowskich oczu twoich. Ubogie wieśniaki z włości, psi tatarscy zaganiali do obozu jego, iżeby od niego pieniądze brali; kozaki ich przezywali. Kazał ich okrutnie mordować, aby krwią niewinną napasł tylo okrutne oczy swoje. Gdy się przez Dunaj przeprawił, przywiedziono mu 40 kozaków, których na Czarném morzu było załapiono; kazał łódź, na któréj most budowano, oblać jednę, miasto klatki i wszystkie one kozaki wetkać i smołą oblać, i zapaliwszy po rzece puścić, krotofile sobie czyniąc z śmierci haniebnéj więźniów swoich. I miałże długo taki żyć na tym świecie, który tak okrutny? Napisał Dawid ś.: „Mężowie krwie i zdradliwi, ledwie do połowice dni swoich przyjdą".—Nie przyszedł ten ani do połowice, krwi rozlewca i krzywoprzysięzca; zadawiony przed czasem, przedtém nim dopędził lat 20 wieku swego.

Słuchajcie zdrady jego: W obozie pod Chocimem, czatownicy jego na trawie w lesiech nałapali 300 człowieka, pacholików, ciurów, kozaczków. Kazał stawić wszystkich przed sobą i wybrał z nich jednego dorodniejszego, jako rozumiał, i silniejszego. Temu rozkazał aby wszystkich pościnał, obiecując mu wolność, jak to uczyni. Uczynił katowskie dzieło nad swoimi, on przymuszony braniec, skoro głów tak wiele padło od ręku jego, obietnice swéj zapomniawszy, kazał i samego stracić. Piękna obietnica; nie panomby sobie tak poczynać, ale bestyom jakim, przy których nie masz rozumu żadnego, ani wiary. Latał wysoko ten ptak, na samo niebo chciał wleciéć. Krakowa mu się chciało i kościoła na zamku, Stanisława i Wacława świętych.

Na takie niebo chciał wyjechać na koniu swoim Osman sułtan turecki, chciał jako naddziad jego Mahomet anno D. 1453, w kościół świętéj Zofii, tak on w kościół świętego Stanisława wjechać i z łuku na podniebienia strzelać; chciał deptać po mądrości chrześciańskiéj, kościoły nasze myślił w swoje meczety, to w bożnice mahometańskie, rakowskim synagogom podobne obrócić; chciał po kościołach świętych męczenników, wyznawców szkapami swojemi tańcować; chciał nam obrazy i ołtarze z kościołów brzydki ten poganin wyrzucić i k' woli kalwinistom bezecnym, ofiarę przenajświętszą do szczętu znieść.

Nie pocieszył go Bóg w tém, co myślił; widzimy w cale kościoły, akademią i szkoły mądrości nietykane, gwiazdy niebieskie, to jest święte Pańskie w swojéj dostojności. Chciał usieść był na górze testamentu niekiedy Nabuchodonozor; zleciał z niéj, a nie oparł się aż o dno piekielne. Pomknął się też był Osman na górę obojga testamentu, i starego

i nowego, te rozkopywać chciał, a na to miejsce plugawy swój alkoran prowadzić. Puknęły nadzieje jego wiatrem nadziane, od obudwu testamentu porażone. Xerxes Atos górę chciał był rozkopać, gdy do Grecyi z wojskiem niezliczoném nadciągał, jako pisze Plutarchus; nie mógł ci tego dokazać. A ta po dziś dzień górą stoi, a górą świętą, na któréj kaloistrowie mieszkają. Osman na testamenty święte, które na górze krakowskiéj były, ważył, te myślał rozkopać i znieść, ale omyliła go nadzieja. „Skruszył Bóg tego cielca złotego na proch i rzucił go na wody śmierci, które go pożarły".

Chciałeś wstąpić na wysokość obłoków i być podobnym Najwyższemu.— Prostaku Osmanie, nie twoje to dzieło, po obłokach szukać, przyjdzie ten, który cię już osądził wedle dusze, który karety swoje na obłokach zatoczył i ukaże się między niemi, gdy sądzić wszystkich będzie i wedle dusze i wedle ciała.

O jako się zmienił pan ten młody i różny od onego Osmana, który do Konstantynopola po Petyhorsku wjeżdżał, z sajdakiem tatarskim jak szczenie lwie, niedawno we krwi chrześciańskiéj zaprawiony. Teraz idzie jako mulater, albo masztalerz jaki, umiera jako zdrajca ojczyzny.

Zawyj porto turecka, zawyj, i zawołaj miasto carogrodzkie: Obalony Osman przeklęty okrutny; dla tego „iż Pan grunty założył Syonu i w nim nadzieję będą miéć ubodzy ludu", powstał Pan Bóg i skarał okrutnego tyrana Osmana, aby potém pogaństwo wiedziało, iż Pan Bóg o chrześcianach ma pieczę swoję i staranie ojcowskie.

ПЕТРЪ БАРЫКА.

(PIOTR BARYKA).

Родомъ изъ Великой Польши; о его жизни у насъ нѣтъ никакихъ свѣдѣній. Барыка извѣстенъ только какъ авторъ комедіи, поставленной на сцену въ домѣ одного шляхтича въ сѣрадзкой землѣ и изданной затѣмъ въ Краковѣ въ 1637 году подъ заглавіемъ: „Z chłopa król". Содержаніе ея видно изъ приводимаго ниже пролога.

Myśliwiec.

A to co? cóż to widzę! cóż to tu dziś będzie,
Iż tę izbę obito kobiercami wszędzie,
Pewnie nam nasz jegomość bankiet jaki sprawi,
Abo którą z fraucymeru w małżeński stan wprawi.
Ba, daj Boże w szczęśliwą godzinę przemówić,
Jeszczeby człeku nieżal na to zwierza gonić.
Lepiéj się przecie spytać pachołka którego:
Ano widzę naprzeciw pana Piwowskiego.
Słyszcie, panie Piwowski, cóż to tu dziś będzie,
Że tę izbę stołową ozdobiono wszędzie?

Piwowski.

Aza-ś jeszcze nie słyszał? wżdyć to naszy słudzy
Chcą w mięsopusty szaleć, jako téż i drudzy.
Myślą tu komedyą wyprawić foremną,
Byle u tych, co będą słuchali, przyjemną.
Bo już drugi zapomniał jak dawno był żakiem,
A drugi się urodził tak pono kozakiem.

Myśliwiec.

A o czémże?

Piwowski.

O chłopie, co go upoiwszy
Żołnierze i w bogate szaty przystroiwszy,
Dla swojéj krotofili królem uczynili
I za stołem królewskim pięknie posadzili.
Chłop mniema, by to prawda, by był królem prawym,
Nie każdemu się stawi, kto przyjdzie, łaskawym.
Pocznie wąsy odymać, każe dawać sobie,
Pełnemi konewkami, wziąwszy w ręce obie,
A oni mu dudkować będą, jak królowi,
Na wszystko, co rozkaże, wyskoczyć gotowi.
Będą pełnić do niego, będą składać chętnie,
Nie będą nic poczynać przed nim sobie smętnie.
A gdy się znowu chłoposko upije jak cepy,
Owi go rozebrawszy, każą mu do rzepy.

ХРИСТОФОРЪ ОПАЛИНСКІЙ.

(KRZYSZTOF OPALIŃSKI).

1610—1656.

Учился въ коллегіи Любранскаго въ Познани, затѣмъ для дальнѣйшаго образованія отправился въ Римъ, Неаполь и Лейденъ. По возвращеніи въ Польшу былъ земскимъ посломъ, а съ 1637 г. познанскимъ воеводою. Не одобряя политики двора и канцлера Оссолинскаго, онъ жилъ въ своихъ помѣстьяхъ до 1645 г., когда Владиславъ IV послалъ его во Францію за второю женою своею Маріею Людовикою. Въ 1655 г. во время нашествія шведовъ Опалинскій однимъ изъ первыхъ сталъ на сторону враговъ. *Сочиненіе*: Satyry albo przestrogi do poprawy rządu i obyczajów w Polsce, изданныя безъ указанія мѣста въ 1650, 1652, въ Торуни, 1698, въ Познани, 1840, въ Краковѣ въ 1883 г. *Пособія*: K. Szajnocha, Krzysztof Opaliński (Studya historyczne, III); A. Bełcikowski, Andrzéj Opaliński (Ze studyów nad literaturą polską, стр. 132); A. Bem, Słówko o satyrach K. Opalińskiego (Niwa, 1873, III 28).

I. Сатира на тяготы и угнетеніе крестьянства въ Польшѣ.

(Satyra na ciężary i opresyą chłopską w Polsce).

Rozumiem, że Bóg Polski za nico nie karze
Więcéj, jak za poddanych srogą opresyą!
I gorzéj niż niewola. Jakoby chłop nie był
Bliźnim nie tylko twoim, ale i człowiekiem!
Serce się oraz lęka, skóra drży, wspomniawszy
Na tę niewolę, która cięższa, niż pogańska!
A dla Boga, Polacy! czyście oszaleli?
Wszystko dobro, dostatek, żywność, wszystkie zbiory
Z waszych macie poddanych; was ręce ich karmią!
Przecie się tak okrutnie z nimi obchodzicie?
Wielbląd, tak powiadają, nad siły nie nosi,
I kiedy go najuczą, że przeładowanym
Być się poczuje, zaraz tamże się położy
I wstać nie chce. Opak tu, bo nadprzyrodzone
I boskie prawa chłopek wytrzymać to musi,
Co mu pan na ramiona włoży, by miał zdyszéć!
Łają i kaznodzieje, łają spowiednicy,
Piekłem grożą; nic na tém, sami to biskupi
Przez swoich ekonomów czynią i prałatów,
A bodaj i nie więcéj! Ma szlachcic ubogi
Zasłonę, kiedy widzi, że przedniejszy grzeszą!
Naprzód, jakie ciężary w samych robociznach,
Gdzie bywało dwadzieścia kmieci albo więcéj,
Tam ich ośm albo dziesięć, a przecie to zrobić
Każą dziesięciom, co ich dwadzieścia robiło!
Gdzie przedtém wychodziło ludzi po jednemu
Z domu, potém i po dwu, po trzech i po czterech;
Gdzie dwa dni albo i trzy robili w tygodniu;
Teraz nie mają czasem wolnego żadnego.
Gdzie wolny szynk piw bywał, zwłaszcza w księżych dobrach,
Teraz i to odjęto, i pić każą piwo,
Którémby same trzeba dyabły truć w piekle!
Rzeczesz: ale mam dziatki, mam i różne spezy!
Wszystko to zły duch weźmie i zbiory, i ciebie,
I dzieci; bo taki zbiór nie zwykł bywać trwały!
Nie wspominam zaś zdzierstwa, które z chłopów czynisz!
Powiedzą słudzy, czeladź: Chłop tu jest bogaty!
Ma bydła, owiec, inszych dobytków nie mało!
Znidzie się to na kuchnią. Zrodził mu się jęczmień,
Pszenica, i ta dobra na piwo dla gości!
Zgromadził téż nieborak grosz jeden i drugi,
I ten się na wydatki znidzie, szyją buty
Chudzinie. O przyczynkę nie trudno! Winują
Stem, drugiém grzywien chłopa, ledwie że i duszę
Nie wydrą z niego! Czemu? że jest najbogatszy!

O drugim zaś powiedzą: Ma roli dostatek
I dobréj, znidzie się na to folwark, wziąć mu ją,
Ba, i wszystkich pozrzucać z ról, a folwark tamże
Założyć! Stanie się to w jednymże tygodniu.
Płaczą chudziny ojciec, matka, dzieci; wszyscy
Do nieba tylko krwawe skargi posyłając,
I tam żądając zemsty, która nie leniwa,
Jeśli nie na tym, tedy onym następuje
Świecie, kędy oddadzą sowicie złém za złe.
A my przecie nie dbamy, bo baczyć nie chcemy,
Co się z nami po śmierci dziać będzie. Ani téż
Piekła widziemy, ani o niém pamiętamy!
Ale spyta kto: Jużeś wszystko wypowiedział?
Stu gąb i stu języków: i to jeszcze mało!
Potrzebaby na słuszne chłopskich opresyj
Wyrażenie. Jeszcze mam kilka ich powiedzieć:
Kiedy wiosna nastąpi, a deszcz ustał w maju,
Czarownice przyczyną. Zdechł wół jeden drugi,
Albo tam co z przychowków; czarownice winą!
Każą tedy niewinną babę wziąć i męczyć,
Aż ich z piętnaście wyda! Ciągnie kat i pali,
Aż powie i powoła wszystkie, co ich we wsi;
A baba, dziw, że pana z panią nie powoła,
Którychby raczéj spalić za to, że niewinne
Męczyć i tracić każą swoich bez przyczyny!
I tak nie będzie we wsi trzydzieści człowieka,
A piętnaście pogłowia spalą! Co dla Boga
Za przyczyna? Pan chory i niema wskórania;
Schnie i dzieci mu często umierają w domu;
Jakoby i suchoty i śmierć przyrodzone
Nie były i zesłane od Boga samego?
Nie wspomnę, jacy w takim sądzie zasiadają;
Chłopstwo głupie, ławnicy, albo i ci którzy
Przyczynkę jaką mają na niewinnych chłopków!
Ale azaż nowina, i nie z téj przyczyny
Męczyć ludzi! Urzędnik da chłopa obwiesić,
O czém nawet pan nie wie. Ale cóż wżdy zrobił?
Ukradłże co, czy zabił? Jestże świadek jaki?
Żadna o głowę ludzką zwłoka nie jest długa!
Wżdy poczekaj i uczyń wprzód inkwizycyą!
Na co inkwizycya? chłop to i poddany!
To poddany nie człowiek? Ej nie, daj mi pokój,
Wiem, co czynię! Znajdzie się drugi, co piętnuje,
Co bije do humoru, co w tarasie zgnoi,
Co rózgami siec każe, jako dzieci w szkole,
Sędziwych i poczciwych starców bez przyczyny!
Będzie czasem ztąd pretekst, że nie piją w karczmie,
Choć złe, choć kwaśne piwsko, choć się wszém złém godzi,
Powiem, bo téż zamilczéć trudno! Gdym raz jechał
Przez pewne wsi, kazałem piwa wynieść z karczmy,

Wyniesiono; spytam się: takież u was piwo
Zawsze bywa? Powiedzą: i sto razy gorsze,
A przecie je pić musimy; bo pan karczmarzowi
Oddaje pewną liczbę beczek co tygodnia,
Za które karczmarz musi oddać mu pieniądze,
Lub wypijem, lubo nie! Karczmarz zaś dochodzi
Na nas straty, dobrze to, wprzód obrachowawszy,
Wiele rozmiarów przyjdzie na każdego chłopa!
Jeśli w karczmie nie będzie, zaniosą do domu
Onego piwa rozmiary! Pij, choć złe, a nie chcesz.
Wyślij choć świniom, przecie zapłać karczmarzowi!
Toć i z owsem, i z mąką, i z solą, z śledziami
Czynią, któremi chłopy coraz zarzucają!
O, sroga opresya, nigdzie nie widziana!
Chłopka takim przyciskać ciężarem, który to
Księdzu, Rzeczypospolitéj, panu, żołnierzowi,
Urzędnikom, pisarzom, klechom, sługom pańskim,
Hajdukom i kozakom, dzieciom swym i żonie
Dawać musi ustawnie z ubogiego szpłachcia!
Drą go w mieście i w karczmie, w dworze, w kościele,
Ledwie że nie ze skóry, a przecie pociągać,
Włodarze sami, o mój Boże, co więc czynią?
I jako z chudzinami często wymyślają.
Czemu? bo tak pan kazał, pana trzeba słuchać!
I teć to opresye onych dawnych wieków,
Po wypędzeniu Ryxy drapieżnéj, i z synem
Kazimierzem sprawiły, że się wszystko było
Poddaństwo zbuntowało na swe własne pany.
Ztąd że musieli pierzchać i kryć się po lasach,
I po różnych pustyniach, tak księża, biskupi,
Jako i kasztelani i wojewodowie,
Gdy ich chłopy szukali, dochodząc krzywd swoich!
Też ciężary Pawluków, Muchów, Nalewajków,
Buntowników i teraz krwawéj nabawiły
Wojny i srogiéj hańby ojczyznę, ba, mało,
Nie ostatniéj już zguby, gdy Bóg to flagellum
Przez chłopy zesłał na nas, karząc oczywiście
Wprzód klęską i więzieniem hetmanów, a potém
Brzydką i desperacką ucieczką, nakoniec
Sromotnym i zelżywym pokojem ojczyznę!
Per quae bowiem, quis peccat, per eadem także
Punitur. Doznaliśmy, ach, doznali tego!
Zamykam, jakem zaczął, że Bóg Polskę karze
Najwięcéj za poddanych, ba, i karać będzie,
Jeżeli się, Polaku, nie obaczysz kiedy!

2. Сатира на нерадѣніе о защитѣ границъ.

(Satyra na ogołocone ściany w obronę).

Nierządem Polska stoi, nieźle ktoś powiedział;
Lecz drugi odpowiedział, że nierządem zginie.
Pan Bóg nas ma jak błaznów. I to prawdy blisko,
Że między ludmi Polak jest Boże igrzysko.
Kiedyby nas wszechmocna Boska nie trzymała
Ręka, jużbyśmy dawno rąk nieprzyjacielskich
Nie uszli, a że przydam i ostatniéj zguby.
Ten nas trzyma, ten nas sam okrywa i szczyci.
Zgoła tak sobie z nami Bóg więc zwykł poczynać,
Jako który pan z błaznem, gdy błazna opadną
Chłopięta, jeden go w zad uszczypnie, drugi go
Zakole gdzie najgorzéj, błazen się opędza
I wrzeszczy raz, drugi raz. Cierpliwie pan słucha.
Aż téż gdy chłopcy błazna nazbyt obracają,
I nie dadzą wypocząć, pocznie wrzeszczéć, gębę
Aż po uszy rozdarłszy, że się téż nadprzykrzy
Panu oném wrzeszczeniem: dopieroż zawoła
Na chłopce: Chłopcy ciszéj, długoż tego będzie!
A chłopcy w kierz, odbiegą błazna i igrania.
Tak Pan Bóg czasem czeka, aż nieprzyjaciele
Do woli się ucieszą, zewsząd obracając
Mizerną naszę Polskę. Dopiéro gdy nazbyt
Naprzykrzą się i onéj, i jemu samemu,
Zawoła: ciszéj Turcy, ciszéj Tatarowie,
A Turcy w kierz, i oraz inszy bisurmańcy.
Opatrzność zgoła Boża, nad nami Polaki,
Siłać bowiem obrony mamy na granicach,
Kilka set mil, kilka set ludzi bronić mają,
I obronić, a gdzież to podobieństwo kiedy?
Fortec nie pytaj, passów opatrzonych, ani
Szlaków tatarskich pytaj zatarasowanych,
Wszędzie wolno wniść, wszędzie szpiegować każdemu.
Pytał się Mauryc Wielki, hetman olenderski
Wielkiego niegdy człeka, i w ojczyźnie naszéj
Senatora wielkiego o obronę granic;
I wiele téż zwyczajnych praesidiarios
Mamy przeciwko naszym niepewnym sąsiadom.
Powiedział o kwarcianych, że ich kilkanaście
Set zawsze pogotowiu, co granic pilnują.
Daléj pyta o sejmy i zjazdy publiczne.
Na te powiada w srogich gromadach panowie
Stawają tak dalece, że jeden senator
Będzie miał trzy tysiące, ba i więcéj czasem,
Na sejm jadąc. Aż Mauryc: A cóż to do rzeczy,
Na obronę szerokich granic kilkanaście
Set ludzi, a w pokoju i do rady, jeden

Senator przyprowadzi po kilku tysięcy.
Lepiéjby to odmienić, i do boju stawać
W wielkich kupach, a za się w pokoju do rady
W kilkunastu osobach. Tak dobry rząd radzi.
O suplementach gdy rzecz, o jakie wołanie!
Że libertas patitur. Bardziéj patietur,
Gdy poganin osiodła nas, i one oraz.
Ten, co jęczy w pogańskiém jarzmie, pozwoliłby
Podobno na suplement, i w okowach woła;
A ty w domu siedząc bezpieczen, powiadasz:
Nie trzeba suplementu. Niechbyć jeno kiedy
Przyszło u poganina być w ręku, prosiłbyś
Nie tylko o suplement, ale całe wojsko.
Inszać to dyskurować na sejmikach, insza
Stawać w boju, i kiedy nieprzyjaciel w oczu.
Dopierobyś pozwolił na suplement, kiedy
Tak cię toż obleci, że ledwie się ostoisz.
A my tam nie żałujmy, gdzie żałować nigdy
Nie trzeba. Dawno mówią, błogosławiona to
Kopa, która ochroni, albo téż obroni
Tysiąca jednego. Zawsze my Polacy
Téj naszéj oszczędności na obronę naszę
Przypłacamy, i miasto jednego tysiąca
Dziesięć łożyć musimy. Porządku nie pytaj
W cajkauzach i w armacie. Prochy wtenczas kupuj
Dopiéro, kiedy strzelać. Jaki rząd dla Boga!
Nierządem Polska stoi i nierządem zginie.

ШИМОНЪ СТАРОВОЛЬСКІЙ.

(SZYMON STAROWOLSKI).

Родился въ Старой Волѣ (Stara Wola) въ краковскомъ воеводствѣ, учился въ краковской академіи, гдѣ получилъ степень баккалавра богословія и философіи; затѣмъ вмѣстѣ съ Константиномъ и Янушемъ, князьями Острожскими, ѣздилъ въ Германію, Нидерланды, Испанію, Францію и Италію. По возвращеніи на родину Старовольскій преподавалъ философію и богословіе въ вонхоцкомъ монастырѣ и въ краковской академіи и отсюда поступилъ въ секретари къ Яну Карлу Ходкевичу. Послѣ его смерти (1621 г.) Старовольскій вторично отправился за границу; онъ посѣщалъ университетъ въ Лейденѣ и занимался польскою исторіею въ голландскихъ, парижскихъ, венеціанскихъ и римскихъ библіотекахъ. Въ 1629 г. Старовольскій въ третій разъ предпринялъ поѣздку въ чужіе края вмѣстѣ съ своимъ ученикомъ Александромъ Конецпольскимъ. Яковъ Задзыкъ, краковскій епископъ, уговорилъ его въ 1639 г. вступить въ духовное званіе и исходатайствовалъ ему доходныя бенефиціи и краковскую каноніи. Съ тѣхъ поръ Старовольскій постоянно проживалъ въ Краковѣ, помогая епископамъ въ управленіи епархіею и посвящая себя литературному труду. Старовольскій написалъ 58 сочиненій по разнымъ отраслямъ знанія; важнѣйшія изъ нихъ: De rebus Sigismundi I, Poloniarum regis, gestis libri IV (Краковъ. 1616); Sarmatiae bellatores (Кэльнъ, 1621), Pobudka albo rada na zniesienie Tatarów Perekopskich (Краковъ, 1616); Penu historicum seu de dextra et fructuosa ratione historias legendi (Венеція, 1622); Scriptorum Poloniae ἑκατοντάς seu centumillus trium Poloniae scriptorum elogia et vitae (Венеція, 1627, Бреславль, 1733), Wotum o naprawie rzeczypospolitéj (Краковъ, 1625); Poprawa (въ другихъ изданіяхъ Reformacya) niektórych obyczajów polskich potocznych a wielkiego stanu i kondycyi ludziom wielce potrzebna (Краковъ, 1625); De claris oratoribus Sarmatiae (Флоренція, 1628); Eques polonus (Венеція, 1628); Polonia sive status regni Poloniae descriptio (Кэльнъ, 1632); Commentarius in quatuor libros institutionum iuris civilis (Краковъ, 1638); Institutionum rei militaris libri VIII (Краковъ, 1640); Epithome conciliorum (Римъ, 1643); Świątnica pańska, zamykająca w sobie kazania na uroczystości świąt całego roku (Краковъ, 1645). Lament utrapionéj matki Korony Polskiéj na syny wyrodne (безъ указанія мѣста и года изданія); Monumenta Sarmatarum viam universae carnis ingressorum (Краковъ, 1655); Vitae antistitum Cracoviensium (Краковъ, 1658). *Пособія*: F. M. Sobieszczański, Szymon Starowolski (Encyklopedya powszechna XXIV); A. Tyszyński. Szymon Starowolski (Biblioteka Warszawska, 1871, III 55 i Wizerunki polskie, стр. 120).

I. Воззваніе или совѣты къ истребленію Перекопскихъ татаръ.

(Pobudka albo rada na zniesienie tatarów Perekopskich).

Dwie są rzeczy, szlachetne rycerstwo, które państwo wszelakie i w sobie samo spokojne, i pogranicznym straszliwe czynią: potęga wojenna a zgoda wnętrzna; jako zaś przeciwnym sposobem, dwie są rzeczy, przez które by najpotężniejsza rzeczpospolita, jeśli mądry senat wczas zdrową radą nie zabieży, haniebnie upada: chciwość prywatna a nienawiść publiczna. Wojenna potęga, *generaliter* mówiąc, nic inszego nie jest, jeno gotowość rzeczypospolitéj do wytrzymania wojny wszelakiéj, bez ucisku i zamieszania poddanych. To jest i téj wojny, którą sami przeciwko pogranicznym, za przyczyną słuszną, podnosimy, zowiąc ją po łacinie *bellum offensivum*, i owéj którą przeciwko nam sąsiedzi nasi, albo téż dalszy narodowie podnoszą, a zowiemy ją *bellum defensivum*, jakoby bronienie już siebie samych od gwałtu, a nie wojowanie drugich. Ta tedy oboja wojna, i od nas i przeciwko nam czyniona, trzech rzeczy zawsze według swojéj doskonałéj istności potrzebuje: przygotowania naprzód rynsztunku, żywności i pieniędzy; ludzi do boju potém, a mądréj rady na ostatek. Czego trojga gdy które królestwo nie ma, próżno ma kiedy o wojnie pomyśléć, albo się w domu pokoju spodziewać, ale zawsze będzie, jako pospolicie mawiamy, jak na poberezu, wszelkiemu hultajstwu, łotrostwu i rozbójnikom na szarpaninę wydane. A téj szarpaniny inaczéj żadną miarą ujść nie może, jeno mając żołnierza zawsze pogotowiu, municye pewne na pograniczu swojém, żołnierza, jako porządne rzeczypospolite czyniły i czynią zawsze, dwojakiego: *ordinarios et subsidiarios*. Ustawicznego jednego, na miejscach niebezpiecznych i tam, kędy jakie podejrzenie jest o przyjaźni sąsiedzkiéj, alboli téż dla samego ćwiczenia tylko i sławy, pod namioty zgromadzonego, aby byli ozdobą państwa i postrachem okolicznym. Posiłkowego drugiego i w większéj już liczbie, coby to tylko czasu niebezpieczeństwa na zawołanie przybywał, a czasu pokoju, w domu rolą i inszém gospodarstwem się bawił, jednakże dla zależenia, aby pewnych czasów wszyscy na popis się stawili z rynsztunkami swojemi.

Municye także dwojakie są królestwu potrzebne: zamki według teraźniejszego, a kolonie według starego zwyczaju. Tego obojga iż Polska nasza nie ma, a osobliwie tamte podolskie kraje, przeto je téż

co żywo, i kto się jeno nie leni, zewsząd szarpa, a my sami nigdy nie możem z pokojem tamtéj obfitości zażyć. Z któréj gdybyśmy tamtę szarańczę tatarską wygnali, a wołoską niestateczność uskromili, srogie karanie i na owe swawolniki włożywszy, którzy gdy służby nie mają, nawykli kupami się włócząc, stacye po wsiach wybierać, za kozaki albo kwarciane się udając, moglibyśmy nie mniéj hojnie zażyć, jako żydzi ziemie obiecanéj, mlékiem i miodem płynącéj...

Lecz dosyćby już tych despektów cierpiéć od tak marnego narodu; obaczmy się sami, szlachetne rycerstwo, a uważmy co to za szarańcza, co za lud naszę ojczyznę pustoszy, która z łaski Bożéj od początku swego nigdy hołdowaną nie była, acz tam nie wiem, co niemieccy kronikarze plotą: chciejmy tę sromotę męstwem od siebie oddalić, a to poniżenie i wzgardę narodu naszego, niewiędnącą sławą niegdy pod niebiosa wywyższyć, a pokazać to postronnym wszystkim, co się z nas i z naszego nieszczęścia urągają, iż jeszcze chwała Bogu nie schodzi Sarmatom na mężach dobrych, na rozumnych, bystrych i na dostatkach wojennych. Zbierzmy się jeno wszyscy pospolitém ruszeniem, a opatrzywszy granice w około, jedźmy gromadą to tego Przekopu i oraz wszystkich zemścijwa się szkód swoich na tym psie pohańskim, który tak często brodził we krwi niewinnéj braci naszéj; wywróćmy gniazda ich smocze, którzy tak wiele miast naszych i wiosek w popiół obrócili; wygubmy mieczem wszystek ten naród zawistny, który tak wiele tysięcy poddanych naszych w niewolą zapędził; zmyjmy krwią besermiańską tę niesławę ojczyzny swojéj, która przez tak wiele wieków po świecie trąbiła, że Polacy wszom tatarskim odjąć się nie mogą. Odejmmy teraz, szlachetne rycerstwo, a pokażmy się być szczęśliwszymi nad przodki nasze, którzy tego lub bojaźnią jaką, lub przez niezgodę, lub też przez niedbalstwo swoje dokazać nie mogli. A nie tylko to łotrostwo śmiercią wygubmy, ale też miejsca tamte, i wszystek Chersones nową kolonią osadźmy. Nie żałujmy kosztu raz na to odłożyć, abyśmy zawsze ztamtąd i pokój, i sławę, i pożytek mieli...

To tak municye i zamki budować, a kolonie jako osadzać, i żołnierza zkąd miéć będziemy? Powiem krótko. Wziąć z każdéj wsi królewskiéj dwudziestego chłopa z żoną i z dziećmi, któremu dziewiętnaście doma zostających na wyprawę niechaj pomogą, a osadzać nimi wsi przy zamkach nowo pobudowanych; a z każdego miasta, takimże sposobem dwudziestego, lecz osobliwie rzemieślnika, a osadzać miasta, wszystkich do pewnych lat, dla zapomożenia prędszego wolnymi od podatków wszelakich uczyniwszy; tylko żeby wieśniacy żywność do zamków gotowali, rolą pilno sprawując, a mieszczanie z broniami gotowi byli murów swoich albo wałów pilnować. A osobliwie ci, którzyby z miast pruskich zebrani byli, żeby nad portami morskiemi zasiadali, jako zwyczajniejszy do wody i gospodarze lepszy; a z nimi téż owi, którzyby dobrowolnie za obwołaniem uniwersału szli na mieszkanie w tamte kraje, i handlami się bawili na wodzie. Szlachta zasię kędy chce, tam niech się osadza, i służali przy nich, za dozwoleniem króla Jego Mości, albo hetmańskiém.

Żołnierze zasię tak *ordinarii* jako i *subsidiarii* ztąd będą. Wszystko królestwo popisawszy po swoich powiatach, naznaczyć *per ordinem* na każdy rok czterema województwom leżą na Ukrainie z hetmanem

polnym, to jest dwiema na Podolu, a dwiema w Perekopie; do których zaraz przydawać piechotę z tychże województw, z których i jazda będzie, dziesiątego każdego, tak ze wsi jako i z miasteczka naznaczywszy. A pieniężnéj piechoty nie używać, bo się skarb niszczy bardzo przez nię, i nie są tak jako swoi wierni, bo zdrowie za kopę każdemu przedajne mają; chyba zrazu niżeliby się swoi domowi przyuczyli, których ćwiczyć trzeba ustawicznie, to jest raz w miesiąc. A żeby się wszyscy nie zalegali doma, powinni niech będą co rok zarazem przy szlachcie na święty Wojciech przed swoim się wojewodą popisować, jako Wenecyanie czynią; a na święty Marcin wychodzić na pole, a drudzy zchodzić. I tak ci będą *ordinarii*, którzy na Ukrainie i w Perekopie, albo gdzie tego potrzeba ukaże, leżéć będą; a owi co się doma na każdy rok popisować będą, *subsidiarii*, gotowi przybyć na ratunek, kiedy hetman niebezpieczeństwo ukaże...

Nowe pieniądze, które teraz na kwarcianego i na szable Tatarom były dawane, obrócić na handel Rzeczypospolitéj skarbowy, nawigacyą do wschodnich krain uczyniwszy. Nie wielki i to koszt, przyzwać żeglarzów ze Włoch, także ze Gdańska i z Rygi, tych co się znają na morzu, a naznaczywszy im *salarium* pewne, kazać pierwéj zwiedzić brzegi, porty i nurty tego tam morza, potém towary opatrzywszy armatę wysłać, a dać szafarza *cum titulo honorifico*, jako Weneci, Genueńczycy, Raguzanie, Inderlandzi, Angielczycy, i król hiszpański czyni. A żeby takowe towary snadniejszy odbyt swój miały, złączyć wschód z zachodem, i morze Czarne z Baltyckiém, przekopawszy Dźwinę z Berezyną, która do Dniepru wpada, a w piąciu tylko milach obie od siebie idą, miejscami równemi, piaszczystemi, i snadnemi do robienia kanałów. A będzie ztąd wielki pożytek, jako dawno mądrzy ludzie upatrują.

A co większa, Turkowi byśmy takim sposobem wiele handlów odjęli, z których on bardzo roście i poddani jego, nie puszczając na to morze z chrześcian nikogo. Przetoż musiałby nam już wolniejszym być w każdych postulatach i tańszym wszystkim Europejczykom, mając nas nad sobą, jako bicz zawieszonych. Jeno chciejmy w to, proszę, *serio* wejrzéć, a nie żałować i kosztu i pracy dla nieśmiertelnéj sławy, na którą zawsze z przodków swoich zarabiać nauczyliśmy się.

A jeśliże sami z sobą powadziwszy się, nie żałujemy dla zemszczenia się despektu swego, nie tylko kosztu, ale też i zdrowia samego, burdy takie zwodząc, któremi wyniszczamy się prawie aż do koszule, a żadnéj ztąd pochwały nie odnosimy, czemuż tedy *pro bono publico* żałować mamy, ponieważ ztąd *pendet et securitas et immortalitas nostra?* Nie bądźmy dla Boga tak głupimi jak Grecy, którzy przez niezgodę swoję a upór, tak srogiemu tyranowi wpadli w niewolą wieczną. Nie dajmy się uwodzić prywatnéj chciwości, jako Słowianie, których króla dla złota łakomstwa, tenże okrutnik z skóry odrzéć rozkazał. Nie bądźmy tak chełpliwymi jako Węgrowie, którzy przez wielkie rozumienie o sobie, do takiéj, jako widzimy, nędze przyszli. Nie wymyślajmy sobie nowych bogów, nowych religij, dla których ci wszyscy tak srodze skarani są, i sąsiedzi nasi Czechowie teraz *civili et funesto ardent bello*. A bądźmy *amantes publici boni*, jako Rzymianie oni, co się *pro salute reipublicae ultro devovebant;* albo jako święci

przodkowie naszy, którzy ichże przykładem, za wolności swoje, by najpotężniejszemu nieprzyjacielowi ustąpić nie chcieli, ale stawili się w polu, jako cni Polacy, za najmniejszą okazyą daną, i sąsiady nawet swoje broniąc; a my jakoby wyrodkowie jacy, samych siebie i braci swojéj, gdy je krępują, wiążą, ratować nie chcemy. Ratujmyż, proszę, teraz oszarpaną ojczyznę swoję takim, jakimem powiedział, sposobem, albo komu Bóg dał więcéj rozumu i rady, inakszym i lepszym. Oddajmy tę hańbę, którą na nas wewlekli, nieprzyjaciołom naszym, a oddalmy niesławę narodu naszego *victrici dextra*; a rozszerzmy ścieśnione skrzydła orła naszego; wyżeńmy z dzikich tych pól, dzikie te ordy barbarów, a uczyniwszy rząd między sobą, osadźmy te pola mężnymi Polakami; zatraćmy w Tauryce *immanes Scythas*, a rozmnóżmy *invictos Sarmatas*.

2. Улучшеніе нѣкоторыхъ обычаевъ польскихъ.

(Poprawa niektórych obyczajów polskich).

Объ истинной свободѣ.

(O wolności prawdziwéj).

Może się to na oko pokazać, że nigdziéj tak wielkiéj niewoléj niemasz jako w téj Rzeczypospolitéj, gdzie wolno wszystko, chocia się wielkiemi wolnościami chełpi. A choć o niewoléj w Turcech, w Niemcech i w Czechach powiadają, jeśli rozumem w tę sprawę wejrzy kto, znajdzie ją tu większą daleko niźli tam: bo tam od jednego niewolą cierpią (jeśli ją téż cierpią) a w téj Rzeczypospolitéj, gdzie wszystko wolno, każdy uboższy jest niewolnikiem możniejszego. Czemu? — Temu, że krzywdy, despekty, najazdy od niego odnosząc, cierpiéć musi a odjąć się mu nie może i prawo pospolite ubogiemu nie służy. Niewola zasię cóż innego jest jedno to, gdy bez prawa żywiąc, każdemu wolno czynić, co chce, i jednemu nad drugim przewodzić. Który tyran tak wiele ludzi razem m orduje jako w wolnéj Rzeczypospolitéj przez rok zamordują? Tam mniejszy, ale tu gorszy tyranowie. „A gdzież się tak częste rozboje, najazdy, morderstwa, zastępy na drogach, krzywdy, despekty, pobierania majętności dzieją jako w wolnéj Rzeczypospolitéj? W Czechach podobno tylko w majętnościach niewolą cierpią, że je im szacują, aby podatki równo wszyscy oddawali. W wolnéj Rzeczypospolitéj w własnym zdrowiu niewolą cierpią, w żonach, w synach, w sługach. Nad to co jest boleśniejszego? K'temu majętności własne większą niewolą cierpią niżeli tam: bo tam przecie każdy swoję trzyma, zapłaciwszy z niéj tyle, ile ustawiono. A tu jako wiele ludzi co swego nie trzyma? będąc złupieni z majętności swych od sąsiad możniejszych i od ludzi niepobożnych: a jeśli się ubogi w obronę do prawa pospolitego uciecze, tak go potkać może, jako onego drugiego, który gdy się według Statutu upominał sprawiedliwości, powiedziano mu: że nie dla was piszą statutów, smerdowie, ale dla panów". Więc gdzie to takie zniewolenie ludzkie się dzieje, gdzie prawu pospolitemu ludzie rozkazują, nie ludziom prawo, tam wolności niemasz,

ale swawola, która i człowieka, do którego przystąpi, i każde królestwo prędko zgubi i obali.

Bo gdzie prawo ludzi nie hamuje, nie zawściąga, gdzie każdemu wolno czynić, co chce, gdzie jednemu drugiego zabierać, mordować, krzywdzić wolno, tam już jest powszechna niewola, a nie jedno ubogich, ale téż i bogatych; bo każdy człowiek i wyższego i niższego ma niźli sam. Więc co możniejszemu nad uboższym wolno, to nad możniejszym jeszcze możniejszemu, ale także i możniejszy niewolnik jako i ów ubogi nie jest także jako i on wolny od mniejszego w zdrowiu swém i majętności swéj. Przetóż dobrze on senator Rzymski powiedział:

„Wolę, powiada, mieszkać w téj Rzeczypospolitéj, gdzie nikomu nic nie wolno, niźli w téj, gdzie wszystkim wszystko wolno: abowiem oboje to złe i oboje niewola".

Zaczém jeśli to prawda, co ten Rzymianin powiedział, tedyć w takiéj Rzeczypospolitéj większa niewola, gdzie wszystkim wszystko wolno niźli w Turcech, gdzie nikomu nic nie wolno. Co tedy jest niewola i gdzie jest, już się pokazało.

O wolności mówić potrzeba, która tam tylko mieszka, gdzie swéj woléj nie masz, gdzie każdy w zdrowiu swém i w majętności bezpieczen jest, gdzie sobie są wszyscy równi i jeden nad drugim nie przewodzi i jeden drugiego się nie boi. Taką wolność nic inszego nie rodzi jedno rząd a sprawiedliwość, tak jako to i sami baczymy. Bo Wenecyą za wolne miasto wszyscy zwykliśmy nazywać, nie tém że tam wolno zabijać, wydzierać, gwałty czynić, ale tém że nie wolno: także gdzie jedno spojrzysz w wolne miasta tak Włoskie, jako i Niemieckie i wolne królestwa na świecie, wszędzie rząd i sprawiedliwość jest i prawo, które rzeczy Pindarus zowie siostrami wolności. A zaś indziéj tam swéj woléj nie masz, ani takiéj rospusty jako tam, gdzie jest wolność. Wolność tedy przez posłuszeństwa prawa pospolitego nie może być, i owszem jako ktoś napisał: „Musim być niewolnicy prawa pospolitego, chcemy-li być wolnymi, tak jako téż to gdzieindziéj widzimy". Abowiem bez prawa i bez sprawiedliwości, nie jedno wolność, ale i świat staćby nie mógł, gdyżby się tak prędko ludzie sami uwiedli między sobą i te dary swoje, które nam Pan Bóg obficie daje i te pożytki tak z ziemie, tak z wody, jako i z powietrza nie byłyby nam pożyteczne, i nicby nam było po nich, jeśliby ich między nas sprawiedliwość i prawo nie dzieliło i swego każdemu nie naznaczało. Przetoż prawa wolność jest ta, kiedy ty, bojąc się prawa i sprawiedliwości, mnie nie śmiesz zabić, nie śmiesz pobrać, nie śmiesz gwałtu i najazdu czynić, a ja téż tobie także. Ztąd już każdy ma miejsce swe między nami, każdy swego używa, jako chce, każdy w zdrowiu swém, w żonie swéj, w czeladzi swéj, w majętności swéj, w miedzy, w domu, w gaju, w drodze, w gospodzie, w sadu jest wolen i bezpieczen, nikogo nad sobą nie mając, nikogo się nie bojąc jedno prawa, które Bóg na swém miejscu posadził na ziemi i chce, abyśmy je w takiéj uczciwości mieli, jako jego samego, bo jest wszystkich bogów i wszystkich ludzi Pan, jako Pindarus mówi: „że służyć Bogu jest królować". Także i kiedy rozumowi swemu jesteśmy posłuszni i jego słuchamy, nie jesteśmy niewolny, i owszem, kiedy rozumu nie słuchamy, idąc za grzechem i żądzami, nie tylkośmy są niewolnikami wielkimi, ale i bardzo wszetecznymi: tak téż posłuszeństwo prawa nie czyni nas niewolnikami, ale praw-

dziwie wolnymi i prawdziwie szczęśliwymi. Sama to tylko nieszczęśliwa Polska wolność, gdzie wolno czynić, co się nie godzi, wolno Boga i majestat Jego bluźnić, pomazańca Bożego, radę jego, stan duchowny lżyć i szkalować, wolno dobra kościelne i Rzeczypospolitéj plondrować, domy szlacheckie najeżdżać, bez żadnego karania. Takowéj zbytniéj wolności Bogu i rozumowi się sprzeciwiającéj po większéj części szeroko drzwi otworzyła wylęgła z gniazda piekielnego przeszła konfederacya, która nic inszego nie była jedno asylum ludzi bojaźni Bożéj i wstydu nie mających, jasne zwierzchności i urzędu znieważenie wojną domową i na rebelią wytrębowaniem, zgwałceniem praw i majętności zniszczeniem. Spełniła się mądrego i wielkiego hetmana polskiego Jana Zamoyskiego, kanclerza koronnego, przestroga mądrze upatrzona. Abowiem gdy pierwszéj konfederacyi żołnierskiéj, kiedy była *in herba*, nie skarano, rzekł głosem na sejmie: „Ja nie będę tak długo żyw, ale uczuje ojczyzna, co nieskaranie téj piérwszéj konfederacyi złego potém narodzi". I niemasz tak miałkiego rozumu, któryby nie widział, iż w Polsce dla zbytniéj wolności zbyt nierząd i złe, a to złe zwierzchu tylko często przerywać — daremna robota: wyrwać trzeba z korzeniem jako jeden zacny człowiek napisał: „Korzeń złego zbytnia wolność, abo raczéj swawola, któréj póki sobie dobrowolnie sami na sejmach nie ujmiemy, ażeby wiele rządziło nie zabronimy, ani karności złego, ani nadzieje lepszego nigdy nie będzie". Plewiarza obcego uchowaj Panie Boże.

САМУИЛЪ ТВАРДОВСКІЙ.

(SAMUEL TWARDOWSKI).

1600—1660.

Родомъ изъ Великой Польши; неизвѣстно, гдѣ онъ получилъ образованіе. Въ 1621 году Твардовскій отправился въ свитѣ князя Збаражскаго въ Константинополь, а въ 1624—1625 гг. былъ въ свитѣ королевича Владислава во время его путешествія по Германіи и Италіи; затѣмъ онъ проживалъ при дворахъ разныхъ пановъ и взялъ въ аренду деревню Зарубинцы въ Подольѣ а затѣмъ деревни Дзержановъ и Старый Гродъ въ Великой Польшѣ. *Сочиненія*: Przeważna legacya Krzysztofa Zbaraskiego (Краковъ, 1638); Władysław IV król polski (Лешно, 1649); Wojna domowa z Kozaki, Tatary, Szwedami i Węgry (Краковъ, 1660); Książe Wiśniowiecki Janusz (Лешно, 1646) и другія мелкія, которыя въ 1682 г. въ Калишѣ изданы въ одномъ сборникѣ п. з.: Miscellanea selecta w różnych panegirycznych okazyach do druku sparsim podane, teraz w jedno opus zebrane; второе изданіе въ Вильнѣ въ 1771 г. п. з.: Zbiór różnych rytmów Samuela ze Skrzypny Twardowskiego; третье—въ Краковѣ въ 1861 г. въ Biblioteka polska K. J. Turowskiego *Пособія*: B. Chlebowski, O Samuelu ze Skrzypny Twardowskim (Tygodnik Ilustrowany, 1872, X 195; Opiekun Domowy, 1872); Nadobna Paskwalina Samuela ze Skrzypny Twardowskiego (Tygodnik Illustrowany, 1884, IV 12); Daphnis, sielanka miłosna z XVII wieku, тамъ же 1882, XIII 299).

I. Владиславъ IV.

(Władysław IV).

Ani od urodzenia miękkich mu śpiewały
Mamki piosnek, ale go zaraz kołysały
Między bębny ponure chłopięta Marsowe,
Tłukąc w miedź i paiże grzmiące mosiądzowe;
A Bellona kolebką spół łabęciém pierzem
Przetykała łakomo ością i pancerzem.
Jeszcze mała dziecina, po znakach pogańskich
I świetnych się miesiącach czołgał ottomańskich,
Ani polor żelaza i z dział błyskawice
Urażały subtelnéj dzieciny źrenice.
Owszem, gdy się na wojnę ojciec wyprawował,
A z konia pod ogromnym hełmem go całował,
Nie lękał się postaci ani odkowanych
W stali Gorgon, ni wściekło Chimer pokudłanych,
Po żelaznych rodelach — ale jako mały
W słońcu orlik, w nich topił i ostrzył wzrok śmiały.
Cóż, kiedy się powracał na zwycięzkich wozach,
Albo po rozgromionych tureckich obozach,
Albo krymskich pobojach, jako ściągnionemi
Miał się na koń do niego rączętami swemi:
To mile u kochanéj szyje się wieszając,
To łuku i Rumelskich strzał się napierając,
Albo dzid Dyarbeckich, albo z drogich juków,
To szkofij, to zekirów, to strojnych buńczukow —
Alić i sam wnet umiał, jako drzewem toczyć,
Ułożyć się wężyka; do pierścienia skoczyć,
Konia zażyć i rączym zmordować zawodem,
Górę przykrą zwyciężyć, rzekę przebyć brodem;
Znieść ferwor południowy w kolącym pancerzu,
Przespać noc na stalowym wsparłszy się puklerzu;
Dzidą strzelić, łuk ciągnąć, mur jako wysadzić,
Szańce sypać i ślepe reduty prowadzić;
A z dział bić w quatry, ogromne kartany rychtować,
A pod wagą i pudy umieć z nich strychować;
Wszystkie jego pociechy, wszystkie i zabawy.
Ztąd w jasnym się obłoku bóg spuściwszy krwawy,
Ucałował dziecinę i na wierzch Karpatu
Uniosłszy ją w powiciu, pokazywał światu.
Zagroził nim w Tracyi dzikim Ottomanom;
On strachem Massagetom, on zgubą tyranom;
Daki zmienne ukróci, Dunaj wpław przepłynie,
I po górach Hemońskich chorągwie rozwinie.
Napadnie na Wielkiego Aleksandra tropy,
Po Libera i ślepe Eojskie zatopy:
I od zorze wieczornéj po ranne jéj łoże,
Gdzie cnota a fortuna przebyć tylko może.

2. II-ой плачъ на смерть Маріи Твардовской.

(Tren II-gi Maryannie Twardowskiéj).

Ledwieś mi się jutrzenko moja pokazała,
Ledwie na świat promyczki złote swe wydała,
A już gaśniesz, ani cię we mglistym obłoku
Dojrzéć mogę nieszczęsny i dotrzéć się wzroku.
Cóż wdzięki twoje one z śmiechy niewinnemi?
Jedno były promieńmi przerażającemi
Serce moje. Terażeś mgłą obeszła ciemną,
Ani, ani wiecznie już rozświecisz przedemną.
Bodaj była nie weszła! Bo nie tak gdy wschodzi,
Jako słońce, tém milsze, gdy już już zachodzi.

АНДРЕЙ МАКСИМИЛІАНЪ ФРЕДРО.

(ANDRZÉJ MAKSYMILIAN FREDRO).

Въ 1652 г. былъ львовскимъ стольникомъ и маршалкомъ сейма, затѣмъ львовскимъ кастеляномъ и подольскимъ воеводою; онъ участвовалъ въ сраженіяхъ подъ Зборовомъ и Берестечкомъ со значительнымъ отрядомъ войска, содержимымъ на собственный счетъ. Умеръ Фредро въ 1679 году. *Сочиненія:* Przysłowia mów potocznych albo przestrogi obyczajowe, radne, wojenne (Краковъ, 1660); Potrzebne konsyderacye około porządku wojennego i pospolitego ruszenia (Слуцкъ, 1677); Militarium (Лейпцигъ, 1757); Gesta populi poloni sub Henrico Valesio (Гданскъ, 1655); польскій переводъ Л. Кондратовича: „Dzieje narodu polskiego pod Henrykiem Walezyuszem, (Петербургъ, 1855); Monita politico-moralia, которыя изданы только въ польскомъ переводѣ Яна Янковскаго п. з.: „A. M. Fredra Przestrogi polityczno-obyczajowe oraz dokład o różnicy rozumów" (Вильна, 1781).

Отрывокъ изъ сочиненія: „Поговорки изъ обыденныхъ рѣчей, или предостереженій."

(Z „Przysłowia mów potocznych albo przestrogi").

I. Введеніе.

(Wstęp).

Nie greczynowie, albo łacinnicy szczycić się mogą języka swego ozdobami, dołożyła dosyć dostatku słów i wyboru swoja polskiemu językowi wymowa, że lubo smaczno płynącéj mowy narabiać chce kto przestronnością lub domniemanych sensów, albo składów, zażywa węzłowatości, dosyć nie ubogo wszystkiemu sprostać może, tak wybornie, albo podło rzeczom dogadzając, jako to popracować w polszczyznie, albo opuszczoną wymową odbyć co usiłuje. Nie żaden tedy języka polskiego niedostatek, ale mówców nieusiłująca sprawuje niedbałość; kiedy więc w po-

tocznych rozmowach, wyżebranemi u łacinnikow słowami nadstawiają, rzkomo polskiego języka niedolą, albo nazwisk właściwość łacinnym pokrywają mianowaniem, swoję w tém raczéj odkrywając w wyrażeniu rzeczy niepochopność, aniżeli jaką rozmowie polskiéj dodając okrasę. Bez pochlebstwa cenę ważąc i w głębszą się rzeczy uwagę wpuściwszy, prędzéj łacinnikowi niedostarczy wykładu, niżeli się polakowi uskąpi co wymowy. Że wiele nie wspomnę, bardzo łacinnicy u Greków zadłużyli, różnych w potocznéj rozmowie nazaciągawszy słów, gdy z grecka mienią Monarchia, Aristocratia, Democratia, Geographia, Geometria, Arithmetica, Echo, Tautologia, Anonymus, i inszych czy mało; w czém niech się Polak sławi, gdy właściwą zaszczyca się polszczyzną, zowiąc: Jednowładztwo, Możnorządy albo Możnorządztwo, Gminowładztwo, Krajopisarstwo, Miernictwo, Rachmistrzostwo, Odgłos, Jednomówność, Bezimienny i insze, że pominę polityczne, albo gramatycze, prawne, tudzież filozoficzne wyrazy albo terminy, którym dość dostatecznie polszczyzna dogadza. Owe zaś subtelniejsze łacińskiéj filozofii Entitates, Quidditates, jako są wywrotno łacińskie, tak z samego tylko wsłuchania się, w przykrości swéj niemierzione uszom zostały, tymże kształtem polskie niektóre osłuchałyby się słowa, gdyby ich gęsta o rzeczach zpowszechniła rozmowa. Nie czyń tedy krzywdy, niemowny Polaku, polskiéj wymowie, nie pochlebuj tak bardzo mniemanej obfitości obcego języka, abyś co uwłaczał polszczyznie, którać tak bogato do wymowy dostarczy, jako sam pochopno usiłować zechcesz, albo opuścisz. Oto masz te przysłowia, na przysługę polskiego języka wypisane, polską własnością brzmiące, uwagą głębokie, w niewielu kartach jako w małej bryle, funt dobrego złota, niż ołowiu okazałe wielkością centnary. Poznasz ztąd, że większą ohydę, niż ozdobę polska wymowa bierze, gdy ją gęstemi łacińskiéj mowy natykają więc słowami, aniżeli kiedyby się swą własną udawała polskich słów wspaniałością. Weź jeno trochę namysłu przed się (nieznający dobra twego Polaku) a poradź się z uwagą; nie tylkoć dostarczy, ale zbywać nad to będzie słów polskich i wyboru. Bądź łaskaw, a nie mierzij się tą pracą moją, proszę.

Поговорки.

(Przysłowia).

Cóż po tém wiedzieć, co się w Rzymie działo, albo co się w obcych krajach dzieje, a nie wiedzieć co się dzieje w domu? Cudze wiedzieć rzeczy ciekawość jest, a swoje potrzeba.

Bardziéj się bój jednego, kogo urazisz, niżeli się posiłku spodziewaj od dziesięciu, którym dobrze czynisz, bo tamten bardziéj myśli o zemście, niż ci o pomocy.

Chcesz być tak szczęśliwy jak ten, co najwięcéj ma? nic nie pragnij, jakbyś wszystko miał: kiedy więcéj nie potrzebujesz.

Nie zabawią długo w jedném miejscu obłuda i zgoda: krzywe z prostém nigdy się nie zestosuje.

Cudze złe na słońcu, swoje w cieniu stawiamy radzi.

Skąpy bogacz jako skrzynia, choć w niéj złoto, przecie w kącie leży?

Urzędów albo dostatków, dobrzy jako lekarstw używają, aby ludziom pomagali; źli zażywają jako arszeniku, by tylko szkodzili.

Większa niewola, gdzie się wszystko wszystkim godzi, niżeli gdzie nic nikomu.

Gdy siła grzecznie czynisz, mów o tém mało: ile dobrym postępkiem przyczynisz sobie sławy, tyle chełpliwością ujmiesz; twoje sprawy niech kto inszy widzi i chwali: dobrze czyń, nikt nie nagani. Cnota zataić się nie może.

Piękny żart, kiedy bez szkody, kiedy bez bólu, kiedy bez przymówki; który niema tych kondycyj, nie jest żart, ale gotowa zwada.

Do mówności a nie do rozumu należy wielą języków mówić; kto jednym mówi rozsądnie, jakby wszystkie umiał. Sroka po włosku gada, przecież ona bredzi, toż podobno znaczy owa przypowieść: „Niebo, nie umysł tacy odmieniają, którzy po rozum za morze biegają.“

Rozumny przed czasem po ludzku złe uważa i radzi, prostak zmysłem tylko bydlęcym rzeczy mierza, czując złe dopiéro, kiedy go w bok trąci.

Tak nam trzeba cudzoziemskich zwyczajów Polakom do polskiego zażywać rządu, jako zażywamy ze Włoch przywiezionych bławatów, kiedy nie pludrzaste stroje, ale do polskiego ubioru krajemy z nich sobie ferezye, żupany i kontusze: tak obce zwyczaje Polakom przywiezione, lubo w sobie dobre, przecie one złe są, jeżeli nie będą do natury rządów polskich, z polska krojone, oszpeczą, albo zaszkodzą bardziéj Polakom, niżeli pomogą. Więcéj podczas występków z obcych krajów wywozimy, niżeli nauki, więcéj lekkości i miękkości, niżeli grzeczności, więcej figlów, niżeli rozrywki, drogo więc opłacając przejażdżkę, któréjby się raczéj odkupić potrzeba.

Staropolska prostota, mniéj kształtu i wystawności, ale więcéj we wszystkiém gruntowności przy cnocie miała. Teraźniejsze obyczaje i dowcipy, rzkomo pozorniejsze, ale wiérę, jako niektórych złotników powstała robota: wielz ma w sobie kształtu i subtelności, lecz nie wiele mocy. Wszystko do staropolsku gruntowniejsze.

ІОСИФЪ ВАРѲОЛОМЕЙ ЗИМОРОВИЧЪ.

(JÓZEF BARTŁOMIĘJ ZIMOROWICZ).

1597—1682.

Родился во Львовѣ и здѣсь получилъ образованіе. Онъ былъ городскимъ совѣтникомъ и бургомистромъ города Львова. *Сочиненія*: Sielanki nowe ruskie różnym stanom dla zabawy wydane (Краковъ, 1663, Перемышль, 1857), Pamiątka wojny tureckiéj w roku 1621 (Краковъ, 1623); Żywoty kozaków lisowskich (безъ мѣста изданія 1640 г.). Viri illustres civitatis Leopoliensis (Львовъ, 1671); Leopolis Russiae metropolis a Turcis, Cosacis, Moldavis anno 1672 obsessa (Краковъ, 1693); Leopolis triplex, изданное только въ польскомъ переводѣ п. з.: (Historya miasta Lwowa, Львовъ, 1835). *Пособія*: A. Bielowski, Bracia Zimorowicze (Tygodnik literacki, Poznań, 1839, стр. 310); J. Nogaj, Rozbiór sielanek J. B. Zimorowicza.

Труженики.

(Trużenicy).

Leszko.

Witajcie, nasz poczciwy Miłoszu!

Miłosz.

Dlaboga!
A zkądżeście tu spadli?

Samujło.

Twa miluchna droga
Jako się ma? potomstwo wiedzie się wam zdrowo?

Miłosz.

Ta jakożkolwiek jeszcze — Pan Bóg zabrał owo.

Samujło.

A wam nic nie zostawił na pociechę?

Miłosz.

Prawie,
Z czworga ani jednego.

Leszko.

Nie bardzo łaskawie
Obszedł się z wami.

Miłosz.

Owszem, gdy z swéj wiecznéj rady
Drobiazgi te wziął od nas, pewniejsze zakłady
Mamy litości jego, bo cztery świece
Zawsze przed nim pałając, zawsze mu rodzice
Smutne przypominają, żeby za tę szkodę,
Abo raczéj zysk, dał im stokrotną nagrodę.
Dobra rzecz z bujną ziemią handlować mówicie,
Kiedy cokolwiek w rolę nasienia wrzucicie,
Odbierając je potém snopami plennemi:
I my, te cztery ziarna zagrzebawszy w ziemi,
Trzymamy nieomylnie o Boskiéj dobroci,
Że się nam ta iścizna i z lichwą powróci.

Nie lepiéjże za niemi do wieczności śpieszyć,
Niżeli tu na krótki z niemi się czas cieszyć?
Ale dokądżem zabrnął? prędko od witania
Do niespodziewanego przyszło nam kazania —
Powiedźcież mi, co za wiatr zagnał was w te strony?

Samujło.

Dzień świętemu Jurowi zdawna poświęcony,
Którego uroczystość do swego obchodu
Pociąga gęste kupy ruskiego narodu:
Jedni się trużyć, drudzy pokłonić władyce,
Insi idą oglądać krajów tych stolicę,
A my do ciebie zgoła przyszli w nawiedziny,
Dziwując się, czemuby, pierwsze swe dziedziny
Porzuciwszy, nad samym trzech pagórków pyskiem
Usiadłeś i stałeś się światu dziwowiskiem.

Miłosz.

Nie dla dziwów przyniosłem tu gniazdo zaiste.
Lecz nie daleko mając kąciki ojczyste,
Tego miejsca sąsiedzka blizkość, widok miły
Z położeniem rozkoszném do siebie zwabiły.
Wszak mądre gospodarze, kędy się fundują,
Żyzność gruntu i dobroć nieba upatrują;
Bo na tém wszystek człowiek, aby w zdrowém ciele
Ducha powierzonego lat zatrzymał wiele.
Jać po prawdzie w pomiernym gruntów tych okole
Mam sadowinę, ogród, winnice, las, pole,
Ale iż rok zupełny ma gębę nie małą,
Nie wydołam intratą tuteczną jéj całą.
Ztąd jednak znaczną pomoc dają mi jarzynki,
Owoce, winny dochód i inne przyczynki...
A nadewszystko miasto leżące pod bokiem
Nie tylko oczy karmi przyjemnym widokiem,
Lecz z bogatéj szafarnie rozmaite spiże
I potrzeby do życia wydaje nam świeże.
Tam naprzód widzieć rannych kwiatków pierwociny,
Łakocie jare, fruktów skorożrych nowiny
Znajdziesz zawsze na rynku, chociaż bez jarmarku,
Więcéj żywności, niżli w panięcym folwarku:
Są tam gęste kurniki i zwierzyńce gotowe,
Sadze rybne i wszystkie wygody stołowe.
Milsza mówią przechadzka nad morzém obszerném,
Żegluga przyjemniejsza przy pobrzeżu mierném —
Większą czuję wygodę najmniejsza osada,
Która w sąsiedztwie miastu głównemu osiada.
A nie tylko pokarmem codziennym żyjemy,
Więcéj powietrzem, które co moment pijemy;

Ztąd przyjemniejsze zdrowiu altany górzyste,
Że na nich przebywają wiatry przezroczyste.
I mnie do serca przypadł ten kąt z tym padołem.
Iż go nie przykre góry opasały kołem.
Kiedy wichry szalone z sobą się pasują,
Kiedy się od gorąca łąki rozstępują.
Ta dolina jakoby tarczą gęstym cieniem
Przed burzą mię zakrywa i letnim promieniem;
Bo ledwie dzień z południa na dół głowę chynie,
Zaraz się cień rozciągnie po wszystkiéj niżynie,
Pagórki téż najpierwéj ranny świt ogarnie —
Jeszcze dojniki cicho stoją i owczarnie,
A już wierzchem ich Febus pędzi swe poczworne,
Choć że potém za chmury skryje się wieczorne,
Tu jednak późne zorze gaszą swe pochodnie
Ostatnie, tu nadedniem palą ognie wschodnie,
Tu dzień najdłuższy, który lubo rano świta,
Lubo ustaje, ptastwo żegna i wita.
Wzrok téż ludzki z pojźrenia ludzkiego nie syty,
Patrząc na leżą miasta i wydatne szczyty
Wysso-Grodu, widząc ztąd to góry nadęte,
To równiny wysmukłe, to wąwozy kręte,
To pola w szachownicę kształtnie usadzone:
Coraz bierze uciechy ztąd nieuprzykrzone.
Nie darmo przeszłych wieków poganie mniemali,
Jakoby góry głową niebiosów tykały,
Przeto na ich wierzchołkach stawiali boźnice;
Nawet i wiary naszéj przednie tajemnice
Na górach nam zjawiono: ja moje paciorki
Kiedy odmawiam, wszedłszy między te pagórki,
Wnet echo świegotliwie za mną je powtarza,
(Właśnie jako posługacz czyni u ołtarza),
Potém je Oready z nabożeństwem głoszą
I równo ze mną Pana Najwyższego proszą.

Samujło.

Zażby przez górę onę podobną mogile,
Gościniec nie był dobry, który nam przedziwny
Do nieba utorował z góry Pan oliwnéj?

Leszko.

I prawieby przystało nad tém wierzchowiskiem
Stanąć hradowi Spasa świętego nazwiskiem,
Aby nad miastem stojąc przez czułe strażniki
Wszystkie jemu niechętne tłumił przeciwniki.

Miłosz.

Nie mojéj to kalety, Samujło nieboże,
Ale pańskiéj szkatuły stawiać domy boże.

Samujło.

Toć nie książęta, ani panowie wielmożni,
Raczéj z pospólstwa nasi przodkowie pobożni,
Żeby święty dzisiejszy trzymał ich w opiece,
Na grobie mu wydatnym wywiedli fortece,
Na czém się nie zawiedli: bo do tego kraju,
Gdzie przedtém Krymczukowie wypadli z Nohaju,
Jako czeczotki ludzie po polach zbierali.
Zaledwie się o bramy miejskie opierali —
Teraz za strażą jego precz w pola zabiegli
Za grody, a przedmieścia w krąg wieńcem oblegli.
I my oddajemy corocznie ofiary,
Aby także hamował od nas złe Tatary.[1]
Ciebie także upewniam, mój dobry Miłoszu!
Że nie zubożysz swego tym budynkiem trzosu;
Tylko pocznij, a uznasz, jako bardzo snadnie
Nad mniemanie ten zamysł do skutku przypadnie:
Ty szczyptą będziesz dawał, a ratunek boży
Całą garścią do tych się nakładów przyłoży,
Cobyś musiał zostawić dziedzicowi złemu,
Abo wydać zięciowi czasem niegodnemu,
Cobyś łożył na posag, weselną wyprawę
I insze brednie ludzkie: wyłóż na tę sprawę,
A wierz mi, że gruntowniéj tym odważnym czynem
Imię swoje osławisz, niżli córą abo synem.
Póki lew w przednich łapach potrzyma trzy góry
I orzeł go okrywać nie zaniecha pióry,
Póki do Buga mętna Pełtew będzie płynąć:
Nie przestanie hojność twa między ludźmi słynąć,
Któréj ani zawistny czas nie gładzi, ani
Zazdrość niezbędna wiekom następnym ją zgani.
Zwodzą się familie, rodzaje mijają,
Lecz pamiątki pobożnych nigdy nie ustają.
Zechceszli swój wizerunek po sobie zostawić,
Rozkażesz na podwojach z marmuru postawić
Dwa posągi, któreby ręce sobie dały
I tak cię z twą miluchną światu wspominały.

Miłosz.

Dziękuję wam za radę, jeżeli monety
Jeszcze do niéj przydacie cokolwiek z kalety,
Pan Bóg wam ją nagrodzi; a teraz na drogę
Powróćmy naszą; wiedzieć dotychczas nie mogę,
W czém mię potrzebujecie?

Samujło.

Żebyś nas darował
Pieśniami, któreś teraz niedawno ukował.

Miłosz.

Cóż ja za pieśniotwórca?

Leszko.

Trudno się masz zgoła
Kunsztów swoich zapierać; niemasz tego sioła,
Nie masz biesiady, ani ślubnego obiadu,
Kędyby nie śpiewano pieśni twego składu;
Odzywają się w starych i nieletnich ustach,
A nawet pastuszęta po gęstych zapustach,
Pasiecznicy po borach, owcarze koszarach
Najczęściéj je na dudkach grają i fujarach.

ВАЦЛАВЪ ПОТОЦКІЙ.

(WACŁAW POTOCKI).

1622—1696.

Онъ происходилъ изъ рода тѣхъ Потоцкихъ, гербомъ которыхъ была Шренява. Въ юныхъ лѣтахъ Потоцкій поступилъ въ военную службу, сражался на Украйнѣ съ татарами и казаками, затѣмъ, поселившись въ деревнѣ Лужнѣ подъ Бечемъ, посвятилъ себя сельскому хозяйству и литературнымъ занятіямъ. *Сочиненія*: Poczet herbów szlachty korony polskiéj i wielkiego księztwa litewskiego (Краковъ, 1696); Nowy zaciąg pod starą chorągiew tryumfującego Jezusa (Варшава, 1698); Argenida z Barklajusza na polski wiersz przełożona (Варшава, 1697); Syloret albo prawdziwy obraz nieosłabionego męstwa (Варшава, 1747); Jovialitates albo żarty i fraszki (Лейпцигъ, 1747); Wojna Chocimska, poemat bohaterski w dziesięciu częściach (Львовъ, 1750, 1850); Merkuryusz nowy 1672 roku wygranéj Sobieskiego (Варшава, 1854, въ K. W. Wojcickiego Biblioteka starożytna pisarzy polskich, I 16). *Пособія*: K. Szajnocha, Wacław Potocki (Szkice historyczne I); A. Bełcikowski, Wacław z Potoka Potocki, studyum literackie (Przegląd Polski, 1868, I 215 и отдѣльно); Wł. Chotkowski, Wacław z Potoka Potocki i jego pisma; B. Chlebowski, Wacław Potocki jako autor „Wojny Chocimskiéj“ (Ateneum, 1882, II 241); Gruszczyński, Wojna Chocimska W. Potockiego (Познань, 1860); P. Chmielowski, Zapomniany poemat W. Potockiego (Smutna przygoda Wirginii, Tygodnik Ilustrowany, 1881, XI 149); J. H. Rychter, W. Potockiego nieznany poemat „Orfeusz“, тамъ же, 1884, IV 354); L. Nabielak, W. Potocki i jego „Argenida“ (Biblioteka Ossolińskich, 1863, II 111), Niedrukowane poezyje W. Potockiego (тамъ же, 1864, IV 44, 1865, VI 149).

I. Отрывки изъ „Хотинской войны“.

(Wyjątki z „Wojny Chocimskiéj“).

. . . . . Z tém Szołdrski ku Lwowu
Do Zygmunta pospieszy, który pełen łowu
Zajęczego, o wojnie jakoby o wilku
Żelaznym kto mu bajał. Tam powiatów kilku
Czekając wielkopolskich z stem tysięcy młodzi
Sarmackiéj, siedzi w miejscu. Taka kiedy wodzi

Kaczka młode kurczęta, pospolicie bywa:
Niemasz zgody, bo kury chodzą, kaczka pływa....
Teraz słysząc Szołdrskiego, kiedy pakta czytał,
Niekontent i w rzeczy się za fordyment chwytał:
„Nie poczekać mnie jeszcze z temi aparaty!
Śmieć bezemnie z Osmanem zawierać traktaty?“
Ciśnie o stół kapelusz i coraz powtarza:
„Dyabeł kiedy rachunek miał bez gospodarza!
Nie wiem czém się Władysław z Podczaszym zasłonią?
A w ostatku ja idę na Turki z pogonią.
Nie wydrze mi ich Dunaj i Bałkany śnieżne,
Choć tylko wojsko z sobą będę miał zaciężne,
Kiedy szlachcie, czegom dziś doznał, wojna śmierdzi“.
Tak się nasz król, po izbie chodząc, wielce sierdzi.
A gdybyś w serce wejrzał, niesłychanie cieszy,
Że jutro do kochanéj Warszawy pospieszy.
Ale tego po sobie najmniéj nie pokaże,
Owszem wołać Fryderyka w skok sobie rozkaże,
Żeby knechty gotował na jutrzejszą drogę:
„Żadną miarą jéj dłużéj odwłóczyć nie mogę;
Niechaj każdy ma szpadę, proch i muszkiet z lontem,
Bo się pewnie nie oprę aż pod Helespontem!“
Spać raczéj nie wojować! ledwie Bobola,
Podkomorzy koronny, ukołysał króla.

*

* *

Już się ptastwo ozwało, już zupełném kołem
Tytan idzie do góry—jeszcze się kościołem
Chodkiewicz bawił, kiedy szpieg na szpiegu jedzie,
Że się Osman u niego kładzie na obiedzie.
A ten skoro nabożne modlitwy odprawi,
Wstawszy z kolan na nogi: Rad mu będę, prawi;
Tylko niechaj nie mieszka, niech się kwasi grochu,
Będzie bigos gorący z ołowiu i prochu.
Toż na się zbroje bierze i świetne paiże;
Rzekłbyś, że mu się nazad wróciły trzy krzyże,
Ani lat siedmiudziesiąt twarde blachy gniotły.
Wraz każe wsiadanego uderzyć więc w kotły.
Larmo zatém po wszystkich obozach się szerzy;
Ci do zbroi, drudzy się biorą do pancerzy;
Wszyscy na koń wsiadają i wychodzą z szańcu;
Rzekłbyś, że na wesele, rzekłbyś, że do tańcu,
Że już na skroń korony wdzieli tryumfalne.
Grzmią bębny w regimentach, a kotły tubalne,
Gdzie żelazny na rzeźwych jeździec koniech siedzi,
To basem, to dyszkantem rozprawują w miedzi;
Zadumani szyposze, co im staje pary,
Nucą treny marsowe, w gwardyach, fujary.

O chwalebna ochoto, o! kochana młodzi,
Serce rośnie patrzącym, gdy nakształt powodzi
Bliskie pola osuli a mężnemi czoły
Wyrażają zmieszany gniew z radością społy.
Zakwitnął barwistemi tamten świat proporcy,
Że wynurzeni z Dniestru Trytoni i Forcy
Na dziwy, bo kiedy je Fawonius wije,
Igrają po powietrzu róże i lilije,
Nad któremi przybite do kopii złotéj
Równém gronem gorzały wyostrzone groty,
Odymały się orły po chorągwiach tkane;
A konie pod pańskiemi nogami igrane
Sforcują i pryskają, rżą i postać w miejscu
Nie mogą, czując serce i ochotę w jezdźcu.
Po dniestrowych piechoty rozwlekły się brzegach,
Niemieckie szwadronami, węgierskie w szeregach,
Rozlicznych barw kolory prezentując oku,
Jakie słońce w wieczornym maluje obłoku.

* * *

Jest co widzieć w Krakowie, kędy na trzy zbyty,
Drogimi poobija ściany aksamity;
Ubrawszy ono łoże nakształt katafalku,
Śród pokoju postawi od samego balku;
W koło fraszki rozliczne od szkła i kamieni,
Tém pompa większa? im się która drożéj ceni.
Cóż szaty? cóż klejnoty? cóż argenteryje
Auszpurskie, cóż splendece i ludne gwardyje?
Że żaden z królów polskich, aże do trzeciego
Zygmunta, nie miał pompy, nie miał fastu tego,
Jaki dziś ma starosta; cóż o senatorze
Rozumieć? w jakiéj bucie żyje i splendorze!
Nie łoża, nie łabędzie mchy, nie miękkie szaty
Przodki nasze a stare zdobiły Sarmaty.
Ziemia łóżko—mech barłog—falendysz od festu;
Zwyczajnie karazyi, albo téż breklestu
Na kurty zażywano: co większa, obok cię
Posadził, chocieś oszył safianem łokcie,
Największy pan, gdzie cnota rycerska nas braci,
Ani złotogłów, ani tam aksamit płaci.
Najdziesz i marsowego zwierciadła rzemiosła;
Siodła one cesarskie, on polerowany
Puklerz i tarcz, któremi ozdobił swe ściany;
Które, jeśli się wzrokiem kto w nie wpatrzy zdrowym,
Wyrażają postaci równe Gradywowym,
I dadzą met szpalerom—a nuż pełne gromu
Kirysy, jakiegoż nas nie nabawią sromu,
Którym dziś szaty ciężkie, nie rzeknąc twarde blachy:
Takeśmy się postrzygli z bohaterów w gachy!

* * *

Nie dziw, że mierznie wojna naszym galantomom,
Którzy samym nawykłszy od młodości domom,
Słuchają rychło w polu będzie po herapie,
Rychło im kto potrzebę przyniesie na mapie.
Więc żołnierzów obmawiać i hetmanów szczypać.
Da kopę na on pobór: Długoż, prawi, sypać
Darmo będziem pieniądze? wierę, zdaniem mojém
Jużby czas państwo nasze widzieć za pokojem.
Drugi, nie godzien kijem mitręga za bydłem,
Jagły mierzyć z maślanką do targu tworzydłem,
Że wiewiórczym ogonkiem dał opuszyć kołnierz,
Aż już wąsy odyma! aż sędzia, aż żołnierz?
Wdajże się z nim w rzecz, chociaż nie był daléj bursy,
Historye i one usłyszysz dyskursy:
Już on wiadom porohów, czajek i Kudaku,
Wiadom złotego, wiadom kuczmańskiego szlaku,
Gdzie Merłe, gdzie Drzypole, gdzie bezludnéj dziczy
Sinawoda z Ordami Polaki graniczy.
Wszystko wié—tego nie wié do siebie nieborak,
Że sklep dziurawy ledwo stoi za półtorak.
Niechże się jedno jaka królewszczyzna błyśnie,
Obaczę, jeśli żołnierz przed nim się dociśnie.
Nie tak było przed laty, gdzie nie pierwéj młody
Do szabelki przypadał, aż od wojewody,
Albo króla samego, wśród walnego festu
Do niéj był przypasany, koło lat dwudziestu.
To ozdoba, to mu strój nad wsze aksamity!
Dotąd część domu—już był rzeczypospolitéj.
Brał i pierścień żelazny, charakter sromoty,
Który musiał na palcu swoim nosić póty,
Aż krwią nieprzyjacielską z obligu wyjęty,
Złoty już nosił sygnet, już siadał z książęty,
Żelazny na pamiątkę ze zdobytym łupem
Kładł Marsowi w kościele w święto przed biskupem:
Dopiéro skoro odniósł na swém ciele blizny,
Prawić o wojnie, radzić około ojczyzny
Godziło się . . . Dziś — ale lepiéj milczéć o tém.

2. Отрывки изъ „Вѣстника новой побѣды Собѣскаго“.

(Ustępy z „Merkuryusza nowéj wygranéj Sobieskiego").

Rok pański siedmdziesiąty kończył się i wtóry,
Po tysiącznym sześćsetnym, kiedy szaropióry
Zmordowany tak długim Merkuryusz biegiem,
Trzecim stanie przedemną z Kamieńca noclegiem.
Słucham, co za awizy. Toż przestawszy dyszéć,
Czoło przetrze spocone i z tém się da słyszéć:

„Kto pokój na pogańskiéj gruntuje przysiędze,
Jakoby konew wiązał u pajęczéj przędze;
Zrzucił turczyn przymierze dla chłopskiéj siermięgi,
Złamał pakta, pogwałcił chocimskie przysięgi;
W siły swoje a w polskie dufając niezgody,
Przysiodłał mostem Dniestru skalistego wody,
Wziął Kamieniec i wszystek kraj podolski żyzny,
Wziął całą Ukrainę; a co sercu blizny
Niezgojone zadaje — nie dobywszy broni . . . .
Powiem rzecz okrutniejszą: haracz dają oni,
Oni, mówię, polacy, co złotą swobodą
Wszystkie świata narody dotąd w oczy bodą.
Już krzyże wyrzuciwszy, w zbawienne świątnice
Błędnego Mahometa wprowadził księżyce;
Już bierze w dziesięcinę chrześcijańskie dusze,
Ach, kędyż staropolskie w szlachcie animusze!
. . . . . .
Nie stój, Michale, nie stój! — Mars pole otworzeł,
Długoż będzie skubł piérze pod Lublinem orzeł?
Pierwsze pole twéj sławy, puść oko po ścianach,
Przejrzyj się w Bolesławach, Zygmuntach, Stefanach!
Jako pięknie koronie na królewskiéj głowie,
Kiedy się przy niéj zbrojna prawica opowie.
Patrz w żwierciadła książęce, przodków swoich gniazda,
Zkąd im wyżéj nad inne twoja weszła gwiazda,
Tém téż jaśniéj świecić ma nad obliczem ziemie,
A choć tak jak Janusze, Dymitry, Jeremie,
Pojźrzyj w drugą linią, gdzie złożone groty
Wzbudzą cię do Marsowéj, o królu, roboty! . . .
Niech Turczyn nie urąga językiem zuchwałem,
Wziął Stambuł i Kamieniec weźmie pod Michałem!
Owszem niechaj mu się dziś jego wróżba szpoci,
Co Paleologowi wziął, niech tobie wróci!
Przerwij wszystkie zabawy, wsiadaj na koń z tronu,
Nie daj darmo próżnować tak pięknemu gronu
Krwie szlacheckiéj: — niech tryumf odniesiem u świata,
Że nam nie żal, gdy królem mamy swego brata . . .
. . . . . .
Nie sobieś, cny Sobieski, rodził się, nie sobie,
Część ojczyzna, część bracia, część swą pan ma w tobie!
Odłóż wczas na czas inszy; zimna, deszcze, głody,
Zwycięż źle zmarzłe Dniestru skalistego brody:
Idź na krew, krwie szlacheckiéj jedyny mścicielu,
Cobyś mógł nad nie bracią, na nieprzyjacielu
Pokaż, bowiem niż turczyn gorszy, kto za oczy
Szczypie, kąsa i jawnéj cnocie twéj uwłoczy!
Siedm dni całe o rzepie i o marchwi świeżéj,
Ani się rozbierając siedm nocy z odzieży,
Szedł, gdzie za bednarowskie zakradłszy się lasy,
Po przeszłym swe Nuradyn czambule miał wczasy!

Dniało, kiedy całą noc zwyciężywszy chodem,
Zbierał wojsko tak długim znużone zawodem:
I stanąwszy nad głową już pełen nadzieje,
„Mamy—rzecze—o bracia, przy licu złodzieje ....
Doszliśmy nieprzyjaciół, których już raz trzeci,
Odbiwszy tylo więźniów, tylo małych dzieci,
Szabla nasza wojuje, więc w przód kto ochoczy,
Niech się harcem pokaże i ku koszu skoczy".
Rzekł hetman, a żołnierz, świętym piersi krzyżem
Stwierdziwszy, wysuna się do nich krokiem chyżem:
Sam wódz schyliwszy znaku pod górą się tai,
Aże z ordą harcownik potrzebę zagai.

ІЕРОНИМЪ ВЕСПАСІАНЪ КОХОВСКІЙ.

(HIERONIM WESPAZYAN KOCHOWSKI).

1633—1699.

Учился въ іезуитской коллегіи въ Сандомирѣ и въ краковскомъ университетѣ. Въ царствованіе Яна Казимира Коховскій участвовалъ въ сраженіяхъ подъ Берестечкомъ, Варкою, Гнѣзномъ и, наконецъ, подъ Монтвами, какъ сторонникъ Юрія Любомирскаго. Въ 1663 г. Коховскій поселился въ своей деревнѣ Голенёвы подъ Щекоцинами и былъ назначенъ велицкимъ поджупникомъ. Въ 1683 г. онъ участвовалъ въ походѣ Собѣскаго для освобожденія Вѣны отъ турокъ. *Важнѣйшія сочиненія*: Nieprόżnujące próżnowanie albo Lirycorum polskich ksiąg V (Краковъ, 1688); Fraszki czyli epigramata (Краковъ, 1674); Ogród panieński pod sznur pisma świętego to jest epigramata polskie o Najświętszéj Pannie (Краковъ, 1681); Dzieło boskie albo pieśni wybawionego Wiednia, (Краковъ, 1684); Annalium Poloniae ab obitu Vladislai Climacter I, II et III (Краковъ, 1683, 1688, 1698), 4-я часть издана только въ польскомъ переводѣ п. з.: Klimakterów Kochowskiego tom IV (Лейпцигъ, 1853); Commentarius belli Tadversus urcas ad Viennam et in Hungaria ducti (Краковъ, 1684). Въ новѣйшее время его польскія произведенія изданы п. з.: „Wespazyana Kochowskiego pisma wierszem i prozą" Biblioteka polska K. J. Turowskiego (Краковъ, 1859): *Пособія*: A. Rzążewski, Hieronim Wespazyan Nieczuja z Kochowa Kochowski; W. Wisłocki, W. Kochowskiego, Rubus incombustus; L. Siemieński, W. Kochowski (Dzieła Luc. Siem. III 50); W. Nehring, W. Kochowski i jego liryki (Studya literackie, 81).

I. Пѣсни.

(Pieśni).

Родное гнѣздо.

(Gniazdo rodzinne).

Jako gdy żeglarz wiatrem uniesiony
W odległe krajów luzytańskich strony,
Lub (lubo) na towary swoje ma targ żyzny,
Przecie od swojéj kwapi się ojczyzny;
Jako ptaszyna, kiedy młodych dzieci

W szczupłém gniazdeczku dla paszy odleci,
Chocia na niwach gęstą zobią zbiera,
Przecie do gniazda swego się obziera:
Gór Świętokrzyskich i mnie miłe knieje,
Na których wiecznie liść się zielenieje,
A między niemi wyższa pięknym brakiem,
Zbawiennym Pańskim uczczona jest znakiem.
Tam z dawna starzy osiadłszy Sarnowie,
Jako w Hercyńskich borach satyrowie,
By lasy krzyża Pańskiego nie ćmiły,
Drzewa wycięli koło téj mogiły.
Nie puścił pracy téj Bóg bez zapłaty,
Że tam osiedli nieruszeni laty;
Ta z nich po dziś dzień ma sąsiad dąbrowa,
Lub dla dzielnice piszą się z Kochowa.
Z wyniosłéj góry widok jest miluchny,
Pojrzéć, jak kręty idzie nurt Dobruchny;
Przy nich dziedzictwa starych Sarnów sztuki,
W których dziedziczą dotąd przez swe wnuki.
Choć mały spłacheć, kawałki nie włości,
Lecz w jednym domu wiekują z dawności.
Pokup ty klucze wokoło łakomie:
Dziś to u ciebie, jutro w inszym domie.
Buduj bajańskie tempy i pałace:
Któż wie, kto potém zażyje twéj prace?
Ja zaś po ojcu, choć w zapolu cienko,
W Bogu nadzieja, że wezmę gumienko.
Jest urodzenia najprzód klejnot drogi.
Cnota téż wstąpi choć w ubogie progi,
Lub kiedykolwiek fortuna przyjść może:
Cóż tobie trudno, o! Wszechmocny Boże.

Прощаніе съ роднымъ Гаемъ.

(Pożegnanie z ojczystym Gajem).

Ojczysty Gaju, który w tym kraju
Masz swoje pochwały!
Dziedzictwo mierne, lecz panu wierne,
Spłachciu cnoty stały!
Tu ojciec z dziady, krewnych gromady,
I mali wnukowie
Dzieciństwa doszli i w zgodzie rośli
Przy swéj starszéj głowie.
Tu na pagórku, w drewnianym dworku
Pierwsze krotofile.
Ptactwo swawolne, powietrze wolne
Gwałcąc, cieszy mile.
Choć mała niwa, lecz plenne żniwa
Bujna Ceres daje;

Wszystkiego zgoła, acz w pocie czoła
Pracując dostaje.
Błogosławieństwo nasze starszeństwo
Tu od Boga miało:
Zawsze im chleba, jako potrzeba,
Dość wystarczało.
Na co mi skarby, możne Hyarby,
Na co mi Paktole;
Pozór we złocie, a myśl w kłopocie,
W sercu troska, bole.
Lub się ochłodzić, lubo przechodzić,
Lubo na rozmowy
Do gęstéj w sosnie, co blisko rośnie,
Możesz pójść dąbrowy.
Tam chłodne stoki, bystre potoki
Zimnéj wody dają!
Ztąd pełność biorą sadzawki sporą,
I wskroś zalewają.
Lub sobie życzy człek w okolicy
Uciechy z sąsiady;
Tamże kominy bliskiéj rodziny
I skrewnione wioski.
Ale mój Boże, cóż to pomoże,
Że słowy żal tulę?
Gdzie każesz idę, by za Baltydę
I odległą Tulę.
Gdy twa jest wola, aby mię rola,
I szmat tak bagnisty
Miał, niech się dzieje: Goleniów knieje,
Spłachciu mój ojczysty!
Witam cię cale — a ty już *vale*
Miéj odemnie Gaju!
Będzie tęskniło serce, gdzie miło,
Jak dusza do raju.

Воззваніе къ согласію на избирательномъ сеймѣ 1669 г.

(Napomnienie do zgody na sejmie electinois r. 1669.)

Ocieram z prochu i naciągam strony
Do porzuconéj dawno barbitony,
I onę miłą zaniedbaną moję
Kobzę dziś witam, oglądam i stroję.
Onać to kobza, prostéj dzieło ręki;
Lecz przecie z siebie takie dała dźwięki
Konwokacyi, co na przeszłym sejmie
Napominała do zgody uprzejmie.
Nie pożycza strun u muzyków, ani

Iże nie rzymskie, niechaj nikt nie gani;
Tu w Polsce rodne geniusz jéj woli,
Niż przy Treickiéj zrodzone wioli.
Sobie ja dumam, nie pragnę, by skały
I lasy po mych baletach skakały;
Sobie ja marzę na sielańską notę,
Niech kto chce gani, jako chce, prostotę.
Nie tak tam kiedyś fenickie narody
Ckliwie czekały wschodzącéj pogody
Słońca, które kto pierwszy ujźrzał okiem,
Zaraz miał panem państwom być szerokim:
Nie tak Czechowie upragnęli z dusze,
Kiedy parepa pani ich Libusze
Szerokie obiegł żarkim biegiem pole,
Szukając męża przy żelaznym stole;
Nie tak tęsknili i Polacy starzy,
Gdy pana miéć chcąc, co go szczęście zdarzy,
Puszczają zawód na Promniku szumnie,
Złożywszy mitrę z berłem na kolumnie;
Jako my teraz, dzieląc smutek bratni,
Kiedy Jagiełła potomek ostatni,
Przez trzysta blisko nieznanych rozwodem
Lat, teraz z polskim rozwiódł się narodem.
Aczci téż słyszę lata wieść, a taka,
W sprawiedliwego że urnie Eaka
Znaleźć się może kamyczek takowy,
Co nam przywróci pierwszy wiek Piastowy.
Lecz ten w głębokim kędyś siedząc cieniu,
Nie ludziom, ale Boskiemu przejrzeniu
Ufając, milczy; wszak to zawsze bywa,
Naznaczonego że fatum ukrywa.
Darmo to, ludzie, koncepty wywierać!
Bóg nie dozwala w swych wyrokach szperać,
Bóg króle daje, potentaty zrzuca,
Cichych podnosi, a hardych zasmuca.
Przetoż i ty, mój bracie Polaninie,
Tu w zagęszczonym zgromadzony gminie,
Ku Bogu oczy swe obróć do nieba,
On ci da pana, jakiegoć potrzeba.
Pójdźcie synowie jednéj matki zgodą;
Prywaty na bok niechaj was nie wiodą,
Strwoży się czarny Euxyn i Nohaje,
Ludny Perekop i krymskie szaraje;
A bisurmańcy, co nam teraz ciężcy,
Uderzą czołem wielkiemu zwycięzcy.

2. Отрывокъ изъ Пѣсней по поводу освобожденія Вѣны.

(Z Pieśni wybawionego Wiednia.)

„Sam jeden Polak, którego więc liczy
„Fatalnym biczem na grzbiet swój pogaństwo,
„Odbiwszy plony i spore zdobyczy;
„Upadłe może dźwignąć chrześcijaństwo".
To kiedy wspólnie Rzesza postanowi,
Wnet Walstein stanie na warszawskim sejmie,
Gdzie Sarmacyi mężnemu królowi
Żądość cesarską przełoży uprzejmie,
A ten się odjąć nie może ogniowi,
Który mu serce bohaterskie przejmie:
„Ej! nigdy u mnie dla wiary, dla Boga
Nie będzie żywot i krew we mnie droga".
A skoro potém zgodę wymódz zdoła
Na obcą wojnę, jako tryb ojczysty,
Zaraz na panów i wojska zawoła,
Wydając gęsto przypowiednie listy.
Wszędzie zaciągi — bieży młódź wesoła,
Kupią husarzów, kupią lud ognisty,
A przed wszystkimi sam król się opowie,
Że na tę wojnę swe poniesie zdrowie.
Potém na Wawel skalisty gdy wjedzie,
Wielkiego uczci męczennika kości,
Wraz głosi wyjazd, do czego go wiedzie
Sama papieskiéj powaga zwierzchności.
Pod nim ćwiczony rumak w żartkim kroku,
Wyrzuca cugle i uszyma strzyże;
A patrząc po tym i po owym boku.
Pyszny, gdy widzi na sobie obryże;
Żywy tchnąc płomień nie pragnie obroku,
Biorąc się kędy na chorągwiach krzyże.
Tak żartkim chodem po piaskach, po lesie,
Aż do Tarnowskich gór króla zaniesie.
Był czas, gdy wierni na poganów niosą
Chorągwie swoje z Gotfredem mężnym;
Potém drugi raz idąc z Barbarosą
Na Saracenów w zastępie orężnym;
Lub kiedy walną krucyatę głoszą,
Formując wojska sposobem zaciężnym
Całéj Europy. To rakuskiéj Troi
Dający pomoc Polak, odbiegł swojéj.
Za co, o! mężny królu, Janie trzeci,
Jedyny wieku tego bohaterze,
Póki horyzont przez ten nasz poleci
Słońce, będziemy opowiadać szczerze
Synom twe dzieła; a zaś nasze dzieci,

Spisawszy, wnukom dadzą na papierze;
O nich usłyszy kraj świata daleki,
O nich i późne nie zapomną wieki.
Przebywszy Dunaj sześćdniową przeprawą,
Obozem stajesz dla spoczynku koni
Pod Tulnią — kędy przyjdą dobrą sprawą
Cesarskie wojska, Bawarczyk, Saksoni;
I zaraz w polu stawiwszy się ławą,
Prezentuje swe zastępy i broni,
I wszyscy na to ochotnie się zgodzą,
Pod Wiedeń spieszyć, niż bliski kraj zgłodzą.
Jako więc owe miodorodne pszczoły
W lipcowe ciepła, gdy za matką swoją
Z ulów wybiegłszy, czynią szum wesoły,
Albo po drzewach krzewistych się roją:
Tak tu rycerstwo przez góry, przez doły
Za królem bieży ciężką kryte zbroją,
I konie nawet nad rozum zwierzęcy
Za przodkującym siłą się czém prędzéj.

3. Польскіе псалмы.

(Psalmodya polska).

Благодаротвенная пѣснь по случаю побѣды подъ Вѣною.

(Pienie wdzięczności za zwycięstwo Wiedeńskie).

Boże! cośmy uszyma naszemi słyszeli, co nam ojcowie nasi powiadali, tego się teraz oczy ludu Twego z pociechą napatrzyły.

Dzieło mocy Twéj, któreś za dni ich uczynił z Faraonem, toż i teraz nieskrócona w cudach, ani osłabiała w potędze, wykonała ręka Twoja.

Ręka Twoja Panie, nie ludzka, pogany starła; przed nią pyszny Assur sromotnie uciekał, który w hardości serca na zgubę naszą przyszedł.

Z nim gruby Edomczyk w lot bieżał: a oto strachem zdjęci, z bystrego Dunaju wodami na wyścigi lecieli.

Nie obejrzał się Part, który w odwodzie potyczkę daje: ani bisurmanin wspomniał, że się wnukiem bożym nazywa.

Wydarł miecze z rąk ich zwycięzca, w Imieniu Twojém silniejszy; prysnęły łuki i strzały z kołczanu rozsypały się po ziemi.

Patrzało na hardość ich wschodzące słońce — a toż na odwieczerzu widziało sromotnie rozgromionych.

Wstydził się miesiąc piętna swego; a żeby sromotę zakrył, nie chciał świecić w nocy uciekającym.

Nie pomógł w trwodze fałszywy prorok, ani częste umywanie nie oczyściło wszetecznych z grzechu.

Tyś tak kazał, Panie Boże nasz, cuda czyniący, aby którzy po cudze zdrowie przyszli, swojém nałożyli.

Mało trzy dni było do zbierania korzyści; brali nie tylko żołnierze odbieżane dostatki, ale dzieci małe z pospolitym gminem.

One pyszne w Sydonie czy w Dyarbecie złotem tkane namioty, odbieżane, stały jako buda w sadzie, w któréj jabłek pilnowano.

Konie ich posiadł mocniejszy, dzidy ich o nichże skruszył i kulami do grzbietu uciekających strzelał.

Przepadli wszyscy purpuraci ich, którzy mówili: posiądźmy ziemię chrześcijańską.

I stało się im tak jako Madyanitom i jako Jabinowi u rzeki Cission.

Położyłeś ich Panie jako koło na odwrocie; i jako źdźbło przed wiatrem, tak pyszni zniknęli.

Jako ogień, który pali lasy, nikomu nie przepuszczając, tak napełniona ich twarz jest sromotą.

Ztąd niech poznają, że Pan imię Twoje, o! Jehowa: boś się wielmożnie wsławił, konia i jezdźca wrzuciwszy w morze.

Tenci jest Pan, którego wielbić trzeba, Bóg ojców naszych, którego wywyższać będziem.

Prawica Twoja, Panie, za nas wojowała; ręka Twoja, Najwyższy, nieprzyjaciół zbiła: a w mocy Twojéj, o! Wszechmocny, poraziłeś przeciwniki nasze.

Któż podobny Tobie między mocarzami Panie? tak wielmożny w potędze, jako straszny i chwalebny i czyniący dziwy?

Nie nam tedy, Panie! podłemu gminowi, ale Imieniu Twemu świętemu, które cudowne jest, niech będzie od nas chwała, wdzięczność i poszanowanie na nieprzeżyte wieki.

ЯНЪ ГАВИНСКІЙ.

(JAN GAWIŃSKI)

Родомъ изъ Велёмовицъ, современникъ и другъ Коховскаго, съ которымъ одновременно посѣщалъ краковскій университетъ, гдѣ изучалъ право; затѣмъ Гавинскій проживалъ при дворѣ бреславльскаго епископа Фердинанда Карла, сына Сигизмунда III, и принималъ дѣятельное участіе въ войнѣ съ казаками въ царствованіе Яна Казимира. *Сочиненія*: Treny żałobne na śmierć Stanisława z Wronowa Księskiego (Краковъ, 1650); Sielanka i różne nagrobki (Краковъ, 1680); Dworzanki to jest epigramata różnéj treści (Краковъ, 1664); Sielanki nowo napisane (Краковъ, 1668). Żegota Pauli, Poezyje Jana z Wielomowic Gawińskiego (Львовъ, 1843); Władysław Seredyński, Jana z Wielomowic Gawińskiego pisma pozostałe (Archiwum do dziejów literatury i oświaty w Polsce. II 1); A. Rzążewski, Stosunki i wzajemna korespondencya W. Kochowskiego z Janem Gawińskim (Biblioteka Warszawska, 1873, IV 445).

I. Псаломъ VIII.

(Psalm VIII.)

Królu i Panie wiekuistéj chwały!
Moje-li gąsłka Ciebie będą brzmiały,
Któryś w swéj chwale i imieniu świętém
Jest niepojętym.
Gdziekolwiek słońce ciska swe promienie,
Twé Imię święte w wielkiéj wszędy cenie,
A sława coć się momentami rodzi,
Nieba przechodzi.
Niech nie pojmują źli Cię, lecz niewinne
Usta dziecinek dając chwały winne,
Ku niewstydowi i ku zgubie wszego
Narodu złego.
Twoich rąk świętych są nieba wysokie,
Twe dzieła: gwiazdy, światła gęstookie,
Ty coraz w swój czas inaczéj się ślniące,
Sprawiasz miesiące.
Człowiek zaś co jest? kęs ziemi zlepionéj!
Żeś k' niemu taką dobrocią wzruszony,
Pomnisz nań i w swym świętym siedząc tronie,
Masz go w obronie.
Cząstkiś mu z siebie swojéj nie żałował,
Tylkoś z anioły ledwo nie zachował,
I nad wszemiś go czyny zawołanym
Uczynił panem.
Poddałeś mu zwierz i bydlęce trzody,
Poddałeś ptastwo z powietrznéj swobody,
Ryby, co w wodach głębokich pływają,
Jego słuchają.
Królu i Panie wiekuistéj chwały,
Mojeli gąsłka Ciebie będą brzmiały,
Któryś w swéj chwale i Imieniu świętém
Jest niepojętym.

2. Соловей.

(Słowik).

Ozdobo wiosny, pośle wdzięcznéj pory
Pandyonowéj piękna siostro córy,
Jeden najmilszy z ptaszęcego szyku,
Żałobnéj dumy treicki muzyku!
Słodka uciecho ciepłego zarania,

Mutet roskosznych i miłego piania
Wyprawco! gościu Maja ulubiony,
Słowiku piękny, słowiku pieszczony!
Rozpuszczaj gorgi i swe różne fletni:
Oto cię sami wietrzykowie letni
Wzywają, tobie inna ptastw drużyna
Swoje melody na przemiany wszczyna.
A ja tymczasem na zielonym maju,
Przy rozmnożonym wierzb okwitłych gaju
Nieco się złożę, i przygiąwszy cienkiéj
Gałązki, téjże zwierzę méj lutenki.
Ta przy muzyce słodko-brzmiących głosów
Wisząc, nawyknie tych słodkich odgłosów,
Które mi wdzięczny sen przywabią, ile
W te najweselsze i przyjemne chwile.

3. Самохвальство.

(Własna chwała).

Cudzemi nie chcę pióry się odziewać,
Ni z pisków cudzych czego się spodziewać;
Jeżeli z sławą co na świecie robię,
Sam się ozdobię.
Kto na się kładzie cudzéj cnoty róże,
Ten już znać daje, że nic sam nie może:
Ani na przodki toż pójdzie uczciwie,
Kiedy syn żywie,
Chwalebnych przodków ojca cnego synem
Chcesz-li prawdziwym być, podobnym czynem
Wyraź z cnót, wtenczas będą należały
Ich do twéj chwały.
Kuźnikiem bywa każdy szczęścia swego,
Na jakie robim, dostaniem takiego;
To pan gdy wykuł, przez swoje cnoty
Idzie w tron złoty.
Jeżeli chodzę pięknéj sławy ślady,
Wtenczas mi wspomnij me szlachetne dziady,
Wtenczas i fosfor w większém świetle chodzi,
Gdy k' Febu godzi.

4. Идиллія о дворской и сельской жизни.

(Sielanka o żywocie dworskim a wiejskim).

Wieś spokojna, wieś miła i lubych skarbnica
Wczasów; gdzie spojrzysz wszędy pokój się zaszczyca:
Do niéj wielkie się dwory i miasta wynoszą,
A o żywot spokojny wsi spokojnéj proszą.
Obmierzionych hałasów, przykrego okrzyku
W niéj nie słychać, w myśliwym oprócz kiedy krzyku

Zgraja psów zwierza goni, lub za bliski szaniec
Wilk się skradłszy, czułych psów wyzywa w targaniec.
Tu w wielkiém pomilczeniu cicho ziemia stoi,
Kiedy ptasza kapela swe muzyki stroi,
Nieba same śmieją się, wiatr obumiera,
Kiedy słowik lub łabędź dumy swe wywiera,
Lub kiedy po robotach za wieczornéj zorze,
Siadłszy sobie menalka na polnym ugorze,
Proste pieśni na imię swéj śpiewa kochanki,
Albo gra na fujarze lub puszy multanki.
Dwór wszelkich obłud składem: w powierzchownéj cerze
Dość swobody wesołéj, lecz w niepewnéj wierze:
Często wewnątrz tają się troski niewidome,
Co serce pożerają, jako ogień słomę.
Tam pod kształtem przyjaźni niespodziane zdrady,
Oszukania napięte i pochlebstwa jady
Udają się: jako więc lody przezroczyste
Kryją fusy pod sobą i wody nieczyste.
Tam przyjaciół aż nazbyt, lecz szczerych niewiele,
Komubyś się miał zwierzać nie przyrzekam śmiele,
Szczerość, wiara lubo ma swą prawdziwą barwę,
Tam fortuna swém kołem niestateczném toczy,
Gdy jednych w górę wznosi, drugich na dół tłoczy,
Za nią dole złe chodzą nieszczęścia przypadki,
A ktoby ich nie doznał, człowiek nader rzadki.
We wsi piękny bieg życia w jednostajnéj zgodzie
Przy cnocie nie farbowanéj, przy wdzięcznéj swobodzie;
Serce kwitnie: wesołość znać wewnątrz i zwierzchu,
Niemasz wnętrznych niepogód i smutnego zmierzchu.
Tu się między stateczna rozkrzewia sąsiady
Przyjaźń i poufanie, bez żadnéj przesady;
A jeśli jaką w sobie czuje kto przywarę,
Sam sędzią nad nią bywa, sam gotuje karę.

. . . . . .

Przyjaciel-li zawita w dom który do niego,
Za duszy część swojéj jest ważony od niego,
Sama naprzód wychodzi witać go ochota,
Która i w dom prowadzi i otwiera wrota.
Tam uciechy wzajemne, poradne namowy,
Uczta wedle staniku, poufałe mowy,
Żarty wspólne: wesół-li kto jest swą podsytę
Kto-li cichy zabawy znajdzie przyzwoite;
Niestateczna fortuna tam się rzadko bawi,
Bo się cnota z baczeniem jéj oporem stawi;
Gdzie animusz wyniosły, kędy wielkie duchy,
Tam swe koło obraca, tam ma swe otuchy.
W dworach zamki, pokoje i pyszne pałace
Z przednich mistrzów chełpią się przewybornéj prace,

Lubo które powstały z modrzewiowych lasów
Szumne dwory, miękkich ciał dla wygód i wczasów,
Lubo zamki murowane, gdzie w śnieżne marmury,
Miedź korycka dla ozdób lgną w złociste mury,
Lubo się piramidy i kolos wysoki
Wielmożnych wkoło gmachów pną w same obłoki,
Lubo wiszą szpalery wkoło zawieszone
Ręką dziewoi Sydońskich sztucznie wyrobione;
Gdzie blask bije ze złota, gdzie jedwabne cienia
Oczy ludzkie uwodzą do swego wejrzenia;
Cóż gdy kłopot tam większy, cóż gdy i przypadki
Na nich z kątów czychają; dosyć o tém gadki,
Czego wielkie doznały pałace i mury
I same wiekom sławne jak się walą góry.
Przyodzianych sług orszak tam chodzi niemały,
Którzy boku pilnują, lecz jak długo trwały,
Świat sam świadkiem zostawa: jak fortuna minie,
I przyjaciel i sługa każdy w stronę kinie.
We wsi domek poziomy z niewyniosłym szczytem
I mieszkaniem wesołém i szczęśliwym bytem
Pana swego obdarza, pokoiczek mały
Za gmach wielki stanie mu i za zamek cały.
Miasto drogich szpalerów po ścianach natkniony
Z wonnemi kwiateczkami wisi maj zielony,
Po ziemi i po stole świeci się rozsuta
Róża, goździk, barwinek i zielona ruta.
Albo w sadzie z gałązek rozkwitłych chodniki:
Tam go pod cień wzywają i letne pośniki,
Gdzie trawiąc czas łagodny pod temiż gibieli
Na zielonych traw bujnych kładzie się pościeli:
Albo-li, gdy domowe nasycą go wczasy,
Z miłą chęcią ukwapia w swe pobliskie lasy;
Tam pod liściem klonowym jak pod szczerozłotym
Lub bukowym spoczywa papuszym namiotem.
Więc mu i sen natenczas słodki się udaje,
Na który go zachęca szum, co z wody wstaje,
Lub gdy zefir na drzewie listeczkami dzwoni,
Do spokojnéj sen mu się smaczniéj tuli skroni.
Czeladka robót pilna, to jego dworzanie,
Toż za wiernych przyjaciół w każdy mu czas stanie.
Pracowity wół i koń, to część dworu jego
I podpora niemylna do mienia dobrego.

5. Бездѣлушки.

(Dworzanki).

О своихъ бездѣлушкахъ.

(O swych dworzankach).

Fraszki me lub jak chcesz wiersze niestworniejsze
Czemu imtę Dworzanek mają ozdobniejsze,
Czytelniku nie dziwuj: Szpetne ciało czyje
Bospolicie więc zwierzchu piękna szata kryje.

О человѣческой жизни.

(O żywocie ludzkim).

Nie wszystko fraszka, cokolwiek myślemy,
Ani to fraszka, cokolwiek czynimy.
Jest téż na świecie rzeczy podostatku,
Co w sobie wagi mają dość i statku.
Zacność, uroda, moc, pieniądze, sława
Arcy to dobro, komu tego stawa.
Atoli komu tego niedostanie:
Prócz cząstki z nieba, ten za fraszkę stanie.

Любовь къ отечеству.

(Pobożność ku ojczyznie).

Jak do matki rodzonéj tak i do ojczyzny
Wierną, Janie, miłością winieneś być bliźny:
A choć kiedy swą od niéj odniesiesz niewdzięke:
Nie już mścij się. Na matkę bo któż wznosi rękę?

АНДРЕЙ МОРШТЫНЪ.

(ANDRZÉJ MORSZTYN).

Родился около 1620 г. Въ 1638 г. былъ за границею, вѣроятно, для образованія; въ 1645 г. ѣздилъ съ Опалинскимъ во Францію; въ 1658 былъ коронным референдаріемъ, въ 1660 однимъ изъ пословъ для заключенія оливскаго мира, а въ 1668 коронным подскарбіемъ. Въ 1683 г., будучи уличенъ въ государственной измѣнѣ, пересе-

лился во Францію, гдѣ и умеръ послѣ 1700 г. *Сочиненія*: „Psyche z Lucyana Apulejusza, Marina, Cid albo Roderyk komedya hiszpańska, Hipolit jedna z tragedyj Seneki, Andromacha, tragedya z francuzkiego przetłomaczona", безъ указанія мѣста и года изданія; W. Seredyński, Andrzeja Morsztyna niewydane poezye (Rozprawy i sprawozdania wydziału filologicznego Akademii Umiejętności w Krakowie, II 1); Jan Andrzéj Morsztyn, Poezye oryginalne i tłomaczone, pierwsze wydanie zbiorowe (Biblioteka najcelniejszych utworów literatury europejskiéj при журналѣ Kłosy). *Пособія*: A. Małecki, Andrzéj Morsztyn, poeta polski XVII wieku i jego imiennicy (Pismo zbiorowe Józafata Ohryzki, I 268); K. Mecherzyński, O poezyach Hieronima Morsztyna, wraz z wiadomością o czterech Morsztynach poetach XVII wieku (Biblioteka Warszawska, 1859); T. Świderski, Jędrzéj Morsztyn, studyum literackie (Przewodnik naukowy i literacki, 1878); P. Chmielowski, Andrzéj Morsztyn (въ началѣ послѣдняго изданія стихотвореній); A. Bełcikowski, A. Morsztyn poeta romantyczny w XVII wieku (Tygodnik Illustrowany, 1881, VIII 118, Ze studyów nad literatura polską, стр. 142); L. Siemieński, A. Morsztyn (Dzieła, III 68); W. Nehring, Psyche A. Morsztyna (Biblioteka Warszawska, 1876, II 558, Studya literackie, стр. 145).

I. Весна.

(Wiosna).

Spędziła wiosna lodowe skorupy;
Tuż kmiotek z pługiem rusza się z chałupy.
Już się owieczka młodą trawką cieszy,
Już się dąb rozwić młodociany spieszy;
Stworzenie wszystko śmieje się i lotne
Ptastwo piosneczki wykrzyka zalotne.
Nie bądźmy, Jago, i my od nich różni;
Niech nam wesoły czas głowę wypróżni
Z poważnych myśli i ustąpi sprosny
Pomrok Wenerze, paniéj wdzięcznéj wiosny.
Każdyć bóg w roku na swój dział właściwy:
Zimą Saturnus zawiaduje krzywy,
Jesień Bachowi, a lato Cererze
Służy; lecz wiosnę Wenus pod rząd bierze.
Myśmy jéj słudzy; dla nas wiosna kwitnie;
Żyjmyż, niż koni biała zima przytnie;
Wdzięczniejsza-ć wiosna w nietykanym kwiecie,
Niż doszły owoc jesieni i lecie,
I kto obnaży z pierwszysh kwiatków ziele,
O późny owoc może nie dbać śmiele.
Przybądź tu, przybądź do jasnego stoku,
Już płynącego; twoja-ć to część roku;
Umiéj jéj zażyć; patrz, że wszystkie twory
W zalotach trawią czas wiosennéj flory,
Tobie-ć się gwoli wiosna w swéj ozdobie
Pyszni i rada, że się równa tobie,
Bo i ty kwitniesz, jako wiosna wieczna,
Tak-eś jak ona świeża, niestateczna,
I masz jak w kwietniu, Jago, kwiat różany,
Majową rzeźwość, marcowe odmiany.

2. Къ лирѣ.

(Do lutnie).

Lutni wszechmocna, lutni słodko-stronna,
Któréj smacznego dźwięku nieuchronna
Wdzięczność swe myśli rozpędza i człeku
Przysparza wieku.
Wspomnij (bo lepiéj pomnisz) swoje siły,
Jako za tobą kamienie chodziły,
Gdy nowy mularz, bez żelaz potrzeby
Stanowił Teby.
Trojańskie mury i dardańskie grody,
Twemi stronami Apollo bezbrody
Wiązał i lepił z budowniczéj rady
Gruza gromady.
Tyś w Orfeowych rozigrana palcach,
Gniew we lwach, wściekłość w tygrach, jad w padalcach
Śmierzyła: po twéj nucie tańcowały
Z lasami skały.
Z tobą on przebył piekielne otchłanie
I na łagodne otrzymał śpiewanie,
Że rozerwała śliczna Eurydyka
Piekielne łyka.
Wściekłego morza pogodzi twa strona
Burzliwe wały: ona Aryona
Stawiła w porcie pewniéj, niż w okręcie,
Na rybim grzbiecie.
Wszędzie cię pełno: i bogów kościoły
Bez ciebie nie są i biesiadne stoły,
Tańce wesołe; smutny w swéj potrzebie
Miód bierze z ciebie.
Ty i mych myśli uciecha jedyna,
Z tobą się szczera, dobra myśl mi wszczyna,
Z tobą zabawa, z tobą próżnowanie
Za zysk mi stanie.
Rozpuść i teraz swoje wdzięczne tony,
I aż cię puszczę gnuśnym snem zmorzony,
Wtenczas dopiéro wesołość swą utni,
Wszechmocna lutni.

3. Къ послу.

(Do posła).

Gdy w izbie wrzawa jak na lato w ulach,
Ty głośno stawasz przy swych artykułach;

Łacnoć to krakać i skryć swój głos w kupie;
Wéj, teraz milczą, powiedz, co nie głupie —
Milczysz? Toś téż snadź Cyceron nie wielki,
I jesteś poseł, ale po kukiełki.

4. Въ лихорадкѣ.

(W kwartanie).

Goreję, Panie; coraz większy wstaje
Ogień palący wnętrzności w perz suchy;
To twoje dzieło bez żadnéj otuchy
Kona i z swym się gościem już rozstaje.
Już ośm miesięcy, jako nie ustaje
Płomień czyli mróz, na lekarstwa głuchy;
Jako wosk miękki, jako garnek kruchy,
Tak się ta kruszy lepianka i taje.
To samo, które-ć posyłam westchnienie,
Rad-nierad w sobie powściągam i duszę,
Czując z nich zbytnie w uściech upalenie.
Ach! jeśli już w tym skwarze kończyć muszę
I śmiercią samą przygasić płomienie,
Ty od wiecznego wybaw ognia duszę.

ЯНЪ ЗЛАТОУСТЪ ПАСЕКЪ.

(JAN CHRYZOSTOM PASEK).

Родомъ изъ равской земли, учился въ іезуитской коллегіи въ Равѣ, затѣмъ участвовалъ въ войнѣ противъ шведовъ, въ Польшѣ, Даніи и Литвѣ и во внутренней усобицѣ, вызванной Юріемъ Любомирскимъ, на сторонѣ Яна Казимира. Въ 1667 г. поселился въ краковскомъ воеводствѣ и былъ здѣсь земскимъ коморникомъ. Умеръ въ началѣ XVIII столѣтія. Пасекъ писалъ записки о современныхъ ему событіяхъ; онѣ впервые были изданы гр. Эдуардомъ Рачинскимъ въ Познани въ 1836 г. и затѣмъ еще 12 разъ; послѣднее и лучшее зданіе вышло во Львовѣ въ 1877 г. п. з.: Pamiętniki Jana Chryzostoma z Gosławic Paska, z czasów Jana Kazimierza, Michała Korybuta i Jana III (1656—1688). Przejrzał i wstępem rzeczy (также біографія Паска) opatrzył Dr. Zygmunt Węclewski." *Пособія*: F. Rybarski, Nowe dokumenta, odnoszące się do J. Ch. Paska (Ateneum, 1878, III 171); B. Chlebowski, J. Ch. Pasek i jego pamiętniki (Tygodnik Ilustrowany, 1879, VII 108); H. Biegeleisen, Rozbiór krytyczny pamiętników J. Ch. Paska (Przewodnik naukowy i literacki, 1884, стр. 883).

Отрывки изъ „Записокъ".

(Wyjątki z „Pamiętników").

Mieliśmy jeszcze na przeszkodzie i insulę Alsen, która że nam w tyle zostawała, dla tegoż téż nam na wielkiéj była przeszkodzie; i czeladź nam na czatach porywano i zdobycz odbierano, bo tam załoga była

wielka. Przeszło tedy koło niéj wojsko brandenburgskie i z armatą, z piechotami, a po staremu uderzyć na nie chcieli, czyli téż nie śmieli: jak to powiadają: „Kruk krukowi oka nie wykole" a Wojewoda raz pojechał na rekognoscencyą w trzysta koni, niby na przejażdżkę, nic nie mówiąc, kazał otrąbić, żeby nazajutrz gotowość była wszelka i wsiadać na koń. Jużemy tedy nie zapomnieli o lepszym porządku, bo się kazało i w sakwy czeladzi nabrać żywności i tak jechali. W pewném miejscu odcięliśmy lód siekierami, bo było morze jeszcze z brzega nie puściło, lubo nie było bardzo zimno i pogody były piękne; toż z drugą stroną dragoni uczynili; a stało się to w lot, że nie widzieli będący na załodze, ażebyśmy już na drugim lądzie byli, bo sobie siedzieli w mieście i po wsiach. Było pływać jako na Pragę z Warszawy, ale w pośrodku téj odnogi było miejsce takie, gdzie koń zgruntował i mógł odpocząć, bo było takiego miejsca z pół stajania. Sam tedy przeżegnawszy się, Wojewoda (Czarniecki) wprzód w wodę; pułki za nim, bo jeno trzy było, nie całe wojsko, każdy za kołnierz zatknąwszy pistolety, a ładownicę uwiązawszy u szyje. Skoro przypłynął na środek, stanął i kazał każdéj chorągwi odpocząć, a potém daléj. Konie już były do pływania próbowane; który źle pływał, to go między dwóch dobrych mieszano, nie dali mu tonąć; dzień na to szczęście był cichy, ciepły i bez mrozu; już była trochę odwilż poczęła następować, ale zaś potém zima tęga ujęła. Żadna tedy chorągiew nie była jeszcze u lądu, kiedy szwedzi przypadli i strzelać tedy poczęli; chorągiew téż, która wyszła z wody, to zaraz na nieprzyjaciela skoczyła. Szwedzi widząc, że choć dopiero z wody, a przecię strzelba nie zamokła, ale strzela i zabija, w nogi; owych téż, co ich przybywało na pomoc, przerznęli końmi, a dopiéroż w nich jako w dym. Powiadali zaś więźniowie: „żeśmy rozumieli na was, żeście djabli, nie ludzie." O komendanta tamecznego przysłał król duński prosząc, żeby mu go żywcem przysłać bo miał do niego wielką jakąś pretensyą: nie wiem, jako go tam witano. Po owéj robocie, jak się wojsko dorwało do ciepłéj izby, kto kogo mógł złapać, lubo chłopa, lubo téż kobietę, to zaraz odarł z koszuli, żeby się przewlec.

. . . . . .

Przyjechawszy tam, jakobym nie umiał po łacinie; pokazałem asygnacyą komisarską; pytają mnie: „kann er dajcz?" odpowiem: „nix." Przyprowadzili jednego co umiał po włosku; ten pyta mię: „Italia parla franciezono." Ja „nix." Ledwo nie poszaleli pludracy od frasunku, że się ze mną zmówić nie mogli. Cokolwiek do mnie mówią, to ja tylko odpowiadam „Geld." Pytają: „co sobie każesz dać jeść?" to ja po staremu: „Geld." Pytają: co będziesz pił? „Geld." Nareszcie proszą, żeby na nich nie nagle następować o pieniądze: ja mówię im: „Geld." A przecie najczęściéj do mnie po łacinie mówią, że to Polakom język zwyczajny. Przyprowadzili mi szlachcica, który tam blizko nich mieszkał, zaraz majętności jego i zamek widać było niedaleko Fryderyka, który w wojsku służył i różnie peregrynował, aby się mógł jakkolwiek ze mną porozumiéć; mówi tedy do mnie: „Ego saluto Dominationem Vestram"; ja mówię: „Geld." Mówi: „Parla franciezo? „Geld." Mówi: „Parla italiano?" „Geld." Rzecze do nich: „żadnego języka nie umie"; pojechał tedy posie-

dziawszy. Oni w srogiém myśleniu; a było tego przez cały dzień. Już mieli do brandenburgskiego wojska posłać, nająć kogo do rozmowy ze mną, i już się jeden gotował jechać. A tymczasem nazajutrz zrana przynieśli mi w podarunku łososia żywego wielkiego w wannie, woła karmnego i jelenia także żywego, chowanego, na powrozie przyprowadzili; a przytém w kubku sto bitych talarów, (ponieważ widzieli, że żadnym językiem nie mogli mię zażyć) mówią już językiem krajowym: „przynieśliśmy podarunek.“ Dopiero ja do nich przemówił, na ów kubek z talarami pokazawszy: „Iste est interpres meorum et vestrorum desideriorum“ (Ten jest tłomacz moich i waszych życzeń) O! kiedy to Niemcy skoczą od radości, kiedy się poczną rzechotać, ściskać mię; kiedy to skoczą na miasto, powiadając, że przemówił nasz pan; owego gonić co już był wyjechał po tłomacza; dopiéroż się rozmawiać, dopiéroż dyskurować! popili się niemczyska na ów śmiech. Nazajutrz dopiero w traktat. Pokazałem im regestr komisarski, jak wiele pługów na którą wieś położył, i już żadnéj nie było sprzeczki, i zaprzéć nic nie mogli, kiedy wiedzieli, że nie mój wymysł, ale komisarska taka jest ordynacya. We dwóch dniach złożyli pieniądze na pierwszy miesiąc. A kiedy o talarach jaka była mowa, to ich nie mianowali talarami, ale tłomaczami.

. . . . . .

Pozwolono na teatrze publicznym w Warszawie tryumf czynić z otrzymanéj nad cesarzem wiktoryéj. Kiedy indukowano osoby na teatr, muzyki i ognie do tryumfu, zeszło się ludzi kupa i na koniach pozjeżdżało się na owo tak cudowne widowisko; jedni z Warszawy wyjeżdżają, drudzy przyjeżdżają: kto obaczył to się téż zatrzymał na owo dziwowisko, choć mu pilno było. I ja téż tam byłem, bom wyjeżdżał z Warszawy, i wyjechawszy z gospody, stanąłem téż już tak i z czeladzią na koniach, na owe patrząc dziwy. Stali tedy około tego widoku ludzie różnego gatunku i nacye, jako się potykali, jako się piechoty zwierały, jako kommunik, jako strona stronie z placu ustępowała, jako brano więźniów niemieckich, szyje ucinano, jako do fortecy szturmowano, i one odpierano, zgoła z wielkim kosztem i magnificencyą te rzeczy odprawowały się. Skoro już jakoby po zniesieniu wojsk i położeniu na placu nieprzyjaciela, prowadzą w łańcuchach cesarza w ubiorze cesarskim, koronę cesarską już nie na głowie mającego, ale w rękach niosącego, i w ręce królowi francuzkiemu oddającego. Widzieliż tedy, że to był francuz znaczny, który osobę cesarską reprezentował w łańcuchu idącą, i umiał potrafiać postać jego, i wargę tak téż jako cesarz wywracał; począł jeden z polaków konnych wołać na francuzów: „zabijcie tego takiego syna, kiedyście już porwali, nie żywcie go, bo jak go wypuścicie, będzie się mścił; będzie wojnę mnożył, będzie krew ludzką rozlewał, a tak nie będzie nigdy miał świat pokoju; skoro zaś zabijecie, król JM-ść francuzki osiędzie rzeszę, będzie cesarzem, będzie, da Pan Bóg, i naszym królem polskim; wostatku jeżeli wy go nie zabijecie, ja go zabiję.“ Porwie się do łuku, nałożywszy strzałę, jak wytnie pana cesarza w bok, aż drugim bokiem żelezce wyszło; zabił. Drudzy polacy do łuków; kiedy wezmą szyć w ową kupę, naszpikowano francuzów; samego co siedział w osobie króla,

postrzelono, naostatek na łeb z majestatu spadł pod teatr, z inszymi francuzami uciekł.

Stał się tedy po Warszawie wielki rozruch. Owi co strzelali każdy w swą, i ja sam wyjechałem, żebym napaści jakiéj nie miał, żem téż to tam stał w téj kupie. Pół mile za Warszawą, wyjechawszy ku Tarczynowi, zostawiłem u pana Łączeńskiego łuk, żebym uszedł podobieństwa i jechałem powoli wziąwszy na się guldynek, bom się spodziewał pogoni; jakoż i była, bo królowa Ludwika, lubo téż niewiasta popędliwa, o któréj mogłoby się bezpiecznie mówić, owo o jednym téż mocarsze sprawdzone zdanie: „Była król Elżbieta królową wszystkiego, Jakób był popędliwą niewiastą“ (Rex erat Elisabeth rerum Regina, Jacobus imperiosus mulier), złożywszy hardość z serca, padła królowi do nóg, prosząc, żeby gonić, łapać. Kazał tedy król skoczyć na gościńce, kto tylko mógł przyjść naprędce do sprawy, aleć bez skutku; bo kogo tylko dogoniono, spytano: „zkąd jedziesz? nie tyś cesarza zabił i króla francuzkiego postrzelił?“—„Nie ja,“ i dano mu pokój; którego téż pytania dostało się i mnie, ale aż nazajutrz. Wstąpiłem do pana Okunia; rad mi; powiadam mu o téj tragedyéj, aż ich przyjechało kilkanaście koni na wieś i pytają: „Jechał tu kto od Warszawy?“ Powiedzą im że: „jechał, ale nie wiemy kto, samosześć i wstąpił tu do naszego pana, do dworu.“ Przyjechali oni, wnidą do izby: „Służba“—„służba.“ Prosił siedzieć gospodarz. I pytają mię tedy: „Wść MM. Pan zkąd jedziesz?“ Powiadam: „z Warszawy.“—„Kiedyś Wść wyjechał?“ Powiadam: „Po śmierci cesarza chrześcijańskiego i króla francuzkiego.“—„Patrzałeś Wść na to, kiedy się to stało?“—„Patrzałem,“—„Co za osoba był, który najpierwéj do cesarza strzelił?“ Powiedziałem: „Taki jako Wść i jako ja,“ Rzecze śmiejąc się: „Czy nie Wść sam?“ Odpowiem: „Wszak tam strzelano z łuku, a jam tu bez sahajdaka przyjechał.“ Rzecze: „Choćby i Wść, i ktokolwiek to uczynił, ma od Pana Boga odpust za to, że się ujął o takie srogie zgorszenia, i Król JMść w oczy tylko królowéj kondolencyą czyni, a w sercu z tego się śmieje.“

Naśmiawszy się tedy, z owego dyalogu nacieszywszy, wypili beczkę piwa gospodarzowi, i drugą, i pojechali. To to taką Francuzowie mieli w Polsce powagę za Ludwiki, że im pozwolono, co tylko zamyślili. Przyszedłszy na pałac do pokojów królewskich, rzadko obaczyć było czuprynę tylko łby jako pudła największe, aż jasność okien zasłoniły. W tych tedy okazyach widząc niektórzy, sarkali na to, że się tak dwór rozmiłował w tym narodzie i już ministrowie podrygali na śpiew koguta (ad galli cantum), sama tedy wolność polska nie miała w tém komplacencyéj i wszystko to pogardzała, gdyż król ten nie lękał się piania koguta.

НИКОЛАЙ ДІАКОВСКІЙ.

(MIKOŁAJ DYAKOWSKI).

О его жизни и дѣятельности мы ничего не знаемъ, кромѣ того, что упоминается въ самомъ дневникѣ похода. Діаковскій написалъ „Dyaryusz wiedeńskiéj okazyi przez Najjaśniejszego króla JMCI polskiego Jana III, z wiekopomną sławą narodu naszego ekspedyowanéj, teraz przez W. JMCI pana Mikołaja na Dyakowcach Dyakowskiego, podstolego Latyczewskiego, natenczas w pokoju tegoż Najjaśniejszego Króla JMCI służącego i pod Wiedniem *actu* będącego, ile przy młodéj natenczas aplikacyi, co rozum nważyć, oko widzieć, ucho słyszeć a pamięć pojąć mogła, wypisany." *Изданія:* Варшава, 1822 (K. Brodziński, Pamiętnik Warszawski), Варшава, 1859 (W. Broel-Plater, Zbiór pamiętników do dziejów polskich, IV 173), Львовъ, 1875 (Dzieła Wincentego Pola, I Томъ); Варшава, 1883 (изданіе журнала Kłosy, съ иллюстраціями).

Отрывки изъ „Дневника вѣнскаго похода."

(Wyjątki z „Dyaryusza wiedeńskiéj okazyi").

Jak się wojsko nasze i król przeprawił, dopiéro przyjechał wojska cesarskiego *generalissimus* z innymi elektorami, i przedniejszymi generałami do powitania króla: po powitaniu nastąpiła konferencya i *consilium belli*, na którém prezentuje im król ordynans cesarski, iż w komendzie królewskiéj zostawać mają, co przez politykę przyjęli elektorowie usty, ale sercem nie, bo najbardziéj obstawał i kontrował książę saski, Augusta drugiego ojciec, dając tę polityczną racyą, że co potém hazardować się osobie królewskiéj i w takie się niebezpieczeństwo wdawać, a uchowaj Boże przegranéj, toby nieprzyjaciel większą górę wziął, że w okazyi był sam król *in persona*, komenderował wojsko, a przecież przegrał; a tak choćbyśmy przegrali, to nieprzyjaciel rzecze, jest jeszcze cesarz i król polski, i będzie przynajmniéj osoby, jeśli nie wojska aprendował; a że się to *consilium* w długą noc przewlokło, dla tego zalimitowana była sesya nazajutrz, i elektorowie z generałami do swego obozu na kępę odjechali. Nasi zaś hetmani, pułkownicy i towarzystwa gmin jeszcze się byli pozostali, którym król *palam* mówił te słowa: „Panowie Niemcy rozumieli, że na mnie jak na dudka trafili, iż się nie znam na sobie; jeżeli oni do mnie jutro z tém przyjdą, z czém się dziś rozjechali, a przy oporze stać będą, to ja im zagram z innego końca i z wojskiem nazad rejterować się będę, i już nie będę ich o prowianty prosił, ale je sam sobie wezmę i choćby téż i *hostiliter* sobie postąpię, kiedy mię tu sprowadzili". Słyszało to z ust królewskich wielu przytomnych, którzy byli różni, bo tak Niemcy z polskiego wojska, jako i nasi Polacy, ale z Niemcami korespondencyą mający; suponowaliśmy tedy, że ktoś Niemcom przyjazny z przytomnych, słysząc to, doniósł elektorom, ponieważ nazajutrz przyjechawszy w inszéj figurze się pokazali, bo komendę królewską przyjęli, do woli się jego stosowali, mandatu cesarskiego trzymając się.

Zaraz tedy król wydał ordynans aby się cesarskie wojska z kępy ruszyły wraz z naszém polskiém, co tego dnia się stało, i zatoczyli swój blizko obozu naszego; a tymczasem poczęli stoły nakrywać u króla, do których król prosił elektorów i generałów przedniejszych, gdzie dano dostatek wina; Niemców ochoczo traktowano, nakoniec elektorom wszystkim, po koniu bardzo pięknym i bogato przybranym kazał król dać, gdzie konie oddawał Gordon, natenczas nadworny, a potém koniuszy koronny. Po uraczeniu Niemców i rozdaniu koni, ruszył się król od stołu i wszyscy goście, gdzie zaraz król pytał się *generalissimum* i elektorów: „Musicie W. Mość panowie, miéć języka nieprzyjacielskiego od podjazdów swoich, ponieważ tu tylko dziesięć mil od Wiednia". Aż *generalissimus* i elektorowie odpowiadają: „Jakie my mamy posyłać podjazdy? chyba na to, ażebyśmy jeżeli nie wszystko, to przynajmniéj połowę wojska utracili." Król się na to odezwał: „Jakim sposobem to być może, żeby się wojsko wygubiło?" Odpowiada *generalissimus:* „Posłaliśmy jednego generała z trzema tysiącami dragonii komenderowanego na podjazd; nie wrócił się tylko kapral z kilku żołnierzami salwującymi się ucieczką, a drudzy wszyscy zginęli, spotkawszy się z pięciuset tylko Turków, do których i wystrzelić naszym nie przyszło." W tym punkcie obróciwszy się król, spojrzał po Polakach, uważając kto mu jest przytomny, i spostrzegłszy niejakich dwóch, Romana Ruszczyca i Damiana Szumlańskiego, lekkiéj chorągwi rotmistrzów, zawołał ich do siebie, mówiąc te słowa do nich: „Weźcie Waść sobie, każdy z osobna, po sto koni dobrych z przedniéj straży, bo pójdziecie na podjazd". A potém król, obróciwszy się do hetmana wielkiego, mówi: „Każ im Waćpan dać ordynans i surowo przykazać, ażeby się języka starali, albo jeśli nie dostaną języka, niechże zaraz w ciele swojém przywożą; a niechaj się wracają we 24 godzinach: wszak to tylko 10 mil od Wiednia, to na dobrych koniach mogą się wrócić, bo ta rzecz odwłoki nie cierpi." Znowu król do tychże rotmistrzów rzecze: „Przyjedźcie tu wprzód z tymi ludźmi przed namiot, żebym ich widział". Jak tedy zebrali ludzi, przyjechali z nimi przed namiot królewski, w którym jeszcze *generalissimus* i elektorowie byli; ci zobaczywszy rotmistrzów z tymi ludźmi przed namiotem, poczęli sobie szeptać i mówić: „Na zgubę ten król tę garstkę ludzi posyła pod tak wielkie wojska." Inni mówią: „Nasz podjazd we trzy tysiące poszedł, a nie wrócił się." Trzeci mówią: „Żal się Boże tych ludzi, a najbardziéj tych komendantów" (że byli urodziwi, dla tego ich żałowali). Aż tu miało co nad 25 godzin przeciągnęło się, dają znać do obozu, iż podjazdy wracają z językiem: zaraz się to rozgłosiło i doszło niemieckiego wojska, z którego elektorowie i generali przyjechali na dziwowisko, widzieć turków, których 13 jak baranów przyprowadził Ruszczyc; nie straciwszy żadnego swego człeka. Szumlańskiego zaś powracającego napadł podjazd turecki, który przecie z siedmią janczarami uszedł bez strat ludzi, i sam postrzelony, czwartego dnia pod Tulnem umarł, pochowany pod pałacem nad Dunajem. Dziwna to rzecz była Niemcom bardzo, ponieważ im się nie trafiło, jako sami powiadali, i razu 10 Turków razem przyprowadzić, koło których, na co *hisce oculis* patrzałem się, chodzili, ręce zakładając, a dziwili się, co to za Polacy. To się działo przed batalią w Poniedziałek na tydzień pod Tulnem, gdzieśmy się przeprawili.

Nazajutrz zaraz łapią w namiotach królewskich, podczas samego obiadu, tureckiego szpiega Wołoszyna, od samego wezyra przysłanego, który *expedite* umiał po polsku, bo przedtém u dworzanina królewskiego służył. Ten szpieg takim sposobem przebrał się do naszego obozu: naprzód przyjechał do przedniéj straży naszéj, i postawił sobie konia u Wołochów, których natenczas w służbie naszéj była siła pod lekkiemi chorągwiami, i poszedł sobie piechotą do namiotów królewskich, bo taką miał instrukcyą, żeby w twarz króla widział, jeżeli się tu w osobie swojéj znajduje, co z takiéj przyczyny poszło.

Han tatarski Selim Gierej, przyjaciel i pobratym wielki królewski, i już z królem mający *condictamina*, aby się w nich podejrzanym nie pokazał, przyjeżdża do wezyra, któremu donosi, że „z mego wojska ludzie przyprowadzili kilku niemieckich języków, którzy powiadali, że król polski w osobie swojéj przeprawia się pod Tulnem przez Dunaj.“ Wezyr temu negował i odpowiedział hanowi: „Czy to podobna, żeby król polski miał być jeszcze w osobie swojéj; wszakże pakta jeszcze nie wyszły przez wszelkie racye; fałsz to jest, ale to tych Polaków Niemcy chyba widzieli, co za cesarskie pieniądze Lubomirski zaciągnął.“

Ten zaś Lubomirski kawaler, który potém był kasztelanem krakowskim i hetmanem, na tę kampanią miał cztery tysiące ludzi, zaciągnionych za cesarskie pieniądze, pod swoją komendą, bez wszelkiéj dependencyi od Niemców; *apart* sobie zawsze chodził; a gdzie mógł to urywał Turków; jakoż nimeśmy przyszli, to niektóre znaczne partyjki tureckie poznosił.

Do których namiotów królewski przyszedłszy ów szpieg, na sam obiad, gdzie już król publicznie siedział u stołu; (który ordynaryjnie był na 50 osób, i nikogo od niego, kto się mógł docisnąć, nie odpychano), począł przezierać i snować się pomiędzy ludzi królewskich, w twarz królewską jako w tęcz patrząc się; co spostrzegłszy niektórzy, poczęli się pytać jeden drugiego: czyj to? i co za człowiek? Ale gdy go żaden nie znał, przeto poszedł jeden do warty, do oficera od gwardyi, który parade trzymał przed namiotami królewskiemi, powiadając, że jakiś nieznajomy pląta się w namiocie królewskim a wszystko w oczy zagląda królowi, oficer odpowiedział: „Dyabeł wie, czyli nie szpieg jaki? Proszę pokazać mi go, spytam się ja jego, co za człek“. A gdy mu go pokazano, iż był bardzo blisko stołu królewskiego, kiwnął oficer na niego mówiąc: „Proszę do siebie“. Jak się do niego zbliżył, tak go za ramię uchwycił oficer, i niespodzianie z ferworem krzyknął na niego: „A ty pogański synu, szpiegu, poznałem cię!“ Tak Wołoszyn w punkcie odpowiedział ze strachu: „Tak jest prawda Mci Dobrodzieju.“ I zaraz go kazał pod wartę wziąć. Co zaraz donieśli królowi, że w namiocie szpiega złapano, którego król, skończywszy obiad, kazał przed siebie przyprowadzić. Przyprowadzono go tedy, ale z wielkim strachem i bojaźnią, bo ledwie w nim dusza była, do króla, który go tak wita: „A ty hultaju od tureckiego wojska szpieg.“ On ze strachem odpowiada: „Prawda, ja Mci królu.“ Król się pyta: „Któż cię tu posłał?“ Odpowiedział, że wezyr. Że tedy król widział człeka zmieszanego, łaskawie do niego mówić począł: „Nie bój się, mówięć to królewskiém słowem, że ci włos z głowy nie spadnie, ani cię śmierć, ani żadna kara nie spotka.“ I kazał go odprowadzić do koniuszego swego Gordona, a warty mu nie przydawać, i owszem rzekł

król: „niech go nakarmią i wina dadzą; nie między bisurmany trafił, ale między chrześcijany, tak rozumiem, że i sam chrześcijaninem jesteś.“ Odpowiedział Wołoszyn: „Chrześcijanin.“ Przyniesiono tedy jeden i drugi półmisek dla niego, wina dano, różnie z nim (bo go król *civiliter* kazał traktować, aby strach od niego odszedł) gadano; że tak się zobaczył, aż do siebie przyszedł. Znowu mówił król do niego: „Jakom ci powiedział pierwéj, że nie bój się, ani ci włos z głowy nie spadnie, tak i teraz toż ci powiadam i o co cię będę pytał bezpiecznie odpowiadaj; naprzód pytam się ciebie: „ktoś ty jest?“ Odpowiedział: „Żem Wołoszyn i służyłem we dworze W. K. Mci u dworzanina tego a tego; musi tu być przeszły mój pan.“ Król mu odpowiedział, iż go tu nie masz, bo się zaciągnął do wojska litewskiego. Wołoszyn na to odpowiada: „Moje to nieszczęście! Dałby mi świadectwo, jakem mu wiernie i poczciwie służył kilka lat, i ja tu bardziéj dla tego przyjechał, mniemając że pana mego zastanę, a nazad się nie wrócę, i tak proszę miłosierdzia W. K. Mci, abym się mógł mieścić w polskiém wojsku.“ Król mu odpowiedział: „Trzeba, żebyś się wrócił z relacyą i dam ci konwój; bo i nieprzyjacielowi trzeba dotrzymać wiary.“ Wołoszyn odpowiada: „Jak wola W. K. Mci.“ Król się pyta: „Jakim cię tu sposobem wyprawiono; czyli ty na dworze wezyrskim zostajesz, czyli się jakim sposobem bawisz?“ Wołoszyn odpowiada: „Ja pod chorągwią karałaszów służę, (karałasi są zaś ci, którzy za pieniądze służą) wyprawiony tu jestem takim sposobem: jak oznajmił han wezyrowi o wojsku W. K. Mci i o osobie jego, że się pod Tulnem przeprawiasz, nie chciał temu wierzyć wezyr; ale posłał po hospodara naszego wołoskiego, nazwiskiem Duka (który potém tu w Polsce umarł, w niewolę we Lwowie wzięty przez Dymideckiego, regimentarza Pokucia, pod Jasami, w dzień Narodzenia Pańskiego Ruskiego, jakośmy powrócili z pod Wiednia), któremu przykazał surowie, aby się starał o takiego człeka, któryby po polsku dobrze umiał i w Polsce sługiwał, mówiąc: „Musi być w twojéj ojczyznie takowy człowiek; gdyż ty blisko Polski zostajesz.“ My zaś wszyscy jak niewolnicy jesteśmy u Turków i z hospodarem naszym, który mnie wynalazłszy, stawił mnie przed wezyrem. Wezyr przez tłómacza mnie się pytał: czy umiem, po polsku dobrze? Odpowiedziałem, że umiem, bom służył kilka lat u dworzanina królewskiego. Wezyr rzekł: „Takiego mi téż potrzeba“ i mówił daléj: „Żebyś dotarł aż do samego Tulna, bo się tam ma wojsko polskie przeprawywać i król z nimi, jeżeli to prawda.“ Wezyr znowu do mnie „Pytam się ciebie, jeżeliś ty jakim sposobem nie widział króla.“ Odpowiedziałem: „Widziałem i nieraz.“ Wezyr znowu: „Jakim sposobem być może, bywszy u sługi sługą, a miałeś go widzieć kilka razy? Wieleś w Polsce służył? Jam odpowiedział: „Cztery lata“ wezyr znowu: „Dosyć by na ciebie było, żebyś przez te cztery lata raz widział króla.“ Jam rzekł: „Mógłbym go po cztery razy widzieć na dzień, gdybym chciał.“ W tém wezyr z hukiem powstał na mnie po turecku: *halam swyle diawor*, to jest: łżesz poganinie; jam odpowiedział: Nie łżę, bo prawdę powiadam, ciebie miłościwy panie, pierwszy raz widzę, a króla kiedym chciał, tom widział.“ Tém bardziéj z większym ferworem na mnie się porwał z wezgłówka, tak dalece, że rozumiałem, że mi łeb każe uciąć wezyr, co u nich nie trudno. Potém, upamiętawszy się, mówił do mnie: „Idź, a czyń to, coć każę, a będziesz miał nagrodę dobrą, jak

z dobrą wiadomością powrócisz.“ Potém wysłuchawszy tego Wołoszyna relacyi, król pyta się go: „Tenże to ja król co w Żółkwi i Jaworowie? Wołoszyn odpowiedział: „Ten W. K. Mość.“ Dopiéro król powiedział: „Idźże z Panem Bogiem a powiedz wezyrowi swemu, żeś mnie nie tylko widział, aleś i gadał ze mną, i oznajmij mu, że król polski kazał ci powiedzieć: „Miłościwy wezyrze, że ci się w Niedzielę stawi na śniadanie.“ I zaraz król do przedniéj straży kazał go zaprowadzić do strażnika i konwój dać za mil dwie.

Potém o tymże Wołoszynie taką wzięto relacyą od pokojowych wezyrskich, iż gdy przyjechał Wołoszyn do wezyra i czynił mu relacyą, „że wojska polskie są wielkie i sam król w osobie swojéj jest, któregom nie tylkom widział, alem z nim i gadał, i kazał W. Wezyrskiéj Mci powiedzieć król, że się w Niedzielę stawi na śniadanie.“ Wezyr temu nie wierząc, kazał mu za kłamstwo łeb uciąć.

ЯНЪ СТАНИСЛАВЪ ЯБЛОНОВСКІЙ.

(JAN STANISŁAW JABŁONOWSKI).

1670—1731.

Съ 1687 г. онъ былъ коронным хорунжіемъ (chorąży), съ 1693 — волынскимъ, а съ 1697 — русскимъ воеводою. Съ 1706 по 1709 годъ былъ великимъ канцлеромъ при своемъ дядѣ, королѣ Станиславѣ Лещинскомъ. *Важнѣйшія сочиненія*: Fenelona historya Telemaka z francuskiego wierszem przełożona (Сандомиръ, 1716); Nowy Ezop czyli sto bajek i oko (Лейпцигъ, 1731); Tacyt polski albo raczéj moralia Tacyta nad pochlebstwem (Львовъ, 1744); Skrupuł bez skrupułu w Polszcze, abo oświecenie grzechów narodowi naszemu powszechniejszych przez pewnego Polaka temiż grzechami grzesznego, ale żałującego (Львовъ, 1730, 2 изданія, Краковъ, 1858, въ Biblioteka polska K. J. Turowskiego); Dziennik, część I, rok 1694—1695, wydał i objaśnił W. Chomętowski (Варшава, 1865, оттискъ изъ Gazeta polska); Pamiętnik J. S. Jabłonowskiego (1698—1700) z autografu wydał A. Bielowski (Biblioteka Ossolińskich, poczet nowy, 1865, I 193. *Пособія*: J. Bartoszewicz, J. S. Jabłonowski, wojewoda ruski i jego dziełko „Skrupuł bez skrupułu.“ (Księga świata 1859, Dzieła Juliana Bartoszewicza, X, 142), A. Bielowski, J. S. Jabłonowski, wojewoda ruski, i jego pamiętnik.

Изъ сочиненія „Skrupuł bez skrupułu w Polsce.“

О сеймикахъ и сеймѣ.

(O sejmikach i sejmie).

Kto pojrzy na sejmiki nasze polskie, nic piękniejszego na pozór, nic pożyteczniejszego ani droższego znaleźć nie rozumie po całym świecie nad nie, bo co może być piękniejszego? jako że każdy urodzony szlachcic, czy z urzędem, czy bez urzędu, ma prerogatywę na sobie ministra *status*, to jest radzcy publicznych spraw, i nadto jeszcze cen-

zora królów, hetmana, ministrów *status*, senatu, izby poselskiéj, trybunału, zgoła całego królestwa, i nietylko domówić się, pisać poprawę praw starych i robienia nowych, ale i partykularnych krzywd, opresyj przyjaciół i własnych swoich. To z jednéj strony.

Z drugiéj strony wejrzawszy na *abusus*, *alias* téj wolności złego zażywania przez braci naszych wziąwszy rzecz na uwagę, mówić się o sejmikach naszych może, co owo Ezop Ksantowi filozofowi, panu swemu, wyrządził, kiedy na sprawienie bankietu dał mu pieniędzy z rozkazaniem, aby co jest najlepszego kupił; on nakupił jedynych ozorów: łajany od pana odpowiedział, że niemasz nic lepszego nad język. Na inny bankiet ten Ezop odebrawszy pieniądze i rozkaz od pana, żeby nakupił co jest najgorszego, nakupił znowu jedynych ozorów przy racyi, że niemasz nic gorszego nad język, kiedy źle gada. Jeden cudzoziemiec o tychże mawiał sejmikach, kiedy ich *abusus*, *defectus* i złośliwe pojął intrygi: „Wasze, Polacy, sejmiki są dla nas cudzoziemców jak szkatuła szczero-złota i klejnotami drogo sadzona, któréj się zazdrościć chce, że u nas takiéj nie dostanie, a otworzywszy ją kluczem rozumu i przezorności, to nic w téj szkatule nie znajdziesz, tylko gady, węże, trucizny, .któremi się sami trujecie.“

Każdy Polak (jako ja) poczciwie uważający i znający się na tém, musi przyznać, że to prawda, co ten cudzoziemiec, ale *non peregrinus in Izraël* mówił. A nie prawdaż to, że szlachta częścią uboga i głupia, częścią i więcéj rozumna i dostatnia, od jednych panów pensyą bierze, nadzieją promocyi, puszczenia majętności, nawet samemi bankietami i zmyśloną ujęci ludzkością, *serviliter* panom na sejmikach służą, a za rozkazem i namową ich promowują niesprawiedliwe rzeczy, tamują sejmik nie pozwalają na nic, aż pański utrzymają interes; nawet tumulty robią w świątnicach pańskich i samym zjazdem publicznym obrad miejscach poszanowania godnych. Naostatek, bez racyi prawa albo publicznego interesu i dobra, rwać sejmiki ważą się, ach! ach! za grzech sobie tego nie mają.

A na drugich panów *idem populus sine causa furit*, bez żadnéj często racyi takąż *animositate* powstają, sprzeciwiając się jaką *servitute* drugim służyli; bo nie mówię, żeby się złemu i wynoszącemu *super aequalem nobilitatem*, albo ją oprymującemu nie sprzeciwiać się; to jest sprawiedliwa wszędzie, i na sejmiku, tłumić pychy, oprzéć się potencyi; ale to rzadko takim łepskim panom się trafia, i owszem się ich boją *et reverentes habent*.

Prócz innych przykładów, powiadają książe Janusz Radziwiłł, wojewoda wileński i hetman wielki litewski, starał się o jakąś konstytucyą *in favorem sui*, na którą żadną miarą poseł litewski pozwolić nie chciał, ani przyjąć prożby; i uprzykrzyło się to łepskiemu owemu hetmanowi; posyła w senacie *susurronem* do kontradycenta, że mu sto kijów każe dać, choćbym miał zginąć, a kontradycent zaraz rzekł w głos: *Victus rationibus* księcia jego mości, pozwalam.

Mówię tedy że rzadko tym łepskim opresorom i złym panom to się trafia, aby się im szlachta oparła; a najczęściéj powolnym i niewinnym z zazdrości, albo z podżegania drugich panów, emulacyą albo prawo z sobą mających, na nich najczęstsze weksy, przymówki, kontradykcye się wywierają; synów krewnych, przyjaciół na poselstwo i funkcyi

publicznéj niepozwalanie; rwanie na tém samém całego potrzebnego sejmu; dopiéroż targi, niech mi to da, niech mi to wyświadczy, *et alia*; a nie jestże to publicznego dobra i prawa szlacheckiego handel? podobny w niezbożności i grzechu *simoniae*, zakazanego od kościoła świętego grzechu przedawania i kupowania kościelnych beneficyów; bo jako rzecz święta jest chleb duchowy, *gratis accepistis, gratis date*, to jest darmo wziętéj rzeczy darmo nabywać cnotą tylko potrzeba,—tak i prawo szlacheckie pozwolenia i niepozwolenia na co na sejmiku jest rzecz święta i darmo, bo tylko urodzeniem nabyta, i téj prerogatywy szlacheckiéj od Boga danéj przedawać i handlować nią nie godzi się. Jeżeli tedy *non ex integro* komparacya, to przynajmniéj *probabiliter* symonią świecką to się nazwać może, kiedy szlachcic głos i zdanie swoje albo pasyami niegodziwemi rządzi, albo je za pieniądze i fawory przedaje. Jeżeli zaś w prywatnych i domowych rzeczach jest grzech pasyą gniewu, zazdrości, chciwości i innemi, i się uwodzić i niemi rządzić, jako to domowych i chłopów bez słusznéj i wielkiéj racyi bić, katować i grabić ich,—dopiéroż jest wielki grzech, temiż samemi pasyami, sprawy publiczne i prawne traktować bezprawnie, bez racyi sejmiki zamięszać, kontradykować, tumulty robić, a naostatek rwać, czego wszystkiego robić skrupułu nie mamy.

Do tegoż punktu *refertur*, co ustawicznie widzimy po wszystkich sejmikach: wygra jeden w trybunale sprawę, nakażą drugiemu restytucyą fortuny, lub chłopów i luity naznaczą, konkuruje ten *licite* o poselstwo, tamten żadną miarą nie pozwoli, aż mu chłopa, wieżę i luity daruje. A nie grzech że to? rzeczą (jakom powiedział) świętą *liberae vocis* od Boga daną, niesprawiedliwéj rzeczy się domagać i tamtemu wydrzéć. A nie jest-że to polityczny rozbój? rzecz cudzą (na gardło nastąpiwszy) dla punktu honoru wydzierać. Każdy widzieć może, że wszystkie trucizny dusze chrześcijańskie zabijające w téj złotéj szkatule sejmików naszych znajdują się, według cudzoziemca tego imaginacyi, ale tylko u tych, którzy *abutuntur libertate*, nie u poczciwych, których cnota mało pomoże na zgromienie złych, bo ich więcéj, i źli dobrych tłumią.

Najśmieszniéj zaś jest w tém, że ten grzech tak powszechny się stał między bracią, że to doświadczeniem przyjaciela zowią, cokolwiek bezprawnego i złego uczynią za panami, albo przeciwko panom, w których (z wielkim żalem patrzę) rośnie co dzień *animositas*, a z nią *imminens fatum* Rzeczypospolitéj i wolności, że z tej emulacyi wyrośnie kiedyś, że jeden *status* drugiego poprze, to albo *senatorius* albo *equestris*, a wyprorokuje się: *et sic pereunt felicia regna.*

Naostatek, już i nie dla faworów, pensyi, etc. albo jakiéjkolwiek od pana lezyi sama nomenklatura pana i szlachcica niektórych *commovet;* niech ma najsprawiedliwszą pan z szlachcicem sprawę i krzywdę, tedy przy krzywdzącym stawają, mówiąc: przecie to szlachcic, godzi się go ratować, nie egzaminując przy kim krzywda, a przy kim sprawiedliwość. Ztąd dobrze jeden sprawiedliwy pan odpowiedział; miał on oczywiście krzywdę od szlachcica; drugiemu się uskarża i do ratunku go wzywa; ten mu mówi: Dobrodzieju, ja to widzę, ale przecie to szlachcic; aż ów pan rzecze: to on szlachcic, a jaż chłop? Nie uważają tego, że Bóg jako w niebie tak i na ziemi *hierarchias* postanowił, to jest porządek królów,

panów, szlachty i chłopów. Mów, że zły pan, i powstań na niego,—ale nie dla tego jednego, że pan, bo się boskiéj sprzeciwiasz ordynacyi; jako owi Kozacy co chcieli bić pułkownika swego, a jeden ważniejszy pytał: „Za szczo se buntujete?“ Odpowiedzieli: „Jak se na neho ne buntowaty, koły majet lisiuju szubu.“

Ludzie nie imieniem, ale uczynkami grzeszą: czynić dystynkcyą między złém i dobrém, *hoc virtutis opus*. A zatém takowe (jakom rzekł) na sejmikach przedsejmowych procedery, są pełne grzechu; bo i z intencyj złośliwych pochodzą i złośliwe akcye robią.

Anoż sejmiki, co je teraz gospodarskiemi zowią, które tylko na jedne wziątki i szarpaniny wymyślono. Bywając na nich, zdało mi się, żem w stodole kędy młócą, wieją i do spichlerza zboże znoszą, hałasu narobią, a na co? Oto żeby rozebrali publiczne podatki, dochody, czopowe, szeleżne, *et alia* prowentów, ubogich ludzi ciężarów *genera*. A maż z tego co *publicum?* Nic, tylko mądra szlachta rozbiera; już nietylko grzecha, ale *absolute* wstydu nie mają w tych szarpaninach, raczéj za honor mają brać publiczne dochody.

Pamiętam na sejmiku wiszyńskim generału ruskiego, jeden mądry szlachcic i urzędnik ziemski czopowe przemyskie pięć czyli sześć lat trzymawszy *tandem* szlachtę na się oburzył, że go okrzyknęli, ażeby ustąpił trzymania tego komu inszemu. Po uspokojonym hałasie, bierze głos ów zahukany urzędnik i mówi: „Widzę, mości panowie, żeście się waszmość zawzięli na mnie i na mój honor, ale ja (choćbym zginąć miał) *honorem meum nemini dabo;* nie puszczę czopowego.“ I ztąd poszło w przysłowie: „czopowe przemyskie, jest to *honorem meum nemini dabo.*“ A gdyby nie co innego uważać; tylko żeby tych szarpanin prawdziwych, co ich largicyami zowią, nie było, toby na sto i daléj tysięcy mogło pójść na wojsko i ulgę czy folgę ubogim ludziom, co od głowy płacą. Brać tedy i *violenter* domagać się tych largicyj, jest ujmować ubogim ludziom, którzy krwawo i panom robić, i rzeczypospolitéj podatki odbywać, i siebie żywić muszą; tu służy słowo ewangeliczne: „*Potuerunt haec venumdari et dari pauperibus.*

Na deputackich sejmikach przez sromu otwarcie starają się o deputacye, wiedząc, że przysięgać straszliwie będą (alem ja się nie starał). Inni *scrupulosiores* sami się nie starają, ale przez przyjaciół; jakby to nie jedno, samemu zabić, albo kazać zabić. I teraz nową sztukę wynaleźli; uchwyci jednę albo dwie nominacye na deputactwo; drugi drugie. Ów mówi: „Ja się nie staram, ale kiedy bez mego starania dano mi kreski, o honor mój idzie, że ich nie ustąpię,“—i tak albo u drugiego wytarguje ustąpienie, albo sejmik zerwie na tém nieustąpieniu, i województwo albo ziemia ma szkodę, że swoich deputatów na promowowanie ubogich ludzi sprawnie ma.

Pamiętam piękny żart jednego Haliczanina, który otrzymawszy kreski na deputacyą, ustąpić ich drugiemu także ziemianinowi nie chciał; ale że o deputacyą nie dbał, poszedł z kapitulacyą, i przez nią ślicznego ogiera dostał. Ja nie wiedząc o tém, pytam go po sejmiku, zkądby miał tego ogiera? Odpowiedział: „Ten to ogier, co deputatów halickich robi.“ I tak wszystkie sejmiki pełne niesprawiedliwości, bezprawia, prawdziwie są trucizn szkatułą. *Nec est qui intelligat se peccare.*

Sejmy wszystkie mijam, *alias* ich *distincte et fuse* nie opisuję: bo te są wielkie kopije obrazów, które odrysowałem w sejmikach. Do tego że tego burzliwego morza sejmowania polskiego ani zgruntować, ani pojąć, ani opisać nikt nie potrafi. *Eurippus* to jest, co Arystotelesa utopił: *sufficiat*, że to wszystko, ale gorzéj na dusze swoje (bo szkodliwiéj na Rzeczpospolitą i *publicum*) senatorowie i posłowie robią, co szlachta na partykularnych województw sejmikach. Mówię gorzéj i szkodliwiéj, bo kiedy sejmik czy się zakłóci, czy zerwie, czy niesprawiedliwie, źle w instrukcyi i w niedołężnych posłach stanie, to jest jednego województwa czy powiatu szkoda, którą mnóstwem posłów inszych na sejmie zgromadzonych nadgrodzić i poprawić może. Ale toż robić na sejmie z tego, co się robi na sejmikach, i co się wyżéj opisało fakcyj, passyj, zdradliwych intryg na złości wyrządzenie królom, prymasom, *clero*, hetmanom, ministrom *etc.*, daleko jest cięższy grzech, ponieważ jest szkodą całego królestwa, którego konserwacya, zbawienie i ratunek, tak w wojnie, jako i w pokoju, zawisły od postanowienia porządnego nie nocy jednéj bezświetnéj w tumulcie, nie kradzionych, albo wymierzonych niesprawiedliwie konstytucyach sejmu.

СТАНИСЛАВЪ ЛЕЩИНСКІЙ.

(STANISŁAW LESZCZYŃSKI).

1677—1766.

По окончаніи домашняго образованія былъ отправленъ за границу; въ 1697 г. получилъ онъ званіе коронnаго подчашія. По инціативѣ Карла XII Лещинскій былъ избранъ въ 1704 г. въ польскіе короли, послѣ того какъ Карлъ XII заставилъ (Альтранштадскій миръ) Августа II отказаться отъ польскаго простола. Послѣ пораженія Карла XII подъ Полтавою Августъ II опять былъ признанъ королемъ, а Лещинскій принужденъ уйти во Францію. Въ 1733 г. онъ былъ вторично избранъ въ короли 100 тысячами шляхты, которая однако не поддержала его противъ русскихъ войскъ, и престолъ достался Августу III, Лещинскій же получилъ въ пожизненное владѣніе Лотарингію и княжество Барское съ титуломъ польскаго короля. *Сочиненія*: Głos wolny wolność ubezpieczający (Нанси, 1733, Краковъ, 1858); Oeuvres du philosophe bienfaisant (Нанси, 1763, Амстердамъ, 1764, Лейпцигъ, 1764); Oeuvres choisies (Парижъ, 1825); Historya Starego i Nowego Testamentu (Нанси, 1761); Filozof chrześcijański (перевелъ К. Niezabitowski, Варшава, 1830). *Пособія*: Stanisław Leszczyński i Polska w pierwszéj połowie XVIII wieku; A. Rembowski, Stanisław Leszczyński jako statysta (Niwa, 1878).

Отрывокъ изъ сочиненія:

„Głos wolny".

Nie zależałoby podobno *inter materias status* mieszać pospólstwo, nieważ *non componunt* w rzeczypospolitéj naszéj żadnego stanu, ani wchodzą w żadne rady, oprócz miast pruskich, tak jako w inszych państwach wolno się rządzących. I lubo w takiéj są u nas wzgardzie, to *opprobium hominum et abjectio plebis*, że i wspomnienia niegodni, ja ich bynajmniéj nie mogę lekcewazyć.

Choćbym inszéj racyi nie miał, tylko tę, żeśmy wszystek nasz zaszczyt powinni pospólstwu, co jest oczywista, gdyżbym nie był szlachcicem, gdyby chłop nie był chłopem; bo co zacność urodzenia mego czyni, jeżeli nie dystynkcya, któréj gdyby nie było między chłopem i szlachcicem, wszyscybyśmy byli równi, jeden nie będąc lepszym nad drugiego, żadnéj by nikt nie miał zacności z urodzenia, tak dalece, że podłość kondycyi chłopskiéj naszę wynosi.

A przytém, co czyni fortuny i substancye nasze, jeżeli nie plebei, prawdziwi nasi chlebodawcy, kiedy grzebią dla nas ustawiczni w ziemi, i skarbów dobywając, z ich roboty nasze dostatki, z ich pracy obfitość państwa, z ich handlów *commercia*, z ich roboty nasze wygody. Oni ciężar podatków znoszą, oni wojska rekrutują, oni nas naostatek we wszystkich pracach zastępują, tak dalece, że gdyby chłopstwa nie było, musielibyśmy się stać rolnikami; jeżeli kogo wynosząc mówimy: pan z panów, słuszniéjby mówić: pan z chłopów.

Na to wszystko zadnéj niemasz konsyderacyi, mało na tém, że chłopem jak bydlęciem pracujemy, ale co większa niechrześcijańska, że często za psa albo szkapę chłopa poddanego przedajemy. Gorszy się cały świat z tak bezbożnego prawa, które oszacowało życie ludzkie, sto grzywien nakazując szlachcicowi kary, kiedy chłopa zabije; zapomniawszy prawa boskiego, które przykazuje *oculum pro oculo dentem pro dente*.

Jeżeli zaś dlatego są *in vilipendio*, że są w poniżeniu, pamiętajmy, co Duch Święty mówi w księgach mądrości: *Qui spernit modica, paulatim decidet*.

Nie wiem, jakiém sumnieniem w państwie chrześcijańskiém lud pospolity traktujemy jako niewolników, nie kontentując się tém, że są poddani, co jest rzecz słuszna, będąc bezwątpienia obligowani do pewnych powinności, ale *non sequitur inde*, żeby byli niewolnikami, jako są, z tą tylko dyferencyą, że kajdanów nie noszą. Pan Bóg człowiekowi *sine distinctione* kondycyi dał wolność, jakiém prawem mują może kto odbierać? W trzech tylko okazyach może ją człowiek sprawiedliwie stracić: w pierwszéj, nieprzyjaciel na wojnie wzięty, życiem darowany; w drugiéj, winowajca za kryminał popełniony; w trzeciéj, szalony bez rozumu, starania potrzebujący.

Mało na tém, że sobie z pospólstwem, postępujemy przeciwko sumnieniu, ale oraz przeciwko dobréj polityce. Czytajmy w historyi rzymskiéj, do jakich rewolucyj wiolencye patrycyuszów przywiodły pospólstwo; ale mamy w domu przykład z ukraińskich buntów, do których opresye dziedziców dawały okazyą; może, uchowaj Boże, ta zaraza ogarnąć całe państwo, gdyż nic naturalniejszego człowiekowi, jako zrzucić z siebie jarzmo i wybić się z niewoli, kiedy może, ten, który jakiś czas nie śmie się odważyć, *tandem* desperacya mu dodawa serca; *gravissimi sunt morsus irritatae necessitatis*.

Przekładam i tę do konwikcyi *rationem status*: uchowaj Boże *hunc casum*, żeby kto *de absoluto dominio* zamyślał, czy mógłby zażyć lepszego sposobu, jako obiecując *privilegia* wolności chłopom naszym? Pytam się,

czyliby ich ten powab nie pobudził do generalnego buntu i czyby nie sakryfikowali wolność naszę dla nabycia swojéj?...

A potém, czy można się spodziewać takiego pożytku, jaki lud pospolity inszym państwom przynosi? Doznajemy bowiem tego, że jako wolność *excitat generositatem animi*, tak niewola *generat* gnuśną nikczemność, która się wydaje w prostocie naszego pospólstwa; nie myśli bowiem przy swojéj biedzie sposobić się do żadnéj industryi w ekonomii, ani do żadnych kunsztów w rzemiosłach; pracując ustawicznie pod kijem, nie robi nic z ochotą, będąc zwłaszcza pewien, że i to, coby zarobił, nie jego; i choćby który miał z natury jakie talenta, nie ma ani serca, ani czasu zażyć ich *proficue*, nie myśląc tylko o tém, żeby się stał wolniejszym, ponieważ *unum et primum studium vere liberale est, quod liberum facit*. Jakoż w każdéj akcyi, przy wolności znajduje się ochota, przy ochocie emulacya, przy emulacyi doskonałość. Dlatego téż nie mamy ani manufaktur bogacących państwo, ani rzemiosł rozmaitych do powszechnego zażywania i wygody życia, trzeba to wszystko z cudzych krajów sprowadzić siebie ubożąc a cudze *commercia* bogacąc.

Pomiarkowała opatrzność boska wszystkie kondycye, z tą proporcyą, że każdy według niéj żyć może; jednym dała przy urodzeniu różne talenta do nabycia fortuny; inszym sposobność do sustentacyi; jedni przez pracę ubogich się bogacą, ubodzy zaś przez potrzebę bogatych się konserwują. A zatém należy miéć staranie o ich konserwacyi, nagradzając owszem to, co im natura ujęła.

Nie powinniśmy cierpiéć ich mizeryi, w któréjśmy się sami porodzić mogli; ta zaś mizerya przez nic bardziéj się nie wydaje, jako naprzód przez to, że chłopa żadna sprawiedliwość nie ubezpiecza, ani w życiu, ani w jego dobytku.

Pryncypalna obligacya *gubernii* jest, obmyśléć *securitatem* każdemu ziemianinowi; chłop jéj u nas żadnéj nie ma, kiedy pan jego często z pasyi albo zawziętości, bez sądu, *proprio nutu*, może kazać stracić poddanego, czego najudzielniejszy monarcha nie czyni, największego winowajcę nie karząc życiem, tylko *per viam ordinariam legitimi judicii*. Są insze *jura dominii* dziedzica nad poddanym, których, uchowaj Boże, nie tykam; ale co do sprawiedliwości *distinguo*, że ją może *administrare* każdy w swoich dobrach, ale te sądy partykularne nie powinnyby być tylko *primae instantiae*, z których żeby apelować się godziło do sądów grodzkich i trybunału, które są *subsellia*, władzę rzeczypospolitéj reprezentujące ponieważ ta sama *jus gladii et potestatem definitivam* w sądach, od których jeżeli sam szlachcic *dependet*, a za cóż im jego poddany nie ma *subesse?* który *primitive* jest poddany rzeczypospolitéj, żeby mógł krzywdy swéj dochodzić, kiedy ją niesłusznie ponosi.

We wszystkich państwach nie może mizerny *satrapa*, jak go zowią, sądzić we wsi juryzdykcyi swojéj, póki nie będzie *licentiatus in jure*. U nas lada wójt, ledwo czytać umie, dekretując na śmierć, szafuje życiem ludzkiém! Wiem, że tu na to siłu sarknie, którzy mieliby *pro laesione suae immunitatis*, gdyby musieli z poddanymi swymi się sądzić, ale cóż rzeką na to, kiedy najwielowładniejsi monarchowie nie uchodzą sądu z najlichszym w swém państwie poddanym? Ten ile razy czuje się być ukrzywdzonym, sądzi się z królem w parlamencie, który *sacrosancte* dekret obserwując, poddaje mu się przegrywając sprawę. Cóż na to mówić,

że jeżeli nasza szlachecka kondycya nie dyspensuje nas od poddaństwa rzeczypospolitéj, a jakoż może być *compatibile*, żebym był absolutnym panem nad chłopem i poddanym oraz rzeczypospolitéj, która nie traci dlatego *jus dominii* w mojém dziedzictwie, żem jest dziedzicem? Zgoła *despoticum dominium* partykularnego nad swym poddanym jest *praejudiciosum absolutae potestati* rzeczypospolitéj, która im większa, tém bezpieczniejsza wolności prerogatywa; *non item* co do ekonomii, w któréj cała dependencya należy panu od chłopa.

Racya tego naturalna. Jestem *dominus fundi*, na którym osadzam chłopa, z obowiązkiem do różnych powinności, czy w czynszach, czy w robociznie; jest to *contractus mutuus*, na który raz chłop pozwoliwszy, nie może miéć sobie za krzywdę, wypełniając swoję obligacyą, byle ją wypełniwszy był pewien, że co sobie przy tém zarobi, będzie mógł dzieciom zostawić, i byle *sub titulo* niewolniczego, poddaństwa nie wolno go było przymuszać zostać w mojéj wsi, kiedy u sąsiada znajdzie w osiadłości lepszą kondycyą.

Jeżeli to zda się być *possessori praejudiciosum*, proszę reflektować się, że przy alternatywie nic się nie traci, bo jeżeli memu chłopu byłoby wolno przenieść się do sąsiada, mógłby się zapewne spodziewać, że cudzy chłop, przy takiéj powszechnéj wolności przyjdzie do mnie na jego miejsce. Takie *privilegium* pospólstwa uczyniłoby kraj daleko osiadlejszym, kiedyby wolno było osadzać się pospólstwu na tak siłu pustych gruntach; gdyż to dziwna, że się na tém nikt nie reflektuje, zkąd tak wielka kraju naszego dezolacya, lubo jest rzecz oczywista: dlatego, że w jednéj wsi będzie więcéj pospólswa niżeli gruntu do wyżywienia go, a w drugiéj więcéj gruntu niż ludzi. Tak ta mizerna przez nieproporcyonalną osiadłość do szczupłego gruntu, jako i tamta *per defectum* mieszkańców *ad proportionem territorii*, czego przyczyną jest, że się chłopu nie godzi *migrare* z jednego miejsca na drugie.

ЕЛИЗАВЕТА ДРУЖБАЦКАЯ.

(ELŻBIETA DRUŻBACKA).

1687—1760.

Урожденная Ковальская, родомъ изъ Великой-Польши; своимъ образованіемъ она обязана матери. Дружбацкая провела юность при дворѣ Сѣнявской, жены Адама, краковскаго каштеляна, затѣмъ вышла за мужъ за Дружбацкаго, жидачевскаго скарбника, по смерти котораго подъ конецъ жизни вступила въ орденъ бернардинокъ въ Тарновѣ. Іосифъ Залускій первый собралъ и издалъ ея стихотворенія въ I-мъ томѣ: Zebrania rytmów wierszopisów żyjących (Варшава, 1752); затѣмъ они изданы въ Biblioteka kieszonkowa klasyków polskich J. N. Bobrowicza (Лейпцигъ, 1837, 2 тома); отдѣльно была издана Historya chrześcijańska księżnéj Elefantyny (Познань, 1769). *Пособія*: A. Tyszyński, Elżbieta Drużbacka (Wizerunki polskie, стр. 152); A. Bełcikowski, E. z Kowalskich Drużbacka (Tygodnik Ilustrowany, 1881, XI, 13, Ze studyów nad literaturą polską, стр. 223); H. Biegeleisen, Nieznana powieść E. Drużbackiéj (Świt, 1886, IV 185).

I. Весна.

(Wiosna).

O! złoty wieku w postaci dziecinnéj,
Wiosno wesoła! toć się pięknie śmiejesz,
Wszystko twéj ujdzie płochości niewinnéj,
Czy chłodem dmuchasz, czyli ciepłem grzejesz;
Wolno-ć jak dziecku, dla swojéj zabawki
Dziś urodzone straszyć śniegiem trawki.
Przecie choć straszysz, nie uczynisz szkody,
Ni skrzepłém zimném, ni przykrém gorącem.
Przyjemna pora, czas miły, czas młody,
Ma swą umowę z powietrzem i słońcem:
Wie kiedy zagrzać, wie kiedy ochłodzić,
Ma sposób starość orzeźwić, odmłodzić.
Ty okowaną i ścieśnioną ziemię,
Od tęgich mrozów uwalniasz z niewoli,
Jak córka matki kochająca plemię,
Kajdany zimne rozpuszcza powoli.
Potém zaś bliższym ogniem gdy dosadzi,
Z lodowéj więzy, więźnia wyprowadzi,
A po tyrańskiéj zimowéj opiece,
Pozwalasz ziemi odetchnąć swobodnie.
Ta otworzywszy ciepłych duchów piece,
Skościałe role rozwalnia wygodnie:
Im częstsze tchnienia z ust swych rozpościera,
Wszystko się rodzi, a nic nie umiera.
Choć się zasępisz, choć płaczem rozkwilisz,
Nie przykro patrzéć na twoje grymasy,
Spragnioną matkę swemi łzy posilisz,
Ucieszysz pola, łąki, kwiaty, lasy.
Ty wszem żywiołom pożytek przynosisz,
Gdy perłowemi wody często rosisz.
Ty szczodrą zwać się możesz monarchinią,
Która corocznie barwy wszystkim dajesz,
Czego najwięksi mocarze nie czynią,
Tyś chętna w datku, nikogo nie łajesz:
Ty wiesz, co komu za kwartał należy,
Nikt o zapłatę do ciebie nie bieży.
Zielone lasy w cieniach rozmaitych,
Z pięknych kolorów swe okrycia mają:
Insze na brzozach, insze w gajach skrytych,
Insze na drzewkach skrytych się wydają:
Insze na buku, grabinie i sosnie,
Insze na dębie, który sto lat rośnie.

* *
*

Gospodarz pilny w zasiewie zimowym,
Z niecierpliwością upatruje świtku,
Wybiega w pole, chce wzrok cieszyć owym
Zyskiem, co w ziemię schował do pożytku:
Z niemylną wróżką wesół sobie chodzi,
Że mu siedm ziarnek sto kłosów urodzi.
Z sadów, gdzie szczepem ulice sadzone,
Nadzieje fruktów wieść daje obfitych,
Gdy nie z tych tylko, co pilnie strzeżone,
Lecz z leśnych będzie zysk w drzewach okrytych,
Z téj formy wiedzie kwiat natura członka,
Tak pigwa rodzi, jako leśna płonka.
Wiosna tu panią, wiosna czasem władnie,
Młodość tu sama mieszka w żywéj porze,
Miejsca tu niéma śmierć, co starych kradnie:
Nikt tu w żałobnym nie chodzi kolorze.
Wszechmocny w słowie, wszechmocniejszy w czynach
W niebieskim domu gospodarz przezorny,
Myśląc o ludziach, ptastwie i zwierzynach,
Złożył rok z czterech części zgodny, sworny,
By wiosna latu, jesień, zimie, były
Powolne, a tém stworzeniu służyły.

2. Отрывокъ изъ сатиры на женщинъ.

(Wyjątek z satyry na kobiety).

W pewnym ogrodzie pomiędzy szpalery,
W czas ranny chodząc, szeptałam pacierze;
Słucham ciekawie, że jakieś afery
Sekretne mają damy przy kwaterze,
Siedząc na darnie w figurę kanapy,
Coraz z tabakier zażywają rapy.
Nadstawiam ucha przez grabiny gęste,
Liście mnie swoim zasłoniło cieniem;
Widzę łzy w oczu, a wzdychania częste
Uważam i mam litość nad stworzeniem
Płci mojéj, ledwie wraz z niemi nie kwilę,
Nie wiedząc, że to płaczą... krokodyle.
Pierwsza zaczyna żal do męża prawić,
Że jak smok siedzi na łańcuchu w domu,
Nic nie dba, bym się czém miała zabawić,
Sługi nie pytaj, zagrać niemasz komu,
Ani takiego, żeby mnie zrozumiał,
W mądrych dyskursach rezonować umiał.
Jakże tu mieszkać z takim domatorem,
Co tylko wołom karmnym krzyżów maca,
Zboże na targi wyprawuje worem;
Prostych to osób z taką zrzędą praca;

Kawy w mym domu nie znajdziesz trzech ziarnek,
Piwa mi z serem zagrzać każe garnek.
Druga głos bierze: ach! miła sąsiadko,
Więcéj ja cierpię z moim skąpcem męki,
Kaszki na wieczór nagotuje rzadko,
Kluczy z za pasa nie da mi do ręki;
Muszek, wstąg, szpilek, z marsem kiedy kupi...
Jak z nim żyć, kiedy i skąpy i głupi.
Od trzeciéj skarga zachodzi osoby,
Mówiąc: Fraszka to, godna śmiechu sprawa;
Mnieby zapłakać, gdy nie znam, co roby,
Sejmów nie widzę, nie wiem gdzie Warszawa;
Choćby mi boków naszturchano w ciżbie,
Bylem z raz była w senatorskiéj izbie.
Nie wiem, co jest bal, asamble, reduty,
Mój mnie jegomość osadził przy kurach:
Paź do ogona ma łatane buty,
O blondynowych nie chce garniturach
Wiedzieć, żebym je miéć mogła na modę;
Otóż z tych racyj z gapiem się rozwiodę.

СТАНИСЛАВЪ КОНАРСКІЙ.

(STANISŁAW KONARSKI).

1703—1773.

Учился въ школѣ піаристовъ, очень рано вступилъ въ нихъ орденъ, самъ состоялъ учителемъ піарскихъ школъ и затѣмъ былъ посланъ въ Римъ и Парижъ для продолженія образованія. Впослѣдствіи онъ нѣсколько разъ еще ѣздилъ за границу для изученія государственнаго устройства и системы просвѣщенія другихъ странъ. Отдавшись дѣлу просвѣщенія въ Польшѣ и литературнымъ занятіямъ, Конарскій отказался принять епископское достоинство; впослѣдствіи онъ былъ избранъ провинціаломъ своего ордена въ Польшѣ. *Важнѣйшія сочиненія*: Listy przyjacielskie (Варшава, 1733), De emendandis eloquentiae vitiis (Варшава, 1741), O skutecznym rad sposobie albo o utrzymaniu ordynaryjnych sejmów (4 тома, Варшава, 1760); De arte bene cogitandi (Варшава, 1767); Lyrica (Варшава, 1767), Carmina postuma (Варшава, 1778), O religii poczciwych ludzi (Варшава, 1769). *Пособія*: F. A. X. Kamiński, Notitia brevis de vita et scriptis Stanislai Konarski; T. Nacher, Dwa dzieła Konarskiego o religii poczciwych ludzi 1769 i de religione honestorum hominum 1771 (Sprawozdanie VII wyższéj szkoły realnéj w Stryju, za rok 1882—3); H. Biegeleisen, S. Konarski jako dyplomata (Biblioteka Warszawska, 1883, IV 161).

Изъ сочиненія: „O skutecznym rad sposobie.“

Dziwne mi dosyć było i każdemu być musi dziwne u dawnych Persów prawo, *że po śmierci królów przez pięć dni dozwalali anarchii, puszczając cugle, wszystkim niecnotom i gwałtom.* Ale kiedy przyczynę tego prawa zważam, nie zda się być tak nierozsądne, jak się widzi z początku: to jest, *aby lud eksperyencyą własną zdzierstw, rabunków, zabójstw i wszystkich nieszczęść, które naturalnie napływają z anarchii, nauczył się być wiernym swym królom*, a raczéj żeby doznał, co to jest żyć bez prawa i rządu, i żeby tém bardziéj potém sobie rząd dobry smakował.

Niech się tu godzi westchnąć: czemuż jeszcze nie czyni (wstyd mówić) tego u nas pożądanego skutku ta bezrządna anarchia, chociaż coraz gorsze z niéj pochodzące nieszczęśliwości czujemy? Czyliż dopiéro pięć dni u nas bezradność i nierząd panuje?

Jużem nieraz w przeszłych książkach téj u nas co dzień górę biorącéj anarchii opisał okropność, niech mi jednak nikt za złe nie ma, że jako na jednę nieustającą a coraz cięższą chorobę przed medykiem nie dwa, trzy razy tylko, ale i nieustannie utyskiwać się godzi, tak przed tymi, którzy śmiertelne rany ojczyzny goić powinni i mogą, niech się je godzi i po stokroć razy odkrywać i póty na nie się żalić i wołać, póki do skutecznego nie rzucimy się lekarstwa. Patrz tedy znowu i tu patrz, szlachecki stanie, na głębokie ojczyznie zadane od nierządu i bezradności rany. Sprawiedliwości przeciw możniejszym nie mamy; słabszym nic po trybunach i sądach. Kryminały i prywatne i publiczne bez kary. Reasumpcye trybunałów między orężów szelestem i blaskiem, i która zbrojniejsza i mocniejsza partya, ta swych sędziów utrzymuje lub spycha. Korupcye oczywiste, wiadome, i już nietylko bez skrupułu, lecz i bez wstydu. Fałszowanie monety już prawie i nie poczytane za grzech, bo kraj cały tą zarzucony śmiecią, a kary jednego dobrego nie słychać przykładu: sposobu żadnego Rzeczpospolita niema przeciw swoim i cudzoziemskim fałszom. Kupcy i przekupki, jaki chcą, walor nam naznaczają monety. Obcy ludzie przymuszają nas do jéj brania przeciw oczywistéj wewnętrznéj cenie. Żydzi jedni naród Polskę chrześcijanom zacieśniający, miliony dwa gąb próżniackich, nie z roli nie z rąk pracy, ale samém matactwem żyjących, wykradzeniem dobréj, a wwożeniem złéj monety, dość zbogaceni. A tymczasem miliony i miliony zgubione i dáléj giną we wszystkich partykularnych substancyach a zatém i w całym kraju, który im bardziéj ubożeje, tém na większe karze się zbytki, pośmiech wzbudzające w Europie. Postronne wojska bez wojny z nami nietylko bez niczyjéj opowiedzi jak przez pustkę przechodzą, ale i żyją lat tyle, jak w nieprzyjacielskiéj ziemi. Obelgi, groźby i niewolnicze ukazy, jak w zawojowanych prowincyach. Szarpania, bicia, rany zacnych tylu ludzi obojga płci szlacheckiego stanu, jakby to nie krew nasza była, już nam i nie czynią impresyi. Najazdy, zabójstwa, ile od lat kilku, i w domach niebezpieczeństwo życia, po dalszych prowincyach czy mało słyszéć się dają? a kary nie słychać. Słabość sił Rzeczypospolitéj i bezbronność (prócz że dla niéj domowym gwałtom, swawolnym kupom, nawet i garści hajdamaków oprzéć się nie możemy i radzić) wzgardzie sąsiadów i na ohydę u świata nasz wystawuje naród. Prowincye odpadają. O podziałach i rozerwaniu królestwa już śmieją i gazetanci pisać. Od szlacheckiego stanu moc i prawo radzenia i decydowania o wszystkiém musi przez zniszczenie sejmów powoli odpadać, odpada i tam, zkąd udzielona była, nazad się powraca. Stan szlachecki odzwyczaja się i odwyka od interesów ojczystych i *sensim* swych zapomina prerogatyw, bo sejmy, gdzie ich mógł zażywać, zniesione. My bez żadnéj na to wszystko rady.

Możniejszych familie, o wakanse, o własne ich interesa, o potencyą, o dworskie fawory, nieukojone nigdy zawziętości i między sobą zatargi rozrywają Rzeczpospolitą na partye, do zgody szlacheckiemu przyjść nie dają stanowi, ani salwowania ojczyzny żadnego nie zostawują sposobu. Dla ich emulacyi sejmiki, (prócz kradzionych i wszędzie bezprawnych elekcyj) w nic wejrzéć nie mogą, na niczém się kończą. Sejmy nasze od kilkudziesiąt lat dotąd, albo jurgeltowemi, albo z samych prywat przechodzącemi protestacyami każone, teraz już szabel zgiełkiem w saméj rad świątnicy, zaczynają się rozsypywać i kończyć: *exemplo trahenti pernitiem veniens in aevum.* Prawo u grubych, jak my mniemamy, było Japonów: *każdy człowiek, który szabli albo puginału dobędzie, śmiercią będzie karany, choćby tego nie tchnął, przeciw komu broni dobył.* U nas w Izbie saméj poselskiéj, ba cóż się dziwić, kiedy i w kościołach samych tak straszny kryminał bezkarny! Cóż miéć może gorszego nad to wszystko anarchia? i na co ona wyniść wkrótce musi? Czyż my tym wszystkim z niéj pochodzącym wewnętrznym i zewnętrznym nieszczęściom poradzimy skutecznie naszém owém *nie pozwalam na głosy, nie masz zgody na nic!* protestor. I nie zbrzydzimyż już kiedykolwiek sobie téj tak szkaradnéj anarchii? nie dosyć, że jeszcze jéj ciosów zewsząd śmiertelnych na ojczyznę znosimy? czy ginąć chcemy z zadumieniem tylko i z założonemi patrząc na nasze nieszczęście rękami? ale zkądże te niegodziwe rozpaczy? Tonież gdzie na morzu okręt, żeby póki rozumu i sił stanie, onego i siebie w nim nie ratowali tonący? Czy dosyć że to, (co już się nieraz rzekło) do pokazania miłości ojczyzny, że codzień słychać od najpierwszych w Rzeczypospolitéj do ostatnich ludzi słusznie nad jéj upadkiem narzekania i jęki: *niemasz w nas przodków naszych cnoty, każdy się pluga wie do niewoli ubiega i pod absolutyzm dąży, gdy się drudzy powierzchownie zdają bronić wolności, któréj są potajemnymi nieprzyjaciółami: wywrócona rad forma, przepadły sejmy! odmienione przodków prawa!* Ba jeszcze dodajmy i zaciągnione od ginących Rzymian one prawie desperackie lamenty: *Stan Rzeczypospolitéj naszéj i te najniecnotliwsze czasy takie są, że za szczęśliwych miéć trzeba tych, którzy potomstwa nie mieli, a tych za mniéj nędznych, którzy dzieci w tym potracili czasie, niżli gdyby ich w dobréj Rzeczypospolitéj, albo przynajmniéj w jakiejkolwiek Rzeczypospolitéj stracili.*

Znajdujmy, jeźli mogą być i nad te żałośniejsze jęczenia nad zgubą ojczyzny; nic jéj to nie poradzi, jeżeli od narzekania do czynienia czego, do rzetelnego ojczyzny bez odwłoki nie przystąpimy ratunku.

Ach przecież tego warta ojczyzna! z któréj mamy, cokolwiek mamy, i cokolwiek nasza krew, nasze potomstwo w niéj się dobrego spodziewać może. Bo któż to ginie, kiedy ojczyzna ginie, tylko my sami giniemy, którzy ojczyznę składamy? Ojczyzną my jesteśmy. I tyleż już wzięły w nas górę same interesa prywatne, zemsty, kłamstwo i ambicya, że w zgubie Rzeczypospolitéj, naszéj widziéć nie chcemy zguby? że hańbę imionom naszym i wieczną zaciągamy sromotę, iż w naszych ręku, za naszych czasów, dla naszego zapamiętania, Rzeczpospolita zniszczała. Piękna bardzo dla nas epoka! Czy wierzyć temu nie chcemy, co *Bieliński*, marszałek wielki koronny, respektowany wiekiem i znacznemi zasługami, w rozumie i w miłości ojczyzny nikomu nieustępujący minister, w swym liście do województw, wydanym ostrzega, że u przyszłych wieków imiona tych, przez których teraz upada ojczyzna, w obmierzieniu i w przekleństwie być muszą i będą? że Bóg sprawiedliwy zemści się na ich familiach dobrowolnéj narodu całego zguby.

Między tylą więc godnymi, cnotliwymi i wielkimi ludźmi nikt się nie znajdzie? z powinności miejsca, które zastępuje w Rzeczypospolitéj, aby inszym przykład dał i zaczął od oczywistéj klęski, od anarchii, od upadku własną ratować ojczyznę?

Ale zkądże ten (rzecze kto) zacząć ratunek? a to niezbitą prawdę téj przestrogi zważywszy: *z pierwszego złego złe wszystko pochodzi:* najpierwsze więc złe, bezradność, to jest sejmów rwanie i niszczenie poprawmy, rad formę przywróćmy taką, jaka była w sejmach za dawnych przodków naszych, fundatorów wolności, to tym jednym z gubiącéj nas anarchii wynidziemy sposobem.

Lecz dziwno jest komuś, iż ja jedneż prawdy razy kilka powtarzam? ale mnie dziwniéj, że po tyle razy powtórzonych tak jawnych prawdach, jeszcze ich kto pojąć, czy nie może, czy nie chce. Przeto powtarzam z musu: iż o wszystkiém inszém, jako o aukcyi wojska, o korrekturze trybunału, o monecie i tym podobne niewczesne są czyjeżkolwiek propozycye, i cale na nic się, prócz gadania, nie zdadzą, jeżeli się wprzód nie wrócimy, i nie ubezpieczymy od rwania sejmów: bo te wszystkie materye nie gdzieindziéj, tylko na sejmach stawione być mogą. Zatém bezpiecznie mówię prawdę samą bez niczyjéj urazy, że nie dobrze czyni, kto jakiekolwiek insze na sejm gotuje materye, téj najpierwszéj nie wziąwszy: jakim skutecznym sposobem przywrócić i ubezpieczyć sejmy. Bo bez sejmu, punktu jednego nie zrobimy dla dobra ojczyzny. Rozumiem, że ta jedna, tak jasna i niewątpliwa jest, jak ta druga: dwa razy dwa czynią cztery.

Zda mi się tedy, że ci, którzy o poprawienie trybunałów, o wzmocnienie sił Rzeczypospolitéj, o tysiącznych zniesienie bezprawi, o zgromienie gwałtów, najazdów, zabójstw, o ubezpieczenie Królestwa od napaści i krzywd postronnych, o zregulowanie lepsze publicznych podatków, o podźwignienie z ruiny miast i miasteczek, o pożyteczniejsze skarbów administracye, o ustanowienie handlów, o mennice i polepszenie niegodziwéj monety, i o niezliczone insze główne potrzeby Rzeczypospolitéj wiele mówią, wiele o nich proponują, wiele projektują, a nie zaczynają od najistotniejszéj nad te wszystkie rzeczy, to jest od wieczystego ubezpieczenia sejmów, aby się nie rwały: ci mówię wszyscy tak cale czynią, jak ktoby Wisłę bez łodzi i bez żadnego statku, morze chciał bez okrętu przepłynąć, batalią bez żadnéj komendy i rządu wydawać, pałac, wieżę, fortecę bez fundamentu i architekta stawiać: jakby chciał widziéć bez światł, chodzić bez głowy i żyć bez duszy: bo jak to są niepodobne rzeczy, tak téż sejmów i rad chciéć Rzeczypospolitéj obronę, siły, skarb, dochody, handle, monetę, bezpieczeństwo, sprawiedliwość opatrzyć, ustanowić i utrzymać niepodobna rzecz jest. Wszystko to powoli do ładu przyjdzie, kiedy rada będzie: bez rady i sejmów nic być z tego wszystkiego nie może. Dziecię w kilku leciech, któremu się rozum dopiéro otwiera i błyszczy, pojmie tę prawdę.

АНДРЕЙ КИТОВИЧЪ.

(ANDRZÉJ KITOWICZ).

1728—1804.

Въ юности жилъ при дворахъ польскихъ пановъ, участвовалъ въ барской конфедераціи и, наконецъ, принялъ духовный санъ. Съ 1799 г. Китовичъ былъ кулавскимъ кантеромъ, калишскимъ каноникомъ и благочиннымъ въ Ржечицѣ. Китовичъ писалъ записки о современной ему эпохѣ; первую часть ихъ издалъ гр. Э. Рачинскій въ Познани въ 1840 г. п. з.: Pamiętniki do panowania Augusta III i pierwszych lat Stanisława Augusta; вторая часть издана также въ Познани въ 1840—1841 г. п. з.: Opis obyczajów i zwyczajów za panowania Augusta III (второе изданіе въ Петербургѣ въ 1856 г.); третья часть издана въ Познани въ 1845 г. п. з.: Pamiętniki ks. Jędrzeja Kitowicza do panowania Stanisława Augusta; всѣ три части изданы въ 3 томахъ во Львовѣ въ 1880 г. *Пособіе*: K. Wł. Wójcicki, Jędrzéj Kitowicz (Biblioteka Warszawska, 1852, I 47).

Отрывокъ изъ „Описанія нравовъ и обычаевъ.“

(Wyjątek z „Opisu obyczajów i zwyczajów“).

Panowie tak w domach, jak na publicznych miejscach przebywając, kochali się w wielkich stołach, dawali sobie na publice nawzajem obiady i wieczerze; do tych zapraszali przyjaciół, obywatelów, wojskowych i sędziackich. W domach zjeżdżali się do nich bliżsi sąsiedzi: rzadki był dzień bez gościa, często biesiady z tańcami i pijatyką. W całym kraju pędzono życie na wesołości, wyjąwszy małą garstkę skromnych w napoju. Stoły zastawiano wielkiemi misami, które u wielkich panów były srebrne, u mniejszych, prócz waz i serwisów, cynowe. Talerze także podług pana, srebrne albo cynowe.

Od połowy panowania Augusta III, nastały talerze farfurowe, daléj porcelanowe, wreszcie cała służba stołowa składała się u wielkich panów z porcelany: wazy, serwisy, misy, półmiski, salaterki, talerze, solniczki, karafinki, trzonki nawet u nożów i widelców porcelanowe; ale że ta materya była natenczas droższa od srebra, a przytém prędkiemu stłuczeniu podlegała, przeto bardzo rzadko się nią popisywano, chyba w dni uroczyste. Łyżki do jedzenia pospoliciéj srebrne, po niektórych zaś dworach niezbyt wykwintnych lub mniéj dostatnich, albo u tych panów, którzy zwykli dawać otwarte stoły, i którzy często nie znali swoich stołowników, na pośrodek stołu, gdzie mieścić się miały dystyngowane osoby, kładziono łyżki srebrne i talerze takież, albo za wprowadzoną modą farfurowe lub porcelanowe—po końcach zaś, do których tłoczył się kto chciał i kto się mógł zmieścić, dawano łyżki blaszane lub cynowe i talerze. Nożów i widelców u wielu od początku panowania Augusta III zwyczaj, iż dworzanie i towarzystwo, a nawet wielu z szlachty domatorów, nosili za pasem nóż, jedni widelcami, drudzy bez widelców, inni zaś, prócz noża za pasem z widelcami, miewali uwiązaną za pasem srebrną, rogową lub drewnianą z cisu, bukszpanu lub trzmielu wyrobioną łyżkę, w pokrowcu skórzanym, u niektórych srebrem haftowanym; przeto póki taka moda trwała, miano za dosyć środek stołu opatrzyć łyżkami, nożami i widelcami, wiedząc że ci, którzy zasiędą koniec stołu, będą mieli swoje noże i łyżki na pańską pieczeń, barszcz i inne potrawy. Jeżeli zaś który nie zastał u stołu łyżki gospodarskiéj i swojéj nie miał, pożyczał jeden u drugiego, skoro ten rzadkie zjadłszy do gęstego się zabrał: albo zrobił sobie łyżkę z skórki chlebowéj, zatknąwszy ją za nóż co nie było poczytane za żadne prostactwo, w wieku wykwintnością francuską nie bardzo jeszcze zarażonym, czyli téż niewypolerowanym. Serwety także i odmienianie talerzy za każdą patrawą, nie zaraz nastąpiło; a gdy nastało to oboje, najprzód tylko używane było do środka stołu, nie zasięgając końców, przy których stołownicy obywali się jednym talerzem; dopiero gdy był napełniony ogryzkami i kośćmi, podawali go posługaczowi do odmienienia.

Goście od szarego końca siedzący z jednéj szklanki pili za koleją, lub z jednego puchara. Biała płeć nawet nie miała odrazy przytykać swoich ust delikatnych do puchara w koléj idącego. Jak zaś nastały kielichy szklanne i kieliszki, nastała zarazem i odraza cudzéj gęby. Kto spełnił kielich, nim go drugiemu podał, wytarł go czystą serwetą—daléj zaś, za ochędóstwem postępującém w górę, przepłukiwano go po każdym pijącym wodą w kredensie. Kieliszki zaś małe do wina stawiano z osobna przed każdego, tudzież butelkę z winem i wodą, i szklankę do niéj przed każdą osobę. Jeżeli kto żądał piwa, to na tacy roznoszono w szklankach dla siedzących u stołu, gdy zaś ta moda nastała, już wtenczas na całym stole do końca kładziono talerze, serwety, noże i widelce. Na ostatku, aby już na niczém nie zbywało wykwintności, na każdym talerzu kładziono po kilka drewienek bukszpanowych cienko struganych do wykłuwania zębów—których drewienek w Warszawie kopę płacono Norymberczykom po dwa tynfy. Te drewienka wolno było każdemu zabierać do swego sztućca, czyli jak go nazywano zębodłuba; drewienka zaś same nazywano iglicami, z podobieństwa do takiego narzędzia.

Liberya służyła do stołu, podając i odbierając talerze przez serwetę, żeby gołą ręką niezgrabną na czas lokaj lub hajduk pieszczonemu smakowi nie sprawił obrzydzenia. Toż samo zachowywał kuchmistrz zastawiający stół potrawami i roznoszący półmiski lokaje.

W pierwszym zwyczaju staroświeckim, na początku panowania Augusta III jeszcze trwającym, nie było zbyt wykwintnych potraw. Rosół, barszcz, sztuka mięsa, bigos z kapustą i różnego mięsiwa kawalcami, który nazywano bigosem hultajskim, gęś gotowana ze śmietaną i grzybkami w kostkę drobno pokrajanemi, kaszą perłową zasypana, i gęś czarna, którą u pomniejszych panów zaprawiano tak: kucharz upalił wiecheć słomy na węgiel, w niedostatku czystéj, z buta czasem na prędce wyjętéj, przydał do tego łyżkę lub więcéj miodu praśnego, przylał podług potrzeby jakiego octu mocnego, zmieszał z ową słomą spaloną, zasypał pieprzem i imbierem, a zatém stała się gęś czarna, potrawa bardzo wzięta owych czasów i podczas największych bankietów używana. Nikt mi nie zada, iż taką przyprawę słomianą zmyśliłem na wyszydzenie staroświeczczyzny, kiedy sobie wspomni na tarnosolis płatki,

których po dziś dzień kucharze do farbowania galaret i cukiernicy do farbowania cukrów używają.

Inne potrawy, flaki, czasem żółto szafranem zaprawne, osobliwie w województwie sandomierskiém, od których i od cielęciny tymże szafranem zaprawionéj nazywano ich żółtobrzuchami, czasem bez szafranu w białym sosie. Cielęcina szaro, cielęcina biało ze śmietaną, kury, kurczęta, gęsi, rumiano indyki, kapłony, bażanty, baranina z czosnkiem i t. d.—wszystko to rozmaitemi smakami, do których zwyczajne zaprawy były: migdały, rozynki, kwiat muszkatołowy, pieprz, gwoździki, imbier, pistacye, pinelle, trufle, miód, cukier, cytryna, ale bardzo jeszcze natenczas mało, jako droga, bo po tynfie jedna sztuka najtańsza. Toż zwierzyna: zające, sarny, jelenie, daniele, dziki, cietrzewie, ptaszki drobne, pasztety, pardwy na Rusi. Z temi mięsiwami łączyli warzywa ogrodowe. Takowe potrawy dawano na pierwsze danie, było to wszystko gotowane i przysmażane.

Na drugie danie stawiano na stół takież mięsiwa i ptastwo pieczone na sucho całkowicie, albo téż jakim sosem podlane. W tych zaś wszystkich potrawach najbardziéj przestrzegano wielkości, tak iż półmiski i misy musiały być czubate. Między pomienione pieczyste z mięsa stawiano także torty i ciasta francuzkie, ale te ciasta owych czasów dla niewydoskonalonéj sztuki kucharskiéj były bardzo ciężkie i grube. Podług wielkości stołu stawiano także dwie lub trzy misy ogromne, nakształt piramid, z rozmaitego pieczystego złożone, które hajducy we dwóch nosili, boby jeden nie uniósł. Te piramidy na spodzie miały dwie pieczenie wielkie wołowe, na nich położona była ćwiartka jedna i druga cielęciny, daléj baranina, potém indyki, gęsi, kapłony, kurczęta—im wyżéj, tém coraz mniejsze ptastwo. Z tych piramid, jakotéż mis i półmisków, goście sprawniejsi do krajania, za prożbą gospodarza, brali przed siebie owe pieczyste, rozbierali i częstowali w koléj siedzących u stołu.

Trzecie danie składało się z owoców ogrodowych i cukrów rozmaitych na talerzach i półmiskach, między które stawiano z cukru lodowatego misternie zrobione baszty, cyfry, herby, domy, dragantami zwane które biesiadujący łamiąc burzyli.

Postne obiady tymże szły porządkiem. A że wtenczas Polacy ściśle zachowywali posty, nie obaczył u żadnego na stole maślanéj potrawy, ale wszystkie z oliwą lub z olejem.

Skoro się nacisnęło do Polski kucharzów Francuzów i rodacy wydoskonalili się w kucharstwie, zniknęły potrawy naturalne, a nastąpiły na ich miejsce jak najwykwintniejsze, jako to: zupy rumiane, zupy białe, rosoły delikatne—potrawy z mięsiw rozmaitych komponowane; pasztety przewyborne. Gęś czarna wyszła z mody, miód prażny ze wszystkich kuchni pańskich i szlachty wywołany, na jego miejsce nastąpił cukier. Cytryny już stały się powszechniejsze—kucharz nie miał się już za dobrego, jeżeli musiał gotować bez cytryny. Pistacye i pinelle wyszły z mody, a nastały na ich miejsce kapary, oliwki, kartofle i ostrygi marynowane. Wina także zaczęto używać do potraw, łososia świeżego u panów wykwintniejszych gotowano w samém winie burgundzkiém. Nic to było kucharzom wielkich panów do jednego obiadu zepsuć kopę cytryn, bo kucharz jednę cytrynę wypotrzebował do potrawy, a dwie schował do kieszeni. Toż samo działo się z winem, którego część do potrawy, a dwie części kucharz wlał do gardła. I gdy kucharz wołał wina do ozora, prawdę mówił, bo go potrzebował do ozora, ale do ozora swego nie do wołowego...

Rybne obiady tymże sposobem dawali jako i mięsne: jednę połowę ryb rozmaitych gotowali w kotle na smak z przydatkiem rozmaitéj zieleniny, w tym smaku dopiéro gotowali ryby, które mieli prezentować na stole.

Ciasta także francuzkie, torty, pasztety, biszkopty i inne, pączki nawet, wydoskonaliły się do najwyższego stopnia. Staroświeckim pączkiem trafiwszy w oko, mógłby je był podsinić, dziś pączek jest tak pulchny, tak lekki, że ścisnąwszy go w ręku, znowu się rozciąga i pęcznieje jak gąbka do swojéj objętości, a wiatr zdmuchnąłby go z półmiska.

Nie ustępując nasi Polacy w niczém Włochom i Francuzom, nawykli powoli, a daléj w najlepsze specyały obrócili owady i obrzezki, któremi się ojcowie ich jak jaką nieczystością brzydzili. Jedli żaby, żółwie, ostrygi, ślimaki, grzebienie kurze i nóżki kuropatwie, same paluszki nad świecą woskową przypiekane, którym sama tylko imaginacya jakiegoś smaku dodawała.

АДАМЪ НАРУШЕВИЧЪ.

(ADAM NARUSZEWICZ).

1733—1799.

Учился у іезуитовъ, которые уговорили его вступить въ ихъ орденъ и послали за границу для образованія. Возвратившись оттуда, Нарушевичъ былъ учителемъ іезуитской коллегіи въ Вильнѣ и collegium nobilium въ Варшавѣ. Благодаря своимъ поэтическимъ произведеніямъ, онъ сталъ близокъ къ королю Станиславу Августу Понятовскому и тотъ, послѣ уничтоженія ордена іезуитовъ, далъ ему доходныя бенефиціи и поручилъ написать исторію польскаго народа. Въ 1781 г. Нарушевичъ былъ назначенъ литовскимъ великимъ писаремъ, въ 1787 г. сопутствовалъ королю въ Каневъ и при этомъ случаѣ, согласно желанію короля, написалъ исторію Крыма, за которую во время встрѣчи въ Каневѣ получилъ отъ Екатерины II драгоцѣнный крестъ и перстень. Въ 1788 г. Нарушевичъ былъ назначенъ смоленскимъ а въ слѣдующемъ году луцкимъ епископомъ. *Сочиненія*: Tłomaczenie Tacyta (4 тома, Варшава, 1772); Dzieła poetyckie (Варшава, 1778, Бреславль, 1826, Варшава, 1882 (въ Biblioteka najcelniejszych utworów при журналѣ Kłosy); Historya narodu polskiego (Варшава, 1780—1786—6 томовъ, Лейпцигъ, 1836—1837, 10 томовъ, Краковъ, 1859—1860, 6 томовъ); Historya Jana Karola Chodkiewicza (Варшава, 1781, Краковъ, 1856, Biblioteka polska K. J. Turowskiego); Tauryka czyli wiadomości starożytne i późniejsze o stanie i mieszkańcach Krymu (Варшава, 1787); Dyaryusz podróży Stanisława Augusta króla na Ukrainę (Варшава, 1788); всѣ его сочиненія изданы Ѳ. Мостовскимъ въ Варшавѣ въ 1803—1805 г. *Пособія*: J. Bartoszewicz, Znakomici mężowie polscy w XVIII wieku, I-вый томъ; J. I. Kraszewski, A. Naruszewicz jako poeta (Nowe studya literackie, II 127); P. Chmielowski, Adam Naruszewicz jako poeta (въ началѣ послѣдняго варшавскаго изданія); S. M. Rzętkowski Satyry Naruszewicza (Tygodnik Ilustrowany, 1871, VII 120).

I. Благородство, сатира посвященная кн. Адаму Чарторыскому.

(Szlachetność, satyra do ks. Adama Czartoryskiego).

Książe! szlachetność rodu nie są to wymysły;
Gdy kto w surowéj cnoty karb ujęty ścisły,
Przy zaszczytach krwi zacnéj, którą wziął z swych dziadów,
Idzie torem tak, jak ty, ich zacnych przykładów.
Lecz mi się już uprzykrzył ów fircyk, co gnuśnie
Żyjąc, co raz to w oczy swoją mitrą chluśnie,
I wyjeżdża na popis, cudzym hardy plonem,
Pawim się zalecając, jak kawka ogonem.
Nie przeczę, że tam któryś z przodków jego bitnych,
Brzmi szeroko w szpargałach dziejów starożytnych,
Że mu jakiś za starte hordy Piast na głowę,
Włożył na hełm szablicę, a na tarcz podkowę.
Na co się przyda zaszłe kurzem trząść kroniki,
I sławne z głuchych mogił wskrzeszać nieboszczyki:
Jeśli z ich dzieł te tylko nań spłynęły zyski,
W spleśniałych pargaminach molów niedogryzki?
Jeśli, chociaż się chełpi płodem bożków ziemnych,
Hańbi podłością, świetny rodzaj, spraw nikczemnych:
A nie mając wielkiego nic, prócz głupiéj pychy,
Przy kuflu i podwice pędzi żywot lichy?
Z tém wszystkiém słysząc, kiedy wzniósłszy nos do góry,
Liczy cięgiem następne po sobie purpury:
Rzekłbyś, że z niebios samych odbiera daniny,
Że go Bóg z innéj zlepił, niżeli nas, gliny,
I tak mniema, że jako przed złotym bałwanem,
Każdy mu człek śmiertelny winien bić kolanem.
Hola dumny Tarkwinie! niechaj mi się godzi
Spytać, co za przyczyna w ten cię błąd przywodzi?
Powiedz, półbożku, w mózgu Jowisza wylęgły,
W którym się wszystkie świata chluby razem sprzęgły:
Jakie też to z tak licznych zwierząt sądzisz zwierzę,
Co pierwsze przed drugiemi słusznie miejsce bierze?
Ja mniemam, że ów rumak, stad natolskich plemię,
Który na dźwięk trąb uszkiem strzyże, grzebie ziemię.
I wesoło poryża, i w krwawe gonitwy
Starłszy zbrojne szeregi, mężnie zchodzi z bitwy,
Lub z szranków wypuszczony z bystremi dzianety,
Wabiąc wiatry na zawód pierwszy sięga mety,
I panu, co go karmił, w pięknym wity lesie,
Zwycięzca na łabędzim karczku wieniec niesie;
A ów leniwy marcha, dzielnych ojców skaza,
Choć go cygan bydź mieni potomkiem Pegaza,
Bez względu na ród zacny pług na grzbiecie dźwiga,
Albo go pod tłomokiem furman biczem śmiga.

Po cóż głupio wyciągasz, by cię świat ztąd chwalił,
Co dawno czas niepomnym grobowcem przywalił?
Nie łudzi mię żadnym marny blask pozorem:
To mi szlachcic, co idzie cnót chwalebnym torem.
Jeśli tych bohaterów dziedzic jesteś godny,
Pokaż nam dzieł ich zacnych przykład nieodrodny.
Czy się strzeżesz występku? miła ci jest sława?
Czy kochasz sprawiedliwość? zachowujesz prawa?
Pełnisz twe obowiązki? znasz, jak domem rządzić?
Jak dzieci wychowywać? jak radzić, jak sądzić?
Czy dla chwały narodu, gardząc miękkim puchem,
Legasz w polu pod burką lub prostym kożuchem?
Czy wiary, czy małżeńskiéj dochowujesz zgody;
Ani latasz rwać kwiatków na cudze ogrody?
Jeśli tak czynisz, mam cię pewnie za szlachcica;
Niech cię każdy wielmożni, niech jaśnie oświeca.
Chlub się, stawiąc na popis ludzkie przodków szyki,
Wertuj stare herbarze i panegiryki,
A jeśli w nich są szczupłe sławy twojéj szranki,
Trząś francuzkie blazony, Niemców ryterbanki;
Lub tam obierz którego w dawnych imion tłumie,
Czy wnukiem Cezarowi, czyli chcesz bydź Numie:
Ani się bój, że ci to krytyk zgani który:
Godzieneś być ze cnoty, gdyś nie jest z natury.
Lecz choćbyś i od Lecha prostym wyszedł ciągiem;
Jeśliś pustym świstakiem, nieciosanym drągiem,
Jeśli twój dwór pochlebcy, a rada zwodnicy,
Jeśli miasto odźwiernych strzegą wrót dłużnicy,
Jeśli twe imię słynie nie pięknie przed światem,
Żeś zdrajcą, żeś bluźniercą, wszetecznym gamratem;
Z tych samych, których hańbisz przez życie niegodne:
Będziesz miał przeciw sobie świadki niezawodne:
A blask skopconéj sławy, wierz mi, że na jawi
Jaśniejszym cię wyrodkiem przed światem postawi.
Próżno tedy wysokiém pyszny urodzeniem.
Pod tych imion przezacnych gnuśny drzemiesz cieniem.
Próżno się w przodków cnoty chcesz przybierać jaśnie:
Sny to są w oczach moich i nikczemne baśnie.
Wieszże ktoś jest? oto łgarz, bezecny przechera,
Pijak, obłudnik, pieniacz, tchórz, marny kostera,
Zwodnik, istny mózgowiec, nie wart chwały kąska,
I ze pnia szlachetnego spróchniała gałązka.
Alem się zbyt rozdąsał, i kto rzecze.
Że me swobodne piórko szczerym jadem ciecze:
Że z panami pokornym trzeba mówić tonem.
Dobrze! otóż się pytam z niziuchnym ukłonem:
Droga krwi bogów kroplo! dusz najwyższych treści!
Bracie słońca, w którym się jednym wszystko mieści,
Piękność adonisowa, moc niebianów króla,
Wdzięk Kupida, wzrok Marsa, a siła Herkula:

Panie! jak dawny twój dom? jeżeli nie więcéj,
Lat mu będzie około pewnie dwóch tysięcy?
To wiele: ale jednak dowody są jawne,
Żeś stary szlachcic, że masz imię starodawne,
Że jeden z dziadów twoich już tu był osiadły,
Kiedy Popiela myszy gołogone zjadły;
Świadkiem liczne metryki, świadkiem do téj doby
Miedzianemi nabite literami groby
Po krzyżackich kościołach, cmentarzach cerkiewnych,
Z tém wszystkiém chciałbym nieco miéć dowodów pewnych
Czy w owym lat ubiegłych i wieków obrocie,
Mam ufać twych babulek nieskażonéj cnocie,
Że jak są w sztuczkach swoich kobietki misterne,
Były zawsze poczciwe i małżonkom wierne?
Czy ta krew, co się młyńcem po twych żyłach wije,
Przez czyste przechodziła zawsze Lukrecye;
Ni tam jaki zuchwalec z pachołków szeregu,
Przerwał jéj w zacnych dziadach szlachetnego biegu?
Bodaj, co takiéj ludzi próżności nabawił,
Nigdy się w poczcie drugich dni ten dzień nie zjawił;
Ani dzikiem wymysłem obyczajów kaził,
Jakie był świat pierwotny swym mieszkańcom wraził!
Wszyscy tam byli równi: sama tylko cnota,
Do chwały, do kredytu otwierała wrota.
Każdy żył wielkim z siebie; zasługa baronem
I książęciem czyniła jaśnie oświeconym.
Jéj sprawą, choć kto herbów szlachetnych nie liczył,
Zacnego bohatera imię odziedziczył.
Lecz kiedy z czasem cenę straciła zasługa,
Poszła zbrodnia do krzesła, a cnota do pługa;
A duma się przybrawszy w blask jakiś nieznany,
Z równych ludzi nierówne poczyniła stany.
Ztąd to owych tytułów moc niepoliczona,
Ztąd próżne, miasto rzeczy, zostały imiona,
Że już lada szarganiec i gruby knecht lada,
Kontem się czy markizem bezwstydnie powiada.
A co gdzieś za granicą targał szerść na dratwy,
Zjada graf szewc u pańskich stołów kuropatwy.
Ztąd dowcipy pochlebcze przez głupią ślepotę,
Śmieszną jakąś słów dzikich skleciły ramotę:
Ztąd owe pola, tarcze rozlicznéj postury,
Farby, paludymenty, hełmy, armatury,
Ordery, parentele, klejnoty herbowne,
I inne tym podobne towary wędrowne,
Jakowych starożytni Polanie nie znali,
Gdy na znak granic słupy żelazne kopali.
Dzielny bachmat pod siodłem, z rzemienia popręgi.
Pod burą niepoczesną łuk na grzbiecie tęgi,
U boku kord na łyku, grot w ręku stalisty:
To to był u nich szlachcic, to ziemianin czysty:

Więc gdy zły czas wygładził stare obyczaje,
Poszedł prawdziwy honor w obce kędyś kraje.
Osiadła miejsce próżność, a miasto zasługi,
Hajdukami się szczyci i pięknemi cugi.
Już teraz to pan zacny, co kołpakiem wstrząsa
Sobolim, czupurnego pokręcając wąsa;
Wielkie włości i klucze szeroko posiada,
Stąpa jako z partesów, jak z trzynogu gada;
Zje kilkaset dukatów na jednym obiedzie,
Kilką set darmostojów otoczony jedzie:
Co lokajów w bogate pasamany stroi,
Co się ani zwierzchności, ani prawa boi;
Swoją tylko wielkością głowę ma nabitą,
Sam sobie panem, sam jest rzecząpospolitą.
Więc téż tym bożkom wszystkie uchodzą swobodnie,
Warte w uboższym kaźni najsurowszéj zbrodnie.
Zdrady, zdzierstwa, najazdy, wszystko to są cnoty,
Bo ichmość mają dobra, sumy i klejnoty.
A ty, ubogi kmiotku, za snopek kradziony
Będziesz kruki opasał i żarłoczne wrony.
Bo w Polsce złota wolność pewnych reguł strzeże:
Chłopa na pal, panu nic, szlachcica na wieżę.
Stój piórko, by kto mych słów nie wracał na nice,
Abo się nie ozwały na stole nożyce.
Strach teraz prawdę mówić, poeto ubogi!
Nie wiesz, co są nahajki, pięści i batogi.
Lubo ja w szczególności nikomu nie łaję,
Czołem biję osobom, ganię obyczaje:
Życząc miłej ojczyznie, by miasto fircyków,
Miała poczciwych ziomków, dzielnych wojowników.

2. Голосъ умершихъ.

(Głos umarłych).

Z kwiecistych posad Helikońskiéj góry
Między zamierzchłe wtrącony cyprysy;
Gdy mchem porosłe przeglądam marmury
Nad zatartemi jękając napisy
Lat naszych, niemém świadectwem, królowie!
Taki się z mogił głos do mnie ozowie:
Ty, co narodu mego piszesz dzieła
I z umarłymi miéć rozumiesz sprawę!
Nie tak nas twardym snem Kloto ujęła,
Zwlokłszy widzialną słabych ciał postawę,
Byśmy część lepszą życia utracili:
Żyliśmy, żyjem i będziemy żyli.
W kręgu wiecznego osadzeni świata
Patrzym na ziemne z wysoka mieszkańce;
Głos żalów waszych i tu nas dolata,

Gdzie nieprzebyte usypawszy szańce,
Twórca na oddział błędu i istoty,
Nam dał doznawać, wam dociekać cnoty.
Czegóż się błędny uskarżasz narodzie!
Los twój zwalając na obce uciski?
Szukaj nieszczęścia w twéj własnéj swobodzie
I boléj na jéj opłakane zyski:
Zaden kraj cudzéj potęgi nie zwabił,
Który sam siebie pierwéj nie osławił.
Stargawszy węzeł pokoju i zgody,
Niegdyś w najwyższéj władzy osadzony,
Rozbiegliście się jako liche trzody
Bez wodza, rządu, rady i obrony.
Ostygło dobra publicznego serce:
Albo pochlebce, alboście oszczerce.
Cóż kiedy niesfór głów tysiąca zrobił?
Wiążąc bezczynne monarchów ramiona,
Zdzierał publiczność, swe prywaty zdobił,
Szerzył ze starostw dziedziczne imiona,
A pod pozorem wolności mniemanéj
Określał króle, rozmnażał tyrany.
W niczém ojczyzna dotąd nie urosła,
Jako się członki rozprzęgły od głowy;
Stracił kmieć przemysł, upadły rzemiosła,
Włożyła w pochwy Temis miecz surowy,
Kapłan dla zbioru, pan został dla zwady,
Król dla pozoru, żołnierz dla parady.
Święte Jagiełłów i Piastowe zbiory,
Na pastwę dumy nikczemnie zmienione,
Gnuśne próżniaków uzłociły dwory;
Albo w stołowych zbytkach ponurzone
Zginęły z królów odarte łupieże:
Wiatr ich roznosi i zamki, i wieże.
Zbrojnych zastępów ogromne szeregi
Pod jedném berłem ledwo kto policzy.
Drżały przed nimi oba morza brzegi,
Gdzie im Dniepr z Wisłą pławi swe zdobycze:
Dziś ni rycerstwa, ni wojennéj sławy,
Chociaż się liczne podniosły buławy.
Pod jednéj matki skrzydła rozpostarte
Sierocych piskląt garnie się drużyna,
Gdy na nie Orlik pazury otwarte
Z góry podnosząc uderzać poczyna.
Wyście ją z piórek obnażyli marnie,
Czémże was w trwodze ta matka ogarnie?
Niemasz pod słońcem jak świat stoi światem,
Gdzieby się w rządzie większe działy cuda.
Po cóż królewskim błyskać majestatem,
Jeśli bezczynna w nim tylko obłuda?
Po co ich szukać, łożąc kosztów wiele,

Jeśli królowie są nieprzyjaciele?
Ojciec król: czemuż dziecię mu nie wierzy?
Pan: cóż poddaństwo w hołdzie mu oddawa?
Wódz jest najwyższy: czemuż bez żołnierzy?
Sędzia: gdzież w jego ręku miecz i prawa?
Nędznaż to ziemia, dzika i szalona,
Gdzie same tylko w rządzących imiona.
O! błędna trzodo herbownéj gołoty,
Co na twe chytre patrząc przewodniki,
Nie znasz jak z twojéj żartując prostoty,
Klejąc, zrywając przedajne sejmiki,
Dla swych cię oni prywat używają,
Ty chcesz wolności: a oni ją mają.
Dziedzicznych swobód twierdzę i obronę
Za kielich trunku, ukłon bałamutny,
Wybierasz posły jaśnie oświecone,
Wrzeszcząc do chrzypki na rząd absolutny:
Nie tobie oni twoją łowią wędą,
Ty pługiem orać, oni tobą będą.
Kto tylko wielkim żył na waszym tronie
Musiał za pasy chodzić z niewdzięczniki;
Zwano go ojcem; ale już po zgonie,
W martwych popiołach między nieboszczyki.
Wasz to obyczaj: cierń w życia przeciągu
Kłaść im na głowy, kwiat aż na posągu.

3. Отрывки изъ „Молитвы старика“.

(Wyjątki z „Pacierza staruszka)“.

Gończe złotego słońca, różana jutrzenko!
Jużeś to w chatki mojéj zajrzała okienko?
O jak ślicznie z twéj twarzy promień bije czysty
Przez te młode gałązki leszczyny krzewistéj!
I ty, coś tu pod belką zlepiła gniazdeczko,
Nucąc sobie, świat biały witasz, jaskółeczko!
Już i ranny skowronek wdzięczny głos wydaje,
Wzbiwszy się lekkiém skrzydłem na powietrzne kraje.
Wszystko ze snu głuchego przyrodzenie wstawa;
Zwilżona chłodną rosą podniosła się trawa.
Każdy się kwiat rozwija i kształt bierze żywy.
I mnie się zdaje, że mój włos odmłodniał siwy,
Kiju mój! ty starości méj wierna podporo,
Prowadź mię, już bez ciebie w tym wieku niesporo.
Za tym sobie ogródkiem na wschód słońca siędę
I łąkom się zielonym przypatrywać będę....
Długoż, ach! długoż jeszcze, Twórco mój łaskawy,
Patrzéć będę na dziwne boskiéj ręki sprawy
I świadkiem twéj dobroci? Już dziewiąty zchodzi
Krzyżyk wieku, jako w śliczną postać młodzi

Po białéj zimie wiosna; a gdy myśl skrzydlata,
Patrząc na czas upłynny, ściga zbiegłe lata
I plac ów dwoma kresy otoczony mierzy,
Co się między mym grobem i kolebką szerzy;
Cała ta niezmierzona perspektywa okiem
Dni jasnych, dni fortunnych upływa potokiem.
Ach! jak serce me pała, wiekuisty Boże!
Ta radość niezwyczajna, którą ledwo może
Zająkliwy wyrazić język, te łez tonie,
Które hojnym strumieniem płyną po mém łonie.
Znam dobrze, jak są podłe, jak słabe podzięki
Za wszystkie dobrodziejstwa, które-m wziął z twéj ręki....
Kto wie, kto kiedy boskie zbadał tajemnice,
Jakie życiu ludzkiemu zamierzył granice?
Może i dziś (ty sam znasz, nieśmiertelny Panie!)
Skołatana starością łódź u brzegu stanie.
Różnemi się sposoby śmierć o człeka kusi.
Młody może, lecz stary prędzéj umrzéć musi.
Cóżkolwiek bądź, dziękuję-ć, święta Opatrzności!
Żeś wiek mój aż ostatniéj podała starości.
Ta miękka włosów wełna, ten blask śnieżnéj brody
Nie sąż to najgłówniejsze łask twoich dowody?
Jeden wziął skarby drogie, drugi imię świetne,
Najwięcéj, co ze zdrowiem wziął życie stoletne....
Niechże ten dzień wesela mojego dowodem
Będzie, niech uroczystym jaśnieje obchodem.
Zbiorę me dziatki, wnuczki z prawnucząt orszakiem,
I te, co są w pieluchach i co pełzną rakiem.
Oddam dobroczynnemu hołd powinny Bogu,
Zbuduję z darnia ołtarz u méj chatki progu.
Otoczę różnofarbnym wieńcem siwe skronie,
A drżącą ręką brzdąkać będę na bardonie.
Wszyscy staniem wokoło, a na dziękczynienie
Za wzięte dary słodkie uczynimy pienie.
Potém stół posypawszy kwieciem, jeść ofiarę
Upieczoną będziemy i pić wino stare.

4. Отрывокъ изъ „Жизни Яна Карла Ходкевича.“

(Wyjątek z „Życia Jana Karola Chodkiewicza.“)

Do wymiaru wielkości tego bohatera zdaje się, iż szczęście razem i cnota usilność swoję połączyły. Widziéć było w Chodkiewiczu niepospolity szczęścia ludzkiego udział w saméj jego postaci. Oblicze z wejrzenia groźne, lecz pełne powagi; czoło wysokie, nos orli, oczy bystre i przenikające: znaki pewne wspaniałéj duszy i marsowego umysłu. Taż sama fortuna, która mu wysoki ród zdarzyła, nie była skąpa i w szafunku bogactw. Pojął w małżeństwo najprzód Zofią Mielecką, wojewodziankę podolską i hetmanównę wielką koronną, wdowę po Symeonie Olelkiewiczu, księciu słuckim; potém pannę Aloizę, księżniczkę na Ostrogu, wojewodziankę wołyńską; obie panie urodzeniem,

wychowaniem, pobożnością i bogatemi wnioskami znakomite. Sam idąc przez stopnie do najwyższych w narodzie dostojeństw, najprzód podczaszym litewskim i hetmanem polnym, potém starostą żmudzkim, gubernatorem Inflant i hetmanem wielkim, naostatek wojewodą wileńskim został. Dzieła wojenne, odniesione z nieprzyjaciół zwycięztwa, ciągły niejakiś i ustawiczny pomyślnych losów akt w życiu jego związały. Atoli rządziła nim gruntowna cnota, która mu we wszystkich sprawach towarzysząc, pamięć jego wiekom podawać nie ustanie.

A naprzód zalecała go pobożność, wiara żywa, gorliwość o nią, cześć Bogu czystém zawsze i żarliwém sercem oddawana, usilne przed walkami modły, po nich uprzejme dziękczynienia. Nie ściskał dłoni dla rozszerzenia chwały Bożéj i pożytku bliźnich, poczyniwszy w Kretyndze, w Bychowie i Krożach dostateczne dla różnych zakonników fundusze. A kochając Boga, musiał kochać i ojczyznę, ile że jedno bez drugiego być nie może. Świadkiem tego są sprawy jego i koszta łożone na obronę kraju. Miasto Bychowskie szańcami i murem, według żołnierskiéj budowli, należycie opatrzył: zamek Lachowicki mocnemi twierdzami obwarował; po wielu dobrach swoich pobudował arsenały, różnym one rynsztunkiem i działami napełniwszy. Cnotę hojności, którą płonne umysły rozrzutem, nie darami mierzą, do potrzeb tylko i nagród rozszerzając, ubogich prawdziwych wspierał; ranionych albo zasłużonych żołnierzy pieniędzmi, odzieniem, bronią, udziałem stołu, dawaniem koni obdarzył. Ż łaskawości wielką sobie u obcych i swoich sławę zjednał, nie pastwiąc się nad więźniami, ale ich z honorem, darami i paszportami do swoich krajów odsyłając. Po zwycięztwie kircholmskiém pobitych nieprzyjaciół zwłoki w najokazalszym sposobie, według obrządku ich religii, pogrześć rozkazał lub dopuścił.

Wszystkie wyprawy jego do Inflant dzielności, szczęścia i pracy będą wiekuistym dowodem. Nie było trudności w przeprawach, któréjby nie przełamał—nie było miejsca tak obronnego, gdzieby zwycięzkich znaków nie utkwił—nie było nieprzyjaciela, któregoby nie uląkł i nie zgromił. Zamek Wolmierski bez klęski swoich otwartym szturmem zdobył. Parnawę odzyskał i bronił. Rygę, Dyament, Derpt, Białykamień od szwedzkich zamachów mężnie zasłonił; a przenosząc zwycięztwo z lądu na morze, tychże Szwedów okręty, niezwykły do wodnych przygód Litwin popalił. Kircholmskie jego zwycięztwo w dziejach nawet obcych słynie, gdzie z trzema tysiącami jazdy, do czternastu tysięcy Szwedów, Niemców, Francuzów i Belgów z pola pozmiatał. Przydam tu, co mi sama prawda mówić każe, że przez tyle lat płosząc Szwedy, żadnéj bitwy nie przegrawszy, całéj téj wojny zupełnym pogromcą został. W najtrudniejszych ojczyzny czasach wojskiem rządził, przecież choć w głodzie, w nieprzyjaźniach, zazdrości, buntach żołnierskich, z ogromnemi siłami krwawe zwodząc boje, sławę Rzeczypospolitéj i drobne jéj siły, które miał pod sobą, w całości zachował. Próżno mu zawiść niepomyślność pierwszéj wyprawy zarzucała: jakby wódz ten, na cel swawoli i nieposłuszeństwa cudzemu wystawiony, idąc w zapasy z domowém szaleństwem a obcą potęgą, nie wiele dokazał, gdy obywatelów ocalił. Na długiéj z Władysławem ekspedycyi, odzyskawszy obszerne włości i prowincye, chwalebne wojsko do domu odprowadził. Nakoniec po tylu pracach i trudach podję-

tych, taki mu kres życia nieba zrządziły, ażeby je razem z wojną, ze wszystkich, ile ich prowadził, największą, dokończył.

Był Chodkiewicz z przyrodzenia i zwyczaju na wszystkie wojenne fatygi i niewczasy nad podziw otwardniały. Czułość, głód, upały, zimna, miękkich pieskliwców postrach wyrodny, bardziéj go jeszcze w statku krzepiły. Nie zaspał nigdy na pomyślne okazye; nie żałował kosztów na przemyślne szpiegi; a w rychłém i porządném szykowaniu tak był biegły, że się z największymi w starożytności wodzami równał. Umiał geometryą i architekturę żołnierską, w językach różnych był biegły. Piękne konie, siedzenia, rynsztunek wojenny wielce kochał i w nie się aż do okazałości sposobił. Słowem, z twarzy, głosu, giestu, chodu, odzienia, do wojny od natury uformowany. Mówił krótko, zwięźle i żarliwie, w obozie jak żołnierz—w radzie jak senator. Z powagą słodycz, grzeczność i wesołość w prywatnych posiedzeniach łączył: że w nim przy końcu melancholia górę wzięła, któréj z różnych chorób, pracy i troskliwości naciągnął, mianowicie dla rozpusty żołnierskiéj, a zazdrości równych. Wyprawa Chocimska, nie taka jak żądał, umysł jego obszerny, a w szczupłym nader obrębie zacieśniony, do większego jeszcze smutku przywiodła. Często się wydawał z niepomiarkowaną cholerą, nie umiejąc powściągać pierwszych gniewu zapędów, mianowicie na wojnie tureckiéj, dla któréj to przyczyny wielu go żołnierzów nie lubiło. Przyznać jednak należy, że gdyby w rozhukaném rozpustą wojsku karności nie utrzymał, stracilibyśmy byli dawno już skołataną tylu przeciwnościami ojczyznę.

Żył lat sześćdziesiąt, przebywszy zawsze prawie w polu i na koniu około czterdziestu. Ciało zmarłego z Chocimia do Kamieńca, potém do Ostroga przeniesione, w grobie od żony zbudowanym złożone spoczywa.

ИГНАТІЙ КРАСИЦКІЙ.

(IGNACY KRASICKI).

1735—1801.

Родился 11 февраля въ Дубецкѣ въ Галиціи; образованіе получилъ во Львовѣ, въ іезуитской коллегіи, и въ Римѣ. Въ началѣ шестидесятыхъ годовъ былъ назначенъ кіевскимъ и перемышльскимъ каноникомъ и затѣмъ получилъ коадъюторію вонхоцкаго аббатства. Въ 1766 г. Станиславъ Августъ назначилъ его вармійскимъ епископомъ, а въ 1794 прусскій король Фридрихъ Вильгельмъ—гнѣзненскимъ архіепископомъ. Умеръ Красицкій 14 марта 1801 г. въ Берлинѣ, похороненъ въ Гнѣзнѣ. *Первыя изданія важнѣйшихъ сочиненій:* Myszeis и Monachomachia, Варшава, 1775, Przypadki Doświadczyńskiego, Варшава, 1775, Satyry и Pan Podstoli, Варшава, 1778, Bajki и Historya na dwie księgi podzielona, Варшава, 1779, Zbiór potrzebniejszych wiadomości, Wojna Chocimska, Antimonachomachia, Варшава, 1781. Первое общее собраніе сочиненій Красицкаго вышло въ Варшавѣ въ 1802—4 гг. п. з.: Dzieła wierszem i prozą, 10 томовъ; 2-ое Вильна, 1819—20, 10 томовъ; 3-ье: Бреславль, 1824, 10 томовъ; 4-е Варшава, 1829, 18 томовъ; 5-ое Варшава, 1880, 6 томовъ (въ Biblioteka najcelniejszych utworów при журналѣ Kłosy). *Пособія:* J. Bartoszewicz, Znakomici mężowie polscy w XVIII wieku, III томъ; J. I. Kraszewski, Krasicki, Życie i dzieła, kartka z dziejów literatury XVIII wieku, (Ateneum, 1879, I 193 и отдѣльно); P. Chmielowski, Charakterystyka I. Krasickiego (Niwa, 1879, II 47, Szkice i studya z dziejów literatury polskiéj, I 211); W. Nehring, Poezye Krasickiego (Studya literackie, 177); Gruszczyński, Myszeis Krasickiego; F. Konarski, Metodyczny rozbiór satyry p. t. Marnotrawstwo; G. Ehrenberg, Wykład bajek Krasickiego; K. Górski jun., Studya nad bajkami Krasickiego (Przegląd polski, 1887, I 185).

I. Басни.

(Bajki).

Волкъ и овцы.

(Wilk i owce).

Choć przykro—trzeba cierpiéć, choć boli—wybaczyć,
Skoro tylko kto umie rzecz dobrze tłumaczyć.
Wszedł wilk w traktat z owcami: o co? o ich skórę.
Szło o rzecz. Widząc owce dobrą konjunkturę,
Tak go dobrze ujęły, tak go opisały,
Iż się już odtąd więcéj o siebie nie bały.
W kilka dni, ten co owczéj skóry zawsze pragnie,
Widocznie, wśród południa, zjadł na polu jagnię.
Owce w krzyk... a wilk na to: pocóż narzekacie,
Wszak nie masz o jagniętach i wzmianki w traktacie.
Udusił potém owcę: krzyk na wilka znowu:
Wilk rzecze: ona sama przyszła do połowu.
Niezabawem krzyk znowu i skargi na wilka,
Wprzód jednę, teraz razem zabił owiec kilka.
Drudzy rwali, wilk rzecze, jam tylko pomagał.
I tak kiedy się coraz większy hałas wzmagał,
Czyli szedł wstępnym bojem, czy się cicho skradał,
Zawsze się wytłumaczył... a owce pozjadał.

Талеръ и червонецъ.

(Talar i czerwony złoty).

Talar zwierzchnią postacią swoją okazały,
Gardził czerwonym złotym, dla tego że mały:
Gdy przyszło do zmieniania, nie patrzano miary,
Złoty pieniądz, choć mały, wart był dwa talary.

Черепаха и мышь.

(Żółw i mysz).

Że zamknięty w skorupie niewygodnie siedział,
Żałowała mysz żółwia: żółw jéj odpowiedział:
Miej ty sobie pałace, ja mój domek ciasny,
Prawda, nie jest wspaniały, szczupły, ale własny.

2. Расточительность.

(Marnotrawstwo).

Znałeś dawniéj Wojciecha? Któż nie znał! co teraz
Bez sług, ledwo w opończy brnie po błocie nieraz:

Niegdyś w karecie, z któréj dął się i umizgał,
Takich, jakim jest dzisiaj, roztrącał i bryzgał.
Ustępowali z drogi wielmożnemu panu
Lepsi i urodzeniem i powagą stanu:
Nie raz ten, który przedtém od filuta stronił,
Westchnął skrycie natenczas, gdy mu się ukłonił.
Musiał czcić: czegoż złoto nie potrafi dzielne?
Nie długo przecież trwały, te czasy weselne,
Na złe wyszła wspaniałość. Przyjaciele kuchni,
Junacy heroiczni, wzdychacze miluchni,
Filozofy nakoniec, jak pustki postrzegli,
Z maksymami, z wdziękami, z junactwem odbiegli.
Został się niedostatek, z nim wstyd dawnéj pychy;
A co niegdyś wytrząsnął kufle i kielichy,
Co szampańskiém, węgierskiém pysznie stoły krasił,
Wiadrem potém u studni pragnienie ugasił.
Jak to przyszło?—nieznacznie. Łakome są żądze,
Pełen jest świat oszustów, toczą się pieniądze:
Zyskał Wojciech szalbierstwem, stracił wszystko zbytkiem;
A niedługo się ciesząc niecnoty pożytkiem,
Nawet tego nie doznał, gdy nic nie dochował,
Żeby zdrajcę, bankruta, któżkolwiek żałował.
To gorsza, kiedy młody dziedzic wielkiéj włości,
Zysk zasług przodków swoich, cnoty, poczciwości,
Niszczy podły odrodek. Znałeś Konstantyna?
—Alboż widzieć odrodków u nas jest nowina?
Znałem go, ale w nędzy.—Jam znał w dobrym stanie;
Młodo zaczął wspaniale swoje panowanie,
Młodo skończył. Rodzice dzieckiem odumarli,
Opiekunowie naprzód, jak zazwyczaj, zdarli;
Dorwał się panicz rządów. Natychmiast odrazu,
Jedni z sławy, ci z zysku, a tamci z rozkazu,
Dworzanie, pokojowi, krewni, asystenci,
Przyjaciele, sąsiedzi i plenipotenci,
I ta wszystka niesyta stołowników zgraja,
Co się zyskiem obłudy karmi i opaja,
Natarli wstępnym bojem. Rad pan wszystkim w domu,
Wrota jego nie były zamknięte nikomu.
Niech zna świat, jak pan możny, dzielny i bogaty!
Grzmią bębny na dziedzińcu, na wałach armaty,
Żaki prawią perory; ksiądz prefekt za nimi
Drukiem to wypróbował, że dzieły wielkiemi
Przeszedł pan przodków swoich, godzien krzeseł, tronów,
Prawnuk Piastów po matce, z ojca Jagiellonów.
Wiwat pan! brzmią ogromném hasłem okolice,
Dymy z kuchni, jak z Etny; a sławne piwnice,
Co dziad, pradziad, szacownym napełnił likworem,
Pełne zgrai ochoczéj stanęły otworem.
Wiwat pan! niech wiekuje szczęśliwy i zdrowy;
Objął ziemie, przysionki, zapach dryakwowy;

Wala się, wadzi, wrzeszczy rozpojona tłuszcza;
Pan rad w domu, każdego do siebie przypuszcza,
Ten wziął konia z siedzeniem; tamten za przysługę,
Nieboszczyka pradziada z lamusu czeczugę;
Ów wlecze złoty dywan, co w skarbcu spoczywał,
Dywan, co stół naddziada ministra okrywał,
Gdy w usłudze publicznéj pracował lub sądził.
Śmieją się z starych gratów, a jakby pobłądził,
Wyszydzają wiek dawny, nowy rzesza chwali.
Liczne przodków portrety wyrzucono z sali.
Natychmiast, że zbyt wielka, ścieśniają gmach stary,
Cztery w niéj gabinety i dwa buduary,
Że w nich były starego dzieje testamentu,
Nie cierpiano szpalerów jednego momentu;
Wziął je sąsiad za wyżła, a za dwie papugi.
Zyskał zbroję złocistą w zamian sąsiad drugi.
Od czasów nieboszczyka jeszcze Jegomości,
Płaczą w kącie z szafarzem stary podstarości.
Pan kontent. Skoro w rannéj porze słońce błyśnie,
Już się przez przedpokoje ledwo kto przeciśnie;
Ten ustawia pagody chińskie na kamienie,
Ten perskie girydony, ów japońskie skrzynie;
Pełno muszli zamorskich, afrykańskich ptaków;
Wrzeszczą w klatkach papugi, krzyk szczygłów, świst szpaków;
Bije zegar kuranty, a misterne flety
Co kwadrans, co godzina, dudlą menuety.
Wchodzi pan, pasie oczy nowemi widoki:
Zewsząd gładkie pochlebstwa i ukłon głęboki;
Znają się na wielkości i pan na niéj zna się:
A chociaż do mówienia z gminem uniża się:
Zna, czém jest. Wszyscy wiwat! skoro tylko kichnie;
Na kogo okiem rzuci, każdy się uśmiechnie,
Kontent z pańskich faworów. Wtém nowe kredense,,
Dwa miemane Wandyki i cztery Rubense,
Niosą w pakach hajduki: wyjmują — gmin cały
Złoto-ważne uwielbia, czci oryginały.
A pan wszystkich naucza, jak Rubens w marmurze
Jeszcze lepiéj rżnął twarze; a w architekturze,
Co to wszystkich patrzących dziwi i przenika,
Nie było celniejszego mistrza nad Wandyka.
To to pan! krzyczy zgraja, to wiadomość rzeczy!
Wtém, gdy wszyscy w aplauzach, a żaden nie przeczy,
W pośród ciżby wielbiącéj rejestrzyk podaje
Snycerz, malarz, tapicer, których cudze kraje
Na to do nas zesłały, aby według stanu
Dogadzali wytwornie wspaniałemu panu.
Nie czytał pan rejestrów. Kto rejestra czyta?
Podpisał: niech zna Niemiec, jak Polska obfita.
Tak ów, co po jałmużnę niegdyś do Włoch śpieszył,
Złoto rzucał, nic nie wziął, a dumą rozśmieszył.

Lecą dni w towarzystwie dobranych współbraci:
A że wojaż nowymi talenty zbogaci,
Jadą do cudzych krajów. Z projektu kontenci,
Wysłani na kontrakty już plenipotenci,
Ten przedaje na wpół darmo, a wdzięczen ochocie,
Dał ułomek kradzieży kupiec w dożywocie;
Ten zastawia za bezcen, ów fałszuje akty.
Tak to robią szczęśliwych zyskowne kontrakty!
Wraca się przecież cząstka do tego, co zdarli:
Wdzięczen, że go w potrzebie nieuchronnéj wsparli,
Wyjeżdża, niesie haracz niszczącéj nas modzie,
A weksel lichwą płatny mając na powodzie,
Dziwi kraje sąsiedzkie nierozumnym zbytkiem;
I z tym z swojéj podróży powraca użytkiem,
Że co panem wyjechał przystojnym i godnym,
Wraca grzecznym filutem i żebrakiem modnym,
Nie ganię ja podróży, ale niech nie niszczą:
Co po guście, dłużnicy gdy płaczą i piszczą?
Co po fantach, za które poszły wsie dziedziczne?
Bogacimy ubodzy kraje okoliczne;
A zbytek, co się tylko czczym pozorem chlubił,
Okrasił nas pozornie, a w istocie zgubił.

3. Монахомахія.

(Monachomachia).

Nie wszystko złoto, co się świeci z góry,
Ani ten śmiały, co się zwierzchnie sroży:
Zewnętrzna postać nie czyni natury,
Serce, nie odzież, ośmiela lub trwoży.
Dzierżały miejsca szyszaków kaptury:
Nieraz rycerzem bywał sługa boży.
Wkrada się zjadłość i w kąty spokojne;
Taką ja śpiewać przedsięwziąłem wojnę.
Wojnę domową śpiewam więc i głoszę,
Wojnę okrutną, bez broni, bez miecza;
Rycerzów bosych i nagich potrosze;
Samo ich tylko męstwo ubezpiecza:
Wojnę mnichowską. Nie śmiejcie się, proszę,
Jedna litości ułomność człowiecza!
Śmiejcie się wreszcie: mimo wasze śmiechy,
Przecież ja powiem, co robiły mnichy.
W mieście, którego nazwiska nie powiem,
Nic to albowiem do rzeczy nie przyda;
W mieście, ponieważ zbiór pustek tak zowiem,
W godném siedlisku i chłopa, i żyda,

W mieście (gród ziemstwo trzymało albowiem
Stare zamczysko, pustoty ohyda)
Były trzy karczmy, bram cztery ułomki,
Klasztorów dziewięć i gdzieniegdzie domki.
W téj zawołanéj ziemiańskiéj stolicy
Wielebne głupstwo od wieków siedziało:
Pod starożytném schronieniem świątnicy
Prawych czcicielów swoich utuczało.
Zbiegał się wierny lud: a w okolicy
Wszystko odgłosem uwielbienia brzmiało.
Święta prostoto! ach! któż cię wychwali!
Wiekuj szczęśliwie!... ale mówmy daléj.

. . . . . .

Ta która nasze padoły przebiega,
I samém tylko nieszczęściem się pasie,
Jędza niezgody, co Parysa zbiega
Znalazła niegdyś na górnym Idasie,
Słodki raj mnichów gdy w pocie spostrzega,
Jęknęła w złości i zatrzymała się:
Widząc fortunny los spokojnych mężów,
Świsnęła żądły najeżonych wężów.
Wstrzęsła pochodnie natychmiast siarczyste,
Iskry na dachy i wieże wypadły;
Wskroś przebijają gmachy rozłożyste,
Już się w zakąty najcieśniejsze wkradły:
A gdzie milczenie bywało wieczyste,
Wszczyna się rozruch i odgłos zajadły,
Rażą umysły jędze rozjuszone,
Budzą się mnichy letargiem uśpione.
Wtenczas nie mogąc znieść tego rozruchu,
Ojciec Hilary obudzić się raczył.
Wtenczas ksiądz przeor, porwawszy się z puchu,
Pierwszy raz w życiu jutrzenkę obaczył.
Klął ojciec doktór czułość swego słuchu,
Wstał i widokiem swym ojców uraczył:
I co się rzadko w zgromadzeniu zdarza,
Pędem niezwykłym wpadł do refektarza.
Na taki widok zbiegłe braci trzody,
Pod rzędem kuflów garncowych uklękły,
Biegli ojcowie za mistrzem w zawody;
Ten strachem zdjęty i srodze przelękły,
Wprzód otarł z potu mięsiste jagody,
Siadł, trzasnął mycką, kaptura poprawił
I tak wspaniałe wyroki objawił:
„Bracia najmilsi, ach! cóż się to dzieje?
„Cóż to za rozruch u nas niesłychany?
„Czy do piwnicy wkradli się złodzieje?
„Czy wyschły kufle, gąsiory i dzbany?
„Mówcie!... cóżkolwiek bądź, srodze boleję:

„Trzeba wam pokój wrócić pożądany..."
Wtém się zakrztusił, jęknął, łzami zalał,
Przeor tymczasem pełny kubek nalał.
Już się zdobywał na perorę nową
Doktór, gdy postrzegł, likwor przezroczysty.
Wódka to była, co ją zwą kminkową,
Przy niéj toruński piernik pozłocisty,
Sucharki masą oblane cukrową,
Dar przeoryszy, niegdyś uroczysty.
Zachęca przeor w urzędzie chwalebny:
„Racz się posilić, ojcze przewielebny!"

4. Панъ Подстолій.

(Pan Podstoli).

Jużem przeszło tydzień w domu pana Podstolego przebywał, gdy nam dano znać, że goście jadą. Był-to pan Sędzia ziemski z żoną, córką i zięciem Panem Skarbnikiem. Wkrótce nadjechali synowie pana Sędziego. Najstarszy był Regentem ziemskim, średni porucznikiem w regimencie, najmłodszy, towarzysz pancerny, bawił się przy dworze tamecznego pana Wojewody. Pan Sędzia byłto człowiek podeszły, wysoki, suchy, łysy. Czapka rogata, suknie długie, pikowany żupan i kłapcie u rękawów oznaczały człowieka, który się dawnych zwyczajów trzymał: Jejmość w długich kornetach, w czułku i mantoleciku felpą podszytym prezentowała postać naszych prababek. Pan Skarbnik człowiek średniego wieku, ubrany był przystojnie; strój pani Skarbnikowéj wpół był modny, wpół ziemiański: jeszcze muszki z jéj czoła nie zeszły były, na skroniu prawém reprezentowały podobno plejady; a jedna z lewego boku ust pilnowała. Pan Regent, bojąc się podobno ślinogorza, bocianowatą nieco szyję swoją muślinowym halsztukiem obwinął. Wysmukłość jego wydawała się dokładnie w opiętym kontuszu papużym, różową kitajką podszytym i żupanie tegoż koloru: zastępowały miejsca mankietów, szeroko podwijane na żupan, od koszuli batystowe zarękawki. Pan Porucznik był w kamizelce mundurowéj i fraku angielskim, włosy z przodu miał nisko ostrzyżone, a z tyłu zabrane na grzebień. Najmłodszy, towarzysz pancerny, w czerwonych safianowych skrzypiących butach, opasany pod brzuch, podgolony z wysoka, kuso, buchasto, dźwigał miecz u kolana, ustawicznie ręce zacierał, pluł w bok i po czuprynie się głaskał.

Po pierwszém przywitaniu prezentował pan Sędzia naszemu gospodarzowi dwóch młodych synów, porucznika i towarzysza: tych lubo od lat kilku, gdy byli w szkołach widział nieraz pan Podstoli, przy takich jednak odmianach, przyznał się, iżby mu poznać ich było trudno. Wzięli to za grzeczny komplement i ukłonili się obadwa po swojemu: Pancerny zaś tak dobrze nogą wzad machnął, iż stolik wywrócił i szklankę stłukł. Postawiono na swojém miejscu stolik, zebrano szkła kawałki. Wtém nadeszli panowie Podstolicowie, pokłonili się kompanii i udali się do panów Sędziców, chcąc ich zabawić, ale jakem uważał byli przy-

jęci ozięble: domyśliłem się, iż owi rycerze gardzili studentami. Zniknęli wkrótce z izby; gdy przyszło do obiadu, znaleziono pana porucznika u panien, towarzysza w stajni.

Konwersacya pana Sędziego nie była wytworna; najwięcéj mówił o interesach ziemiańskich, o sprawach obywatelów: doniósł panu Podstolemu, że pani Podczaszyna zezwoliła na kompromis z panem Podwojewodzym: pan Vice-Regent zrzucił się z arendy wsi pana Cześnika. Prowincyał Fraciszkański umarł; reszta dyskursów o urodzaju, targach zboża, defluitacyi do Gdańska, a co widzę najbardziéj pana Sędziego obchodziło, była wieść z Warszawy, że na przyszłym Sejmie mają prowizye spaść do sześciu od sta.

Po obiedzie zniknęła młodzież, panie piły kawę, z niemi ja; X. Pleban, pan Regent i pan Sędzia, nasz pan Podstoli i O. O. Reformaci zabawiali się butelką; tak jednak kielichami rozrządzał gospodarz, że można było miarkować, iż się ochota bez pijaństwa obejdzie. Już się butelka druga kończyła, gdy trzecią, którą niesiono z piwnicy, postrzegł ze stajni najmłodszy pan Sędzic, przybył więc do kompanii, dogonił wkrótce drugich i przerywając dyskurs, na który trafił, zaczął chwalić chłapaka cisawego białonóżkę, którego w stajni widział. Kazał go wyprowadzić pan Podstoli, wyszli wszyscy na podwórze, a gdy kilka razy przeprowadzono, prosił pan Sędzic, aby go po swojemu sprobował i zażył: pozwolił gospodarz; natychmiast pan Sędzic zawinął poły, dosiadł konia raźno, wypuszczał, zwracał, a że kilka kłód na podwórzu leżało, począł przez nie skakać. Udało się dwa razy, za trzecim koń się związał, padł z nim pan Sędzic, skoczyliśmy ku niemu, szczęściem ani nogi, ani ręki nie złamał; głowę jednak rozciął; zatamowano krew, rana nie była szkodliwa, a gdy mu konia pan Podstoli ofiarował, choć z zawiązaną głową, duszkiem kielich wielki wina wypił na podziękowanie. Gdy więc na ganku jeszcze podziękowania trwały, jam się wrócił do dam i zastałem panią Sędzinę już kończącą kronikę całéj ziemi. Właśnie mówiła o pewnym domu pewnéj szlachcianki, do któréj pewny Jegomość w pewnym interesie bardzo skwapliwie i wielokrotnie uczęszczał, a nawet ostatnią razą był tam w wigilią Najświętszéj Panny Zielnéj. Broniła, jak mogła, rodzaju ludzkiego nasza pani Podstolina: szczęściem zaczął Pan Regent dyskurs o bluzgierach, które już z mody zaczynały wychodzić. Weszła więc w obszerny dyskurs pani Skarbnikowa, i dowiedzieliśmy się, kiedy ażusta nastały, palatynki zeszły, jakie były rewolucye salop z kapturkami i bez kapturków, jakie były odmiany rogówek, sposoby układania fontaziów. Nie dała dokończyć pani Sędzina stara, i zaraz zaczęła się historya o bawetach, żużmantach, kabatach, pondelarach, szarpach, czubach: pamięć zaś dawnego, a daleko lepszego, niż teraz, wieku, tak ją rozrzewniła, iż byłoby się na obfitym płaczu skończyło, gdyby szczęściem reszta kompanii nie nadeszła. Pan Sędzia żegnać się począł, ruszyliśmy się z miejsc i po wielu ceremonijach, ukłonach i oświadczeniach, goście odjechali.

СТАНИСЛАВЪ ТРЕМБЕЦКІЙ.

(STANISŁAW TREMBECKI).

1723—1812.

Въ 1752 г. обучался въ краковскомъ университетѣ. Въ это время Трембецкій познакомился съ Станиславомъ Августомъ, который послѣ своего избранія въ короли назначилъ его придворнымъ камергеромъ. Послѣ отреченія Станислава Августа отъ престола, Трембецкій жилъ въ Тульчинѣ въ домѣ Феликса Потоцкаго, гдѣ и умеръ. *Сочиненія*: Pisma rozmaite wierszem (Вильна, 1806); Dzieła poetyczne (Бреславль, 1828, 2 тома); Poezye (Варшава, 1819, 3 тома, Вильна, 1821, 1822. 1836, 2 тома, Лейпцигъ, 1836, Санокъ, 1858, Варшава, 1865); Bajki (Львовъ, 1882, Biblioteka Mrówki), Zofiówka, (Львовъ, 1883, тамъ же); Pisma (Львовъ, 1883 въ Biblioteka klasyków polskich, 2 тома). *Пособія*: T. Ziemba, Wstępne słowo (при послѣднемъ изъ упомянутыхъ изданій); H. Biegeleisen, Zur Charakteristik Trembecki's; S. Tomkowicz, Z wieku Stanisława Augusta; В. Макушевъ, С. Трембецкій (Древняя и Новая Россія, 1878, Nr. 8); J. Tretiak, Mickiewicz i Trembecki (Przegląd polski, 1886, I 496); L. Siemieński, S. Trembecki (Dzieła, IV 209).

I. Сатира на пасквили.

(Satyra przeciw paszkwilom).

Co was dziś do pisania złych wierszy zapala,
Godni wieszczkowie Jasnéj Góry i Sokala?
Złość czy zemsta? bo mogę powiedzieć zawczasu,
Że was rządzca mądrego nie zagrzał Parnasu.
Czem szabli nie weźmiecie w rękę zamiast pióra,
Kiedy wam odmówiła swych darów natura?
Albo powiększcie talent dotąd jeszcze słaby,
Lub nie skrzeczcie tak głośno, Helikonu żaby!
A jeśli was chęć weźmie kiedy do pisania,
Niechaj roztropność z prawdą krasi wasze zdania;
Niech duch, co was napuszy, zuchwale nie gada,
Żeby zemsty nie ściągnął na siebie sąsiada;
I wpród niechaj się serca i sił swych poradzi,
Nim o dom cudzy zębem szyderstwa zawadzi.
Uczcie się wprzód poznawać własności człowieka,
Niźli się wasza nad nim rozciągnie opieka.
Są to znaki wściekłości i mózgu choroby,
Czernić węglem złéj sławy najpierwsze osoby,
Których wielkość czcić każe z imieniem, urzędy:
A wy, cnót kaznodzieje, stwarzacie w nich błędy:
A wy, zamiast na widok ich czyny pokazać,
Chcielibyście w nich nawet własną miłość zmazać.
Ale nie dosyć na tém, bazgracze zuchwali,
Żeście w źródle oszczerstwa pędzel was zmaczali,
Żeście się śmieli porwać, dogadzając złości,
Na bacznych stróżów prawa, jako i wolności;
Trzeba wam było jeszcze, przez miłość potwarzy,
Szukać z pochodnią zmarszczków i zdrad w cudzéj twarzy;

Trzeba było, bezwstydni występków szafarze,
Osuszyć na płci słabéj wasze kałamarze.
Ten rok zuchwały, kogoż na was nie obruszy?
Chyba tych, co nie mają ni serca, ni duszy.
Więc was wzywam, Aurońskich gór prawi czciciele,
Nieśmiertelni płci słabéj i cnót przyjaciele!
Was, których mężne pióra już w kościele chwały
Nie jeden wieniec ręką zwycięstwa zerwały!
Czy możecie dla siebie więcéj znaleźć sławy,
Jako wygnać pieniaczów paszkwilu z Warszawy
I poskromić zuchwałą czeladkę Parnasu,
By w jego nie czyniła przysionkach hałasu?
Wy zaś, ich piór zajadłych niewinne ofiary,
Mierzcie okiem pogardy te niecne poczwary;
Których tak podżegacze, jak i twórcy skryci,
Niech wiedzą, że się złota nigdy rdza nie chwyci.

2. Къ Каетану Венгерскому.

(Do Kajetana Węgierskiego).

Lekkomyślny młodziku! napaść twoję hardą
Raz odciąwszy, na resztę patrzałem z pogardą;
Lecz gdy twoja swawola nie znajduje końca,
Biorę pióro, i siebie i drugich obrońca.
Twój pocisk nie jest tęgi, nie ranią twe razy:
Więc téż nie żółci zdrojem zmażę te urazy,
Ale raczéj żałując twej młodości zdrożnéj,
Chcę cię z błędów i dumy wyprowadzić próżnéj.
Niech biegają pustaki od domu do domu,
Niech się śmiać dają z siebie—cóż to szkodzi komu?
Kiedy ich naśladować sądzisz ku potrzebie,
Cierpimy Perkowskiego, czemuż i nie ciebie?
W waszych jednak zapędach strzeżcie nowéj miary,
Abyście nie ściągnęli nagany i kary:
Wszak, kiedy przeskrobiecie, tamtego z kościołów,
A ciebie od szlachetnych wypędzają stołów,
Wierz mi, przepisuj raczéj ustawy i listy,
Kiedy masz i zapłatę i godność kopisty;
Kradnij fraszki z Woltera i z nim potém w parze
Łącz się, jak z Rafaelem, Sokalscy malarze.
Lecz zawiść spać nie daje, chcąc się ku nim zbliżyć,
Wywyższyć się niezdolny, chcesz drugich poniżyć.
Od Baltyckiego morza ku śnieżystym Tatrom
Wiedzą, żem pierwszy polskie otworzył teatrum,
Gdziem przepisanéj wierszom trzymając się drogi,
Przepuściwszy osobom, wyśmiałem nałogi.

Którego wielkość duszy Polska uwielbiała,
Rysowałem Podolan portret generała:
I tu chcąc mi przyganić, niech się zawiść sili —
Kto ten portret obaczy, nikt się nie omyli.
Podałem potomności Izabelli cnoty,
Malowałem jéj wdzięki i zacne przymioty;
I choćby w rzeczy były z mych wierszów kaleki,
Imię to nieśmiertelne da im żyć na wieki.
Z wielu innych wierszyków ciągnąc mą zabawę,
Nigdym przecie na cudzą nie targnął się sławę:
I ty bracie, co do mnie mówisz z tak wysoka,
Któreż twe pismo mego sąd wytrzyma oka?
Wiemy, że twoja muza wielce znamienita
Pisała mnogie wiersze, których nikt nie czyta.
Wart Achil być podanym wiekom przez Homera,
Wart i Homer takiego śpiewać bohatera;
Obadwa siebie godni, obadwa wieczyści;
Tyś organistów godzien — ciebie organiści.
Ale opiewaj sobie kantory i diaki,
Dla nich właśnie przystoi dowcip i styi taki,
A nas zostaw w pokoju—bo ciebie się tyka
Powieść o wężu, który chciał ugryść pilnika.
I jeśli w kim postrzeżesz dar umysłu rzadki,
Nie szarp go, niech cię cudze ostrzegą przypadki.
Literat cię poskromi piórem, ale możni
Będą w obraniu kary może trochę różni;
A żałowałbym bardzo, gdyby się poecie,
Lżącemu zacnych mężów, dostało po grzbiecie.

3. Отрывокъ изъ поэмы „Zofiówka.“

(Wyjątek z poematu „Zofiówka“).

Tak na świecie najwyższéj mądrości układem,
Nie przypadkiem, porządnym wszystko idzie ładem,
I zawsze skutki przyczyn, czy większe, czy drobne,
Jednakich są jednakie, podobnych podobne.
Potrójnym kula ziemska władana obrotem,
W koło swéj własnéj osi szybkim chodzi lotem,
Powolniejszym corocznie w stare wchodzi mety,
W koło światłem i ciepłem darzącéj planety;
Najleniwszym z północy ku południu krąży,
I ztamtąd ku Tryjonom tymże biegiem dąży.
Pierwszy ruch dni oddaje, drugi wraca lata,
Ziemskiego niesie trzeci odmłodnienie świata.
Gdy więc dziś będzie kresów dzisiejszych dochodzić,
Ciż sami znowu wtedy będziemy się rodzić.
Taż wilgoć nas napoi, też nakarmią strawy,
Też same przyjacioły, też będą zabawy,
I znowu nas fortunne koleje poddadzą,

Pod mądrą i łaskawą Aleksandra władzą.
Wszystkie jestestw żyjących i nieżywych stany,
Bez żadnéj dawne losy odzyszczą odmiany.
Uczeni, takim czasy kołujące tokiem
Wielkim zwą peryjodem, filozofów rokiem.
Umieją oni zliczyć lata, dni, godziny,
Gdy się też same skutki, też wrócą przyczyny.
Biorąc miarę przewrotów z wieczności obrazów,
Byliśmy, czém jesteśmy, milijony razów.
I póki potrwa ziemia, póki starczy słońca,
Żyć, gasnąć, odradzać się będziemy bez końca.
Gmin wiedzieć nie jest winien, że z natury daru,
Te są wiecznego chody niezmienne zegaru.
A że nawet i mędrsi mają swe przysady,
Z roztrząsań wszczął się hałas podobny do zwady.
Jeden w to mocno wierzył, drugi brał za żarty,
Wszystko przecząc, powagą starych pisań wsparty.
Ja obu z zadumaniem słuchałem prostaczém,
I stanęło nakoniec... przepomniałem na czém.
To tylko mam przytomne, że stygnąc pomału,
Od twierdzeń nadto górnych zeszli do morału.
Młodszy mówił, a starszy z odpowiedzią czeka.
„Rozkosz być sądzę dobrém najwyższém człowieka.
Lecz to za istną rozkosz wziąłby chyba tępy,
Co koniecznie szkodzące pociąga następy.
Mało cenmy, co umysł na chwilę weseli,
Mignie tylko i ginie jak płomień w kądzieli.
Nieuważnych żądania krótka słodycz nieci,
Są łakotki dla małych, są dla starszych dzieci.
Owszem niech ta ostrożność czujną baczność zwraca,
Czy naszych sił nie wątli? czy życia nie skraca?
Cukier jest wprawdzie słodki, temu jednak biada,
Kto często lub nad miarę cukrem się objada.
Przez wyczyszczony rozum i cnotliwe życie,
Zyskuje się prawdziwéj rozkoszy nabycie.
Ta jest ostatnim celem, ta naszą nagrodą,
Do niéj tamte dwa środki nieochybnie wiodą,
Złego nic, a dobrego nadziaławszy wiele,
Stajemy się nas samych wnętrzni przyjaciele.
Szacunek, tak zjednany nigdy w nas nie ginie.
Nieprzerwanéj pociechy ztąd uczucie płynie.
Czémby się człowiek prawy miał kiedy zasmucić,
Gdy mu nic serca skrytości nie zdoła zarzucić,
Ma on namiętnościami nieskażone skronie,
Nie blednie winy trwogą, ani wstydem płonie.
A jeśli zdarzeń ślepych dokuczą mu wady,
Bezróżnie je przejmuje, jak wichry i grady.
Dopełnia obowiązki w radośnym sposobie,
Które winien i drugim, i samemu sobie.

Bo myśl i ciało będąc umieszczone ścisło,
Od ich zdrowia zwiększenie rozkoszy zawisło.
A gdy dobrze strawionym obciążony wiekiem,
Pozna, że już przychodzi przestać być człowiekiem,
Tak się spokojnie złoży, z przodkami pospołu,
Jak gdy po walnéj uczcie wstawałby od stołu.

КАЕТАНЪ ВЕНГЕРСКІЙ.

(KAJETAN WĘGIERSKI).

1755—1787.

Учился у іезуитовъ въ Новомъ Мѣстѣ (Nowe-Miasto) и у монаховъ театинцевъ въ Варшавѣ. На 18-мъ году жизни Венгерскій остроумною и сатирическою поэмою „Organy", пріобрѣлъ большую извѣстность. Съ 1779 г. Венгерскій путешествовалъ по Италіи, Франціи и Америкѣ. Возвратившись изъ Америки, онъ умеръ 11 апрѣля 1787 г. въ Марсели (въ южной Франціи); похороненъ тамъ же въ каѳедральномъ соборѣ. *Сочиненія*: Wiersze różne (Варшава, 1803, въ Wybór pisarzów polskich T. Mostowskiego); Poezye (Лейпцигъ, 1837, въ Biblioteka klasyków polskich J. N. Bobrowicza); Poezye (Варшава, 1872); Pisma wierszem i prozą (Львовъ, 1882, въ Biblioteka klasyków polskich). *Пособія*: K. Estreicher, Kajetan Tomasz Węgierski. въ Kłosy i Kwiaty, Краковъ, 1869, и въ началѣ послѣдняго львовскаго изданія); W. Przyborowski, K. Węgierski (Tygodnik Wielkopolski, 1870); Tomasz Kajetan Węgierski, studyum literackie (Tygodnik powszechny, 1887, I 189); L. Siemieński: Podróże i pamiętniki T. K. Węgierskiego (Biblioteka Warszawska, 1850, IV 474), K. Węgierski (Dzieła, III 92).

1. Къ Трембецкому.

(Do Trembeckiego).

Ty, co niezwiędłym liściem uwieńczywszy skronie,
Nie przestając, żeś usiadł na Parnasu tronie,
Zstępujesz do ciemnicy dziejów z oświeceniem,
Nowego światła darząc nasz naród promieniem.
Powiedz, przez jakie czary, jakiemi sposoby,
Nigdy się zazdrość twojéj nie śmie tknąć osoby?
I choć sława wyniosła imię twe wysoko,
Nigdy na cię zawistnych nie zmarszczy się oko,
Ja, który niżéj stojąc, miernemi przymioty,
Żadnéjbym nie powinien dawać jéj zgryzoty,
Choćbym rad być ukryty, przez jakąś niedolę
Kochanych mych współbraci nadto w oczy kolę.
Ale się przyznać muszę: nazbyt miałem chęci
Uwiecznić się zawczasu w kościele pamięci.
Nie każdemu jednako fortuna łaskawa;
Jam szukał sławy, ciebie zaś szukała sława.
Niechaj pierwsza ozdoba lasu, dąb powstanie,
Trzymając nad tysiącem drzewek panowanie,
Każdy gałęzi jego szanuje i broni,
I od upału słońca pod ich się cień chroni.

Ale niech wśród zielonéj i równéj darniny
Zdziebło się nowéj trochę podniesie krzewiny,
Zaraz to ściąga oko, a ręka złośliwa
Z pośrodku młodéj trawki z gniewem je wyrywa.
Żal mi losu autora, który zazdrość sprawił;
Kto chce, żeby do zgonu słodko życie trawił,
Niechaj siedzi spokojnie, niech nie bije w oczy;
Zgubiony, czyja sława na świat się wytoczy.
Czas, miejsce, okoliczność twe szczęście sprawuje,
Dzisiaj cię nienawidzi, jutro cię szanuje.
Tam gdzie szalony Pirron przez posągi słynie,
Sokrat prawdę objawia i trucizną ginie.
Boileau ostry krytyk, na wszystko się dąsa,
Każdemu po imieniu nielitośnie kąsa!
Ma spokojność, bo Ludwik wsparł go ręką swoją:
Za kim król, tego wszyscy zapewne się boją.
Kto jak ja oprócz siębie nie ma wsparcia cale,
Powinienby przyjaciół robić, nie rywale.
Ale cóż? miłość własna nigdy niespokojna,
Żywemu dowcipowi przyzwoita wojna,
Przykrzą mu się nieznośne uprzedzeń okowy,
Coraz go w jego pracy cel zaprząta nowy.
Próżność jego bez myśli na sztych się wydaje,
Innym zabawką, panu tylko się złym staje.
Lecz dosyć już narzekać tym tonem płaczliwym;
Podobać się, nie jest to zbyt być nieszczęśliwym.
Czasem nam dość potrzebna bywa zazdrość cudza,
Do lepszego czynienia ta często pobudza;
Wirgili Mewiusza, Racine miał Pradona,
Stary Homer Zoila, a Voltaire Frerona.
Skrytych plotek i słabych żartów się nie boję,
Z niedołężnych zawiści drwinki sobie stroję,
Z możniejszych, jeśli którzy na mnie niełaskawi,
Czas i ziarno kadzidła to wszystko naprawi.

2. Къ журналу Богомольца „Мониторъ".

(Do Monitora Bohomolca).

Naprawco obyczajów, którego uwagi
Nierównéj są u wszystkich i ceny i wagi!
Pojętne serca smak w nich i słodycz znajdują,
Zepsute obrzydliwość i wstręt jakiś czują.
Zostaw ich w téj gorączce, a miéj sprawę z tymi,
Którzy są przyjaciółmi i prawdy i twymi,
Niech cnota pożytkuje, niech się złość rozdziera,
Z togoż kwiatka miód pszczółka i pająk jad zbiera.
Lecz przystąpmy do rzeczy. — Radzisz, byśmy sławy

Prawidłem wszystkie nasze wymierzali sprawy:
Pozwalam, z najmędrszymi w tém się zdaniu zgadzasz,
Lecz radbym widział, na czém tę sławę zasadzasz?
Każdy i najpodlejszy człowiek z tém się głosi,
Iż sławę kocha, iż ją nad życie przenosi;
Ale każdy ją w innéj maluje postaci,
Jeden jéj przez to szuka, przez co drugi traci.
Harpagon, który w pośród bogactw żyje w nędzy,
Zasadza ją mnóstwie ukrytych pieniędzy,
I mniema, że tém większy szacunek posiędzie,
Im więcéj źle zebranych dochodów miéć będzie.
Marnotrawca przeciwne ma zdanie w téj mierze,
Bez nadziei oddania od każdego bierze;
Rozprasza majętności, i rozumie głupi,
Że złotem pożyczaném sławy się dokupi.
Szumny junak zakłada onéj pozyskanie
Na mocnym fordymencie i grubym kaftanie;
A gdy krzesze żelazem brukowane drogi,
Mniema, iż promień sławy leci mu pod nogi.
Pijak, kiedy zagrzeje łeb, bohater wielki,
Szuka sławy usilnie aż na dnie butelki;
I jakby heroizmu jakiego dokończył,
Chlubi się, że rzęsiste kielichy wysączył,
Uparty, w każdéj nawet sprawiedliwéj rzeczy,
Każdemu się przeciwi i wszystkiemu przeczy;
Choć czuje zdania swego próżność, nie odmieni,
A ten upór jak wielki rozum z sławą ceni.
Niewdzięczni, rodzaj ludzi najgorszy na świecie,
Sądzą, że przez to imię swe mają w zalecie,
Iż wdzięczności łaskawcom swym nie okazują,
A co drugim są winni, sobie przypisują.
Tersytes, pokładając sławę w próżnéj chlubie,
Szuka dla siebie sławy w cudzéj zgubie,
Mniemając, iż mu przez to przybędzie ozdoby,
Kiedy poczerni wszystkie społeczne osoby.
Prawnik na tém zasadza swą wziętość i sławę,
Gdy najniesprawiedliwszą chytrze wygra sprawę;
Rozumie, że go każdy musi za to chwalić,
Iż umie grzech obronić, niewinność obalić.
Mijam inne rodzaje i starców i młodzi,
Jednych mi się tknąć nie chce, a drugich nie godzi.
To mówię, że jak różnych gatunków są sprawy,
Tak różne są sposoby nabywania sławy,
Jeden cnoty stopniami jéj kresu dochodzi,
Drugiemu i występek częstokroć ją rodzi:
Rozbójnik wieś zrabował, na pal wbity ginie;
Aleksander świat złupił i wielkim ztąd słynie.
Bywa to, że uboga cnota w więzach stęka,
Wtenczas kiedy przed zbrodniem szczęśliwym świat klęka;

Występki nawet górnych ludzi są fraszkami,
Nieszczęśliwych i fraszki sądzim występkami.
Niech więc za życia żaden o sławie nie sądzi,
Ślepe szczęście żyjących ludzi sławą rządzi.
Zostawmy potomności: co u nas sekretem,
To ona sprawiedliwym ogłosi dekretem.

3. Къ Карлсбадскому ключу, изъ котораго Красицкій пилъ воду.

(Na studnią w Karlsbadzie, z któréj Krasicki pił wodę).

Ten co kastalskie zdroje czerpał, gdy był młody,
Czerpał dziś z tego źródła karlisbadzkie wody,
O wody! bądźcie mu tak jak tamte skuteczne,
Dajcie mu życie długie, bo z tamtych ma wieczne.

ГУГО КОЛЛОНТАЙ.

(HUGO KOŁŁĄTAJ).

1750—1812.

Родился 1 апрѣля гдѣ-то въ сандомирскомъ воеводствѣ; учился въ Пинчовѣ, краковскомъ университетѣ и въ Римѣ, гдѣ получилъ степень доктора богословія, а отъ папы краковскую канонію. Какъ членъ Эдукаціонной Комиссіи, Коллонтай преобразовалъ краковскій университетъ и былъ избранъ ректоромъ его въ 1782 г. Въ 1786 г. онъ былъ назначенъ литовскимъ референдаріемъ, а въ 1791 короннымъ подканцлеромъ. Въ 1795 г., по взятіи въ плѣнъ Косціюшки, Коллонтай ушелъ въ Австрію и просидѣлъ въ арестѣ въ Іозефштадѣ и Ольмюцѣ до конца 1802 г. Послѣ того Коллонтай проживалъ на Волыни, и ѣздилъ въ Москву, Краковъ, Дрезденъ и Варшаву. Умеръ въ Варшавѣ 28 февраля 1812 года. *Важнѣйшія сочиненія:* Anonyma listy do Stanisława Małachowskiego (Варшава, 1788); Ostatnia przestroga dla Polski (Варшава, 1790); Prawo polityczne narodu polskiego (Варшава, 1796); Uwagi nad pismem Seweryna Rzewuskiego „O prawie tronu dziedzicznego w Polsce Варшава, 1789, 1790); Mowy na sejmie teraźniejszym (Варшава, 1791); O ustanowieniu i upadku konstytucyi 3 Maja 1794 roku (Мецъ, 1793, Варшава, 1831, Парижъ, 1868, Львовъ, 1882, въ Biblioteka Mrówki); Porządek fizyczno-moralny czyli nauka o należytościach i powinnościach człowieka (Краковъ, 1810); Stan oświecenia w Polsce w ostatnich latach panowania Augusta III (Познань, 1841); Korespondencya listowa z Tadeuszem Czackim przedsięwzięta w celu urządzenia instytutów naukowych i pomnożenia oświecenia publicznego w guberniach Wołyńskiéj, Podolskiéj i Kijowskiéj (Краковъ, 1844); Listy H. Kołłątaja pisane w r. 1792, 1793 i 1794, zebrał Lucyan Siemieński (Познань, 1872, въ Pamiętniki XVIII wieku, XII томъ). *Пособія:* Jan Śniadecki, Żywot literacki Hugona Kołłątaja (Dzieła Śniadeckiego, Варшава, 1837, II-ой томъ); H. Schmitt, Pogląd na żywot i pisma Kołłątaja (Львовъ, 1860); W. Grochowski,

Ksiądz Hugo Kołłątaj (Tygodnik Illustrowany, 1861, IV, 77); K. Mecherzyński, O reformie akademii krakowskiéj w roku 1780 przez Kołłataja (Краковъ, 1864); M. Chyliński, H. Kołłątaj wobec Targowicy (Краковъ, 1875); L. Wegner, H. Kołłątaj na posiedzeniu rady królewskiéj z dnia 23 Lipca 1792 roku (Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego, 1869); J. Polkowski, Dziennik X. H. Kołłątaja (Przewodnik naukowy i literacki, 1882, I 464); H. Schmitt, ks. H. Kołłątaj i jego prześladowcy (Львовъ, 1873); W. Smoleński, Kuźnica Kołłątajowska (Ateneum, 1884, I 393).

I-oe Письмо къ Станиславу Малаховскому.

(I List do Stanisława Małachowskiego).

Kiedy w najważniejszej materyi troskliwość dobrze myślących o los ojczyzny zaspokojoną została, przeznaczeniem jaśnie wielmożnego pana do funkcyi marszałkowskiéj przyszłego sejmu, kiedy wybór króla nalazł potwierdzenie od całego narodu i pochwalonym został od stron obudwóch, dozwolisz, abym i ja wynurzył ukontentowanie moje, które z téj najwięcéj czuję strony, że pod sterem cnotliwego i oświeconego obywatela, żadną dotąd podłością, a témbardziéj niesprawiedliwością nieskażonego, ma się rozpocząć dzieło dla całego kraju nieobojętne i podobno ostatnie. Opatrzność przeznacza jaśnie wielmożnego pana do tak trudnych ojczyznie posług, które przyjąwszy, z największą gorliwością, męstwem i więcéj niż ludzkim rozumem wypełnić obowiązanym jesteś... Obrażone niebo zdrożnościami poprzedniczych sejmów nie da się zapewne mniejszą przebłagać ofiarą, i dla tego w wiecznych swych wyrokach nie chciało ci inszéj zostawić pociechy, tylko cnotliwego obywatela. Nie dozwolio ci być ojcem, odejmując najprzyjemniejszą sercu twemu słodycz, lecz mogącą przeszkodzić do śmiałych dla powszechności ofiar. Nie masz dziś pomiędzy kogo dzielić przywiązania twego, ojczyzna jedynym będzie dla ciebie celem, dla jéj miłości staniesz się chętnie ofiarą za cały naród.

Gdy ja to piszę, ufam niepłonnie, że serce twoje nad bojaźń i pochwały wyższe, ani się wielkością dzieła ulęknie, ani próżnéj ambicyi posiąść dozwoli. Nikczemnych tylko dusz jest zasłoną zmyślona pokora, a słabego rozumu bojaźń jest cechą, która nie śmie wyciągnąć ręki do pracy swą ogromnością przestraszającéj. Naród, któremu masz przodkować, nie jest bez siły, nie jest bez sposobów, ale jest bez śmiałych i mężnych przewodników, ale jest bez wzajemnego porozumienia, ale wytępił w sobie miłość ojczyzny i braterstwa. Naród ten przez wyniosłość i pogardę wewnętrzną zasłużył na pogardę u obcych, lekceważąc subordynacyą i zwierzchność, poniżył i upodlił władzę rządową, a tém samém został poniżonym i upodlonym w oczach całéj Europy. Lubiący przewodzić i dzielić się na partye ogołocił z prerogatyw władzę w kraju najwyższą, przez co zrobił ją bezsilną; dając wolny wstęp uzurpacyi sąsiadów, za nic ważąc powagę i majestat swego rządu, wyciąga niewolnicze ręce do obcych mocarstw, a każdy tém się tylko chlubi, że zasłużył na protekcyą zagranicznego posła. Łakomstwo zrobiło ofiarę z całości krajowéj na ten jedynie koniec, aby mogło bezkarnie ubogacić rozrzutne swe ręce majątkiem Rzeczypospolitéj, lub poczciwie nabytym

swych braci groszem. Rozrzutność partykularnych, ogołociwszy ich z fortuny ojców, uczyniła niezdolnymi wszystkich do udzielenia tyle na dobro Rzeczypospolitéj, ile potrzeba było dla postawienia jéj w stanie wyrównywającym mocy sąsiadów. Zgoła nierząd w domach, zgorszenia i rozpusta w familiach, niesprawiedliwość w sądach, zły przykład i nieoświecenie w duchowieństwie, nikczemność w wojsku, w całym rządzie niesubordynacya, nie mogły nas do inszego przyprowadzić stanu, tylko wzgardy i upodlenia, które zrobiło sąsiadów naszych śmiałymi, a obrady nasze, zawstydzając nas przed nami samymi, nie wmawiały nic więcéj, tylko hańbę i rozpacz. Otóż to jest ten naród, który odbywszy ostrą przez lat dwadzieścia i kilka pokutę, który przez wszystkie uciski i dolegliwości przechodzić musiał, w którym i grzechy powszechności, i grzechy partykularnych srogo ukarało niebo, który po tylu odniesionych klęskach zaczyna zmierzać sobie nieprawe drogi, chce się dziś szczerze brać do tych ratunków, które mu jeszcze litościwa zostawiła Opatrzność; będziesz mu JWPan przewodnikiem, chcąc być dla niego ofiarą. Co więc w tak ważném dziele zostaje czynić? jak się starać, ażeby ślepemu przypadkowi zostawione nie było? chcę troskliwość JWPana w téj mierze zastanowić, nie przeto, ażebym mu ważył się przepisywać jakowe na ten koniec prawidła; lecz abym się ojczyznie mojéj wypłacił z tych obowiązków, które jéj winien jestem, jako obywatel i żebym JWPana przekonał, ile w rozumie, ile w cnocie Jego mam zaufania...

Zaczynam od tego, co powinno być najpierwszém staraniem JWPana, to jest, ażeby laska Jego mogła być różczką oliwną, znakiem spokojności wewnętrznéj. Nie można bowiem do niczego dobrego przystąpić, nie ugasiwszy pożaru niechęci między obywatelami i nie ułagodziwszy umysłów przez darowanie sobie nawzajem, lub przynajmniéj zamilczenie wszystkich osobistych uraz, a nawet i tych, które wynikają z nagany wad rządowych. Gdy idzie o dźwignienie Rzeczypospolitéj, gdy idzie o przyszłość, zapomnijmy o wadach przeszłości. Ten będzie wartał największéj całego narodu wdzięczności, kto pierwszy złoży z siebie ducha pogardy, zawziętości i sprawiedliwego nawet żalu. Chcąc przejść z niewoli do swobody, trzeba się napić w wprzód ze zdroju niepamięci i nawet nie oglądać się w tę stronę, która nas zaraziła niechęcią i upodliła zawziętością. Nie jest to rada dla was cnotliwi przy mierności obywatele! dla was smutne narzędzia obcéj niechęci! jest to lekarstwo, którego naprzód tron, a potém najpierwsi w urzędach i majątkach zażyć winni. Cały rozum obrócisz JWPan do tego, ażebyś nie wchodził do przybytku Rzeczypospolitéj, póki rozróżnionych między sobą stanów, póki znienawidzonych i zawziętych braci do jedności, do darowania nie przywiedziesz. Niech nic nieskażonego, nic tchnącego nienawiścią nie wchodzi do téj świątyni, niech nieszczęśliwość powszechna zmiękczy zawzięte i zażalone serca! niech najmajętniejszy i najwięcéj nad wielkością imienia swego mogący rozmyślać, nie pogardza tym, którego los, fawor, lub zasługa wyżéj wyniosły, albo do względów tronu zbliżyły.... Święta Opatrzności! jeżeli jeszcze w wyrokach Twoich przeznaczyłaś trwałość i swobody temu nieszczęśliwemu narodowi natchnij zgodę w umysły rozróżnione, i zastanów ich nad losem biednéj ojczyzny! niech pomyślą, że nikt bardziéj obrażonym nie jest nad ojczyznę, nikt więcéj

nie poniósł szkody i krzywdy nad ojczyznę, a jeżeli ta wśród ucisku i nędzy, przepuszczając wszystkie przewinienia, wzywa nas do jedności i wzajemnego ratunku, któż potrafi miéć tak kamienne serce, aby się nie poczuwał do wzajemnego darowania uraz osobistych? ażeby sobie nie obmierził nienawiści i pogardy drugich spółbraci.

Do tak wielkiego dzieła trzeba JWPanu silnych pomocników równie cnotliwych jak mocnych w kredyt, trzeba wymowy nie téj, która napełniwszy usta goryczą, zapala niespokojność umysłu, lecz téj, która przyodziana cnotą, umie dać z siebie przykład, a przykładem innych poruszyć. Nie masz wymowniejszego człowieka nad tego, który dobrze czyni, nie masz skuteczniejszéj wymowy nad tę, która z ust cnotliwych wychodzi. Poczciwe przedsięwzięcia wspieraj JWPan radą i pomocą cnotliwych...

Pogodziwszy i pojednawszy umysły obywatelskie, (co jest najpierwszym warunkiem, bez którego nic systematycznie w rządzie naszym ułożyć nie można, a o dźwignieniu sił Rzeczypospolitéj ani myśléć wolno) trzeba dopiéro zacząć od związku sejm teraźniejszy. Akt rzeczonego związku miéć powinien punkta, któreby nie tylko nikomu nie czyniły wstrętu do łączenia się wspólnego, ale owszem być mogły najsilniejszém zachęceniem dla wszystkich stanów. Konfederacya przyszła być powinna przy wierze, wolności i królu, przy pomnożeniu sił zewnętrznych kraju przez aukcyą wojska i uczynieniu na nowo popisowego porządku w stanie rycerskim, przy zabezpieczeniu granic i ich całości z zupełną neutralnością co do teraźniejszego stanu wojny naszych sąsiadów, przy potrzebnéj reformie niektórych artykułów rządu krajowego; ta, mówię, Konfederacya przez swoję ustawę zawiesić powinna elekcyą urzędników do wszystkich magistratur, a zacząć najpierwéj od wyznaczenia delegacyi, któréjby nadana była moc uchwalenia podatków, ułożenia etatu wojska regularnego, przepisania porządku na wszystkie województwa, co się tyczy popisów, zgoła tego wszystkiego, co zawiera w sobie obmyślenie funduszu na wojsko, na broń, na amunicyą, na magazyny, co zawiera w sobie pomnożenie żołnierza w głowach gimejnów, zreformowanie sztabu, przystosowanie regulaminu do popisów wojewódzkich, ustanowienie rady wojskowéj, dobór komendantów, subalternów i generalnego regimentarza, to wszystko w przeciągu jak najkrótszego czasu powinno być dopełnione i zaraz do uskutecznienia generalnemu regimentarzowi, jako i komendantom, subalternom powierzone, rekrut nakazany, magazyny opatrzone, nareszcie lokacye wojskom wyznaczone i ordynanse do gotowości wydane.

Do tak wielkiéj roboty krótki czasu wyznaczając przeciąg, chcę przez to JWPanu dać uczuć, że na nic się nie przyda myśléć wtedy o projektach, kiedy je do skutku przyprowadzać należy. Ci wszyscy, którzy zawołani są do steru obrad Rzeczypospolitéj, powinni miéć cały układ roboty przygotowany, powinni się oswoić z projektami, żeby je i zręcznie zaradzającym podawali i do zamierzonego celu trafić mogli. Nieusprawiedliwi to bynajmniéj żadnego marszałka, że dozwala izbie robić, co jéj się podoba. Dla tego on jest przy sterze obrad Rzeczypospolitéj, dla tego jest wyżéj nad innych, żeby wiedział dokąd kierować tą tak wielką machiną, żeby sobie nie dał wyrwać z rąk powierzonego mu rudla przez wzgląd nikczemnego ulegania i dogadzania. Przeto do

tak ważnéj materyi projekta powinny być zupełnie gotowe, mowy i objaśnienia stosowne, żeby nawet próżnym deliberacyom w rzeczy ze wszech miar jasnéj miejsca nie dawać. Jakie więc mam u siebie myśli do wzwyż wyrażonego celu stosowne, udzielać ich będę JWPanu w następujących listach, z których azaliż się zrobi osnowa i układ przyszłego sejmu, jeżeli chcemy ratować się skutecznie. Nie zostawiaj JWPan przypadkowi dzieła tak ważnego, nie oglądaj się na cudze układy, pomnąc, że potomności sam z siebie odpowiedzieć musisz. Otóż to są sprężyny, których użyć trzeba, oto materyał, z którego ma powstać budowa upadku, lub podźwignienia ojczyzny naszéj.

Na tém piérwszy list mój kończę z oświadczeniem najrzetelniejszego uszanowania i przywiązania.

ЮЛІАНЪ НѢМЦЕВИЧЪ.

(JULIAN NIEMCEWICZ).

1757—1841.

Родился въ Скокахъ (подъ Брестомъ Литовскимъ) 16 февраля. Въ 1776 г. поступилъ въ кадетскій корпусъ въ Варшавѣ; въ 1784 г. со Станиславомъ Солтыкомъ ѣздилъ въ Германію, Италію, Францію и Англію, затѣмъ засѣдалъ въ четырехлѣтнемъ сеймѣ, какъ одинъ изъ пословъ отъ Ливоніи. Въ 1794 г. онъ былъ взятъ въ плѣнъ въ сраженіи подъ Мацѣвицами. Освобожденный императоромъ Павломъ I, Нѣмцевичъ отправился черезъ Швецію и Англію въ Америку. Въ 1807 г. онъ былъ назначенъ секретаремъ сената Варшавскаго Княжества и затѣмъ Царства Польскаго, членомъ Эдукаціонной Комиссіи и предсѣдателемъ Варшавскаго Общества Любителей Наукъ. Въ 1831 г. онъ оставилъ Польшу и умеръ въ Парижѣ 21 мая; похороненъ тамъ же. *Важнѣйшія сочиненія*: Powrót posła komedya (Варшава, 1791); Fragment biblii Targowickiéj (Варшава, 1793); Pisma różne wierszem i prozą (Варшава, 1803, въ Wybór pisarzów polskich T. Mostowskiego, 2 тома); Śpiewy historyczne (Петербургъ, 1816); Dzieje panowania Zygmunta III (Варшава, 1819); Zbiór pamiętników historycznych o dawnéj Polsce (Варшава, 1822, 5 томовъ); Jan z Tęczyna, powieść historyczna (Варшава, 1825); Dzieła poetyczne wierszem i prozą (Лейпцигъ, 1838—1840, 12 томовъ); Pisma pośmiertne (Лейпцигъ, 1867); Dzieła (Краковъ, 1884—6, 5 томовъ), Podróże historyczne po ziemiach polskich od 1811 do 1828 (Парижъ, 1858; Петербургъ, 1859); Pamiętniki czasów moich (Парижъ, 1848); Podróż z Petersburga do Szwecyi w drodze do Ameryki w r. 1796 (Познань, 1858); Pamiętniki 1804—1807, dziennik drugiéj podróży do Ameryki (Львовъ, 1873); Pamiętniki od roku 1809 do 1820 (Познань, 1871); Pamiętniki, dziennik pobytu za granicą od 21 Lipca 1831 do 20 Maja 1841 (Познань, 1877, 2 тома). *Пособія*: A. Czartoryski, Żywot Juliana Ursyna Niemcewicza; S. Nowiński, O bajkach J. U. Niemcewicza (Biblioteka Warszawska, 1888, I 329).

I. Отрывокъ изъ комедіи „Возвращеніе посла“.

(Wyjątek z komedyi „Powrót posła“).

Starosta.

Com mówił wczoraj, powtarzam dziś rano,
Cóż, waćpani nie jesteś jeszcze przekonaną?

Podkomorzyna.

Jestem wprawdzie, milczę i wszystkiemu wierzę.

Starosta.

Nie dosyć na tém, bo to zapewne nie szczerze;
Trzeba wchodzić w uwagi, przyczyny, powody,
Tym sposobem przyjdziemy do zupełnéj zgody.
Otóż tak, powiedziałem wczoraj na wieczerzy,
Że ta wojna, która się w około nas szerzy,
Potrwa—może się mylę—może mniéj lub więcéj
Potrwa — lat ośmnaście i dziewięć miesięcy;
Potém zgodzą się, jak się każdy już zmorduje,
Bo zwyczajnie po wojnie pokój następuje.

Podkomorzyna.

Tak dotychczas bywało, lecz siadajmy proszę.

Starosta.

Waćpani nie pamiętasz wojny siedmioletniéj,
Właśnie wtenczas, gdy umarł syn mój małoletni,
Pamiętam, że trybunał sądziłem w Piotrkowie,
Kasztelan był marszałkiem, niech mu Bóg da zdrowie;
Pani wojewodziny sądziliśmy sprawę —
Nie wiem, o dożywocie czyli o zastawę —
Kiedy przyszła wiadomość, że pokój zawarty,
Ja właśnie u marszałka grałem wtenczas w karty,
Kazaliśmy dać wina, walnieśmy się spili
Za zdrowie owych, co się w owych bitwach bili;
Otóż pożar i dzisiaj tak będzie ognisty,
Bo jak zważam gazety i z różnych miejsc listy,
Jak razem kombinuję przeszłe, przyszłe rzeczy,
Wojna potrwa i nikt mi tego nie zaprzeczy.

Podkomorzyna.

Ale, starosto, kawa tymczasem ostygnie.

Starosta.

Jak się to wszystko skończy? ja tak przewiduję,
I zobaczycie z czasem, jeśli nie zgaduję,
Cała ta długa wojna na tém się zakończy,
Że król pruski z cesarzem najściśléj się złączy;
Anglia z Francyą obronne uderzy przymierze,
Rosya Krym cały odda, a Chiny zabierze;
Szwed waleczny na zawżdy złączy się z Duńczykiem,
Turczyn zaś wszystkich mocarstw będzie pośrednikiem.

Podkomorzy.

Przyznać należy, że to systema jest nowe;
Względem mojéj ojczyzny spokojną mam głowę,
Zawarliśmy z potężnym sąsiadem przymierze,
Jużeśmy dziś pewniejsi.

Starosta.

Ja temu nie wierzę.
Polska nigdy się z nikim łączyć nie powinna,
Niech cicho siedzi, ale niech nie będzie czynna;
A jeżeli koniecznie o przymierze chodzi,
Niech się z dalekim łączy, co jéj nie zaszkodzi,
Z Hiszpanią, Portugalią, nawet z Ameryką.

Podkomorzyna.

Z Persami, Tatarami albo z Siczą dziką.

Starosta.

Pewnie, że lepiéj z nimi; pożytek ztąd czysty...
Waćpani zawsze sprzeczna.

Podkomorzy.

Cóż tam?

Jakób.

Z poczty listy.

Podkomorzy.

A to od mego syna, chwalebna ich praca
Odłożona na chwilę i syn mój powraca;
Ciesz się, kochana żono, dzisiaj go ujrzymy.

Podkomorzyna.

Jakżem szczęśliwa! dawno już po nim tęsknimy.

Podkomorzy.

Jam nie tęsknił, gdyż zadość czynił urzędowi;
Dom zawsze ustępować powinien krajowi,
W nieprzytomności jego cieszyły mię wieści,
Że się wśród tych cnotliwych mężów syn mój mieści,
Co z przemocy i hańby kraj nasz wydobyli.

Starosta.

Nie długo się tém wszystkiém będziemy cieszyli,
Bóg wie, co porobiły sejmujące stany,
Dlaczego ten rząd, po co te wszystkie odmiany?
Albo ż źle było dotąd, a nasi przodkowie,
Nie mieli-ż to rozumu i oleju w głowie?
Byliśmy potężnymi pod ich ustawami,
Jakto Polak szczęśliwie żył pod Augustami!
Co to za dwory, jakie trybunały huczne,
Co za paradne sejmy, jakie wojsko juczne.
Człek jadł, pił, nic nie robił i suto w kieszeni;
Dziś się wszystko zmieniło i bardziéj się zmieni.
Zepsuli wszystko, tknąć się śmieli okrutnicy
Liberum Veto, téj to wolności źrenicy! (*płacze*).
Przedtém bez żadnych intryg, bez najmniejszéj zdrady
Jeden poseł mógł wstrzymać sejmowe obrady,
Jeden ojczyzny całéj trzymał w ręku wagę,
Powiedział nie pozwalam i uciekł na Pragę;
Cóż mu kto zrobił? jeszcze za tak przedni wniosek
Miał promocye i dostał czasem kilka wiosek;
Dzisiaj co kto dostanie? nowomodne głowy
Chcą robić jakieś straże, jakiś sejm gotowy,
Czyste do despotyzmu otwierają pole.

Podkomorzy.

Wskrzeszają mądrą wolność, skracają swawolę.
Ten to nieszczęsny urząd, to sejmów zrywanie
Kraj zgubiło, ściągnęło obce panowanie...
To zaborów, to srogich klęsk naszych przyczyną;
I my sami byliśmy nieszczęść naszych winą;
Gnijąc w zbytkach, lenistwie, i biesiad zwyczaju;
Myśleliśmy o sobie, a nigdy o kraju;
Klęskami ojców nowe plemię ostrożniejsze,
Wzgardziwszy zyski, już jest na całość baczniejsze.
Nieba zdarzyły porę, oni ją chwycili,
Ojczyznę z pod ciężkiego jarzma wydobyli,
Walcząc wszystkie przeszkody gorliwą robotą,
Idąc przykładem króla i własną swą cnotą,
Powracają porządek i sławę ojczyznie.
Stokroć szczęśliwy, że choć przy późnéj siwiznie
Ujrzę, że Polska rządna i że poważana.

Starosta.

Wiem, że waćpanu każda przyjemna odmiana;
W księgach się tych dzikości wszystkich nauczyłeś,
W tych księgach, nad któremi już oczy straciłeś.

Ja, co nigdy nie czytam, lub przynajmniéj mało,
Wiem, że tak jest najlepiéj, jak przedtém bywało.
Równycheś sentymentów nauczył i syna,
Czysto w zdaniach tatunia swego przypomina;
Pięknie się na dzisiejszym sejmie popisował.

Podkomorzyna.

W nieuczciwém go zdaniu nikt nie poszlakował.

Starosta.

Nie wiem, czyli złe zdanie, czyli téż uczciwe,
Może bardzo rozumne, ale niegorliwe!
Każdéj rzeczy jakoweś zgłębianie zdaleka,
Te śmieszne jakieś względy na prawa człowieka,
Te zawody sumienia, te delikatności,
To jakieś szanowanie świętych praw własności...
Za naszych czasów na to wszystko nie zważano,
Wszyscy byli kontenci, robiono, co chciano.
Rozumiesz, że syn jego dokazywał wiele,
Raz się w tydzień odezwał lub we dwie niedziele;
Poseł gadać powinien.

Podkomorzy.

Powinien wprzód myśléć,
W kilku zważonych słowach łatwiéj rzecz jest skreślić,
Niźli w rozwlekłéj mowie, bez ładu i związku,
Być upartym — pozorem niby obowiązku;
Człek rozumny, co łączy światło z przekonaniem,
Długo waży, niźli się odezwie z swém zdaniem;
Obstaje przy niém, nie przez wrzaski przeraźliwe,
Nie dla tego, że jego, lecz że sprawiedliwe.
Człek cnotliwy jest słabym, człek próżny upartym.

Starosta.

Ja, co mówię i myślę sposobem otwartym,
Powiadam, że uparty człek zawsze wygrywa.
Świeży mam tego przykład: rok ledwie upływa,
Kiedy byłem na dziale chorążego synów;
Najstarszy jak się uparł o kilka tam młynów,
Niesłusznie prawda; cośmy się go naprosili!
I nie, i nie; nareszcie bracia ustąpili.
Powiedz-że waćpan teraz, że uparty traci.

Podkomorzy.

Wielki zaiste zaszczyt, że ukrzywdził braci,
Jakże waćpan takiego dopuściłeś działu?

Starosta.

Mówiłem młodszym, żeby szli do trybunału;
Nie chcieli; wolim cierpiéć, niż z bratem się kłócić.
Niech-że cierpią. Lecz chcąc się do pierwszego wrócić,
Jakież waćpana zdanie o sejmie gotowym?
Czyli się to z rozumem może zgodzić zdrowym,
Żeby poseł w urzędzie był dwa lata trwale?
Sejm powinien być tylko o świętym Michale
Nie więcéj jak sześć niedziel; tak przedtém bywało.

Podkomorzy.

I to wszystkich przyczyną klęsk naszych się stało;
W nierządzie i letargu naród zanurzony,
Raz we dwa lata sejmem bywał przebudzony,
Nie dla tego by radził, lecz żeby się kłócił,
W nieładzie wszystko zastał, w nieładzie porzucił;
Kraj ustawnych zaradzeń może potrzebować,
Te powinien w swym rządzie bez zwłoki znajdować.

Starosta.

Bez zwłoki! to o sejmie nie można powiedziéć,
Dzisiejszy przez dwa lata nie przestał się biedziéć;
I cóż ci prawodawcy dobrego zrobili?
Wszystko pozaczynali, a nic nie skończyli.

Podkomorzy.

Narady szybkim pędem do upadku lecą,
Lecz długo trzeba czekać, niźli się oświecą,
Nim się zwalczą przesądy, duch niezgód obłudny!
Nad wkorzenionym błędem tryumf światła trudny.
Czernić sejm ten już rzeczą stało się zwyczajną;
Nie zrobił tyle, co mógł, nikomu nie tajno;
Ale zważając jakie znajdował trudności,
Za to, co zrobił, wiele winniśmy wdzięczności.
Zważmy czemeśmy byli lat tylko dwie temu?
Wewnątrz słabi, niezgodni, srodze uciśnieni,
U postronnych nieznani albo téż wzgardzeni:
Dziś się sława narodu i powaga wraca,
Obywatel z radością podatek opłaca,
Przez wolny sojusz dawna świetność nam oddana,
Mamy dziś sprzymierzeńca, mieliśmy wprzód pana;
Wojska wzrastają pełne szlachetnéj ochoty,
Patrz na okryte zbroją cnéj młodzieży roty;
Skarby złotem, zbrojownie śpiżem napełnione:
Będą jeszcze dla Polski dni świetne wrócone;

Będą byleby naród cnotą zapalony,
Chęcią dobra ojczyzny z królem połączony,
Uwodzić się namowom przewrotnym nie dawał
I w zaczętéj już pracy nigdy nie ustawał;
Niech każdy ma szczęśliwość powszechną w pamięci
I miłość własną kraju miłości poświęci!
Z dawnym wyborem wkrótce nowy się połączy,
Co pierwszy nie dokonał, to drugi dokończy;
Czynnie robiąc, zaradzi powszechnéj potrzebie,
Zyska szczęście dla siebie a sławę dla kraju.

2. Героическая пѣснь о Жолкевскомъ.

(Duma o Żółkiewskim).

Za smutnym Dniestrem, na cecorskiém błoniu,
Gdzie Żółkiewskiego spotkał los okrutny,
Jechał Sieniawski odważny i smutny,
W błyszczącéj zbroi i na śnieżnym koniu.
Maj właśnie drzewa i kwiaty rozwijał,
Księżyc w noc cichą świecąc roztoczony,
O srebrne skrzydła i hełm się odbijał,
Lecz rycerz wzdychał żalem obciążony.
Niebieskie oczy serce mu zraniły
I swą srogością pokoju zbawiły:
Wzdychał, koń jego myślom się stosował,
Z zwieszoną głową zwolna postępował.
Tak dumał; alić po bladym promieniu
Błyszczącą widzi stal pomiędzy krzaki,
Był to hełm; na nim w zbyt drogim kamieniu
Herb Żółkiewskiego i rdzy krwawéj znaki.
Zdjął go i na tak tkliwe widowisko,
Jął mężny rycerz rzewne łzy wylewać,
A widząc srogie walk pobojowisko,
Usiadł i także zaczął rymy śpiewać.
„Cecorskie pola i wy głuche lasy!
Co na wierzchołkach swych wiatry niesiecie,
Roznieście ciężkie żale me po świecie
Nad wodzem sławnym w wiekopomne czasy.
„Mężu! co sławy chęć wyssałeś w mleku,
Zamoyski twoje przepowiadał cnoty,
Pod jego znakiem w wiosny jeszcze wieku
Siałeś mord srogi w liczne niemców roty.
„Cóż gdy hetmanem zostałeś z rycerza
I świetnym pułkom przywodzić zacząłeś?
Granice Polski ręka twa rozszerza,
Podbiłeś państwa i już Moskwę wziąłeś...

„Król Zygmunt siedział na tronie, a wkoło
W szkarłatnych szatach poważni ojcowie,
Młody Władysław pozierał wesoło,
Wtém wszedł Żółkiewski, a za nim carowie.
„Królu, narodzie wolny i potężny!
„Wiodąc ród carów nieszczęsny, lecz mężny;
„Przyjm go nie jako chluby widowisko,
„Lecz jak odmiennéj fortuny igrzysko.
„Bodajby nieba, co nam dziś szczęściły,
„Wiodły zwycięstwa za orły polskiemi,
„Bodajby wnuki sposoby srogiemi
„Za krzywdy przodków nigdy się nie mściły!
„Ty, Władysławie, byś jéj klęski słodził,
„Moskwa-ć przezemnie śle poddaństwa śluby.
„Rządź nią, lecz wspomnij, kędyś się urodził,
„Niechaj ci kraj twój zawsze będzie luby!“
„Tak mówił hetman: któżby rzekł, że chwile
Tak świetne w ciężkie zamienią się klęski?
Że nie mogąc się turków oprzéć sile,
Szanowną głowę da pod miecz zwycięski?
„Obóz mu cały wśród łez i rozpaczy,
Wyniósł grobowiec i zwłoki w nim schronił,
Na nim ten napis śmierć i cnotę znaczy:
„On piersi swemi ojczyznę zasłonił“.
„Ty, drogi hetmanie, skronie mu wieńczyłeś,
I włos zsiwiały na pracach ojczyzny,
Ty w bitwach młodym rycerzom świeciłeś,
Tyś mu na czole krył szlachetne blizny!
„Przysięgam, że cię na głowę nie włożę
Aż nieprzyjaciół krwią mego nie zmyję,
Aż cieniom wodza ofiary nie złożę
I pól cecorskich trupem nie okryję“.
A tak Sieniawski, każdy bój stoczony
Chciał, by dla niego był chwałą lub zgubą;
Dotrzymał słowa i laurem wieńczony,
W ogromnym hełmie stanął przed swą lubą.
Niebieskie oczy przyjęły go mile,
Bo zdawna cnotę tylko zwykły cenić:
Po bojach słodkie przyszedł pędzić chwile
I laur na mirtu gałązkę zamienić.

ФРАНЦЪ ДІОНИСІЙ КНЯЗНИНЪ.

(FRANCISZEK DYONIZY KNIAŹNIN).

1750—1807.

Родился въ Витебскѣ, учился тамъ же въ іезуитской коллегіи; іезуиты уговорили его вступить въ ихъ орденъ, но уничтоженіе ордена помѣшало окончательному осуществленію ихъ замысла. Князнинъ пріѣхалъ въ Варшаву и получилъ сначала мѣсто при библіотекѣ Залускихъ, а затѣмъ поступилъ въ секретари къ кн. Адаму Чарторыскому. Съ тѣхъ поръ онъ жилъ въ Новой Александріи (Пулавы); умеръ въ Конской Волѣ, гдѣ и погребенъ. *Сочиненія*: Erotyki (Варшава, 1779, 2 тома); Elegiae (Варшава, 1781); Wiersze (Варшава, 1783); Poezye (Вильна, 1820, 3 тома); Dzieła F. D. Kniaźnina (Варшава. 1828. 7 томовъ); Poezye (Лейпцигъ, 1837, 6 томовъ, въ Biblioteka klasyków polskich J. N. Bobrowicza). *Пособія*: F. S. Dmochowski, Wiadomość o życiu i pismach F. D. Kniaźnina (въ началѣ I-го тома изданія 1828 года); Aër (Adam Rzążewski) Pierwszy romantyk (Przegląd polski, 1882, I 399, и отдѣльно: Краковъ, 1883); F. Suryn, F. D. Kniaźnin (Tygodnik Ilustrowany, 1881, XI 338).

I. Ода къ Гражданину.

(Odą do Obywatela).

Tę boską lutnię ilekroć mam w ręku,
Cnocie hołd oddać moim zawsze celem:
Jakże mi słodko, czystego jéj dźwięku
Przed tobą użyć, przed obywatelem!
Któż obywatel? ten, co swemi trudy
Wspiera los braci, choć przeciwność bije,
Któremu wdzięczni rzekną bez obłudy:
„Niech żyje wiecznie, bo dla nas on żyje!“
Który jak drzewo wśród burzy otuli
Skupioną trzodę swych liści ramieniem;
Biegną śpiewając tam pasterze czuli:
Cieszmy się pod tym dobroczynnym cieniem!
Tak, kiedy Polak śmierć zyskiem poczytał
I chlubę z placu przynosił na czele,
Orszak płci lubéj z dziatkami go witał:
„Toć nasi zbawce! to obywatele!“
Jak złoty kruszec zakradł się do rady,
Spojrzała chciwość na własny użytek;
Krok się ośmielił uczynić do zdrady,
Pchnęła go duma, a popędził zbytek.
Żądzom podłości raz popuścić liców,
Stęka kraj nędzny, upadają miasta;
Widać chwast lichy, co z żalem dziedziców
Na gruzach wielkiéj budowy porasta.
Daremnie cnota, tór podając chwały,
Roznieci światło i ogniem zapali:

Potrzęśnie głową ród zapamiętały:
„Niech ginie wszystko, byleby my cali!“
Za nic im przykład i ów zapał święty,
Co swoję widzi nagrodę wśród nieba:
Gdzie ziarna sypią, gdzie na lepie nęty,
Ślepa na zgubę pędzi ich potrzeba.
Tak orzeł bystry w górę lot pospiesza,
Kiedy słoneczna twarz jemu zaświeci.
Zdziwi się ptastwa poziomego rzesza,
Ale nikt za nim ku słońcu nie leci.

2. Ода по случаю столѣтней годовщины Вѣнской побѣды 1683 г.

(Oda na stuletnią rocznicę Wiedeńskiego zwycięstwa w r. 1683).

Sto lat ubiegło jak Polaków skronie
Pysznym się laurem dzisiaj zieleniły;
Gdy raz ostatni w jednomyślnym gronie
Chwała z ich sercem połączyła siły;
Że śmiało mogli rzec sąsiedzkiéj dumie:
Niech zna Europa, co wolny lud umie!
Kiedy pod Wiedniem błysnęły miesiące,
Strach był ostatni padł na chrześcijany.
Któż tedy dźwignął mocarstwo ginące?
Gromca niewiernych, Jan z nieba zesłany:
Przyszedł, obaczył i swój lud postawił:
Rozproszył Turków, a Niemce wybawił.
Jeszcze te dęby stoją nad Dnnajem,
Między któremi pohaniec się chował:
Za obcym Polak gdzie obstając krajem,
Krwią nieprzyjaciół wart bystry farbował.
Chociaż ta farba zniknęła w Euxynie,
Ale tych brzegów świadectwo nie zginie.
Stoją te mury, te kościoły dawne,
Co drżały na moc szturmującéj ręki:
Niechaj przypomną to witanie sławne,
Jak huczne niebom śpiewano podzięki;
Kiedy mąż, pełen i męstwa i wiary,
Zdobyte Bogu poświęca sztandary.
Sława naówczas trzymająca z nami
Bronić radziła niewdzięczne sąsiady;
Ponad pysznemi wznosząc się Tatrami,
Śpiewała nasze wspaniałe pradziady;
A na jéj trąbę świat pełen zazdrości
Winszował Polsce męstwa i ludzkości.

ФРАНЦЪ ЗАБЛОЦКІЙ.

(FRANCISZEK ZABŁOCKI).

1754—1821.

Учился въ Межирѣчьѣ Волынскомъ въ школѣ піаристовъ, затѣмъ поступилъ въ военную службу, а послѣ того былъ секретаремъ Эдукаціонной Комиссіи и кн. Чарторыскаго. Въ 1795 г. Заблоцкій отправился въ Римъ и вступилъ въ духовное званіе, а по возвращеніи въ Польшу былъ благочиннымъ въ Горѣ и Конской Волѣ (подъ Новою Александріею). Заблоцкій писалъ комедіи, которыя были изданы п. з.: Dzieła Franciszka Zabłockiego (Варшава, 1829, 6 томовъ, Варшава, 1877, 2 тома, въ Biblioteka najcelniejszych utworów при журналѣ Kłosy). *Пособія*: F. S. Dmochowski, Wiadomość o życiu i pismach Franciszka Zabłockiego (въ началѣ VI-аго тома перваго изъ упомянутыхъ изданій); A. Bełcikowski, F. Zabłocki (Ze studyów nad literaturą polską, стр. 343).

Отрывокъ изъ комедіи „Сарматизмъ.“

(Wyjątek z komedyi „Sarmatyzm“).

Guronos.

Jakem Guronos szlachcic, naddziadów podczaszy,
Wkrótce dam znać Żegocie, że mnie nie zje w kaszy.
Dom mój miałby pierwszeństwo dać jego domowi?
Mnie djabli wezmą, albo tego, kto tak powie!

Skarbimir.

Ależ...

Guronos.

Niech każdy odda co należy komu!
Ja pytam: ta impreza zkąd Żegotów domu?
Kościół, mówią, dla wszystkich... Nie zawsze! nie wszędzie!
Czemuż prosty kanona klechę nie podsiędzie?
Wszystko ma swoje szczeble; jest daléj, jest bliżéj.
Niechże kto wart się wzniesie, kto niewart, niech zniży.
Przecież żona Żegoty, o co z nami zwada,
Zawsze mi moję imość w kościele podsiada.

Skarbimir.

Czyż...

Guronos.

Trzeba, abyśmy się lepiéj zrozumieli.
Co stanowi lustr domów? Dawność parenteli!
Co znowu téj dowodzi? Metryki, herbarze,
Mauzolea. Dość naszych nie w jednéj jest farze.
Daj sobie pracę, czytaj, wszędzie głośna sława
Domowi Guronosów aplauzy przyznawa.
Nie setném, nie tysiącném okażę to licem!

Skarbimir.

Któż wątpi? Jesteś waćpan jak trzeba szlachcicem,
Masz świetne antenaty, jasne ich wywody;
Lecz czyż to do sąsiedzkiéj ma przeszkadzać zgody?
Czemu nie ważyć przyczyn?

Guronos.

To téż to, sąsiedzie!
W tém kozera! Kto z nas krwi świetniejszéj dowiedzie,
Ten pierwszy.

Skarbimir.

Dom waćpana w zacne męże plenny,
Starożytny...

Guronos.

Dodajmy, dom wielki, wojenny,
A co najrzadsza równie z kądzieli, jak z miecza.

Skarbimir.

Wszystko to dawną jego świetność zabezpiecza.

Guronos.

Jeżeli sławne gdzieś tam imię Fabiuszów,
I naszych nam nie mało Tatarzyn wziął uszów;
Nie pomnę w którym roku, lecz rzecz oczywista,
Że w téj klęsce poległo Guronosów trzysta.

Skarbimir.

Słyszałem tyle razy od waćpana...

Guronos.

To mi
Dom! — Szczęściem, został jeden Guronos Bartłomiéj
Gdyż był lactens w kolebce.—Doszedłszy lat pory
(Po naszym Sędziwojów wonczas był dom wtóry,
I już zchodził)—otóż w nim wziął sociam vitae
Dobrosławę Gertrudę Jadwigę Brygidę,
Ostatnią z Sędziwojów herbu Koziéj-głowy,
Aluzya, jak wiemy z kroniki domowéj,
Twardych rogów do Marsa, a koziéj osady
Do dziedzicznéj domowi Sędziwojów swady.

Skarbimir.

I to słyszałem.

Guronos.

Otóż z tego Bartłomieja
I Brygidy, gasnąca dwóch domów nadzieja
Wskrzesiła się na Mieszku, jedynym ich synie,
Który Mieszko, pojąwszy Gryszkę na Myślinie,
Spłodził Andrzeja, Marka, Piotra, Matyasza,
Protazego, Łukasza i Malachiasza,
Z których jeden był tylko sterilis Protazy.

Skarbimir.

Już i o tém słyszałem po tylekroć razy!
Po cóż...?

Guronos.

Aby się tamta dowiedziała strona,
Że dom mój nie wyleciał sroce z pod ogona,
I że żona Żegoty...

Skarbimir.

Może mniéj roztropna.

Guronos.

Z tych Andrzéj, pierworodny, wziął Różę z Konopna.

Skarbimir.

Zacny panie podczaszy, wiem w jakiéj jest cenie,
A w jakiéj być powinno domów pochodzenie;

Wiem, że i wasze w wiekach brały wzrost olbrzymi,
Lecz gdy zdrobniawszy, ledwie że są dojrzałymi,
Gdy nas małych i wielkich nędza dziś przyciska,
Co z tego przodkowania? Rzecz do pośmiewiska!

Guronos.

Mój dom, lecz nie Żegotów. Proszę do kościołów!
Na popis monumentów, grobsztynów, mauzołów!
Proszę do przywilejów!

Skarbimir.

A ja bym chętniejszy
Wziął za sędziego rozum, nad wszystko dawniejszy,
By przez te śmiechu warte domów waszych wojny,
Nie cierpiał cały dotąd powiat nasz spokojny.
Ile kiedy nieszczęściem drobiazg naszéj braci,
Nawykły służyć dumie, co swe zyski płaci,
Nie omieszka, jak nieraz, z małéj dość iskierki,
Wzniecić pożar ogólny, stronnictwa, rozterki.
Przystałożby to na dom waćpana tak stary,
Sławny jassyrem uszu wziętych przez Tatary,
Ażebyś je, wetując w pokoleniu setném,
Równą klęskę gotował swojskim i szlachetnym?

Guronos.

Krwi niczyjéj nie chciałbym przelewać.

Skarbimir.

Lecz przecież...

Guronos.

Próżne mi waszeć jespan terefery pleciesz.
Jeden jest dla Żegoty środek, miéć się skromniéj,
A nie? to ten kord cenzor mores mu przypomni.

Skarbimir.

Więc rada przyjacielska...

Guronos.

Przyjaciel i rada
Ten kord, co, nie jak waćpan, bije, choć nie gada,

Skarbimir

A prawo na napastnych?

Guronos.

O gdyby téż nie te,
Bałamutne te prawa! Bassateremtete!
Do tysiąc set kop dyabłów, albo jeszcze gorzéj...

Skarbimir.

Miałem honor już mówić: Jespan podkomorzy
Tyle się tém zasmuca, wstydzi, gniewa wreszcie...

Guronos.

Czyż dla nas podkomorzy to, co burmistrz w mieście?
Czy mnie na ratusz wsadzi? Szlachcic na zagrodzie...

Skarbimir.

Wiem to, że dawniéj bywał równy wojewodzie.
Ale pan podkomorzy nie imperative,
Lecz jak braterskie radzi, jak serce życzliwe,
Naszym się opiekując szczególniéj powiatem,
Jako jest przodkującym starszym braci bratem.
Pisał do mnie dwa razy, znać w nadzieję łaski
Waszeć jespana dla mnie, bym wszedł w ich niesnaski,
I starał się je zgodzić, dając znać w przypisie,
Że już o tém stolica i wie, i gorszy się.
Wiadomo waszeć panu, jednakże u dworu
Takie burdy...

Guronos.

Burdyż to interes honoru?
To mnie będzie lada kto szarpał? krzywdził? a ja
Mam się przy mężném sercu stroić na mazgaja?

Skarbimir.

Toż to jest rzecz honoru, aby z fraszki lada,
Zbrojno brat brata, sąsiad nachodził sąsiada?
Ażeby chlubne męstwa miał czynić popisy
Przez szczerby drugim dane, albo wzięte krésy?

Guronos.

Otóż te polityzmy, te grzeczności wasze!
Modne rozumowania, sensa!—Na pałasze,
Dobrodzieju! to rozum był w dawnym Sarmacie!
Teraz tylko piszecie pięknie, rozprawiacie,
A gdy przyjdzie krzyżową machnąć kiedy sztuką,
Stary popraw! Studenty, żaki z tą nauką!

ФРАНЦЪ КАРПИНСКІЙ.

(FRANCISZEK KARPIŃSKI).

1741—1825.

Родился 4 октября въ Голосковѣ подъ Станиславовомъ въ Галиціи, учился въ Станиславовѣ и во Львовѣ; затѣмъ Карпинскій былъ секретаремъ кн. Адама Чарторыскаго и наставникомъ молодыхъ магнатовъ: Пузыны и Радзивилла (Доминика); съ 1781 года онъ время отъ времени проживалъ въ Варшавѣ, но получивъ отъ короля въ 1791 году надѣлъ земли въ брестскомъ воеводствѣ, основалъ тамъ хуторъ Карпинъ, гдѣ и провелъ остальную часть жизни. Умеръ 16 сентября 1825 г. *Сочиненія:* Zabawki wierszem i prozą (Львовъ и Варшава, 1783—1786, 7 томовъ); Dzieła wierszem i prozą (Варшава, 1806, 4 тома; Бреславль, 1826, 4 тома; Варшава, 1830, 1 томъ; Лейпцигъ, 1835, 5 томовъ, въ Biblioteka kieszonkowa klasyków polskich J. N. Bobrowicza; Краковъ, 1862, 1 томъ въ 1272 страницъ, въ Biblioteka polska J. K. Turowskiego); Pamiętniki obejmujące epokę czasu od 1741 do 1822 wraz z historyą życia autora, skreśloną przez niego (Познань, 1844, Львовъ, 1849). *Пособія:* A. Korniłowicz, O życiu F. Karpińskiego, K. Brodziński, F. Karpiński (Pisma, томъ I, Варшава, 1830); H. Tarczyński, O życiu F. Karpińskiego (Sprawozdanie gimnazyum Franciszka Józefa we Lwowie 1875 i 6 и отдѣльно); F. Próchnicki, O życiu F. Karpińskiego; A. Bełcikowski, F. Karpiński (Biblioteka Warszawska, 1880, IV 157, Ze studyów nad literaturą polską, стр. 354).

I. Возвращеніе изъ Варшавы въ деревню.

(Powrót z Warszawy na wieś).

Otóż mój dom ubogi! też lepione ściany,
Też okna różnoszybne, piec niepolewany,
I nizka strzecha moja!... Wszystko tak, jak było,
Tylko się ku starości więcéj pochyliło!
Szczęśliwy! kto na małym udziale przebywa,
Spokojny siadł przy stole wiejskiego warzywa.
Z swéj obory ma mięso, z ogrodu jarzynę.
Z domu napój, i wierną przy boku drużynę.
Obym ja był tak dawniéj myślił, oszukany!

I w ukrytym gdzie kącie żył raczéj nieznany:
Gdyby o mnie w powiecie nawet nie wspomniano,
I tylko mię sąsiadem dobrym nazywano!
Bym się żywił z krwawego rąk moich wyrobku.
Żył na świecie bez wieści, umarł bez nagrobku.
Com zyskał? że rzuciwszy ubogie zagrody,
Chciałem nieopatrzony, płynąć przeciw wody?
I widząc na me oczy, jak drudzy tonęli,
Jam sobie myślił: Oni płynąć nie umieli.
Com zyskał na wysokie pańskie pnąc się progi!
Gdzie po śliskich ich stopniach obrażając nogi,
Nic się z moim lepszego nie zrobiło stanem,
Prócz marnego wspomnienia, że gadałem z panem.
Kiedy mię ojciec stary żegnał przy swym zgonie:
„Idź, mówił, synu na świat; w jakiéj będziesz stronie,
Pamiętaj, że na prawdzie nikt nie traci:
Zostawiam cię ubogim, prawda cię zbogaci.“
Słuchałem cię, ojcze mój, goszcząc między pany;
Takem pisał, lub mówił, jak był przekonany.
Nie brałem sobie za cel ludzkie głosić winy,
A jeślim kogo chwalił, nigdy bez przyczyny.
Cóżem zyskał pochlebstwem nie służąc nikomu?
Otom wrócił uboższym, niż powrócił z domu.
Nie przeto święta cnoto porzucić cię trzeba,
Że wieku dzisiejszego nic nie dajesz chleba;
Choćby mi jeszcze wolniéj miało szczęście pociec,
Bo i z prawdą pięknie jest, i tak kazał ociec.
Trzeba wyznać, jak było, że mi coś dawano:
Ale wszystkie godziny życia kupić chciano,
Żebym wieczny niewolnik nosił jarzmo czyje,
Żył cały komuś, a sam zapomniał, że żyje;
A wreszcie mi nadzieją szafowano szczodrze;
Nikomu źle nie zrobił, ani mnie nikt dobrze,
Nadziejo! czyż ja ciebie w złotéj chciał miéć szacie,
Żeby oczy pospólstwo obracało na cię?
Żebym słynął majątkiem? drugimi pomiatał!
Nie o tom ja pod drzwiami fortuny kołatał.
Jedna wioska do śmierci, jeden dom wygodny,
Gdziebym jadł nie z wymysłem, ale wstał nie głodny;
Gdziebym się nie usuwał nikomu do zgonu,
Swym pługiem zoranego pilnował zagonu,
Spokojny będąc na tém, co stan mierny niesie,
Stałbym sobie na dole, niech kto inszy pnie się.
W tym zamiarze praca mię całe życie tłoczy;
Nad książkami straciłem i zdrowie, i oczy:
Nad książkami, które ja, co gębie odjąłem,
Może zbytecznym na mnie nakładem ściągnąłem.
Cóż mi książki oddały? Jak niewierna niwa,
Co zgubiła nadzieję rolnikowi żniwa;

Po wieku mego wiosny niewróconéj szkodzie,
Nachylony ku ziemie, zostałem o głodzie.
Za lat Symonidesów albo Kochanowskich,
Może znalazłbym sobie Zamoyskich, Myszkowskich,
Przy którychbym wygodnie wieku mego użył,
I pismem pożytecznem narodowi służył.
Dziś, zabierz mi kto księgi, ten sprzęt nieszczęśliwy,
Do których mię przywiązał nałóg uporczywy;
I co mi będzie lepiéj w ubóstwie usłużne,
Zamieniaj na motyki, i żelaza płużne.
Porzucę nad pismami myśli kłopotliwe;
A serce niech mi tylko zostanie dotkliwe,
Żebym się mógł nad losem biedniejszych litować,
I przy pracy miał sposób bliźniego ratować.
Maryo! siostro moja, jakżeś się kwapiła!
Prawieś wraz z mym powrotem i ty tu przybyła!
Czego stojąc w tym kącie z twarzą wyniszczoną,
Otoczona dziatkami nieszczęśliwa żono,
Poglądasz mi na ręce, rychło jakim datkiem,
Wesprę cię już goniącą majątku ostatkiem.
Nędza was jak popadła, tak statecznie gniecie!
I tyś także jak widzę, prawdą szła na świecie.
Opłakana rodzino! Wy myślicie ślepi:
„On był między panami, i nam będzie lepiéj.“
Byłem, i byłbym pewnie panom na coś zdatny;
To wiem, a tego nie wiem, za com niepopłatny.
Stało się! nie mam swojéj, kopmy cudzą grzędę,
Podeprzéć tę lepiankę, jeszcze w niéj przebędę.

2. Къ Юстинѣ.

(Do Justyny).

Już tyle razy słońce wracało,
I blaskiem swoim dzień szczyci;
A memu światłu cóż to się stało,
Że mi dotychczas nie świeci?
Już się i zboże do góry wzbiło
I ledwie nie kłos chce wydać;
Całe się pole zazieleniło
Mojéj pszenicy nie widać!
Już słowik w sadzie zaczął swe pieśni,
Gaj mu się cały odzywa;
Kłócą powietrze ptaszkowie leśni,
A mój mi ptaszek nie śpiewa!
Już tyle kwiatków ziemia wydała
Po onegdajszéj powodzi;
W różne się barwy łąka przybrała;
A mój mi kwiatek nie schodzi!

O wiosno! pókiż będę cię prosił,
Gospodarz zewsząd stroskany?
Jużem dość ziemię łzami urosił:
Wróć mi urodzaj kochany.

3. Пѣсня нищаго изъ Сокаля.

(Pieśń dziada sokalskiego).

Śladem bieda przyszła, śladem!
Za zbytkami, za nieładem.
Długo nad granicą stała,
Wolności się dotknąć bała,
Wolności się dotknąć bała,
Bo ją dawno szanowała.
Wolności, niebieskie dziecko!
Ułowiono cię zdradziecko.
W klatkę cię mocno zamknięto,
Bujnych skrzydełek przycięto.
Przedtém u jednego stołu
Król z poddanym jadł pospołu,
Jak ojciec dzieci przyjmował,
Jak swych przyjaciół częstował.
Dziś mu u stołu klękają,
Kości z psiętami zbierają.
Głowę, kiedyś w kraju drogą,
Służka pański trącał nogą!...
Pochlebcy go otaczają,
Palcem biednego tykają:
Ot, mówią, kości polizuje,
Dawnéj wolności żałuję.

СТАНИСЛАВЪ СТАШИЦЪ.

(STANISŁAW STASZIC).

1755—1826.

Родился въ Пилѣ въ Великой Польшѣ; высшее образованіе получилъ въ Германіи и Франціи, затѣмъ посѣтилъ Италію и Швейцарію, а по возвращеніи въ Польшу былъ наставникомъ сыновей Андрея Замойскаго, по смерти котораго еще разъ предпринялъ поѣздку за границу. Вернувшись на родину, Сташицъ вступилъ въ духовное званіе, купилъ грубешовское староство и освободилъ въ немъ 4000 крестьянъ отъ крѣпостной зависимости. Въ 1808 г. Сташицъ былъ избранъ предсѣдателемъ Варшавскаго Общества Любителей Наукъ, назначенъ государственнымъ референдаріемъ, въ 1824 статсъ министромъ (minister stanu), съ правомъ засѣдать въ Административномъ Совѣтѣ (Rada Administracyjna). *Сочиненія*: Uwagi nad życiem Jana Zamoyskiego (Варшава, 1785); (Przestrogi dla Polski (Варш. 1790); O statystyce Polski (Варш. 1870); Do sejmu (Варш. 1809); O równowadze Europy (Варш. 1813); Ostatnie do współrodaków słowo (Варш. 1814); O ortografii (Варш. 1814); O ziemiorodstwie gór (Варш. 1805); O ziemiorodstwie

Karpatów i innych gór i równin (Варш. 1815); O środkach usposobienia żydów, tak aby się stali użytecznymi wszelkiemu społeczeństwu i krajowi, w którym mieszkają (безъ указанія мѣста и года изданія); Dzieła Stanisława Staszica (Варшава, 1817—1831, 9 томовъ). *Пособія*: W. Zawadzki, Stanisław Staszic, szkic biograficzny (Львовъ, 1860); J. Wojewódzki, Stanisław Wawrzyniec Staszic, jako założyciel Towarzystwa rolniczego Hrubieszowskiego i jako autor „Ziemiorodztwa“ założyciel górnictwa krajowego (Encyklopedya rolnictwa, томъ V и отдѣльно); M. Glücksberg, Stanisław Staszic, studyum (Niwa, 1875, VII 346).

Отрывокъ изъ „Замѣтокъ о жизни Яна Замойскаго.“

(Ustęp z „Uwag nad życiem Jana Zamoyskiego“).

Każda edukacya krajowa tylko się pod strażą rządu utrzymuje. Francya ma złą edukacyą publiczną, bo jéj rozrządzenie, samym tylko akademikom powierzone, nie zatrudnia rządu krajowego.

Polska przez ustanowienie komisyi edukacyjnéj téj wady unikła. Niech tylko czuły naród pracę, cnotę i prawdziwą, bo nie płatną, ojczyzny miłość zasiadających w téj komisyi obywatelów bierze za przykład i z wdzięcznością uwielbia. Tych mężów szczęśliwsza od nas potomność, jako pierwszych swojéj szczęśliwości stworzycielów, z uszanowaniem czcić i wspominać będzie.

Do téj komisyi nie tylko edukacya publiczna, ale téż edukacya domowa należéć powinna.

Obywatel tylko nauczyciela takiego do chowania swoich dzieci przyjmować może, który od komisyi swojéj zdatności zaświadczenie ukaże. Gdyż zwracam się do natury człowieka: on tak czyni, jak myśli. A przeto obywatele, jedne wyobrażenia, jedne myśli mający, zgodnie żyć i jedno czynić będą. Przeto komisya tak znać powinna każdego człowieka edukacyą obywatela podejmującego, aby osądziła, czyli on sam umie, te początki i zna te prawdy, które dobry obywatel Polak umiéć powinien.

Ta to nieostrożność, to bez braku przyjmowanie cudzoziemców, Francuzi najwięcéj temu winni, że Polacy swój kraj tak mało kochają.

Ci z natury, a osobliwie u nas, lekcy ludzie szydząc, z prostéj szczerości, naśmiewając się z wszystkiego w Polsce, już dziecięciu ohydzili tę rzeczpospolitą, do któréj na obywatela wychować je mieli. Ojcowie, kochający dzieci wasze, tu mię posłuchać raczcie. Bez uprzedzenia, bez osobistości, jedynie jako Polak tkliwy na los dzieci waszych, opowiem uwagę, którą uczyniłem w Francyi.

Nie wspominam tu o francuzkich awanturnikach a o polskich nauczycielach, bo łatwo się każdy domyśli, z któréj są szkoły. Ale o tych przestrzegam, w których imię Francuza Polaków uwodzi i za ludzi uczonych przyjmować nieuków dozwala; którzy w saméj rzeczy są częścią poczciwi Francuzi, ale prawie wszyscy nie dosyć rozumni guwernerowie.

Edukacya publiczna jest bezporównania gorszą w Francyi, jak w Polsce. Uczniowie z jéj kolegiów wyszli, na dwie części się dzielą. Jedna część ludzi przymiotów doskonalszych, przy akademiach, to jest przy zgromadzeniach ludzi uczonych mieści się i doskonali i w Francyi

zostaje. Z drugiéj części jedni idą na pismaków ulicznych, drudzy, same braki, wyjeżdżają do Ameryki, do Moskwy i do Polski. Ci to są ludzie, którzy dla małych przymiotów w Francyi wyżywienia zarobić nie mogąc, do Polski, kraj i wasze dzieci kazić przychodzą. Polacy, już dzisiaj w swoim kraju ludzi nierównie doskonalszych macie, o których obyczajach przynajmiéj więcéj być przekonani możecie. Ci jeżeli waszych synów mędrszymi nie uczynią, to ich przynajmniéj nie zespują.

Komisya edukacyjna powinna miéć władzę bronienia, aby dla jakiego przesądu obywatele nie wysyłali swoje dzieci na edukacyą do kraju obcego.....

Najmędrsza edukacya krajowa będzie bezskuteczną, jeżeli komisya edukacyjna lub inna magistratura téj władzy miéć nie będzie, aby nikomu bez jéj pozwolenia odwiedzać cudzych krajów wolno nie było. Bez takowego urządzenia młodzież, jeszcze w obywatelskim duchu nie ugruntowana, jeszcze w swym sposobie myślenia niestała, wyjeżdżając za granicę prędko się da ułudzić tamecznym zwyczajom i właściwym tych krajów wygodom. Tak obywatel powróci z myślami francuskiemi do Polski, w któréj koniecznie żyć i czynić powinien po polsku.

To odwiedzanie cudzych krajów, już teraz namiętnością Polaków stało się. Każdy je gani, a każdy za granicą tęskni. Przecież nieszczęsne tych wędrówek skutki, jużby nas upamiętać powinny. One odmieniły nasze ciało i suknie; dały nam inszą duszę i obyczaje. Tak, choć już nie jesteśmy Polakami, jeszcze się dziwujemy, dla czego nam ziemię cudzoziemiec wydziera.

Po wynalezieniu drukarni, zwiedzanie cudzych, krajów z przyczyny edukacyi jest mniéj potrzebne. Zawsze tylko dwóm gatunkom ludzi użyteczne być mogło: Dzieciom, które w swym kraju edukacyi miéć nie mogąc byłyby oddaue pod strażą do szkół zagranicznych. Filozofom, którzy już w wiadomościach swojego kraju biegli, wyjeżdżaliby do państw zagranicznych, gdzie najbardziéj kwitną nauki, dla gruntowniejszego wydoskonalenia się w dawnych, i dla nabrania przez uwagi i przez doświadczenie wiadomości nowych. W rządzie republikańskim dzieciom wyjeżdżać do monarchiów nigdy, do rzeczypospolitéj rzadko zezwalać potrzeba. Tam filozofowie tylko odwiedzać cudze państwa miéć wolność powinni. Tylko ten jeden gatunek ludzi do ojczyzny z użytkiem powraca. Polacy ledwie nie wszyscy, bo nawet kobiety, po cudzych krajach biegają. Przecież upewniam, iż nie życzą sobie mężowie, aby filozofkami żony bywały.

Chciałbym, aby komisya edukacyjna, w pozwalaniu odwiedzeń cudzych krajów, miała za prawo tę myśl wielkiego obywatela Jana Zamoyskiego, który w swoim testamencie, przy rozrządzaniu edukacyi syna swojego upomina opiekunów, aby po skończonéj edukacyi w roku dziewiętnastym, nie dozwalali synowi jego za granicę wyjeżdżać, dopókąd przez służbę w wojsku polskiém, przez jedno i drugie popisanie się w bitwach przeciwko nieprzyjaciołom rzeczypospolitéj, nie ukaże dowodów swojéj cnoty, nie przywyknie do pracy, i nie zmocni obywatelskiego ducha.

Niechaj nikomu za granicę wyjeżdżać nie pozwala, dopókąd w ju, albo w służbie wojskowéj, albo w służbie cywilnéj, kilka przebędzie.

Dotychczas mówiłem o edukacyi szkolnéj, która się zazwyczaj kończy w wieku dla człowieka najniebezpieczniejszym, w siedemnastym lub w osiemnastym roku.

Wszystkie edukacyi staranności przepadły, jeżeli młodzież już w tym roku wychodzić będzie na wolność. Po skończonéj edukacyi szkolniczéj, zaczynać się powinna edukacya obywatelska, w któréjby kawaler młody to wykonywał, czego się uczył. Tam dawać będzie swojego stanu, cnót i przymiotów dowody. Nazwałbym tę szkołę nowicyatem obywatelskim.

W téj rzeczypospolitéj, gdzie młodzież edukacyą szkolną zakończywszy, nie znajdzie dla siebie takowéj obywatelskiéj szkoły, chociażby edukacya krajowa najlepsza była, najcnotliwsze dzieci chowała, przecież dobrzy obywatele będą rzadcy. Jeden, osiemnasty lub dziewiętnasty rok na próżnowaniu stracony, wszystkie zdrowe początki, całą przeszłéj edukacyi pracę skazić i zepsuć potrafi.

Wiele rodziców w Polsce na swych dzieciach tych lat niebezpieczeństwa doznają. Mówię w Polsce, bo w tymże kraju młodzież żadnéj nie ma zabawy, gdyż nie ma stanu żołnierskiego. W wszystkich innych państwach, popędliwsze wieku młodego namiętności służba wojskowa powściąga. U nas w osiemnastym roku młodzieniec tylko księdzem zostać, albo do kancelaryi chodzić, albo wałęsać się musi. Już rzadko kto chce nosić rewerendę albo kapicę. Do kancelaryi oddawać dzieci słusznie lękają się rodzice. U nas kancelarye są najpierwszą zgubą młodzieży. W naszych miastach grodowych, kto po nocach burdy stroi, kto po ulicach hałasy robi?—kancelarzysta. Przecież kancelarye przy innym porządku, mogłyby dla naszéj młodzieży stać się bardzo użyteczne.

Dozór młodzieży w kancelaryach, jeszczeby do komisyi edukacyjnéj należéć powinien. Niech regenci susceptanci przesyłają komisyi edukacyjnéj każde trzy miesięce opisy pracy, sposobu życia i doskonałości młodzieży, w ich kancelaryach najdującéj się.

Lecz wracam się do potrzeby szkoły obywatelskiéj. W wszystkich naszych komisyach od ich postawy aż dotychczas, zasiada nieodmiennie około sto jednakich obywatelów, którzy nieodstępnie służąc Warszawie dla pensyi przez różne obroty z jednéj komisyi do drugiéj nieustanną procesyą obchodzą. Sejmy i sejmiki tego nieporządku poprawić nie mogą. Bo prócz tych intrygantów, niemasz po województwach obywateló w, potrzebne komisarzom wiadomości mających. Tych w szkole obywatelskiéj nabywać powinni.

Rzeczpospolita najłatwiéj i bez kosztu tę szkołę stanowi, gdy pozwoli, aby pewna liczba młodych asesorów niepłatnych z głosem poradnym, zasiadać mogła w każdym sądzie, w każdéj magistraturze i w każdéj a osobliwie w téj komisyi skarbowéj, która przez lat kilka narodowi polskiemu honor czyniła. Bez odbycia téj szkoły, niechaj przez prawo żadna młodemu droga do urzędów otwartą nie będzie.

Nie wspominam o edukacyi kobiet, które przecież pierwsze myśli, pierwsze wychowanie nam dają, które tyle w naszą duszę, w nasze rządy tyle w szczęśliwość mężczyzn wpływają. Nie wspominam o artykule w [illegible] wagi w edukacyi krajowéj, gdyż dotychczas o wychowaniu téj płci Jedna [illegible]ie zamyślono się nawet. Tylko z téj przyczyny, aby matki nie przy zgu[illegible] obyczaje krajowego wychowania psuły, aby swych synów,

a przyszłych obywateli, edukacyi nie szkodziły, aby nie odstręczały Polaków od kraju własnego, ostrzegam, iż koniecznie takie prawo napisać potrzeba: Że jak każdemu obywatelowi obcych krajów odwiedzać nie powinno być wolno, dopókąd bądź w służbie wojskowéj, bądź w jakiéj innéj magistraturze, nie da przez lat pewną liczbę swojéj cnoty dowodu, — tak żadna kobieta do cudzych krajów wyjeżdżać nie będzie mogła, dopókąd nie wyda dobrych obywatelów swojéj ojczyznie, dopókąd się edukacya jéj dzieci nie skończy.

АЛОИСІЙ ФЕЛИНСКІЙ.

(ALOJZY FELIŃSKI).

1771—1820.

Родился въ Луцкѣ, учился во Владимирѣ Волынскомъ. Ѳаддей Чацкій въ 1789 г. взялъ его въ Варшаву въ качествѣ помощника въ своихъ ученыхъ трудахъ. Въ 1791 г. Фелинскій былъ наставникомъ Яна Тарновскаго, въ 1794 г. секретаремъ Косціюшки. Затѣмъ онъ жилъ въ деревнѣ Оссово въ Полѣсьѣ, а въ 1819 былъ назначенъ директоромъ кременецкаго лицея и преподавателемъ польской литературы. *Сочиненія*: Pisma własne i przekładania wierszem (Варшава, 1816 i 1821, 2 тома); Dzieła Alojzego Felińskiego (Бреславль, 1840, 2 тома). *Пособія*: Żywot A. Felińskiego (въ началѣ I-го тома послѣдняго изданія); A. Osiński, Mowa, gdy A. Feliński obejmował rząd liceum wołyńskiego; K. Kantecki, Dwaj Krzemieńczanie.

Отрывокъ изъ трагедіи „Варвара Радзивиллъ.“

(Ustęp z tragedyi „Barbara Radziwiłłówna“).

Boratyński.

Królu! w nas dzisiaj widzisz dwa ludy potężne;
Które długo rządzone przez twe przodki mężne,
Pod nimi się złączyły, wsławiły i wzrosły,
Ojca i dziadów cnoty na tron cię wyniosły!
Im ojczyzna, ojczyznie ty winieneś wdzięczność;
Odpłacić się jéj teraz masz Auguście zręczność.
W jéj imieniu, od ciebie domagać się śmiemy
Ofiary, któréj wielkość sami czuć umiemy.
Lecz ofiara potrzebna do szczęścia narodu,
Nigdy trudną nie była dla Jagiełłów rodu.
Pojąłeś, Królu! żonę bez woli senatu,
Ze szkodą państwa, z ujmą twego majestatu;
Ślub twój znieważa świętą ustaw naszych księgę;
Przysięga męża, gwałci monarchy przysięgę;
Wykonałeś ją pierwéj Polsce niż Barbarze,
Téj dom twój, tamtéj były świadkami ołtarze.

W obliczu świata wszyscy królowie są braćmi,
Związek z poddanką świetność tronu twego zaćmi.
Przodkowie twój ród wznieśli, tyż go masz poniżać?
Księżniczce, któraś wybrał, nie chcemy ubliżać,
Szanujemy ją: warta być w rzędzie królowych,
Gdyby berło nagrodą było cnót domowych;
Dość już mają zaszczytu jéj cnoty, jéj wdzięki,
Kiedy ją godną twojéj osądziłeś ręki.
Tłum niewiast, co błyszczały i błyszczą koroną,
Pochłonęły w niepamięć wieki i pochłoną.
Te zawsze będą celem wdzięczności i chwały,
Które się dla ojczyzny poświęcać umiały.
Niechaj Barbara w szczupłém ich mieści się gronie,
Niechaj od tronu wyższa, nie będąc na tronie,
Z żonami królów z cnotą idzie na wyścigi,
Niech zrówna, bo przewyższyć nie zdoła Jadwigi,
Co kochając Wilhelma, Wilhelmowi miła,
Miłością Polski miłość ku niemu zgasiła.
Chlubnie to jest królową być z obywatelki,
Chlubnie z królem się łączyć. Tenby zaszczyt wielki
Spadł i na rody nasze z panowań kolei;
Lecz my się téj pochlebnéj zrzekamy nadziei,
Jak władzy wybierania królów wpośród siebie:
Duma winna ustąpić narodu potrzebie,
Przewidujem, że związki monarchy z poddaną
Pospolitéj się rzeczy niebezpieczne staną.
W Polsce równymi wszyscy są obywatele;
Sam król, od wszystkich wyższy, jest na rządu czele,
Sam ocenia zasługę i sam ją nadgradza:
Bezstronną być powinna rządzącego władza.
Dom szczęśliwy, z którego król wybierze żonę,
Szalę nagród przeważy wkrótce na swą stronę.
Syt bogactw i dostojeństw, do berła się zbliży,
Wywyższy się i wszystkich tém samém poniży.
A daléj, ten co dzielił z królem panowanie,
Tron posiędzie, lub strasznym tronowi się stanie.
Nie dość na tém, następcy pójdą w twoje ślady:
Pochopne panującym są złego przykłady.
Nad wskazane potrzebą kraju, smutne śluby,
Każdy przeniesie związek sercu swemu luby.
Nie straciż wielkiéj wówczas ojczyzna podpory,
Pokrewieństwa swych rządzców z postronnemi dwory?
Elżbieta, babka twoja, matka królów pięciu,
W najważniejszém wspierając męża przedsięwzięciu,
Kiedy poskramiał zakon ziem i krwi łakomy,
Odwróciła grożące Polsce Wiednia gromy,
Helena, uczestniczka Aleksandra tronu,
Wstrzymała oręż Moskwy aż do męża zgonu.
Jakież dla nas Barbara ubezpieczy ściany?
W którejże głos jéj będzie stolicy słyszany?

Na ziemi naszéj imię jéj powtórzy zawiść,
Może litość, a może wśród niezgód nienawiść.
Wiela ważnych nie dotkną przyczyn moje usta.
Na cóż mam się rozszerzać? mówię do Augusta.
Sercu twojemu dosyć jednego powodu.
Że te związki miłemi nie są dla narodu.
Ów, co przewyższył cnotą bohaterów gminnych,
Co jest wzorem dla ciebie, rozpaczą dla innych,
Tytus, czemu od tronu, od siebie oddalił
Tę, przed którą zdumiony wschód kadzidła palił,
Tę, którą sam ubóstwiał, któréj sercem władał?...
Bał się, żeby miłości Rzymu nie postradał,
Rzymu, co z próżnéj dumy, może z uprzedzenia,
W Berenice nie cierpiał królowéj imienia.
Toż osładzając swoje samowładne rządy,
Pan świata, płonne Rzymian szanował przesądy.
A tyż, wolnego ludu król, wolnie obrany,
Mniéj chcesz, mniéj masz potrzeby być od nas kochany?
Czyż myślisz niszcząc wolność, gardząc ustawami,
Podbić kraj i żelazne berło wznieść nad nami?
Bądź raczéj, idąc torem przodków nieomylnym,
Naszą miłością wielkim, naszą mocą silnym,
I spraw, twą władzę ważąc na praw naszych szali,
Abyśmy się nie ciebie, lecz o ciebie bali.

(*Klękając*)

Nigdy przed obcą władzą, przed mieczem tyrana,
Nie ugięły się wolnych Polaków kolana.
Dzisiaj błagamy ciebie, ojcze naszéj ziemi.
Za tobą, za twym rodem, za dziećmi naszemi,
W imię twych dziadów, których pamięć tak nam droga,
W imię twojego ojca, w imię twego Boga,
Co z małych wzniósł początków Polskę tak wysoko,
I dotąd na nią zwraca opiekuńcze oko;
Zgaś miłość, być mogącą strasznych burz powodem,
Zerwij związek z kobietą, a wzmocnij z narodem,
Niech Polska, niech świat cały, niech potomność mówi:
„Tak miłymi poddani byli Augustowi,
„Że się dla nich nie wahał uczynić ofiary,
„Z najdroższych uczuć serca, nawet z łez Barbary.“

ЯНЪ ПАВЕЛЪ ВОРОНИЧЪ.

(JAN PAWEŁ WORONICZ).

1757—1829.

Родился на Волыни; въ ранней юности онъ поступилъ въ орденъ іезуитовъ, а послѣ уничтоженія его перешелъ въ ряды бѣлаго духовенства и жилъ въ Варшавѣ. Воронычъ впослѣдствіи былъ благочиннымъ въ Лиѣ, затѣмъ въ Казимирѣ, наконецъ въ Повсинѣ.

Въ 1815 г. онъ былъ назначенъ краковскимъ епископомъ, затѣмъ варшавскимъ архіепископомъ. *Сочиненія*: Assarmot, syn Jeklena, narodów sarmackich patryarcha r. 1821, zarazem Hymn do Boga, tudzież Świątynia Sybilli (Львовъ, 1818); Kazania (2 тома, Краковъ, 1829 и др.); Pisma Jana Pawła Woronicza (Краковъ, 1832, 6 томовъ); Dzieła poetyczne wierszem i prozą (Лейпцигъ, 1853, 3 тома, въ Biblioteka kieszonkowa klasyków polskich J. N. Bobrowicza). *Пособія*: Kazania i mowy z powodu uroczystego pogrzebu śp. J. P. Woronicza (Краковъ, 1830); J. I. Kraszewski, Jan Paweł Woronicz (Tygodnik Illustrowany, 1860, II 613); H. Biegeleisen, Nieznana epopeja J. P. Woronicza p. t. Jagiellonida (Kłosy, 1883, Nr. 926—929); A. Czartoryski, Pochwała J. P. Woronicza (Puławy, 1830); L. Siemieński, J. P. Woronicz (Dzieła, V 168); R. Ottman, J. P. Woronicz (Przegląd polski, 1883, II 130).

Отрывокъ изъ поэмы „Храмъ Сибиллы.“

(Ustęp z poematu „Świątynia Sybilli“).

Jak komety, tak wielkich ludzi wieki rodzą;
Razem świat zadziwiają i razem zachodzą.
Nie długoś nas ucieszył blaskiem twym Stefanie,
Znowu do nas powraca płacz i narzekanie —
Jak w domu, gdzie gospodarz rządzi pożyczany;
Jeden odszedł, a z drugim nowe idą zmiany.
Oto pismo królowéj, wdowich łez pamiątka,
Dochowana w ustroniu świętém tego kątka;
Gdzie jak druga Kassandra wieszczym duchem tchniona,
W niedociekłéj przyszłości toniach zagłębiona,
Okropnego coś widząc od węgłów ościennych,
Lęka się z nimi związków dla swéj Troi zmiennych;
I was bracia odwodzi, prosi i zaklina,
Wdzięczną pamięć Jagiełłów i krew przypomina,
Któréj kropla w gotyckie trony przeniesiona
Jeszcze was do bratniego chce przytulić łona.
Przybywasz więc Zygmuncie! sławnych Wazów plemię,
Na tę w działa i ludzi wielkich żyzną ziemię.
Żaden wiek tylu razem rycerzów nie zrodził:
Byś im tylko zbawiennie do sławy przewodził.
Na ich czele Chodkiewicz, drugi Alcyd w boju
Niepożyty trudami, syt laurów i znoju,
Już oto z twoim stryjem srogie walki zwodzi
Że cię wyzuł z dziedzictwa i twój grunt nachodzi.
Patrz, jako te najezdne i zmiennicze roty
Nierozwinione przed nim unoszą namioty.
On po całych Inflanciech jako piorun lata,
I zamki im wydziera i obozy zmiata;
I zdobycze odzyskawszy po Kircholmskiéj bitwie,
Ściganych aż do morza roztrąca w gonitwie.
Których zaś mściwym mieczem nie dosięga zbliska,
Wyrwanemi skałami na ich nawy ciska.
A kiedy od najazdu północ tak ocala,
Druga go od południa potęga przywala.
Dumny Osman z pół świata zgromadzonym ludem,
Chcąc uczcić Mahometa godnym siebie cudem,

Umyślił chrześcijaństwo jednym znieść zamachem,
A wprzód jego przedmurze pochłonąć przestrachem.
Jako więc lew Libijski, król zwierząt narodu,
Nawykając do przyszłych rozbojów za młodu,
Pan nieodporny każdéj zoczonéj zdobyczy,
Chciwą połowu trąbą po pustyniach ryczy;
Pryska z nozdrzów srogością, ogień z oczu wściekłych,
Pląszcze ciepłą posoką trupów nieociekłych;
Niezalęknionym karkiem jeży złote grzywy,
Miota piasek, ogonem budząc krok leniwy;
Wszystkie puszcze i knieje przelot jego znają,
Przyczajone zwierzęta resztę tchu ziewają:
Z równym gniewem i dumą pojrzał Osman młody
Na niepodległe berłu swojemu narody.
Krzyknął na zbladłych muftych, baszów i wezyrów,
By ciągać pod chorągiew prorocką emirów
I z nimi pokolenia wszystkie Izmaela,
Na zagładę wspólnego ich nieprzyjaciela.
Zachwiały się meczety Mekki i Medyny,
Zwołując z końców ziemi różnobarwe gminy.
Wnet od brzegów Araxu, Tygru i Eufratu
I z piasków Afrykańskich i z gór Araratu,
Spędzonych ludów roje przerodziły ziemię
W groźne mieczów, zawojów i buńczuków brzemię.
Już się w stepy Chocimskie ta powódź rozlała —
Jęknęło chrześcijaństwo, Europa zadrżała.
W tobie świat, Chodkiewiczu! losy swe położył,
Którego nieprzyjaciel żaden nie zatrwożył —
Biegnie starzec trudami i wiekiem zdyszony;
A wyższym z nieba duchem i męztwem natchniony,
Tego lwa nadętego przemysłem ugodził,
Rozdarł paszczę, z przestrachu ziemię oswobodził;
I w zgonie napełniwszy sławą świat szeroki,
Zdartą lwią skórą okrył swe pamiętne zwłoki.

ЛЮДОВИКЪ ОСИНСКІЙ.

(LUDWIK OSIŃSKI).

1775—1838.

Родился въ Конкѣ (сѣдлецкой губерніи), воспитывался въ школѣ піаристовъ въ Радомѣ. Въ эпоху Варшавскаго княжества Осинскій былъ секретаремъ въ министерствѣ юстиціи, въ кассаціонномъ департаментѣ. Въ 1818 г. онъ былъ назначенъ профессоромъ исторіи польской литературы въ варшавскомъ университетѣ и кромѣ того исправлялъ должность секретаря Общества Любителей Наукъ и директора варшавскаго театра. *Сочиненія*: Andromeda, drama liryczne (Варшава, 1808); Pamiętnik

Warszawski (Варшава, 1809—1810); Oda na powrót zwycięzkiego wojska polskiego do stolicy (Варшава, 1809); Zbiór zabawek wierszem (Варшава, 1808); Dzieła Ludwika Osińskiego (Варшава, 1861, 4 тома). *Пособія:* A. E. Koźmian, Ludwik Osiński, ustęp ze wspomnień (Przegląd poznański, 1858, и отдѣльно); K. Wł. Wojcicki, Ostatni klasyk (Biblioteka Warszawska, 1872, I 157).

I. Ода въ честь Коперника.

(Oda na cześć Kopernika).

I.

Najwyższy zakres śmiertelnika chwały,
Wydarte niebu tajniki stworzenia;
Olimpu godne przedsiębiorą pienia:
Ty, Uranijo, wspieraj lot zbyt śmiały.
Niestała ludzi znana mi potęga,
Ani się nad jéj wielkością zdumiewam,
Wyższych myśl moja obrazów dosięga:
Świat mym zawodem, Kopernika śpiewam.

II.

Po jego śladach, wolen ziemskiéj trwogi,
Odwiedzam ciał niebieskich nieomylne drogi,
Mierzę wielkość natury; w przestrzeni wiszące,
Ręką Stwórcy rzucone, śledzę brył tysiące,
Jak się unoszą, toczą, przyciągają, krążą,
I do jednego celu zgodnym biegiem dążą.
Tam wreszcie dojdę, gdzie potężne Bóstwo,
Wszystko na swojéj utrzymując straży,
Niezliczone światów mnóstwo,
Na łonie wszechmocności piastuje i waży.

III.

Zuchwałe ludzi i znikome plemię,
Proch dumą wzniesion, chciał władać na niebie;
Za cel natury poczytał swą ziemię,
I resztę światów przeznaczył dla siebie.
O jakże mylne śmiertelników sądy!
Dzikie marzenia wiek do wieków składał;
Człowiek tam niknął i mędrzec upadał,
Kędy się boskie zaczynają rządy.
„Próżnoż się mamy na ten zamiar silić?
Wszakże, o Boże! twa wielkość prawdziwa
W ogromie niebios przebywa:
Pozwól tę świętą zasłonę uchylić!
Godniśmy cudów twoich: ta istota drobna,
Kiedy w niéj duch twój działa, tobie jest podobna!...

Tak mówił człowiek, nie mając nadziei
Poznać, co przed nim noc zazdrosna kryła,
Aż w długiéj czasów kolei
Powstał Kopernik... ciemność ustąpiła.

IV.

Jak słowo Wszechmocnego, życia, śmierci źródło,
Dzieląc zmieszane żywiołów zarody,
Z łona zamętu, cały świat wywiodło,
Wielkie dzieło porządku, jedności i zgody:
Tak stuwiekowéj nocy rozpędzając cienie,
Kopernik iskrę niebieską rozniecił:
Odróżnił boską prawdę i złudzenie,
Zwyciężył przepaść i ziemię oświecił.

V.

Noc była, księżyc toczył swój wóz złoty,
Człowiek w śnie lubym z troski się wyzuwał,
Spoczynkiem tchnęły ziemiańskie istoty:
Bliższy niebianów sam Kopernik czuwał.
Uciszone Baltyku przyjęły go brzegi;
Tam zważał układ świata, mierzył planet biegi.
Nigdy go tak nie zajął ten widok wspaniały,
Zdało się, że ogląda miejsca swojéj chwały.
Jaka myśl! jakie czucie! w Kopernika duszy!
Jeden przelot rozumu błędy wieków kruszy.
O nagła zmiano! czy moc przyrodzenia
Cuda mu swoje objawia?...
Czy się porządek niebios na nowo odmienia?
Czy to człowiek zgaduje, czy sam Bóg przemawia?
Światłem jaśnieje szyk wiecznéj budowy,
Czego nikt nie mógł dociec, staje się widomém;
Już to świat jego, świat nowy,
Dziwniejszy swą prostotą, niżeli ogromem.
Z nieskończoności, w jedném oka mgnieniu,
Powstaje jasna przyrodzenia postać;
Ach! powiedz, czcigodny cieniu,
Jak wielka chwała, drugim twórcą zostać!
Zdumiony Bóstwa obrazem,
Kiedy twój umysł stworzenia docieka;
Objaw to czucie, kiedyś ujrzał razem,
Tryumf natury, prawdy i człowieka!

VI.

Na cóż się ludzki dowcip nie ośmieli?
Nad przyrodzenie wyższa sztuki władza,
Skraca rozległość, która światy dzieli;

Tu słońca żary do oka sprowadza,
Tu pył olbrzymią obdarza postawą,
Słabe doskonaląc zmysły.
Zda się, że jakąś czarodziejską sprawą,
Postaci rzeczy już od nas zawisły.
Nie miał Kopernik tych ziemskich pomocy,
Geniusz cudzych sił nie potrzebuje,
Sam przez siebie rozjaśnia cienie czarnéj nocy,
Opuszcza ziemię, w niebo ulatuje,
I wychodząc nad zmysłów ścieśnione granice,
Tam zdobywa nieznane świata tajemnice.

VII.

Jakbyś miał wyższość nad śmiertelnym rodem,
Tyś zaczął, tyś dokończył, to dzieło ogromne.
Co kiedyś wieki wynajdą potomne,
To tylko myśli twojéj stanie się dowodem.
Ciesz się narodzie, ciesz Polsko szczęśliwa!
Chwała wielkiego męża na ojczyznę spływa.
Gdzie znajdziesz większe do chluby powody?
O twoję własność spór wiodły narody.

VIII.

Jako w zuchwałych Tatrach wicher nieużyty
Silniejszy nad ich granity,
Co dzień swą wściekłość wywiera,
I gwałtownem natarciem, zapory otwiera;
Każda chwila zniszczenia zostawuje znamię:
Rozdęta burza górne szczyty łamie,
Prze, walczy, roztrąca, ciska,
Z ciągłym łoskotem lecą skał urwiska;
Bystrzejszym pędem wiek za wiekiem płynie,
Rodzą się, chwilę żyją, nikną pokolenia;
Ziemia swą postać odmienia:
Ileż dzieł wielkich w niepamięci ginie!
Lecz Koperniku! twoja, nasza chwała
Czasy zwycięży, równie jak świat trwała...
Dwieście wieków ubiegnie i tysiączne lata
Wyjdą po nich z wieczności niezgłębnego łona,
Nim leniwy biegun świata,
Od ciebie wskazanego obrotu dokona.
Żyć będziesz, chwałą napełnisz ten przedział,
Oby w tym czasów szeregu,
Po tak cudownym twéj rachuby biegu,
Polak jeszcze to sprawdzał, coś ty zapowiedział.

IX.

Wielkość zamiaru siły me obarcza;
Już wreszcie płochéj odwagi nie starcza:

Ty, co w niezmiernym przestworze,
Przed nieskończonym niebios Majestatem,
Bezpieczny zwiedzasz to bezdenne morze,
Gdzie każda gwiazda punktem, a każdy punkt światem,
Dokończ Śniadecki! gdzie twój duch przenika,
Czytaj tam imię twego poprzednika:
Wszakże ty byłeś zdolny nam wystawić,
Co mógł Bóg stworzyć, Kopernik objawić.

2. О качествахъ и достоинствахъ слога.

(Przymioty i zalety stylu).

Nie jest zapewne łatwą rzeczą, określić dokładnie wyraz stylu. W najściślejszém znaczeniu jest to sposób użycia mowy do objawienia pomysłów naszych. Z tém wszystkiém mieszać nie należy stylu, ani z samym językiem, ani z słowami. Wyrazy bowiem, których używamy do wykładu naszych wyobrażeń, mogą być bardzo właściwe i dokładne, a jeszcze styl nasz może być ostrym, słabym lub wymuszonym. Styl autora ma nierozłączny związek ze sposobem jego myślenia i czucia. Maluje on nie tylko wyobrażenia jakie uderzają; ale razem i sposób, jakim też wyobrażenia pojmował: i ta jest właśnie przyczyna, dla której w rozbiorze dzieł, trudno nam jest oddzielać styl pisarza od sposobu jego myślenia i czucia. Różne narody w miarę różnicy charakterów swoich i geniuszu różnią się także i stylem. Postaci silne i śmiałe ożywiają mowę wschodnich ludów; Ateńczykowie, pełni dowcipu i ogłady, oceniali styl zwięzły, jasny i poprawny; Azyanom zaś wzniosłość i przepych, nadały ich stylowi wiele kwiatów i ozdób obok przesady.

Wszystkie dobrego stylu przymioty, do dwóch głównych zebrać można. Czegoż bowiem od mówiących i piszących, albo raczéj czego od saméj mowy naszéj wymagamy? Tego najprzód, aby ta mowa zdolną była wystawiać rozumowi i sercu innych wyobrażenia i czucia nasze, w sposobie najjawniejszym; jeżelibyśmy zaś do téj własności inną jaką przydać chcieli, dla tego zapewne, iżby ten nasz język i wyrażone nim myśli nasze, jak najwięcéj zająć i mocno wzruszyć zdołały słuchaczów lub czytelników. Kto tego dwojakiego celu dostąpił, ten odniósł wszystkie korzyści z sztuki mówienia i pisania. Jasność zatem i piękność, głównemi są przymiotami stylu dobrego.

Gdyby nam jeszcze przyszło między dwiema własnościami wybierać, któżby nie dał pierwszeństwa jasności? Jest ona tak ważną, tak konieczną w tém wszystkiém, co piszemy, iż niedostatku jéj, żaden inny przymiot zastąpić nie zdoła. Bez niéj najbogatsze ozdoby staną się próżnym ciężarem, i zamiast ująć czytelnika, odstręczą go i utrudzą. O cóż bowiem nadewszystko w pismach naszych starać się powinniśmy? O to najprzód, abyśmy dokładnie zrozumiałymi byli, aby nas czytelnik z największą łatwością pojmował. Kwintylian tyle przywiązywał wagi do jasności stylu, iż ją do słonecznego świata przyrównał. Uderza nas słońce, chociaż w nim zwroku naszego nie zatapiamy; jasny pisarz stara

się być zrozumiałym, nie wymagając nawet od swego czytelnika, pracy i natężonéj uwagi. W saméj rzeczy, własne każdego doświadczenie przekonywa, że jeżeli przymuszeni jesteśmy mozolić się nad pismem jakiém, jeżeli dla pojęcia myśli autora, trzeba nam ją kilkakrotnie odczytać: takiego rodzaju dzieła nie mogą w nas wzbudzić mocnego upodobania. Dziwić się niekiedy będziemy głębokim myślom pisarza, gdy je zdołamy z trudem odgadnąć, lecz nie łatwo podobną pracę powtórzyć zechcemy.

Niekiedy ciemność, z jaką się autor tłomaczy, przypisywaną bywa trudności obranego przedmiotu. Niekiedy w oczach gminu za mądrość i głębokość uchodzi. Skażony rozsądek gotów jest przekładać ciemne i mozolne rymy, nad jasną, prostą i za pierwszym rzutem oka zrozumiałą łatwość. Ale w rzeczywistości, niemasz tak trudnéj i zawikłanéj osnowy, niemasz tak wzniosłych i głębokich pomysłów, którychby zdolny pisarz zrozumiale wyłożyć nie zdołał, jeżeli nie wprzód bierze pióro do ręki, aż sam przedmiot swój w doskonałém świetle i w jasnych kolorach obejmie.

Jasność stylu nie może być uważana jedynie za proste unikanie błędów i przesady. Stanowi ona owszem, w dziełach istotną zaletę i najcelniejszą ich piękność. Lubimy autora, przywiązujemy się do niego, skoro nam oszczędza pracy w dociekaniu myśli swoich, skoro przedmiot swój rozwija w oczach naszych, bez mozołu i pomieszania, skoro styl jego płynie nakształt przezroczystego strumienia, którego grunt zawsze widzimy.

Ażeby zawsze być jasnym, ażeby się ten przymiot niejako w nałóg zamieniał, bacznie zwracać trzeba uwagę, najprzód na każdy wyraz, na każdy okres, oraz na całość przedsięwziętéj pracy.

Jasność wyrazów i okresów łączy w sobie czystość mowy, jéj właściwość i dokładność. Słuchacze moi odróżniają zapewne te trzy warunki, chociaż dwa pierwsze zdają się jedno oznaczać. Jakoż, czystość mowy polega na użyciu wyrazów i składni właściwéj językowi, w którym piszemy. Ubliża jéj więc wszystko, cokolwiek jest obcém i cudzoziemskiém, co się powszechnie zwyczajowi sprzeciwia, co jest nieprzyjętą nowością, co nakoniec nie ma za sobą dobrych wzorów powagi. Lecz w tém rozumieniu styl nasz może być czystym, to jest prawdziwie polskim, wolnym od cudzoziemszczyzny, zgodnym z przepisami gramatyki, a przecież może mu przy téj zalecie, zchodzić na drugiéj, to jest na właściwości. Wyrazy źle wybrane, niedoskonale wydające myśl pisarza, chociażby wreszcie odpowiadały prawom języka, nie zdołają dzieła jego ocalić. Obadwa przeto warunki ściśle wiążą się z sobą i tu najlepszą szkołą, rozwaga i naśladowanie wzorowych pisarzów.

Powiedziałem, że czystość stylu unika nowości w wyrazach i zwrotach. Nie przeto jednak pragnąłbym krępować wolność piszących, ani ostudzać tę śmiałość, która tworząc nowe pomysły, często najszczęśliwiéj wynajduje nowe wyrażenia. / Któżby ten przywiléj odbierał poezyi, któżby go ścieśniał w wymowie? Lecz co jest darem pewnych wyższego rzędu geniuszów, to w ręku niezdolnych, łatwo się staje źródłem skażenia, ciemnoty i przesady. Brzmią niekiedy słowa bez rzeczy i sobie samemu niepojęty pisarz rozumie, że jest nowym, gdy tylko jest dzikim i niezwyczajnym.

Dokładność czyli precyzya, polega na tém, żeby w wysłowieniu myśli odrzucić wszystko, co jest zbytecznem, umieścić wszystko, co jest potrzebném. Będzie więc wyrażenie dokładne wtenczas, gdy wszelki wzgląd nic do niego przydać, nic mu ująć nie zdoła. Nigdy słuszniéj stylu pisarza poczytywać nie możemy za sposób jego myślenia i czucia, jak gdy zwracamy uwagę na dokładność czyli precyzyą w sztuce pisania. Któż bowiem potrafiłby pisać dokładnie, gdyby wprzód dokładnie nie myślał?

Słowa używane do wyrażenia myśli człowieka, mogą być mylne pod trzema różnemi względami. Najprzód, kiedy nie wyrażają istotnéj myśli, lecz inną podobną i zbliżającą się do niéj; powtóre, kiedy wyrażają tę myśl w sposobie niedokładnym i niezupełnym; naostatek, kiedy ją wyrażają z przydaniem jakiéj okoliczności, któréj w myśli naszéj nie mieliśmy ani zamiaru, ani potrzeby umieszczać. Ten ostatni błąd najwięcéj się sprzeciwia precyzyi. Dwóch pierwszych łatwiéj uniknąć można, trzymając się ściśléj właściwości wyrażeń. Dobry wybór słów, odmaluje wyobrażenie nasze, lecz dokładność i precyzya, szuka téj miary, tego szczęśliwego ograniczenia, któreby oprócz naszéj myśli, nic więcéj nie wyrażało. Taka doskonałość bardzo tylko małéj liczbie pisarzów przyznaną być może.

Jednoż zdanie jednakowemi wyrzeczone słowami, może się przecie stawać mniéj jasném, mniéj dobitném, wedle porządku słów, których do wydania myśli naszéj używamy; a chociaż niekiedy co do wyboru i trafności wyrazów nic autorowi zarzucić nie możemy, wiele jeszcze od niego żądamy co do układu okresów. Potrzebaż mi wyłuszczać znaczenie tego wyrazu? Okresem nazywamy zbiór słów, wyrażających w zupełności myśl, którą innym chcemy objawić. Lecz jako wszelkie wyobrażenie, wszelkie zdanie, składać się może z wielu oddzielnych pomysłów, z wielu że tak powiem części, które w połączeniu dopiéro swojém zupełną całość stanowią; tak od woli mówiącego zależy, albo cały ten obszerniejszy pomysł w jednym wystawić okresie, albo go w kilku odddzielnych okresach rozwinąć. Ztąd pierwsza różnica, jaką w stylu spostrzegamy, jest krótkość lub długość okresów.

Chciéć zakreślać pewny wymiar myślom i ich wyrażeniom, byłoby to kłaść pęta na rozum, czucie i wyobraźnią ludzką, a razem niszczyć przyjemność, która na trafnéj rozmaitości polega. Zbytek tylko w każdym względzie nagany jest godnym. Nazbyt długie okresy dwojakiemu podlegają zarzutowi. Najprzód szkodzą zrozumiałości; zdolność bowiem natężenia naszéj uwagi ma pewne granice, do których piszący stosować się powinien, jeżeli jasnym być pragnie. W obszernym ciągu rozumowania, przez samo niekiedy zbyteczne oddalenie wyrazu, stanowiące sąd zupełny, łatwo tracimy z pamięci wyobrażenia poprzednicze i ten wątek, który szczególne myśli połączał. Wikła się wtenczas porządek, zaciemnia pojęcie i zmordowana uwaga łatwo się zraża niesmakiem.

ФРАНЦЪ ВЕНЖИКЪ.

(FRANCISZEK WĘŻYK).

1785—1862.

Родился въ Витулинѣ (сѣдлецкой губерніи), учился въ краковскомъ университетѣ. Въ эпоху варшавскаго княжества Венжикъ былъ апелляціоннымъ судьею, затѣмъ сеймовымъ посломъ и сенаторомъ. Въ 1831 г. онъ переселился въ Краковъ, гдѣ въ теченіе нѣсколькихъ лѣтъ былъ предсѣдателемъ Ученаго Общества. *Сочиненія:* трагедіи: Gliński (1821), Barbara Radziwiłłówna (Краковъ, 1822); Bolesław Śmiały (1822); Rzym oswobodzony, scena historyczna w trzech aktach (Варшава, 1811); I ja też czyli Rzeczpospolita Babińska (Варшава, 1861); Władysław Łokietek czyli Polska w XIV wieku (Варшава, 1828); Zygmunt z Szamotuł powieść, z XIV wieku (Варшава, 1830); Okolice Krakowa poema (Краковъ, 1820); Dzieła: I Poezye pośmiertne, II Utwory dramatyczne, III Poezye liryczno-okolicznościowe (Краковъ, 1878); Rozprawa o poezyi dramatycznéj (Archiwum do dziejów literatury i oświaty w Polsce, I 273). *Пособія:* K. Wł. Wojcicki, Franciszek Wężyk (Tygodnik Illustrowany, 1860, II, 493); F. Jezierski, Pisma Franciszka Wężyka (Biblioteka Warszawska, 1879, II 155); L. Siemieński, F. Wężyk (Dzieła, IV 270).

Отрывокъ изъ поэмы „Окрестности Кракова".

(Ustęp z poematu „Okolice Krakowa").

Niech inny, pogardziwszy ojczystą dziedziną,
Śpiewa, jak Indów rzeki drogim kruszcem płyną;
Niech go zajmą Alp śnieżnych widoki olbrzymie,
Niech śladów dawnéj chwały w nowym szuka Rzymie;
Niech na gruzach Palmiry nuci pieśń żałoby;
Niech głosi panów Nilu równe niebom groby;
Wyższy cel ducha mego obdarza natchnieniem:
Ojców ziemię ojczystém chcę uwielbić pieniem.
Pocóż śladem ubitym ścigać rzeszę płochą?
Wszak i dla nas natura nie była macochą,
A jeśli w obcéj ziemi piękna okolica
Czaruje wdziękiem oczy i umysł zachwyca;
Jeśli skał lodowatych nęci obraz dziki,
Jeśli bory posępne, wesołe gaiki,
Jeśli mają zaletę zdroje przezroczyste,
Dla mnie te najpiękniejsze, które są ojczyste.
O nieprzebrane źródło najczystszéj słodyczy!
O ty ziemi naddziadów wdzięku czarowniczy!
Jak silnemi ogniwy twa święta potęga
Z ojczyzną ukochaną dusze nasze sprzęga!
Dla ciebie, gdy pieśń lubą usłyszy zdaleka
Szwajcar, w góry niepłodne, z pysznych miast ucieka.
Dla ciebie, wiecznéj zimy twarde znosząc słoty,
W obcych krajach Lapończyk usycha z tęsknoty...

Ileż razy, w swéj doli szukając pociechy,
Wzdychali z brzegów Tybru do ojczystéj strzechy!
A nad kraj, ręką Twórcy hojnie obdarzony,
Przekładali ubogie naddziadów zagony.
O miłości ojczyzny! twa przemożna władza,
Do bohaterskich uczuć ludzi doprowadza:
Któż ci swych sił, kto życia nie odda z weselem?
Ty więc bądź pienia mego, ty czci mojéj celem.

ЯНЪ СНЯДЕЦКІЙ.

(JAN ŚNIADECKI).

1756—1830.

Родился въ Жнинѣ въ гнѣзненскомъ воеводствѣ, учился въ Познани, въ коллегіи Любранскаго, и въ краковскомъ университетѣ, затѣмъ путешествовалъ по Германіи, Франціи и Англіи, пріобрѣлъ извѣстность своими учеными корреспонденціями изъ Парижа и Лондона. Въ 1780 г. Снядецкій былъ приглашенъ на каѳедру математики и астрономіи одновременно въ Мадритъ и Краковъ. Снадецкій принялъ послѣднее предложеніе, когда же въ 1802 году австрійское правительство удалило его отъ должности профессора этихъ предметовъ, онъ опять получилъ новое одновременное приглашеніе въ Болонію и Вильну. Посѣтивъ Голландію, Францію и Италію, Снядецкій прибылъ въ Вильну и былъ здѣсь профессоромъ и ректоромъ университета до 1822 г. Послѣдніе годы жизни онъ провелъ въ деревнѣ Яшунахъ подъ Вильною. *Сочиненія:* Rachunku algebraicznego teorya przystosowania do linij krzywych (Краковъ, 1783); O Koperniku (Варшава, 1802, въ Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk); Geografia, czyli opisanie matematyczne i fizyczne ziemi (Варшава, 1804 и др., русскій переводъ Каневецкаго, Харковъ, 1817); Reflexions sur les passages relatifs à l'histoire et aux affaires de Pologne insérés dans l'ouvrage de M. Villers (Парижъ, 1804, польскій переводъ въ Pamiętnik Warszawski, 1804); Żywot uczony i publiczny Marcina Poczobuta (Вильна, 1810); Żywot P. Zawadowskiego (Вильна, 1814); Żywot literacki Hugona Kołłątaja (Вильна, 1814); Trygonometrya kulista analitycznie wyłożona (Вильна, 1817); Pisma rozmaite (Вильна, 1814, 2 тома, 1818, 4 тома); Dzieła Jana Śniadeckiego (Варшава, 1839, 7 томовъ). *Пособія:* M. Baliński, Żywot uczony i publiczny Jana Śniadeckiego (въ началѣ I тома послѣдняго изданія сочиненій), Pamiętniki o Janie Śniadeckim; M. Straszewski, Jan Śniadecki, jego stanowisko w dziejach oświaty i filozofii w Polsce; J. I. Kraszewski, Listy J. Śniadeckiego w sprawach publicznych, 1788—1830.

О заслугахъ Николая Коперника.

(O zasługach Mikołaja Kopernika).

Trafność w myśleniu i stosowaniu, utrzymanie pewnéj wagi między usługą zmysłów i władzą rozumowania, uśpienie miłości własnéj przez wygórowaną miłość prawdy: te są wielkie i rzadkie przymioty, które doprowadziły Kopernika do odkrycia porządku świata i które on w jego wyłożeniu za prawidło myślenia potomności zostawił:

„Że słońce jest gwiazdą nieruchomą, otoczoną szeregiem planet „około niego krążących, których jest i środkiem biegu, i pochodnią oświe-

„cającą, — że prócz planet głównych są planety drugiego rzędu czyli „księżyce, naprzód około swych planet, a potém wraz z niemi około słońca „bieżące,—że ziemia jest planetą głównym, bieg trojaki mającym, — że „wszystkie widowiska biegu dziennego i rocznego, wszystkie pory roku „i z nich wypadające odmiany w świetle i powietrzu są rzetelnemi skutkami biegu ziemi wirowego około swéj osi, peryodycznego około słońca,—że wszystkie biegi gwiazd stałych są tylko złudzeniem oka naszego, a prawdziwym wypadkiem biegu ziemi, — że nakoniec w biegu „wszystkich planet, tak pierwszego jak drugiego rzędu zachodzą dwojakie skutki bacznego rozróżnienia wymagające, to jest: jedne, które pochodzą od biegu ziemi, drugie, które wypadają z ich własnego około „słońca obrotu".

Te są niezwruszone i wieczne w fizyce niebieskiéj prawdy, które Kopernik pierwszy światu objawił i wyłuszczył w swém nieśmiertelném dziele „O obrotach niebieskich".

Jakież miał do tego z prac i dzieł starożytnych pomocy? Co w tych myślach jest prawdziwym jego utworem, co zaś dziełem jego poprzedników? Na to zapytanie ani historya astronomii, ani najsurowsza krytyka wierniéj i dokładniéj nie odpowiada, jak sam Kopernik. Każdy prawie rozdział jego książki jest i wierną historyą, i razem dowodzeniem zdań i myśli w nim zawartych. Wielki ten człowiek, w każdym kroku sądząc swych poprzedników, albo rozwija i utwierdza ich myśli, albo je prostuje, albo swoje na miejsce tamtych kładzie i przytacza. Ani praw własności, które ma do swych wynalazków, żadném przywłaszczeniem, ani swéj chwały żadną nie skaził próżnością. Wylany na dobro prawdy i nauki, stał się tym wszystkim drobnym poruszeniom niedostępny: i dla tego, żeby z nauką tak śmiałą oswoić uprzedzone umysły, stara się prawie odjąć jéj postać nowości; a przytaczając to wszystko, co starożytność o biegu ziemi pisała, ledwo się nie zdaje swoich pierworodnych zapierać myśli. Wszedłszy atoli w bezstronne i ścisłe roztrząśnienie jego nauki, okazuje się, że układ świata, przez Kopernika wytłomaczony, nie jest nauką z szczątków starożytności wydobytą, ale jest cały jego dziełem i stworzeniem.

Prawda, że szkoła Pitagoresa, a z niéj szczególnie Heraklides, Eofantus i Nicetas Syrakuzańczyk, utrzymywali bieg dzienny ziemi za świadectwem Cycerona, — że Filolaus, umiejętnością matematyki sławny, którego Plato jeździł do Włoch odwiedzać, roczny nawet bieg ziemi przypisywał, podług twierdzenia Plutarcha—że Aristarchus z Samos, który blizko na cztery wieki poprzedzał w szkole Aleksandryjskiéj Ptolomeusza, przyznał bieg roczny ziemi, jak nas uczy Archimedes. Ledwo nie wszystkie te zdania i świadectwa sam Kopernik w dziele swojém wspomina i przytacza. Biorąc atoli pod sąd i uwagę wszystkie te z Plutarcha, Cycerona i Archimedesa wypisy, nic więcéj z nich nauczyć się nie można, tylko że byli między mędrcami greckimi niektórzy, osobliwie ze szkoły Pitagoresa, którzy mieli myśl, a raczéj mniemanie o biegu ziemi tak dziennym, jako i rocznym; ale ta myśl w żadnym pisarzu i filozofie dawnym nie jest ani żadném wyłuszczeniem objaśniona, ani żadném przystosowaniem do fenomenów ugruntowana. Była to więc myśl albo raczéj mniemanie jak nawiasem rzucone, obłąkane w swojém znaczeniu i w niczém nie zgłębione; więcéj powiem, zmieszane z wielu fałszywemi

o ciałach niebieskich wyobrażeniami, któremi się szkoła Pitagoresa skaziła. O takowéj myśli wiedział Ptolomeusz, wiedzieli wszyscy jego tak arabscy, jak europejscy tłomacze, kiedy jak pierwszy w swoim Almageście, tak drudzy w swoich komentarzach, usiłują dowodzić, że ziemia żadnego biegu miéć nie może; a zatém zbijają tę myśl i starają się wystawić jéj błahość i mylność. Gdyby się był znajdował jakikolwiek ślad wyłuszczonéj téj myśli i przystosowanéj do biegów niebieskich, zapewne Ptolomeusz i jego następcy byliby roztrząsali to przystosowanie: kiedy oni same tylko metafizyczne, a najczęściéj fałszywe początki za dowód swych zaprzeczeń przywodzą, jak to Kopernik dobrze wytknął i pokazał (w rozdziale VII i VIII księgi I).

Wiemy z dziejów ludzkich i z dziejów filozofii, że narody greckie zamiłowane w igrzyskach, gonitwach, świętach i uroczystościach i w tém wszystkiém, cokolwiek podnosiło entuzyazm i karmiło imaginacyą tego sławnego dowcipem, czułością i zabobonnością ludu, który sobie nawet bogów stwarzał z swych własnych namiętności, — że mówię narody greckie, mniéj się troszcząc o wzrost umiejętności, doskonaliły najbardziéj piękne sztuki i kunszta, dogadzające swemu smakowi i poruszeniom,— że ich filozofowie, wędrując po Chaldei, Indyach, Włoszech i Egipcie, czerpali od kapłanów, osobliwie egipskich, wiele nauk jako tajemnice nkrywanych; a wracając do Grecyi, więcéj się trudnili subtelnością metafizyczną, dzielącą ich na sekty i tém uczoném szermierstwem, które zwano dysputami, niż rozważaniem skutków i dzieł natury. Wiemy, że szkoła Aleksandryjska, mnóstwem wielkich ludzi znakomita, wsławiła się pierwsza sztuką obserwacyi i poznawaniem ziemi i nieba. Myśl więc o biegu ziemi, rzucona tu i owdzie po pisarzach greckich, może była wyczerpana w wędrówkach filozofów między naukami bardzo odległéj starożytności; ale jéj wyłuszczenie, kiedy w szkole Aleksandryjskiéj przy obserwacyi nieba nie nastąpiło, nie mogło być dokonane przez sekty filozofów, samą prawie metafizyką zajęte: albo należało do owych tajemnic, z któremi się ciż filozofowie ukrywali przed ludem porywczym i zabobonnym, a które tajemnice wieków chrześcijaństwa nie doszły. Nie mógł więc Kopernik wskrzeszać i wydobywać tego, czego w żadném piśmie starożytném nie było.

W téj myśli od wszystkich lekceważonéj, on pierwszy uczuł światło prawdy; on pierwszy stworzył jéj wielkość i rozległość, kiedy całą budowę i mechanizm świata słonecznego z niéj wytłomaczył,—kiedy stosy obserwacyj dawnych i świeżych, to jest prace kilkudziesiąt pokoleń ludzkich na jéj objaśnienie i poparcie przystosował, —kiedy tak trafnym, głębokim i ledwo nie wieszczym dowcipem rozróżnił skutki złudzenia od rzetelnych i oddzielił, że tak powiem, światło od ciemności. Przeniósłszy się myślą do czasu, w którym żył, i wnet do wieków, które go poprzedziły, nie można bez podziwienia i roskoszy czytać jego wykładu o obiegu rocznym ziemi, gdzie nadając położenie ciągle równoległe osi ziemskiéj, tak gruntownie, trafnie i dowcipnie odmiany pór roku tłomaczy. W tém tłomaczeniu, do którego nikt mu z dawnych nie pomógł, a wieki późniejsze nic przydać nie potrafiły, w tém mówię tłomaczeniu sama natura zdaje się odsłaniać człowiekowi cuda swojéj prostoty.

Wynieść się nad wszelki wpływ panującego uprzedzenia, widzieć w myśli wszystkim wiadoméj to, czego tam nikt nie spostrzegł, ogarnąć

całą jéj, że tak powiem, brzemienność i z téj wyprowadzić wielkie pasmo i wielkie pokolenie prawd od nikogo nieznanych: — jest to bezwątpienia dzieło nadzwyczajnego i twórczego umysłu, którego Kopernik, przy całéj w pismach swoich skromności, zostawił niezatarte ślady i dowody.

Uszykowanie ciał niebieskich w tym porządku, jaki im przyrodzenie naznaczyło jest także jednym z walnych wynalazków Kopernika. Wskazawszy prawie jak plan ogólny stworzenia, nauczył on potomność, gdzie i jak ma umieszczać te nawet ciała niebieskie, które kiedyś oko ludzkie narzędziami rozciągnione i wsparte wynaleźć może. Wskazały mu ten porządek nie domysł i mniemanie, ale długa i głęboka refleksya nad biegiem tych ciał, nad rozległością dróg, które opisują, nad stosowaniem czasów, w których obroty swoje kończą; nad różną wielkością, pod którą się mieszkańcom ziemi pokazują; nad odmianami w świetle i biegu, którym podlegają.

Całe dzieło o obrotach ciał niebieskich, a osobliwie cztery ostatnie jego księgi, zawierają dowody i wykłady tego porządku. Z nich się uczymy, że uwaga nad porządkiem i biegiem planet była pierwszą i najsilniejszą pobudką Kopernikowi do zburzenia nauki Ptolomeusza. Obaliwszy ten gmach nieładu i zagmatwania, nie pozostawił w nauce gwiazd tylko gruzy i znaki spustoszenia. Rozum Kopernika unosił się i panował nad tém prawdziwém chaosem i nie z tego, co powiedzieli kiedyś Egipcyanie, ale z wielkiego zbioru obserwacyj dawnych i swych własnych, z ich obrachowania i stosunku i z ustanowionego biegu ziemi porządek ciał niebieskich wyciągnął. Przewidując zaś trudności, któreby mu kiedyś przeciwko téj nauce zarzucić można, odległość gwiazd stałych tak niezmierną uznaje, iż w jéj porównaniu cała przestrzeń między ziemią i słońcem staje się punktem. Tę prawdę wszystkie następnych wieków obserwacye stwierdziły, — ale w téj prawdzie odmalował Kopernik najokazalsze dziwy stworzenia,—tą jedyną myślą zniósł granice w przepaściach nieba i wskazał roje niezliczone słońc i światów, podobnych do naszego świata słonecznego, w którego ogromności cała ziemia nasza staje się punktem!

АНДРЕЙ СНЯДЕЦКІЙ.

(ANDRZÉJ ŚNIADECKI).

1768—1838.

Братъ Яна, родился въ Жнинѣ въ гнѣзненскомъ воеводствѣ, учился въ Тржемеснѣ и затѣмъ изучалъ медицину въ краковскомъ университетѣ. Въ 1791 г. Снядецкій отправился въ Вѣну, затѣмъ въ Падую. Совершивъ путешествіе по Швейцаріи, Германіи, Бельгіи и Англіи, онъ опять прибылъ въ Вѣну въ 1795 г. и, спустя два года, занялъ каѳедру химіи и фармаціи въ виленскомъ университетѣ. Въ 1817 г. онъ основалъ литературное общество, такъ называемыхъ, сорванцовъ (szubrawcy), былъ душею его и помѣщалъ въ Wiadomości brukowe много остроумныхъ статей и сатиръ подъ псевдонимомъ Сотвароса (Sotwaros). Лучшая изъ этихъ сатиръ: Próżniacko-filozoficzna podróż po bruku. Въ 1822 г. Снядецкій вышелъ въ отставку, со званіемъ заслуженнаго профессора, но, спустя два года, опять былъ приглашенъ Правительствомъ на каѳедру профессора медицинскихъ наукъ, которую занималъ до конца жизни. *Сочиненія*: Mowa o niepewności zdań i nauk na doświadczeniu fundowanych (Вильна, 1799); Początki chemii (Вильна, 1800); Teorya jestestw organicznych (Варшава и Вильна, 1804—1811 2 тома, Вильна, 1837—1838, 3 тома; нѣмецкій переводъ: Нюрнбергъ, 1821, французскій: Парижъ, 1825; Dzieła Jędrzeja Śniadeckiego (Варшава, 1841, 6 томовъ). *Пособія:* M. Baliński, Życie Jędrzeja Śniadeckiego (въ началѣ перваго тома послѣдняго изданія); Z. Kramsztyk, Jędrzej Śniadecki. Teorja jestestw organicznych w obec dzisiejszych pojęć o życiu; B. Reichman, J. Śniadecki i Darwin (Niwa, 1874).

Отрывокъ изъ сочиненія „Теорія органическихъ существъ.“

(Ustęp z dzieła „Teorya jestestw organicznych“).

Теорія землетрясенія и вулкановъ.

(Teorya trzęsienia ziemi i wulkanów).

Zabytki jestestw organicznych w królestwie kopalném tak są obfite, że wyjąwszy samo jądro kuli ziemskiéj, które całkiem z granitu uformowane się być zdaje, reszta ziemi zupełnie się z warstw, w pamiątki organicznie mniéj lub więcéj bogatych, oczywistego dzieła wody, składa. Węgiel ziemny wszystkie inne tłustości mnóstwem przechodzi, tak, że ledwo jest kraj jaki, któryby w pewnéj głębokości ziemi w wielu miejscach ciałem tém nie był podesłany. Tak wielkie zaś mnóstwo ciał tłustych i zapalnych pomiędzy warstwami ziemi ukrytych, a szczególniéj pirytów, które wszędzie w takich pokładach nader są obfite, zapaleniu się niekiedy popadać może. Ponieważ bowiem woda wszędzie się pomiędzy takowemi podkładami sączy i zbiera, musi nakoniec sama rozkładowi ze strony pirytów podpadać. Tym sposobem kwasoród, przechodząc do związku z siarką, opuszcza znaczną część materyi ciepła, przez co całe takowe pokłady rozgrzewają się zwolna: Wzbudzone ciepło tém bardziéj rozpoczęty rozkład wody przyspiesza, przyspieszywszy tém większe i gwałtowniejsze wody ogrzanie. Wszystkie te odmiany nieznacznemi wzmagają się stopniami, aż nakoniec ogromne owe istot zapalnych magazyny rozgrzewają się mocno — całą znajdującą się przy sobie wodę albo rozkładają, albo zamieniają w parę—i jeżeli naówczas tworzą sobie komunikacyą z morzem, jeziorami lub znacznemi rzekami, rozkład i zamiana w parę wody posuwają się nagle do najwyższego stopnia. Naówczas uformowana niezmierna gazu wodorodnego i pary wodnéj ilość, nie mogąc się w żadnych podziemnych wydrążeniach, rozpadlinach i jaskiniach pomieścić, nieopisanym, nieograniczonym, zaledwo pojętym gwałtem na wszystkie się strony rzuca i rozpiera; najuporczywsze i inaczéj nieprzełamane przeszkody targa i roznosi, całe wnętrzności ziemi wstrząsa i kołysze, całą jéj powierzchnią porusza i trzęsie. A natężając usiłowania swoje w miarę oporu, wszystko nakoniec łamie, rozrywa i znosi, dopóki sobie na powierzchnią ziemi wolnéj nie utoruje drogi. Tak dopiero otworzywszy powietrzu atmosferycznemu wolny do ogromnych owych zapalnéj i rozżarzonéj materyi składów przystęp, całe wnętrzności ziemne płomieniem zapala. A tu przez wzmaganie się jeszcze więk-

sze mocy ognia, zamiana wody w parę i formowanie się gazu wodorodnego natęża się i rośnie, przez co nowe powstają trzęsienia znaczną powierzchnią ziemi, prowincye, państwa niekiedy całe zajmujące, dopóki sobie uformowane istoty lotne do pierwszego ogólnego otworu wolnéj nie utorują drogi. Tutaj zaś znosząc i gromadząc to wszystko, cokolwiek im opór czynić mogło, mnóstwo ognia, wody, popiołów, ziemi, kamieni, ciał stopionych lub na wpół ogniem strawionych z niezmiernym hukiem i impetem na wierzch wyrzucają. Pierwsze takowe gazu wodorodnego i pary wodnéj do wybuchnienia usiłowania dają początek trzęsieniom ziemi, — samo wybuchnienie wulkanom.

Do trzęsienia zatém ziemi dosyć jest, ażeby woda, warstwy pirytów lub węgla ziemnego w piryt bogatego obmywająca, rozłożyła się po części i początek gazowi wodorodnemu dała, — do wulkanów i przystęp powietrza jest potrzebny. I ponieważ rzadka jest część ziemi, któraby w głębszych swoich warstwach pirytów i węgla ziemnego nie miała: dla tego i trzęsienia ziemi wszędzie się zdarzyć mogą i wulkany albo się w każdéj części ziemi znajdowały, albo pokazać na przyszłość się mogą. Jakoż w saméj rzeczy, każda część kuli ziemskiéj ma swoje wulkany, a ślady wygasłych w każdym niemal kraju natrafić można. Trzęsienia ziemi naówczas się tylko zdarzyć mogą, kiedy uformowane pod ziemią istoty lotne wyjścia wolnego nie mają, — dla tego albo bywają w miejscach od wulkanów odległych i wybuchnienie ich kiedyżkolwiek obiecują, albo w miejscach bliskich wulkanów, jeżeli zniesiona jest przypadkiem miejsc tych z otworem wulkanu komunikacya: naówczas samo wybuchnienie poprzedzają i niém się kończą.

КАЗИМИРЪ БРОДЗИНСКІЙ.

(KAZIMIERZ BRODZIŃSKI).

1791—1835.

Родился 8 марта въ Крулювкѣ въ Галиціи, учился въ Липницѣ, Тарновѣ и въ краковскомъ университетѣ, затѣмъ поступилъ въ военную службу и въ чинѣ поручика артиллеріи участвовалъ въ походѣ Наполеона I въ Россію. Въ сраженіи подъ Лейпцигомъ Бродзинскій попался въ плѣнъ прусакамъ. Послѣ освобожденія изъ плѣна онъ прибылъ въ Варшаву и поступилъ чиновникомъ въ комиссію вѣроисповѣданій и народнаго просвѣщенія. Съ 1818 г. Бродзинскій преподавалъ исторію польской литературы въ коллегіи піаристовъ на Жолиборжѣ, съ 1821 г. въ варшавскомъ лицеѣ и университетѣ. Умеръ онъ въ Дрезденѣ 10 октября 1835 года. *Сочиненія*: Templaryusze, tragedya z francuskiego (Варшава, 1819); Pisma (Варшава, 1821, 2 т.): Elegije Jana Kochanowskiego, przekład z łacińskiego (Варшава, 1830); Pisma rozmaite (литературныя разсужденія и диссертаціи, Варшава, 1830, 1 т.); Wiesław, sielanka, ze wstępem krytycznym M. Gawalewicza, Lipsk, 1886; Dzieła Kazimierza Brodzińskiego (Вильна, 1840—1844, 10 томовъ); Pisma Kazimierza Brodzińskiego, wydanie zupełne, poprawne i dopełnione z nieogłoszonych rękopisów staraniem J. I. Kraszewskiego, Познань, 1872, 8 томовъ; тамъ-же въ 1 томѣ біографія Бродзинскаго. *Пособія*: D. Chodźko, Wzmianka o życiu

4. Эпиграммы и бездѣлушки.

(Epigramaty i fraszki).

Къ критикамъ.

(Do krytyków).

Do roboty nie ma was,
Do krytyki wszyscy wczas.

Польская экономія.

(Polska ekonomika).

Co chłopek zbierze, rozproszą panowie,
To pozbierają żydkowie.

Изъ Парижа.

(Z Paryża).

Daléj, daléj się potocz podróżny mój wózku!
Bo tu jak w Warszawie wszystko po francusku.

Порядокъ.

(Porządek).

Czyń każdy w swojém kółku, co każe duch boży,
A całość sama się złoży.

ІОАКИМЪ ЛЕЛЕВЕЛЬ.

(JOACHIM LELEWEL).

1786—1861.

Родился 22 марта въ Варшавѣ, учился въ коллегіи піаристовъ, въ 1804 г. поступилъ въ виленскій университетъ; затѣмъ былъ преподавателемъ географіи въ кременецкомъ лицеѣ, а съ 1814 г. профессоромъ всеобщей исторіи въ виленскомъ университетѣ. Въ 1818 г. Лелевель переселился въ Варшаву и здѣсь читалъ въ университетѣ исторію и библіографію; въ 1821 г. онъ вторично былъ приглашенъ въ Вильну на каѳедру всеобщей исторіи. Въ 1824 г., уволенный отъ этой должности, онъ опять жилъ въ Варшавѣ, посвящая себя научнымъ трудамъ; въ 1829 г. Лелевель былъ избранъ посломъ подляскаго воеводства. Въ 1831 г. онъ оставилъ Польшу и съ тѣхъ поръ жилъ въ Парижѣ и Брюсселѣ. Умеръ въ Парижѣ, 29 мая 1861 г., гдѣ и похороненъ. *Важнѣйшія*

сочиненія: Edda czyli księga religii dawnych skandynawów (Вильна, 1806); Rzut oka na dawność litewskich narodów i związki ich z Herulami (Вильна, 1808); Wzmianka o dawniejszych dziejopisach polskich i uwagi nad rozprawą księdza Bohusza o początkach narodu i języka litewskiego (Варшава, 1809); Uwagi nad Mateuszem herbu Cholewa, polskim XII wieku dziejopisem (Варшава, 1811); Pisma pomniejsze geograficzno-historyczne (Варшава, 1814); Historyka, tudzież o łatwém i pożytecznem nauczaniu historyi (Вильна, 1815); Badania starożytności we względzie jeografii (Вильна, 1818); Panowanie Stanisława Augusta (Варшава, 1819); Nauki dające poznawać źródła historyczne (Вильна, 1822); Bibliograficznych ksiąg dwoje (Вильна, 1823); Księgi ustaw polskich i mazowieckich (Вильна, 1824); Historyczny rozbiór prawodawstwa polskiego do czasów Jagielońskich (Варшава, 1828); Krytyczny rozbiór statutów wiślickich (Варшава, 1828); Atlas starożytny (Варшава, 1828); Dzieje Polski potocznym sposobem opowiedziane (Варшава, 1829); Dziesięć upłynionych wieków dawnéj Polski czyli Chronologija do obrazów dziejów Polski (Варшава, 1829); O pisowni polskiéj (Варшава, 1830); Pamiętnik Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk; O cywilizacyi Waregów (Варшава, 1830); Porównanie Karamzina z Naruszewiczem (Варшава, 1830); Historyczna paralela Hiszpanii z Polską (Варшава, 1831); Trzy konstytucye polskie z roku 1791, 1807, 1815 (Варшава, 1831); Dzieje Litwy i Rusi aż do unii z Polską w Lublinie 1569 zawartéj (Парижъ, 1839); Numismatique du moyen âge (Парижъ, 1836, 3 тома); Polska wieków średnich (Познань, 1846—51, 4 тома); Geographie du moyen âge (Брюссель, 1849, 2 тома); Wykład dziejów powszechnych (Бреславль, 1854); Album rytownika polskiego (Познань, 1854); полное собраніе сочиненій Лелевеля п. з. „Polska, dzieje i rzeczy jéj rozpatrywane (Познань, 1854—1868, 20 томовъ); Korespondencya Joachima Lelewela z Karolem Sienkiewiczem (Познань, 1872); Listy Joachima Lelewela (Познань, 1878—1879, 2 тома); Listy J. Lelewela, (въ Przewodnik naukowy i literacki, 1880, I 269). *Пособія:* L. Sawaszkiewicz, Notice sur la vie de Joachim Lelewel; E. Januszkiewicz, Ostatnie chwile Joachima Lelewela, S. Warnka, J. Lelewela zasługi na polu geografii; Kilka wspomnień o Lelewelu (Tygodnik Ilustrowany, 1886, VII 84); L. Siemieński, Joachim Lelewel (Dzieła, III 254).

Историческая параллель между Испаніею и Польшею.

(Historyczna paralela Hiszpanii z Polską).

Czytamy w starożytności paralele osób, wtedy tworzone, kiedy rzymscy pisarze więcéj baczności do charakterów ludzi zwrócili. Żeby charakteryzować dzieje narodów, żeby je paralelować, na to starożytność nie wpadła; albowiem niedostawało jéj wyższych i ogromniejszych widoków, jakie dziś historyą zajmują. Może znane przez nich dzieje, niedostatecznem jeszcze były dla pisarzów doświadczeniem. Zacieśnieni do współczesności prawie, zajmowali się obecnością polityczną, a nie zajmowali się widokami moralnych i niewidomych sił, które uczuciem odgadywać się dają. Zbytnie pomiarkowanie wielbiących piękne u starożytnych słowa i w wyłożeniu zgrabną sztukę: lekceważą wyższą w naszych wiekach dążność historyi, poniewierają większemi i ogólniejszemi widokami. Ich zacieśnionemu oku, ta dążność wydaje się naciąganiem. Wszakże trwanie narodu jest dłuższe, aniżeli życia ludzkiego. Nie w jednéj generacyi początki zdarzeń, usposobień i działalności narodu szukać należy; tak jak nie nagle w pojedynczym człowieku usposobienie, skłonności i zdolności się rozwijają. Jeżeli pragmatyk, czyli statysta, czyli polityk szuka przyczyn i skutków, jeżeli filozofujący badacz śledzi sprężyn i związków, nie może się zawrzéć w jednéj chwili. Rozwija się wszystko kolejno i powoli: zdala poczynać musi. Nie same dowolne ludu działania ścigać: ale oraz z biegu powszechnych i długo trwałych

okoliczności, które mimowolnie ich krokami kierują. Dwa tysiące dłuższego od starożytnych doświadczenia, podaje dzisiejszym historycznym pracom do takich przedsięwzięć zasobniejsze środki. Obejmuje dziś piórem swojém historyk tysiączne w ruchu będące sprężyny, blizkie i dalekie, a z niemi przyzwoity czasu przeciąg; obejmuje obszerniejszą przestrzeń, tysiącem okoliczności otoczoną, i wyjaśnia ogólne znamiona i charaktery działań ludzkich, o których działający często nie wiedzą, a które o ich losach wczesno stanowią. Są tedy różnice i bez liku odcienia; wszędzie jednostajni ludzie, a ich kroki i losy odmienne: są między zdarzeniami podobieństwa i różnice; są w ciągłém pasmie dziejów narodów, jak między pojedynczymi ludami, podobieństwa i różnice; są tedy pracom historycznym przyzwoite, jak pojedyńczych osób, tak i narodów paralele. Lecz paralele te nie mogą na krótkiéj przestawać chwili, muszą się opierać na całém życiu narodu: nie wyszukują tożsamości, owszem, w pozornych i przypadkowych podobieństwach, uderzają w różnicę. Jedynie tylko różnic i odcieni ścigają, albowiem nigdzie jedno z drugim tożsamości nie zachowa, nigdzie bez skazy, bez zmiennego nagięcia, bez modyfikacyi bieg rzeczy ludzkich w jednostajności się nie ostoi.

Frankowie, Kanuty, Bolesławowie, niemieccy cesarze ze swoją potęgą różnemi czasy przemijali. W ciągu wieków jedni drugim ustępują. i zmienne widoki historykowi ukazują. Jeżeli podobnych zmienności w ostatnich trzech wiekach szukać chcemy i z wyższego stanowiska na ogół Europy pozieramy: zastanowić może, jak pod koniec XV wieku, kiedy się z jednéj strony dźwiga Francya, z innéj Moskwa; wtedy z jednéj strony Hiszpania, z innéj Polska zawiązują się w państwa wielkie. W wieku XVI z jednéj strony Hiszpania, z innéj Polska, są przeważne, Pośrodku Europy rzesza niemiecka i w niéj odrywający się od Rzymu chrześcijanie. Gdziekolwiek język niemiecki: tam i wyznanie protestanckie. Hiszpania z jdnéj strony, Polska z drugiéj zostały wierne Rzymowi, katolickie, nad znaczną częścią Niemców protestantów panujące. Hiszpania i Polska z małą różnicą czasu, prawie współcześnie, ze szczytu wielkości swojéj zstępują. Obie po wielkiéj części tracą niemieckie kraje, któremi władały: obie uszczuplono w granicach swoich; obie wyniszczone, osłabione, nareszcie w niemocy odrętwiałe, stają się igraszką sąsiadów. Dla obu nareszcie zgotowany różnie trwały upadek! Zkąd to współczesne, w ciągu kilku wieków podobieństwo? jakie w tém różnice? Sądzę, że to zjawisko zasługuje na szczególną uwagę. Skończył się może zawód jednostajny, zmieniło położenie i stan polityczny, ostygły i znikły w polityce dzielne religijne w tamtych wiekach sprężyny, ustały zawziętości w rozszczepioném chrześcijaństwie, wzajemna wyrozumiałość, spokojne i ozięblejsze zeszłych wieków rozważanie nastąpiło. Rozwaga tedy zeszłych nie powinna już jątrzyć lub razić jak bądź usposobionych umysłów. Wyjaśniona prawda różnie dolegliwego stanu rozerwanego chrześcijaństwa i polityki nie stanie się ujmą, ani Bogu, ani ludziom.

Czyli kto z tego jaką wróżbę przyszłości wywiązywać zdoła, czyli już tak jednostajna koléj państw, już wykończona? to z obrębów historycznych badań wychodzi. Przeszłość je tylko zajmuje. Ku niéj oko nasze zwracamy, ośmielając się wejrzéć w tajniki, których rozpoznać

może nasz wzrok nie jest dość sposobny. Przedsięwzięcie jest wielkie, przez biegło pióro snadnie obszernie rozwinięte. My doświadczając sił naszych z wielkim przedmiotem w ciasne zamykamy się obręby: a zwięzłość powinna krótkości odpowiedzieć. Czujemy pewną niedojrzałość pracy naszéj. Więcéj w niéj wytkniętego podobieństwa i tożsamości zdarzeń, które naocznie łudzącém podobieństwem uwodzić mogą: aniżeli zbadanych przyczyn i sprężyn, które bystrzejszém tylko uczuciem i wyższemi zdolnościami rozeznawać można. Pierwszego w tym przedmiocie przedsięwzięcia udoskonalenie zostanie późniejszym badaczom. My z tego, co się dostrzec udało, niniejszém sprawę zdając, rozważać będziemy: jak z ogólnego stanu związków i stosunków w chrześcijaństwie i polityce Europy, właściwie wynikają podobieństwa wielkości, poniżenia i upadku: jak zaś bardzo różny stan i natura tych dwu narodów, bardzo odmienne ich miejscowe położenie jest źródłem odcieni w tém podobieństwie, jest przyczyną wielkich różnic. Żeby to wyjaśnić, koleją i oddziałami paralelujemy: 1) utworzenie się, wzniesienie i wielkość Hiszpanii i Polski; 2) ich chylenie się do upadku i klęski; 3) ich niemoc i upadek, oraz różny stan i zmienne położenie w upadku.

АДАМЪ МИЦКЕВИЧЪ.

(ADAM MICKIEWICZ).

1798—1855.

Родился въ Заосьѣ (Zaosie) подъ Новогрудкомъ въ минской губерніи; учился въ школѣ доминиканцевъ въ Новогрудкѣ; въ 1815 г. поступилъ въ виленскій университетъ на математическое, затѣмъ на литературное отдѣленіе, гдѣ учителями его были Лелевель (всеобщая исторія), Гроддекъ (классическая литература) и Боровскій (польская литература). Въ 1818 г. Мицкевичъ напечаталъ въ Tygodnik Wileński первое свое стихотвореніе, еще въ классическомъ духѣ, п. з.: Zima miejska. Любовь къ Маріи Верещакѣ пробудила его поэтическій талантъ: въ Ковнѣ, куда Мицкевичъ былъ назначенъ учителемъ гимназіи, онъ написалъ лучшія свои баллады. Въ 1825 г. Москва была назначена ему мѣстомъ жительства; здѣсь Мицкевичъ поступилъ чиновникомъ въ канцелярію генералъ-губернатора; въ томъ же году онъ предпринялъ поѣздку въ Крымъ, результатомъ впечатлѣній которой были т. наз. Sonety krymskie. Въ 1829 г. Мицкевичъ уѣхалъ за границу и посѣтилъ Германію и Италію. Въ 1831 г. онъ проживалъ въ Дрезденѣ, затѣмъ въ Парижѣ. Въ 1839 г. былъ назначенъ профессоромъ римской литературы въ Лозаннѣ, а въ 1840 профессоромъ исторіи славянскихъ литературъ въ Collége de France въ Парижѣ. Вслѣдствіе пропаганды въ пользу мессіанизма (Андрей Товянскій) Мицкевичъ былъ уволенъ отъ этой должности въ 1844 г. Съ 1853 г. онъ былъ библіотекаремъ въ парижскомъ арсеналѣ. Въ 1855 г. Наполеонъ III послалъ Мицкевича съ дипломатическою миссіею въ Константинополь, гдѣ поэтъ и умеръ 28 ноября того же года. Похороненъ въ Парижѣ. *Важнѣйшія изданія произведеній:* Poezye (Вильна, 1822, 1823, 2 тома); Sonety (Москва, 1826); Wybór pism (Львовъ, 1827, 4 тома); Konrad Wallenrod (Петербургъ, Краковъ, 1828); Poezye (Парижъ, 1828, 2 тома); Poezye (Петербургъ, 1829, 2 тома); Poezye (Познань, 1823, 5 томовъ); Księgi narodu polskiego i pielgrzymstwa (Парижъ, 1832); Dziady część III (Парижъ, 1833); Poezye (Варшава, 1833, 3 тома); Pan Tadeusz czyli ostatni zajazd na Litwie (Парижъ, 1834); Pisma Adama Mickiewicza (Вар-

Pielgrzym.

Aa!!

Аюдагъ.

(Ajudah).

Lubię poglądać wsparty na Judahu skale,
Jak śpienione bałwany, to w czarne szeregi
Ścisnąwszy się buchają, to jak srebrne śniegi
W milionowych tęczach kołują wspaniale.
Trącą się o mieliznę, rozbiją na fale,
Jak wojsko wielorybów, zalegając brzegi,
Zdobędą ląd w tryumfie, i napowrót zbiegi,
Miecą za sobą muszle, perły i korale.
Podobnie na twe serce, o poeto młody!
Namiętność często groźne wzburza niepogody:
Lecz gdy podniesiesz bardon, ona bez twéj szkody
Ucieka w zapomnienia pogrążyć się toni,
I nieśmiertelne pieśni za sobą uroni,
Z których wieki uplotą ozdobę twych skroni.

5. Отрывокъ изъ касиды „Фарисъ.“

(Ustęp z kasydy „Farys“).

Już płynie w suchém morzu koń mój i rozcina
Sypkie bałwany piersiami delfina,
Coraz chyżéj, coraz chyżéj,
Już nad kłąb kurzu wylata.
Czarny mój rumak, jak burzliwa chmura,
Gwiazda na czole jego jak jutrzenka błyska,
Na wolę wiatrów puścił strusiéj grzywy pióra,
A nóg białych polotem błyskawice ciska,
Pędź latawcze białonogi,
Góry z drogi, lasy z drogi!
Daremnie palma zielona
Z cieniem i owocem czeka:
Ja się wydzieram z jéj łona;
Palma ze wstydem ucieka,
Kryje się w głębi oazy
I szmerem liści z mojéj dumy się uśmiecha.
Owdzie granic pustyni pilnujące głazy,
Dziką i beduina poglądają twarzą,
Kopyt końskich ostatnie przedrzeźniając echa,
Taką za mną groźbą gwarzą:
„O szalony! gdzie on goni!
Tam od ostrych słońca grotów

Głowy jego nie ochroni
Ni palma zielonowłosa,
Ni białe łono namiotów.
Tam jeden namiot — niebiosa,
Tylko skały tam nocują,
Tylko gwiazdy tam koczują.“
Daremnie grożą, daremnie!
Pędzę i podwajam razy,
Spojrzałem... aż dumne głazy
Zostały zdala odemnie;
Uciekają rzędem długim,
Kryją się jeden za drugim.

6. Отрывки изъ поэмы „Гражина“.

(Ustępy z poematu „Grażyna“).

Coraz to ciemniéj, wiatr północny chłodzi,
Na dole tuman, a miesiąc wysoko
Pośród krążącéj czarnych chmur powodzi
We mgle nie całe pokazywał oko;
I świat był nakształt gmachu sklepionego,
A niebo nakształt sklepu ruchomego,
Księżyc jak okno, którędy dzień zchodzi.
Zamek na barkach nowogrodzkiéj góry
Od miesięcznego brał pozłotę blasku:
Po wałach z darni i po sinym piasku
Olbrzymim słupem łamał się cień bury,
Spadając w fosę, gdzie wśród wiecznych cieśni
Dyszała woda z pod zielonych pleśni.
Miasto już spało: w zamku ognie zgasły,
Tylko po wałach i po basztach straże
Powtarzanemi płoszą senność hasły.
Wtém się coś zdala na polu ukaże:
Jakowiś ludzie biegą tu po błoniach,
A gałąź cieniu za każdym się czerni,
A biegą prędko, muszą być na koniach,
A świecą mocno, muszą być pancerni.
Zarżały konie, zagrzmiała podkowa,
Trzéj to rycerze jadą wzdłuż parowa;
Zjechali, stają, a pierwszy z rycerzy
Krzyknie i w trąbkę mosiężną uderzy.
Uderzył potém raz, drugi i trzeci,
Strażnik mu z baszty rogiem odpowiada:
Brzękły wrzeciądze, pochodnia zaświeci
I most zwodzony z łoskotem opada.
Na tentent koni zbiegli się strażnicy,

Chcąc bliżéj poznać i męże i stroje;
Pierwszy mąż jechał w zupełnéj zbroicy,
Jaką zwykł Niemiec przywdziewać na boje;
I krzyż miał czarny na białéj kapicy,
I krzyż na piersiach w złotéj pętlicy,
Trąbkę na plecach, kopiją u toku,
Różaniec w pasie i szablę u boku.
Poznali męża Litwini z tych znaków,
Więc cicho jeden do drugiego szepce:
„To jakiś urwisz od zgrai krzyżaków,
Tuczny, bo pruską krew codziennie chłepce.
O! gdyby nie był nikt tu więcéj z warty,
Zarazby w bagnie skąpał się ten plucha,
Aż pod most pięścią zgiąłbym łeb zadarty!...
Tak oni mówią; on niby nie słucha,
Lecz musiał słyszéć, bo się bardzo zdumiał,
A chociaż Niemiec, głos ludzki rozumiał.
„Książę jest w zamku?“—„Jest; lecz o téj porze
Bardzoście wasze poselstwo spóźnili,
Dziś nie możecie stawić się we dworze;
Chyba na jutro.“—„Jutro? ani chwili.
Zaraz, natychmiast, choć w spóźnioną porę
Litaworowi o posłach donieście;
Niebezpieczeństwo na mą głowę biorę,
A wy dla znaku pierścień tylko weźcie,
Nie trzeba więcéj; skoro ujrzy godło,
Pozna, kto jestem i co nas przywiodło.“
Cichość dokoła, zamek we śnie leży;
Co za dziw? Północ, jesienna noc długa,
Za cóż dotychczas z Litawora wieży
Lampa jak gwiazdka między kratą mruga?
Wszak dziś powrócił, jeździł w kraj daleki,
Snu potrzebują troskliwe powieki,
On przecie nie śpi...
. . . . . .
Siadł i z kłamliwą spokojnością mówi,
Szyderskim mowę zaprawując śmiechem:
„Wszak mi sam z Wilna przywiozłeś Rymwidzie,
Że Witold, pan nasz możny i łaskawy,
Miał mię podwyższyć książęciem na Lidzie,
I spadłe dla mnie po żonie dzierżawy,
Jak swoję własność lub zdobycze cudze,
Litaworowi podarował słudze?..
„To prawda, książę...“—„My więc po te dary
Jako przystało wystąpimy godnie:
Każ wynieść na dwór książęce sztandary,
Zapalić w zamku ognie i pochodnie.
Gdzie są trębacze? niechaj o północy
Zjadą na miasto i stanąwszy w rynku,
Na cztery wiatry trąbią z całéj mocy;

A póty będą trąbić bez spoczynku,
Póki się wszystko rycerstwo rozbudzi,
Niech każdy piersi zbroją ubezpiecza,
Nasadzi groty i pociągnie miecza.
Zgotować żywność dla koni i ludzi;
Każdemu z mężów zgotuje niewiasta,
Ile zjeść można od ranka do zmroku,
Czyj koń na paszy sprowadzić do miasta;
Nakarmić i wziąć na drogę obroku;
A skoro słońce z Szczorsowskiéj granicy
Pierwszym promieniem grób Mendoga draśnie,
Wszyscy staniecie nd Lidzkiéj ulicy.
Czekać mię rzeźwo, zbrojno i zapaśnie".

7. Отрывки изъ поэмы „Конрадъ Валленродъ".

(Ustępy z poematu „Konrad Walenrod").

Sto lat mijało jak zakon krzyżowy
We krwi pogaństwa północnego brodził;
Już Prusak szyję uchylił w okowy,
Lub ziemię oddał a z duszą uchodził;
Niemiec za zbiegiem rozpuścił gonitwy,
Więził, mordował aż do granic Litwy.
Niemen rozdziela litwinów od wrogów:
Po jednéj stronie błyszczą świątyń szczyty
I szumią lasy, pomieszkania bogów;
Po drugiéj stronie, na pagórku wbity
Krzyż, godło Niemców, czoło kryje w niebie,
Groźne ku Litwie wyciąga ramiona,
Jak gdyby wszystkie ziemie Palemona
Chciał z góry objąć i garnąć pod siebie.
Z téj strony tłumy litewskiéj młodzieży,
W kołpakach rysich, w niedźwiedziéj odzieży,
Z łukiem na plecach, z dłonią pełną grotów,
Snują się, śledząc niemieckich obrotów.
Po drugiéj stronie, w szyszaku i zbroi,
Niemiec na koniu nieruchomy stoi,
Oczy utkwiwszy w nieprzyjaciół szaniec,
Nabija strzelbę i liczy różaniec.
I ci i owi pilnują przeprawy,
Tak Niemien, dawniéj sławny z gościnności,
Łączący bratnich narodów dzierżawy,
Już teraz dla nich był progiem wieczności;
I nikt bez straty życia lub swobody,
Nie mógł przestąpić zakazanéj wody.
Tylko gałązka litewskiego chmielu
Wdziękami pruskiéj topoli nęcona,

Pnąc się po wierzbach i po wodném zielu,
Śmiałe, jak dawniéj, wyciąga ramiona,
I rzekę krasnym przeskakując wiankiem,
Na obcym brzegu łączy się z kochankiem;
Tylko słowiki kowieńskiéj dąbrowy,
Z bracią swoimi zapuszczańskiéj góry
Wiodą jak dawniéj litewskie rozmowy,
Lub swobodnemi wymknąwszy się pióry,
Latają w gości na wspólne ostrowy.
A ludzie? ludzi rozdzieliły boje!
Dawna Prusaków i Litwy zażyłość
Poszła w niepamięć; tylko czasem miłość
I ludzi zbliża... znałem ludzie dwoje...
O Niemnie! wkrótce runą do twych brodów
Smierć i pożogę niosące szeregi,
I twoje dotąd szanowane brzegi
Topór z zielonych ogołoci wianków,
Huk dział wystraszy słowiki z ogrodów;
Co przyrodzenia związał łańcuch złoty,
Wszystko rozerwie nienawiść narodów;
Wszystko rozerwie... Lecz serca kochanków
Złączą się znowu w pieśniach wajdeloty.
. . . . . .
Któż me westchnienia, kto me łzy policzy?
Czy już tak długie przepłakałam lata,
Czy tyle w piersiach i oczach goryczy,
Że od mych westchnień pordzewiała krata?
Gdzie łza upadnie, w zimny głaz przecieka,
Jak gdyby w serce dobrego człowieka.
Jest wieczny ogień w zamku Swentoroga,
Ten ogień żywią pobożne kapłany;
Jest wieczne źródło na górze Mendoga,
To źródło żywią śniegi i tumany;
Nikt moich westchnień i łez nie podsyca,
A dotąd boli serce i źrenica.
Pieszczoty ojca, matki uściśnienia,
Zamek bogaty, kraina wesoła,
Dni bez tęsknoty, nocy bez marzenia:
Spokojność, nakształt cichego anioła,
We dnie i w nocy, na polu i w domie
Strzegła mnie zblizka, chociaż niewidomie.
Trzy piękne córki było nas u matki,
A mnie najpierwéj żądano w zamężcie;
Szczęśliwa młodość, szczęśliwe dostatki:
Któż mi powiedział, że jest inne szczęście?
Piękny młodzieńcze! na coś mi powiedział
To, o czém w Litwie nikt pierwéj nie wiedział?
O Bogu wielkim, o jasnych aniołach,
Kamiennych miastach, kędy wiara święta,
Gdzie lud w bogatych modli się kościołach

A póty będą trąbić bez spoczynku,
Póki się wszystko rycerstwo rozbudzi,
Niech każdy piersi zbroją ubezpiecza,
Nasadzi groty i pociągnie miecza.
Zgotować żywność dla koni i ludzi;
Każdemu z mężów zgotuje niewiasta,
Ile zjeść można od ranka do zmroku,
Czyj koń na paszy sprowadzić do miasta;
Nakarmić i wziąć na drogę obroku;
A skoro słońce z Szczorsowskiéj granicy
Pierwszym promieniem grób Mendoga draśnie,
Wszyscy staniecie nd Lidzkiéj ulicy.
Czekać mię rzeźwo, zbrojno i zapaśnie".

7. Отрывки изъ поэмы „Конрадъ Валленродъ".

(Ustępy z poematu „Konrad Walenrod").

Sto lat mijało jak zakon krzyżowy
We krwi pogaństwa północnego brodził;
Już Prusak szyję uchylił w okowy,
Lub ziemię oddał a z duszą uchodził;
Niemiec za zbiegiem rozpuścił gonitwy,
Więził, mordował aż do granic Litwy.
Niemen rozdziela litwinów od wrogów:
Po jednéj stronie błyszczą świątyń szczyty
I szumią lasy, pomieszkania bogów;
Po drugiéj stronie, na pagórku wbity
Krzyż, godło Niemców, czoło kryje w niebie,
Groźne ku Litwie wyciąga ramiona,
Jak gdyby wszystkie ziemie Palemona
Chciał z góry objąć i garnąć pod siebie.
Z téj strony tłumy litewskiéj młodzieży,
W kołpakach rysich, w niedźwiedziéj odzieży,
Z łukiem na plecach, z dłonią pełną grotów,
Snują się, śledząc niemieckich obrotów.
Po drugiéj stronie, w szyszaku i zbroi,
Niemiec na koniu nieruchomy stoi,
Oczy utkwiwszy w nieprzyjaciół szaniec,
Nabija strzelbę i liczy różaniec.
I ci i owi pilnują przeprawy,
Tak Niemien, dawniéj sławny z gościnności,
Łączący bratnich narodów dzierżawy,
Już teraz dla nich był progiem wieczności;
I nikt bez straty życia lub swobody,
Nie mógł przestąpić zakazanéj wody.
Tylko gałązka litewskiego chmielu
Wdziękami pruskiéj topoli nęcona,

Pnąc się po wierzbach i po wodném zielu,
Śmiałe, jak dawniéj, wyciąga ramiona,
I rzekę krasnym przeskakując wiankiem,
Na obcym brzegu łączy się z kochankiem;
Tylko słowiki kowieńskiéj dąbrowy,
Z bracią swoimi zapuszczańskiéj góry
Wiodą jak dawniéj litewskie rozmowy,
Lub swobodnemi wymknąwszy się pióry,
Latają w gości na wspólne ostrowy.
A ludzie? ludzi rozdzieliły boje!
Dawna Prusaków i Litwy zażyłość
Poszła w niepamięć; tylko czasem miłość
I ludzi zbliża... znałem ludzie dwoje...
O Niemnie! wkrótce runą do twych brodów
Smierć i pożogę niosące szeregi,
I twoje dotąd szanowane brzegi
Topór z zielonych ogołoci wianków,
Huk dział wystraszy słowiki z ogrodów;
Co przyrodzenia związał łańcuch złoty,
Wszystko rozerwie nienawiść narodów;
Wszystko rozerwie... Lecz serca kochanków
Złączą się znowu w pieśniach wajdeloty.
. . . . . .
Któż me westchnienia, kto me łzy policzy?
Czy już tak długie przepłakałam lata,
Czy tyle w piersiach i oczach goryczy,
Że od mych westchnień pordzewiała krata?
Gdzie łza upadnie, w zimny głaz przecieka,
Jak gdyby w serce dobrego człowieka.
Jest wieczny ogień w zamku Swentoroga,
Ten ogień żywią pobożne kapłany;
Jest wieczne źródło na górze Mendoga,
To źródło żywią śniegi i tumany;
Nikt moich westchnień i łez nie podsyca,
A dotąd boli serce i źrenica.
Pieszczoty ojca, matki uściśnienia,
Zamek bogaty, kraina wesoła,
Dni bez tęsknoty, nocy bez marzenia:
Spokojność, nakształt cichego anioła,
We dnie i w nocy, na polu i w domie
Strzegła mnie zblizka, chociaż niewidomie.
Trzy piękne córki było nas u matki,
A mnie najpierwéj żądano w zamężcie;
Szczęśliwa młodość, szczęśliwe dostatki:
Któż mi powiedział, że jest inne szczęście?
Piękny młodzieńcze! na coś mi powiedział
To, o czém w Litwie nikt pierwéj nie wiedział?
O Bogu wielkim, o jasnych aniołach,
Kamiennych miastach, kędy wiara święta,
Gdzie lud w bogatych modli się kościołach

I kędy dziewic słuchają książęta,
Waleczni w boju jak nasi rycerze,
Czuli w miłości, jak nasi pasterze.
Gdzie człowiek, ziemne złożywszy pokrycie,
Z duszą ulata po rozkoszném niebie...
Ach! jak wierzyłam... bo niebieskie życie
Już przeczuwałam, gdym słuchała ciebie!
Ach! odtąd marzę w dobrych i złych losach
Tylko o tobie, tylko o niebiosach!
Krzyż na twych piersiach oczy me weselił,
W nim oglądałam przyszłe szczęścia hasło...
Niestety! z krzyża gdy piorun wystrzelił,
Wszystko dokoła ucichło, zagasło!
Nic nie żałuję, choć gorzkie łzy leję,
Boś wszystko odjął, zostawił nadzieję...

. . . . . .

Zkąd Litwini wracali? Z nocnéj wracali wycieczki,
Wieźli łupy bogate, w zamkach i cerkwiach zdobyte.
Tłumy brańców niemieckich z powiązanemi rękami,
Ze stryczkami na szyjach, biegą przy koniach zwycięzców.
Poglądają ku Prusom i zalewają się łzami,
Poglądają na Kowno—i polecają się Bogu.
W mieście Kownie, pośrodku, ciągnie się błonie Peruna,
Tam książęta litewscy, gdy po zwycięstwie wracają,
Zwykli rycerzy niemieckich palić na stosie ofiarnym.
Dwaj rycerze porwani jadą bez trwogi do Kowna:
Jeden młody i piękny, drugi latami schylony.
Oni sami śród bitwy, hufce niemieckie rzuciwszy,
Między Litwinów uciekli; książę Kiejstut ich przyjął,
Ale strażą otoczył, w zamek za sobą prowadził.
Pyta z jakiéj krainy, w jakich zamiarach przybyli?
„Nie wiem, rzecze młodzieniec, jaki mój ród i nazwisko.
Bo dziecięciem od Niemców byłem w niewolę schwytany,
Pomnę tylko, że kędyś w Litwie śród miasta wielkiego
Stał dom moich rodziców; było to miasto drewniane,
Na pagórkach wyniosłych, dom był z cegły czerwonéj.
W koło pagórków, na błoniach puszcza szumiała jodłowa,
Środkiem lasów daleko białe błyszczało jezioro.
Razu jednego, w nocy, wrzask nas ze snu przebudził,
Dzień ognisty zaświtał w okna, trzaskały się szyby.
Kłęby dymu buchnęły po gmachu; wybiegliśmy w bramę,
Płomień wiał po ulicach, iskry sypały się gradem;
Krzyk okropny: do broni! Niemcy są w mieście, do broni!..
Ojciec wypadł z orężem, wypadł i więcéj nie wrócił.
Niemcy wpadli do domu. Jeden wypuścił się za mną,
Zgonił, porwał mię na koń; nie wiem, co stało się daléj:
Tylko krzyk mojéj matki długo, długo słyszałem...
Pośród szczęku oręża; domów runących łoskotu,
Krzyk ten ścigał mię długo, krzyk ten pozostał w mém uchu.

Teraz jeszcze, gdy widzę pożar i słyszę wołania,
Krzyk ten budzi się w duszy, jako echo w jaskini
Za odgłosem piorunu... Oto jest wszystko co z Litwy,
Co od rodziców wywiozłem. W sennych niekiedy marzeniach
Widzę postać szanowną matki i ojca, i braci:
Ale coraz to daléj jakaś mgła tajemnicza,
Coraz grubsza, i coraz ciemniéj zasłania ich rysy.
Lata dzieciństwa płynęły, żyłem śród niemców jak niemiec,
Miałem imię Waltera, Alfa nazwisko przydano:
Imię było niemieckie, dusza litewska została,
Został żal po rodzinie, ku cudzoziemcom nienawiść,
Winrych, mistrz Krzyżacki, chował mnie w swoim pałacu,
On sam do chrztu mnie trzymał, kochał i pieścił jak syna:
Jam się nudził w pałacach, z kolan Winrycha uciekał
Do wajdeloty starego.

8. Отрывки изъ поэмы „Панъ Тадеушъ“.

(Ustępy z poematu „Pan Tadeusz“).

Litwo, ojczyzno moja! ty jesteś jak zdrowie;
Ile cię trzeba cenić, ten tylko się dowie,
Kto cię stracił. Dziś piękność twą w całéj ozdobie
Widzę i opisuję, bo tęsknię po tobie.
Panno Święta, co Jasnéj bronisz Częstochowy
I w Ostréj świecisz Bramie! Ty, co gród zamkowy
Nowogrodzki ochraniasz z jego wiernym ludem!
Jak mnie dziecko do zdrowia powróciłaś cudem
(Gdy od płaczącéj matki pod Twoję opiekę,
Ofiarowany, martwą podniosłem powiekę,
I zaraz mogłem pieszo do Twych świątyń progu
Iść, za zwrócone życie podziękować Bogu),
Tak nas powrócisz cudem na ojczyzny łono!..
Tymczasem przenoś moję duszę utęsknioną
Do tych pagórków leśnych, do tych łąk zielonych,
Szeroko nad błękitnym Niemnem rozciągnionych,
Do tych pól malowanych zbożem rozmaitém,
Wyzłacanych pszenicą, posrebrzanych żytem;
Gdzie bursztynowy świerzop, gryka jak śnieg biała,
Gdzie panieńskim rumieńcem dzięcielina pała,
A wszystko przepasane jakby wstęgą, miedzą
Zieloną, na niéj zrzadka ciche grusze siedzą.

. . . . . .

Rówienniki litewskich wielkich kniaziów, drzewa
Białowieży, Świtezi, Ponar, Kuszelewa!
Których cień spadał niegdyś na koronne głowy
Groźnego Witenesa, wielkiego Mindowy

I Gedymina, kiedy na Ponarskiéj górze,
Przy ognisku myśliwskiém, na niedźwiedziéj skórze
Leżał, słuchając pieśni mądrego Lizdejki,
A Wilii widokiem i szumem Wilejki
Ukołysany, marzył o wilku żelaznym,
I zbudzony, za bogów rozkazem wyraźnym,
Zbudował miasto Wilno, które w lasach siedzi,
Jak wilk w pośrodku żubrów, dzików i niedźwiedzi!
Z tego to miasta Wilna, jak z rzymskiéj wilczycy,
Wyszedł Kiejstut i Olgierd, i Olgierdowicy,
Równie myśliwi wielcy jak sławni rycerze,
Czyli wroga ścigali, czyli dzikie zwierzę.
Sen myśliwski nam odkrył tajnie przyszłych czasów:
Że Litwie trzeba zawsze żelaza i lasów.
Knieje! do was ostatni przyjeżdżał na łowy
Ostatni król, co nosił kołpak Witoldowy,
Ostatni z Jagiellonów wojownik szczęśliwy
I ostatni na Litwie monarcha myśliwy.
Drzewa moje ojczyste! Jeśli niebo zdarzy,
Bym wrócił was oglądać, przyjaciele starzy:
Czyli was znajdę jeszcze? czy dotąd żyjecie
Wy, koło których niegdyś pełzałem jak dziecię?
Czy żyje wielki Baublis, w którego ogromie
Wiekami wydrążonym, jakby w dobrym domie,
Dwunastu ludzi mogło wieczerzać za stołem?
Czy kwitnie gaj Mendoga pod farnym kościołem?
I tam na Ukrainie czy się dotąd wznosi,
Przed Hołowińskich domem, nad brzegami Rosi,
Lipa tak rozrośniona, że pod jéj cieniami
Sto młodzieńców, sto panien szło w taniec parami?

. . . . . .

Któż zbadał puszcz litewskich przepastne krainy
Aż do samego środka, do jądra gęstwiny?
Rybak ledwie u brzegów nawiedza dno morza;
Myśliwiec krąży koło puszcz litewskich łoża,
Zna je ledwie po wierzchu, ich postać, ich lice;
Lecz mu obce ich wnętrzne serca tajemnice.
Wieść tylko albo bajka wie, co się w nich dzieje;
Bo gdybyś przeszedł bory i podszyte knieje,
Trafisz w głębi na wielki wał pniów, kłód, korzeni,
Obronny trzęsawicą, tysiącem strumieni
I siecią zielsk zarosłych i kopcami mrowisk,
Gniazdami os, szerszeniów, kłębami wężowisk.
Gdybyś i te zapory zmógł nadludzkiém męstwem,
Daléj spotkać się z większém masz niebezpieczeństwem:
Daléj co krok czychają niby wilcze doły,
Małe jeziorka trawą zarosłe napoły,
Tak głębokie, że ludzie dna ich nie dośledzą,
(Wielkie jest podobieństwo, że dyabły tam siedzą).

Woda tych studni szkli się plamistą rdzą krwawą,
A z wnętrza ciągle dymi, zionąc woń plugawą,
Od któréj drzewa wkoło tracą liść i korę;
Łyse, skarłowaciałe, rozpaczliwe, chore,
Pochyliwszy konary mchem kołtunowate,
I pnie garbiąc, brzydkiemi grzybami brodate,
Siedzą wkoło wody, jak czarownic kupa,
Grzejąca się nad kotłem, w którym warzą trupa.
Za temi jeziorkami już nietylko krokiem,
Ale daremnie nawet zapuszczać się okiem,
Bo tam już wszystko mglistym zakryte obłokiem,
Co się wiecznie ze trzęskich oparzelisk wznosi,
A za tą mgłą nakoniec (jak wieść gminna głosi),
Ciągnie się bardzo piękna, żyzna okolica,
Główna królestwa zwierząt i roślin stolica.
W niéj są złożone wszystkich drzew i ziół nasiona,
Z których się rozrastają na świat ich plemiona;
Jedna przynajmniéj para chowa się dla płodu.
W samym środku, jak słychać, mają swoje dwory:
Dawny tur, żuber i niedźwiedź, puszcz imperatory;
Około nich, na drzewach, gnieździ się ryś bystry
I żarłoczny rosomak, jak czujne ministry;
Daléj zaś, jak podwładni, szlachetni wasale,
Mieszkają dziki, wilki i łosie rogale;
Nad głowami sokoły i orłowie dzicy,
Żyjący z pańskich stołów dworscy zausznicy,
Te pary zwierząt główne i patryarchalne,
Ukryte w jądrze puszczy, światu niewidzialne,
Dzieci swe ślą do osad za granicę lasu,
A sami we stolicy używają wczasu;
Nie giną nigdy bronią sieczną, ani palną,
Lecz starzy umierają śmiercią naturalną.
Mają téż i swój cmentarz, kędy blizcy śmierci,
Ptaki składają pióra, czworonogi sierci.
Niedźwiedź gdy, zjadłszy zęby, strawy nie przeżuwa,
Jeleń zgrzybiały, gdy już ledwie nogi suwa,
Zając sędziwy, gdy mu już krew w żyłach krzepnie,
Kruk, gdy już posiwieje, sokół, gdy oślepnie,
Orzeł, gdy mu dziób stary tak się w kabłąk skrzywi,
Że zamknięty na wieki już gardła nie żywi,
Idą na cmentarz; nawet mniejszy zwierz, raniony
Lub chory, bieży umrzéć w swe ojczyste strony.
Ztąd to w miejscach dostępnych, kędy człowiek gości,
Nie znajdują się nigdy martwych zwierząt kości.
Słychać, że tam w stolicy, między zwierzętami,
Dobre są obyczaje, bo rządzą się sami;
Jeszcze cywilizacyą ludzką nie popsuci,
Nie znają praw własności, która świat nasz kłóci,
Nie znają pojedynków, ni wojennéj sztuki,
Jak ojce żyli w raju, tak dziś żyją wnuki,

Dzikie i swojskie razem, w miłości i zgodzie,
Nigdy jeden drugiego nie kąsa, ni bodzie,
Nawet, gdyby tam człowiek wpadł, chociaż niezbrojny,
Toby środkiem bestyj przechodził spokojny;
Oneby nań patrzyły tym wzrokiem zdziwienia,
Jakim w owym ostatnim, szóstym dniu stworzenia
Ojce ich pierwsze, co się w ogrójcu gnieździły,
Patrzyły na Adama, nim się z nim skłóciły.
Szczęściem człowiek nie zbłądzi do tego ostępu,
Bo Trud i Trwoga i Śmierć bronią mu przystępu.
Czasem tylko w pogoni zaciekłe ogary,
Wpadłszy niebacznie między bagna, mchy i jary,
Wnętrznéj ich okropności rażone widokiem,
Uciekają skowycząc z obłąkanym wzrokiem,
I długo potém ręką pana już głaskane,
Drżą jeszcze u nóg jego strachem opętane.
Te puszcz stołeczne ludziom nieznane tajniki,
W języku woim strzelcy zowią: mateczniki.

. . . . . .

Tu las był rzadszy. Słychać w głębi ryk, trzask łomu,
Aż z gęstwy, jak z chmur, wypadł niedźwiedź nakształt gromu;
Wkoło psy gonią, straszą, rwą; on wstał na nogi
Tylne i spojrzał wkoło, rykiem strasząc wrogi,
I przedniemi łapami to drzewa korzenie
Rwał, waląc w psów i w ludzi, aż wyłamał drzewo
Kręcąc niém jak maczugą na prawo, na lewo,
Runął wprost na ostatnich strażników obławy:
Hrabię i Tadeusza. Oni bez obawy
Stoją w kroku, na zwierza wytknęli flint rury,
Jako dwa konduktory w łono ciemnéj chmury;
Aż oba jednym razem pociągnęli kurki,
Niedoświadczeni! razem zagrzmiały dwururki:
Chybili. Niedźwiedź skoczył; oni tuż utkwiony
Oszczep jeden chwycili czterema ramiony.
Wydzierali go sobie. Spojrzą, aż tu z pyska
Wielkiego, czerwonego, dwa rzędy kłów błyska
I łapa z pazurami już się na łby spuszcza:
Pobledli, w tył skoczyli, i gdzie rzednie puszcza
Zmykali. Zwierz za nimi wspiął się, już pazury
Zachaczał, chybił, podbiegł, wspiął się znów do góry
I czarną łapą sięgał Hrabiego włos płowy,
Zdarłby mu czaszkę z mózgów, jak kapelusz z głowy:
Gdy asesor z rejentem wyskoczyli z boków,
A Gerwazy biegł z przodu o jakie sto kroków,
Z nim Robak, choć bez strzelby: i trzéj w jednéj chwili,
Jak gdyby na komendę razem wystrzelili.
Niedźwiedź wyskoczył w górę, jak kot przed chartami
I głową na dół runął, i czterma łapami
Przewróciwszy się młyńcém, cielska krwawe brzemię
Waląc tuż pod Hrabiego, zbił go z nóg na ziemię.

Jeszcze ryczał, chciał jeszcze powstać, gdy nań wsiadły
Rozjuszona Strapczyna i Sprawnik zajadły.
Natenczas Wojski chwycił na taśmie przypięty
Swój róg bawoli, długi, centkowaty, kręty
Jak wąż boa; oburącz do ust go przycisnął,
Wzdął policzki jak banię, w oczach krwią zabłysnął,
Zasunął w pół powieki, wciągnął w głąb pół brzucha,
I do płuc wysłał z niego cały zapas ducha,
I zagrał. Róg jak wicher wirowatym dechem
Niesie w puszczę muzykę i podwaja echem.
Umilkli strzelcy, stali szczwacze zadziwieni
Mocą, czystością, dziwną harmonią pieni,
Starzec cały kunszt, którym niegdyś w lasach słynął,
Jeszcze raz przed uszami myśliwców rozwinął;
Napełnił wnet, ożywił knieje i dąbrowy,
Jakby psiarnię w nią wpuścił i rozpoczął łowy.
Bo w graniu była łowów historya krótka:
Zrazu odzew dźwięczący, rzeźki: to pobudka;
Potém jęki po jękach skomlą: to psów granie;
A gdzieniegdzie ton twardszy jak grzmot: to strzelanie.
Tu przerwał, lecz róg trzymał; wszystkim się zdawało,
Że Wojski wciąż gra jeszcze, a to echo grało.
Zadął znowu. Myślałbyś, że róg kształty zmieniał,
I że w ustach Wojskiego to grubiał, to cieniał,
Udając głosy zwierząt, to raz w wilczą szyję
Przeciągając się, długo, przeraźliwie wyje;
Znowu, jakby w niedźwiedzie rozwarłszy się gardło,
Ryknął; potém beczenie żubra wiatr rozdarło.
Tu przerwał, lecz róg trzymał; wszystkim się zdawało,
Że Wojski wciąż gra jeszcze, a to echo grało:
Wysłuchawszy rogowéj arcydzieło sztuki,
Powtarzały je dęby dębom, bukom buki.
Dmie znowu: jakby w rogu grały setne rogi.
Słychać zmieszane wrzaski szczwania, gniewu, trwogi,
Strzelców, psiarni i zwierząt; aż Wojski do góry
Podniósł róg i tryumfu hymn uderzył w chmury.
Tu przerwał, lecz róg trzymał; wszystkim się zdawało,
Że Wojski wciąż gra jeszcze, a to echo grało.
Ile drzew, tyle rogów znalazło się w boru,
Jedne drugim pieśń niosą jak z chóru do chóru.
I szła muzyka coraz szersza, coraz dalsza,
Coraz cichsza i coraz czystsza, doskonalsza,
Aż znikła gdzieś daleko, gdzieś na niebios progu!...
Wojski obiedwie ręce odjąwszy od rogu,
Rozkrzyżował; róg opadł, na pasie rzemiennym
Chwiał się, Wojski z obliczem nabrzmiałém, promiennem,
Z oczyma wzniesionemi stał, jakby natchniony,
Łowiąc uchem ostatnie znikające tony.
A tymczasem zagrzmiały tysiące oklasków,
Tysiące powinszowań i wiwatnych wrzasków.

8. Отрывокъ изъ поэмы „Дзяды“.

(Ustęp z poematu „Dziady“).

Chór.

Ciemno wszędzie, głucho wszędzie;
Co to będzie, co to będzie?

Guślarz.

Zamknijcie drzwi od kaplicy
I stańcie dokoła trumny!
Żadnéj lampy, żadnéj świécy;
W oknach zawieście całuny;
Niech księżyca jasność blada
Szczelinami tu nie wpada.
Tylko żwawo, tylko śmiało.

Starzec.

Jak kazałeś, tak się stało.

Chór.

Ciemno wszędzie, głucho wszędzie:
Co to będzie, co to będzie?

Guślarz.

Czyścowe duszeczki!
W jakiéjkolwiek świata stronie:
Czyli która w smole płonie,
Czyli marznie na dnie rzeczki,
Czyli dla dotkliwszéj kary,
W surowém wszczepiona drewnie,
Czy ją w piecu gryzą żary,
I piszczy, i płacze rzewnie:
Każda spieszcie do gromady!
Gromada niech się tu zbierze!
Oto obchodzimy Dziady!
Zstępujcie w święty przybytek;
Jest jałmużna, są pacierze,
I jedzenie, i napitek.

Chór.

Ciemno wszędzie, głucho wszędzie!
Co to będzie, co to będzie?

Guślarz.

Podajcie mi garść kądzieli,
Zapalam ją: wy z pośpiechem,
Skoro promyk w górę strzeli,
Pędźcie go lekkim oddechem.
O tak, o tak, daléj, daléj!
Niech się na powietrzu spali.

Chór.

Ciemno wszędzie, głucho wszędzie!
Co to będzie, co to będzie?

Guślarz.

Najprzód wy z lekkiemi duchy,
Coście śród tego padołu
Ciemnoty i zawieruchy,
Nędzy, płaczu i mozołu,
Jako ta garstka kądzieli!
Kto z was wiecznym błądzi szlakiem,
W niebieskie nie wzleciał bramy,
Tego lekkim, jasnym znakiem
Przyzywamy, zaklinamy.

Chór.

Mówcie, komu czego braknie,
Kto z was pragnie, kto z was łaknie.

Guślarz.

Patrzcie, ach patrzcie do góry,
Cóż tam pod sklepieniem świeci?
Oto złocistemi pióry
Trzepocze się dwoje dzieci.
Jak listek z listkiem w powiewie,
Kręcą się pod cerkwi wierzchołkiem;
Jak gołąbek z gołąbkiem na drzewie,
Tak aniołek igra z aniołkiem.

Guślarz i Starzec.

Jak listek z listkiem w powiewie,
Krącą się pod cerkwi wierzchołkiem;
Jak gołąbek z gołąbkiem na drzewie,
Tak aniołek igra z aniołkiem.

Aniołek (do jednéj z wieśniaczek).

Do mamy lecim, do mamy.
Cóż to, mamo, nie znasz Józia?
Ja to Józio, ja ten samy,
A to siostra moja Rózia.
My teraz w raju latamy,
Tam nam lepiéj jak u mamy.
Patrz, jakie główki w promieniu,
Ubiór z jutrzenki światełka,
A na obojém ramieniu
Jak u motylków skrzydełka.
W raju wszystkiego dostatek,
Co dzień to inna zabawka;
Gdzie stąpim, wypływa trawka,
Gdzie dotkniem, rozkwita kwiatek;
Lecz choć wszystkiego dostatek,
Dręczy nas nuda i trwoga:
Ach mamo, dla twoich dziatek
Zamknięta do nieba droga!

Chór.

Lecz choć wszystkiego dostatek,
Dręczy ich nuda i trwoga;
Ach, mamo, dla twoich dziatek
Zamknięta do nieba droga!

Guślarz.

Czego potrzebujesz duszeczko,
Żeby się dostać do nieba?
Czy prosisz o chwałę Boga?
Czyli o przysmaczek słodki?
Są tu pączki, ciasta, mleczko,
I owoce, i jagodki,
Czego potrzebujesz duszeczko,
Żeby się dostać do nieba?

Aniołek.

Nic nam, nic nam niepotrzeba:
Zbytkiem słodyczy na ziemi
Jesteśmy nieszczęśliwemi;
Ach! ja w mojém życiu całém
Nic gorzkiego nie doznałem.
Pieszczoty, łakotki, swawole,
A co zrobię wszystko caca:
Śpiewać, skakać, wybiedz w pole,

Urwać kwiatków dla Rozalki,
Oto była moja praca,
A jéj praca stroić lalki.
Przylatujemy na Dziady,
Nie dla modłów i biesiady:
Niepotrzebna msza ofiarna:
Nie o pączki, mléczka, chrósty,
Prosim gorczycy dwa ziarna;
A ta usługa tak marna
Stanie za wszystkie odpusty,
Bo słuchajcie i zważcie u siebie.
Że według bożego rozkazu:
Kto nie doznał goryczy ni razu.
Ten nie dozna słodyczy w niebie,

Chór.

Bo słuchajmy i zważmy u siebie,
Ze według bożego rozkazu:
Kto nie doznał goryczy ni razu,
Ten nie dozna słodyczy w niebie.

Guślarz.

Aniołku! duszeczko!
Czego chciałeś, macie obie,
To ziarneczko, to ziarneczko,
Teraz z Bogiem idźcie sobie.
A kto prośby nie posłucha:
W imię Ojca, Syna, Ducha!
Widzicie pański krzyż?
Nie chcecie jadła, napoju,
Zostawcież nas w pokoju,
A kysz, a kysz! *(widmo znika).*

10. Отрывокъ изъ курса славянскихъ литературъ.

(Ustęp z kursu literatur słowiańskich).

.... Łomonosow, a nadewszystko stary, syt sławy i obsypany zaszczytami Dierżawin, nie spodziewał się zapewne tego, że kiedyś Puszkin skaże ich na niepamięć. Razem téż poeci nowi, Żukowski człowiek z wielkim talentem i Batiuszkow, zstąpili do drugiego rzędu. Chwalono ich formę i poezyą, byli lubiani, ale już nie obudzali zapału. Zapał wzniecał tylko Puszkin, ledwo co wyszły z liceum cesarskiego, kierowanego przez Francuzów. Wychowanie jego co do nauk klasycznych było nieco zaniedbane, ale czytał wiele, mianowicie dzieł francuskich; odczytywał także pisma Żukowskiego, który chciał wskrzesić poezyą staro-słowiańską; nadewszystko zaś uwielbiał Byrona. Byron zapalił

w nim talent poetycki. Zrazu powtarzał on wszystko, co tylko znalazł w literaturze rosyjskiéj. Pisał ody na ten sam ton, ale daleko lepiéj niż Dierżawin; naśladował staro-ruszczyznę jak Żukowski, ale go przewyższył w wykończeniu formy, a najbardziéj w rozległości utworów, nakoniec puścił się śladem Byrona, wziął od niego i układ zewnętrzny i istotę swoich pomysłów. Bohaterowie Puszkina przypominają Larę, Korsarza i inne figury znajome w poezyach genialnego autora angielskiego.

Jest to koléj mimowolna i konieczna; każdy pisarz musi pierwéj przejść szkoły, które go poprzedziły, musi szczeblować po warstwach przeszłości, nim się wzbije w przyszłość.

Puszkin jak naśladował Byrona, tak téż sam nie myśląc o tém, był naśladowcą i Walter Skota: Gadano wtenczas powszechnie o kolorycie miejscowym, o historyczności, o potrzebie wprowadzenia historyi w poezyą i w romanse. Dwa dzieła Puszkina: Cyganie i Mazepa, wahają się pośród obu tych wzorów. Raz on tu jest Byronem, drugi raz Walter Skotem, ale jeszcze nie jest samym sobą.

Najoryginalniejszy jego poemat, romans Onegin, który zawsze będzie z przyjemnością czytany we wszystkich krajach słowiańskich i pozostanie wieczystym pomnikiem epoki, ma ten sam zakrój co Don Żuan Byrona. Puszkin wziął Don Żuana za wzór do swego Onegina. Dzieło to począł pisać w młodych leciech, dodawał potém od czasu do czasu po rozdziale, i nakoniec utworzył poemat w ośmiu śpiewach, porywający wdziękiem prostoty, a szczególniéj stylu. Nie jest on tak bogaty, tak płodny jak Byron, nie wznosi się tak wysoko, nie sięga tak do dna serca ludzkiego; ale równiejszy, dbalszy, co do formy prostszy, często dosięga Byrona, a niekiedy czasem go wyprzedzał. Osnowa Onegina jest niezmiernie prosta. Ukazują się naprzód dwaj ludzie młodzi, zakochani w dwóch dziewczętach, jeden z nich ginie zaraz w pojedynku, drugi ledwo pod koniec romansu wraca na scenę. Niezmiernie było trudno na tak ubogim i krótkim wątku utkać długi poemat; Puszkin przebiegając obrazy życia domowego ziemi rosyjskiéj i potocznych wypadków, znalazł dosyć przedmiotów dla swoich śpiewów, które są raz komedyą, drugi raz tragedyą, to znowu romansem dramatycznym. Co w tém wszystkiém szczególniéj godne podziwienia, to rzadka giętkość i doskonałość stylu. Jestto prześliczne malowidło, którego tło i koloryt zmienia się ciągle a czytelnik ani postrzega jak z tonu ody spada na epigramat, i podnosząc się nieznacznie, spotyka ustęp opowiedziany z powagą prawie epopei.

Po całym tym poemacie Puszkina rozlana jest tęskność daleko głębsza jeszcze od Byrońskiéj. Widać tu, że już wszystko, co tylko może być wielkie i piękne na ziemi, straciło urok dla poety. Puszkin przeczytawszy tyle romansów, przeszedłszy tyle wzruszeń w towarzystwie młodych przyjaciół, zapalonych liberałów, uczuł nakoniec wszędzie nędzę, i to uczucie mimowolnie odbiło się w jego poetyckim utworze.

Heroiną romansu, ideałem jaki dla siebie poeta wyobraził, jest Olga, piękna i młoda dziewczyna rosyjska wychowana na wsi. Kocha ona żywo, silnie, z całą prostotą miłości poetycznéj, i traci swego kochanka w sposób okropny, w pojedynku. Potém idzie za mąż za oficera, i żyje szczęśliwie spokojna. Droga kobieta obok niéj występująca na

scenę, jest coś nakształt Franceski Byrona: ta ma serce namiętne, głowę romansową, czyta same tylko romanse, marzy, przeczuwa, ubiega się za jakąś wielkością, chce być oryginalną a ideał swój znajduje w jednym młodym dandy, w pewnym rodzaju Byronisty, który całe życie nudzi się i wszystkich nudzi, szuka gwałtownych rozrywek, gra w karty. Opuszczona i wzgardzona od tego kochanka, zostaje żoną podstarzałego jenerała; wieczny tułacz po świecie, niby Child-Harold rosyjski, poznaje ją późniéj w Petersburgu szczęśliwą i uwielbianą w salonach, zapala się ku niéj miłością, ale teraz ona traktuje swego wielbiciela ozięble, odpycha go z całą wzgardą kobiety wysokiego towarzystwa.

Zdaje się, że Puszkin pisząc pierwsze swoje rozdziały, nie miał jeszcze w głowie ustalonéj myśli, jak całą rzecz rozwiązać; niepodobna bowiem, żeby tak tkliwie, tak czysto i silnie kreślił tę miłość młodych osób, która miała się zakończyć w sposób podobnie smutny i prozaiczny. W Oneginie swoim Puszkin odbija się cały. Mówiąc o znudzonym owym Byroniście, w kilku wierszach maluje własny portet. Byłto — powiada — człowiek skłonny do reform, oryginalny bez wymusu, z umysłem zimnym i cierpkim. Puszkin zupełnie był takim. Opisując zaś poetę, opisuje własne złudzenia. Ten Rosyanin, wychowany w Niemczech, noszący długie włosy, wielbiciel Kanta i Szyllera, entuzyasta bez celu, marzyciel, zasypiający z piórem w ręku nad wyrazem ideał, wyobraża jedną epokę życia Puszkina. Co szczególniejsza, że w tym poemacie nawet rodzaj śmierci sobie przepowiedział: podobnie jak młody Władymir zabity na początku romansu, zginął i sam z ręki przyjaciela w pojedynku o rzecz marną.

ЮЛІЙ СЛОВАЦКІЙ.

(JULJUSZ SŁOWACKI).

1809—1849.

Родился 23 августа въ Кременцѣ, волынской губерніи. Въ 1828 г. Словацкій окончилъ виленскій университетъ по юридическому факультету и переѣхалъ въ Варшаву, гдѣ поступилъ въ Комиссію Финансовъ (komisya skarbu), и здѣсь въ 1829—1830 гг. написалъ поэмы: Hugo, Mindowe, Mnich, Arab, Bielecki, Marya Sztuart. Въ 1831 г. онъ оставилъ Варшаву (въ точности неизвѣстно, по какимъ обстоятельствамъ) и посѣтилъ Бреславль, Дрезденъ, Парижъ, Лондонъ и опять Парижъ, гдѣ издалъ первыя свои произведенія. Съ 1833 по 1835 годъ Словацкій проживалъ въ Женевѣ, а время съ 1836 по 1839 годъ провелъ въ Италіи и въ путешествіи съ Зенономъ Бржозовскимъ по Греціи, Египтѣ, и Палестинѣ (1836—1837), результатомъ котораго между прочими была лучшая изъ поэмъ: Ojciec Zadżumionych. Въ 1839 г. Словацкій переселился въ Парижъ; тутъ онъ написалъ и издалъ трагедіи: Balladyna, Lilla Weneda, Mazepa, поэму Beniowski и перевелъ драму Кальдерона п. з. Książę niezłomny. Съ 1842 г., когда Словацкій послѣдовалъ ученію Товянскаго, талантъ его сталъ замирать, такъ что послѣднія произведенія его: Sen srebrny Salomei и Genesis z ducha уже несравненно ниже всѣхъ прочихъ. Словацкій умеръ въ Парижѣ 3 апрѣля 1849 г., гдѣ и похороненъ. *Важ-*

нѣйшія изданія: Poezye Juljusza Słowackiego (Парижъ, 1832, 2 тома, 1833 — III-iй томъ); Kordyan (Парижъ, 1834); Anhelli (Парижъ, 1838); Trzy poemata, Ojciec zadżumionych, W Szwajcaryi, Wacław, Balladyna, (Парижъ, 1839); Mazepa, Lilla Weneda (Парижъ, 1840); Beniowski (Парижъ, 1841); Ksiądz Marek (Парижъ, 1853); Sen srebrny Salomei, Książę niezłomny (Парижъ, 1844); Król-Duch (Львовъ, 1865 въ Dziennik literacki); Pisma pośmiertne (Львовъ, 1866, 3 тома); Genesis z ducha (Львовъ, 1871, въ журналѣ Strzecha); Listy do matki i rodziny (Львовъ, 1876 и 1883, 2 тома); Pisma (Наумбургъ, 1861, 1 томъ; Лейпцигъ, 1863 и 1869, 4 тома; Львовъ, 1880, 4 тома, лучшее изданіе); Dzieła (Краковъ, 1882, 5 томовъ); Powieści poetyczne, dramata i poezye, (Варшава, 1874, въ Biblioteka najcelniejszych utworów при журналѣ Kłosy). *Пособія:* Złota przędza poetów i prozaików polskich (Варшава, 1884, I 201, 593); Krasiński, kilka słów o Juljuszu Słowackim (Złota przędza, I 756); H. Lewestam, Balladyna i Lilla Weneda (Gazeta Polska, 1859, N-r 178); Mazepa (Kłosy, 1874, N-r 409); C. Norwid, O J. Słowackim; M. Bałucki, Kobiety dramatów Słowackiego; P. Chmielowski, Ostatnie lata życia Słowackiego (Ateneum, 1877, III 643); A. Asnyk, Król-Duch Słowackiego (Przewodnik naukowy i literacki, 1879, I 401); A. Bełcikowski, Balladyna Słowackiego; K. J. Kotarbiński, Horsztyński, dramat Słowackiego (Przegląd Tygodniowy, 1879, I 238); P. Parylak, Kilka słów o Ojcu zadżumionych; W. Gasztowtt, O nowo wynalezionym pamiętniku Słowackiego (Przegląd polski, 1879, II 1); H. Biegeleisen, Z ostatnich lat Juljusza Słowackiego (Tygodnik Powszechny, 1883, N-r 36); S. Tarnowski, Mazepa J. Słowackiego (Kronika Rodzinna, 1874, N-r 11); Balladyna i Lilla Weneda, O Horsztyńskim Słowackiego (Przegląd polski, 1879), W Szwajcaryi i Ojciec zadżumionych (Kronika Rodzinna, 1880 стр. 257); J. Szujski, Treny na śmierć córki Jana Kochanowskiego i Ojciec zadżumionych Juljusza Słowackiego (Roczniki Towarzystwa Naukowego Krakowskiego, XXXIV, 76); A. Małecki, Juljusz Słowacki, jego życie i dzieła w stosunku do współczesnéj epoki (Львовъ, 1881, 3 тома).

I. Отрывокъ изъ стихотворенія „Часъ раздумья."

(Ustęp z wiersza „Godzina myśli").

Głuche cierpiących jęki, śmiech ludzi nieszczery,
Są hymnem tego świata; a ten hymn posępny,
Zbłąkanemi głosami wiecznie wniebowstępny,
Wpada między grające przed Jehową sfery
Jak dźwięk niesfornéj struny. Ziemia ta przeklęta,
Co nas takim piastunki śpiewem w sen kołysze;
Szczęśliwy, kto sny i o chwilach prześnionych pamięta.
Trzeba życie rozłamać w dwie wielkie połowy:
Jedną godziną myśli trzeba w przeszłość wrócić:
I przeszłość, jako obraz ściemniały i płowy,
Pełny pobladłych twarzy, ku słońcu odwrócić,
I ścigać okiem światła obrazy i cienie,
Jak lśniące rozpryśnionych mozaik kamienie.
Tam, pod okiem pamięci, pomiędzy gór szczytem,
Piękne, rodzinne miasto, wieżami wytryska
Z doliny, wąskim nieba nakrytéj błękitem.
Czarowne, gdy w mgle nocnéj wieńcem okien błyska,
Gdy słońcu rzędem białe ukazuje domy,
Jak perły szmaragdami ogrodu przesnute.
Tam zimą lecą z lodów potoki rozkute,
I z szumem w kręte ulic wpadają załomy.
Tam stoi góra, Bony ochrzczona imieniem,
Większa nad inne, miastu panująca cieniem.

Stary, posępny zamek, który czołem trzyma,
Różne przybiera kształty, chmur łamany wirem;
I w dzień strzelnic błękitnych spogląda oczyma,
A w nocy, jak korona kryta żalu kirem.
Często szczerby wiekowe przesuwa powoli
Na srebrzystéj księżyca wschodzącego twarzy.
W dolinie mgłą zawianéj, wśród kolumn topoli,
Niech blade uczuć dziecko o przyszłości marzy,
Niechaj myślami z kwiatów zapachem ulata,
Niechaj przeczuciem szuka zakrytego świata:
To potém wiele dawnych marzeń stanie przed niém,
I ujrzy je zmysłami, pozna blade mary;
Karmił się marzeniami jak chlebem powszednim:
Dziś chleb ten zgorzkniał, piołun został w głębi czary.
Do szkieletu rozebrał zeschłe myśli ciało,
Odwrócił oczy, — serce już myśléć przestało.
Gdy lampa gaśnie, kiedy pieśń piastunek zcicha,
Kiedy się małe dziecko z kołyski uśmiecha,
Ma sen całego życia..... A gdy tak przemarzą,
Dzieci na świat nieznany smutną patrzą twarzą,
I bladem przerażają czołem od powicia:
Smutne pomiędzy ludźmi — bo miały sen życia.
Wśród litewskiego grodu, w ciemnéj szkolnéj sali,
Siedziało dwoje dzieci; niezmieszani w tłumie,
Oba we współzawodnéj wykarmieni dumie,
Oba wątléj postaci, marmurowo biali.
Młodszy wiekiem nadzieje mniejsze zapowiadał,
Pierś mu się podnosiła ciężkiém odetnieniem;
Włos na czole dzielony na ramiona spadał,
I po nich czarnym, gęstym sypał się pierścieniem.
Widać, że włos ten, co dnia ręką dziewic gładką
Utrefiony, brał blaski dziewiczych warkoczy.
Ludzie nieraz „on umrze" mówili przed matką:
Wtenczas matka patrzała długo w dziecka oczy
I przeczyła z uśmiechem; lecz w smutku godzinie,
Kiedy na serce matki przeczuć padła trwoga,
Lękała się nieszczęścia, i myśląc o synie,
Nie śmiała wyrzec: „Niech się dzieje wola Boga."
Bo w czarnych oczach dziecka płomień gorączkowy,
Przedwcześnie zapalony, trawił młode życie.
Wśród ciemnéj szkolnéj sali było drugie dziecię:
Włos miało jasny, kolor oczu lazurowy;
Ludzie na niém nadzieje budowali szczytne;
Pożerał księgi, mówił jak różne narody, —
Do licznych nauk dziennie palące czuł głody;
Trawił się; jego oczy, ciemne i błękitne,
Jak polne dzwonki łzawym kryształem pokryte,
I godzinami myśli w nieruchomość wbite,
Tonąc w otchłań marzenia, szły prostemi loty
Za okresy widzenia, za wzroku przedmioty.

Gdy patrzał w niewidziane oczami obrazy,
Ludzie obłędność w oczach widzieli, lecz skazy
Żadnéj dostrzedz nie mogli. Młoda pamięć obu,
Ogromna, z myśli uwita łańcucha,
Świadczyła o istności przedżywotnéj ducha,
A przeczuciami życie widzieli do grobu.
I nic ich nie dziwiło, co z lat poszło biegiem,
I smutni nad przepaści życia stali brzegiem,
Nie odwracając lica. W ciemnéj szkolnéj sali,
Smutna poezya duszy dała dźwięk uroczy.
Na ciemnych mglistych szybach zawieszając oczy
Wiosną, wśród szmeru nauk, myśleniem słuchali,
Szmeru rosnących kwiatów. A w zimowe pory
Biegli na pola, białym pogrzebane śniegiem;
Tam prędkim po równinach zadyszani biegiem,
Twarze umalowane zimowemi kolory
Obracali na stronę, zkąd przyjść miała wiosna,
I pierwszy powiew pili ustami, jak życie.
Potém, gdy w wiosennego powietrza błękicie
W balsamy się rozlała czarowna lasów sosna,
Znudzeni wonią kwiatów, zmieszaną, stokrotną,
Wynaleźli woń tęskną, dziką i ulotną:
Była to woń wierzbami opłakanéj wody:
Z cichéj fali wstawała każdego wieczora,
Tajemnicze w powietrzu rozlewając chłody
Potém jesienią, dzieci wyobraźnia chora
Wypalona, igrała z żółtym liściem lasów,
Smutna, jak w starcach pamięć przeminionych czasów.

2. Посѣщеніе пирамидъ.

(Odwiedziny piramid).

Wyjechałem z Kairu dziś ze słońca wschodem.
Mgła biała nad palmowym Kairu ogrodem
Kryła mi złote słońce... i łzy brylantowe
Zawieszała na palmach; a gmachy różowe
Zorzą mglistą, tysiącem wieżowych promieni
Posuwając się w tajnéj ogrodu zieleni,
Odchodziły gdzieś na wschód. Oślątko me chyże
Leciało, aż się w starym oparłem Kairze.
Łódka stała u brzegu, wsiadłem do niéj — płynę.
Za Nilem widać było zieloną równinę;
Po obu stronach domki białe, pełne krasy;
Za domkami dwa wielkie daktylowe lasy;
Między lasami przestwór i na tym przestworze
Trzy piramidy. — Daléj żółte piasków morze,
I niebo blade, czyste, — jak Ptolomeusza,
Krąg z kryształu... Na oczach usiadła mi dusza...

Przez Nil cichy, prędkiemi przeprawiony wiosły,
Wysiadam..... już zbliżone daktyle przerosły
Czoła dumne piramid, zniknęły pomniki;
I tylko las, błędnemi pocięty promyki,
Strzelający pod niebo, koronami szumny,
Jak przysionek piramid, bogaty w kolumny.
Przy ludzkich dziełach ręką zasadzony Boga...
I trzy godziny trwała pełna dumań droga,
I więcéj, bo Nil jeszcze nie wrócił do łoża.
Przepływałem jeziora, aż do piasków morza
Wyniosło mnie oślątko...
Na piaskowym wale
Stały przedemną gmachy błyszczące wspaniale,
Twarzami obrócone do słońca — i do mnie.
Patrzałem na nie — potém na siebie. Jak skromnie
Wyglądałem przy grobach takich! — na osiołku,
W pustyni piasku, w każdym topiący się dołku.
Bliżéj — z pokorą wszystko opisywać muszę —
W dolinie piasku stoją trzy drzewa: dwie grusze
A we środku, pleciona z kilku, palma jedna,
Chociaż w piasku, zieloność je kryje nie biedna;
Jak szmaragdy się błyszczą, stojąc tak na straży
Przy dolinie piramid. Szczęśliwy, kto marzy
Pod liściem rozłożystym téj szerokiéj gruszy,
Gdy lawiną kamieni grobowiec się kruszy
I spada z wielkim hukiem.
Na białym kamieniu
Siadłem strudzony, w drzewa szerokiego cieniu;
Myślałem: jak ten wąwóz cały piasków przebrnę?
Co czuć będę? I oto... jakieś mrówki srebrne
Pod nogami ujrzałem, grzebiące się w piasku,
Wziąłem do rąk stworzenie perłowego blasku —
I bawiło mnie małe, jak ziarenko żyta...
A domek ich, jak ślady końskiego kopyta,
Obłożony wałkami w budowę półkolną;
Przejrzałem cały — potém puściłem je wolno,
Obie do rozbitego sarkofagu — żłobu,
I wstawszy, szedłem prosto do Cheopsa grobu,
A kiedym był w piasków przebytych połowy,
Wzniosłem czoło — spojrzałem górą ponad głowy,
I nie mogłem oczyma doleciéć do szczytu
Grobów, co uleciały w krainę błękitu.
A więc oczy, ogromem piramid odparte,
Spuściłem... Wkoło były grobowce otwarte,
W których i proch umarłych dawno powymierał;
Sfinx czarną Kopta twarzą nad piasek wyzierał —
I straszną była dzikość grobowéj doliny.

3. Къ Сигизмунду Красинскому.

(Do Zygmunta Krasińskiego).

Żegnaj, o żegnaj, archaniele wiary,
Coś przyszedł robić w mojéj sercu czary;
Coś w łzy zamienił jego krew czerwoną,
Wyrwał je z piersi, wziął na własne łono,
Ogrzał, oświetlił — by nie poszło w trumne,
Ani spokojne mniéj, ani mniéj dumne.
Więc gdzieś, daleko, u boskiego celu,
Chwała dla ciebie, o, serc wskrzesicielu!
A dla mnie pokój — dla ducha i kości,
Bo tym obojgu trzeba spokojności...
Lecz jeśli ducha nadchodzą morderce,
Lecz jeśli walka jest: dałeś mi serce!

4. Въ Швейцаріи.

(W Szwajcaryi).

W szwajcarskich górach jest jedna kaskada,
Gdzie Azar góry błękitnemi spada.
Pozwól tam spojrzéć zawróconéj głowie.
Widzisz tę tęczę na burzy w parowie?
Na mgłach srebrzystych cała się rozwiesza,
Nic jéj nie zburzy i nic jéj nie zmiesza;
A czasem tylko jakie białe jagnię
Przez tęczę idzie, na skraju doliny
Szczypać kwitnące róże i leszczyny
Lub jaki gołąb, co wody zapragnie,
Jakby się blaskiém pochwalić umyślnie,
Przez tęczę szybko przeleci i błyśnie.
Tam ją ujrzałem! i wnet rozkochany,
Że z tęczy wyszła i z potoku piany,
Wierzyć zacząłem i wierzę do końca:
Tak jasna była od promieni słońca!
Tak pełna w sobie anielskiego świtu!
Tak rozwidniona źrenicą z błękitu!
Gdy oczy przeszły od stóp do warkoczy,
To zakochały się w niéj moje oczy;
A za tym zmysłem, co kochać przymusza,
Poszło i serce, a za sercem dusza.
I tak się zaczął prędko romans klecić,
Że chciałem do niéj przez kaskadę lecieć,
Bo się lękałem, że jak widmo blade,
Nim dusza ze snu obudzona krzyknie:
Upadnie w przepaść, w tęczę i kaskadę,

I roztopi się — i zgaśnie — i zniknie.
I byłem jak ci, co się we śnie boją,
Bo jużem kochał, bo już była moją.
I tak, raz pierwszy spotkałem ją samą
Pod jasną tęczy różnobarwnéj bramą;
Powiew miłości owiał mię uroczy:
Stanąłem przed nią i spuściłem oczy.

* * *

Pod ścianą ze skał i pod wieńcem borów
Stoi, cichości pełna i kolorów,
Tella kaplica. Jest próg tam na fali,
Gdzieśmy raz pierwszy przez usta zeznali,
Że się już dawno sercami kochamy;
A pod tym progiem są na wodzie plamy
Od sosen, co się kołyszą na niebie,
I od skał cienia, gdzie mówiąc do siebie,
Wbite do wody trzymaliśmy oczy.
A pod tym progiem fala tak się toczy,
I tak swawolna i taka ruchoma,
Że wzięła w siebie dwa nasze obrazy
I przybliżała, łączał je rękoma,
Chociaż nas tylko łączyły wyrazy.
Ach! fala taka szalona i pusta!
Że połączyła nawet nasze usta,
Choć sercem tylko byliśmy złączeni.
Fala tak pełna ruchu i promieni,
Że jednym światła objąwszy nas kołem,
Zmieszała niby anioła z aniołem.
Gdy myślę, boleść dręczy mnie niezmierna.
Falo! niewierna falo! — i tak wierna!

5. Отецъ зачумленныхъ въ Эль-Аришъ.

(Ojciec zadżumionych w El-Arish).

Trzy razy księżyc odmienił się złoty,
Jak na tym piasku rozbiłem namioty.
Maleńkie dziecko karmiła mi żona —
Prócz tego dziecka, trzech synów, trzy córki,
Cała rodzina, dzisiaj pogrzebiona,
Przybyła ze mną. Dziewięć dromaderów
Chodziła co dnia na piasku pagórki,
Karmić się chwastem nadmorskich ajerów;
A wieczór wszystkie tu się kładły wiankiem,
Tu, gdzie się ogień już dawno nie pali...
Córki po wodę chodziły ze dzbankiem,

Synowie moi ogień rozkładali,
Żona, z synaczkiem przy piersiach, warzyła:
Wszystko to dzisiaj tam, gdzie ta mogiła
Promienistemu słońcu się odśmiecha —
Wszystko tam leży pod kopułką Szecha!...
A ja samotny wracam! o! boleści,
Trzy razy wieków przeżywszy czterdzieści,
Odkąd do mego płóciennego dworu,
W téj kwarantannie wszedł anioł pomoru
O! niewiadoma ta boleść nikomu,
Jaka się w mojém sercu dziś zamyka!
Wracam do Libanu, do mojego domu —
W dziedzińcu moim córek moich kwiatki
Spytają: starcze! gdzie są twoje córki?
Naprzód błękitne na Libanie chmurki
Pytać mię będą o synów, o żonę,
O dzieci moje — wszystkie pogrzebione
Tam pod grobowcem tym okropnym Szecha!
I wszystkie będą mię pytały echa,
I wszyscy ludzie, czy wracam ze zdrowiem
Pytać się będą — cóż ja im odpowiem?...
Przybyłem... Namiot rozbiłem na piasku,
Wielbłądy moje cicho się pokładły;
Dziecko, jak mały aniołek w obrazku,
Karmiło wróble, a ptaszęta jadły,
Aż do rąk prawie przychodząc dziecinie.
Widzisz tę małą rzeczułkę w dolinie?
Od niéj wracała najmłodsza dziewczyna,
Z dzbankiem na głowie, prościutka jak trzcina.
Przyszła do ognia i wodę z potoku,
Śmiejąc się, lekko trysnęła na braci;
Najstarszy z ogniem zapalonym w oku
Wstał, dzbanek wody chwycił w drżące dłonie,
I rzekł: sam Bóg ci za wodę zapłaci,
Bo chcę pić jak pies: bo ogień mam w łonie...
To mówiąc, wodę wypiwszy ze dzbana,
Powalił się tu jak palma złamana.
Przybiegłem — nie czas już było ratować!
Siostry go chciały martwego całować —
Krzyknąłem wściekły, niech się nikt nie waży,
Porwałem trupa i rzuciłem straży,
Aby go wzięła na żelazne zgrzebła,
I tam gdzie grzebią zarażonych grzebła.
A od téj nocy tak pełnéj boleści,
Naznaczono mi nowych dni czterdzieści.
Pod kręgiem słońca jako krew czerwonym
I pod namiotem tym zapowietrzonym
Żyliśmy, słowa nie mówiąc do siebie,
I śmierć przed samą śmiercią udawali,
Myśląc, że Boga oszukamy w niebie,

Że się ten bałwan zarazy przewali.
Powrócił! — Anioł powrócił morderca!
Ale mnie znalazł bez łez i bez serca,
Już omdlałego na boleści i świeże,
Już mówiącego: niech Bóg wszystko bierze!
Miałem na syna trzeciego cierpienia
Powieki bez łez i serce z kamienia.
Boleść już była jako chléb powszedni,
I pod oczyma mi konał mój średni,
Najmniéj kochany w mém rodzinném gronie,
I najmniéj z dzieci płakany po zgonie.
To téż Bóg jemu wynagrodzi za to,
Bo mu dał cichą śmierć i lodowatą.
Bez żadnych bólów, bez żadnych omamień
Skonał i skościał i stał się jak kamień,
A tak okropnie po śmierci wyglądał,
Jakby już próżnych naszych łez nie żądał,
Ale chciał tylko lice swoje wrazić
W serca nieczułe, oczy nam przerazić,
I wiecznie zostać w rodziców pamięci
Z twarzą, co woła: jesteście przeklęci!
Skonał. Myślałem wtenczas — o! rozpaczy,
Że jeśli reszcie Pan Bóg nie przebaczy,
Jeśli anioła śmierci przyśle po nie,
Dziecko mi weźmie, żonę, — a po żonie
Mnie nieszczęsnego zawoła przed Stwórcę.
Córka! Ja myśléć nie śmiałem o córce!
I trwoga o nią nie gryzła mię żadna.
Ach! ona była młoda! taka ładna!
Taka wesoła, kiedy moję głowę
Do lilijowych brała chłodzić rączek,
Kiedy zrobiwszy z jedwabiu osnowę,
Około cedru biegała po trawie,
Jak pracowity snując się pajączek.
Patrz! i ten pas mój błyszczący jaskrawie
Ona robiła i te smutne oczy
Ona rąbkami złocistych warkoczy
Tak przesłaniałą, że patrzałem na nią
Ach, ona była domu mego panią!
Ona jak jaśni anieli obrońce,
Najmniejsze dziecko w kołyseczce strzegła,
I gdzie płacz jaki słyszała, tam biegła,
I wszystkie nasze opłakała ciosy,
I wszystkie nasze łzy wzięła na włosy.
Dziesięć dni przeszło, i nocy tak długich,
Że śmierć już mogła na gwiazdy odlecieć;
Dziesięć dni przeszło, dziesięć nocy drugich
Przeszło — nadzieja zaczyna się świecić...
Po dzieciach ustał wielki płacz niewieści,
I naliczyliśmy ranków trzydzieści.

Nareszcie, zbywszy pamięci i mocy,
Położyłem się i zasnąłem w nocy.
I we śnie, w lekkie owinięte chmury
Ujrzałem moje dwie umarłe córy.
Przyszły, za ręce trzymając się obie,
I pozdrowiwszy mię pokojem w grobie,
Poszły, oczyma cichemi błyszczące,
Nawiedzać inne po namiocie śpiące.
Szły cicho, zwolna, schylały się nizko
Nad matki łożem, nad dziecka kołyską,
Potém na moję najmłodszą dziewczynę
Obiedwie ręce położyły sine!
Budzę się z krzykiem i, umarłą dziatwę
Klnąc, wołam dziko: Hatfe! moja Hatfe!
Przyszła jak ptaszek cicho po kobiercu,
Rzuciła mi się rączkami na szyję,
I przekonałem się, że Hatfe żyje,
Słysząc jéj serce bijące na sercu.
Ale nazajutrz grom przyszedł uderzyć —
Córka!!! — lecz na co boleści się szerzyć?
I to mi dziecko sroga śmierć wydarła!
I ta mi córka na rękach umarła.
A była jedna — najstraszniejsza chwila —
Kiedy ją bóle targały zabójcze,
Wołała: ratuj mię! ratuj mój ojcze!
I miała wtenczas czerwone usteczka,
Jak młoda róża kiedy się rozchyla.
I tak umarła ta moja dzieweczka,
Że mi się serce rozdarło na ćwierci;
A piękna była jak aniół — po śmierci.
Przyszli nademną płakać nieborakiem
Strażnicy; przyszli mi wydrzéć to ciało.
I nieostrożni zaczepili hakiem;
Hak padł na pierś jéj twardą, krągłą, białą,
I tu... Bogdajby jak ja nie umarli!
Tu ją pod memi oczyma rozdarli.
Ty im to, Boże niebieski, spamiętasz!
Wziąłem ją i sam zaniosłem na cmentarz.
Z założonemi na piersiach rękoma
Siedziała trzy dni matka nieruchoma
W kącie namiotu, żółta jakby z drewna.
Dziecina stała się blada i rzewna,
Bo mléko matki zaczęło wysychać,
I co dnia było płacz w kołysce słychać,
A ta pustynia — nie masz dzieci w grobie!
Ona inaczéj wydaje się tobie,
Może złocista, jasna i weselna?
Lecz dla mnie — jest to równina piekielna!

Przez tę równinę, przez te piasku kupy
Ciągnięto śniade moich dzieci trupy.
A tam na wzgórzu, kędy morze bije,
Dla ciebie szumi morze, dla mnie wyje;
A kiedy z wichrem na brzegi nie skacze,
Dla ciebie szemrze tylko, dla mnie płacze.
Co dnia, gdy przyszła wieczorna godzina,
Śpiewającego-m słyszał muezina:
Jakby się nad mym ulitował losem,
Zaczął smutniejszym obwoływać głosem,
Krzycząc ze swego piaskowego stoga
Nieszczęśliwemu ojcu — wielkość Boga.
O! bądź-że mi ty pochwalony Alla!
Szumem pożaru, co miasta zapala,
Trzęsieniem ziemi, co grody wywraca,
Zarazą, która dzieci mi wytraca
I bierze syny z łona rodzicielki.
O! Allah! Akbar Allah! jesteś wielki!

СИГИЗМУНДЪ КРАСИНСКІЙ.

(ZYGMUNT KRASIŃSKI).

1812 — 1859.

Родился 19 февраля 1812 г., въ Парижѣ. Наставниками и учителями его были Корженёвскій, Хлѣбовскій, Якубовскій, Линде. Въ 1828 г. Красинскій поступилъ въ варшавскій университетъ, затѣмъ въ 1829 г. былъ посланъ отцомъ въ Женеву и съ тѣхъ поръ почти безпрерывно жилъ за границею по причинѣ слабаго здоровья. Умеръ онъ въ Парижѣ 23 февраля 1859 г., похороненъ въ Опиногурѣ, (Opinogóra, плоцкой губерніи). *Важнѣйшія изданія сочиненій:* Grób rodziny Reichstalów, (Варшава, 1829; Познань, 1879); Władysław Herman i dwór jego, powieść historyczna, (Варшава, 1830; Львовъ, 1878); Agay-Han, (Бреславль, 1834, 1838); Nieboska komedya, (Парижъ: 1835, 1837, 1858 и др.); Irydyon, (Парижъ, 1836; Познань: 1851 и 1858; Наумбургъ, 1861; Парижъ, 1863); Trzy myśli, (Парижъ, 1840); Noc letnia, (Парижъ, 1841); Przedświt, (Парижъ, 1833); Psalmy przyszłości, (Парижъ, 1845); Niedokończony poemat, (Парижъ, 1860); Poezye, (Лейпцигъ: 1863 и 1871, въ Biblioteka pisarzy polskich F. A. Brockhausa); Poezye pośmiertne, wydał M. Dzikowski, (Познань, 1867); Moja Beatrice, wydał L. Siemieński, (Краковъ, 1878); Pisma, (Львовъ, 1880, 2 тома); Listy od r. 1835 — 1844, pisane do Edwarda Jaroszyńskiego, wydał M. Gorzkowski, (Краковъ, 1871); Listy: I do Konstantego Gaszyńskiego, II do Adama Sołtana, (Львовъ, 1882—1883); Utwory Zygmunta Krasińskiego nieobjęte lwowskiém wydaniem, zebrał B. Twardowski, (Познань, 1880). *Пособія:* Złota przędza poetów i prozaików polskich, I, 601, 786; A. Mickiewicz, Prelekcye o literaturze słowiańskiéj; A. Małecki, Irydyon, (Przegląd Poznański, 1847, I, 143); J. Klaczko, La poesie polonaise au dixneuviéme siècle et le poëte Anonyme (Revue de Deux Mondes, 1862, XXXVII, 1); H. Stroka, Z. Krasińskiego Nieboska komedya i Niedokończony poemat; B. Twardowski, Młodość Z. Krasińskiego (въ началѣ послѣдняго изъ упомянутыхъ изданій); S. Tarnowski, Z. Krasiński (въ началѣ I тома львовскаго изданія произведеній); O Nieboskiéj Komedyi (Niwa, 1882, XXI, 497); P. Chmielowski, Zygmunt Krasiński pomiędzy rokiem 1829 — 1848 (Ateneum, 1882, IV, 432); W. Marrené, Nieboska Komedya, (Dodatek miesięczny do Przeglądu Tygodniowego, 1883, I 51);

A. Kosiba, O życiu i pismach Z. Krasińskiego); Wł. Chotkowski, O ideale politycznym Z. Krasińskiego; B. Chlebowski, Nieboska i Irydyon, zarys duchowego rozwoju poety w pierwszym okresie twórczości, 1833 — 1835 (Ateneum, 1884, I 1); J. Gnatowski, Moja Beatrice (Niwa, 1879, II, 847); F. Suryn, O pismach Z. Krasińskiego, (Tygodnik Ilustrowany, 1884, III); L. Siemieński, Z. Krasiński. (Dzieła III, 237); J. Tretiak, Tragiczność w życiu Z. Krasińskiego (Przewodnik naukowy i literacki, 1884, I. 355).

I. Прощаніе съ Италіею.

(Pożegnanie Italii).

O, ziemio włoska! dziś mi nie żal ciebie
Za to, że wieczną ty się maisz wiosną,
Że po twych drogach święte mirty rosną,
Że jak archanioł twe słońce na niebie —
I że jak anioł bladawszego lica,
Świeci twój księżyc, niebios twych dziewica;
Że z każdéj w zmierzchu tkniętéj mórz twych fali
Bryzgnięta piana, jak dyament się pali;
Że po twych brzegach lecące *luciole*
Tańczą noc całą w sennych kwiatów kole,
Świecąc w powietrzu skrzydełek iskrami, —
Aniołki — stróże nad twych łąk różami!
O, ziemio włoska! dziś żal mi jest ciebie,
Za to, żeś smętną przeszłości królową —
Nieszczęsną duchów nieśmiertelnych wdową,
Żyjącą dzisiaj o żebraczym chlebie;
Że z twoich wzgórzów, jak bogi żałoby,
Płaczą nad tobą mężów twoich groby!
Bo myślą tylko, a nie sercem całém
Jam pojął odblask zmarłych twych wielkości,
A wyższą piękność od twojéj piękności
Jam sercem poznał — i odtąd kochałem!
Nie kuta z głazu, ani malowana,
Choćby nadziemskim pędzlem Rafaela;
Lecz dusza żywa, z pośród duchów wiela
W twarz anielicy od Boga ubrana
I cierpiéć — kochać — na świat ten posłana!
O, ziemio włoska, gdy w serca żałobie
Rzucam twe błonia, nie płaczę po tobie,
Lecz za tą płaczę, którą zostawiłem
Tam na twych brzegach, gdzie z nią razem żyłem,
Gdzie w każdéj chwili, przez dni błogich wiele
Jam jéj powtarzał: kocham cię, aniele!
O, ziemio włoska, strzeż tego anioła —
Gdy wysp łańcuchem zamknięta dokoła,
Patrzy z skał twoich na błękitne fale
I może na mnie łzą tęsknoty woła;
Mów jéj północném wiatrów twych powieniem,
Żeś na ostatniéj granic twojéj skale
Słyszała także méj rozpaczy żale —
I żem cię żegnał miłości westchnieniem!

2. Къ женщинѣ.

(Do kobiety).

Choć serca znęcisz skrawych ócz kryształem,
Lub je podeptasz czczéj myśli suchością —
Nie będziesz jeszcze żywym ideałem,
Nie będziesz jeszcze niewieścią pięknością.
Skromność bez wiedzy, lub rumiane lice,
Również się dzisiaj na małe przydały:
Nie być — lecz wyrość musisz na dziewicę,
Przechodząc zwolna świat ten bólu cały.
A gdy z twych natchnień i mąk, i łez mnóstwa,
Wybłyśnie w końcu święty promień bóstwa
I twarz ci zleje światłem wiecznotrwałém,
Gdy na twém bladém marmurowém czole
W wieniec się mocy splotą życia bole;
Wtedyś pięknością, wtedyś ideałem! —

3. Къ Дельфинѣ П.

(Do Delfiny P.)

Módl się ty za mnie, gdy z rozpaczy zginę —
Za winę ojców... i za własną winę!
Módl się ty za mnie, by mnie w moim grobie
Nie opiekielnił żal wieczny po tobie!
Módl się ty za mnie bym u Boga w niebie,
Po wiekach wieków, kiedyś spotkał ciebie!
I tam przynajmniéj odetchnął wraz z tobą...
Bo mnie już wszystko trudem i żałobą!
Módl się ty za mnie: jam cię kochał wiernie,
I tak jak bezmiar bezmierny, — bezmiernie!
Módl się ty za mnie: bom ja nieszczęśliwy;
Serce me proste, ale los mój krzywy!
Módl się ty za mnie: nie mów do mnie ostro:
Boś ty mi tylko na tym świecie siostrą!
Módl się ty za mnie: bo od żadnéj duszy
Modlitwa o mnie serca mi nie wzruszy,
Tylko podwoi gorycz méj katuszy!
Módl się ty za mnie: ja ciebie nie trzymam,
Bo na téj ziemi prócz ciebie nic nie mam—
I nic prócz ciebie nie marzę za światem.
Tylko to marzę, by z mą duszą biedną
Twoja spłynęła w nieśmiertelność jedną:
Więc módl się za mnie, bo ja twoim bratem...

4. Отрывокъ изъ глоссы св. Терезіи.

(Ułamek z glossy św. Teresy).

Przed życiem czuję — nie przed śmiercią — trwogę —
Bo takie światy widzę tam przed sobą,
Że mi ten ziemski, grobową żałobą,
I tém umieram — że umrzéć nie mogę!
Umrzéć lub cierpiéć! — a cierpiéć bez miary!
Bo mnie się z Tobą trza zlać w Twojém niebie,
Lub gdy nie można — żyć w piekle dla Ciebie!
Ślij mi więc męki jak niebieskie dary!
Im sroższe będą, tém mi więcéj błogie —
Ja przed spokojem tylko czuję trwogę
I tém umieram, że umrzéć nie mogę!
Jedynéj ulgi na moje męczarnie
— A jedna tylko i śmierć się nazywa —
Smierci dać sobie nie zdołam bezkarnie!
O bardzom, Panie, bardzom nieszczęśliwa!
Tę jednę szczęścia Tyś zamknął mi drogę
I tém umieram, że umrzéć nie mogę!
Czasem Cię tylko widuję w widzeniu,
Lecz Ty nie raczysz długo ze mną zostać,
Wnet niknie Bożo-człowiecza Twa postać
I w gorszém jeszcze konam znicestwieniu!
— Przed chwilą byłam w Wieczności rozlana —
— Nikt nie rozeznał-by sługi od Pana —
Ty, Bóg, Ty dla mnie stawałeś się mały,
A ze mnie małéj wyrastał Bóg cały!
Tyś się zamykał w mém sercu jak w grobie —
— Jam się jak bezmiar szerzyła ku Tobie!
Przez nieskończonéj Łaski zezwolenie
Stwórca przechodził na chwilę w stworzenie —
Stworzenie w Stwórcę, przez jedno westchnienie.
Mnie już tak było jakby po pogrzebie —
Bez ciała byłam, na ziemi i niebie.
Na wieki z Tobą — przy Tobie — u Ciebie!
W twarz Ci patrzałam — ale nie oczyma —
Bo na to wzroku ócz śmiertelnik nie ma.
Głos Twój słyszałam — lecz nie ziemi słuchem —
Wszystkom widziała i słyszała — duchem!
A jednak, Panie, tyś jaśniał przedemną
Jakby słońc słońce, w którém kształt człowieka!
Ach! światło dzienne, nocą wiecznie ciemną
Przy tym promieniu co z Twych skroni ścieka.
— Choć nie cielesny — widomszy niż ciało —
I słowo każde co z ust Twych spływało,
Dźwiękiem dźwięczniejszym, niż dźwięk ssan przez uszy,
Nie brzmiące brzmiało jak pieśń, w mojéj duszy!

I byłam z Tobą — oglądałam Ciebie —
Nie ukrytego w przenajświętszym Chlebie,
Nie tajonego przesłonami Cudu —
Lecz jakim bywasz śród Aniołów ludu
Tam, gdzie nad światem królujesz z świętemi!
Takim Cię — takim — tu miałam na ziemi!
— Lepiéj od świętych widziałam Cię Panie!
Bo silniéj kocham, goręcéj niż oni!
— Już w domu wiecznym Tyś dał im mieszkanie —
A ja gdzie mieszkam? — co mnie strzeże, broni?
Gdy mnie porzucasz, zostaję w rozpaczy —
Lecz ból i rozpacz, cóż to dla mnie znaczy?
Im bardziéj tęsknię, tém kocham goręcéj,
Im więcéj męki, tém miłości więcéj,
W tém piekle bożém Bożego kochania,
Gdzie Twa obecność, mnie nawet rozrania —
Bo chwilą późniéj Tyś znowu daleki,
I nim powracasz, upływają wieki!
Bez Boga mego — a z Boga wspomnieniem
Leżę na ziemi grobowym kamieniem —
A pod tym głazem méj niezwruszoności,
Smutek przejada do szpiku me kości!
Żądam bez miary — miłuję bez granic —
Miłość i żądza nie zdały się na nic —
Zmienionam cała w jedno upragnienie,
Lecz Twojéj woli w tych chwilach nie zmienię!
Pan nieśmiertelny nie zstąpi do sługi,
Aż kiedyś — kiedyś — znowu po raz drugi!
I mimo Twoję, o Ty mój, przestrogę
Ja tém umieram, że umrzéć nie mogę!
Albo Ty myślisz, o Ty wiecznie żywy,
Że Ciebie kocham za przyszłe nagrody,
Za obiecane w królestwie Twém gody,
Za palmy — harfy — i cuda — i dziwy —
Za jakąkolwiek bądź w niebie zapłatę,
Którąbyś spłacił mi dni mych utratę?
Ja kocham Ciebie — żeś był nieszczęśliwy.
Że przebolałeś tu wszystko, co boli,
Że zniosłeś wszystko, co tylko poniża.
Ty Bóg, w kajdanach cielesnéj niewoli,
Ty Bóg, przez katów prowadzon do krzyża!
Ja Ciebie kocham — że Cię o téj chwili
Niebo odbiegło — i ludzie zdradzili!
Ja Ciebie kocham — żeś był przymuszony
Wołać do Ojca: „O! jam opuszczony“ —
Ja Ciebie kocham za Twoje konanie
I za śmierć więcéj niż za Zmartwychwstanie!
Bo mi się zdaje, że Ty Zmartwychwstały
Nie tyle biednéj potrzebujesz sługi; —
Już wtedy służy Ci twój wszechświat cały; —

Stopą powietrzne przelatujesz smugi! —
Lecz kiedy konasz, mnie się wiecznie zdaje,
Że wracam duchem w widziane już kraje,
Że oglądałam gdzieś wprzódy to wzgórze
I krzyż ten zbroczon w krwi Twojéj purpurze!
Że Magdalena, ta święta, ta miła,
Co tam tak jęczy — to ja chyba była!
Bo w sercu mojém, jéj serce mi płacze,
Bo drżą mi w oczach wszystkie łzy jéj oka,
I rozpacz moja, tak straszna — głęboka —
Że być nie mogą dwie takie rozpacze!
Nie — ona Ciebie więcéj nie kochała —
Ja wiem, że Ona wielka, a ja mała,
Bom mniéj czynami Tobie zasłużona —
Lecz więcéj Ciebie nie kochała ona!
Jakże-ż to będzie, mój Panie, mój Boże?
Jakże-ż rozdzielić sądem Salomona
Tę jednę miłość, między te dwa łona?
— Bo dwóch miłości być takich nie może!
— Nie — Ciebie więcéj nie kochała ona!
Raz tylko w życiu na Golgockim pyle
Leżała w płaczu, krwią Twoją zroszona —
Raz jeden tylko — a ja razy tyle! —
Bo co noc prawie dla mnie się odtwarza
Kalwaryjskiego przytomność cmentarza
I z po za wieków upłynionych tyla
Wraca ta do mnie zobecniona chwila,
W któréj śród niebios i ziemi zaćmienia
Zmarł Wszechstworzyciel w obec wszechstworzenia!
Aż padnie z zorzą pierwszy promień dzienny,
Widuję w celi téj krzyż Twój męczenny
I na tém drzewie oglądam Twe ciało
Ostatkiem światła jeszcze tlące biało,
Gdy wszystko wokół, jak w grobie, zczerniałe!
Ty i ja Panie — nikt więcéj — my sami —
Tak blizcy siebie — a tak rozdzieleni —
Bo ja tu w dole pod Twemi stopami,
A ty nademną, w téj strasznéj przestrzeni;
Do kłód tych z cedru przybity gwoździami!
Zrazu ja klęczę w milczeniu — a cała
Drgająca ciałem od mąk Twego ciała —
Kolcują w skroniach mi kolce Twych skroni,
Rwą mnie w mych dłoniach żelezca Twych dłoni —
W boku mnie szarpie boku Twego rana —
I choć tłum w dole, tak-em z Tobą zlana,
Żem z Tobą w górze tam ukrzyżowana!

5. Отрывокъ изъ „Псалма вѣры.“

(Ustęp z „Psalmu wiary“).

Lecz szkołą duchów są ludzkości dzieje —
Drogą do niebios, planety koleje!
Na nim to, na nim pójdą zasłużeni —
A wszyscy razem — do innych przestrzeni.
Gdy syn Twój sędzia, zmartwychwstałych książe,
Losy téj ziemi w dzień sądu rozwiąże,
I z nich anielstwo ludziom wypromieni!
A do dnia tego wiodące tu wschody
To w łasce Twojéj poczęte narody! —
Garść im powołań sypnąłeś z wysoka —
W każdym z nich żyje jakaś myśl głęboka,
Co z piersi Twoich jest zesłaném tchnieniem
I narodowi dotąd — przeznaczeniem!
A są wybrane jedne przed innemi,
By o Twą piękność walczyły na ziemi,
I krzyż lat wielu, wlokąc krwawym śladem,
Były śród świata anielskim przykładem!
Aż nie wywalczą straszną walką w grobie
Wyższego w ludziach pojęcia o Tobie,
Więcéj miłości i więcéj braterstwa,
W zamian za tkwiący w piersiach nóż morderstwa.

Chrystus wciąż w tobie mieszka, o ludzkości,
W twych piersiach żyje, w twoich losach gości,
Krwią twą krew Jego i ciałem Twém ciało!
Stanie się tobie, co jemu się stało!
On wcielił w siebie wszystkie twe koleje,
On ci objawił wszystkie twe nadzieje.
Zkądeś zrodzona: — z przeczystéj Dziewicy,
Bo z myśli Bożéj, w Boże podobieństwo! —
Ku czemu idziesz; — ku ojca stolicy. —
Przez co przejść musisz: — przez trud i męczeństwo!
A kiedy Chrystus nad Taboru szczytem
Już się otacza wierności przedświtem,
Czy ty nie widzisz, co ten znak ci wróży?
Nim los twój ziemski w pełni się dokona
I ty, ludzkości, będziesz przemieniona!
Zostawisz w dole u stóp ciemnych wzgórzy
Wszystko, co zwodzi, i wszystko, co boli;
Zostawisz w dole szatańskwo niewoli;
Zostawisz w dole kłamstwa opętanie;
Zostawisz w dole tajemnic zawiłość —
A weźmiesz z sobą duchowe poznanie

I serca wieczną nieskończoną miłość!
I z temi dwoma świętemi potęgi,
Jak Chrystus w światła wzbijesz się okręgi!
Z czoła się twego grzech wszelki twój zetrze;
Jak pióra lekkie będą twe ramiona!
Ręce pokładziesz na białe powietrze
I w niém się ważyć będziesz — spowietrzona! —

6. Эпилогъ изъ „Иридіона.“

(Epilog z „Irydyona“).

O, myśli moja, ty przetrwałaś wieki! Ty senną byłaś w dniu Alaryka i w dniu wielkiego Attyli. Ni brzęk korony cesarskiéj o twarde czoło Karła, ni Rienzi, trybun ludu, nie obudził ciebie; i święte pany Watykanu, jeden po drugim, przesunęli się przed tobą, jak cienie przed cieniem! Ale dzisiaj ty powstaniesz, o myśli moja!

Dzisiaj w Kampanii Rzymksiéj słońce wrzało nad pustynią i posępnie teraz u brzegow pustyni zachodzi. Nad piołunem piasków, nad sitowiem bagnisk, nad samotnemi sosnami wzgórz, nad cyprysami dolin, już kołują cienie. Gwiazda wieczorna, dawnych ludzi bogini, żałobnie się wznosi i z nią kilka łez rosy tu i owdzie pada. Tylko na morzu jeszcze w krwawych połyskach gra kipiąca piana.

W powietrzu skwar i milczenie..... chmury żadnéj, żadnego powiewu, a głębie się wzruszyły i pełnemi bałwany, piersią purpurową, jęknęły ku niebu. Ten, który zamieszkał w otchłani, ten który obiecał, stanął na wirach fal, i stopą czarniejszą od nocy gniótł niewolnice swoje.

Od jego postaci łuna wzbija się, jakby drugie słońce zaszło. Od jego ramion stacza się mgła na dalekie wody. On idzie samotny i, jak przed wiekami, z nieśmiertelną starością na czole.

A kiedy dosiągł lądu, odetchnęło morze i w zmierzchu znękane usnęły bałwany. On szedł daléj. Górom Samnickim ślad swój zostawił na szczycie i zstąpił ku brzegom jeziora. Tam w potędze jego czarów, o, synu zemsty, budzić się zaczęło życie twoje.

Wąż, co strzegł stóp twoich, zadrgnął i zdał się przeczuwać powrót pana swego. Wzmogło się światło łusk bladawych — roztoczył sploty i na murawy łoża z nich sypnęły się iskry. Wspiął się w górę i czeka teraz, jak gorejąca pochodnia; a w jéj blaskach jaśnieją czarne głazy i spiekłe rysy twoje!

Zrazu połysk czucia tlał ci na czole, jak ognik nocny nad grobem..... ale od progów jaskini głosy uroczyste, witając cię po imieniu, wznoszą pieśń życia twego i za każdym ich ustankiem jedną siłą zmartwychwstajesz więcéj. I dana ci siła lat zbiegłych od chwili zaśnięcia twego. Gdyby dzieje dnia jednego, ujrzałeś wszystkie męki Rzymu i tryumfy Krzyża.

Wszystkie, wszystkie na około ciebie wrą ognistemi barwy; i kopyt tententy, i chrzęsty pancerzy, i brzęki dzwonów, i odgłosy hymnów przelatują nad tobą, jak przeleciały nad snem twoim.

Umarłe biskupy ciągną się długiemi rzędy... przed każdym idzie król jeden i na plecach swoich roztwartą świętą księgę niesie. Na Siedmiu Wzgórzach, z dołu w górę i z góry na dół, ciągle jedném kołem idą i wracają. Jednym anioły wieńce kołyszą w powietrzu, drudzy, samotni, ze znakiem zbawienia w ręku, z mieczem wojny u boku i czarą trucizny w lewicy.

A im bliżéj obudzenia twego, tém mniéj orszaku, tém głuchsze stąpania, tém bielsze głowy panów Rzymu i bardziéj drżące ich dłonie. Wtedy po nad wszystkie śpiewające głosy wzniósł się jeden, pełen sił i rozkazów, głos, który nie dochodzi niebios — ale któremu ziemia odgrzmiewa we wnętrznościach swoich — i ten głos zawołał: „O, Synu!“

Wtedy na szybach jeziora, na darni brzegów, na sklepieniu jaskini błysnęło — i piorun powtórnego życia uderzył cię w łono, i jakoś był wtedy młody, i jakoś był piękny przed laty, powstałeś na łożu i gorejące oczy twoje spotkały za pierwszém spojrzeniem bladą twarz Cyntyi na szczytach Latyńskich, i odparłeś: „Jestem,“ a on skinął dłonią i prowadzi ciebie. Stąpań nie powtarzają echa... jedno po czarnych wąwozach, jak dwie czarne chmury, żeglują wasze postacie.

Stanąłeś w Kampanii Rzymskiéj. Przed twoim wzrokiem ona nie ma czém zakryć hańby swojéj. Gwiazdy migają, jak tysiąc złotych wspomnień i urągań. Czarne wodociągi, idąc ku miastu, nie znachodząc miasta, stanęły. Opadłe z nich głazy leżą pogrzebnemi stosy... tu powój się rozwlekł przysypan kurzawą... tam radzą ptaki nocne i jęczą.

Pojrzał syn wieków i uradował się w sprawiedliwości zemsty swojéj. Każda ruina była mu nagrodą: i niziny wdowy amfiteatrów i wzgórza świątyń sieroty; z lekkich stóp swoich otrząsał proch i perzynę, tam gdzie cyrk Karakalli, tam gdzie Mauzoleum Cecylii, żony Krassusa. I ulicą grobów starodawnych wiódł go straszny przewodnik do bram Rzymu. One same się roztworzą; nie słychać zgrzytnienia zawiasów. Weszli. Straże nagle usnęły, oparte na broniach. Oni przeszli jak cienie!

I wśród długich, samotnych kaplic ciasna im droga się wije.

O, nocy jedyna, ostatnia! o nocy miłości mojéj! coś słonecznego w twoich blaskach jaśnieje; nad każdą ruiną zasłonę cieniów rozdzierasz, i truchlejącą, nagą, wydajesz wrogowi. Twój księżyc — nędzne domy i nędznych, rzadkich mieszkańców wytyka szyderstwa promieniem!

W krużganku Bazyliki stoi dwóch starców w purpurowych płaszczach. Żegnają ich zakonnicy imieniem książąt kościoła i ojców; na ich twarzach wyryte ubóstwo myśli... Wsiedli do powozu; czarne zchorzałe konie ich ciągną, i z tyłu sługa z latarnią, jaką trzyma wdowa nad dzieckiem konającém z głodu; i na ramach u okien, i na listwach u dołu, ostatek pozłoty! Minęły zwolna jęczące koła; siwe głowy wychylone zniknęły. „To następcy Cezarów, to rydwan Kapitolińskiéj Fortuny!“ — rzekł przewodnik — a syn Grecyi pojrzał i klasnął w dłonie.

A teraz, stromą pochyłością, sadzonemi schody, wstąpili na puste dziedzińce. Pośrodku posąg Aureliusza na koniu, z wyciągniętą dłonią, w próżniach powietrza. Cezar bez poddanych. Tryumfator bez pieśni!— a z tyłu czarne tło Kapitolu...

Obok Skały Tarpejskiéj—ułamkiem miecza wracający na ziemię po latach tylu zostawił znak swój na czole najlepszego z Cezarów i dźwięk greckiego żelaza o spiż rzymski rozległ się jak dzwonu uderzenie pogrzebne, ostatnie! i z nad szczytów zamku odparł żałosny krzyk sowy i z odległych ulic odparło skowyczenie psa, błądzącego po innych ruinach.

A przez Via Sacra, przez drogę zwycięstw, stopniami ze zwiru i błota zeszli ku Forum. Łuk Septyma Sewera aż po piersi, i świątyń ostatnie kolumny, aż po szyję, zakopane w ziemię, wystają jak głowy potępieńców. Inne nie tak zagrzęzły: stoją wysoko, samotnie, wysmukłością szkieletów.

Ich kapitele, kwiaty, ich liście akantu, co tak biało, tak nieznośnie tobie świeciły przed wiekami, dziś jak zbrudzone włosy na czole włóczęgi; dziś napół pęknięte marmury ich kibici rozlatują się w proch, jak fontanna w krople. I nie mogłeś nic poznać, nic nazwać w godzinę tryumfu twego!

Tam pod resztą portyku, dwóch nędzarzy śpi pod łachmanami płaszcza jednego; w księżycowéj bladości ich twarze, jak dwa głazy grobowe; jaszczurki ślizgają wśród ich ramion splecionych, a teraz, jak liście jesienne przed wiatrem, uciekły przed tobą.

Powitałeś ostatki Ludu Rzymskiego na Forum; przechodząc trąciłeś ich nogą; oni się nie przebudzili!

Przewodnik wskazał ku ulicy drzew zgrzybiałych. Tam cień Palatynu leżał na ziemi, tam bogów poćwiartowane ciała się walały i bohaterów rozpadłe piersi z jaspisu, z porfiru. Tam, bramą Tytusa pękniętą, zlepioną jak ogromna rana, przeszli znów na jasne miejsca, puste i stroskane. Tu wydało się temu, który zmartwychwstał, że Kolizeum, dotąd stoi cało... ale starzec głośniéj jeszcze się rozśmiał i wziął go za rękę.

Na milczącéj arenie, na piasku srebrnym, wśród arkad przemienionych w dzikie skały, z bluszczami u wierzchołków, ze szczelinami w łonie, tyś podziękował losom za spaloną Romę.

Tu miał być koniec pielgrzymki twojéj, ztąd miałeś pójść, kędy miliony.

I wszystko, coś widział niedyś, wszystko, czego częścią bywałeś, wróciło ci na pamięć. Tam był tron Cezarów... Ozwały się w myśli twojéj trąby, piszczałki, poklaski, przekleństwa. Słońca tylko niema, niema purpurowéj obsłony, co powiewała na wierzchołkach cyrku. Księżyc blado świeci nam tłumem wskrzeszonych, przechodzących, niknących.

Z nich wszystkich został się głos hymnu słyszanego niegdyś. To niegdyś, było — wczoraj... Tu wczoraj skonali Nazareńczycy. Ich twarze były pogodne, jak wieczór letni; i otóż na miejscu, na którém padli, krzyż czarny stoi dzisiaj, — drewniany, cichy, na środku Areny; od jego spokojnych cieniów odwrócił przewodnik ponure oblicze.

Ale w tobie dziwne uczucie się budzi: nie litość nad Romą — bo jéj żałoba ledwo za jéj zbrodnie staje, — nie strach obranego losu, — ty zanadto cierpiałeś, byś mógł się lękać, nie żal matki ziemi, — boś miłości życia wśród snu wiekuistego zapomniał, — ale jakieś wspomnienie

twarzy dziewiczéj, jakiś smutek nad tym krzyżem, którym dawniéj pogardzałeś, boś go daremnie chciał zaostrzyć w żelezca!

Ale teraz zdało ci się, że walki z nim nie chcesz, i zdało ci się w promieniach księżyca, że on świętym na zawsze!

Jednak nie uchylisz się od przyrzeczonéj wiary; wstaniesz i pójdziesz ku starcowi pustyni. On się wzdrygnął, on przeniknął duszę twoje — i kołem ramion ogromnych, posępnych, otaczając ciebie, odrywa cię, krok za krokiem, od zbawienia znaku. Ty stąpasz za nim zwolna, jak ojciec twój w dniu śmierci.

I piękny, gibki, z tuniką czarną, z koturnem argijskim stanąłeś wśród gruzów jako dźwięk szybki, ogromny, co połączy tysiąc innych zbłąkanych, Korynckich festonów szczątki westchnęły za tobą!

„Synu! Czas! Wypiłeś napój, który ci wieki sączyły do czary, — i kropli nie zostało. Synu! Czas! zorza niedaleka: nam ubiedz długą drogę trzeba".

Jęki słychać z pod ziemi... Tam męczenników dosypiają koście... Jęki słychać w powietrzu... Tam ulatują duchy Chrystusa, ale od szczytów amfiteatru, ponad te dźwięki żałobne, zabrzmiał głos pełen chwały.

Tam postać bieleje przejrzystą jasnością, tam zebrały się wszystkie miłości księżyca i, jak wstęgi powiewne, to skupiają się, to rozpuszczają w promienie około anielskich, cichych, zawartych skrzydeł dwojga.

Ty ku temu słodkiemu licu podniosłeś oczy, poznałeś dawne kształty, ale wyświeżone rosą, wyjaśnione tchnieniem niebios, i spoglądałeś na nie, jak ten, co się żegna z pięknością na wieki.

Głos wzywał starca napowrót pod stopnie krzyża, na sąd nierozstrzygniony jeszcze. On pod hymnem anioła opuścił śniade skronie i wrócił od bram cyrku. Zgrzytał i rwał ci ręce, i wołał: „Potępiony, potępiony! Kto mi wydrze jego?"

Tu u stóp Męki Pańskiéj, kiedy do zorzy blizko już było, kiedy miesiąc zapadł niżéj Amfiteatru, kiedy cała Arena świetniała połyskami bijącemi od skrzydeł, brzmiała muzyką niewidzialnego chóru—zaczął się opór ostatni, wyroczny w około twojéj poświęconéj głowy!

A ty, powyżéj kusiciela, poniżéj anioła, stoisz na stopniach krzyża, trwogi niema na czole twojém, ni modlitwy na ustach... Jesteś, jako byłeś zawżdy, samotny na świecie.

On, wparłszy stopy w kipiący piasek, głowę schyliwszy na spalone piersi, dopomina się o prawa swoje. „Wrogu nieśmiertelny! on moim, on żył w zemście, on nienawidził Romy." Lecz anioł, rozwiązując tęczę skrzydeł, potrząsając złocistemi puklami: „O, Panie! on jest moim, bo on kochał Grecyą".

I od walki potęg zamgliło się powietrze; uczułeś potworne konanie. Życie twoje stało się oczekiwaniem i rozdarciem; ogień piekieł palił ci stopy; blaski niebieskie raziły ci oczy; tłumy rwały się na dół i drugie tłumy ciągnęły cię w górę: wtedy nadzieja boska wszczęła się w sercu twojém i zemdlała, i znów się obudziła, jak iskra, i znów zagasła—i stało się czarno, pusto, głucho, jak w nicości, boleśno, gorzko, nieznośnie, jak w rozpaczy, i słabo, nikczemnie, jak w hańbie.

O, godzino przeznaczona każdemu z żyjących, oddal się od myśli mojéj!

Ojcze niebieski! ty raz tylko jeden w wieczności, raz, syna własnego spuściłeś, by odtąd już nie opuszczać żadnego z dzieci Twoich! nie... żadne dzieło Twoje nie pójdzie w rozsypkę na wieki!

Powstań, o synu Grecyi, patrz! wróg dłoniami zakrył lica i gmach starożytnych ludzi wstrząsnął się od próżnych jego wysileń; w mgle zarannéj coraz posępniéj mdleją kształty jego. On kona, głowę oparłszy o bramy Cyrku; głos jego już teraz jak szum wód dalekich. Świadectwem Kornelii, modlitwą Kornelii tz zbawion jesteś, boś ty kochał Grecyą!

. . . . . .

I weszło słońce nad ostatkami Romy — i nie było komu powiedzieć: gdzie się podziały ślady myśli mojéj... ale ja wiem, że ona trwa, i że ona żyje!

АНТОНЪ МАЛЬЧЕСКІЙ.

(ANTONI MALCZESKI).

1793—1826.

Родился 3 іюля 1793 г. въ Варшавѣ; учился въ Дубнѣ, затѣмъ окончилъ кременецкую гимназію съ золотою медалью. Въ 1811 г. Мальческій поступилъ въ военную службу, но уже въ 1815 г. вышелъ въ отставку и пять лѣтъ путешествовалъ по Европѣ. Возвратившись на родину, онъ взялъ въ аренду одну изъ деревень на Волыни. Въ 1823 г. Мальческій переселился въ Варшаву, гдѣ и умеръ 2 мая 1826 г. *Сочиненія:* Marya, powieść ukraińska (Варшава, 1825; Санокъ, 1856; Петербургъ, 1851; Познань, 1867, и 40 другихъ изданій); A. Malczewski, jego żywot i pisma wydał A. Bielowski (Львовъ, 1843); K. Wł. Wojcicki, Pisma A. Malczewskiego (Варшава, 1857, 2 тома). *Пособія:* S. Przyborowski, Marya A. Malczewskiego, szkic krytyczny (Ateneum, 1877, III 274); W. Chodzkiewicz, Antoni Malczeski (Bluszcz, 1878, Nr. 35); P. Chmielowski, Antoni Malczeski (Złota przędza poetów i prozaików polskich, I 970, 831); L. Siemieński, A. Malczeski w Warszawie (Dzieła, V 143).

I. Отрывки изъ повѣсти „Марія."

(Ustępy z powieści „Marya").

Dzielne było natarcie: tatarskie szwadrony,
Ich księżyce, buńczuki z końskiemi ogony,
Ich futra wywrócone, ogromne ich łuki
Płeć śniada, wąsy zwisłe a czarne jak kruki,
Ich nasępione rysy, przymrużone oczy,
W których śnie srogość zwierząt z ludzką się jednoczy:
Cały ten widok wreszcie w dzikość okazały,
Pożar, stepy w około, świszczące już strzały,

Żadnego, albo raczéj jak z bodźców odzienie,
Takie na czuciach polskich zrobiły wrażenie.
Pędem burzy lecieli; lecz nim przyszło zblizka,
Ludziom ostrza się dotknąć; koniom pyskiem pyska,
Gdy w półobręcz wpadali, wsławioném prawidłem,
Skrzydło tatarskie z tyłu zbiegało się z skrzydłem:
„Ałła hu!" wrzały hordy, i tysiączne roty,
Na opasanych, strute wypuściły groty.
„Hura!" krzyknęła wiara, i lotem sokoła
Chmurę strzał przeszywała w środku tego koła,
Dochodzą, już dochodzą, zbitym w rzędy tłumem,
Lasem dzid najeżonych, z hukiem, z trzaskiem, z szumem;
Szczęk, krzyk, jęk, łoskot, wrzawa, powstał kurz, a ściana
Przebitych bisurmanów wali się złamana.
Tratują ludzi konie; koncerze, kopije,
Kolą pod kopytami niewiernych jak żmije;
Zapał głowy ogarnął; stal błyska; krew broczy;
Śmierć trudzi się zdmuchając wywrócone oczy!
Wszystko to chwilę trwało, bo z boków i w tyle,
Barbarzyńcy nastają w niezliczonéj sile:
Czas ginąć hufcom polskim; młody wódz je zbiera,
Zachęca ich, szykuje, obraca, naciera,
Dopiéro mieszanina, każdy obskoczony,
Wirem męstwa na wszystkie wywija się strony,
Rąbie, sili, morduje z nieprzebraną zgrają,
Jeden dziesięciu zwalczył, krocie nań wpadają.
Stek zawziętego mnóstwa, okropne ich wrzaski,
Tuman zewsząd, a mieczów latających blaski!

*

* *

W natłoku wrogów co go od swoich oddziela,
Sam, bez wsparcia, nadziei, świadka, przyjaciela,
Walczył ponury Wacław, i walczył już o to,
Żeby życia, co cięży, nie oddać z sromotą.
Śmierć miotał, śmierci pragnąc, oh! bo w serca głębi,
Pisk taki jak gołębia pod dziobem jastrzębi,
Harmonią jego myśli; lecz czy to zdziwienia,
Czy z strachu, czy też skutkiem dzielnego ramienia,
Sciskająca go w węzeł niezliczona tłuszcza,
Coraz to w większą przestrzeń przed nim się rozpuszcza;
Widzą, poznają wodza, i każdy koleją,
Rzuci się, zmierza, zginie, zwyciężyć nie śmieją.
I gdy błękitném okiem rozpoznał młodzieniec,
Cofający się przed nim nieprzyjaciół wieniec;
Smutku tylko doświadczył z téj dziwnéj korzyści,
Że już jego przeczucie na nim się nie ziści.
Czemuż choć jednéj strzały nie mieli w kołczanie,
Coby jadem jaszczurki utkwiła się w ranie?

Żal mu, że już uchodzą, życia się obawia,
Goni ich srogie dusze, piersi im nadstawia!
Zaraz! zaraz! otyły, brunatnoczerwony,
Han tatarski tam wpada wściekłością spieniony;
Postrzegł, że jego hordy jakaś moc zwycięża,
Postrzega, że to męstwo samotnego męża;
Targa kłaczystą brodę, z rozpaczy w ohydzie,
Gębę z krzykiem rozdziawia; o zgrozo! o wstydzie!
Na jednego tysiące, zmarszczoną powieką,
Miecze wznoszą, już lecą, rozsieką! rozsieką!

*

Jakież to grały trąby za przyległym lasem?
Jakież to świeże hufy czwałują z hałasem?
Jakiż to nowy rycerz, krzyżowym zamachem
Drogę sobie toruje śmiercią i przestrachem?
Koń ledwo ziemi tyka; włosy rzadkie siwe,
Wiatr z światłem rozwijają jak komety grzywę;
A w pływających ruchach, w wydatnéj postawie,
Szparko bieżący pospiech o szybkość w obawie.
Jak lwica opuściwszy swoje lwiątko, skoczy
Zajadłém męstwem, gdy je wpośród ludzi zoczy;
Jak matka o wygnańcu, straciwszy nadzieję,
Gdy ujrzy swoje dziecię, w radości topnieje:
Z takiém zmieszanem czuciem i matki i lwicy,
Z kordem świecącym w ręku, z lotem błyskawicy,
Zdziwionym, zlękłym oczom gdyby jakiéj mary,
Obok swojego zięcia, miecznik stanął stary.
Jego hufce tuż za nim; jego przywitanie,
Tobie należy najprzód napuszony hanie!
Lecą obces na siebie. Polacy, Tatarzy
W bezczynném zachwyceniu patrzą, co się zdarzy.
Jakiś czas miecznik żmudził; uderzy, odskoczy,
I znowu w całym pędzie przeciwnika tłoczy;
Aż wybrawszy swą porę, w odwet, silnym razem,
W kark niewierny święconém utopił żelazem.
Spada dzielnym zamachem odmieciona głowa,
Drga oczami, bełkoce niepojęte słowa,
Toczy się, ziewa, blednie, i gaśnie; z tułupa,
Co siedzi niewzruszony, krew do góry chlupa!
Powstał krzyk przeraźliwy; pierzchają; koń hana
Ucieka między hordy z trupem swego pana.
Strach przejął barbarzyńców; grzmią trąby, rzeź grają,
Nowi rycerze gonią, dawni się zbiegają,
Trzask, iskry, świst z połyskiem, huk, wrzask, jęki, rżenie,
A zapylona sława upięknia zniszczenie.

2. Къ Юліи.

(Do Julii).

Ta róża, co tak pięknie listeczki rozwiła,
Któréj kolor zachwyca, jak niebianów siła,
W któréj tyle powabów i tyle prostoty,
Obrazem jest twych wdzięków, twéj duszy, twéj cnoty.
Ona czułą, któż tkliwość może ująć tobie?
Ona miłą, ten przymiot jest i w twéj osobie,
Ona piękna, łagodna, oraz i nadobna,
Któż powie, że Julia nie jest jéj podobna?
Jako róża rozkwitła w przedziwnéj urodzie,
Królowa wdziękiem swoim ćmi kwiaty w ogrodzie;
Tak, Julio nadobna, gdy wdzięczysz twe lice,
Wszystkie blaskiem twéj twarzy gasisz rówiennice;
Więc choć róża tyle ma wdzięków w swéj ozdobie,
Jednak wdzięki swojemi nie wyrówna tobie.

ІОСИФЪ БОГДАНЪ ЗАЛѢСКІЙ.

(JÓZEF BOGDAN ZALESKI).

1802—1886.

Родился 2 февраля 1802 г. въ с. Богатыркѣ кіевской губерніи; учился въ Умани съ 1815 по 1820 годъ и тогда уже сталъ писать стихи (Duma o Wacławie), переводить оды Горація (Dziennik Wileński 1819). Въ 1820 г. Залѣскій прибылъ въ Варшаву, здѣсь познакомился съ Бродзинскимъ и Мохнацкимъ, которые оказали благотворное вліяніе на развитіе его поэтическаго дарованія, и здѣсь онъ написалъ лучшія свои стихотворенія. Въ 1831 г. Залѣскій уѣхалъ за границу, жилъ въ Парижѣ, Страсбургѣ (гдѣ въ 1836 г. написалъ самую большую изъ своихъ поэмъ Duch od stepu), южной Франціи, Италіи и, наконецъ, навсегда поселился въ Парижѣ. Въ 40-хъ годахъ онъ былъ избранъ въ члены совѣта польской школы въ Батиньолѣ (Batignolles) и исправлялъ эту должность до 1874 года. Умеръ онъ въ виллѣ Вильпрэ (Villepreux) вблизи Парижа 31 марта 1886 г. *Сочиненія*: Poezye (Львовъ, 1838; Вильна, 1839; Познань, 1841; Парижъ, 1841); Rusałki (Прага, 1838); Duch od stepu (Лейпцигъ, 1846 и 1874) Poezye (Петербургъ, 1851—1852, 4 тома, 1855, 2 тома; Познань, 1868, 2 тома; Львовъ, 1877, 3 тома); Wieszcze oratorium (Познань, 1866); Pisma wydanie zbiorowe, przejrzane przez autora (Львовъ, 1877, 4 тома, въ Biblioteka polska). *Пособія:* W. Grochowski, J. B. Zaleski (Tygodnik Illustrowany, 1873, XI, 2); H. Blumenstock, Die Ukraine und ihre Dichter, Bohdan Zaleski (Dioskuren VI, Wien, 1877); P. Chmielowski, Józef Bohdan Zaleski (Studya i szkice z dziejów literatury polskiéj, II 339); F. Suryn, B. Zaleski, studyum literackie (Tygodnik Ilustrowany, 1886, VII 274); N—B. Zaleski (Przegląd polski, 1877, III 1); W. Nehring, Z młodych lat B. Zaleskiego (Biblioteka Warszawska, 1887, III 178).

I. Люборъ.

(Lubor).

Dawszy czas wytchnąć hufcom znużonym
Lubor wódz stary, waleczny,
Sam w ciemnéj nocy, na koniu wronym
Wjeżdża w bór czarny, odwieczny.
Zdala chorągwie w bojach zdobyte
Utkwione świszczą z mogiły;
W ojennych pieśni echa rozbite
Przelękłe zwierza płoszyły.
Jeden wódz dumał, jak wiek mu młody
Zbiegł na rycerskich zabawach;
Rachował blizny, liczył przygody,
Marzył o nowych wyprawach.
Umilkło... jedzie, jedzie nie słyszy,
Jak tu coś pierzcha w gęstwinie:
Przy starym dębie, śród głuchéj ciszy
Zeszły się boru boginie.
Było to grono srogich Rusałek
Jedna z nich groźnie zawoła:
„I kiedyż Lubor, kiedyż ten śmiałek,
„Poniechać krwawych walk zdoła.
„Tyle rycerzy w rannych lat dobie
„Śmierć uprzątnęła ze szranków;
„Matki, kochanki płaczą w żałobie
„Poległych synów, kochanków.
„On od pół wieku prowadzi boje,
„Pławi się we krwi nieczuły...
Czyliż to bogi w niezłomną zbroję,
Lubora piersi zakuły?
„Dość ci już chwały—czas spocząć starcze!
„Czas zmrużyć czujne powieki;
„Wkrótce porzucisz włócznią i tarczę,
„Zaśniesz—lecz zaśniesz na wieki.“
Rzekła, i znikły w mroku omglonym.
Szumi bór czarny, odwieczny;
Nic nie wie—jedzie na koniu wronym
Lubor wódz stary, waleczny.
Wtém słyszy potok szumiący w dali,
Drze się przez zimną gęstwinę.
Niezbyte jakieś pragnienie pali,
Wjechał do zdroju—w dolinę;
I gdy się napił, zmienił się wcale,
Sen począł kleić powieki,
Puścił rumaka, usnął na skale —
Usnął—lecz usnął na wieki.

Poczuł to, pędzi jak wiatr koń skory,
Tentent uśpionych przestrasza,
Między walecznych wpada tabory,
Rżeniem zgon wodza ogłasza.
W całym obozie wrzawa się wszczyna,
Strach miesza mężne szeregi,
Rozpierzchła wodza szuka drużyna,
Lecz płonne wszystkie zabiegi.
Zaświtał ranek—rycerzy tłumy
Ciągną na pole znów chwały,
Zabrzmiały w okrąg wojenne dumy,
Żałobne pieśni zabrzmiały.
Wódz zaś od wieków w jednéj postawie
Skamieniał leżąc w ustroni,
U nóg hełm, włócznia zarosła w trawie,
Na wpół dobyty miecz w dłoni.
A gdy z północy burza straszliwa
Grzmi przez bór czarny, odwieczny,
Ockniony rdzawy oręż dobywa
Lubor wódz stary, waleczny.

2. У насъ иначе.

(U nas inaczéj).

Smutno-ż tu—smutno, bracia, za Dunajem,
I w oczach mokro, bo sercami tajem;
Ludzie nas nudzą—i świat cały nudzi;
Cudzo—och pusto—śród świata i ludzi!
Nie ma bo rady dla duszy kozaczéj,
U nas inaczéj—inaczéj—inaczéj!

. . . . . .

U nas inaczéj! i bujnie i miło;
Hej! nie zastępuj na drodze mogiło!
Nie ściel się cieniem! niech sokole oko,
Kąpię w burzanach lubo a szeroko!
Nie ma bo rady dla duszy kozaczéj,
U nas inaczéj—inaczéj—inaczéj!
U nas inaczéj! Po nad Ukrainą,
Wskroś okolicą jarzącą się siną,
Boże śpiewaki ciągną w różne strony!
Aż w uszach klaszcze, taki gwar zmącony:
Nie ma bo rady dla duszy kozaczéj,
U nas inaczéj—inaczéj—inaczéj!
U nas inaczéj! Co zaśpiewam w dumie,
Co w głowie knowam—brat koń mój rozumie;
Rży po swojemu:—czy tabun pamięta?

Och! za wolnością tęsknimy bliźnięta!
Nie ma bo rady dla duszy kozaczéj,
U nas inaczéj—inaczéj—inaczéj!
U nas inaczéj! Wciąż nuta żałoby,
Bo namogilna, bo pomiędzy groby,
Ku duchom ojców przygrywa wspaniale.
O ich minionych i bojach i chwale.
Nie ma bo rady dla duszy kozaczéj,
U nas inaczéj—inaczéj—inaczéj!
U nas inaczéj! Dziewczyna już marzy,
Coś ze swéj dumki zwierciedli na twarzy;
Pusta Rusałka—powiewna postawa,
Piękna kochana—a tęskna i łzawa:
Nie ma bo rady dla duszy kozaczéj,
U nas inaczéj—inaczéj—inaczéj!
U nas inaczéj! Jakoś lżéj, weseléj,
Krew mi burzliwiéj,—o! wina mi nie léj:
Samém powietrzem po pianemu żyję;
A kiedy hulam—to na łeb, na szyję:
Nie ma bo rady dla duszy kozaczéj,
U nas inaczéj,—inaczéj—inaczéj!
U nas inaczéj! Miłość i tęsknota,
To jak dwie prządki naszego żywota.
Boże-ż mój Boże! łzami modlę Ciebie,
Jak umrę, daj mi Ukrainę—w niebie!
Nie ma bo rady dla duszy kozaczéj,
U nas inaczéj,—inaczéj—inaczéj!

3. Пѣснь поэта.

(Śpiew poety).

Gdy na górach świta dzionek
A w dolinie srebrzy rosa,
I ja śpiewam jak skowronek,
I ja lecę pod niebiosa.
Lecę—gonię wspomnień marę,
Z kwiatów życiu wieniec plotę:
Piękność, miłość, czucie, wiarę,
Na ogniwo spajam złote.
Świat odbija moja dusza,
Jak zielony brzeg krynica;
Wszystko piękne tkliwie wzrusza,
Wszystko tkliwe ją zachwyca.
Łza na krótko oko cieni,
Częściéj płoną w niém rozkosze,
Bo co ziemskie, rzucam ziemi,
Co niebieskie, w niebo wznoszę.
Z niewcielonych gdzieś tam światów

Garnę myśli—uczuć skarby,
Z nowych dolin, z nowych kwiatów
Do obrazów zbieram farby.
Oto w słońcu płoną łany,
Tchem wiosnianym pieści ranek;
Czemuś tęsknię zadumany,
Czegoś szukam jak kochanek.
Wszystko kwitnie, wszystko woni,
Sympatyczne czucia wznieca;
Kwili słowik u jabłoni
Zapłonionéj jak dziewica.
Brzmią śpiewacy polni, leśni,
Pierś podnosi rzewność błoga;
Przyrodzenie wielbię w pieśni,
W przyrodzeniu wielkość Boga!
Brzmią śpiewacy... i na przemian
To na dole, to na górze;
To dla niebian, to dla ziemian;
Wtórzą dla mnie, dla nich wtórzę.
Tak przebiegam różne tony,
Pierwéj z sercem dźwięk pogodzę;
I czyściejszy, upiękniony
Po samotnéj puszczam drodze.
Myśl méj pieśni nie przekwita,
Jako niebo, serce, wiosna.
Wiecznie świeża, rozmaita,
I dziewicza i miłosna.
Coraz w gaju śpiew ucicha,
Wolnie buja kilka chwilek;
I z wonnego róż kielicha
Piję balsam, jak motylek.
Znowu lecę między ziółka,
Między gaje, łąki, wody,
Biorę miody, a jak pszczółka
Nie dla siebie biorę miody.
Gdy w polocie mym z nienacka,
Coś mię draśnie lub ukole.
Widzę w koło piękne cacka
I jak dziecię koję bole.
Nie wyrzekam nigdy zbytnie,
Błogo w lubym żyję błędzie;
Wiosna kwitła, więc odkwitnie,
Lecz gdzieindziéj kwitnąć będzie.
Czara życia nie wciąż miodna:
Gdy cykutę spełnić trzeba,
Chrześcianin, spełnię do dna,
I—wesoło pojrzę w nieba.

Duch nie zgaśnie przez skonanie...
A dla ziemi—u mogiły
Kilka piórek pozostanie,
Co ku niebu mnie wznosiły.

СЕВЕРИНЪ ГОЩИНСКІЙ.

(SEWERYN GOSZCZYŃSKI).

1803—1876.

Родился въ Илинцахъ кіевской губерніи, учился въ Межирѣчьѣ у піаристовъ, въ Умани у базиліановъ, гимназію окончилъ въ Виннцѣ. Въ 20-хъ годахъ Гощинскій переселился въ Варшаву и здѣсь проживалъ до 1831 г., когда уѣхалъ сначала въ Галицію, а потомъ въ 1834 г. въ Парижъ. Незадолго до смерти онъ возвратился оттуда во Львовъ, гдѣ и умеръ 25 февраля 1876 г. *Сочиненія*: Zamek Kaniowski (Варшава, 1828); Pobudka, poezye (Варшава, 1831); Sobótka (Вѣна, 1838); Trzy struny (Страсбургъ, 1839—1840, 2 тома); Król zamczyska (Познань, 1842); Pisma (Вѣна, 1838, 3 тома); Poezye (Познань, 1841, 2 тома); Бреславль, 1852, 1 томъ); Oda, powieść z czasów Bolesława Chrobrego (Бреславль, 1852); Anna z Nadbrzeża i Straszny strzelec (Бреславль, 1852); Dziennik podróży do Tatrów (Петербургъ, 1853); Dzieła (Бреславль, 1853, 3 тома, Лейпцигъ, 1870, 2 тома); Posłanie do Polski (Парижъ, 1869); Noc belwederska (Парижъ, 1870). *Пособія*: W. Budzyński, La poesie oukrainiene, Sévérin Goszczyński (Revue contemporaine, 1861); A. Giller, S. Goszczyński („Sobótka“ 1875); Pogrzeb ś. p. Goszczyńskiego (Львовъ, 1876); L. Siemieński, S. Goszczyński (Dzieła, III 281); W. Zawadzki, S. Goszczyński, studyum literacko-krytyczne (Ruch literacki, 1875, Nr. 4); S. Polak, Zamek Kaniowski S. Goszczyńskiego (Sprawozdanie gimnazyum realnego w Drohobyczu, 1881).

Отрывокъ изъ поэмы „Sobótka.“

Pół słońca pała na nieba sklepieniu,
A pół zagasło w polskich puszcz błękicie.
Czerwony wieczór, na szmerekow cieniu,
Po wzniosłéj Wyżni osuwa się szczycie.
Z niebios podhalskich uchodzi ulewa,
Jak nieprzyjazne wojsko z pól pogromu;
Sztandarem tęczy od Pienin powiewa,
I coraz bledziéj wypuści strzał gromu,
Podhalska ziemia, zdyszana od burzy,
Kiedy-niekiedy grzmotem z głębi runie,
Kiedy-niekiedy z lasów mgłą zakurzy,
I jak westchnienie po górach ją sunie.
Na wszystkie strony uciekają chmurki
Łódkami wiatru, przez lasy i wzgórki,
Milczkiem wypełzną, przemykają rączo,
I z wodzem-burzą, na wschodzie się łączą.

Wolnieje potok, co przed chwilą szalał,
Las rzęsno płacze kroplami dżdżowemi,
A cały przestwór od nieba do ziemi,
Jasny, jak żebyś kryształem go nalał.
Luby góralom ten wieczór czerwcowy:
Na piersiach Wyżni spłonie stós Sobotki.
Brzmią długie trąby, przygrywają dudki,
Krociami dzwonków igrają parowy;
Pod biciem siekier jęczą ciemne lasy,
Pod trupem jodeł wzgórza się wzdrygają:
Nucą juhaski, hukają juhasy;
Wszystko wre gwarem i góralów zgrają.
Drogi góralom ten wieczór czerwcowy!
Na piersiach Wyżni, nad przejrzystą wodą,
Wzniosą stos wielki dwunasto-jodłowy,
I roczną ucztę do ranka zawiodą.
Święty góralom ten wieczór czerwcowy.
I Wyżnia święta góralską ponętą;
Góra nad góry, na Sobótki święto,
Wyżnia postawą Kluczek nie dosięga,
Wyżnia w obłokach głową nie ustrzęga,
Ale na Wyżni po odkrytém łonie,
Wabiąca woda lustrem nieba płonie,
A z jasnych skroni las płynie stu-wzory:
Tu brzoza puszcza, jak włosy dziewicze,
I jak włos Wyżni ocienia oblicze;
Tam na pierś lekkie zarzuca ubiory,
Lub z nizkich krzewin, lub z drzew jasnolitych,
A z piersi spada puszczą gęstą, czarną,
Jak pełne fałdy strojów uroczystych.
Do wyżni zewsząd potoki się garną,
I wiecznym szumem grają u podnóża:
Do Wyżni zewsząd zbiegają się wzgórza,
I wiszą w koło zasłony łańcuchem,
By wiatr zimowym nie wiał na nią dmuchem,
By wschód zawczesny, nie drażnił jéj oczu.
Wyżnia, jak pani, patrzy ze stolicy
Na gród olbrzymi, olbrzymki — Łomnicy,
Co błękitnieje w południa przezroczu.
Pomiędzy Wyżnią a nawałnic miastem,
Pod wałem z głazów, gdzie puszcze są chw astem
Pod wieżycami, gdzie z granitu dachy,
Osada z gromów, a z orłów szyldwachy,
Lśni nowotarskiéj — doliny opona,
W srebrnych potoków węże zapleciona,
Tatrzańskich borów cieniem narzucona,
Wyslana lasem głęboka dolina,
Po któréj stopniach nurt Łopuszny schodzi:
Cały ten widok jeden promień spina,
I do nóg Wyżni w hołdzie go przywodzi.

АЛЕКСАНДРЪ ФРЕДРО.

(ALEKSANDER FREDRO).

1793—1876.

Получилъ домашнее образованіе; въ 1809 г. поступилъ въ военную службу и участвовалъ въ походахъ Наполеона, послѣ паденія котораго возвратился на родину и жилъ во Львовѣ, гдѣ и умеръ 15 іюня 1876 г. *Сочиненія*: Komedye (Львовъ, 1826, 2 тома; Львовъ, 1839, 5 томовъ, 1880, 13 томовъ). *Пособія*: Fr. H. Lewestam, Aleksander Fredro szkic bijograficzno-literacki; S. Tarnowski, Komedye A. Fredry (Biblioteka Warszawska, 1876, II 249); L. Siemieński, A. Fredro (Dzieła, III 291); K. Chłędowski, A. hr. Fredro, (Przewodnik naukowy i literacki, 1880, стр. 25).

Отрывокъ изъ комедіи „Нелюдимы и поэтъ.“

(Ustęp z komedyi „Odludki i poeta“).

Edwin.

Podług złéj małéj cząstki, całego nie mierzę,
I będę czcił płeć piękną, póki w cnoty wierzę:
Pierwszy mój uśmiech usta do kobiety wzruszył,
Pierwszą łzę moję oddech kobiety osuszył,
Pierwsze słowo, jéj mowa kształciła pieszczona,
Do kobietym najpierwéj wyciągnął ramiona.
I kiedy w mgle dzieciństwa matkę poznawałem,
Nie wiedząc co kochanie, kobietę kochałem.
A jeśli późniéj ojca surowe nauki
Uczyły jak żyć trzeba i cierpienia sztuki,
Jeśli im winien jestem miłość, stałość w cnocie,
Niemniéj możem jest winien i matki pieszczocie:
Dobroć, miłość, cierpliwość, najświętsze zasady
Wpajała w młode serce własnemi przykłady,
I poznałem, gdym przejrzał lat młodych ciemnoty,
Że życie dobréj matki pierwszą szkołą cnoty
Upodobanie stałe téj saméj zagrody,
Gdzie, jakby sen pieszczący przesunął się wiek młody;
Powab, co z blasku świata i sławy zapału
W cichy obwód rodziny przyciąga pomału,
Władzę, co lekkiém tknięciem duszę naszę budzi,
Drażni, aby nagradzać, by upewnić ludzi,
I ta pewność, ta pewność, szczęścia czyste zdroje!
Żem zyskał drugie serce, że jest całkiem moje,
Ta pewność, że w dwóch sercach jedno tylko bicie,
Komu winni jesteśmy, jeśli nie kobiecie.

Astolf.

Wieszczu, teraz postrzegam, już jesteś zgubiony!
Nie ma dla cię ratunku... szukaj sobie żony.
Twój upór jakby siedział we krwi, a nie w duszy,
Łatwiéj go jaki plaster, niźli dowód wzruszy.
Ale gdy teraz na bok broń satyry złożę,
Powiedz, u nas twój talent co obierać może?
Każdy, co pisze, pisze dla zysku lub chwały,
Zysku nie znajdziesz wcale albo bardzo mały;
I choćbyś był Homerem, gdy pieniędzy nie masz,
Twój rękopism w szufladzie do śmierci zatrzymasz;
Albo nareszcie drukarz, gdy poprosisz czule,
Z długim myłek regestrem wyda na bibule.
Ale cóż? Nic i z tego... nikt się i nie spyta,
Bo każdy dziś chce pisać, a mało kto czyta.
Sława więc powiesz. Dla nas już minęła pora:
Europa teraz cała ojczyzną autora.
Niemiec, Włoch i Francyi krzyżują się dzieła:
A chęć czytania naszych już dawno minęła.
Dwa albo trzy teatra i wózek księgarza,
To takie pole sławy naszego pisarza;
A te biedne teatra, gdzie na jednéj scenie
Dzisiaj klaszczą Barbarze a jutro Syrenie,
I szczęście jeszcze, jeśli nie te same usta
Głoszą śpiew Terefercia i żale Augusta.
Jednak, jeśli wystąpisz uczniem Melpomeny
I na pięć długich aktów rozwałkujesz treny,
Każdy widz już przychodząc smutku się spodziewa,
I jeśli łez nie roni, to przynajmniéj ziewa.
Lecz wesołéj Talii gdy podniesiesz maskę,
Tylu sprzecznych rozumów jakże zyskać łaskę?
Ten prawdę, tamten dowcip, ten koziołki lubi,
Ten znowu z cyrklem tylko w rozmiarach się gubi,
Tamten scenie zazdrości jéj własnéj przestrzeni,
Temu ciasna i duszna, gdy się w świat nie zmieni;
A ci zaś, którym Geoffroy pozawracał głowy,
Którym gazety płacą ich wyrok surowy,
Co uczą pisać drugich, nim nauczą siebie:
Białe dotąd swe pióra zaczernią dla ciebie.
I gdy ich tylko głosy przerwą czasem ciszę,
Musisz się w końcu spytać: Dla kogo ja piszę?

ФРАНЦЪ МОРАВСКІЙ.

(FRANCISZEK MORAWSKI).

1783—1861.

Родился въ Пудлишкахъ въ Великой Польшѣ; учился въ Лешнѣ и во Франкфуртѣ на Одерѣ. Съ 1807 г. Моравскій участвовалъ въ походахъ Наполеона; при Березинѣ получилъ чинъ полковника, въ которомъ былъ утвержденъ императоромъ Александромъ I послѣ образованія Царства Польскаго. Въ 1819 г. Моравскій былъ назначенъ командиромъ дивизіи. За участіе въ возстаніи 1830 г., онъ былъ сосланъ въ Вологду, гдѣ прожилъ нѣсколько лѣтъ. Возвратившись оттуда, Моравскій вышелъ въ отставку и поселился въ своей деревнѣ Любонѣ въ Великомъ Княжествѣ Познанскомъ. Умеръ 12 декабря 1861 г. *Сочиненія*: Mowa przy żałobném nabożeństwie po zgonie księcia Józefa Poniatowskiego (Парижъ, 1814, Варшава, 1830); Pięć poematów lorda Byrona (Manfred, Mazepa, Oblężenie Koryntu, Paryzyna, Więzień Czyllonu, Лешно, 1835); Pisma (Бреславль, 1841); Odpowiedź na list szlachcica polskiego do Metternicha (Парижъ, 1847); Dworzec mego dziadka (Лешно, 1851 и 1861); Poezye Петербургъ, 1855); Życie Kajetana Koźmiana (Познань, 1856); Bajki (Познань, 1860); Pisma zbiorowe wierszem i prozą (Познань, 1882, 4 тома) *Пособія*: S. Tarnowski, Franciszek Dzierżykraj Morawski (въ предисловіи къ I тому послѣдняго изданія сочиненій); L. Siemieński, F. Morawski (Dzieła, IV 3).

I. Отрывокъ изъ стихотворенія „Дворъ моего дѣдушки".

(Ustęp z wiersza: „Dworzec mego dziadka").

Całą izbę zajmował stół wielki dębowy,
Pięć się kloców składało do jego budowy;
Ileż on uczt podźwigał, ile straw, gąsiorów,
Ile związał przyjaźni, ile zgodził sporów!
Trzeźwo się tam i w sposób zmawiano uprzejmy,
O sądy, o wybory, projekta na sejmy;
Północna czasem w sporze wybiła godzina,
A nikt ust swych nie zwilżył nawet kroplą wina.
Lecz gdy wszystko na zgodnym skończyło się spisie,
A gospodarz wzniósł owo sławne *kochajmy się!*
Nikt się tam od kielicha wyśliznąć nie zdołał,
Próżno wzniósł go do góry i o litość wołał,
Niczém ni pan, ni sługa zbłagać się nie dali,
Przez głowę mu, przez ramię strugi węgra lali . . . .
Patrzyły na te uczty i huczne wiwaty
Z ram niegdyś wyzłacanych dziarskie antenaty. . . .
Jeden w lśniącym kirysie i z podartym bokiem,
Wygolony rudowąs groźnym ciskał wzrokiem;
Drugi z brodą kępiastą i czubem na głowie,
Zdał się stare ojczyzny wyobrażać zdrowie,

I być jeszcze z tych dębów, o których rdzeń twardy
Szwedzkiego się Gustawa łamał oręż hardy;
A gdy nagle w Tyszowskim zaszumiały borze,
Cały gad się rozproszył i uciekł za morze.
Wisiały tuż przy przodkach i zacne matrony,
Pozgonną nawet wiarą nieodstępne żony;
Tamta w lśniących bławatach, jak Juno dostojna:
Ta zaś czepcem i drogim naszyjnikiem strojna;
Każda tkliwą do męża zwrócona twarzyczką
Jedna z wonną balsamką, a druga z różyczką.
Ilekroć mój dziadunio, wzrok wodząc po ścianie,
Patrzył się na te przodki, wzdychał patrząc na nie,
Czasem łza mu wytrysła i znów w krótkiéj dobie
Śmiał się, pana Rafała przypomniawszy sobie,
Co gdy pierwszy raz swoje przodki porozwieszał,
Wszystkie nazwy, urzędy i herby pomięszał
I pożenił jakimciś pogrobowym ślubem
Piotra z żoną Jakóba, a tamtę z Jakóbem,
Nie mógł on tak grubego darować mu grzechu
I zawsze, mówiąc o tém, spłakał się od śmiechu.
Lecz wszystkie te pomniki i warowne sprzęty
Gasił potwór, przez cały pułap przeciągnięty,
Odwiecznych może borów pierwsza rodzicielka,
Niezmierzonego dębu jednorodna belka,
Potężna córa puszczy, król Piastowych lasów,
Łom arki, co przepłynął cały potop czasów.
Zdało się, że nie ludzkie go tam ręce wzbiły,
Że trza było téj strasznéj, téj wszechmocnéj siły,
Która światy przerzuca i hamuje burze,
Aby wznieść taki ogrom i utwierdzić w górze.
Belka ta liczne włości przeżywszy dziedzice,
Miała jednę z kart ważnych w domowéj kronice;
Na jéj boku wyryty rok stawiania dworu,
Był rokiem straszliwego w ojczyznie pomoru;
A kiedy pierwszy Niemiec wszedł w dziadka podwoje,
Z strasznym hukła łoskotem i pękła na dwoje.
Pod nią chłystki szlachcice na kobiercach bito,
Pod nią duch się pokazał i Szweda zabito,
Nigdy téż dobry dziaduś, znany z ostrożności,
Ni sam pod nią siadywał, ni umieszczał gości,
O szeląg on się nawet pod nią nie założył.
Na niczém nie podpisał, listu nie otworzył,
Zważał nawet, że gdy kto klął się na szatana,
Zachłysnął przy kielichu, ograł w kasztelana,
Lub się wyrwał niebacznie i głupstwo powiedział,
Zawsze się pokazało, że pod belką siedział.

2. Басня „Осель“.

(Bajka „Osieł“).

Tak się raz osieł dąsał,
Tak się też z innych natrząsał,
Taki był pyszny, zuchwały,
Że go zwierzęta nie poznały;
Pojąć nie można było,
Co mu się zrobiło.
Nakoniec wszystkim dowodził,
Że się szlachcicem urodził;
Dwie godziny o tém gadał,
Powiadał,
Co to miał przodków, a zwłaszcza jak sławnych,
Jak niezmiernie dawnych,
Wyliczał lata za laty,
Jak się ciągnęły jego antenaty,
Jak się wznosiły do góry,
Coraz w większą sławę rosły,
Jakie to były głowy i figury,
Co to były za osły!
A lis mu na to: jakżeś nierozsądny,
Zawsze twoich chwalisz przodków,
I ty nie jesteś z wyrodków,
I z ciebie osieł porządny!

3. Эпиграммы.

(Epigramaty).

Два путешествія.

(Dwie podróże).

Młodzieńcze! dwie podróże czekają na ciebie:
Jedna z duszy w wir świata — druga powrót w siebie.

Сравненіе.

(Porównanie).

Czém jest wino w naczyniu, tém klasy w narodzie;
Z wierzchu szum, w środku czystość, a drożdże na spodzie.

Мода.

(Moda).

Nieszczęście nawet modzie podlega u ludzi:
Młode — rzewni, rozkwila, zestarzałe — nudzi.

ГЕНРИХЪ РЖЕВУСКІЙ.

(HENRYK RZEWUSKI).

1791—1866.

Родился въ Славутѣ 3 мая 1791 г. учился у кармелитовъ въ Бердичевѣ, въ институтѣ Николя въ Петербургѣ и затѣмъ въ Краковѣ. Въ 1809 г. Ржевускій поступилъ въ военную службу въ войска Варшавскаго Княжества; въ 1817 и слѣдующихъ годахъ онъ посѣтилъ Германію, Францію, Италію, Англію и Турцію. Въ Парижѣ въ теченіе трехъ лѣтъ посѣщалъ онъ лекціи разныхъ профессоровъ. Въ 1823 г. Ржевускій возвратился на родину, но спустя шесть лѣтъ, опять уѣхалъ въ Италію. Въ Римѣ онъ познакомился съ Мицкевичемъ, который, часто слушая его мастерскіе разсказы о старинѣ, убѣждалъ его записать все это. Съ 1833 г. Ржевускій былъ житомирскимъ уѣзднымъ предводителемъ дворянства; въ 1851 г. онъ состоялъ редакторомъ газеты Dziennik Warszawski. Умеръ Ржевускій 26 февраля 1866 г. *Сочиненія*: Pamiątki J. M. Pana Seweryna Soplicy, cześnika parnawskiego или Pamiątki starego szlachcica litewskiego; (Парижъ: 1839, 1851, 1868; Львовъ, 1852; Дрезденъ, 1857; Лейпцигъ, 1868; Варшава, 1877). Listopad, romans historyczny (Петербургъ, 1845; Вильна, 1848; Варшава, 1877); Zamek krakowski (Петербургъ: 1847 и 1853; Варшава, 1878); Adam Śmigielski, powieść (Петербургъ, 1851; Варшава, 1877); Teofrast polski i Mięszaniny obyczajowe przez Jarosza Bejłę (Петербургъ, 1851); Rycerz Lizdejko, powieść (Варшава, 1852 и 1877); Zaporożec powieść (Варшава, 1854 и 1877); Pamiętniki Bartłomieja Michałowskiego (Петербургъ, 1857; Варшава, 1887); Paź złotowłosy (Львовъ, 1858); Pisma (Вильна, 1850, 7 томовъ); Próbki historyczne, dzieło pośmiertne z przedmową Bolesławity (J. I. Kraszewskiego, Парижъ, 1868); Listy Henryka Rzewuskiego do księdza Placyda Jankowskiego (Kłosy, 1882, Nr 902). *Пособія*: P. Chmielowski, Henryk hr. Rzewuski, studyum literackie (Niwa, 1877, XII 612).

Отрывокъ изъ „Записокъ стараго литовскаго шляхтича.“

(Ustęp z „Pamiątek starego szlachcica litewskiego“).

Pan Tryzna był ludzki, wesoły, ale czasem popędliwy.

Razu jednego, w same żniwa, książę wojewoda wileński, nie uprzedziwszy go, właśnie jak piorun wpadł z liczném myśliwstwém, aby spolować lasy kołdyczewskie. Pan Tryzna dawał rozporządzenia podstarościemu, by żniwiarzy naglił do roboty, i sam się w pole wybierał, kiedy wpadli dojeżdżacze księcia, wymagając, by natychmiast obławę do lasu posłał; a że to byli ludzie prości i nieroztropni, jakoś tam cierpko dopominali się u niego, iż go zniecierpliwili. Odmówił im ludzi, ofuknął ich, i miał niby powiedzieć wedle ich relacyi: „że kto w czasie żniwa poluje

temu piątéj klepki nie dostaje.“ Jak wrócili dojeżdżacze, a ich relacya zaczęła biedz po szczeblach dworskich, a ciągle rosnąć, ile że pan Mikuć, sekretarz księcia, miał żal do pana Tryzny, z powodu iż konkurując o jego córkę, w jego domu był traktowany harbuzem, więc dogadzając zemście, udał go przed księciem. Książę tak mocno to uczuł, że jak mnie twierdzili przytomni, przez kilka Zdrowaś Marya mowa była mu odjętą, a potém jak zaczął ryczéć, to się lasy kołdyczowskie zatrzęsły. W niepohamowanym popędzie rozkazał natychmiast odebrać posłuszeństwo panu Tryznie i wypędzić go z majątku. To się natychmiast dopełniło, nawet z nieludzkością, bo aż lękając się o skórę, pan Tryzna uciekł z tém tylko, co miał na sobie; to jeszcze szczęście, że wielmożna strukczaszyna z córką były wyjechały na odpust do Pińska. Zgoła, że piechotą gospodarz umknął, i aż w okolicy Rajców się oparł, a ztamtąd dostawszy podwodę, udał się do Nowogródka, gdzie manifest zaniósł przed grodem, a razem i pozew do księcia o irytacyą kontraktu i ekspulsyą...

Nadszedł sejmik na pisarstwo ziemskie, na który książę wojewoda wedle zwyczaju swego zjechał; tém więcéj, że chciał utrzymać pana Michała Rejtana, co był Radziwiłłowskim duszą i ciałem. Zjechał książę w kilkanaście pojazdów do klasztoru Bernardyńskiego, którego był syndykiem, i całkowity swoim dworem zajął, oprócz kilku cel, w których jak mogli cisnęli się zakonnicy, bo oprócz księcia, pokotem leżał pan Michał Rejtan, Bukowski szatny, i ojciec Idzi, co był wielkim egzorcystą; a że książę złych duchów się obawiał, wymówił sobie, aby w celi blizko niego spał, i do tego Nepta, ogromna wyżlica, faworyta księcia. Opowiadał nam pan Rejtan, że przez cały czas sejmiku oka nie zmrużył, takie okropne były chrapania księcia, ojca Idziego i Nepty. Szlachta okoliczna, co za księciem piechotą przyszła, spała na dziedzińcu klasztornym, na którym stało kilkadziesiąt fur z krupami, mąką, słoniną i gorzałką; ciągle kurzyły się kotły na dziedzińcu, a w rzeźni codzień dla księcia dwa woły rznięto. Książę dwa razy na dzień obiadował; raz ze szlachtą okoliczną z kotła zajadał krupnik i flaki; a potém w refektarzu z obywatelami, których u siebie częstował, albo u jakiego urzędnika, do którego się zaprosił.

Pan Michał, coby rad widział koniec interesu z Tryzną, bo szlachta taki na to krzyczała, a sam nie śmiał przed księciem z tém się odezwać, namówił ojca Idziego, aby przy pomyślnéj okoliczności jakoś bąknął księciu, aby się dał przekonać i był sprawiedliwym dla pana Tryzny. Jakoż się wziął do tego Bernardyn, i to co napiszę, jest słowo w słowo tak, jak pan Bukowski szatny opowiedział, będąc naocznym wszystkiego świadkiem. — Po odbytych pacierzach, gdy się wszyscy pokładli i czas niejaki panowało milczenie, książę odezwał się: — Ojcze Idzi, niech będzie pochwalony Jezus Chrystus. — Na wieki wieków; co książę rozkaże? — Czy nie słyszysz waszeć, jak moja Nepta warczy? zapewne nieboszczyk Wołodkowicz mnie nawiedza. — Na to pan Michał Rejtan, przeżegnawszy się: — Co téż się marzy waszéj książęcéj mości? ludzie się szastają po korytarzu, a Nepta warczy na nich, już zaraz ma być pan Wołodkowicz! — Milczałbyś, panie kochanku, że umiesz grać we francuzkie karty, to już siebie masz za mędrka. Ja nie do waści mówię, ale do ojca Idziego. — Ojcze Idzi, wszak prawda, że dusze z czyśćca

wychodzą, aby krewnych i przyjaciół o ratunek prosić; żeby temu przeczyć, trzeba być księciem biskupem Ignacym, albo Marcinem Lutrem. — Tak jest, JO. książę, bywa to, bywa. — Słyszysz, panie Michale? aż miło spać z teologiem, bo i oświeci i uspokoi. — Ojcze Idzi, zawsze nieboszczyk Wołodkowicz stoi mi na oczach; co to był za przyjaciel! gdybym go mógł wskrzesić, oddałbym co mam, a sam do was na braciszka bym wstąpił. Za życia nieboszczyka najechałem po pijanemu pana Piotra Kotwicza i dom mu podpaliłem. Pan Kotwicz na mnie namalował sto tysięcy pretensyj, i kazał mi oświadczyć, że jeżeli mu ich nie odliczę, to mnie zapozwie. Ja byłem goły, bo nieboszczyk książę był skąpy, a do tego tak groźny, że raz kazał mi dać pięćdziesiąt batogów, chociaż już byłem miecznikiem Litewskim i orderowym panem; a jakby się o takim zbytku dowiedział, możeby mnie był ubił batogami. Co tu było robić? A mój Wołodkowicz dwa folwarki swoje własne zastawił i zagodził Kotwicza. (Tu słychać było jak książę zaszlochał). I czy to raz za mnie się poświęcił? Kiedyś to mnie, jakby przeczuwał, że nie długo będziem z sobą, powiedział: — Książę Karolu, ty dłużéj odemnie żyć będziesz; jak umrę, pamiętaj o mojéj duszy. — Otóż kiedy partya, którą ten łotr, ten szuler Ignacy prowadził, podstępem i zdradą porwała Wołodkowicza, a potém rozstrzelała go tu w Nowogródku, gdzie tego samego wieczora przybyłem, ale zapóźno, przysiągłem pomścić jego krwi na głowie niegodziwca, i chciałem ruszyć do Wilna, aby mu podziękować na pierwszéj sośnie za miastem. Już szedłem ku Wilnu, ale na pierwszym noclegu we śnie pierwszy raz pokazał mi się Wołodkowicz, prosząc mnie za łotrem, i wyraźnie mi powiedział: że jak go powieszą to memu Wołodkowiczowi będzie gorzéj na tamtym świecie. — Ojcze Idzi, wszak prawda, że on dotąd w czyśćcu? — A kto to przeniknie sądy Boże, książę panie? I sprawiedliwość i miłosierdzie wielkie u Niego. To tylko wiemy, że jak się dusza rozstanie z ciałem, Bóg natychmiast ją odsyła do nieba, albo do czyśćca, albo do piekła — uchowaj nas od tego Jego miłosierdzie. — Jużci Wołodkowicz do piekła nie poszedł, panie kochanku? Daj Boże wam wszystkim zakonnikom być tak gorliwymi jak on w wierze. To co ja, Ojcze Idzi, za spoczynek duszy Wołodkowicza robiłem, toby wystarczyło, aby całkowity czyściec wypróżnić. Grzebałem na Wołoszczyznie trupy z dżumy poległe, własnemi rękami na jego intencyą, a rocznicę jego śmierci suszę. Wieś dałem dominikanom Wołkowyskim, w których groby Wołodkowiczów; a co mszy, egzekwij, jałmużn. lamp; to tego i pan Michał Rejtan, choć wielki rachmistrz, nie policzy; a jednak dusza jego nie przestaje mnie nawiedzać. Moja Nepta tak jego zna, że jak się zbliży, odzywa się na niego jak na grubą zwierzynę. Ojcze Idzi, daj mi na to radę, a ja za to wasz klasztor gdańską dachówką pokryję. — Niech Bóg odpłaci waszéj książęcéj mości jego wspaniałość dla nas; każdy dar jest Panu Bogu miły, ale im większa ofiara, tém skuteczniejsza. Niech książę pan zrobi na intencyą nieboszczyka jaką ofiarę z gniewu, naprzykład: niech poda rękę takiemu, co go obraził, a tém najlepiéj uwolnisz duszę przyjaciela. — Otóż już do mnie waszeć mówisz językiem księdza Kantembrynga, co całe życie u mnie za lada sprawami patronuje. Tamtego tygodnia najlepsza moja charcica, wiatrówka, zdechła z niepilności Grzesia psiarza; kazałem go był zakuć w łańcuchy; po sprawiedliwemu warto było ze skóry go obedrzéć, a ksiądz Kantembryng, jak zaczął mi

prawić antyfony, a prosić, a straszyć, a kruszyć; a djabli mi nadali, że ktoś mnie wmówił, że on wielki teolog; to choć powiedziałem: nie odpuszczę, jakem Radziwiłł, — tyle mi nadokuczał, że puściłem chłopca bezkarnie. Ale przynajmniéj dobrze złajałem księdza Kantembrynga; onby rad, żeby mnie we własnym domu rozbijali. To już i waszeć tą drogą zachodzisz? To już i bernardyni filutują jak jezuici? Tylko tego przed księdzem Kantembryngiem nie paplaj, ale szczęście, że u mnie furdynga pusta i na nikogo się nie gniewam. — Ja bym się odezwał z czémś, ale nie śmiem. — Mów śmiało, mów śmiało, ojcze Idzi; wszak na swoim dziedzińcu i wióry biją, a ja u was na gościnie; mnie o waszą łaskę, nie wam o moję dbać, a potém swemu syndykowi trzeba prawdę mówić. — Kiedy mnie książę pan pozwala tyle śmiałości, to niech wasza książęca mość sobie przypomni, czy kogo nie ukrzywdził? — Ja, panie kochanku, nikogo nie ukrzywdził, mnie wszyscy krzywdzą, a ja im dla miłości Pana Boga odpuszczam. Ja nikogo nie podrapał, chociaż mnie ta małpa poznańska, ten kaszuba Sułkowski nazywa w Warszawie *niedźwiedziem litewskim*; ale podrapię jego dobrze, jak do Grodna na sejm przyjedzie. Ale to do waszeci, ojcze Idzi nie należy, bo waszeć nie wielkopolski bernardyn. A w Litwie kogo ja ukrzywdził? Ja pokorny jak dziecko, panie kochanku; ksiądz Kantembryng ciągle mnie z ambony przymawia, a ja się na niego nie krzywię; a pan Leon Borowski mało mi figlów napłatał? A pan Jerzy Białopiotrowicz mało mi się worał w moje grunta? A pan filozof, co tu śpi, Michał Rejtan, mało mi niedźwiedzi wybił w Nalibokach i bobrów wyłowił w Łachwie? A ja się nie odzywam; tylko przed Panem Bogiem czasem zapłaczę. Na nikogo złości nie mam, na nikogo; mnie wszyscy krzywdzą, ja nikogo. Ojcze Idzi, wystrzeliłeś, aleś spudłował. Słuchaj bernachu, tobie się podobał mój pas, com go miał wczoraj na sobie; mówiłeś, że byłby z niego ornat, jakiego w Wilnie w zakrystyi katedralnéj nie ma; jeżeli mnie dokażesz, że mam na kogo gniew, rozumie się w Litwie, to ci go dam; a jak nie dokażesz, to dasz sobie pięćdziesiąt dyscyplin na intencyą Wołodkowicza. — Zgoda, książę panie, pas będzie nasz, a ja taki dyscyplinować się będę na intencyę nieboszczyka; tylko się boję odezwać, bo nuż książę pan się obrazi? — Mów śmiało: nie będę się gniewał, jakem Radziwiłł.— Kiedy mnie książę pan ośmielasz, to powiem, że był zacny obywatel, który przed rokiem wiele nam świadczył. Bywało fury z jego śpichrza idą do klasztoru; a teraz my musimy udzielać mu z jałmużn, bo z głoduby umarł, a to dla tego, że książę pan wypędzić go kazał z zastawy, i prawie w jednéj koszuli do Nowogródka uciekł. Pozywa się teraz z księciem, a kawałka chleba niema pan strukczaszy Tryzna.—Tu mu przerwał książę: — Co ty się wtrącasz klecho nie w swoję rzecz! Ja cały majątek stracę, a na swojém postawię. On, okryty mojemi dobrodziejstwy, on, co prawie darmo Kołdyczew trzymał, odmówił ludzi na obławę, sługmoich z błotem zmięszał i mnie głupcem nazwał! Albo ja, albo on z torbą pójdzie. — Już on poszedł z torbą książę panie; ale niech wasza książęca mość przypomni sobie, że przynajmniéj dwa razy na dzień mówisz Panu Bogu: *odpuść nam nasze winy jako i my odpuszczamy winowajcom naszym*. — Otóż ja odtąd wolę pacierza nie mówić, a taki nie odpuszczę. — Ale książę... — Cicho mnie zaraz! precz ztąd, bernachu! nie suszyć mnie głowy!... Tu milczenie przez chwil kilka nastąpiło, aż dały się

słyszéć kroki. — Wszelki duch Pana Boga chwali!... Ja go chwalę; to ja książę panie wychodzę na rozkaz waszéj książęcéj mości; a to trepki moje, co z przeproszeniem jego uszu, troszkę hałasu narobiły. — Proszę waszeci, panie kochanku, nie odchodź z celi; śpij ze mną, bo jak do mnie przyjdzie Wołodkowicz, bez ciebie, mój księże, zachoruję z żalu. Ja z tym heretykiem Rejtanem, co z upiorów żartuje, sam na sam nie chcę być w nocy; a Bukowski śpi jak zabity. Kładź się ojcze Idzi, i nie gniewaj się. Gdyby się przynajmniéj Tryzna upokorzył,... ale taki z tego nic nie będzie. Potém, wedle relacyi pana Bukowskiego, nastąpiła cichość, a zaraz potém zwykły koncert księcia, ojca Idziego i Nepty. Ale pan Bukowski, co znał księcia na pamięć, a dobrze życzył panu strukczaszemu, i pan Michał Rejtan już mieli dla niego dobrą nadzieję, tylko szło o to, aby pana Tryznę namówić, by jakiś krok do księcia zrobił; co nie było łatwo, bo choć podupadły, znał siebie magnatów koligatem, i do naginania się nie był skłonnym. Ale jakoś dobrze się nakartowało, bo nazajutrz po téj rozmowie, o któréj pana Tryznę pan Michał Rejtan, i podobno sam ojciec Idzi uprzedził, kiedy zagaił sejmik JW. Rdułtowski chorąży Nowogródzki (bo JW. Niezabitowski podkomorzy, będąc zapozwanym *de malo gesto officio* przez JW. wojewodę Niesiołowskiego, pod procederem takowego gatunku nie mógł urzędowania dopełnić),—po zagajeniu zaprosił zwykłym trybem urzędników ziemskich, grodzkich, rycerstwo i szlachtę księstwa Nowogrodzkiego, do obierania marszałka sejmiku. Po całym kościele huknęły głosy: „JO. księcia wojewodę Wileńskiego prosimy na marszałka! — Zgoda! zgoda!“ — zaczęła krzyczéć szlachta, aż tu pan Kazimierz Haraburda, przybliżywszy się do koła:— Nie ma zgody! lubo nadto byłbym szczęśliwy przyczynić się moim głosem do zaszczycenia województwa tak wielkim i świetnym marszałkiem, jakim jest JO. książę wojewoda, ale sumiennie skłonność własną woli prawa poświęcić muszę; a prawo mówi wyraźnie: że obywatel pod kondemnatą będący żadnego urzędu sprawować nie może. — Na to my wszyscy słudzy i przyjaciele księcia dobyliśmy szabel i bylibyśmy w puch rozbili partyą pana wojewody Nowogrodzkiego; ale pan Jerzy Białopiotrowicz, co był powszechnie szanowany, uprosił nas, aby pochować szable, i ażeby koło rozstrzygnęło zarzut pana Haraburdy. Zaczęliśmy wołać:—Prosimy pana Haraburdę, aby złożył kondemnatę, jaką uzyskał na księciu wojewodzie. Na to on: — Ja nie otrzymałem kondemnaty i tegom nigdy nie mówił; ale wielmożny Tryzna nasz strukczaszy, co w tém kole zasiada, otrzymał ją w grodzie. — Pan Michał Rejtan rozgniewany, odezwał się do pana Haraburdy: — Jeżeli kondemnata do waćpana należy, złóż na nią ustępstwo od wielmożnego Tryzny, a jeżeli jego nie masz, z cudzą kondemnatą się nie popisuj i milcz. — Waćpan sam milcz, kiedy ci język nie świerzbi! a nie ucz rozumu tych, co go mają tyle ile waćpan. Ja z mojego miejsca dopraszam się, aby wielmożny chorąży raczył od pana Tryzny zażądać, aby złożył kondemnatę, jaką ma na księciu. — Tu zaczęliśmy wszyscy krzyczéć, że wniesienie pana Haraburdy nieprawne; bo pan Tryzna sam wié, co jemu należy i o swoje upomnieć się potrafi. Książę pomiędzy nami stał mocno poruszony i wąsa do góry nakręcał, aż tu wielmożny Tryzna, który jako strukczaszy w kole zasiadał, a dotąd milczał, powstał i głosem drżącym, w którego dźwięku głęboki żal się okazywał, powiedział te słowa: — Mamci wprawdzie kondemnatę na JO.

księciu wojewodzie Wileńskim, i tu ją składam; krwawo czuję się być uciśnionym, ale jako obywatel obowiązany jestem moje prywatne uczucia ustąpić dobru publicznemu, a przekonanym będąc, że nic nie może być lepszém dla naszego województwa, jak poruczyć przewodnictwo naszego sejmiku JO. księciu, który go do pomyślnego kresu doprowadzi, na boku zostawując moją krzywdę i mimo siebie puszczając, ile uciążliwych przewłók dla mnie wyniknąć może, oświadczam się, że JO. księcia wojewodę z otrzymanéj nad nim kondemnaty kwituję. — Książę wojewoda przybliżył się do koła i tak był rozczulony, że nie mógł więcéj powiedzieć, tylko: — Chociaż żal czuję do wielmożnego strukczaszego, ale ten krok jego życzliwości i zaufania będę się starał wywdzięczyć. — Po całym kościele dały się słyszéć licznie powtarzane okrzyki: *Niech żyje książę, marszałek sejmiku! Wiwat Tryzna strukczaszy!* — Książę rozpoczął swoje urzędowanie, ale że już było koło pierwszéj z południa, więc solwował sesyą do ósméj z rana na dzień jutrzejszy, a sam na obiad poszedł do chorążego Rdułtowskiego, gdzie na dziedzińcu było mnóstwo stołów pozastawianych i liczna szlachta tam się zebrała. Był i pan strukczaszy, i przy kielichach zaczęto godzić go z księciem. Książę powiedział: — Ja pana Józefa tak kocham; to krew nie woda, panie kochanku; moję prababkę Tryznianka rodzi. Oddaję Kołdyczew, a pretensye jakie mieć może za irytacyą kontraktu, niech przyjaciele rozsądzą. Ale mam żal do niego osobisty. On moich sług zbeształ i kazał im powiedzieć: że mnie piątéj klepki nie dostaje. My obaj szlachta, zatém niech nas szabla rozprawi, i to natychmiast. — Napróżno się tłómaczył pan Tryzna, że tego nigdy nie mówił, a pan chorąży i pan sędzia Rewieński perswadowali; musiał dobyć pan Tryzna szabli, i bić się zaczęli w naszéj przytomności. Panu Tryźnie pękła klinga, tak silnie uderzył po niéj książę wojewoda; a pan sędzia pana Tryznę rozbrojonego założył swoją szablą. Książę odezwał się: — Mam zupełną satysfakcyą — i ucałował Tryznę; przeglądał szablę i powiedział:—To szabla moja, bo ja ją krwią moją zdobyłem; przyznaj panie Józefacie, że umiem się składać. — Potém dawaj pić na zgodę. Książę był w przecudnym humorze. — Panie Michale — mówił — bądź spokojnym o pisaryą ziemską; ja sam jeden z moją batorówką całą partyą wojewody Nowogrodzkiego rozpędzę. — Książę i pan Tryzna zapisali się na kompromis na pana Białopiotrowicza i już tylko sejmikiem byliśmy zajęci.

Szlachta, ucieszona postępkiem księcia, nie mogła do siebie przyjść z radości. Słychać było, jak między sobą rozprawiali: — A co, nasz książę, czy nie tęgi rębacz? klingę jak masło przeciął. A i pan Tryzna przecie gracz; dwanaście świec łojowych od jednego zamachu ścina, ale kto naszemu księciu da radę? — Już to trzeba wiedzieć, że pan Tryzna miał szablę turecką z miękkiego żelaza, bo bić się nie spodziewał; ale na tym pojedynku źle nie wyszedł, bo książę bardzo go polubił, i bywało zawsze potém powtarzał prześladując, że gdyby nie pan Ignacy Rewieński, byłby mu głowę odciął.

ІОСИФЪ КОРЖЕНЁВСКІЙ.

(JÓZEF KORZENIOWSKI).

1796—1863.

Родился 19 марта 1797 въ Бродахъ въ Галиціи; учился въ Бродахъ, Збаражѣ, Черновцахъ и въ кременецкомъ лицеѣ. Съ 1819 г., по рекомендаціи Ѳаддея Чацкаго, Корженёвскій былъ учителемъ Сигизмунда Красинскаго, а съ 1823 г. преподавателемъ польской литературы въ Кременцѣ. Въ 1833 г. былъ онъ назначенъ профессоромъ латинскаго языка и древностей въ кіевскомъ университетѣ, въ 1839 г. директоромъ гимназіи въ Харьковѣ, а 1846 въ Варшавѣ. Въ 50-хъ годахъ Корженёвскій былъ инспекторомъ училищъ въ Царствѣ Польскомъ, а въ 1881 г. директоромъ учебнаго отдѣленія 6. Комиссіи вѣроисповѣданій и народнаго просвѣщенія (Komisya wyznań i oświecenia). Въ 1863 г. Корженёвскій вышелъ въ отставку и умеръ въ Дрезденѣ въ томъ же году 17 сентября. *Важнѣйшія произведенія*: Próby dramatyczne (Почаевъ, 1826); Dramata (Кіевъ, 1839); Dramata i komedye mniejsze (Вильна, 1845, 2 тома; Вильна, 1851, 2 тома); Dramata, serya III, (Петербургъ. 1853, 3 тома); Dramata opowiadane, (Вильна, 1860); *Повѣсти и романы*: Spekulant (Вильна, 1846); Kollokacya (Вильна, 1847); Garbaty (Вильна, 1853); Pan stolnikowicz wołyński (Петербургъ, 1854); Tadeusz bezimienny (Gazeta Warszawska, 1852); Wdowiec, (Вильна, 1856); Wędrówki oryginała (Вильна, 1848); Nowe wędrówki oryginała (Вильна, 1851); Wyprawa po żonę (Gazeta codzienna, 1854); Powiastki, opowiadania i dwa fragmenta poetyczne (Вильна, 1849—1855, 3 серіи); Kurs poezyi (Варшава, 1829); Dzieła Józefa Korzeniowskiego (Варшава, 1871—1873, 12 томовъ); *Пособія*: A. Nowosielski, Wspomnienia o J. Korzeniowskim (Gazeta polska, 1871, Nr. I); K. Widmann, J. Korzeniowski, studyum literackie; F. H. Lewestam, Życiorys (Dzieła J. Korzeniowskiego, томъ 1, Варшава, 1771); A. Rzążewski, J. Korzeniowski, studyum literackie (Biblioteka Warszawska, 1875, I 74); K. Kantecki, Dwaj Krzemieńczanie.

Кіевскіе контракты, изъ повѣсти „Пенсіонеръ.“

(Kontrakty kijowskie, z powieści „Emeryt.“)

Od 10 stycznia zaczął się ruch niezwyczajny na ulicach Padołu. Zadzwoniły kółka krakowskich chomąt, powiały przy nich flanelki biało i błękitno czerwone i rozkwitły jak maki różnokolorowe. Codzień częściéj dawał się słyszéć grzmot bicza, który trzaskał nad głowami dzielnéj piątki siwoszów lub czwórki gniadéj albo srokatéj, który radował serca gospodarzy domów, jak echo, zwiastujące dukaty, i wywoływał uśmiech ironiczny na usta ruskich kuczerów, którzy wychwalali swój krótki batożek, wiszący więcéj dla formy na ich wyciągnioném ramieniu, i którym czasem tylko, ale zawsze cicho i znienacka, zacinają leniwego lub krnąbrnego konia. Co dzień więcéj i więcéj przesuwało się przed oknami to poszóstnych karet, wiozących poważne matki z córkami na wydaniu, to pełnych gustu sanek w formie karety, lando lub kocza, jeżeli należały do młodych elegantek, które niemi miały robić wizyty; to ogromnych sani z budą skórzaną i fartuchem, z poza którego wyglądały rozczochrane wąsy szlachcica kapitalisty, który siedział na tłomoku peł-

nym rewersów i weksli, a trzymał nogi na szkatule okutéj, pełnéj dukatów i asygnat. Pomiędzy temi cięższego kalibru ekwipażami przesuwały się leksze sanie mężów, którzy zdołali wyperswadować żonom, aby zostały w domu, lub osadzone na sanicach nejtyczanki młodych obywateli, ciągnione dzielną czwórką i przesuwające się szybko, jak intrata ich panów. Wszędzie na kozłach widać było wąsatych furmanów, w płaszczach z futrzanemi kołnierzami, w niedźwiedziach lub baranich czapkach. Wrzała ulica z Peczerskiego na plac Samsona wiodąca — wzmagał się coraz krzyk i wołanie. Tę wrzawę, ten natłok uliczny powiększały szeregi sanek ruskich, dowożących towary z Moskwy i Petersburga; także budy brodzkie na kołach oblepionych śniegiem, które wiózł żyd w kłapouchym kapeluszu, i z których wyglądały lisie czapki, siwe albo rude brody lichwiarzy, z których także wyzierała kiedy niekiedy z ciekawością i nadzieją młoda głowa z długiemi włosami, spadającemi na ramiona, czarne wąsiki i zadarta bródka jakiego fortepianisty lub skrzypka, który z Niemiec, gdzie go nikt słuchać nie chciał, spieszył do Kijowa, gdzie dobrzy ludzie mają gotowe uszy i pełne kieszenie.

Począwszy od 10 stycznia natłok ten wzrasta. Padoł wre coraz gwałtowniéj, coraz gęściéj się zaludnia. Około 22-go dochodzi on do najwyższego szczebla ruchu, wrzawy, jeżdżenia, chodzenia, trzaskania z biczów, klęcia różnemi językami, poważnych rozmów, krzykliwego wywnętrzania się z sercem i interesami, szwargotania niemieckiego i żydowskiego, szeptów tureckich, gardłowego pisku zakaukazkiego, nosowych ormiańskich mruczeń i tatarskich gestykulacyj. Po 26 i 27 fala ta usuwa się, gęste i pełne nadziei miny nikną — szlachta, która miała rzeczywiste interesa, spieszy do domu, dłużnicy uciekają, kupcy zaczynają powoli pakować niewyprzedane towary. Zostają tylko z zafrasowanemi twarzami wierzyciele, którzy nie odebrali jeszcze kapitału i czekają na obiecany pod słowem honoru procent; matrony, które nie doczekały się zięciów i jeszcze mają nadzieję; elegantki, które czekają na jaki zapóźniony bal, lub eleganta, który się zgrywa; literaci, którzy nie wyprzedali biletów na prenumeratę — a nadewszystko grająca młodzież, która się najpóźniéj rozjeżdża, najmniéj spi, najmniéj gada, ale za to w przeciągu tych kilkunastu dni przepuszcza nieraz całkowity swój fundusz.

Tak wygląda Padoł kijowski w czasie kontraktów wewnątrz. Po 30-ym stycznia wraca on znowu do zwykłéj ciszy i głuchego milczenia. Obaczmy teraz, co się tam dzieje wewnątrz.

Z długiéj, pochyłéj i brukowanéj ulicy, łączącéj Padoł z Kreszczatykiem i Peczerskiém, wyjeżdża się na plac wielki, zwany placem Samsona. Ztamtąd na wszystkie strony rozchodzą się ulice równe, dość szerokie i zbudowane bliżéj placu murowanemi, piętrowemi domami, a daléj drewnianemi domkami, które prawie wszystkie mają podobne formy i jednakie rozmiary. W czasie kontraktów, wszystkie domy bliższe owego placu są nietylko zajęte, ale prawie natłoczone przyjezdnymi. Na samym środku placu jest wielki kwadrat sklepów, niby dwór gościnny, który się nie wynajmuje przyjezdnym kupcom, i gdzie miejscowi wykładają swoje co najlepsze towary, złożone z samych ruskich płodów, a po większéj części z cukru, herbaty, kawy, rozmaitych korzeni, żelaza i wszelkich wyrobów tulskich ze stali i mosiądzu. Za tym kwadratem,

nazwanym rzędami, w samym rogu placu, bliżéj Dniepru, stoi ogromny dom kontraktowy, z wielką piętrową oficyną. Dom ten jest własnością prywatną. Budynek ten ozdobiony gankiem, o sześciu potężnych kolumnach, ma niezbyt wielką sień, z któréj schody prowadzą na piętro, gdzie są dwa pokoiki dla służby policyjnéj, z tyłu zaś trzy takież pokoiki dla sądu głównego czyli trybunału, który się tam w czasie kontraktów przenosi i tam posiedzenia swoje odbywa, aby mógł na miejscu załatwiać i kończyć interes kupna i sprzedaży majątków. Resztę gmachu w całą długość i szerokość zajmuje ogromna sala kontraktowa, a jéj rozległy sufit wspiera się na dziesięciu kwadratowych słupach, we dwa rzędy, po pięć w każdym, stojących. Pierwsze piętro ma zupełnie taki sam rozkład, z tą tylko różnicą, że sala, gdzie się dają koncerta i bale, równie obszerna jak dolna, wyższa jest, ozdobniejsza i wspiera się na dzielnych kolumnach korynckiego porządku. Otóż, począwszy od drzwi wchodowych aż do drzwi prowadzących do trybunału, równie jak i w sali kontraktowéj, niéma ani jednéj części na ścianach, na schodach między oknami, przy słupach, podpierających sufit, któraby nie była zajętą, otaksowaną, najętą i zapłaconą. Zaraz przy drzwiach na lewo wabią przechodnia suche konfitury, ciasteczka, pierniczki, cukierki w różnokolorowych papierkach i w groźnéj dla wszelkiego zdrowia masie. Daléj siedzi Nastusia z renetami, gruszkami różnogatunkowemi, a jéj bery, panny i baby, ułożone w piramidy, zawstydzają nieraz rumieńcem, świeżością i tuszą przyjezdne panie i miejscowe piękności. Daléj uśmiecha się ładna szewcowa z Mińska, a za nią na półkach od ziemi do sufitu stoją szeregiem trzewiczki damskie, począwszy od drobniutkich wymiarów dziecinnéj nóżki, aż do kalibru, zdolnego iść o lepsze z kirysyerskim botfortem. Na prawo, cała ściana ubrana w kosztowne sztychy, kolorowe fotografie, a na stołach pod schodami leżą stosy nót, rysunków, litografij i litochromij, około których uwija się Włoch bakenbardzisty, z grubą francuzką pronuncyacyą, wabiąc czasem okiem pełném wyrazu młodych obywateli i szepcząc im, że posiada des beaux sujets équivoques. Wszystkie ściany na schodach obite są wzorami kanwowemi; co dziesięć stopni inny je zajmuje przedawca, a każdy wyższy dziesiątek schodek płaci się drożéj, bo tam można umieścić stół i na nim wzory rozłożyć.

W sali pod wszystkiemi ścianami naokoło są tu półki, idące od dołu do góry, owdzie szafy dobrze zamykane, daléj stoły wąskie i długie, lub wywrócone dnem do góry paki, a na wszystkiém stosy różnego rodzaju towarów. Obok Szczepańskiego, który się tam ze swoją księgarnią rozłożył, siedzi poważny Pers z szalami i kobiercami. Obok czarnego berdyczowskiego żydka, którego półki bieleją jak śnieg od webowych płócien, zwija się pstry Gruziniec i wabi jaskrawemi farbami swoich kanansów; nawet każdy bok dziesięciu owych słupów, podpierających sufit, jest zajęty, należy do innego przekupnia i tę samą przedstawia rozmaitość. Pod jednym siedzi w czarnych barankach i rogatéj czapce berdyczowski ex-zakrystyan i przedaje kalendarze, książki do nabożeństwa, obrazki świętych, a nadewszystko wizerunki Matki Boskiéj berdyczowskiéj. Obok niego Grek z Odessy ma w żółtych workach turecki tytuń, w słojach stambułki, z boku pęki antypek, a na półkach czerwone bóty, zielone meszty i papucie. Daléj pan Romański z Lu-

baru traktuje szlachtę Kraszewskim, a panów, szczególniéj panie, Balzakiem. Nareszcie przy czwartym boku stary Niemiec wabi dzieci grzechotką, pokazując im to tańszego pajaca, to nieodziane lalki z irchy, z malowaną maseczką i w czerwonych trzewiczkach. Wszędzie ta sama rozmaitość; a wszędzie te różnokolorowe, różnokształtne, z najodleglejszych stref i klimatów zgromadzone do kupy płody, rekomendowane i przedawane najrozmaitszemi językami, najdzikszym i najdziwniejszym akcentem, rozchodzą się, nikną, zostawiają tylko w kieszeniach ich właścicieli polskie dukaty:

W oficynie kontraktowego domu nie taki natłok, nie taka mieszanina, nie tyle pstra rozmaitość — ale za to elegancya tak pełna powabu i blasku w towarach, grzeczność tak wyrafinowana w przedających, ceny tak wysoko podniesione nad rzeczywiste i sumienne, że się tém najzupełniéj dogadza próżności dorobkiewiczów i dumie najdoskonaléj urodzonych panów i pretensyom matek, które nie żałują dla swych córek, i rozrzutności pięknych elegantek, które nie żałują dla siebie. Tam to między innymi Szafnagiel, zajmujący na dole środkową salę, ma bronzy, zegary, żwierciadła, malowidła, najkosztowniejsze sery i wina, najwykwintniejsze przyprawy i przysmaki, najdroższe szkła i porcelany. Tam czarownik ten zgromadza u siebie najlepsze towarzystwo, bawi, częstuje, zamawia, zachwala, i ściany coraz się bardziéj obnażają, a grubieją kieszenie. Na górze pani Szafnagel króluje wśród materyj paryzkich, wśród koronek, wstążek i kwiatów, wśród kapeluszy i strojów najcudniejszych co do formy, najświeższych co do mody. Taki sam karuzel odprawia ona tam z damami, po jakim mąż na dole mężczyzn przepędza. A wszyscy kontenci, bo rzeczywiście wszystko piękne i gustowne, bo etykietki na każdéj rzeczy są najoczywiściéj francuzkie, a ceny wszystkiego tak pociągającym sposobem spotęgowane!

Łatwo z tego wnieść, że wszystkim, którzy przyjeżdżają na kontrakty, dni i noce schodzą szybko i prawie gorączkowie. Od godziny dziewiątéj, sala kontraktowa już jest pełną; a między jedenastą a pierwszą taki tam natłok, taki ścisk, że ledwie przejść można. Wówczas-to wśród najrozmaitszych fizyognomij, strojów i rozmów przekupniów, widzisz masę szlacheckich twarzy, z jasném okiem, z zawiesistym wąsem, z uśmiechem i słowem honoru na ustach, w paradnych niedźwiedziach, w ciepłych szopach, w delikatnych tumakach, a niekiedy w wytartych lisach, w czarnych i siwych barankach. Cała ta masa jest w ustawicznym ruchu. Ci przychodzą, ci wychodzą i znowu wracają, a wszyscy rachują głośno lub w myśli; wszyscy mówią, wszyscy zajęci. Tu przedają i kupują; tu jeden wychwala i liczy na palcach ogromne dochody, drugi w téjże saméj rzeczy znajduje mnóstwo niedogodności i dochód o połowę zmniejsza. Tam wierzyciel przeciska się przez tłum, ścigając swego dłużnika — tam tenże sam dłużnik, postrzegłszy pogoń, zmyka poza filarami, zastawia się jakim Turkiem lub żydem; i znika w tłumie, kontent, że dzień jeden zarobił. W znajomym już kącie, na pace od towarów siedzi szlachcic kapitalista, z twarzą spokojną i uśmiechającą się, a ku niemu płyną ze wszech stron przyjaciele, ściskają go za rękę i umizgają się do jego szkatułki. W inném miejscu przechadza się poważnie bankier berdyczowski, i ze skinieniem jego głowy, zapewniającém kredyt, tu majątek przechodzi z rąk do rąk, tu krocie przelewają się

z jednéj kieszeni w drugą. Wszystko to odbywa się prędko, wśród chodzenia i szukania, wśród rozmów, przysiąg, zaklęć, wykrzyków, rachowania cyfr najrozmaitszych, wśród targowania fajek i majątków, dusz męzkich i pantofli, wśród spokojnego liczenia miliona i kłótni o dziesięć groszy. Kto nie widział téj giełdy wąsatéj, miniastéj,wrzawliwéj, ten zaiste z opisu naszego słabe tylko poweźmie wyobrażenie. Żeby go jakokolwiek dopełnić, dodamy, że tam przeszło dwa tysiące osób razem kupuje, sprzedaje, wydzierżawia, najmuje, oddaje w zastaw, wypożycza, upomina się, wykręca się od oddania, obiecuje oddać jutro, liczy kapitał z procentem, liczy procenta bez kapitału—a wszystko głośno, bez względu na sąsiada, który także targuje się, zaklina lub swoje liczy.

W tymże samym czasie, kiedy się to dzieje na sali kontraktowéj, damy obecne w Kijowie, w eleganckich rannych strojach sejmikują u pani Szafnagiel, wybierają materye u rywalizującego z nią Matiasa, przerzucają sklep Bitepaża, targują srebra petersburskie lub przeglądają się we frażetowskich wyrobach. Wszakże oddać im trzeba tę sprawiedliwość, że wśród tych kosztownych wędrówek nie zapominają o księgarniach Zawadzkiego i Glücksberga, którzy w téjże saméj oficynie kontraktowéj obok siebie mieszcząc się, z ukosa czasem lub ironicznie na siebie spoglądają. Tam zacne Ukrainki i Podolanki zastają zwykle sejmikujących swoim dworem literatów; jednych dumnych swą wartością i przerzucających niedbale nowe publikacye, innych skromniejszych z zatajonym rękopismem w kieszeni, innych zupełnie polegających na przyszłéj sławie, a niepewnych jutrzejszego obiadu. Tam także po godzinie pierwszéj przychodzą z sali kontraktowéj mężowie, bracia i krewni tych protektorek literatury i rodzących się talentów, i wówczas półki w księgarniach oczyszczają się, a galonowi lokaje z ciężkim do domu wracają ładunkiem. Nakupienie bowiem książek należy szczęściem do dobrego tonu kontraktowego.

Huczne są zwykle obiady w czasie kontraktów, bo damy, które tam przyjechały, przyjechały po to, aby wydać wiele pieniędzy, aby się pokazać, ustroić i ubawić, aby dogodzić i próżności, do jakiéj je upoważniają i wdzięki i rozum, i aby zaspokoić tę wrodzoną polską gościnność, która lubi uprzejmie przyjąć i suto poczęstować. Każdy więc z mężczyzn ma gdzieś zaproszenie, i niéma domu, ozdobionego obecnością gospodyni, w którymby przy stole nie siedziało kilka, a najczęściéj kilkanaście osób.

Każdy wieczór rozpoczyna się zwykle koncertem. Wszystkie znakomitości muzykalne europejskie znają Kijów i wiedzą dobrze, jak miłe są tam oklaski, bo sala ogromna bywa zwykle pełna, a bilety nie płacą się inaczéj jak złotem. Po koncercie zaczynają się dopiéro kontrakty serdeczne; powtarza się to wszystko, co było rano na sali, w kółkach domowych, salonikach naprędce przybranych — i tu bywają także targi, umowy; i tu robią się niekiedy kupna i przedaże, niekiedy chwilowe ustępstwa i dzierżawy. Ta tylko różnica, że się to wszystko odbywa już nie w szubie i czapce, ale we fraku i żółtych rękawiczkach — nie głośno i bez względu na sąsiada, ale okiem, uśmiechem i często ledwo dosłyszanym szeptem — i że tu się już nie mówi o duszach odzianych w siermięgi, ale o jednéj tylko pełnéj tkliwości duszy, owianéj gazą i obleczonéj w jedwabie.

Noc w czasie kontraktów ma także swój oddzielny charakter. Kto załatwił szczęśliwie interesa, śpi i chrapi aż się okna trzęsą. Chodzi ubrany po izbie, kogo zawiódł dłużnik, kogo w kupnie ubiegł przyjaciel, kogo sąsiad oszukał, kto nie dostał dzierżawy i z dobytkiem i z dziećmi nie będzie się miał gdzie podzieć na wiosnę. Nie śpi także, kto ma jutro termin. Biegnie do okna i przypatruje się, jeśli jaki bicz trzaśnie, kto oczekuje ekonoma z intratą, dłużnika z kapitałem lub wierzyciela z wekslem, mającym mu się zaprezentować. Panie czytają nowo kupiony romans lub powtarzają w pamięci żałosne tony wiolenczeli Serwego lub akordy Liszta i Talberga, albo co najczęściéj, spojrzawszy jeszcze w lustro przed układzeniem się, marzą o tém, co mówiły i słyszały. Ale są domy, gdzie nikt o śnie nie marzy. Tam świece dopalają się niepostrzeżenie na zielonych stołach, tam w wazach kurzących się wre bez ustanku poncz — tam dym cygar i fajek unosi się nad pochylonemi głowami, a w każdéj piersi zużywa się tyle życia, ileby wystarczyło dla dziesięciu istot ludzkich, spokojnie i po bożemu żyjących. Tam niéma zgiełku i rozmów. Monosylaby wystarczają, bo resztę tego dzieła zatracenia dopełnia hieroglif zgubny, na podłużnych karteczkach odmalowany, oko zapalone i zapadłe, ręka drżąca, która odsuwa lub przygartuje pieniądze.

Tak wyglądają kontrakty kijowskie wewnątrz. Trwają one krótko, ale zostawiają długie ślady w życiu kilku tysięcy ludzi, którzy mają w nich czynny udział. Zjazd ten jedyny w swoim rodzaju zbogaca miasto, wprawia w wielki ruch handel, wszystkim zaś, którzy mają interes, tyczący się majątków, a często i bytu, naznaczając pewny, stanowczy termin, daje czas do zebrania się z siłami, do odpowiedzenia zobowiązaniu. Jak każda rzecz ludzka i ziemska, mają kontrakty dobrą i złą stronę. Przesiewają one, że się tak wyrazim, i tranzlokują mnogie miliony, i jeżeli zapewniają jednym spokojność, dochód i egzystencyą na kilka lat lub na zawsze, to często także rujnują mienie, a honor i spokój innych na resztę życia niweczą.

АНТОНЪ ЭДУАРДЪ ОДЫНЕЦЪ.

(ANTONI EDWARD ODYNIEC).

1804—1885.

Родился 25 января 1804 г. въ Гейстунахъ (виленской губерніи); учился у базиліановъ въ Борунахъ; въ 1820 г. онъ поступилъ въ виленскій университетъ. Съ 1826 г. онъ проживалъ въ Варшавѣ, затѣмъ въ 1829—1830 вмѣстѣ съ Мицкевичемъ путешествовалъ по Германіи и Италіи, затѣмъ одинъ посѣтилъ Парижъ и Лондонъ и послѣ того въ теченіе нѣсколькихъ лѣтъ проживалъ въ Дрезденѣ. Съ1840 по 1860 годъ Одынецъ былъ редакторомъ журнала Kuryer Wileński. Въ 1865 г. онъ переселился въ Варшаву, гдѣ принималъ дѣятельное участіе въ изданіи журнала Kronika Rodzinna. Умеръ въ Варшавѣ 17 января 1885 года. *Сочиненія*: Poezye: Вильна, 1825—1826; Познань, 1832 (Nowy parnas polski), Петербургъ, 1857 (Skarbczyk poezyi polskiéj XII), Вильна, 1859, Варшава, 1875, 2 тома; Izora, dramat w 3 aktach (Варшава, 1829); Melitele, noworocznik (Варшава, 1829, 1830); Tłomaczenia (Лейпцигъ и Вильна, 1838—1844, 6 томовъ), Felicyta czyli męczennicy Kartagińscy, dramat w 5 aktach (Вильна, 1849; Познань, 1858; Варшава, 1880).

Barbara Radziwiłłówna, czyli początek panowania Zygmunta Augusta, poema dramatyczne w 6 aktach z prologiem (Вильна, 1858); Jerzy Lubomirski, czyli wojna domowa w Polsce, dramat historyczny w 2 częściach z prologiem (Вильна, 1861); Listy z podróży (Варшава, 1875—1878 и 1884, 4 тома). *Пособія*: W. Korotyński, A. E. Odyniec (Tygodnik Illustrowany, 1872, IX 309), A. Plug, A. E. Odyniec (Kłosy, 1885).

I. Свадьба.

(Wesele).

Na zamku kasztelana
Brzmi muzyka dobrana,
Hałas głuszy kapelę;
Puhar krąży wokoło,
Wszyscy bawią wesoło
Prócz téj, czyje wesele.
I nie dziw: panna młoda
Jak róża, jak jagoda;
Jak chwast w zimie pan młody,
Nizki, łysy, pękaty,
Lecz starosta bogaty;
Ojciec kazał—więc gody,
Idzie taniec; na przedzie
Pan starosta réj wiedzie,
Za nim szlachta się wali;
Wtém „gość!“ krzyknął odźwierny,
I towarzysz pancerny
Zbrojno wskoczył do sali.
Kasztelan, gdy go zoczył,
Zaraz ku drzwiom poskoczył,
Pełen gniewu i trwogi:
„Mówiłem acanu,
Że ludziom jego stanu
Za wysokie me progi.“
— „Nie tak zbyt, jak się roi,
Gdym je mógł przejść we zbroi,“
Zimno rycerz odpowie.
„Każdy z nas na zagrodzie,
Równy jest wojedzie,
A cóż kasztelanowi?“
Kasztelan w wściekłym gniewie,
Co ma począć, sam nie wie,
Na nic już nie pamięta.
„Hola! szlachta panowie!
Kto się bratem mym zowie,
Za drzwi tego natręta!“
Wszyscy taniec rzucili,
Wszyscy szabel dobyli,
Słysząc gniewny głos pana.
„Co ty? kto ty? zuchwały!
Gdy chcesz unieść łeb cały,
Precz z domu kasztelana!“
Młodzian się nie ustrasza,
Dobył wzajem pałasza,
I wstrząsając nim dumnie:
„Przez Bóg żywy! téj chwili,
Po swój łeb się nachyli,
Kto krok postąpi ku mnie.
„Ale nie chcę uczt krwawić,
Nie długo mam tu bawić.
Chciałbym tylko, panowie!
Pannie młodéj winszować,
Taniec z nią przetańcować,
I wypić za jéj zdrowie.
„Na to żem w krwawych bojach,
W ciągłych trudach i znojach
Kraj piersiami zasłaniał,
By mię lada kasztelan,
Waszém wsparciem ośmielan,
Jak psa z domu wyganiał?“
—„Dobrze mówi, zuch! brawo!
Zostań z nami, masz prawo!
Do stu dyabłów magnaci!
Kto chce doznać, jak nasze
Wyostrzone pałasze,
Niech łeb wzniesie nad braci.
„Brawo! brawo! pójdź z nami,
Zaprowadzim cię sami,
Winszuj!—jeśli jest czego;
Wypijemy jéj zdrowie,
Potém, bracia panowie,
Daléj nieskończonego!“
I wnet krzycząc zuchwale
Wiodą hurmem przez salę
Do kasztelanki prosto.
Zbladły drżące matrony,

Sam kasztelan strwożony
Skrył się na bok z starostą.
Kasztelanka struchlała;
Gdy rycerza ujrzała,
Zapłonęła i zbladła,
Chciała witać, lecz siły
Nagle ją opuściły
Na ręce jego padła.
„Wody, wódki, lawendy!“
Krzyk się rozległ wnet wszędy,
Lecz się pomoc spóźniła,
Rycerz, gdy nikt nie słucha,
Szepnął jéj coś do ucha,
Kasztelanka ożyła.
„Teraz bracia panowie,
Szczerych kochanków zdrowie!“
—„Vivat!! pijmy koleją!“
„Kto ich dzieli dla złota,
Niech mu niém za żywota
Czarci gardło zaleją!“
—„Brawo, powiedział, brawo!
Każdy kochać ma prawo.
Wiwat śmiałość żołnierska!
Serce sercem się płaci,
Nikt nie wyższy nad braci,
Wiwat równość braterska!“
„Hej, muzyko, polskiego!
Daléj nieskończonego!“
Idzie taniec po sali;
Młody rycerz na przedzie
Z kasztelanką réj wiedzie,
Za nim szlachta się wali.
Stanął—koło młodzieńca
Tancerka się okręca,
Dłoń w dłoni, oko w oku;
Wszyscy się okręcali,
Zamieszanie na sali,
Nic nie widać w natłoku.
Znowu taniec spokojny;
Lecz gdzie tancerz ów zbrojny?
Próżno okiem go śledzą,
To figura niezwykła!
Pierwsza para gdzieś znikła,
Lecz gdzie i jak, nie wiedzą.
Wtém podwórzec zamkowy
Zabrzmiał brzękiem podkowy:
„Pancerny porwał młodą!“
—„Héj do koni, do broni,
Kto ich pierwszy dogoni,
Co chce, weźmie nagrodą!“
Rzekł kasztelan, i prosto
Z zadyszanym starostą
Zbiegł na dwór—już na koniu,
„Niech mych skarbów nie szczędzi,
Kto ich pierwszy dopędzi!“
I puścił się po błoniu.
„Gdzie tam! próżna mozoła!“
Ktoś ze szlachty zawoła,
„Muszą lecieć jak z procy;
Wreszcie trzeba waryata,
Za złoto gubić brata,
Lub kark łamać po nocy.
—„Dobrze mówisz Wojciechu!“
Zawołali śród śmiechu;
Krzywdą się nie zbogacim,
Przebawmy tu noc całą,
Wypijmy, co zostało,
A tak nic w tém nie stracim.“
Jak rzekli, tak zrobili,
A gdy wszystko wypili,
Do domu pojechali.
Starostę koń gdzieś zrzucił,
Kasztelan sam powrócił,
I już nie wiem co daléj.

2. На смерть Казимира Бродзинскаго.

(Na śmierć Kazimierza Brodzińskiego).

Błogosławiony człowiek mędrzec chrześcijański,
I wieszcz, ofiarnik prawdy! gdy go w niéj duch Pański
Oświeca przez natchnienie, a przez miłość budzi
Głosić ją—nie dla sławy, lecz dla dobra ludzi!
W tém ci błogosławieństwie pokój Kazimierzu!
Myśl twoja zawsze z sercem, duch z niebem w przymierzu,
Wiodły koléj dni twoich cichym, czystym zdrojem,

Ślad ich znacząc zasługą a darząc pokojem,
Ażeś stanął śród ziomków i w ich wieszczów gronie,
Wzorem w czynie i w pieśni, w życiu i przy zgonie.
Tak! w tobie spłynął w jedno duch pieśni ojczystéj,
Duch rycerski, rolniczy, bogobojny, czysty,
Ten sam zawsze w swéj prawdzie, śród różnych barw czasu,
W Niemcewiczu, w Karpińskim, w Janie z Czarnolasu.
A tyś tych patryarchów nieodrodnym synem:
Co śpiewał—to czuł szczerze; co rzekł— stwierdził czynem:
Znałem tych, coć widzieli śród gradów kartaczy;
Widziałem cię, jak mistrza tysiąców słuchaczy.
Słuchałem cię, jak brata dojrzalszego wiekiem,
Gdyś śmiało i swobodnie był tylko człowiekiem.
Widziałem, gdyś piastując twe dziecię jedyne,
Tulił je, nucąc do snu piosenki matczyne.
A zawsze tenże pokój siły tajemniczéj,
Zawsze taż skromność oka, ten uśmiech słodyczy,
Ta niepamięć o sobie, ta ufna prostota!
Bo zawsze taż myśl, serce— taż prawda i cnota.
Lecz to wszystko zaświadczy tysiące ust bratnich;
Bóg i jam tylko świadek chwil jego ostatnich!
I zdawna już ślub święty wiąże moje chęci,
Przekazać je do skarbca ojczystéj pamięci,
By obok pieśni jego, potomność daleka
I z śmierci w nim, jak z życia poznała człowieka.
Duch w nim był treścią życia; nie ciała choroba
Zmogła go i zabiła—lecz myśli żałoba.
W niéj dlań budził się codzień sęp Prometeusza,
Bólom serca uległo ciało—lecz nie dusza.
Nieraz w życiu powiernik przyjaciół mych bliższych,
I w sercach ich najtkliwszych i w myślach najwyższych,
Widziałem, jak z cierpieniem łamali się duchem,
Jak kamiennem wytrwaniem, lub siły wybuchem,
Tępili lub kruszyli bijące w nich groty,
Lecz tak cichéj, tak słodkiéj, pokornéj tęsknoty,
Tak świetnéj uległości woli Ojca w niebie
I tak chrześcijańskiego zapomnienia siebie,
Z jakiemi on trwał mężnie w smutku i boleści,
Ni z przykładu nie znałem dotąd, ni z powieści.
A przecież ciężkie były boleść i żałoba!
Z wieszczego snadź przeczucia, był on pieśń Hijoba
Wytłómaczył przed laty—jakby w niéj dla siebie
Źródło męstwa i siły zgotować w potrzebie.
To téż cierpiał i znosił jak ów nędzarz pański,
Jak ów baranek—symbol siły chrześcijańskiéj;
Aż dobry dobry pasterz ujrzał ozdobę swéj trzody,
I snadź przyszedł, by sam ją zanieść do zagrody.
Jak stokroć brał przed wieki i bierze na ręce
Bohatersko—męczeńskie dusze i dziecięce.

Zbliżyła się godzina:—a jako gdy słońce
Schyla się do zachodu, wiatry w dzień wiejące
Ucichają, a ono swe blaski promienne
Wciąga zda się w głąb siebie, na spocznienie senne,
Lecz nim zgaśnie, raz jeszcze w pełni majestatu,
Nieśmiertelne swe jutro zapowiada światu:
Tak dusza chrześcijańska przed ostatnią próbą
Ucisza się w pokoju i jakby chcąc z sobą
Zabrać i unieść wszystkie cnoty z ziemi,
Wsiąka je, nie wiedząc promienieje niemi.
Tak był on.—Obmytemu u pokuty zdroju
Bóg snać wlał taką słodycz wnętrznego pokoju
I tak podniósł go w duchu, że z téj wysokości
Stanął przed nim zarazem i obraz przeszłości
I nadzieja błękitną przyszłość odsłoniła.
Czuł jéj blask, lecz nie myślał, że to wieczność była.
I ufny, z pełni serca, przed okiem przyjaźni,
Rzucał w nie, jakby resztę gwiazd swéj wyobraźni:
A wszystkie były tylko iskry lub odbicia
Jednéj stałéj, słonecznéj przewodniczki życia:
Miłości Boga, kraju, ziomków, towarzyszy,
I domowéj rodziny, i większéj zaciszy,
Gdzie wrócić, którym jeszcze błogosławić, służyć
Chciał w życiu—które mniemał, że Pan chce przedłużyć.
Lecz Pan inak rozrządził—i sam mu swą wolę
Obwieścił—nie przez trwogę śmierci, nie przez bole,
Nie przez strach nawet sądów swych i majestatu:
Lecz jak wstępował w niebo, błogosławiąc światu,
Jak stokroć zchodził z nieba na męczeńskie dusze,
By je wzmódz duchem swoim na śmierć i katusze:
Tak zszedł snać i ku niemu z jasnym włosem młodzian,
Z promieniejącém czołem, śnieżną szatą odzian,
Stanął przed nim w widzeniu, i skinieniem ręki
Wskazał drogę ku niebu, palmę życia męki.
I on uznał znak Pański! I jakby anieli
Na straży mu u serca i myśli stanęli,
Taki pokój tchnął w licu, taka w oku radość:
Że nawet w onéj chwili, gdy już śmierci bladość
Zwiastowała jéj przyjście, gdy na łup jéj ciało
Skazane, snadź w jéj ręku konwulsyjnie drgało,
A skroń jego stygnącą, jako marmur biały,
Usta już tylko moje i łzy ogrzewały:
Że nawet w onéj chwili, którą widząc człowiek,
Drży tylko albo płacze, z pod gasnących powiek
Lśnił jakiś taki promień, taki blask weselny,
Tak się dawał czuć tryumf duszy nieśmiertelnéj,
Taka pewność, że żyje i idzie do Boga,
Że grzechemby się zdały litość albo trwoga;
I tom jedno czuł tylko w głębi serca mego,
Jak dobry Pan! jak słodką śmierć sprawiedliwego!

Pokój więc duszy twojéj ze sprawiedliwemi!
I pokój prochom twoim! nie na swojéj ziemi,
Lecz w pośrodku dwóch bratnich mogił, w których leży
Wzór cnoty polskich niewiast i polskich rycerzy!
I gdy ziomek stanąwszy nad waszemi groby,
Złoży wam ze łzą w oku hołd czci i żałoby,
W kraju cudzym, swój więcéj niech pokocha jeszcze,
Co rodzi takie męże, niewiasty i wieszcze.

СТЕФАНЪ ГАРЧИНСКІЙ.

(STEFAN GARCZYŃSKI).

1805—1833.

Родился 13 октября 1805 г. въ Космовѣ (калишской губерніи), учился въ Быдгощи, Тржемешнѣ и въ Варшавѣ; въ 1825 г. Гарч. посѣщалъ берлинскій университетъ; въ 1829 г. путешествовалъ по Италіи, гдѣ познакомился съ Мицкевичемъ и Одыницемъ. Въ 1831 г. онъ уѣхалъ за границу и вскорѣ умеръ въ Авиньонѣ 20 сентября 1833 года. *Сочиненія*: Poezye (Парижъ, 1833, 2 тома), Pisma (Познань, 1860); Poezye (Лейпцигъ, 1860 и 1863, въ Biblioteka pisarzy polskich; Перемышль, 1882); Wspomnienia z czasów wojny narodowéj i sonety wojenne (Парижъ, 1866, въ Biblioteka ludowa polska; Львовъ, 1880, въ Biblioteka Mrówki); Wacława dzieje, poema (Парижъ, 1868), *Пособія*: A. Mickiewicz, Poemat Garczyńskiego Wacława dzieje (Kurs literatury słowiańskiéj 42, XXX лекція и слѣдующія); S. Tarnowski, Garczyńskiego Stefana Wacław i poezye; A. E. Odyniec, Stefan Witwicki i Stefan Garczyński (Kłosy, 1882, Nr. 865); J. H. Rychter, Miłość Stefana Garczyńskiego na podstawie nieznanych pism poety (Bluszcz, 1885, XXI, 106).

I. Отрывокъ изъ поэмы „Вацлавъ.“

(Ustęp z poematu „Wacław“).

Szczęśliwy! ty przynajmniéj miałeś komu śpiewać
Moich uczuć i pieśni, nikt ze mną nie dzieli,
Ty masz przed kim zapłakać, ulgi się spodziewać,
Ja daleki od moich — nie mam przyjacieli!
Nie mam rady zkąd czerpnąć — trudno wyżyć z nimi;
Jeśli łza czasem spłynie, upływa samotnie;
Szczęśliwy, kto świat zwiedził, szczęśliwszy stokrotnie,
Kto nigdy nie opuścił rodzicielskiéj ziemi.
Sam jeden pośród tylu, wichrzę się po świecie,
Może nawet powieki obca dłoń mi stuli —
O bracia! czém kraj własny, jeśli nie czujecie
Opuśćcie go na chwilę a będziecie czuli.
Ileż razy myśl moja w wasze grono leci,
I goni miłe duszy, przeszłości obrazy,
I do śnieżystych, zimnych, ojczystych zamieci
Wzdycha z raju natury aż po tysiąc razy!
U nas ziemia zmrożona, ale serce w wiośnie;

U nas mgła często niebo zachmurzone trzyma,
Ale przyjaźń ma błękit — ścisną dłoń radośnie;
A tutaj słońce grzeje, ale w sercu zima.
Gdy o kraju przemówię, żaden nie rozumie,
Gdy westchnę, ledwie echo westchnienie powtórzy,
Sam jeden ginę w obcym, nieznanym mi tłumie,
Jak listek wiatrem zdjęty od wiosennéj róży.
Pierś tylko jeszcze kiedyś czucie z myślą żeni,
I co dusza w ukryciu stworzy i wymyśli,
Łaknącém kradnie uchem, w słabą pieśń zamieni,
Albo służebna ręka w martwy papier kréśli.
Życie nasze upływa jako chwile gończe,
Które ledwie zabłysną, znikają na wieki,
Kto wie, czy nie zapadną i moje powieki,
Albo wasza nie skona, nim śpiewu dokończę!
Obcy, nieznani ludzie spotwarzą me chęci,
Zelżą przyjaźni tylko poświęcony datek —
Rzucą wzdychania czułe w otchłań niepamięci
I zniknę, jako we mgle konający kwiatek!

2. Военные сонеты.

(Sonety wojenne).

Сшибка двухъ конныхъ отрядовъ.

(Natarcie konnicy na konnicę).

Znak do natarcia dany — w tém dwa ciała żywe
Jak dwie chmury, nim grzmot z nich śmiertelny wystrzeli,
Wolno się posuwają na wietrznéj topieli;
Coraz bliżéj nadchodzą krwi i mordów chciwe.
I znak drugi uderza — i koń wstrząsnął grzywę
I parsknął — okiem strzelił — i żywiéj i śmieléj
Kopytem dziarskim ziemię pod nogami dzieli,
Jakby wiedział, że niesie wyroki szczęśliwe.
Marsz, marsz! trzeci raz słychać — patrz — na skrzydłach fali
Nie tak ku niebu morze miota się z otchłani
Jak jezdziec, jak koń pędzi — ziemia się tumani.
Krzyk okropny — szczęk broni — znani i nieznani
Mieszają się — kto wygrał? Nie rozpoznać w dali
Tamci pierzchli — z trupami zwycięzcy zostali!

Пикетъ оставленный на погибель.

(Posterunek na stracenie).

„Wy idźcie! — Ja z wyborem zostanę młodzieży,
„Duszą naszą i ciałem będziecie zakryci;
„Na znak ogień rozłożym i zapalim wici —
„Teraz idźcie, niech bęben do marszu uderzy.

„Jeśli jutro z nas który do was nie przybieży,
„Dajcie na mszą, niech kapłan ołtarze wyświeci
„I za tych modły wzniesie, co w polu zabici!“
Zamilkł — poszli — i ogień błysnął jaśniéj — szerzéj.
Długo błyskał — żołnierze maszerują drogą —
Znikł — łunę tylko widać w chmurze malowaną —
Może i oni w niebo przyjęci zostaną!
Świta — jeżeli żyją wnet powrócić mogą —
Przeszedł dzień — przeszło jutro — nowe błysło rano!
Na mszą dajcie! — Zabici — nie widać nikogo!

ВИКЕНТІЙ ПОЛЬ.

(WINCENTY POL).

1807—1872.

Родился 20 апрѣля 1807 г. въ Люблинѣ; окончилъ гимназію во Львовѣ и тамъ же поступилъ въ 1822 г. въ университетъ, а спустя годъ въ іезуитскую коллегію въ Тарновѣ и затѣмъ въ 1826 г. опять во львовскій университетъ. Въ 1830 г. Поль занималъ должность лектора исторіи нѣмецкой литературы въ виленскомъ университетѣ; но уже въ слѣдующемъ году онъ уѣхалъ за границу и съ тѣхъ поръ проживалъ въ Галиціи. Съ 1849 г. въ теченіе пяти лѣтъ Поль былъ профессоромъ географіи въ краковскомъ университетѣ. Умеръ онъ въ Краковѣ 2 декабря 1872 г. *Важнѣйшія изданія произведеній:* Volkslieder der Polen (Лейпцигъ, 1833); Pieśni Janusza (Парижъ, 1833); Przygody JMPana Benedykta Winnickiego (Львовъ, 1840); Pieśń o ziemi naszéj (Познань, 1843), Obrazy z życia i podróży (Бреславль, 1846); Poezye (Петербургъ, 1854, 3 тома; Вѣна, 1857, 4 тома); Mohort (Краковъ, 1855); Drobne poezye (Краковъ, 1856); Stryjanka, tradycya szlachecka (Варшава, 1861); Pacholę hetmańskie (Варшава, 1862); Z wyprawy Wiedeńskiéj (Львовъ, 1865); Pieśń o domu naszym (Львовъ, 1866); Pamiętnik o literaturze polskiéj XIX wieku (Львовъ, 1866); Historyczny obszar Polski (Краковъ, 1869); Rok myśliwca (Краковъ, 1870); Dzieła Wincentego Pola, Львовъ, 1875 — 1878, 10 томовъ. *Пособія:* L. Dębicki, W. Pol. jego żywot i pisma (Przegląd lwowski, 1873, V); A. E. Odyniec, W. Pol, wspomnienie (Biblioteka Warszawska, 1873, IV 418), S. Buszczyński, Pol i jego pisma; M. Dzieduszycki, Wincenty Pol, życiorys, въ началѣ VIII тома послѣдняго изданія сочиненій); W. Spasowicz, Wincenty Pol, jako poeta (Ateneum, 1878, II 104); K. Estrejcher, W. Pol, jego młodość i otoczenie; A. Tyszyński, Poezye Wincentego Pola (Bibl. Warsz., 1873, IV 1, Wizerunki literackie, стр. 272). L. Siemieński W. Pol i jego poetyczne utwory.

Отрывки изъ „Пѣсенъ Януша.“

(Urywki z „Pieśni Janusza“).

Вахмистръ Дорошъ.

(Wachmistrz Dorosz).

Czy też licho mi nadało,
Służyć z taką ruchawicą?
Służby żadnej, ducha mało—
Tylko starym baki świecą!

Same tylko wielkie pany,
A ja prosty wachmistrz sobie,
I choć ciemny, choć nieznany,
Za pułk cały służbę robię.

Człek się musi napracować
I nie mało ponieść sromu,
Bo gdy przyjdzie rozkazować,
To i słuchać niéma komu!

Nieraz krzyczę: „Stać! komenda!“
Gdzie tam panie im to w głowie;
Szwadron po wsi gdzieś się szwenda
Lub jak skuty chrapie w rowie.
W całym pułku dawnéj daty
Człek sam jeden—aż niemiło,
Gdzieś wymarły stare chwaty—
Nie tak—nie tak panie było!..
Mój pułkownik żołnierz stary,
Nie dzisiejsza nasza drużba,
Tęgi człowiek—zna co służba,
Cóż—gdy niéma staréj wiary!
Z rekrutami trudna sprawa,
Bo jak cały pułk—sąsiady,
Więc gawęda, rada, wrzawa,
A dwóch tylko nie da rady.

Nieraz wołam: „Ruszać raźno!“
I wyprawiam, gdzie wypada,
A on maże się nieglażno
I przyzywa wnet sąsiada:
„Słuchaj bracie—hej panowie!
Czyśmy na to tu zjechali?
Niechaj każdy z panów powie—
Byśmy gdzieś na deszczu stali?“
I zastawia się sąsiadem,
Bo ma w pułku szkapę własną—
„Z takiém wojskiem, z takim ładem
Niech pioruny w pułk ten trzasną!“

Choć posłucha nawet który,
Zajmie pocztę i nie gada—
To jak wymknie z jakiéj dziury,
Gdzieś tam kozak, krzyczy: „Zdrada!“
„Ha—to darmo! Ja inaczéj
Stawiać widet już nie umiem,
Ani wojny nie rozumiem
Jak—że jeden zawsze znaczy.“

Biada—młodsi na mnie liczą,
Walą jak na szkapę siwą;
Niby starsi tylko krzyczą:
Nuż Doroszu! daléj—żywo!
Dorosz patrol dziś prowadzi,
I języka się postara,

Dorosz niechaj sobie radzi:
Niéma owsa, głodna wiara—

Dorosz! a czy kute konie?
Dorosz—na sąd i do rady!
Dorosz służbę ma w szwadronie,
Dorosz jedzie dziś na zwiady—
Słowem, panie—mówiąc krótko
Hasłem w pułku imię moje!
Brzmi wieczorem, brzmi z pobudką,
Dzień przejeżdżę, noc przestoję:
Bo to mało ważą młodzi,
Że się w służbie wiek straciło—
Że się starszych poczcić godzi—
Nie tak—nie tak—dawniéj było!..

Ciężka służba obozowa—
Ale jeszcze z nią pół biedy;
Jakoś lezie—ale kiedy
Już o boju przyjdzie mowa:
Wolałbym się z babą wadzić,
Albo jeszcze i cóś więcej,
Niż do boju poprowadzić
W dobym szyku pułk panięcy—
Bo tam ogień, a tu—rada;
Koniec końców zawsze jedno,
Na deresza Dorosz siada
I harcuje szkapę biedną—
Jeszcze-ć— siebie nie żałuję,
Choć i moja krew nie woda—
Ależ konia, panie, szkoda!
Bo to koń mi się marnuje.
Wówczas każdy ma wymówki:
Bo ten wrócił od placówki,
A ten chory—a ów ścięty,
A czwartemu koń ustanie,
A piątemu źle podpięty,
A nie jeden stchórzył, panie;
Wówczas pochlebstw już bez liku:
„Héj, Doroszu—stary ćwiku!
Nasze stopnie to androny!
Waszmość musisz tu zaradzić,
Waszmość—żołnierz doświadczony,
Waszmość musisz poprowadzić!“

No, no, dosyć—dosyć tego,
Już to wstyd dla młodéj wiary,
Kiedy chwalić trza starego,
Ale swoje zrobi stary.
A więc ruszam wprzód plutonu!

W pierwszą lepszą wpadam lukę,
I rżnę, panie, bez pardonu
Po ułańsku swoję sztukę!
Ale ledwo bój ustanie,
Zaraz tracę na walorze—
Wówczas nikt już starych, panie,
Za stworzenie nie ma boże—
Wówczas na nas pełno kwasu,
Że my starzy nic nie czujem,
I jakiegoś *ducha czasu*
Wyschłym mózgiem nie pojmujem!
Co to znaczy wiedzą kaci?
Bo to odkąd w świecie żyję,
U mnie *duch*—co dobrze bije!
A *czas* to—co dobrze płaci!
Ale u nich to ten tęgi,
Co gardłuje całą siłą,
A kto schlebia, ten wart wstęgi —
Nie tak—nie tak—dawniéj było!..

Пѣсня о медѣ.

(Pieśń o miodzie).

Gdy pod strzechą jeszcze cichą
Siedział stary Piast z Rzepichą,
Na Kujawach dla wygody
W zapas dziatwie sycił miody!
Ziemi naszéj dać dziedzice
Spłynął naród pod Kruszwicę
I spłynąwszy doznał głodu:
Piast mu strawy dał i miodu—
A lud krzyknął za koleją:
„Ojcze Piaście! kołodziejo!
Godzien nasze ziemie sądzić,
Kto tak doma gospodarzy,
Kto nie umie doma błądzić
I narodu dobro zważy:
Ty to w wiecu nam zasiędziesz,
I ty gospodynem będziesz,
Gospodynie żyj!
I ten miód nam léj!
A my będziem miód ten pić
I tych lackich wrogów bić—
Gospodynie żyj!“

Z Piasta poszło sławne plemię,
Pod Piastami rosły ziemie:
Skibę orząc w czoła pocie,
Żył o miodzie lud w szczerocie;
A gdy rozgrzał pierś ognistą,
Kordem wrogi ciął sierdzisto!
I był tęgi jak miód dawny,
I jak stary miód—wytrawny;
Jak miód szczera ciekła mowa,
Jak miód zdrowy—rada zdrowa!
Krzepkość była w Lackim rodzie—
A na radzie—prawda w miodzie
Gdy rozparła szczere łono,
Zwycięstwami bój kończono,
A Piastowe wiece zgodą:
I lud wołał: „Wojewodo!
Gospodynie żyj!
I ten miód nam léj!
A my będziem miód ten pić,
I tych naszych wrogów bić—
Gospodynie żyj!“

2. Отрывокъ изъ „Юношескихъ приключеній Бенедикта Винницкаго“.

(Ustęp z „Przygód młodości Benedykta Winnickiego“).

Nie dziś się to działo, ot kiedym był młody,
Oddał mię mój ojciec na dwór wojewody;
Więc jeszcze zaznałem téj dworskiéj polewki,
Zaznałem i dwór, i pany, i zamki,
I te od ojców sławione mam śpiewki:
„U dworu wielkiego trzymaj się choć klamki!“

Pan Cetner siadywał w Krakowcu bywało,
Lecz dziwnie tam jakoś na dworze się działo;
Coś niby z francuzka i z polska potroszę,
A modnie to było (jak teraz już wnoszę),
I nie tak jak zwykle po dworach u panów:
Pan Cetner nie lubiał miéć licznych dworzanów,
Na łowy nie jeździł, o niczém nie wiedział,
Do konia nie tęgi, w pokoju sam siedział
W trzewiczkach, z książeczką, coś cedził, chorował,
I tylko francuzów i kwiaty hodował.
I było téż smutno w Krakowcu na dworze,
Jak gdyby *devotus* człek siedział w klasztorze,
Lecz dobrze, mówili, do pióra młódź wkładał,
Więc ojciec mię oddał i trochę-m się nadał.
Jak cały Krakowiec szły pańskie zielniki,
A kwiaty przezwane na wszystkie języki,
Na dworze, pod szkłami, pod siatką, pod błoną,
Na ziemi i w wodzie; iż tylko tam pono
Onego to drzewa im jeszcze nie stało;
Coby to, jak w bajce, zaklęte śpiewało
I jabłka co nocy rodziło im złote.
Ej miał téż tam *Musje Zardzinier* robotę...
Pan Cetner, choć sam się był w kraju urodził
I do szkół jezuickich we Lwowie był chodził,
Gdy potém odwiedził postronne gdzieś kraje,
Wniósł z sobą do Polski dziwaczne zwyczaje.
Więc można to sobie z łatwością wystawić,
Jak temu rad byłem, gdy raz nam powiedział:
„Mam waszmość do panów, méj braci, wyprawić.“
I kiedym na koniu z listami już siedział,
A zwłaszcza, gdy podróż w aspektach zbyt miła,
Mnie bowiem pan oddał list do Radziwiłła.
Bo były powstały po kraju rozruchy,
I różne się tarły partyje i duchy:
Pan Cetner za królem zniewalał umysły,
Bo łączył obydwóch stosunek dość ścisły,
Gdyż ze szkół się znali obydwaj panowie,
Z konwiktu od księży jezuitów we Lwowie,
Gdzie razem się zbiegły chłopięta ziem ruskich;
Dwóch było Potockich, Krasickich, Rzewuskich,
Trzech Ciołków i Cetner, co razem jak braty,
I w piłkę grywali i bili w palcaty,
I razem na jednéj ławicy ligali,
I razem się nie źle potém kierowali;
Bo jeden wziął mitrę, a drugi buławę,
A trzeci wziął laskę, a czwarty wziął sławę,
A piąty, piąty Cetner, został wojewodą,
A sławny Stanisław światłem i urodą
Siadł nawet na tronie—a kiedy królował.

Więc dawnych przyjaciół w pamięci zachował,
I świadczył im łaski, nawzajem kochany,
Więc otóż i Cetner był panu oddany,
I słał mię podówczas na Litwę z listami.

ЛЮДОВИКЪ КОНДРАТОВИЧЪ.

(LUDWIK KONDRATOWICZ).

1822—1862.

Герба Сырокомля (его обычный псевдонимъ), родился 17 сентября 1822 г. въ Смольковѣ минской губерніи. Кондратовичъ учился у доминиканцевъ въ Несвижѣ. Онъ подолгу проживалъ въ Несвижѣ, Залучѣ и Борейковщизнѣ, откуда въ 1858 г. только одинъ разъ предпринялъ поѣздку въ Варшаву, Краковъ и Познань. Умеръ Кондр. 15 сентября 1862 г. въ Вильнѣ. *Важнѣйшія изданія сочиненій:* Przekłady poetów polsko-łacińskich (Вильна, 1851—1854, 6 томовъ); Dzieje literatury w Polsce (Вильна, 1851—1854; Варшава, 1874, 3 тома; русскій переводъ О. Кузминскаго, Москва, 1872, 2 тома); Gawędy i rymy ulotne (Вильна, 1854 —1860, 6 серій); Wędrówki po moich niegdyś okolicach (Вильна, 1854), Urodzony Jan Dęboróg (Петербургъ, 1854); Margier, poemat z dziejów Litwy; Córa Piastów, powieść wierszem; Chatka w lesie, dziwactwo dramatyczne w 5 ustępach (Вильна, 1855); Zgon Acerna, chwila z XVII wieku; Hrabia na Wątorach, krotochwila wierszem z XVI wieku; Dziennik podróży po Litwie i Żmudzi; Janko cmentarnik (Вильна, 1856); Wielki Czwartek, obraz wioskowy (Варшава, 1856); Nocleg hetmański, gawęda; Stare wrota, poemat (Вильна, 1857); Kęs chleba, gawęda z pól nadniemeńskich; Ułas, sielanka bojowa; Wycieczki po Litwie; Kasper Karliński, dramat historyczny w 3 aktach (Вильна, 1858); Możnowładzcy i Sierota (Zofia księżniczka słucka), dramat historyczny z XVII wieku (Вильна, 1859); Wiejscy politycy, komedya w 3 aktach wierszem (Варшава, 1859); Stella Fornarina, córka piekarza, ustęp z życia Rafaela (Минскъ, 1859); Wyrok Jana Kazimierza, dramat historyczny w 4 aktach (Варшава, 1860); Życie i pisma Ignacego Chodźki (Вильна, 1862); Poezye ostatniéj godziny (Варшава, 1863); Pisma epiczne i dramatyczne (Познань, 1867—1868, 9 томовъ); Poemata rozmaite (Познань, 1870, 2 тома); Poezye Ludwika Kondratowicza (Władysława Syrokomli), Варшава, 1872, 10 томовъ. *Пособія:* F. H. Lewestam, Władysław Syrokomla, szkic do studyum bijograficzno-literackiego (Tygodnik Illustrowany, 1862, VI, 141); A. Pług, W. Syrokomla, wspomnienie pośmiertne (Biblioteka Warszawska, 1872, IV 467); J. I. Kraszewski, Władysław Syrokomla (Ludwik Kondratowicz); A. Tyszyński, Ludwik Kondratowicz i jego poezye (Biblioteka Warszawska, 1872, III 161, Wizerunki literackie, стр. 205); W. Spasowicz, Nowe studyum nad Syrokomlą (Ateneum, 1866, I 1); Н. Аксаковъ, Людовикъ Кондратовичъ, опытъ характеристики; W. Kościałkowska, Władysław Syrokomla, studyum literackie; J. Horain, Ostatnie lata Syrokomli (Gazeta Polska, 1881, Nr. 82); F. Suryn, L. Kondratowicz i jego poezye (Tygodnik Ilustrowany, 1887, X 169).

I. Отрывокъ изъ поэмы „Маргеръ.“

(Ustęp z poematu „Margier“).

Nad strzechy litewskiemi słychać jęk puchacza:
Oto wojsko Krzyżowe po nad Niemen wkracza.
Śmierć liczy pewne żniwo po niedługiéj chwili:
Bo rzadko tyle siły Niemcy zgromadzili.

Dziesięć straszliwych hufców ciągnie się koleją,
Dziesięć wielkich proporców nad ich głową wieją,
O milę ich pancerze migocą się jaśnie,
A przy blasku ich włóczeń błyskawica gaśnie.
Gromem tętnią po błoni rumaków kopyta,
Jękiem piekieł ich trąba wojownicza zgrzyta,
A gdy trąby ucichną, zdaleka ich wyda
To piosenka rozpusty, to psalmy Dawida:
Bo tu szatan rachuby i niewiary zimnéj,
Umie w jedno zespolić bluźnierstwa i hymny.
Wielki mistrz z gronem wodzów i starszyzny saméj,
W białéj szacie jedwabnéj ze złotemi lamy
Przed nim niosą chorągiew wielką, znakomitą,
Na któréj w białém polu złoty krzyż wyszyto.
On na dzielnym rumaku przodkowanie bierze,
Przy nim jadą przybyli w gościnę rycerze.
Bo niemieckie książęta, hrabiowie, barony,
Jako błędni rycerze przychodzą w te strony;
Bo jedni pięknéj chwały, drudzy przygód życzą,
Insi chcą się zapomódz pogańską zdobyczą,
Insi, czując za zbrodnie sumienia wyrzuty,
Spieszą dopełnić ślubów lub jakiéj pokuty:
Bo w krainie Giermana, Brytana i Gala
Mnich rycerzy do walki z pogaństwem zapala.
I chętnie rozgrzeszenia każdemu udziela,
Kto idzie szczepić w Litwie wiarę Zbawiciela;
Przyrzeka, że kto zgasi Zniczowe ogniska,
Ten odpust całkowity i niebo pozyska,
Zjedna dla się Chrystusa i świętą Maryję,
Kto sto pogan nawróci albo ich zabije —
A więc każdy z wojaków te słowa pamięta
I w szeregach krzyżackich stawają książęta.
Dzisiaj belgijski Nemur z ich hufcem się wiąże,
I mężny Hanneberger, z ponad Renu książe,
I Ludwik, pan udzielny Brandenburskiéj ziemi,
Stają do boju z Litwą z zastępy mocnemi.
Mistrz ochoczo przyjmuje chrześcijańskich gości,
Sprasza kruków do Litwy na żer jéj wnętrzności,
Wkrótce z krwawemi dzioby do jéj serca wpadną;
Tylko piersi skalistéj rozwalić niesnadno.

2. Горсть пшеницы.

(Garść pszenna).

Stary Szczepan, wójt od wieka,
Był jedynym wójtem w świecie,
A takiego jak on człeka
I ze świecą nie znajdziecie,
Głowa tęga, dusza prawa,
Tak za swoję stał gromadę,
Że najkrętsza przyjdzie sprawa,
On najlepszą dawał radę;

I co w świecie rzecz nieznana
Lub należy do rzadkości,
Że lubiany był od pana
I lubiany w całéj włości.
Tak wszystkiemu czyniąc zadość,
Był jak ojcem swojéj wioski;
Ale starość, to nie radość,
Przyszedł w końcu wiek dziadowski.
Już o kiju suwa kroki,
Oko blaskiem już nie pała,
W plecach urósł garb szeroki,
Mądra broda pobielała.
Więc przed swymi tak się biedzi:
—„Czas odpocząć mi nareszcie!
„Rada w radę—i sąsiedzi,
„Już innego wójta weźcie!
„Moja głowa trzech nie zliczy,
„Bo zwyczajnie stara, siwa."
A gromada jak zakrzyczy:
—„Dolaż nasza nieszczęśliwa!
„Cóżto waści, panie bracie!
„Przykro ojczyć w swéj chudobie?
„Czy nam zguby pożądacie?
„Z taką mową idźcie sobie!
„A dopóki ręka boska
„Trzyma waści w równéj mierze,
„Póty cała nasza wioska
„Wójta sobie nie wybierze."
W prośby, w groźby on i oni;
Rzeczy wzięły rzewną postać,—
I dowiedli jak na dłoni,
Że on wójtem musi zostać.
Lecz starości gdy dogonim,
Życie ludzkie jak na włosku:
Więc im radził po ojcowsku,
By następcę wybrać po nim, —
Bo się potém swar obudzi,
Walka pocznie się złowroga,
I zgorszenie dobrych ludzi,
I obraza pana Boga.
—„Na to zgoda!"—zawołali,—
„Szczepan mówi święte słowa!
„Ale na co szukać daléj?
„Jest tu dziatwa Szczepanowa.
„Ma trzech synów—dzielne chłopcy,
„Każdy wart być na urzędzie,
„Im wioskowy ład nie obcy,
„Niech z nich jeden wójtem będzie.
„Ale który?" – Ot i spory,
Już się teraz poważnili.
Jeden mówi, że Hrehory,
Drugi mówi, że Wasili,
Insi znowu z włości grona
Piszą karby na Szymona.
Ojciec widzi, że mozoła,
Że do gwarnéj przyjdzie zwady;
Siwe włosy zgarnął z czoła
I tak mówi do gromady:
—„Jest tu lepszych gospodarzy
„I w wyborze ciężka bieda,—
„Lecz jeżeli wam się marzy,
„Że się który syn mój przyda,
„Wasza łaska w tém widocznie.
„Lecz do wójta droga długa!
„Nim gromadzie służyć pocznie,
„Niech pokaże co za sługa.
„Ot widzicie! właśnie pora
„Poznać, jakie w którym czyny:—
„Pan na wiosnę szle Hrehora
„Do Królewca na wiciny;
„Wasil rusza w pańskiéj sprawie
„Aż w Krakowskie, panie bracie!
„Szymon został przy mnie w chacie,
„W Ukrainę szlę Szymona,
„Niechaj soli nam przystawi,
„Bo w miasteczku nazbyt droga;
„Wiem, że każdy z nich się sprawi,
„Wtém już łaska pana Boga.
„Ale który z cudzéj strony
„Większą korzyść nam przyniesie,
„Będzie wójtem postawiony,
„Będzie ojczyć w naszéj strzesie.
„Za rok może o téj porze
„Bóg mi życia nie odbierze,
„Wszystkich trzech zbadamy szczerze,
„Nie omylim się w wyborze!"
I gromada w serce bierze
Pana wójta złote słowa.
Nie wiesz dziatwo Szymonowa,
Żeć gromadzkie oko strzeże!
Jak raz za rok tejże pory
Już z Królewca statki płyną,
I najstarszy syn Hrehory
Już powrócił z swą wiciną.
I zebrała się gromada,
Dano miodu, dano piwa,
I Hrehory opowiada
Troje cudów, troje dziwa.
Jaki byt u Niemców miły,
Jaki przepych niesłychany,

A najbardziéj mu się wbiły
Kapelusze i kaftany.
—„Co tu mówić o siermiędze?
„Krój dziwaczny, niesłychany,
„Zaraz po niéj znaczno nędzę!
„Skrojmyż świty na kaftany;
„A słomiane kapelusze
„Pańszczyzniany ubiór chłopa!
„Już u Niemców—przyznać muszę,
„Zaraz znaczna Europa!“
Stary ojciec słucha skromnie,
Na kominku popiół grzebie,
I z westchnieniem rzekł do siebie:
—„Ten nie będzie wójtem po mnie.“
Wraca Wasil z pod Krakowa:
Opowiada tonem zucha,
A gromada wszystkie słowa
Najuważniéj zdala słucha.
—„Co to!“ mówi—„mowa jaka!
„*Proszę pana*, jakie pieśnie!
„Każdy nuci krakowiaka,
„Gdy my piejem tak boleśnie,
„Gdzież tu piosnka brzmi swobodniéj?
„Każde słowo, każda nuta,
„Tak goryczy łzą zatruta,
„Że aż echo wzdycha do niéj!
„Wiecie, bracia, co poradzę?
„Rzućmy nasze piosnki stare,
„W Krakowiaka tańczmy miarę,
„A ja réj wam poprowadzę.“
Stary ojciec słucha skromnie,
Na kominku popiół grzebie,
I z westchnieniem rzekł do siebie:
—„Ten nie będzie wójtem po mnie!“
Wraca Szymon z Ukrainy
Opowiada dziwne dziwy;
Lecz ze swymi tak szczęśliwy!
Ukraińca nie znać z miny.
—„Dobrze“—mówi—„w tamtéj stro-
„Milę dojrzy choćby ślepy, [nie,
„Ciągłe stepy, ciągłe stepy,
„Niedojrzane okiem błonie!
„A jak spojrzy w kraj daleki,
„Aż zatęskni się wędrowiec
„Do swych sosen, do swéj rzeki,
„Do swych wzgórków, gdzie jałowiec,
„Że chociażby w Ukrainie
„Nasypano góry złota,
„Popędziłaby tęsknota
„Do swéj wioski—ku rodzinie.
„Jedna tylko rzecz nielada,
„Czego sobie ztamtąd życzę,
„To pszenica!—z niebem gada!
„A kłosiska gdyby bicze!
„Więc tamecznych plonów cuda
„Uzbierałem mieszek spory;
„Ej sprobujmy! nuż się uda,
„Ukraińskie mieć nam zbiory!
„A każdemu z was sąsiedzi,
„Dam po garści na początku...“
Ojciec słuchał w swym zakątku
Westchnął zamiast odpowiedzi:
W tém westchnieniu zamiast słowa
Wrzała chlubna myśl wójtowa.
Myśl ojcowska—znać ją z twarzy:
Syn méj wiosce korzyść zdarzy.
I zawołał z uniesieniem:
—„Z głupich ust głupia nowina!
„Kto niemieckiém chce odzieniem
„Pokryć ciało Słowianina;
„Kto ku obcym skłonił duszę,
„O pilścianéj czapce marzy,
„Kto słomiane kapelusze
„Znalazł sobie nie do twarzy,
„W obce stroje niech się stroi,
„Niechaj zdrów zakrywa oczy,—
„Latem czoło skwar uznoi
„A w jesieni deszcz przemoczy!
„Głupi! jeszcze więcéj głupi,
„Kto rozumie, że szczęśliwy,
„Że swojskiego ducha skupi
„W jakiéjś piosnce z cudzéj niwy,
„Kto pogardza grunt ojcowski,
„Kto ku cudzym rzeczom skory!
„Nie przyniosą nic dla wioski
„Ni Wasili, ni Hrehory!
„Lecz kto w obcéj będąc ziemi,
„Miał ku swoim chęć niemarną;
„Kto pszeniczne zebrał ziarno,
„By je krzewić między swymi,
„Kto o świecie mówi skromnie,
„Kto zatęsknił po swéj stronie,—
„Ten zostanie wójtem po mnie:
„Będziesz wójtem ty, Szymonie!“
A gromadą ze słów rada,
Daje okrzyk, bije w dłonie,
Plon z pszenicy przepowiada:
Będziesz wójtem ty, Szymonie!

КОНСТАНТИНЪ ГАШИНСКІЙ.

(KONSTANTY GASZYŃSKI).

1810—1866.

Родился въ Езернѣ (Jeziorna, близъ Радома); гимназію и университетъ окончилъ въ Варшавѣ. Въ 1831 г. Гаш. уѣхалъ за границу и поселился въ южной Франціи въ Э (Aix) около Марсели и издавалъ тамъ журналъ Mémorial d'Aix. Умеръ онъ 8 октября 1866 года. *Сочиненія:* Pamiętnik dla płci pięknéj (Варшава, 1830, 4 тома); Waryat z potrzeby, krotochwila w 1 akcie (Варшава, 1830); Dwaj Srzeniawici powieść (Варшава, 1830); Pieśni pielgrzyma polskiego (Парижъ, 1833); Notatki oficera polskiego (Парижъ, 1833); Nord et midi, souvenirs (Aix, 1839); Poezye (Парижъ, 1844, 1856, Лейпцигъ, 1868, въ Biblioteka pisarzy polskich); Reszty pamiętników Macieja Rogowskiego (Парижъ, 1847); Kontuszowe pogadanki i obrazki z szlacheckiego życia (Парижъ, 1851); Listy z podróży po Włoszech (Лейпцигъ, 1853); Sielanka młodości (Парижъ, 1855). *Пособія:* K. Estrejcher, Konstanty Gaszyński (Tygodnik Illustrowany, 1866, XIV 265); S. Koźmian Żywot Gaszyńskiego (Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego, VII 86); L. Siemieński, K. Gaszyński (Dzieła, V 3).

I. Сонетъ къ сонету.

(Sonet do sonetu).

Mały, skromny fijołku, łąk pieszczony kwiecie,
Motylu, co ci skrzydła złocista natura,
Kolibrze w szmaragdowe przystrojony pióra,
Świętojański robaczku,—polotny sonecie!
Nieznany starożytnym, średnich wieków dziecię!
Gdy Europy ciemnoty otaczała chmura,
Tyś pierwszy obudzony harfą trubadura,
Nowéj poezyi dźwięki rozgłosił po świecie.
Petrarka śpiewne twe strofy odział szatą nową,
Gdy nad brzegami Sorgi, muza jego wzniosła
Wybrała cię do Laury za miłości posła.
Lubił cię stary Szekspir, wieszcz z myślącą głową,
I nasz wielki Mickiewicz, co śród twego rymu
Rozsypał dyamenty, na ruinach Krymu.

2. Сонетъ къ Шекспиру.

(Sonet do Szekspira).

Stary orle poezyi, coś głową zuchwałą
Trącił gwiazd, gdzie wieszcz żaden dzisiaj nie dolata,
Coś z dzieł swych stawił pomnik dla podziwu świata,
Boś poznał serce ludzi, jak Fidiasz ich ciało.

Tyś ni jak Dant (sięgając za olbrzymią chwałą),
Trudnym badaniom sztuki młode oddał lata,
Ni jak Byron, żeglował po przestworach świata,
Gdzie mu słońce Italii i Grecyi jaśniało.
Tyś sobie wszystko winien, z myśli twych chaosu
Jako Mojżesz ze skały—tyś wylał te rzeki
Poezyi, których fale popłyną przez wieki!
Tyś z własnéj piersi dobył olbrzymiego głosu,
Którego echo brzmiące harmonijną burzą
Najdalsze pokolenia na klęczkach powtórzą.

ѲЕОФИЛЪ ЛЕНАРТОВИЧЪ.

(TEOFIL LENARTOWICZ).

Родился 27 февраля 1822 г. въ Варшавѣ. Съ 1835 г. Лен. занимался въ канцеляріи одного варшавскаго адвоката, въ 1842 г. онъ былъ назначенъ чиновникомъ въ X департаментъ сената, а въ 1848 г. въ комиссію юстиціи. Въ началѣ 50-ыхъ годовъ Лен. уѣхалъ во Францію и затѣмъ въ Италію, долго проживалъ въ Римѣ, и наконецъ, поселился во Флоренціи. *Сочиненія:* Przedstawienie pierwsze Hamleta, poemat dramatyczny w 4 częściach (Львовъ, 1847); Ziemia polska w obrazach, wierszem (Краковъ, 1848—1850, 3 части); Cztery obrazy (Краковъ, 1848); Szopka (Краков, 1849); Światek mały (Познань, 1851); Zachwycenie i błogosławiona (Познань, 1855); Lirenka (Познань, 1855; Варшава, 1857; Львовъ, 1877); Najświętsza Marya Panna Studziennicka (Варшава, 1857), Święta Zofia (Познань, 1857); Gladyatorowie (Парижъ, 1857); Poezye (Варшава, 1858, 1859); Познань, 1863, по 2 тома); Nowa lirenka (Варшава, 1859); Bitwa Racławicka (Парижъ, 1859); Opowiadanie mazowieckiego lirnika (Лейпцигъ, 1865); Anioł ziemi (Лейпцигъ, 1866); Branka (Познань, 1867; Парижъ, 1867); Ze starych zbroic (Львовъ, 1870); Album włoskie (Львовъ, 1870); Echa nadwiślańskie (Познань, 1872, 2 тома); Wybór poezyi (Краковъ, 1876, 4 тома) Jagoda Mazowieckich lasów (Варшава, 1880); Chorągiew słowiańska do grobu św. Cyryla w Rzymie (Львовъ, 1881); Rytmy narodowe (Львовъ, 1881). *Пособія:* W Grochowski, Teofil Lenartowicz (Tygodnik Illustrowany, 1861, IV, 225); K. Wł. Wojcicki, Teofil Lenartowicz (Kłosy, 1873, XVI 2); J. Klaczko, Gladyatorowie przez Teofila Lenartowicza, rozbiór.

I. Золотой кубокъ.

(Złoty kubek).

W szczerém polu na ustroni
Złote jabłka na jabłoni,
Złote liście pod jabłkami,
Złota kora pod liściami.
Aniołowie przylecieli
W porankową cichą porę;
Złote jabłka otrząsnęli,
Złote liście, złotą korę.
Nikt nie wiedział w całym świecie
Ludzkie oczy nie widziały,
Tylko jedno małe dziecię.
Małe dziecię z chatki małéj.
Pan Bóg łaskaw na sierotę,
Przyleciała z nad strumyka,
Pozbierała jabłka złote,
Zawołała na złotnika:
— Złotniczeńku, zrób mi kubek,
Tylko proszę, zrób mi ładnie.
Zamiast uszka ptasi dzióbek,
Moją matkę zrób mi na dnie,

A po brzegach naokoło
Liść przeróżny niech się świeci,
A po bokach małe sioło,
A na spodku małe dzieci.
— Ja ci zrobię kubek,
I uleję wszystko ładnie:
Zamiast uszka ptasi dzióbek,
Twoją matkę zrobię na dnie;
A po brzegach naokoło,
Liść przeróżny się zaświeci,
A po bokach małe sioło,
A pod spodem małe dzieci.
Ale czyjeż ręce czyje
Będą godne téj roboty?
Ale któż się nim napije,
Komu damy kubek złoty?
Kto się w dłonie wziąć ośmieli.
W złotém denku przejrzéć lice?
— Sam Pan Jezus i anieli,
I Maryja, i dziewice,
Złotniczeńku patrz weseléj
Czemu twoje w łzach źrenice?
Sam Pan Jezus i anieli,
I Marya i dziewice.

2. Къ моему музыканту.

(Do mojego grajka).

Grajże grajku, będziesz w niebie,
A basista koło ciebie.
Miły grajek się przyłoży,
I basista nie najgorzéj;
Ten zawodzi, ten doprawi,
Niech im Pan Bóg błogosławi.
Miły Janek, dobra dusza,
Jeno sobie nóżką rusza.
Po chałupie okiem wodzi,
A smyczek mu już sam chodzi.
Czasem to się tak zaduma,
Aż go łokciem trąci kuma,
Co u niego we zwyczaju,
Gdy wędruje po swym kraju.
Za nutami — jedna druga
Ta króciuchna, a ta długa,
Lecą głosy do pamięci
Ode żniwa, sianożęci...
Grajże grajku, będziesz w niebie,
A basista koło ciebie.
Lecą, lecą nieproszone,
Na ten smyczek, na tę stronę;
Przepióreczka pomkła w proso,
Śpiewa dziewczę z jasną kosą,
Bo to dziewczę pozna żywo,
Jaki ptaszek śpiewa w żniwo,
Zabłąkane nuty chwyta,
Ta do tańca wyśmienita,
A ta znowu do roboty,
A ta trzecia na kłopoty...
Grajże grajku, będziesz w niebie,
A basista koło ciebie.
A zawracaj od komina,
Czabka na bok, ostra mina,
Z przewieszoną tedy połą
Pomaluchno ano w koło,
Potém raźno na odsibkę,
Bodajże cię za tę skrzypkę...
Grajże grajku, będziesz w niebie,
A basista koło ciebie.
Raźno, tłumno i wesoło,
Aby daléj, aby w koło,
Za drugimi, za gromadą,
Maciéj sąsiad ze sąsiadą,
A za nimi skocznym tanem
Jedzie Wojtek z dużym dzbanem;
Za płotami jako mogą
Dzieci sobie swoją drogą.
W okólniku skaczą źrebce,
Dziecko śmieje się w kolebce;
Kędy spojrzéć radość wszędy,
Dziwuje się kogut z grzędy,
I na drągu na wysokim,
Przygląda się jedném okiem.
Stara wierzba głowę chwieje,
Niewiedząca co się dzieje,
Wyskakują płowe wzgórza,
Tylko gwiazda oczy zmruża.
Wszyscy skaczą jak najęci,
Aż tak sobie mówią święci:
Grajże grajku: będziesz w niebie,
A basista koło ciebie.

3. Калина.

(Kalina).

Rosła kalina z liściem szerokim,
Nad modrym w gaju rosła potokiem,
Drobny deszcz piła, rosę zbierała,
W majowém słońcu liście kąpała.
W lipcu korale miała czerwone,
W cienkie z gałązek włosy wplecione,
Tak się stroiła jak dziewczę młode,
I jak w lusterko patrzała w wodę.
Wiatr co dnia czesał jéj długie włosy
A oczy myła kroplami rosy.
U téj krynicy, u téj kaliny
Jasio fujarki kręcił z wierzbiny —
I grywał sobie, długo, żałośnie,
Gdzie nad krynicą kalina rośnie.
I śpiewał sobie: dana! oj dana!
A głos po rosie leciał co rana;
Kalina liście zielone miała,
I jak dziewczyna w gaju czekała.
A gdy jesienią w skrzynkę zieloną
Pod czarny krzyżyk, Jasia złożono,
Biedna kalina snadź go kochała,
Bo wszystkie swoje liście rozwiała.
Żywe korale rzuciła w wodę,
Z żalu straciła swoję urodę.

КОРНЕЛІЙ УЕЙСКІЙ.

(KORNEL UJEJSKI).

Родился въ 1823 г. въ деревнѣ Беремляны въ Галиціи. Въ 1847 г. Уей. проживалъ въ Парижѣ, гдѣ былъ въ близкихъ отношеніяхъ съ Юліемъ Словацкимъ; возвратившись оттуда, Уей. поселился въ своемъ помѣстьѣ подъ Львовомъ; въ 1878 г. онъ былъ избранъ въ члены австрійскаго рейхсрата. *Сочиненія:* Pieśni Salomona (Познань, 1846); Z melodyj hebrajskich (Львовъ, 1848); Skargi Jeremiego (Лондонъ, 1847): Zwiędłe liście, poezye (Львовъ, 1849). Melodye biblijne (Львовъ, 1852); Rozbitki, prolog napisany dla sceny polskiéj we Lwowie przy jéj otwarciu (Львовъ, 1857); Poezye (Петербургъ, 1857); Kwiaty bez woni, poezye (Львовъ, 1861); Listy z pod Lwowa (Львовъ, 1861); Poezye (Лейпцигъ, 1866, 2 тома, въ Biblioteka pisarzy polskich); Żywe słowa Jeremiego (Львовъ, 1877); Obrazki dramatyczne, Smok siarczysty w dwóch częściach (Львовъ, 1880); *Пособія:* K. Estrejcher, Kornel Ujejski (Tygodnik Illustrowany, 1860, I 153); E. Zoryan, Ostatni romantyk, szkic literacki (Niwa, 1886, XXX 770).

Іеремія.

(Jeremiasz).

Przyszedł Chaldejczyk jak tygrys krwi chciwy
I powlókł judzki lud do Babilonu
A Jeruzalem rozburzył i spalił.
Zamilknął prorok jak łuk bez cięciwy,
Usiadł dumając na gruzach Lionu
I jęknął czasem, gdy go ból rozżalił.
I zdjął dłoń z oka i w niebo zapłakał:
„Ludu mój ludu! gdzieżeś ty się podział,
Jakaż cię przepaść przedemną schowała?“
A nad nim orzeł libański zakrakał,
Co krwią ociekłém piórem się przyodział,
A w dzióbie kawał niósł ludzkiego ciała.
I rzekł Jeremiasz: „Gdzie źródła Hesbonu,
Wieczorna schadzka Izraela córek,
Kędy pląsały one jak gazele?“
I u stóp jego żałobnego tronu
Wybiegło w słońca blask dwoje jaszczurek
I wszczęło taniec w rozgrzanym popiele.
I zmartwiał prorok i daléj narzekał:
„O, Panie! w czynach swych bądź pochwalonym,
Lecz gdzież twój kościół, gdzie kapłanów hymny?“
A szakal w gruzach świątyni zaszczekał,
I na ołtarzu usiadłszy spalonym,
Zawył. — Z ołtarza jeszcze szedł słup dymny.
I rzekł Jeremiasz: „Gdzie są wojownicy,
Gdzieżeś ty, królu, gdzie twoje hetmany,
Czy i w twéj piersi tkwią wrogów oszczepy?“
A wtém nietoperz z przełomu ciemnicy
Wyleciał piszcząc i tłukł się o ściany,
I rwał się w pętach, jak judzki król — ślepy!
A prorok twarzą upadłszy na ziemię,
Ciałem złamany i duszą złamany,
Nie chciał już Boga o nic więcéj pytać.
I w swojém sercu czuł straszne brzemię,
I zdało mu się, że wszystkie szatany
Zaczęły nad nim i śmiać się i zgrzytać.
I odstąpiła go wszelka pokora,
I krzyknął w grozie: „Tyś ojcem Jehowo,
A własne syny wytępiłeś z szczętem!“
I spojrzał w górę. — Zeschła sykomora
Z podartą korą, z potarganą głową
Nad nim węglanym wahała się prętem.
A latorośli mnóstwo z jéj korzenia
Pięło się w słońce zielono i zdrowo,

I ziemię, którą zniszczyła pożoga
Znów świeżych liści wieńcami ocienia,
I przyozdabia je nadzieją nową.
Ujrzał to prorok i pojął myśl Boga.

МЕЧИСЛАВЪ РОМАНОВСКІЙ.

(MIECZYSŁAW ROMANOWSKI).

1834—1863.

Родился въ Жуковѣ въ Галиціи (вблизи Коломыи), учился въ Станиславовѣ. Окончивъ львовскій университетъ по юридическому факультету, Ром. получилъ въ 1860 г. мѣсто скриптора въ библіотекѣ Оссолинскихъ во Львовѣ. Погибъ онъ въ стычкѣ подъ Юзефовомъ 24 апрѣля 1863 г. *Сочиненія*: Powieści wierszem: Chorąży, Chart Watażki (Львовъ, 1854); Poezye (Львовъ, 1855); Łużeccy, ustęp z wojen tureckich (Львовъ, 1856); Projekta, powieść (Львовъ, 1860); Dziewczę z Sącza, rzecz mieszczańska z czasów wojny szwedzkiéj roku 1655 (Львовъ, 1861); Popiel i Piast, tragedya wierszem w 5 aktach (Львовъ, 1862); Ostatnie poezye (Львовъ, 1863); Łużeccy, Dziewczę z Sącza (Львовъ, 1866); Poezye (Львовъ, 1881); Poezye, zebrał i ułożył Jan Amborski (Львовъ, 1883, 4 тома). *Пособія*: A. Kuliczkowski, Mieczysław Romanowski, kilka słów o jego życiu i dziełach (Tydzień literacki, 1875, Nr 50); J. I. Kraszewski, Dziewczę z Sącza, rozbiór (Gazeta Codzienna, 1860); E. Zoryan, Poezye M. Romanowskiego (Tygodnik Ilustrowany, 1884, III 382); P. Chmielowski, Żywioł mieszczański w poezyach M. Romanowskiego (тамъ же, VII 230).

Отрывокъ изъ поэмы „Дѣвушка изъ Сонча.“

(Ustęp z poematu „Dziewczę z Sącza“),

Wtém dzwon uderzył—raz—dwa—
„Co to znaczy?“
Powstała, słucha, już grzmią wszystkie dzwony.
Spojrzała; — w okna bije blask czerwony:
„Gore?“ Ksiądz milczy... „Ojcze! czego dzwonią?“
Blask rośnie; ona wzrok zakryła dłonią,
Słucha, — jęk każdy serce jéj rozdziera;
Chwieje się: „Ojcze ach! tam ktoś umiera,
A dusza z ciała wyleciéć nie może!“
Wtém kapłan ukląkł przed ołtarz w pokorze,
I podniósł ręce w górę. Na oblicze
Biło mu z okien światło tajemnicze:
„Dzień sądu!—szeptał—i lud mój zbawiony!“
Dziewczę się w starca patrzy, jęczą dzwony,
A coraz mocniéj blask uderza w oczy;
Za ścianą słychać tłumnie lud się tłoczy,
Szczęk broni, potém jakiś krzyk od wałów,
Potém zagrzmiała nagle salwa strzałów.

Zrywa się Basia, próżno ksiądz ją woła;
Bez tchu stanęła, już we drzwiach kościoła,
Jękła boleśnie i na miasto goni,
Kędy blask łuny i szczęk słychać broni.
W mieście bój. Z straszną halabardą w dłoni
Pisarz Suszycki wprost na Basię goni.
Wzrok jego dziki, przerażone lica,
Przez plecy wiszą szabla i rusznica.
Śpiesząc tak, Basi białą postać zoczył,
I jak od widma wstecz dwa kroki skoczył;
Aż ochłonąwszy, zawołał: „Tam w bramie
Bartek z czeladzią Szwedom karki łamie.
Od stodół,—siano moje tam podpalił!
Za dziewczętami wpadł i straże zwalił.
Zginą tam!—lecz ja,—niech ich biorą czarty!
Nie pójdę,—Basiu! kościół czy otwarty?“
Lecz na pytanie pisarzowe głucha
Basia uciekła daléj i nie słucha!
A tu w ulicę kobiety i dzieci
Cisną się; wszystko do kościoła leci.
Gadowiczowa na głos opowiada,
Że już Wąsowicz z góralami wpada.
Ich krzyk o mury dziko się rozbija,
Ale ich Basia nie poznaje, mija,
I leci. Przed nią kilkunastu z bronią
Z doboszem miejskim ku rynkowi gonią.
Basia za nimi;—już ujrzała rynek,
Ratusz, gdzie stają mieszczanie w ordynek
Zbrojni. Marcowicz burmistrz stał na przodzie.
Dał znak i cały oddział już w pochodzie.
Tylko Stach Krawczyk nie stanął do frontu,
Jeno pod połą coś krył nakształt lontu,
A gdy Marcowicz wiódł w zamkową stronę,
Stach się na niebo obejrzał czerwone,
I zniknął. Basia chwilkę się wstrzymała
Blada, płomieniem ozłocona cała.
Na śniegu widać krew, szwedzkie tułowy
Leżą;—tym piersi strzaskano, tym głowy,
Znać, jako z domów na alarm wybiegli,
Tak pod ciosami mieszczan pierwsi legli.
Ale ta śmierci zgroza dla niéj niczém.
Ona z zwrónoném w płomienie obliczem
Stoi, i zda się, że czeka skinienia
Od bijącego w niebiosa płomienia.
Nagle ją z tego zapatrzenia budzi
Krzyk, i przy domu narożnym tłum ludzi.
Wielogłowskiego aryana mieszkanie
Z Januszem starsi napadli mieszczanie
I wynosili szable, strzelby, piki.
Basia raz na nich rzuciła wzrok dziki,

I jak spłoszona gołębica biała,
Ku młyńskiéj bramie z rynku poleciała.
Jeszcze daleko od niéj młyńska brama.
Ulica długa, noc, a ona sama
Leci. Na prawo słychać bój się wzmaga,
Ale w niéj jakaś nadludzka odwaga.
Padają strzały, kule ryją w śniegu,
Słychać szczęk, lecz nic nie wstrzyma jéj w biegu.
A wtém przy stodół czerwonych płomieniach
W prawo tłum zbrojnych obaczyła w cieniach
Kościoła. Kościół był świętego Ducha.
Dwoje dział ogniem na czarny tłum bucha
Z muru;—ale ci zbrojni siekierami,
Rąbią mur; w środku husarz ze skrzydłami,
Jak anioł ognia połyskuje w stali,
Był to Wąsowicz z oddziałem górali.
I właśnie Basia w téj chwili nadbiegła,
Gdy się od siekier rozprysnęła cegła,
I tłum z ognistym aniołem na czele,
Wpadł na zamkniętych Szwedów przy kościele,
Na cmentarz. Ale Basia nic nie zważa
Na jęki za nią lecące z cmentarza.
Biegnie i oczu o nic już nie pyta,
Sercem przeczuwa, sercem wieści chwyta.
Wie, gdzie jest Oskar i wie, że on żyje—
Żyć musi, bo jéj serce dotąd bije;
Zmilkłoby, gdyby on padł . . . „Paść nie może,
Pokąd ja przy nim głowy nie położę!"
W to jeszcze jedno teraz dziewczę wierzy,
O reszcie nie wie nic i daléj bieży.

ІОСИФЪ КРЕМЕРЪ.

(JÓZEF KREMER).

1806—1875.

Родился 22 февраля 1806 г. въ Краковѣ; окончивъ тамъ же гимназію св. Анны, Кремеръ въ 1823 г. поступилъ въ Ягеллонскій университетъ на юридическій факультетъ, но одновременно занимался и философіею; въ 1828 и слѣдующихъ годахъ онъ посѣщалъ университеты берлинскій, гейдельбергскій и парижскій. Въ 1830 г., возвратившись въ Краковъ, Кремеръ получилъ степень доктора правъ. Принявъ затѣмъ участіе въ возстаніи 1830 г., онъ былъ раненъ въ битвѣ подъ Гроховомъ, возвратился въ Краковъ, гдѣ въ теченіе нѣсколькихъ лѣтъ былъ частнымъ учителемъ и содержалъ мужской пансіонъ. Въ 1847 г. Кремеру предложили каѳедру философіи въ Ягеллонскомъ университетѣ, которую онъ занималъ до самой смерти, т. е. до іюня 1875 г. *Сочиненія*: Rys

filozoficzny umiejętności (Kwartalnik naukowy, 1835—1836); Listy z Krakowa (Краковъ, 1843; Вильна, 1855; Наумбургъ, 1869, 3 тома); Podróż do Włoch, (Вильна, 1859—1864, 6 томовъ); Grecya starożytna i jej sztuka, zwłaszcza rzeźba (Познань, 1868); Początki logiki dla szkół średnich (Краковъ, 1876); Dzieła Józefa Kremera (Варшава, 1881, 12 томовъ). *Пособія:* K. Wł. Wojcicki, Józef Kremer (Kłosy, 1868, VIII 58); P. Chmielowski, Józef Kremer (Niwa, 1875, VIII 196); H. Struve, Życie i prace Józefa Kremera.

Отрывки изъ „Краковскихъ писемъ."

(Ustępy z „Listów z Krakowa").

Wśród zgiełku codziennego życia, wśród kłopotów i kłopotków powszednich, i zabiegów, i wrzawy świata, bieży nam czas cały i wiek nasz. Niby falą płynie trud za trudem, praca ściga pracę, a wśród tego zamętu i hałasu nie dosłyszysz i wołania wyższéj natury człowieczéj i szlachetniejszéj istoty swojéj. Niekiedy atoli odezwie się w głębiach piersi znienacka ten głos, tak silnie, tak potężnie, i cudownie zarazem, że już umilkną w duszy wszystkie nizkie chęci i pragnienia, i pierzchną niby mgły nocne przed wschodzącą jutrzenką. Wtedy nieśmiertelna istota ducha naszego, dawno zapomniana, znów zadzwoni niby pieśnią anielską i obudzi chęci, uczucia i myśli do innéj należące dziedziny. Rzekłbyś, że matka, dawno zmarła, nawiedziła w szarą godzinę tęskniącą sierotę; bo chwile takowe uświęcają nas do wyższego powołania i czuwają, byśmy wstąpili wgłąb' siebie i zbadali do dna wiekuistą istotę naszą.

Zaprawdę, i narody całe, i stulecia, i części świata takie mają chwile, taką stronę żywota swojego. Patrz na naszą mądrą i doświadczoną Europę, zdawałoby się zrazu, iż rękodzieła, papiery, handel, przemysł, weksle, kredyt, koleje żelazne, para, banki i roje corocznych a coraz świetniejszych wynalazków, przygłuszyły wszelkie życie duchowe, że wśród hałasu tego, wśród gonitw niezmordowanych za zarobkiem, przepomniano o wyższych celach człowieczéj istoty. Jeżeli zaś głębiéj zapuścisz oczy w ten żywot spółczesnego nam towarzystwa, wyświeci się jasno, iż właśnie podniesienie materyalnego bytu jest potężną pobudką umysłowego przebudzenia; a jeżeli jest prawdą niezaprzeczoną i starą jak świat, iż jedynie w zdrowém i silném ciele silna téż i potężna dusza przemieszkiwać może, natenczas nie podlega zwątpieniu, iż ułatwienie w zaspakajaniu potrzeb cielesnych, jest warunkiem koniecznym zwrócenia myśli do nadzmysłowych rzeczy.

Przemysł materyalny jest ciałem społeczności umysłowej. Dowodem tego jest przeszłość cała. Marzenia tysiącoletnie staréj Azyi, dzieje poranne człowieka w Grecyi, i prace harde i pełne majestatu dawnego Rzymu, i wysilenia następnych dziesięciu wieków płowieją w obliczu dziwów obecnego nam świata. Bo jeżeli niegdyś człowiek, pasujący się z sobą i żywiołami pełnym boleści mozołem, pracując ciężko na to życie swoje, nie miał ani siły po temu, ani swobody, by się wzniósł ku wiekuistemu pochodzeniu ducha i wypiastował niebiański pierwiastek jego; dziś już we wieńcu swych cierpień i chwały ociera czoło krwawym znojem zlane, widzi, że nowe zaranie dnieje nad przyszłością jego; żywioły poddały mu się w panowanie, zaprzęgły się na jego miejsce, pracują na niego. A nabrał tam potężniejszego hartu, gdy dawna walka z potęgami natury wy-

ćwiczyła siły jego, wzmocniła ducha i wyrobiła go w sobie. Gdy zaś najgłówniejszym warunkiem fizycznego świata jest przestrzeń, bo każda rzecz materyalna miejsce jakieś sobą zajmować musi, więc też przestrzeń była najpotężniejszym oporem, który ten świat materyalny stawiał dotychczas zwycięztwom umysłowym człowieka. Ale dziś ta trudność przemożona. Para uskrzydla podróże, morzem i lądem zniesione oddalenie, wielka społeczność ludzi, rozstrzelona w kraje osobne i dzielnice świata, rozdrobniona w ludy daleko od siebie mieszkające, czuje się być znienacka zbliżona do siebie; miasta, rozsypane na setki mil, już sąsiadować z sobą będą, a za handlem rzeczy materyalnych trop w trop pójdzie zamiana najkosztowniejszego towaru, bo udzielanie i nabywanie wzajemne pojęć i cywilizacyi umysłowéj. Niebawem tedy ród ludzki będzie miał za wspólny dom swój ziemię całą, a za ojca jedynego Boga na niebie, a tak zaiste spełnią się obietnice najpiękniejsze i zwiastowania chrześciaństwa na świecie.

. . . . . .

Odwiedź no te nasze Tatry, zapuść się w serce tych olbrzymich grodów natury, pożegnaj społeczność ludzi, co tętni życiem i ciepłem w dolinie, porzuć sioła i kołyszące się błogosławieństwem zbożne łany, a wstąp na ostrze Łomnickiéj iglicy, na najwyższy szczyt Krępaku, wszystkie szczeble coraz biedniejszéj, coraz niższéj roślinności. Przebywszy bory ciemnéj sosny, wyżéj dosięgnij krzewów karłowatéj brzozy, wyżéj jeszcze granice najwznioślejszych polan, zostaw następnie pod sobą państwo czarnéj kosodrzewiny o rozkręconych warkoczach, następnie ostatnie smugi traw zielonych, a staniesz w smutnéj ojczyznie gładkich i suchych mchów i pierwotnych porostów, kędy poczyna się grobowe samowładztwo martwego kamienia. Wkoło dźwigają się na stosie gruzy ogromnych bałwanów granitowych—głuchego zniszczenia obraz. Roztworzą ci się zewnątrz niby ulice, niby labiryntne budowania, place i ściany roztrzęsionego miasta Gigantów, a wszędzie cisza śmiertelna, jakby u grobu natury. Ni tu kwiatek zabłyśnie, ni listek zaszeleści; wszelki głos tu zamarł i został gdzieś w głębi. Od czasu do czasu tylko usłyszysz martwy i trupi łoskot; jest to skała granitowa, co, urwawszy się z posady swej, w podskoki szalone podbijając się niby rykoszetem, coraz chyżéj pędzi, i warcząc przepada w otchłaniach; porywa w swym polocie do okropnéj podróży tłumy skalnych ułomów, góra się poruszyła, odezwała się głuchym przytłumionym grzmotem—i znów ucichła. Znowu natura wkoło oniemiała, a ta cisza, niby zimną ręką śmierci, okryła serce; bo to milczenie głębokie straszniejsze niż głos grożących piorunów na ziemi. Spinaj się wyżéj a wyżéj po urwiskach sterczących i stromych upłazach, aż cię kołem obstąpią, niby straszydła niebosiężne, szczyty bure Tatrów, syny innéj natury, co je zrodziła wśród mąk i cierpień ziemia nasza i wśród wywrotów całéj świata dzielnicy. Te szczyty zrosłe u dołu kotliną czarną, pokryte śniegów płachtą, niby koszulą śmiertelną, bo tu skonanie wszelkiego żywota i ciemno wiecznie i wiecznie zimno. Gdy po długiéj fizycznéj pracy, po twardszym jeszcze trudzie duszy, staniesz wreszcie na samém ostrzu łomnickiém, świat nowy, dziwny i straszny obejmie cię sobą. W głębiach pod tobą przeciągają chmury i pokryły sobą ziemię całą niby morzem nieprzejrzaném,

a miotane oddechem wiatru, igrają falą i wzdymają się jakby oceanu wody. Trunie sterczą z chmur, jak wyspy wśród łona powodzi.

Wrychle wiatry tu i owdzie przedarły obłoków oponę, a po przez te szczeliny, jakby przez okna, widzisz w przepaści płatami świat zielony, rozkoszny. Teraz rozstąpiły się chmury, spadła zasłona ze sceny stworzenia, a już jakby mapą na dnie otchłani roztaczają się całe kraje, narzucone tkanicą, srebrną siatką rzek; zdala, na rąbku północnym widnokręgu, świeci się stary Kraków nasz. Kréchy ciemniejsze, tu i owdzie rozsypane, znaczą porozrzucane szmatami bory, a w kropki i plamki bezkształtne spłynęły mieszkania ludzi, sioła i miasta. Wszystko w głębi pozostało, i życie ludzi, i ok morskich gromady, i kosodrzewiny, i zwierzęta, i rośliny, i trop dzikiéj kozy, i gniazda tatrzańskich orłów, i wszystko przepadło w toni głębokiéj, przepadło życie i śmierć, radość i żal, śmiech i westchnienia. Tu sam jeden Bóg mieszka na majestacie swoim; sąsiadujesz z gwiazdami, a dwie otchłanie objęły cię sobą; tam ziemia gdzieś tonie pod tobą, tu sklepi się bezdno błękitów niebiańskich. Dech wiekuistości powiewa ochłodą, a przeczucie nieśmiertelnéj istoty twéj wzmaga się w piersiach i tysiączne, dotychczas drzemiące w duszy, głosy budzą się hymnem zmartwychwstania; żywot tuteczny znika z oczu i wyciera się z pamięci; coś w ciągu lat twoich przeżył, przemarzył, przecierpiał, toć jest teraz jakby snem,—niby wieki całe rozdzielają cię od dnia wczorajszego. Zdaje ci się tutaj, jakbyś już przebył chwilę skonania twego i odprawił już tę najcięższą i ostatnią pracę i jakbyś tu teraz ocucił się z długiego snu grobowego i przez wspomnień śrzeżogę, patrzał się na lata twoje upłynione na ziemi, co jeno słabo jeszcze brzmią w sercu niby głosy dalekiéj muzyki. Wszystko co doczesne w głębi pozostało, srebrne tylko obłoki wznoszą się nad ziemią, niby dymy ofiarnych kadzideł, posyła je świat ku niebu jako modlitwy dziękczynienia i zrękowiny swoje z Bogiem.

КАРЛЪ ЛИБЕЛЬТЪ.

(KAROL LIBELT).

1807—1875.

Родился въ Познани 8 апрѣля 1807 г. Окончивъ гимназическій курсъ наукъ, Либ. поступилъ въ 1828 г. въ берлинскій университетъ, гдѣ получилъ степень доктора философіи; затѣмъ онъ поселился въ Познани и посвятилъ себя научнымъ трудамъ и сотрудничеству въ журналахъ и періодическихъ изданіяхъ. Подъ конецъ своей жизни Либ. былъ предсѣдателемъ Познанскаго Общества Любителей Наукъ. Умеръ онъ въ своемъ помѣстьѣ Брдовъ 9 іюня 1875 г. *Важнѣйшія сочиненія*: De pantheismo in philosophia (Берлинъ, 1830); Kwestya żywotna filozofii, o samowładztwie rozumu (Познань, 1845); Fejleton polityczno-literacki (Познань, 1846); Dziewica Orleańska (Познань, 1847, 1852; Варшава, 1874); Estetyka czyli umnictwo piękne (Познань: 1849 и 1857; Петербургъ, 1854); System umnictwa czyli filozofii umysłowéj (Познань, 1849, 2 т.); Pisma pomniejsze (Познань, 1849—1851, 6 томовъ); Humor i prawda w kilku obrazkach (Петербургъ, 1852); Wykład matematyki dla szkół gimnazyalnych (Познань, 1844, 2 тома); O kometach i gwiazdach spadających (Львовъ, 1869); Rozprawy o odwadze cywilnéj, miłości ojczyzny, wychowaniu ludów (Краковъ, 1869); Dwaj bracia Śniadeccy (Познань, 1866); Żywot Ję-

drzeja Moraczewskiego (Познань, 1855); Pisma Karola Libelta, Filozofia i krytyka (Познань, 1874 — 1875, 6 томовъ). *Пособія*: F. Krupiński, Karol Libelt (Tygodnik Illustrowany, 1870, V, 293); A. Nowosielski, Uwagi nad estetyką Libelta (Pisma krytyczno-filozoficzne, томъ I); S. Koźmian, Karol Libelt (Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego, IX 223); A. Molicki, Stanowisko filozofii Libelta i stosunek jego do współczesnych filozofów polskich; H. Schumann, Rys życia i działalności Karola Libelta.

О народномъ языкѣ.

(O języku narodowym).

Miłą jest obca mowa, lecz milszą sto razy,
W któréj pierwszem na świecie wymówił wyrazy:
Drogą mi ona będzie, a gdy śmierć w mym progu
Zawita,—ojczystą mową polecę się Bogu!

Narodowość jest sercem, język jest krwią, ojczyste ciało narodu opływajacą. Jak w ustroju człowieczym w sercu odżywia się krew, i rozpływa na weny i arterye, tak w narodowości wśród narodu odżywia się język i okrąża olbrzymie cielsko narodowe, do ostatnich niedojrzanych sięgając i wciskając się kończyn, i wraca z nich znowu do narodowości. Język książkowy i uczony, jest jak krew arteryi barwistsza, jaśniejsza; język powszedni narodu, jest jak krew żył żywotnych, ciemniejsza. Język poezyi i język prozy, jest jak krew kobieca lżejsza, z mniejszym zasobem cząstek żelaznych, i jak krew męzka cięższa; tamta urabia wdzięki, ta siłę i wolę. Wytocz z człowieka krew, a ubiegnie z nią i żywot jego: wytocz z narodu język, a ubiegnie z nim żywot jego. Naród żyje, dopóki język jego żyje, bez języka narodowego nie ma narodu.

Do języka staczają się wszystkie duchowe potęgi narodu, wszystkie jego myśli i uczucia. Po języku, jak po odsadzonych warstwach ziemi poznasz wiek i żywot narodu; poznasz jego charakter, jego stopień oświaty, odgadniesz nawet jego przeznaczenie i jego losy przyszłe. Zarody wielkości narodu już pierwotnie w jego języku złożone być muszą. Psychologia języków — nietknięte dotąd pole badań, — ciekawe nader przyniosłaby w téj mierze wypadki. Chcesz poznać stan zdrowia, lub choroby narodu, przyłóż palce tam, gdzie tętno języka bije, a poznasz stan gorączki, agonii, lub niebezpieczeństwa. Chcesz je odwrócić, działaj, na tę krew narodową, napraw soki pożywne, z których się rozwija, wydal z niéj cudzoziemszczyznę, wychowaniu daj kierunek narodowy. Tak sobie poczęła sławna w dziejach naszych komisya edukacyjna. Atoli środek zapóźno już był użyty. Niemoc zanadto już rozmogła się w narodzie, i życia jego politycznego, już nie można było uratować. Ks. Onufry Kopczyński, pijar — ten nieśmiertelny Kopczyński, czuł całą duszą swoją, ile na zamiłowaniu i kształceniu języka narodowego zależy. „Kochany narodzie!—powiada,—przedsiębierzesz razem ze mną poznanie ojczystego języka, i jako tłumacza myśli twoich, i jako wiecznéj imienia twego pamiątki .... Dwa sławne przykłady Greków i Rzymian nie dadzą nam rozpaczać o nieśmiertelności naszego imienia. Wymazane są z geograficznéj karty dwa te najsławniejsze narody, a imię ich w porządku historyi politycznéj i moralnéj, błyszczy przed wszystkimi. Cóż imię tę sławę zjednało? Język. Język pełen umiejętności, pełen wdzięku, pełen mocy, malujący najbliżéj i najjaśniéj najskrytsze rozumu i serca ludzkiego tajniki. Języki są kluczem nauk, kluczem języków są gramatyki. Zaczém i dla korzyści doczesnéj i dla nieśmiertelnéj imienia polskiego sławy, malujmy prawdziwy obraz naszego języka". Póty ks. Kopczyński. Słowa jego rzewne idą od serca i do serca trafiają. Iluż to przecie takich co je odczytało? Długo były to słowa wołającego na puszcy. Sam autor pierwszéj gramatyki polskiéj, tak był przesądami wieku swego zniechęcony, że dzieła swego nie odważył się puścić za życia swego na świat, i gdy mu 30 Listopada 1816 hr. Stanisław Potocki, minister oświecenia, oddawał medal złoty, imieniem Towarzystwa Przyjaciół Nauk, rzekł starzec w przeczuciu blizkiéj śmierci: „Kilka już lat spoczywa i dojrzewa to dzieło, ale literatów burza nie pozwala nowéj téj gramatyce ruszyć się z portu: może po mojém utonieniu w wieczności, na spokojniejsze puści się fale"....

Bo zajrzyjmy głębiéj, co jest język? — Gdy dziecię się z jego wiadomością nie rodzi, musi być język utworem narodu, osobny szczep, lub pokolenie stanowiącego. Siła twórcza ducha człowieczego, najprzód się w tém objawia, że głos swój na wyrazy urabia, któremi myśl swoję wewnętrzną do zrozumienia oddaje. Wszystkie więc przyrodzone zdolności jednoplemieńców w tę siłę twórczą, i do tego pierwszego dzieła duchowego zlewają się, i język odblaskiem być musi ich wyobrażeń, ich myśli i uczuć, ich pojęć, ich całéj potęgi ducha. Wszystkie geniusze z tego plemienia dały dań językowi swemu; jasne błyskawice ich ducha jaśnieją ich ogniem w języku. Cokolwiek naród miał wielkiego, to w języku złożył. I ztąd to taka głęboka w nim mądrość, taka logiczność, taka filozofia, że człowiek zdumiewa się nad nią, i prawieby sądzić był skory, że sam Bóg języka człowieka nauczył ....

Twoim przykładem, Kopczyński, choć późno zachęceni rodacy, poznanie gramatyczne i filozoficzne języka narodowego wezmą sobie za najświętszy narodowy obowiązek i wstyd ich będzie znać obce języki, a własnego umiejętnie nie poznać. Bo prawdą jest, że ile kto języków posiada, tylekroć zmnożył w sobie człowieka, ale nierównie jest jawniejszą prawdą, że kto przytém własnego nie posiada, tylekroć upodlił w sobie rodaka.

O bracia! obrzmiani wciąż tonami mowy ojczystéj, nie czujecie słodyczy jéj brzmienia, co wnika i przenika w głąb duszy. Ale oddalcie się na czas w obce kraje, pożyjcie między cudzoziemcami, zachowując serce prawe i nieskażone, a zatęskni dusza wasza do tych głosów duszy waszéj pamiętnych, co się niegdyś o niemowlęce uszy wasze z pieszczotliwych ust matki odbijały, co potém same z piersi waszéj dziecięcéj płynęły, co późniéj ogień i zapał młodzieńczego ducha waszego nieciły. O! jest tyle wspomnień czułych i świętych w pamięci naszéj, które wszystkie głos rodzinny w głębiach wnętrza obrzmiewa, że gdy żal duszę ogarnie, te brzmienia odzywają się, jak dzwony pogrzebowe za minionemi laty, w których się żyło między swymi, a żyło się środkiem mowy ojczystéj. A komu Bóg da wrócić w swoje strony, jaka radość ogarnie ducha, gdy rodzinne powietrze, już w granicach ojczyzny, zabrzmi dźwiękiem dawno upragnionym narodowego języka. Nie posiądzie się z rado-

ści, nie wstrzyma się, by nie wymienił słów kilku z przechodniem, co mimo idąc, Pana Boga pochwalił; by przeciągłą rozmową ożywioną najwyższym interesem w rzeczach najpotoczniejszych, nie gasił tego pragnienia ztęsknionéj duszy.

КАРЛЪ ШАЙНОХА.

(KAROL SZAJNOCHA).

1818—1868.

Родился 20 ноября 1818 г. въ Комарнѣ въ восточной Галиціи, учился въ Самборѣ и Львовѣ и тамъ же жилъ впослѣдствіи, принимая участіе въ изданіи журналовъ Dziennik mód, Gazeta lwowska, Tygodnik polski, Czasopismo biblioteki Ossolińskich, Dziennik literacki. Съ 1853 г. Шайноха былъ хранителемъ библіотеки Оссолинскихъ. Умеръ онъ 10 января 1868 г. *Сочиненія*: Jan III w tumie św. Szczepana, wiersz (Львовъ, 1848); Bolesław Chrobry, n Pierwsze odrodzenie się Polski za Władysława Łokietka (Львовъ, 1849 1859); Jerzy Lubomirski, dramat historyczny (Львовъ, 1850); Jadwiga i Jagiełło (Львовъ: 1855 и 1861, 4 тома), Szkice historyczne (Львовъ, 1854, 4 тома); Nowe szkice historyczne (Львовъ, 1858—1861, 3 тома); Lechicki początek Polski (Львовъ, 1858); Opowiadanie o królu Janie III (Житомиръ, 1860); Dwa lata dziejów naszych (Львовъ, 1866); Dzieła Karola Szajnochy (Варшава, 1876—1878, 10 томовъ). *Пособія:* K. Kantecki, Żywot Karola Szajnochy (въ концѣ 10-го тома послѣдняго изданія сочиненій); B. Kalicki, Najnowsze sądy o Karolu Szajnosze.

Болеславъ Храбрый.

(Bolesław Chrobry).

W początkowéj historyi każdego prawie narodu powstają wielcy, bohaterscy królowie, którzy drobne po przodkach objąwszy państwo, nagle ku zdumieniu ludów sąsiednich gwałtownemi je rozprzestrzeniają zabory, zakreślając mu takie zwycięskim orężem krańce, w jakich toż państwo za czasów swojéj najmożniejszéj kiedyś potęgi ma się rozprzestrzenić. Jest-to niejako pierwszy plan, zarysowany przyszłéj budowie narodowéj. Częstokroć ścieśniają się po śmierci takich królów - budowniczych wytknięte przez nich granice, a podrastający naród poprzestaje długo na bardzo skromnéj siedzibie. Częstokroć zdarza się, że jak u najwspanialszych tumów gotyckich nie jedna główna część pierwiastkowego zarysu architektonicznego w późniejszych długich wieków budowie zupełnie niewykończoną zostanie — atoli w ogólności wypełniają się przecież z czasem te pierwotne zarysy, a sąsiednie ludy dziwią się jeszcze bardziéj ukończonéj budowie, niż je początkowy zdumiewał zarys.

Takim wróżebnym królem - założycielem był Bolesław. Dziedzic małego, uszczuplonego przez sąsiadów królestwa, rozmógł on je w niespodziewaną wielkość i żelaznemi metami granice jego wytknął. Przez dłu-

gie po Bolesławach lata pracowała Polska nad rzeczywistém rozpostarciem się ku wschodowi; zachodnia część pierwotnego zarysu, to aż po Salę wyciągnięte skrzydło narodowego gmachu, pozostało niewybudowane na zawsze, — lecz mniéj więcéj stanęła Polska późniéj po długoletniém ścieśnieniu w Bolesławowskich przecież granicach. Wielką téż bywa sława podobnych królów, równie wielką jest chwała Bolesława: wszelako jak słońce nagle zpo-za chmur wystąpiwszy, ziemię swoim blaskiem oblewa, płodném ją ciepłem przenika, ale rażąc wzrok ludzki, dokładnie sobie w oblicze spojrzéć nie dozwala; tak téż i historya podobnych królów, jakkolwiek głośna i promienna w oczach narodu, pozbawioną jest zwykle wyraźnych szczegółowych rysów, przyćmionych zda się zbytnim blaskim swojéj całości. Ztąd téż i historya Bolesław Chrobrego, jakkolwiek wszystkich krajowych opowiadaczy wprawia w natchnienie, skąpą jest przecież w bliższe szczegóły; a najdawniejszy nasz kronikarz (Gallus) żyjący w kilkadziesiąt lat po Bolesławie, opowiada jego dzieje w promienistych wprawdzie, lecz tylko ogólnych wspomnieniach, jak walecznym i potężnym był król Bolesław; jak był pobożnym i sprawiedliwym; jak Bolesław kościoły, jak zamki i grody po całym kraju budował, jak bez uciemiężania ubogich przejeżdżał po królestwie, jak był bogatym i szczodrym, i jak sute stoły królewskie utrzymywał.

Świetny więc, lecz niewyraźny obraz pozostałby nam po Bolesławie Chrobrym, gdyby nie okoliczność, która podobno nigdy już więcéj nie powtórzyła się w dziejach. Bolesław Chrobry, wielbiony w niemym podziwie przez własny naród, znalazł najgłośniejsze i najwymowniejsze świadectwo swoich czynów w jęku gromionych przez siebie nieprzyjaciół, jęku zaklętym ku wiecznemu żaleniu się w staréj dziejowéj księdze, jak duch potępiony w starém jęczącém drzewie. Tą księgą boleści nieprzyjaciół, a tryumfu Bolesława Chrobrego, jest kronika Merseburskiego biskupa Thietmara, który jako niemiecki śród Słowian osadzony dostojnik kościelny, jako syn ojca zwyciężonego przez Mieczysława, jako stryj synowców, którzy na dwór Bolesława Chrobrego zbiegali, jako towarzysz cesarskich wypraw przeciw Bolesławowi, znał naocznie Bolesława i jego sprawy, i szoroce je téż opisał, wśród ciągłego wtóru najzłośliwszych skarg i złorzeczeń. I ten-to wspak skreślony panegiryk nieprzyjaciela, stanowiący główną osnowę całéj kroniki Thietmarowéj, urwanéj z przerwaniem się wojen Bolesława z niemcami, służy za główne źródło dziejów Bolesławowskich. Trudno zaś wystawić sobie, w jak olbrzymich kształtach jawi się w tém źródle postać Bolesława Chrobrego. U Thietmara i w całych ówczesnych Niemczech słynie on tylko jako pustoszyciel największéj części cesarstwa — Słowianin okrutny — wściekły bezczelnik, lis chytry, gad jadowity, lew ryczący, albo co więcéj jeszcze znaczy, wróg i prześladowca nasz. Ztąd téż mylna pogłoska o śmierci Bolesława przejmuje całe Niemcy radością a rok, w którym ów wróg Niemiec nic im nie szkodził, bywał dla nich rzadką chwilą spoczynku i wesela, godną wyraźnego w dziejach wspomnienia. Trzeba czytać gorzkie żale Thietmara, aby pojąć zgubne dla Niemiec skutki podwójnego żelazem i złotém wojowania Chrobrego. „Gdyby Pan Bóg Wszechmogący był łaskaw na nas, nie bylibyśmy nigdy znali, ani słyszeli imienia Bolesława“, wzdycha Thietmar, „Gdyż to, że jego ojciec i on w powinowactwo i wielką zażyłość z nami weszli, przyniosło nam więcéj szkody niż zysku, i zapewne

na przyszłość jeszcze więcéj przyniesie. Chociaż bowiem udaną zgodą miłuje nas do czasu, przecież różnemi skrytemi pokusami odwodzi nas od wzajemnéj, bratniéj miłości od wrodzonéj swobody, i skoro miejsce i czas po temu, nie przestaje czychać na jawną zgubę". Zważmyż przytém, że ten na Niemcy wywierany wpływ pogromczy był tylko jedną stroną wszechstronnéj działalności Chrobrego, a słusznie powieźmiem jeszcze większe o jego potędze zdanie, niż je w saméj kronice Thietmara znajdujemy. Jakiegoż więc pióra potrzeba, aby skreślić godnie te dzieje, tak pełne wielkiéj treści, a tak nieujęte w szczegółach, tak obce naszemu pojęciu, i różne od naszego dziś o nich wyobrażenia!

Jakoż samą widownią tych dziejów, ówczesną ziemię polską, należy wyobrażać sobie daleko świetniejszą i bogatszą, niż ją widzimy późniéj przez długie czasy. „Kraj-to wprawdzie lesisty (opiewa tamtowiekowy opis), ale obfitujący w złoto i srebro, chléb i mięso, w miód i ryby; a osobliwie dlatego godzien pierszeństwa przed innemi, że lubo od mnogich chrześcijańkich i pogańskich ludów otoczony, i częstokroć od wszystkich razem i pojedynczych z osobna napadany, nigdy przecież od żadnego zupełnie podbitym nie był. Dziedzina to, w któréj powietrze zdrowe, rola urodzajna, bory miodopłynne, wody rybne, rycerstwo bojowe, włościaństwo pracowite, konie wytrwałe, woły robocze, krowy dojnę, owce wełniste". Owóż ta rola urodzaju, te bory a miodopłynne, te owce wełniste, dostarczały przy długoletnim pokoju mnogich przedmiotów handlu, bogacących kraj tém większą obfitością złota i srebra, im bardziéj zawichrzone i zdziczałe były pod ów czas kraje sąsiednie, dokąd Polska zbywała towary swoje. Prócz tego była ona pośredniczką całego handlu między północnym zachodem Europy, a wschodem, to jest Grecyą i Azyą, zkąd i dokąd szło przez Polskę kilka szlaków handlowych, — prawdopodobnie jeden na Wrocław, Kraków, Wiślicę i Sandomierz; drugi na Krosno, Poznań, Płock i Sandomierz: trzeci na Gdańsk Wisłą, Rusią czerwoną do Kijowa, Grecyi i Azyi. Jeszcze w przeszłym wieku IX zwiedzili kupcy arabscy kraje słowiańskie. Jeden z nich"(Massudi) prawi o handlu Polan naddnieprskich, rozciągającym się aż do dalekiéj Andaluzyi; a w niniejszym właśnie wieku Bolesławowskim zasłynęły wielkie nadmorskie miasta słowiańskie—jedném z tych był Gdańsk, zwiedzany już za czasów Chrobrego łodziami z głębi Polski, —drugiém, nadzwyczaj wielkie podówczas miasto Szczecin — trzeciém, jeszcze większe Julia — o których sławie (mówi spółczesna kronika) jakieś niesłychane opowiadano dziwy. Twierdzono: „że niemasz żadnéj pięknéj lub rzadkiéj na świecie rzeczy, któréjby nie można dostać w tych miastach, ubogaconych skarbami wszystkich północnych ludów, wpływającemi tam za wszelkie, jakie sobie tylko wyobrazić można, towary". Za te różne towary i tak różnemi drogami gromadziły się w kraju wielkie bogactwa, jakich ślady pojawiają się w wykopywanych po dziś dzień skarbach niemieckiéj, angielskiéj, duńskiéj monety, w niezmiernéj na one czasy ilości rozsianéj po naszéj ziemi,

Na tak bogatéj ziemi zawiązał się młody naród w rycerskim celu bronienia swojéj niepodległości. Rozwijając się na zasadzie tego wojennego pierwiastku, wykształcił on się teraz w swojéj wyższéj, t. j. właściwie historycznéj klasie w przeważnie rycerską społeczność, kierowaną głównie wojennym trybem, który całéj ówczesnéj władzy królewskiéj nadawał wyłączny charakter wojennego przewództwa, a całemu krajowi widok zbrojnego obozowiska. Było to koniecznym skutkiem przyczyn, które wywołały rozniesienie się narodu i z samego początku tym rycerskim upłodniły go charakterem. Rycerskość została mu i nadal; lecz późniéj był każdy rycerz, każdy szlachcic oraz ziemianinem, obywatelem — w oczach zaś Bolesławowskich całe obywatelstwo polegało na jedném żołnierstwie pod wodzą króla. Ztąd starodawne wojskowe urządzenie kraju przez Ziemowita: owo jemu przypisywane ustano wienie pułkowych dziesiętników, pięćdziesiętników, setników, rotmistrzów hetmanów i t. d. można tém słuszniéj odnieść do Bolesława, poczytywanego głównie z téj przyczyny prawdziwym ojcem ojczyzny, iż był wojennym jéj obrońcą. Widoczny też ślad takiego wojskowego urządzenia kraju pozostał nam w wzmiance kronikarskiéj o mnogości rycerstwa, jakiego niektóre ziemie dostawiały królowi. I tak, z Poznania wyruszało 1,300 w łuskowéj zbroi, a 4,000 tarczowników; z Gniezna 1,500 łuszczatych, a 5,000 tarczowników i t. d. Wszystkie też grody tak wewnątrz kraju, jak mianowicie na granicach, które Bolesław licznemi obwarowywał twierdzami, należy uważać za tyleż po całéj Polsce rozłożonych obozowisk, zkąd na zawołanie króla ciągnęła pewna ilość rycerstwa, podczas gdy reszta zostawała w grodzie na straży. Dla utrzymania téj straży, w ogólności tych obozowisk, pozakładane były wszędzie po grodach wojenne zapasy, które okoliczni rolnicy zaoparywali daniną stróża zwaną, to jest miarką pszenicy i owsa od każdego pługa. Tak cały naród pracował tylko na wojnę, — jedna połowa orężem, druga pługiem. Ta powszechna wojenność piętnowała też wszystkie publiczne zwyczaje swoją cechą właściwą. Liczny w każdym razie towarzyszący królowi orszak przyboczny, była-to właściwie drużyna podrzędnych wodzów, towarzyszy, komesów. Dwór królewski był właściwie głównym obozem, gdzie codziennie tysiące rycerstwa zasiadało do uczty przy czterdziestu większych a niezliczonych mniejszych stołach. Główną cnotą królewską była szczodrobliwość dla rycerstwa, które Bolesław nieustannie już-to sam podejmował, już-to swoim namiestnikom sutemi po grodach i miastach raczyć kazał ucztami i odzieżą, jako też innemi dary królewskiemi obdarzać. Dostarczały środków ku temu wspomniane osypy grodowe — a sam Bolesław utrzymywał przy swoim dworze roje z różnych narodów nazgromadzanych ptaszników i łowczych, którzy dziwnym przemysłem łowili wszelki rodzaj skrzydlatego i czworonożnego zwierza, jaki codziennie z osobna na królewskich stawiano stołach. Gdy bowiem razem z władzą królewską ta powszechna rycerskość się wykształciła, było niejako obowiązkiem władzy królewskiéj karmić rycerstwo, które téj hojności nie poczytywało wcale za łaskę, lecz za godziwe rzeczy publicznéj rozdawnictwo. Ponieważ zaś to rozdawnictwo uciążliwym było obowiązkiem, przeto rodził taki stan rzeczy niezbędną potrzebę ciągłych wojen, które nietylko żywiły, lecz owszem zbogacały rycerstwo. Głównem bogactwem wojenném, prócz łupów, bitéj monety, jaką niekiedy w wielkich uwożono ilościach, byli osobliwie jeńcy wojenni, częstokroć cała ludność zawojowanéj okolicy, którą zazwyczaj pędzono gromadnie do kraju, aby nią puste ziemie zaludniać, podczas gdy za właściwe w plen uprowadzone rycerstwo nieprzyjacielskie bogaty okup spływał do kraju, a mnogie podbite ludy obfitą zwycięzcom niosły daninę.

Tak pokój i wojna składały się zarówno na zbogacenie kraju, który za Bolesława czasów, według wyrażenia kroniki, cały ozłocił się. Te zaś dostatki służyły głównie do podsycenia godności narodowéj, która ożywiając złotą masę bogactw krajowych, większy i weselszy niż kiedykolwiek ruch w narodowém sprawiała życiu. Najzwyklejszą téż czynnością codzienną, o jakiéj kroniki ówczesne wspominają, są prócz bitew-biesiady. Biesiadowało rycerstwo po wszystkich grodach i miastach. Biesiadowano osobliwie u dworu królewskiego, — a jako dwór królewski był właściwie obozem hetmańskim, tak przenosiły się te uczty obozowe z Gniezna do Pragi, z Pragi nad Bug, i t. d. gdzie wszędzie najważniejsze zdarzenia czytamy z szumnemi połączone godami. Owszem, te ustawiczne gody, owoce zwycięstw i szczęścia zjednały królowi Bolesławowi powszechny u nieprzyjaciół przydomek tragbir czyli trankbir, piwosz, co u naszych zmienione w traba bywa nawet wiązane z polskim Bolesława przydomkiem Chrobry. Jedyną zaś skargą, jaką Bolesław wynurzał zawsze, było, że miał za mało gości przy tych biesiadach, to jest za mało rycerzy: gdyż każdy rycerz, czy to krajowiec, czy cudzoziemiec, chcący podzielać prace i uczty polskie, nietylko pożądanym był gościem, lecz z samą nazwą gościa królewskiego, zaszczytne u dworu znaczenie otrzymywał. A kto się walecznym gościem okazał w rycerstwie Bolesława (mówi kronika), już nie rycerzem, ale synem królewskim się nazywał. Toż gdy któremu, jak to bywa, nieszczęściło się w koniach lub innych rzeczach, Bolesław bez miary darami go obsypywał, odzywając się do obecnych: „Gdybym tego walecznego rycerza bogactwami podobnie od śmierci mógł wyzwolić, jak szkodę i niedostatek jego mogę pokonać dostatkami mojemi, samą śmierć chciwą, skarbami bym zasypał“. Jakoż cisnęło się zewsząd rycerstwo do Bolesława. Z Niemiec, Węgier, z zajętych przez Pieczyngów krain ruskich, przybywały mu zbrojne drużyny. Niemieckie rycerstwo opuszczało cesarza i własnych książąt, i mimo wszelkich zakazów Bolesławowi służyć spieszyło. Biskup Thietmar musiał kilkakrotnie wstawiać się u cesarza za swoim synowcem, który z bratem samegoż margrabi Hermana, Ekkihardem, gościł bez pozwolenia w Polsce. Takąż gościnę znajdowali w niéj czescy książęta, Bolesław i Jaromir, ruski książę Światopołk, węgierski książę Prokuj, wspierani, zaopatrzeni przez Bolesława.

Oprócz téj świeckiéj, rycerskiéj gościnności, rozsławionéj nadzwyczajną zamożnością kraju, wywierała Polska jeszcze inną, szlachetniejszą gościnność, bo gościnność duchową. Zarazem z mnogiém z okolicznych krajów rycerstwem, przyjmował Bolesław, ten, jak go późniéj nazwano, szermierz Chrystusa, coraz liczniéj napływające do kraju duchowieństwo, które przyniosło z sobą zarody całéj dzisiejszéj oświaty europejskiéj. Zarazem zaś z drogami handlowemi, któremi przez Polskę szły bogate towary od wschodu ku zachodowi, ciągnął się przez nią odwrotny szlak duchowy, którym od zachodu ku wschodowi wkraczali natchnieni apostołowie wiary, którym płynęły ku wschodowi myśli, wyobrażenia zachodu. Jedna część wędrownych opowiadaczów słowa Bożego osiadała w Polsce u Bolesława, który sam duchownych sprowadzał z zagranicy, przybytki im budował, i tak wielce ich szanował, że gdy oni stali, nigdy nie ośmielił się usiąść, i nigdy téż inaczéj tylko księdzami ich nazywał (ksiądz bowiem znaczyło wówczas to samo, co dziś książę). Druga część duchowieństwa gościła tylko przechodem w Polsce, i szła daléj do Prus, na Ruś, między Pieczyngów, znajdując zazwyczaj wsparcie u Bolesława, pomoc w swéj apostolskiéj wędrówce do dalszych krajów, a w tych dalszych krajach — męczeństwo.

Obraz, jaki nam najdawniejsza przeszłość pozostawiła o Bolesławie, jest równie potężnemi nakreślony rysami, jak całe dzieje Bolesławowskie. Był Bolesław wielki i ciężki, że aż koń się pod nim uginał. Waregowie szydzili z jego otyłości. Niemcy zwali go traba. Mimo to jednak, przyznają mu sami nieprzyjaciele, że był oraz chrobrym i zmyślnym, po dzisiejszemu genialnym, jak nikt w świecie. A główny wróg jego Thietmar nie może się wypowiedzieć, co za lis chytry był z Bolesława, jak wszystkich zwodził zręcznie, ile tysiącznych wybiegów miał zawsze na zawołanie. Taż jeszcze po ojcu odziedziczona chytrość była po rycerskiéj waleczności głównym rysem Bolesławowskiego charakteru— wespół zaś z tą walecznością była ona drugim orężem w jego ręku. Podwójną téż bronią zwalczał on zwykle swych nieprzyjaciół — jego pieniądze, jego słodka namowa, które całe miasto nieprzyjacielskie, całą radę cesarską przekupowały, tyleż Niemcom co jego oręż szkodziły. Owszem głównie tą bronią podstępu i przekupstwa zadawał Bolesław najboleśniejsze klęski Niemcom i rozchwiał tak dalece wszelki porządek publiczny w Niemczach, że sam cesarz Henryk kryć się musiał u siebie ze swemi planami przeciw Bolesławowi, zwodzić swych własnych książąt, aby oni sami o zamierzonych krokach cesarza nie donosili do Polski. Tak prócz własnego rycerstwa utrzymywał Bolesław cudzoziemskie wojsko, szpiegów na dworze nieprzyjaciół, wojował niém cesarza w domu i ścigał go niém nawet do Włoch, poduszczając tam umyślnymi posłami przeciwne cesarzowi stronnictwo. Za pomocą przebiegłych pośredników pozawierał Bolesław wielorakie z dworami obcemi związki, których różnostronność i rozległość dają najświetniejsze świadectwo o jego rządach. Pominąwszy stosunki z pobliższemi krajami, jak z Czechami, Węgrami, widzimy poselstwo Bolesława we Włoszech, w stolicy apostolskiéj i po domach książęcych. W drugą stronę idą one na wschód aż do Konstantynopola, — toż zapewne i na północ, do Danii i Anglii, zkąd tyle pieniędzy podówczas napływało do Polski. Tak nagle wzrosło państwo Piastowskie od pół wieku!

Wszakże jeżeli Bolesław swym politycznym rozumem, jak mu to sami nieprzyjaciele przyznają, nad wiek swój wyższym się okazuje, był on zresztą wiernym synem swojego czasu, i, jak czas ten, namiętnym i gwałtownym. Olbrzym zgniatający konie pod sobą, rubaszny biesiadnik, szydzący przy ucztach z nachodzącego wroga, nie znał on miary ani w surowém karaniu, ani w miłości. Nieraz, po skazaniu kilku osób na śmierć bezprawną, przyszło mu przy godowym stole, wpośród dwunastu współbiesiadników i radzców, zadumać się boleśnie i pożałować wyroku. Najbardziéj jednak cierpiały od téj porywczości żony Bolesławowskie. Poślubiał on je bez pozwolenia kanonicznego, i dowolnie je zmieniał. Ożenił się najprzód z córką margrabi Rygdara, ale wnet ją odprawił; a potém sprowadził sobie żonę z Węgier, Judytę, córkę książęcia Giejzy, swojego szwagra, którą podobnież odprawił. Trzecią była Konilda, córka zacnego pana imieniem Dobremira, która, wierna służka Chrystusa, niestały umysł małżonka nakłaniała do wszystkiego dobrego.

Tę Bolesław najbardziéj kochał i najdłużéj zatrzymał. Z niéj miał pięcioro dzieci: synów Mieczysława i Dobremira, i trzy córki (jednę późniéj ksienią, drugą poślubioną myszneńskiemu hrabiemu Hermanowi, trzecią ruskiego Świętopełka żonę). Po Konildzie pojął Bolesław Odę, córkę margrabi Ekkiharda, która nie wielkiéj czci używała. Bo w owym czasie wolno było według upodobania miewać dwie i trzy żony, ani téż za bezprawie poczytywano, gdy który mąż cudzą żonę albo żona cudzego pojęła męża.

Według ówczesnych więc wyobrażeń należy oceniać Chrobrego.

Umierający Mieszko podzielił był swoje królestwo między wielu. Atoli w duchu wzmagającéj się w narodzie władzy królewskiéj, dążącéj właśnie do spojenia a nie rozdrabniania państwa, obalił najstarzy syn Mieszków, Bolesław, prywatną wolę ojcowską, i wygnawszy po niejakim czasie macochę Odę i braci, i kazawszy wyłupić oczy ich dwom krewniakom czy wojewodom, lisią chytrością podzielone państwo w nową całość połączył. Dopiéro téż od tego wypadku, który zapewne nastąpił nie zaraz po śmierci Mieszka, bo może aż we trzy lata późniéj, należy Bolesława uważać władzcą całego państwa.

ЮЛІАНЪ БАРТОШЕВИЧЪ.

(JULIAN) BARTOSZEWICZ).

1821—1870.

Родился 17 января 1821 г. въ Бѣлѣ, сѣдлецкой губерніи. Первоначально Барт. обучался въ Луковѣ и Варшавѣ, затѣмъ съ 1838 по 1842 посѣщалъ петербургскій университетъ по историко-филологическому факультету. Возвратившись въ Варшаву, Барт. былъ назначенъ здѣсь учителемъ гимназіи. Въ 1851 г. онъ состоялъ редакторомъ журнала Dziennik Warszawski, а съ 1854 по 1858 — редакторомъ повременнаго изданія Kronika wiadomości krajowych i zagranicznych, затѣмъ главнымъ сотрудникомъ (по части польской исторіи) изданія Encyklopedya powszechna (Варшава, 1859—1868, 28 томовъ). Умеръ Барт. въ Варшавѣ 5 ноября 1870 г. *Важнѣйшія сочиненія*: Królewicze biskupi, żywoty czterech kapłanów, Fryderyka Jagielończyka, Jana z książąt litewskich, Jana Alberta, Karola Ferdynanda Wazy (Варшава, 1851); Panowie niemieccy na dworze Stanisława Augusta (Варшава, 1852); O pomysłach historycznych Augusta Bielowskiego (Варшава, 1852); Znakomici mężowie polscy w XVIII wieku (Варшава, 1853—1857, 3 тома); Kościoły warszawskie rzymsko-katolickie opisane pod względem historycznym (Варшава, 1855—1857); Królowie polscy (Варшава, 1857—1860); Kodeks dyplomatyczny polski (Варшава, 1858, III-й томъ); Pogląd na stosunki Polski z Turcyą i Tatarami (Варшава, 1860); Arcybiskupi gnieźnieńscy i prymasi (Варшава, 1858—1862); Hetmani polni koronni i Wielkiego Księstwa Litewskiego (Варшава, 1860); Historya literatury polskiéj (Варшава, 1861); Dzieła Juliana Bartoszewicza (Краковъ, 1877—1881, 11 томовъ: I—II Historya literatury polskiéj, III—VI Historya pierwotna Polski, VII Szkice z czasów saskich, VIII—X Szkice historyczne i literackie, XI Anna Jagielonka); Szkic dziejów kościoła ruskiego w Polsce (Краковъ, 1880); Zamek Bialski (Przewodnik naukowy i literacki, 1880, I 1, и отдѣльно: Львовъ, 1881); Listy Wojciecha Jakubowskiego do Jana Klemensa Branickiego, wielkiego hetmana koronnego z lat 1758—1771 (Варшава, 1882, въ Biblioteka ordynacyi hr. Krasińskich, Muzeum Konstantego Świdzińskiego, VII томъ).

Пособія: K. Wł. Wojcicki Julian Bartoszewicz (Kłosy, 1867, IV 29; Kłosy, 1870, XI 303, Biblioteka Warszawska, 1877, I 77); W. Szymanowski, Julian Bartoszewicz (Tygodnik Illustrowany, 1870, VI 229); Z. Gloger, Bartoszewicz Julian jego prace i żywot (Przegląd polski и отдѣльно: Краковъ 1871); A. Tyszyński, J. Bartoszewicza pierwotna historya Polski (Biblioteka Warszawska, 1880, II 518); K. Jarochowski J. Bartoszewicza pierwotna historya Polski (Muzeum, 1881, I 225).

Характеристика Карла Шайнохи.

(Charakterystyka Karola Szajnochy).

O wartości prac żyjącego pisarza sąd zawsze musi być zawczesny, bo chociaż wiadomo jest, co zrobił, nie wiadomo, co jeszcze zrobi. Przecież ze znakomitych już śladów pracy człowieka, który przebył większą połowę żywota swego, można wnosić o zdolnościach, o kierunku i o duchu prac jego literackich, jeżeli nie o zasługach.

Niéma żadnéj wątpliwości, że do historyi u nas nie rzucił się dotąd nigdy tak znakomicie poetyczny talent, jak Szajnochy. Rodzaj jego pisania jest obrazowy, rodzaj to Baranta, Thierrego, Micheleta. Szajnosze nietylko o wyświecenie przeszłości idzie, lecz i o to, żeby ją przedstawił w sposób malowniczy i piękny. Nie jest jednakże u niego forma pierwszorzędną rzeczą: Szajnocha bada, studyuje i rzeczywiście w przeszłości naszéj odkrywa nowe światy, rzuca na nie nowe poglądy, ale większy to zawsze i dobrze większy poeta, jak myśliciel i krytyk.

Tę zbyt przeważną w organizacyi swojego umysłu zdolność poetyczną, przeniósł Szajnocha do historyi, bo wprzódy był poetą, nim został historykiem i ztąd płyną wady wszystkich jego prac naukowych, zkądinąd serdecznych, pożądanych, prześlicznych, które naród zawsze przyjmował i które czyta zawsze z miłością. W najcelniejszém i największém dziele Szajnochy, to jest w „Jagielle i Jadwidze“ pełno jest rzeczy niepotrzebnych i urojonych. Szajnocha czasy kawalerskie Europy przenosi żywcem do Polski i zdaje mu się, że prawie żadnéj nie było różnicy pomiędzy naszém a obcém rycerstwem. Czasem się uwodzi pierwszém lepszém słówkiem kronik, nieostrożném, niesprawdzoném przez krytykę i na niém buduje całe systematy. Tak mnich niemiecki dostarczał mu powodu do oskarżenia o lekkomyślność Litwy i księcia Kiejstuta; tak drugie słowo było przyczyną, że zbyt ciemnym kolorytem nakreślił swoje obrazy pogańskiéj Litwy. Krytyka wieleby miała do roboty, żeby każde malowidło sprawdzała w Szajnosze.

Ma nasz autor znakomity pociąg ku przedstawieniu faktów i przeszłości z nowéj zupełnie strony. Jestto słabość, która wiele ujmuje ślicznym jego pracom. W nauce historycznéj polskiéj bardzo niedawno, wczas wyrzeczone słowa wielkiego mistrza stworzyło ludzi i metodę. Aż do Lelewela, oprócz Naruszewicza i Czackiego, którzy także umieli chodzić około źródeł, nie mieliśmy historyka z powołania, ale mieliśmy historyków tylko z natchnienia, więc nieprzygotowanych do wielkiéj pracy. Jeżeli tedy w jakiéj historyi, to w naszéj, praca sumienna a wytrwała może łatwo ukazywać co chwila nowe widoki. Ale niechże te widoki same z siebie przyjdą, niech historyczne postacie, w nowych się szatach odsłonią narodowi, skutkiem odkryć rzeczywiście ważnych, zna-

lezionych w grudach materyałów. Szajnocha ze starych rzeczy nowych ukazuje ludzi i zmienia dowolnie charakterystykę, jaka jest w kronikach i jaka się do nas podaniem wieków dostała. Tak Elżbieta Łokietkówna jest u niego ideałem niewiasty, matki i nawet obywatelki, wbrew kronikom narodowym; ależ na poparcie tego pewnika Szajnocha nie znalazł dosyć faktów. Tak nieraz nie dowiódł Szajnocha wielu innych swoich założeń, bo zwykle uprzedzał się z góry, podług pierwszego lepszego wrażenia i upodobawszy sobie taki lub inny charakter historycznéj osoby, fakta naginał do pojęć, a nie z faktów domyślał się charakteru.

Prawdziwém za to arcydziełem jego jest „Bolesław Chrobry," arcydziełem, któremu nić zarzucić nie można. Autor nie miał tu nic do roboty z fantazyą, z ideałami. Ideał wielkiego króla narysował w kronice swojéj wróg jego i Polski, Dytmar, biskup merseburski. Szajnocha wziął z niego wszystko, co się odnosiło do Bolesława wziął téż wszystko, co mu potrzebne było do utworzenia obrazu z kronik innych i namalował śmiało wspaniałym rylcem historycznym jednę z największych postaci naszéj historyi i w ogóle ludzkości. Całe misterstwo artysty w tém było, żeby te drobne kamiuszczki faktów i podań o Bolesławie, złożyć w najpiękniejszą mozajkę. Sztukował więc swoje opowiadania wyrazami kronik, obrazami tłomaczonemi dosłownie na polskie, tak dalece, że każdy tam niemal zwrot, każde słowo można usprawiedliwić cytacyą kronik. Tu dla fantazyi pola nie było, bo szczupły jest zasób wiadomości, z których tworzyło się malowidło. Szajnocha dobrze to rozumiał, że dodawać tu nic nie można, żeby nie zatrzéć prawdy, saméj przez się wspaniałéj i pięknéj.

W czém także nieoceniowy jest Szajnocha, to w owych brylancikach literatury, które przezywa „Szkicami historycznemi." Na utwór wielki brak mu zmysłu krytycznego, ale w artykułach mniejszych jest nienaśladowany, czarujący. Szajnocha pokazuje się tutaj nawet krytykiem. Ale zawsze wierny sobie, krytykę faktów umie tak doskonale połączyć z artystycznością, że niewiadomo, czemu się wprzód dziwić, czy trafności spostrzeżeń, czy sile talentu w opowiadaniu.

W szkicu np. „Brody krzyżackie," Szajnocha zbija fakt, który przez nieoględność dostał się do dziejów, ale zbija go w sposób taki, że zdaje się czytamy śliczną powieść historyczną. Złośliwi kronikarze krzyżowi twierdzili, że Polacy po bitwach z zakonem, poległym rycerzom razem z ciałem odcinali brody i składali je jako trofea po wspaniałych swoich kościołach, to jest, po większych katedrach, np. w Krakowie i Wilnie. Echo tych baśni rozległo się aż do naszych czasów, wszyscy wierzyli im na ślepo, nawet Teodor Narbutt jeszcze powtarzał tę baśń w swoich dziejach Litwy. Szajnocha ma powagę Decyusza na obalenie łatwe potwarzy; ale przytoczyć Decyusza, nie będzie powieści, a powieścią chce zbijać wieści o tych brodach krzyżackich. Więc tworzy obraz historyczny, przenosi nas w czasy wesela Zygmunta Starego z Barbarą Zapolską, wprowadza do katedry na Wawelu posła mistrza krzyżackiego, który idzie umyślnie oglądać brody krzyżackie, jako dowód barbarzyństwa polskiego. A Decyusz prawi posłowi: Nie dąsaj się, miły bracie, i płochém, ba śmiesznem podejrzeniem, nie krzywdź uczciwego narodu: to buńczuki tatarskie wiszą po kościołach, ale nie brody krzyżackie, a buńczuków pełno po zwycięztwach Polacy składali w swych świątyniach. I oto w téj chwili, — dodaje Decyusz, — książę Konstanty ugania się na Wołyniu za Tatarami; poczekaj, a zobaczysz jak wkrótce nowych ozdób przybędzie Pańskim świątyniom."

Inne szkice są zupełnie powiastkami historycznemi, ale dla tego sama w nich prawda. Szkic „Przed sześciuset laty," maluje nam Polskę szlązką w XIII wieku, na zasadzie dyplomatów klasztoru henrykowskiego, wydanych niedawno przez Stenzla. Jest to sielanka, w któréj — widzim wielkich i drobnych właścicieli ziemi gospodarujących obok siebie i w stosunkach codziennych; poemat to prozą, bardzo wdzięcznéj woni, istny brylancik literatury. Taki sam brylancik, lubo mniejszéj wartości, bo nie w takim stopniu zajmujący, jak obraz Polski przed 600 laty, jest szkic: „O husarzach i hułanach."

Szajnocha kreślił téż z prawdziwą miłością biografie dawnych Jagiellonek i w ogóle królewien naszych i kobiet, które stopami swemi dotykały tronu narodowego; na czele ich postawił rakuszankę Elżbietę, żonę Kazimierza Jagiellończyka, aleć była to zawsze „matka Jagiellonów." Drugi wizerunek jest Jadwigi, księżnéj bawarskiéj, córki Kazimierza i Elżbiety, która w nieszczęśliwém żyła małżeństwie. Podług pamiętników Balińskiego skreślił również postać historyczną Barbary Radziwiłłównéj i nie uwodząc się romantyzmem i uwielbieniami, z faktów, jakie podały pamiętniki, narysował prawdziwy i najartystyczniejszy portret Barbary. Zaślubiny Klementyny Sobieskiéj z Jakóbem Stuartem należą do téj saméj kategoryi szkiców.

„Święta Kinga," wychodzi nawet po za granice prostego szkicu, prostéj biografii. Pomimo tego, że Szajnocha chce wiązać całe swoje opowiadanie li tylko do żywota Kingi i ztąd zawód świętéj niewiasty rozwija w trzech oddziałach, pod tytułem: „Posag, pierścień i klasztór," jest to zawsze coś więcéj jak święta Kinga; są tutaj wielkie odłamy historyi kraju za Bolesława Wstydliwego. Pierwsze napady Mongołów na Polskę w nowy opowiedziane sposób, pochód nieprzyjaciół dokładnie wskazany; oceniono usiłowania bohaterskiéj Polski, żeby wstrzymać nawałę barbarzyńską.

Szajnocha czasami wyłącznie nawet poświęcał się krytyce: w rzeczach drobniejszych szczęśliwy, nie zrobił przysługi nauce poglądami rozleglejszemi. „Lechicki początek Polski" stanowi paradoks tak widoczny o pochodzeniu szlachty naszéj ze Skandynawii, że li tylko głowie poetycznéj, ekscentrycznéj mogło się widzieć prawdą to, co tam poeta wyższego lotu napisał.

A Szajnocha ma jednak częstokroć i rzut oka trafny: zbijał pomysł o Miorszu, który utworzył, także w fantazyi poetyckiéj August Bielowski; zresztą zbijać to było łatwo. Ale w czém jego główna zasługa jest pod względem krytycznym, to w rozjaśnieniu stosunków Jadwigi z Wilhelmem rakuskim; krytyka Szajnochy wyszła z boju zwycięzka, ale straszne staczała walki. Ludzie, co lubią ideały w historyi, dla których nauka dziejowa jest nauką systematu, kursem pedagogicznym, poezyą, gniewali się na Szajnochę, że Jadwigę odzierał z nieprawdziwego uroku, w jaki ją wieki całe ubrały. Gniewali się za to na niego szczególniéj Pol i ksiądz Łętowski. Pytali przeciwnicy, co zyska na tém naród, że ideał zniknie? Lepiéj go zatrzymać i łudzić się ciągle. Ale hi-

storya jest nauką prawdy przedewszystkiém i pragnie dojść prawdy; dla historyka tedy prawda, choćby najbrzydsza, lepsza jak najśliczniejszy ideał. A wreszcie co straciła Jadwiga na uroczéj piękności swojéj w dziejach, w czém zbladło jéj poświęcenie się dla narodu, w czém jéj zasługi zbladły, że historyk wykrył pewność jéj stosunku małżeńskiego do Wilhelma? Jadwiga była i jest zawsze ideałem, a jednak lepiéj znamy teraz jak dawniéj życie tego narodowego ideału.

Zasługą téż krytyczną Szajnochy jest zbicie baśni o miłości platonicznéj Oświecimów, o któréj u nas już tyle razy pisano w różny sposób i ztąd życiorys samego bohatera powieści Stanisława, którego dyaryusz i notaty znalazł autor w bibliotece Ossolińskich we Lwowie, wielce zajmują. Owszem poznajemy tutaj postać ciekawą, która dotąd w historyi nie gościła, a warta jest tego: Oświecim był ochmistrzem Władysława IV-go, kiedy ten jeszcze był królewiczem.

Zasługą Szajnochy jest także wykrycie prawdziwego autora poematu o wojnie chocimskiéj. Przypisywano go pospolicie Jędrzejowi Lipskiemu, podwojewodziemu sanockiemu; Szajnocha wykrył, że był nim Wacław Potocki, autor Pocztu herbów i Fraszek, tłumacz Syloreta i Argenidy. Potocki tutaj przepisywał siebie z dawniejszych dzieł swoich, kopjował, poprawiał i dawną weną swoją się sztukował:

Szajnocha, powiedzieliśmy to już kiedyś, ma zdaje się w literaturze naszéj posłannictwo rozlać znajomość historyi na masy ciekawe (Biblioteka Warszawska, 1854, IV 578 i t. d.). Po pięciu latach nie cofamy tego sądu. Wybujała ślicznie poezya i powieść nasza, ale inne gałęzie literatury jeszcze w uśpieniu; zdaje się nadchodzi teraz czas na historyą. Publiczność, do strawy ciężkiéj nie nawykła, zaprawia się teraz dopiéro i kształci: od powieści i poezyi ma przejść do rzeczy poważniejszéj. Otóż Szajnocha, zajmującemi swojemi szkicami i szerszemi opowiadaniami historycznemi, wciągnął publiczność do czytania, do uczenia się, do głębszego zastanowienia się nad sobą. Nie utrzymujemy tutaj, by Szajnocha nie ogłaszał rzeczy ciekawych, nawet dla fachowych ludzi; ale niechby na tymczasem profanom wystarczył, a będzie miał wielką zasługę. Pomaga mu do tego talent znakomity, który bądź co bądź, nie jest szczerze historycznym talentem; ale formą tak góruje po nad wszystkich Szajnocha, że nie dziwić się wielkiéj jego wziętości wśród narodu, dla którego pisze.

ІОСИФЪ ИГНАТІЙ КРАШЕВСКІЙ.

(JÓZEF IGNACY KRASZEWSKI).

1812—1887.

Родился 26 іюля 1812 г. въ Варшавѣ; воспитывался въ Романовѣ, затѣмъ посѣщалъ окружное училище въ Бѣлѣ, воеводское училище въ Люблинѣ и гимназію въ Свислочи. Въ 1829 г. Краш. поступилъ въ виленскій университетъ; здѣсь въ сборникѣ Noworocznik literacki na rok 1831 помѣстилъ первыя свои произведенія: Biografia sokalskiego organisty и Wieczór czyli przypadki peruki. Въ 1830 г. конкурсную диссертацію (Rys historyi języka polskiego) Краш. былъ назначенъ лекторомъ польскаго языка въ кіевскомъ университетѣ, но открытіе этой каѳедры было пріостановлено. До 1832 г. онъ оставался въ Вильнѣ, затѣмъ проживалъ во взятыхъ въ аренду и въ собственныхъ помѣстьяхъ Омельно, Грудекъ, Губинъ на Волыни и, наконецъ, въ Житомирѣ, гдѣ былъ почетнымъ попечителемъ гимназіи и основателемъ театра. Съ 1841 по 1851 годъ Краш. издавалъ въ Вильнѣ журналъ Athenaeum, затѣмъ былъ сотрудникомъ журнала Dziennik Warszawski, а съ 1859 г. редакторомъ издаваемой въ Варшавѣ Gazeta Codzienna, которая при немъ была переименована въ Gazeta Polska. Въ 1862 г. Краш. уѣхалъ за границу и поселился въ Дрезденѣ. Умеръ онъ въ Женевѣ 19 марта 1887 г.

Сочиненія: (Вл.—Вильна, Вр.—Варшава, Кр.—Краковъ, Ль.—Львовъ, Лп.—Лейпцигъ, Пз.—Познань, Пт.—Петербургъ, 37—1837, 43—1843 и т. д.; нѣкоторыя изданы подъ псевдонимами Kleofas Fakund Pasternak и B. Bolesławita):

I. Повѣсти и романы: 1) изъ народнаго быта: Majster Bartłomiéj, Вл. 37; Ulana, Вл. 43; Ostap Bondarczuk, Вл. 47; Budnik, Вр. 48; Jaryna, Вл. 50; Ładowa pieczara, Вл. 52; Chata za wsią, Пт. 53—55; Jermoła, Вр. 57; Historya kołka w płocie, Вл. 60.

2) Общественные: Pan Walery, Вл. 31; Wielki świat małego miasteczka, Вл. 32; Pan Karol, Вл. 33; Cztery wesela, Вл. 34; Dwa a dwa cztery, Вл. 37; Poeta i świat, Пз. 39; Życie sieroty, Maciek i Maciuś, Całe życie Biedna, Вл. 40; Historya o bladéj dziewczynie z pod Ostréj-bramy, Вл. 41; Latarnia czarnoksięska, Вр. 43; Powieść składana, Вл. 44; Pod włoskiém niebem, Лп. 45; Pamiętniki nieznajomego, Вр. 46; Milion posagu, Sfinx, Вр. 47; Ostrożnie z ogniem, Ль. 49; Pan i szewc, Вл. 50; Tomko Prawdzic, Ль. 50; Komedyanci, Пт. 51; Stary sługa, Вр. 52; Interesa familijne, Dziwadła, Пт. 53; Złote jabłko, Вр. 53; Powieść bez tytułu, Вл. 55; Trapezologion, Вр. 55; Czercza mogiła, Ль. 55; Dwa światy, Вл. 56; Choroby wieku, Вл. 57; Boża czeladka, Вл. 58; Podróż do miasteczka, Вр. 58; Metamorfozy, Вл. 59; Mogiły, Abracadabra, Вр. 59; Resztki życia, Вр. 60; Jasełka, Кіевъ 62; Syrena (Gazeta polska 62); Kopciuszek, Вл. 63; Dziecię starego miasta, Пз. 63; Para czerwona, Ль. 64; Szpieg, Пз. 64; My i oni, Żyd., Пз. 65; Orbeka, Вр. 65; Moskal, Лп. 65; Na wschodzie, Пз. 66; Półdiable weneckie, Кр. 67; Kamienica w długim rynku, Вр. 68; Dziadunio, Пз. 68; Złoty Jasieńko, Вр. 69; Hybrydy, Кр. 69; Bezimienna, Emisaryusz, Ль. 69; Kochający się, Дрезденъ 70; W mętnéj wodzie, Zagadki, Пз. 70; Szaławiła, Торунь 70; Dzieci wieku, Mogilna, Вр. 71; Czarna perełka, Na cmentarzu—na wulkanie, Piękna pani, Ль. 71; Pałac i folwark, Пз. 71; Sprawa kryminalna, Z życia awanturnika, Пз. 72; Roboty i prace, Sieroce dole, Вр. 73; Nad Spreą, Пз. 74; Klin klinem, Morituri, Вр. 75; Pamiętnik panicza, Serce i ręka, Ль. 75; Jesienią, Niebieskie migdały, Resurrecturi, Вр. 76; Dziennik Serafiny, Nad modrym Dunajem, Ль. 76; Żeliga, Ль. 77; Ada, Вл. 78; Hołota, Jak się pan Paweł żenił i jak się pan Paweł ożenił, U babuni, Вр. 78; Krwawe znamię, Upiór, Ль. 78; Lublana, Pan na czterech chłopach, W starym piecu, Z dziennika starego dziada, Вр. 79; Dajmon, Ль. 79; Ładny chłopiec, Szalona, Złoto i błoto, Вр. 80; Pan z panów (Gazeta Warszawska, 1880, Ль. 81); Zadora, Ль. 80; Męczennicy (Gazeta Warszawska, 1881), Barani Kożuszek (Tygodnik Illustrowany, 1881), Ciche wody, Вл. 81; Chore dusze, Ramułtowie, Sama jedna, Вр. 81; W pocie czoła, Вр. 84; Dwa bogi—dwie drogi, Минскъ 81; Śniehotowie (Romanse i powieści, 1881); Na tułactwie, Вр. 82; Bez serca, Вр. 84; Mozaika—nowele i opowiadania, Na Polesiu, Noc majowa, Вр. 84; Psia wiara (Kłosy, 1884); Wysokie progi (Kurjer Warszawski, 1884), Awantura (Świt 1885), Rodzeństwo, Кр. 85; Justka, Od kolebki do mogiły, Вр. 85; Nad przepaścią, Ль. 87; Czarna godzina (Kłosy, 1887); Przygody Stacha (Biblioteka Warszawska, 1888).

3) Историческіе: Kościół Święto-Michalski, Rok ostatni panowania Zygmunta III, Вл. 33; Mistrz Twardowski, Вл. 40; Ostatnia z książąt Słuckich, Stańczykowa kronika 1505—1508, Вл. 41; Maleparta, Лп. 44; Żacy krakowscy w roku 1549, Ль. 45; Zygmuntowskie czasy, Вр. 46; Ostatni z Siekierzyńskich, Пт. 51; Kordecki, Вл. 52; Dyabeł, Вл. 55; Staropolska miłość, Вр. 59; Caprea i Roma, Вл. 60; Żywot i przygody Gabryela z Gozda Gozdzkiego, Pomywaczka—obrazek z końca XVIII wieku (Tygodnik Illustrowany, 1860 и 1863); Dola i niedola, Вр. 64; Rzym za Nerona, Кр. 66; Ongi (Tygodnik Ilustrowany, 1867); Pamiętniki Mroczka (Tygodnik Illustrowany, 1870); Sto dyabłów, Кр. 70; Papiery po Glince, Вр. 72; Macocha, Вр. 73; Boża opieka, Ль. 76; Warszawa w 1794 roku, Пз. 73; Hrabina Cosel, Powrót do gniazda, Вр. 64; Brühl, Historya o Janaszu Korczaku i o pięknéj miecznikównie, Kawał literata, Ostatnie chwile księcia wojewody Panie Kochanku, Вр. 75; Król i Bondarywna, Ль. 75; Cześnikówny, Z wojny siedmioletniéj, Żywot i sprawy JMPana Medarda z Gołczwi Pełka, Вр. 76; Przed burzą—sceny z roku 1830 Пз. 76; Bracia rywale, Sekret pana Czuryły, Starosta Warszawski, Zaklęta księżniczka, Вр. 77; Sąsiedzi, Вр. 78; Grzechy hetmańskie, Skrypt Fleminga,

Syn Marnotrawny, Bp. 79; Bratanki, Heród-baba, Krzyżacy w roku 1410, Bp. 80; Pod blachą, Przygody pana Marka Hińczy, Bp. 81; Kunigas, Pułkownikówna, Bp. 82; Fantazya karmazynowa, Cet czy licho, Bp. 84; Klasztor, Na Bialskim zamku, Bp, 83; Wilczek i Wilczkowa, Bp. 84; Męczennica na tronie, Bp. 87.

Польская Исторія въ повѣстяхъ: 1) Stara baśń, powieść z XIX wieku; 2) Lubonie, powieść z X wieku; 3) Bracia Zmartwychwstańcy, powieść z czasów Chrobrego; 4) Masław, powieść z XI wieku; 5) Boleszczyce, powieść z czasów Bolesława Szczodrego; 6) Królewscy synowie, powieść, z czasów Władysława Hermana i Krzywoustego; 7) Historya prawdziwa o Petrku Właście palatynie, którego zwano Duninem, opowiadanie historyczne z XII wieku; 8) Stach z Konar, powieść historyczna z czasów Kazimierza Sprawiedliwego; 9) Waligóra, powieść historyczna z czasów Leszka Białego; 10) Syn Jazdona, powieść historyczna z czasów Bolesława Wstydliwego i Leszka Czarnego; 11) Pogrobek, powieść z czasów Przemysławowskich; 12) Kraków za Łokietka, powieść historyczna; 13) Jelita, legenda herbowa z roku 1311; 14) Król chłopów, czasy Kazimierza Wielkiego; 15) Biały książę, czasy Ludwika Węgierskiego, 16) Semko, czasy bezkrólewia po Ludwiku, Jagiełło i Jadwiga; 17) Matka królów, czasy Jagiełłowe; 18) Strzemieńczyk, czasy Władysława Warneńczyka; 19) Jaszka Orfanem zwanego, żywota i spraw pamiętnik; Jagiełłowie do Zygmunta; 20) Dwie królowe, Bona i Elżbieta; 21) Infantka; 22) Bannita; 23) Bajbuza; 24) Na królewskim dworze; 25) Boży gniew, Варшава и Краковъ 1876—1887, 70 томовъ; 2, 4, 5, 7, 11, 12, 13, 17 и 18 по два тома; 1, 3, 9, 10, 15, 16 и 20—25 по три тома; 6, 8, 14 и 19 по четыре тома).

Общія изданія повѣстей и романовъ: 1) Zbiór powieści, издатель Gubrynowicz, Львовъ, 1871—1876, 102 тома); 2) Wybór pism, издатель Unger, Варшава, 1878—1882, 15 томовъ; 3) Wybór powieści, издатель Glücksberg, Варшава, 1883 — 1886, до сихъ поръ 80 томовъ; 4) Wybór pism, издатель С. Левенталь, Варшава, 1885—1888 (Biblioteka najcelniejszych utworów literatury europejskiéj).

II. Драмы и комедіи: Tęczyńscy, Вл. 44; Dwie komedyjki (Portret, Łatwiéj popsuć; niż naprawić), Вл. 56: Stare dzieje, Пз. 59; Miód Kasztelański, Кіевъ 60; Ciepła wdówka, Пз. 66; Panie kochanku, Пз. 67; Równy wojewodzie, Пз. 68; Radziwiłł w gościnie, Ль. 72; Kosa i kamień, Пз. 73; Trzeci Maja, Кр. 76; Dwie jałmużny, Пз. 78; (Kraszewski и K. Zalewski) Rodzina, Вр. 82.

III. Стихотворныя произведенія: Improwizacye dla moich przyjaciół, Вл. 34, Poezye, Вл. 38, Anafielas, Вл. 40—43, Szatan i kobieta, Вл. 41, Hymny boleści, Парижъ, 57, Wioska—sielanka, Вр. 59; Bajeczki, Ль. 82.

IV. Изящныя искусства и археологія: Ikonotheka — zbiór notat o sztuce i artystach w Polsce, Вл. 58; Sztuka u Słowian, Вл. 60; Congrés international d'antropologie et d'archéologie préhistorique, session de 1874 à Stockholm, Парижъ, 1874; Program słownika archeologicznego (Rozprawy i sprawozdania z posiedzeń wydziału historyczno filozoficznego Akademii Umiejętności w Krakowie. Томъ III, стр. XLVI, Краковъ, 1875).

V. Философія: System Trentowskiego treścią i rozbiorem analityki loicznéj okazany, Лейпцигъ, 1847.

VI. Исторія: Wilno od początków jego istnienia do roku 1750, Вл. 40—42; Powiastki i obrazki historyczne, Вл. 43; Litwa—starożytne dzieje, ustawy, język, wiara, obyczaje, pieśni. przysłowia, podania, Вр. 47; Litwa za Witolda. Вл. 50; Starościna bełzka, opowiadanie historyczne, Вр. 57; Podróż króla Stanisława Augusta do Kaniowa w roku 1787, Вл. 60; Odczyty o cywilizacyi w Polsce, Вр. 68, Tułacze, opowiadania historyczne, Пз. 68—70, Polska w czasie trzech rozbiorów, 1877 — 1799, Пз. 73, Sceny sejmowe, Grodno 1793, Пз. 75.

VII. Исторія литературы и литературная критика: Studya literackie, Вл. 42, Nowe studya literackie, Вр. 43, Typy i charaktery, Вл. 54, Okruszyny, Вр. 56, Gawędy o literaturze i sztuce, Ль. 57, Władysław Syrokomla (Ludwik Kondratowicz), Вр. 63; Dziś i temu lat trzysta, studyum obyczajowe, charakterystyka Mikołaja Reja z Nagłowic, Вл. 63; Dante, studya nad Komedyą Boską (Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego, 1869); Karolina z Potockich Nakwaska, Пз. 76; Ignacy Krasicki, życie i dzieła, Вр. 79.

VIII. Описанія и путешествія: Wędrówki literackie, fantastyczne i historyczne, Вл. 38—40, Wspomnienie Polesia, Wołynia i Litwy, Вл. 40, Obrazy z życia i podróży, Вл. 42, Wspomnienie Odessy, Jedyssanu i Budżaku, Вл. 45—46; Druskieniki, Вл. 48, Album J. I. Kraszewskiego, Вр. 63; Kartki z podróży 1858—1864, Вр. 66.

IX. Смѣсь: Wieczory wołyńskie, Ль. 59; Świat i ziemia, O pracy, Вр. 62; Wieczory drezdeńskie, Ль. 66; Rachunki 1866—1869, Пз. 67—70; Omnibus, Пз. 69; O postępie, Кр. 78; Polityka Polski 1872 roku, Лп. 72; Komisya edukacyjna, jéj prace i zasługi na polu wychowania publicznego, Ль. 73.

X. Періодическія изданія и журналистика: Athenaeum, Вл. 1841 — 58; Akta babińskie, Вл. 43—44. Gazeta Codzienna, Вл. 60; Gazeta polska, Вр. 61—62; Przegląd europejski naukowy, literacki i artystyczny, Вр. 62; Kalendarz wydawany przez Warszawskie Towarzystwo Dobroczynności na rok zwyczajny 1863, Вр. 62; Hasło, Ль. 65; Notatki dr zdeńskie, Дрезденъ, 69—70; Kalendarz gospodarski, Дрезденъ 70; Tydzień polityczny, naukowy, literacki i artystyczny, Дрезденъ 1870.

IX Изданія Крашевскаго, подъ его редакціею или съ его предисловіями: Pomniki do historyi obyczajów w Polsce w XVI i XVII wieku, Вл. 43; A. Ott, Idea systematu Hegla, Вл. 45; Listy Kazimierza Nestora Sapiehy pisane z zagranicy do matki w latach 1773—1776, Вл. 51; Notatki jenerała J. Lipskiego (Biblioteka Warszawska, 1854); Baka odrodzony, uwagi o śmierci, Вл. 55; Dyaryusz podróży z Warszawy do Petersburga hr. Kazimierza Konstantego de Broehl Platera w roku 1792 (Dodatek miesięczny do Czasu, 1856, и Вр. 59 съ повѣстью Mogiły); Pamiętniki Jana Duklana Ochockiego, Вл. 57; Pamiętniki Józefa Drzewieckiego, Вл. 58; A. Zagórski, Gawędy naukowe, Вр. 59; Podróże i poselstwa polskie do Turcyi: Otwinowskiego, Taranowskiego i Zborowskiego 1557—1869, Кр. 60,. въ Biblioteka polska K. J. Turowskiego; Pamiętnik anegdotyczny z czasów Stanisława Augusta, Вр. 67; Pamiętnik J. W. Poczobuta Odlanickiego 1640—1684, Вр. 67, въ Biblioteka ordynacyi hr. Krasińskich, Muzeum K. Świdzińskiego, III томъ; Jasieńczyk (Jabłoński) Dziesięć lat niewoli, Лп. 67; Muchliński, Listy Władysława IV, Ль. 67; Z. Kolumna (Nowolecki) Pamiątka dla rodzin polskich, Кр. 68; H. Rzewuski, Próbki historyczne, Парижъ, 68; T. D., Z chwili wczorajszéj, Торунь, 68; W. Cybulski, Odczyty o poezyi, Пз. 70; Biblioteka pamiętników i podróży po dawnéj Polsce, Дрезденъ, 70—7 2 (I. J. Schultz, Polska w roku 1793; II. Schweinichen, Pamiętnik do dziejów Szlązka i Polski w XVI wieku; III. Pamiętniki króla Stanisława Poniatowskiego; IV. Notaty generała brygady Wielkopolskiéj kawaleryi narodowéj z lat 1775—1778, Notatki Waleryana Puchalskiego z lat 1690—1718, Z rękopismu króla Jana III, Kilka rysów o sprawach publicznych z lat 1742—1743; V. Pamiętniki Seweryna Bukara; VI. Pamiętniki wojenne 1792—1812); Listy Alojzego Felińskiego, Кр. 72; Sąd sejmowy 1827—1829 na przestępców stanu, urzędowe akta, Пз. 73; Pisma K. Brodzińskiego, Пз. 74; Z Syberyi, Дрезденъ, 74; W. Szekspir, Dzieła dramatyczne, Вр. 76; Manteuffel, Inflanty polskie, Пз. 79; Listy Jana Śniadeckiego w sprawach publicznych 1788—1830, Пз. 79; Pisma Karola Drzewieckiego, Пз. 80; Raptularz Mateusza Jasienickiego, Вр. 81; Listy Zygmunta Krasińskiego do Konstantego Gaszyńskiego i Adama Sołtana, Ль. 83—84.

XII Переводы: P. K. Kock, Dom biały, Вл. 33; Złota legenda artystów, z angielskiego, Вл. 48; Lamartine, Nowe pamiętniki, Вл. 51; Mery, Andrzéj Chenier—powieść historyczna z czasów rewolucyi francuzkiéj, Вл. 52.

Важнѣйшія пособія: B. Baranowski, Józef Ignacy Kraszewski, jego życie i zasługi, książka pamiątkowa wydana w pięćdziesięcioletnią rocznicę pracy literackiéj J. I. Kraszewskiego (Львовъ), 1879); W. Sabowski i A. Nowolecki, Pół wieku pracy—rys życia i zasług J. I. Kr.-go ze spisem chronologicznym pism z lat 1829—1879 (Краковъ, 1879); K. Estreicher, Pięćdziesiąt lat pracy J. I.Kraszewskiego 1830—1879, abecadłowe i chronologiczne zestawienie pięćdziesięcioletniéj działalności naukowéj i literackiéj jubilata z wymienieniem wszystkich wydań dzieł jego i przekładów na obce języki (Краковъ, 1879); Upominek wileński, pismo zbiorowe, poświęcone J. I. Kraszewskiemu na pamiątkę pięćdziesięcioletniéj rocznicy jego zawodu literackiego (Вильна, 1880); Książka jubileuszowa dla uczczenia pięćdziesięcioletniéj działalności literackiéj J. I. Kraszewskiego Варшава, 1880); A. Kotarbiński, J. I. Kraszewski, jako jako działacz społeczny (Kłosy, 1887, XLIV 266); A. Pług J. I. Kraszewski (Kłosy, XLIV, 198); Z. Przesmycki, Twórczość poetycka J. I. Kraszewskiego (Życie, 1887, I 261); P. Chmielowski, J. I. Kraszewski, zarys historyczno-literacki.

I. Отрывокъ изъ поэмы „Военныя дѣянія Витовта“.

(Ustęp z poematu „Witoldowe boje.“).

Dla czego duchem po rodzinnéj ziemi
Błądzę ja zawsze, rozkopując groby,
I szukam życia zgasłego pod niemi,
Życia, wśród prochów, śmierci wśród żałoby?
Dla czego idę za świata upiorem
Na Anafielas, gdzie naddziadów cienie,
Z łukiem na plecach, a w rękach z toporem,
Z siwemi brody siadłszy na kamienie,
Płaczą i patrzą ku rodzinnéj stronie
Szklannemi oczy, bez łzy i uśmiechu,
Sparłszy na oręż spracowane dłonie,
Sparłszy na ręce piersi bez oddechu?
Dla czego duch mój, nie pójdzie z żywymi
Życiem dzisiejszém serca rozweselać?
I bujać z nimi, i rozśmiać się z nimi
I ich rozkosze i radość podzielać?
Dla czego w górę zwracam tęskne oczy,
I szukam duchów, co w nieba wzleciały,
W kraj nieśmiertelny, smutny a uroczy,
Dla czego z nimi i w nim żyję cały?
Dla czego w piersi umarłych, co ludzi
Piersi nie grzeje, serca nie porywa,
Wiecznie się głos mój wysila i trudzi,
I ledwie ustał, znowu się odzywa?
Czemu sam jeden na Anafiel lecę,
Napróżno ciągnąc zimny lud do siebie;
Wskazując przeszłość, stary ogień niecę,
Sam tylko, Litwo, mając łzy dla ciebie?
Czemu??—nie powiem i wy nie powiecie,
Bo nikt z was nie wie słowa téj zagadki:
Z piastunki ręku czemu drobne dziecię,
Płacząc, się ciągnie do grobu swéj matki?
Matką mi, przeszłość, a piastunką życie.

. . . . . .

Płyną lata jako fale, wiatr losu je wzdyma,
Płyną falą do brzegu o brzeg się rozbiją,
I rozprysnął się bałwan, a po nim nic niema!
Trochę piany, którą się suche piaski myją,
Trochę muszli i rybek, i bursztynu bryła,
Co się wstydząc przed słońcem, do ziemi zakryła.
Czasem fala o brzegi kiedy się rozbije,
Piany nie pozostawi, nie rzuci bursztynu,
Rozpryśnie się o skały, zimny kamień zmyje
I topielca wyniesie, na postrach dla gminu.

Nikt fali nie policzy, fali nie wywróży,
Pogody nie przepowie, nie przepowie burzy.
Płyną lata falami na Trockiém zamczysku,
I Biruta nie płacze po żmudzkiéj rodzinie,
Wieczór tylko w zachodu jaskrawym odbłysku,
Gdy, jak morze, jeziora świecą fale sine,
Kiedy wody zaszumią, ptak jaki zakwili,
Ona myślą ucieka do ubiegłych chwili,
I wspomina na ojca, wspomina na brata,
Na świątynie Praurymy, na ojczyste kraje,
Na pamiątki z innego, z młodzieńczego świata,
Których do szczęścia sercu Biruty niestaje,
Ale nie pójdzie ona za rodziną swoją,
Bo przy łożu Biruty dwie kolebki stoją.
W jednéj kolebce córka śpi z złotemi włosy.
Księżycowe ma jasne oblicze, spojrzenie,
I pogląda, jak księżyc, gdy wejdzie w niebiosy,
Siejąc po białym świecie srebrzyste promienie;
Jako gwiazda przyświeca nad dolą matczyną;
Przy niéj mroki przyszłości jaśnieją i giną,
W drugiéj kolebce matki i ojca nadzieje,
Młody Witold usypia. To słońce u wschodu
Jeszcze wielkiemi blaski po świecie nie sieje,
Lecz słońce i olbrzyma rozpoznasz za młodu.
Inaczéj gwiazdy świecą, srebrny księżyc świeci,
Inszym wzrokiem patrzają drobne ludu dzieci.
On w kolebce sokolém patrzy już wejrzeniem,
I dziecinnych zabawek, jak siostra nie żąda.
Do zbroi się wyciąga bezsilném ramieniem,
Na miecz ojcowski okiem gorącém pogląda:
A gdy biją w litaury, gdy w rogi zadzwonią,
Serce mu skacze małe, drobną klaszcze dłonią.
A gdy Kiejstut na wojnę szłyk niedźwiedzi wdzieje,
Kiedy burkę narzuci i wiżos obuje:
Mały Witołd do ojca wesoło się śmieje,
Za szyję obejmuje, sukni uwiązuje,
Jak gdyby już chciał dzieckiem dzielić niespokojny
Zwycięztwa nad Krzyżaki i z Lachami wojny.
— Nie czas jeszcze Witoldzie!—ojciec mu powiada—
— Nie czas—mówi mu matka—śpij jeszcze spokojny,
Przyjdą i tobie lata, a Litwa ci rada
Da lud zbrojny do ręki i miecze do wojny.
Śpij w kolebce. Zawcześnie obudza sąsiada,
Wrzawa boju, pożogi i Rusi napady.
Śpij Witoldzie! Po ojcu miecz wziąwszy skrwawiony,
Nie dasz mu w pochwach drzémać i rdzą się okrywać.
Trzech strasznych wrogów stoi z każdéj Litwy strony.
Nie będziesz mógł spać wówczas, nie będziesz spoczywać,
Usiąść nie będzie kiedy na ojczystych progach,
Z sokoły, psami hulać po Litwy rozłogach.

Śpij Witoldzie, śpij, dziecię, snem na całe życie!
Spadnie ci potém Litwa na piersi brzemieniem,
Wrzawa wojen obudzi o młodzieńczym świcie,
I do grobu wojenném wieść cię będzie pieniem.
Sen twój na życie całe; po nim nie spać tobie,
Aż z przodkami twoimi w Świntorohy grobie.

2. Умственная жизнь.

(Życie umysłowe).

Spytajcie tych tłumów ludzi, które mimo was idą, dokąd i do czego dążą? Większa część odpowiedzieć nie potrafi. Ten sobie życie wytłumaczył nieustanném trawieniem i smakowaniem pokarmów, inny nie pojmuje życia bez najgrubszéj z jego rozkoszy, najbardziej upadlającéj; inny jeszcze bez wyrozumowania, bez celu widomego, poświęcił się zbieraniu grosza i zamykaniu go; drugi szuka ludzi i nie umié żyć inaczéj tylko w tłumie i wrzawie. Większość najfałszywiéj pojmuje życie. Mówię pojmuje, chociaż raczéj rzec-by wypadało, że większość nie zastanawia się nad życiem i praktycznie tylko, wedle panującéj swéj namiętności, jednę czasem najlichszą życia stronę bierze za wyraz ostateczny całego żywota. Tak było, tak jest i kto wié na nieszczęście, czy tak i zawsze nie będzie.

Jednakże przyszliśmy przecie do tego przynajmniéj postępu, że dozwalamy mówić i tolerujem rozprawy o uduchownieniu żywota.

Wprawdzie nic mniéj nad to, w praktyczném życiu, skutku nie robi. Wszyscy dozwalają mówić, potakują poważnie, dodają nawet słówko dowcipne na poparcie prawdy: że ten tylko żyje prawdziwie, kto żyje więcéj umysłem, niż ciałem i ciało podbił sobie; ale nagadawszy się do woli, postępowaniem swém dowodzą przeciw słowom swoim.

A jednak trzeba nie być w umysłowym świecie, trzeba go nie znać, trzeba nie pojmować rozkoszy dusznych, aby się ich zapierać, aby wzgardzać niemi. Człowiek nie jest i nie może być swobodnym i szczęśliwym, póki nie podniesie się duszą w świat drugi. Stan czysto zwierzęcy jest nieznośny już dzisiaj, gdyśmy skosztowali innego i pojęli inny. Wprawdzie musimy coś dozwolić ciału i tolerować je, nie mogąc się go pozbyć zupełnie; ale im mniéj kto żyje ciałem, a więcéj duszą, tém szczęśliwszy. Egzystencya człowieka cielesna, mijam to, że daje mu tyle, ile zwierzęciu; ale jakimże go niewolnikiem czyni! Ciało podlega tysiącom wypadków większych i mniejszych, najczęściéj w sposób dla niego przykry nań działający. Człowiek, który nic duszą żyć nie umie, jest niewolnikiem wszystkich ciała udręczeń. On je czuje w dwójnasób, gdy tymczasem umiejący panować nad sobą duchownie, potrafi łatwo nie czuć tego zupełnie. Wysokie uduchownienie człowieka, przeniesienie ogniska żywota w duszę, czyni ludzi (jak tego mamy przykłady na tylu świętych i męczennikach) prawie obcymi żywotowi cielesnemu.

Ale czyż do życia umysłowego zachęcać mamy, tylko doczesne jego korzyści wystawując, tylko je ceniąc, jako tarczę od cierpień? Nie,

życie umysłowe jest prawdziwym celem człowieka i gdyby je miał okupywać ofiarami największemi, winienby się nie wahać nad niemi, wiedząc, że się niém podnosi, uszlachetnia i usposabia, do innego zupełnie, do życia przyszłości. W istocie, człowiek im tu jest duchowniejszy, im doskonalszy, im mniéj cielesny, tém więcéj się usposabia do życia przyszłego, które, jak wiemy z objawienia wiary naszéj, stopniowaném będzie wedle zasługi i wedle sił duchowych człowieka.

Ale gdzież są ludzie, pracujący nad sobą, aby się ludźmi stali i o tyle, o ile mogą, ze zwierzęcia wyzuli? Mało kto chce pojąć, że stan zwany stanem natury, jest stanem zwierzęcości i błędu; że Rousseau w pewien sposób miał słuszność, gdy człowieka nazwał zwierzęciem zepsutém (animal dépravé). Tak jest, im bardziéj człowiek, jako zwierzę, będzie zepsutym, tém doskonalszym będzie, jako człowiek. Tymczasem spójrzmy na społeczność naszą; na jaki użytek duszę obraca? Duszę czyni niewolnicą ciała, posługaczem namiętności, miesza ją do brudnych rozkoszy, do nasyceń nierozumnych, topi ją w błotnistéj kałuży. Mała garstka wybranych, pojąwszy przeznaczenie duszy, doskonałość jéj natury, wyższość nieskończoną rozkoszy dusznych, święci jéj ciało swoje.

Pierwszym zapewne warunkiem życia umysłowego jest moralność życia, czystość obyczajów; bez tego, najwyższe wzniesienie się na skrzydłach wyobraźni, najśmielszy polot w naukowych pomysłach, najgłębsza spekulacya filozoficzna nie czynią człowieka zupełnie duchowym. Obyczaje powinny być zastosowaniem ścisłém teoryi i pojęć o życiu, inaczéj albo się teorya krzywić musi, albo w ciągłéj walce z praktyką, ulegnie zupełnie w końcu pod siłą nałogu i zbestwi jeniusz nawet. Nie wierzmy więc w ludzi, którzy udając się za poetów, filozofów, moralistów, głęboko uczonych, postępują w życiu jak najostatniejsi głupcy. Naprożno mówić nam będą na wytłumaczenie swoje, że nie mają czasu spojrzéć w życie własne, tak są czémś wyższém zajęci! naprożno; ci ludzie są to szalbierze, którzy handlują duchownością dla oczu ludzkich, a w istocie są tylko zwierzęty, małpującemi bez czucia, ruchy i myśli lepszych od siebie.

Urządzenie życia własnego maluje człowieka zdolności, daje jego miarę niezawodną. Ci poeci, którzy sobie dali przywilej nierządu, na mocy gwałtowności swych uczuć, nie są poetami, w całém znaczeniu tego wyrazu. Ci filozofowie i spekulatorowie, którzy prawią o życiu duchownem, o monadach, o władzach duszy i t. p. wszystkie władze jakie mają, używają na pojęcie smaku trufli i myszki starego wina; nie są to filozofowie. Żadna na świecie talentu wyższość, nie daje wolności brojenia; nie rozwiązuje z obowiązków powszechnych: człowiek szczycący się mianem uczonego, duchownego, poety, filozofa, winien być najprzód lepszym praktycznie od innych, winien być o tyle bez plamy, o ile człowiek być może.

Po tym pierwszym warunku, drugi warunek życia umysłowego— praca. Ludzie wielkich zdolności, jeżeli je mają prawdziwie, pracują; próżniacy, którym zawsze coś przeszkadza do tworzenia, do zajęcia się bodaj cudzemi twory i przetrawienia ich, którzy budują tylko projekty i osnuwają plany, nigdy ich nie urzeczywistniając: ci ludzie w istocie mają talenta niekompletne, brak im nerwu, coby dał znaczenie zdolnościom, brak woli. Gdy więc ujrzycie ludzi, których palcem wskazują, powiadając: co za szkoda! tyle zdolności, a nie chce pracować! Pomyśl-

cie wówczas, że ten talent tak wielki pozornie, jest ułomny. Gdy piękna i zręczna kobieta nie idzie do tańca z rówieśnicami, mówią także: szkoda, że nie tańcuje! A ta nietańcująca kobieta jest albo chwilowie, albo zupełnie ułomną. Tak się dzieje i z tymi ludźmi, którzy nie pracują, mogąc niby pracować i mając zdolności. Talent ich jest tylko obrazem talentu, pozorem jego, nie talentem. Gdy mu tylko brak woli, nadającéj ruch, już jest ułomny.

Życie więc umysłowe i usposobienie do niego, zależy na zaparciu się ciała w pewnym stopniu, na rozwinięciu w sobie duszy, usamowolnieniu jéj, wykształceniu, na zastosowaniu swych obyczajów, do teoryi duchownéj życia, na pracy. Praca umysłowa jest najsłodszém na ziemi zajęciem. Ona wyrywa człowieka z objęć wszystkich żelaznych udręczeń świata, które tak silnie uciskają żyjących tylko ciałem, tylko najmizerniejszą częścią samych siebie. Praca umysłowa, dając najżywszą rozkosz (po rozkoszy pełnienia cnoty), jest tą jeszcze nieocenioną własnością, że człowieka wynosi nad stan ludzki, że go oswobadza od ciała, że mu daje zapomnieć wszystko, coby dręczyć mogło. Praca także udoskonala go, uszlachetnia, usposabia do żywota lepszego.

Praca umysłowa nie zależy jedynie, jakby to sądzić można, na tworzeniu. Bynajmniéj; przyswajanie sobie uczuciem i pojęciem obcych tworów, rozważanie świata zmysłowego stanowią życie umysłowe i pracę. Nie ten tylko nazwać się może pracownikiem, kto pisze, kto tworzy, ale każdy kto rozważa, zastanawiać się i myśléć lubi; kto jest artystą lub lubownikiem sztuk, tych pośredniczek między dwoma światy, w których dusza niebieska, a ziemska powłoka. Ten zaś nadewszystko, kto przykładem, kto namową, nauką ustną, ulepsza drugich i zwraca na prawą drogę, na drogę żywota duchownego.

Życia umysłowego jednym z warunków więc jest praca. Jednym z rodzajów pracy umysłowéj najłatwiejszych, najprzystępniejszych, a najkorzystniejszych, jest czytanie.

Czytajmy więc wszyscy, czytajmy wiele, zamiłujmy czytanie, myślenie, rozważanie. Ono nas oderwie od życia nieraz gorzkiego (bo takiém najczęściéj życie cielesne), ono nam da zapomnienie smutnéj nieraz przeszłości, ono nas wyniesie wyżéj, gdzie nie dojdą udręczenia, cisnące ludzi, przykutych łańcuchem namiętności do ziemi.

3. Отрывокъ изъ повѣсти „Старая басня.“

(Ustęp z powieści „Stara Baśń“).

Nadszedł dzień Kupały — święto w całym pogańskim obchodzone świecie, dzień Białego-boga, dnia i światłości, na którego cześć paliły się ognie nad Adryą, nad Baltem, nad Dunajem, nad Łabą, Wisłą, Dniestrem, Rodanem i Sekwaną. Ze czcią tego Bel-boga, Bela, ludy wędrowały na Zachód wszystkie, z kolebki swéj rajskiéj w zimne kraje nowéj ojczyzny.

Dzień Kupały najdłuższy w roku, noc Kupały najkrótsza, były jednym ciągiem wesela, śpiewu, skoków i obrzędów.

I na téj górze świętéj nad jeziorem, kędy się z sąsiednich mirów na Kupałę najwięcéj ludu zbierało, już o wschodzie słońca z kąpieli wychodzące tłumy, przybrane w wieńce, poprzepasywane bylicą, postrojone ziołami kwitnącemi, otaczały starych gęślarzy.

Wzgórze lekko opadało zieloną łąką ku wodom jeziora. Na szczycie jego rosły stare dęby, brzozy rzadkie, a daléj gęstszy coraz las ciągnął się dwoma ramiony, łącząc z niezgłębionemi puszczami, które naówczas całą niemal tę ziemię okrywały.

Od rana widać tu już było młodzież, znoszącą suche gałęzie, łuczywo, bierwiona, świeżo ucięte, gdyż martwego drzewa, jak na budowlę chaty nikt nie używał, tak i na ogień święty nosić go nie było wolno. Gałęzie nawet suche z żywego drzewa musiały być obłamywane, bo w tych, które na ziemi leżały, mieszkała już śmierć.

Ze wszech stron widać było sunące sznurami niewiasty w bieli, całe w wiankach i opaskach zielonych, chłopaków w narzuconych na ramiona siermięgach. Zewsząd po gajach i lesie brzmiały przedśpiewy, zwiastujące nocną uciechę.

Nagotowane ogniska widać było u skraju lasu, pod dębami i głębiéj jeszcze. Kamiennemi siekierkami łupano drzazgi na podpał. Każda gromada obejmowała dawne miejsce i zgliszcze swe świąteczne. Gwar wesoły i śmiechy przebrzmiewały po lesie.

Pod dębem siedział Słowian, pod innym drugi śpiewak, którego zwano Wiłujem. Gdy jeden z nich nucił, przestawał drugi; śpiewali naprzemiany, ale pieśń jednego nie godziła się z drugą, zdawali się raczéj przeciwić sobie, niż łączyć.

— Słoneczko, oko dnia jasnego, świeć nam a grzéj — śpiewał stary gęślarz. — Strumienie światła na ziemię biegą... Światło nam léj, Kupało!

Niech czarne smoki nie śmieją zaćmić twą twarz, tyś życiem, szczęściem, nadzieją, tyś Bóg jest nasz! Kupało...

Królu, dniom naszym panuj bez chmury, do życia obudzaj chuć, tyś życia dawca, boże Kupało, siej, żyw i budź, Kupało...

Ucichło, a Wiłuj brząknął w struny i niezrozumiałą piosenkę nucił półszyderskim głosem:

— Pieśni ty moja, pieśni! ptaszyno moja złota, tyś jak woda żywota, wskrzeszasz z śmiertelnéj pleśni; lecz kto się w nurt twój miota, ten żywot prędko prześni. Dwojaka twoja cnota, żywot i śmierć jest w pieśni... Pieśń zmarłych wskrzesza z grobu, pieśń żywych na śmierć miota... w niej siła światów obu... i śmierci i żywota...

Spuścił głowę wypełzłą i zamilkł,—milczeli oba, bo chór śpiewał za nich pieśń kupalną.

Słońce zapadać miało, wszystkich oczy i twarze ku niemu były zwrócone. Czekano, gdy ostatni jego promień zniknie z drzew pozłoconych wierzchołków, aby ognie rozniecić i pieśni a korowody rozpocząć.

Starsze niewiasty siedziały na ziemi, a około nich cebry, i garnki, i niecki z mięsiwem, i kołacze a korowaje świąteczne widać było; młódź się kręciła i goniła po błoni, klaskając w ręce. Dziewczęta trzymały się gromadą, kupkami na nie nacierali chłopcy, rzucano słowy; wyścigano się, krzycząc, i odpędzano chustami napastujących.

— Kupało! Kupało! Ładо! — odzywały się tu i owdzie śpiewne głosy.

Około stosu Wiszów stał już Ludek i Sambor, który na gród wracać nie chciał, niemało niewiast i czeladzi. Poglądano ku lasowi, w stronę dworu, bo jednéj Dziwy i Żywi nie było, a Dziwa miała pierwsza ogień podpalić i pieśń zanucić o Kupale.

Chłopcy tymczasem suche tarli drzewo, aby zrobić ogień boży, któryby się sam zrodził, młodym był i nowym, a potém przez rok cały na domowém palił się ognisku. Był-to ogień, którego z domu nikomu wynosić obcemu nie dawano. Kto ogień wynosił z chaty, brał z niéj życie.

Już dwa smolne łuczywa dymiły w ich rękach, a ogień się jeszcze nie ukazywał i Dziwy nie było. Sambor więcéj patrzył na ścieżkę, którą przyjść miała, niż na robiący się ogień święty, który powinien był zapłonąć, gdy słońce zagaśnie.

Wtém z dali pokazało się się dwoje dziewcząt w bieli, szły zwolna, trzymając się za ręce. Zielone wianki miały na głowie, zielonemi przepasane były splotami, snopki ziół niosły w rękach, ale szły milczące, bez pieśni. Były to Dziwa i Żywia, obie jeszcze smutne po ojcu żałobą. Dziwie chodziły po głowie wyrazy staréj Jaruchy, a choć pół oszalałéj babie nie dawała wiary, w sercu jéj coś ciągle szeptało: Nie idź na Kupałę!

Choć dzień był boży, weselny, szły smutne, zbliżyły się tak do swojéj gromady, a Sambor zdaleka patrzył na twarz dziewczyny i dziwił się, że tak była posępna.

Wtém Ludek zbliżył się do niéj.

— Siostro — rzekł — chodźcie wy razem w parze, nie idźcie daleko w las... Ja Domanowi nie wierzę... W noc kupałową dzieją się czasem straszne rzeczy... wieleż to dziewcząt przepada w lesie!... Nad ranem u świtania, gdy szał ludzi ogarnie, pamięć tracą.

Dziwa się rumieniła, słuchając, gryzła w ustach ruty gałązkę i trzęsła głową.

— Nic się nie stanie — rzekła — ani się Doman, ani żaden waży przystąpić do mnie, będę między swojemi. Jest was dosyć chłopców, aby siostrę obronić!

Brat zamilkł, a Żywia, rzucając chciwie oczyma po gromadach, śmiała się blizkiéj uciesze, nogi się jéj do skoków rwały, lica pałały, oczy błyskały, nuciła niecierpliwa.

— Dajcież pokój ze strachami! — śmiała się — nikt się do nas nie waży... ale w taki dzień nie czyńcież nam niewoli... tyle naszéj uciechy... Kupało...

Dokoła śmiech i wołanie zabrzmiały, dziewczęta przybiegały do nich i rwały za rękawy, aby szły z niemi. Powoli i na twarzy Dziwy jaśniéj się zrobiło, uśmiech się zjawił blady.

I ona mruczała pocichu: Kupało! Kupało!...

A zdala słychać było śpiew.

— Słońce w morzu się kąpało, bo na wesele iść miało... Wiodą, wiodą pannę młodą, w złote staty przyodzianą... Księżyc jedzie z gwiazd drużyną, witaj, słoneczko kochane... Ty mi będziesz królowało... Słoneczko moje jedyne! Kupało!

Chłopcy stali na uboczu, szeptali cicho, z ukosa patrzyli na dziewczęta i wybierali oczyma. Szał czasem opanowywał nad ranem te gromady i dziksze z nich szły, jak „stada“ w las, porywając gwałtownie dziewczęta. Zwano te szały „stadem.“ Rodzina jednak każda pilnowała swoich i stała na czatach, aby do „stada“ nie dopuścić i od porywania obronić.

Dziwa patrzyła na zachodzące słońce, którego promienie ozłacały jéj twarz i lśniły się we włosach. Ostatni blask zagasał, już tylko łuna czerwona, wskazywała gdzie zapadło; dwa smolne łuczywa ogień obejmował boży; zażegniętą żagiew podano dziewczynie, która żywo i zręcznie pod stos ją podłożyła. W téj saméj chwili przy wszystkich ogniskach błyskały już ogniki i wielkim głosem wołano radośnie: Kupało!...

Niewiasty stawały kołem, biorąc się za ręce osobno, osobno mężczyzni, i pieśni brzmiały po lesie dokoła.

Po polach, na puszczy, w całéj okolicy, przed chwilą cichéj i głuchéj, wszystko przeszło w radośne drganie i okrzyki. Zdało się, że i drzewa, i wody, i obłoczki na niebie, i trawy na polu pieśnią tą i radością odbrzmiewają.

Zbudzone śpiewem podniosło się wodne ptastwo na jeziorze, zaszeleściało w krzewach, a wokoło stosów dziewy zawiodły uroczystą pieśń kupalną o bogu w złotym wieńcu, co polom niósł ziarna złote, co łąkom niósł rosy, co ludziom chléb dawał, co wypełniał kłosy, co ule zasładzał, który czynił dzień, miłość zsyłał i wesele. Był-to dzień ślubowin niebieskich słońca z księżycem. Radowała mu się ziemia, otwierała skarby swoje, noc ta nie miała tajemnic, wszystko zaklęte wracało do swobody, duchy jasne zstępowały z niebios i poiły ludzi własném weselem... Śmierć i czarne widma kryły się w przepaści, pod ciemny płaszcz Jamy.

Ledwie pieśń pierwsza przebrzmiała chórem, ze swemi zwrotkami, dała się słyszéć druga. Chóry dalekie odpowiadały sobie. Dziwa z podniesioną głową szła przodem, wiodąc skoki i zawodząc pierwsza, dziewczęta biegły za nią posłuszne.

Zrazu śpiew ciągnął się powolnie, krokami szły ociężałemi, potém pieśń żywiéj brzmiéć zaczęła, ruch coraz szybszym się stawał, rozgorączkowywał głos, miotały ręce, podnosiły głowy i oczy. Stare niewiasty, oparte na kijach, siedzące na ziemi, które pójść nie mogły z korowodem, poklaskiwały, siedząc; poruszały głowami, całém ciałem drgały wspomnieniem młodości.

Las płonął światłami i huczał pieśnią, i tętnił skokami.

Zdala widać było ogniów łuny, a około nich wirem, kołem zwijające się cienie z rozwianemi włosy, rozpuszczonemi szaty, rozsypującemi się wieńcami, podniesionemi rękami. Héj! Kupało! Kupało!

Gdzieindziéj chłopcy brali kąpiel płomienną skacząc przez ogniska, i przyklaskiwano ich skokom; kiedyniekiedy krzyk się dał słyszéć, bo parobcy rzucali się na dziewczęta, a wśród tego szału, zamętu, nocy, działo się często, co tylko na Kupałę przebaczoném być mogło.

Lecz więcéj śmiechu było słychać, niż krzyku, a wesela — niż płaczu.

Niewiasty jeszcze wiodły tany, gdy chłopcy z zapalonemi żagwiami zaczęli przeskakiwać ogniska, a potém wyścigać się po łące i wybiegać na polanki z niemi.

Gdzieindziéj lano miód w ogień na ofiarę Białemu-bogu, przygasał płomień na chwilę i buchał potém z nową mocą. Parobczaki nieraz spotkali się w skoku, wśród płomieni i dymu, uderzyli o siebie... nieraz się śmiejąc, chwytali za bary, padali na ziemię i tarzali mocując.

U wszystkich ognisk razem rozpoczęły się te skoki, a wnet potém z ogniem pogony. Z pozapalanemi żagwiami, których ogień w biegu nie powinien był zagasnąć, obiegano posiane zboża, barcie, łąki, wołając Kupały.

Na niebiosach, jakby z pod zasłon przypatrując się ciekawie temu, co się działo na ziemi, szła zorza wieczorna całować się ze wschodzącą jutrzenką... noc zaledwie przysłoniła lasy, a już dzień świtał za niemi.

Teraz rozpoczynało się picie i ucztowanie około ognisk, wśród wesela i śpiewu.

ІОСИФЪ ШУЙСКІЙ.

(JÓZEF SZUJSKI).

1835—1883.

Родился 16 іюня 1835 г. въ Тарновѣ, окончилъ въ Краковѣ гимназію св. Анны и затѣмъ въ 1854 г. поступилъ въ Ягеллонскій университетъ. Съ 1855 по 1868 годъ Шуйскій проживалъ въ своемъ помѣстьѣ Курдвановo, вблизи Кракова, посвящая себя поэзіи и историческимъ изслѣдованіямъ. Въ 1869 г. онъ былъ назначенъ профессоромъ польской исторіи въ краковскомъ университетѣ, въ 1872—секретаремъ краковской академіи наукъ, а въ 1881— членомъ австрійской Верхней Палаты. Умеръ онъ въ Краковѣ 7 февраля 1883 г. *Важнѣйшія сочиненія:* (политическія письма и летучія брошюры писалъ подъ псевдонимами: Mateusz Żóraw, Nie-Van-Dyk, Józef z pod Krakowa, Jerzy Prawdzic, Michał Skiba): Dzierżanowski, dramat (Краковъ, 1859); Poważne chwile, zbiór pieśni (Краковъ, 1860); Portrety przez Nie-Van-Dyka (Львовъ, 1861); Dzieje Polski (Львовъ, 1862—1866, 4 тома); Jerzy Lubomirski, dramat (Львовъ, 1863); Bezimienna trucizna, powieść (Торунь, 1867); Dramata (Halszka z Ostroga, Królowa Jadwiga, Twardowski, Adam Śmigielski, Краковъ, 1867); Rys dziejów piśmiennictwa świata niechrześciańskiego (Краковъ, 1867); Zborowscy, tragedya (Львовъ, 1869); Dyaryusze sejmów koronnych 1548, 1553, 1570 (Краковъ, 1872, въ Scriptores rerum polonicarum, I); Kopernik, poemat dramatyczny (Варшава, 1863); Kroniki Bernarda Wapowskiego część ostatnia, obejmująca czasy po Długoszowskie, lata 1480—1535 (Краковъ, 1874, въ Scriptores rerum polonicarum, II); Dwór królewicza Władysława, komedya, Maryna Mniszchówna, dramat, Śmierć Władysława IV, dramat (Краковъ, 1876); Pamiętnik księcia Eustachego Sanguszko, 1786—1815 (Краковъ, 1876); Roztrząsania i opowiadania historyczne (Краковъ, 1876 и, Варшава, 1882, 2 серіи); O fałszywéj historyi, jako mistrzyni fałszywéj polityki, (Краковъ, 1877); Codex epistolaris saeculi XV (Краковъ, 1877, въ Monumenta medii aevi historica, res gestas Poloniae illustrantia, II); Jagiellonki polskie w XVI wieku (Краковъ, 1878, V-ый томъ); Kraków aż do początku XV wieku (Краковъ, 1878, въ началѣ IV тома Monumenta medii aevi historica); Długosz i Kalimach, obraz historyczny (Львовъ, 1880); Historyi polskiéj treściwie opowiedzianéj ksiąg dwanaście; Odrodzenie i reformacya w Polsce (Варшава, 1880); Jana Wielewickiego Dziennik spraw domu zakonnego OO. Jezuitów u św. Barbary w Krakowie, od r. 1579 do r. 1599 włącznie (Краковъ, 1881, въ Scriptores rerum polonicarum, VII); Die Polen und Ruthenen (Вѣна, 1882). *Пособія:* E. Lubowski, J. Szujski (Tygodnik Illustrowany, 1866, XIII, 213, Kilka wspomnień o ś. p. Józefie Szujskim (Kłosy 1883, XXXVI, 140); A. Pawiński, J. Szujski (Tygodnik Illustrowany, 1883, I 87); M. Chyliński, J. Szujski (Biblioteka Warszawska, 1883, II, 41); S. Smolka, Józef Szujski, jego stanowisko w literaturze i w społeczeństwie.

I. Отрывокъ изъ драматической поэмы „Коперникъ."

(Ustęp z poematu dramatycznego „Kopernik").

Kopernik.

Dzień dobry Janie. Księga gotowa,
Właśnie ostatnie dopisałem słowa
Listu do Rzymu. Jutro jedziesz, Janie?

Reticus.

Niech na kolanach przyjmę dzieło twoje!

Kopernik.

Daj pokój. Boże to myśli, nie moje!
Toż je pod Boże oddaję władanie.
Patrz, kopii nie mam—droga twa daleka,
W ręce opatrznéj jest żywot człowieka;
Gdybyśmy obaj z bożéj padli mocy,
Myśl Kopernika poszłaby w kraj nocy
Może na zawsze, może na wiek długi.
Póki Kopernik nie powstałby drugi!

Reticus.

Zkąd takie myśli w dniu pełnym wesela?

Kopernik.

Z smutkiem się człowiek z swą pracą rozdziela,
Z smutkiem! bo siebie dać z dziełem nie może;
Z smutkiem! bo niby dziecię na rozdroże
Rzuca je, szepcząc rozpaczliwe słowa,
Nie wiedząc, kto je podejmie, wychowa,
Czém się na przyszłość w pokoleniach stanie.
Bo to, co w księdze pisanéj zostanie,
Jest tylko cząstką tych myśli bez końca,
Co nie znalazłszy słów, co blasku słońca
Nie zniosły jeszcze, a przecież się zlały

W całość z tą częścią, życie jéj dawały,
Pierś podnosiły, duszę zapalały!
Tych myśli śladów pełna moja dusza,
Tych myśli śladów niéma w mojém dziele.

Reticus.

Znajdzie je przyszłość.

Kopernik.

Kto Ptolomeusza,
Hiparcha duchy z ich nauk wybada,
Kto wiarę ducha ich poznał i cele?
Świat mędrca w grobie niepamięci składa,
O serce jego i ducha nie pyta,
Ziarno nauki dobędzie z łupiny,
I rzuci w stuleć szumiące koryta...
Pod inną dłonią, pośród strefy innéj
Ziarno rozpęka, podrasta, rozkwita,
A dueh wydarty z téj czasu przestrzeni
Woni nie zazna, nie zazna zieleni.

Reticus,

Tak! ziarno wiedzy, twór jednostki dzielnéj,
Bierze duch świata, ten duch nieśmiertelny,
Co grzebie mędrce, a w następcach budzi
Z człowieka mędrca, coraz mędrszych ludzi;
Co daje dzieciom puściznę bogatą
Ojców, złocistą odziewając szatą
Nędzę pokoleń, co przyszłość przenika
Swadą Erazma, wiedzą Kopernika...

Kopernik.

Marzenia głowy szlachetnéj i serca:
Wiesz, jakim bywa często spadkobierca?
Jak skarby, które dziad pracą wysłuży,
Często garściami rzuca do kałuży?

Reticus.

Nie! w piersi mojéj pełno duszy krzyku
Przeciw obawom twoim, mistrzu drogi.
Dzieło twe światu niesie pokój błogi,
Podnosi duszę!..

Kopernik.

Bóg ciebie, Retyku,
Na moję drogę zesłał, duszę białą,
Szlachetną, pełną ognia i miłości:
W tę duszę złożę, co we mnie zostało!
Nie śpiesz się w drogę, poświęcim w cichości
Dni kilka miłéj o świecie gawędzie,
Aż mistrz na jasno stać przed tobą będzie.
Mnie trzeba tego. Siędziem wieczorami
W cieniach ogrodu, wina dzban przed nami,
Nad nami gwiazdy, przyjdzie może Gize,
Dantyszek—z lutnią wezwiemy Elizę,
Symposion złożym, jak za dni Platona!
Czego świat cząstkę w mém dziele dostanie,
Przed wami stanie—czara napełniona
Płynem ognistym po brzegi błyszcząca,
Całą mą duszę i serce mieszcząca;
Potém niech idzie w świat płód mego łona,
A mnie niech reszta dni w spokoju spłynie.

Reticus.

Mistrzu! nie pomnisz, o któréj godzinie
Myśl twa na świat się ziemski wydobywa:
Dziś ludzkość słowo nauki porywa,
Jak robotników tłum czerwone cegły,
Z ręki do ręki, z poziomu do góry,
Aby co prędzéj pod niebo wybiegły
W nowych przybytków sklepienia i mury.
Prusak i Niemiec na twe słowo czeka,
Rzym słucha, rychło piorunem uderzy;
Jak bryła śniegu, co lawiną ścieka
W cichą dolinę szwajcarskich pasterzy.
To, co się w jasnéj nocy urodziło,
Będzie wstrząsało świat, będzie tętniło
Jak serce dzwonu o płaszcza krawędzie,
I mistrz spokoju odtąd miéć nie będzie.

Kopernik.

Masz słuszność... wyszedł świat z swojéj kolei,
Mędrca roztropność stracił i pogodę...
Węzeł, co siły razem ducha klei,
Serce i rozum, żar ognia i wodę —
Rozpękł i w głębiach dusz, w sumień bezdeni
Walka żywiołów wre, szumi i pieni.
Sprawa to złego, czy dopusty Boże;
Jedno świat zbawić, jedno dźwigać może—
Prawda i praca!

2. Отрывокъ изъ рѣчи „О значеніи Длугоша въ европейской исторіографіи.

(Ustęp z mowy „Stanowisko Długosza w historyografii europejskiéj").

Czterema wybitniejszemi prądami płynęła już historya na zachodzie, gdy się Długosz do pisania dziejów zabrał: nie przestano spisywać annałów, powstawały kroniki zgrupowane około pojedynczych ludów, państw lub osobistości wybitnych, starano się nieustannie o chronologiczne uporządkowanie wypadków od początku świata lub narodzin Chrystusa, chwytali się ludzie świeccy, półrycerze zwyczajnie a półbajarze, panujący nawet jak Karol IV, osoby blisko wybitnych osobistości stojące, udział biorące w ruchu wypadków, przedstawić bieg ich z tą werwą i naiwnością, czasem z przesadą, pochlebstwem i chełpliwością, które przeniesione na papier, żywe opowiadanie z sobą niosło. Z trzema pierwszemi tylko prądami, przeważnie przez ludzi kościoła reprezentowanemi, liczył się Długosz, czwartego nie było w Polsce. Na czwartém miejscu położyć należy u niego inne, zewnętrzne potrącenie, o którém później. Swojskość nie przemówiła do Długosza żadném pisaném słowem, nie było u nas Villehardouina, Joinvilla, Froissarta, Monstreleta, Dalemila, piszącego monarchy jak Karol IV., Eberharda, Windecka, Suchenwirta, Jeroschina, jeżeli ktoś zatrącił swojszczyzną, to chyba Janko z Czarnkowa z pod łaciny swojéj z nagłówkami przypominającemi kroniki popularne obce; jeżeli więc mimo konwencyonalnego stroju, który nadał swemu opowiadaniu, swojskość i u Długosza od czasu do czasu przebija, to czerpana z tradycyi, godna też osobnego studyum i przechowania.

Otoczenie intellektualne, wśród którego wzrósł Długosz, uderza przedewszystkiém przepaścią wykształcenia między ludźmi, do których się jako duchowny dostał, a szlachtą, z któréj wyszedł. Pierwszych ogarnia wykształcenie, obyczaj, moda najzupełniéj zachodnia, obca, zbliżająca ich raczéj do bogatego niemieckiego mieszczaństwa, jak do szlachty, druga żyje w grubéj prostocie, karmiona odpadkami sądowéj łaciny, niecierpliwiąca się na cudzoziemczyznę obyczaju i intelligencyi. Manija cudzoziemczenia się graniczy tu o miedzę z namiętną cudzoziemczyzny nienawiścią. W takiéj atmosferze, łaknącéj oświaty a przecież względem niéj albo odpornéj, albo zewnętrzność tylko jéj chwytającéj, Długosz zawdzięczał potrącenie do pisania dziejów nie potrzebie powszechnéj, nie chęci zaspokojenia ciekawości większego koła, nie potrąceniu tronu, ale jedynie i wyłącznie umysłowi, na wyżynie spraw kościoła w Polsce i Polski stojącemu, Zbigniewowi Oleśnickiemu. Stanowisko jego było od razu od społeczeństwa niezmiernie dalekie, niepopularne, powstanie dzieła w kolei myśli wielkiego kardynała i po jego śmierci zarówno oryginalne, jak oddalone od téj naiwności średniowiecznéj, która podawała pióro do ręki wcześniejszym i późniejszym kronikarzom, autorom historyj książęcych, historyj narodowych, chronologij powszechnych lub pamiętników w ojczystym języku. Zadziwiający kult Zbigniewa, przemawiający z dedykacyjnego listu, na tamten świat adresowanego, przejęcie się jego myślą, jego wolą, jego wyobrażeniami, jest wielkim kluczem do

wspaniałéj pracy Długosza, jak miarą umysłu, którego do tego stopnia drugi, zaiste niepośledni, opanować umiał. Czyni to dzieło Długosza zjawiskiem oryginalném i bezprzykładném. Naprózno szukalibyśmy mu analogii podobnych stosunków czci i uwielbienia pełnych, w Janie Salisburym względem Tomasza Becketa, w Joinvillu względem Ludwika świętego, w Filipie Kominie względem Ludwika XI. lub w odległym Einhardzie względem Karola Wielkiego. Są to biografowie i historycy, skupiający wszystkie promienie około opisanéj postaci, jak poniekąd czyni i nasz Marcin Gallus, gloryfikujący Krzywoustego, a mieszczący w kreśleniu postaci Chrobrego pewną część swoich desideratów. Długosz nie jest Zbigniewa Oleśnickiego biografem, wie o nim niezawodnie więcéj, jak pisze, jest pośmiertnym jego urzędowym historykiem moralistą, potępiającym, co on potępiał, podnoszącym, co on podnosił, historykiem zawsze pamiętnym szkoły i wyobrażeń, które w jego blizkości sobie przyswoił.

W czasach, które Zbigniewa działalność obejmują, w czasach, gdzie zasady Zbigniewa łamią się z innemi, daje mu to podwójną wartość, nakładając wszakże wszelką dzisiejszemu badaczowi ostrożność; w czasach nawet odległych daje nić jednego dążenia, zabarwienie jednego z najpotężniejszyph piętnastego wieku obozów, a kto bada wiek XV., nie obejdzie się bez całego Długosza.

Aby tu jeden tylko podać przykład, jakże stwierdza się to przejęcie myśli Zbigniewa w potępieniu Polaków za ich narodową niechęć ku nauce, przez cudzoziemców niesionéj! Wszakże to Zbigniew pierwszy stawał twardo przeciwko szlachcie, domagającéj się już 1438 r. wykluczenia nieszlachty (mieszczan niemieckiego pochodzenia) od beneficyów duchownych, wszakże Zbigniew założył bursę Jerozolimską dla uczniów bez różnicy narodowości!

Szlachcic, narodowiec, zachowuje Długosz ten rys charakterystyczny przez całe dzieło swoje, do intelligencyi miejskiéj obcego pochodzenia i języka niechęci nie czuje, do zakonu ma niechęć słuszną polityczną, ale nie narodową.

Nie znamy przykładu w dziejopisarstwie średniowiecznem i najbliższém dni późniejszych, któryby się pod tym względem łączył z Długoszem. Zamiar pedagogiczny, moralizujący, pewien kierunek zasad religijno-politycznych utwierdzający, jest podkładem jego dzieła, z którego złożyćby też można traktat polityczny, konsekwentny i zaokrąglony. Kwestye bieżące swego czasu widzi on w przeszłości, dążenia Kazimierza Jagielończyka i jego walkę z kościołem gromi w poprzednikach, formy polityczne istniejące przenosi w odległe czasy, ogląda w świetle swoich, a zarazem w pełni ich życia, co mu szczupła annalistyczna podaje wiadomość; zapatrywanie jego patryotyczne jest wyrobione, pełne, stałe, a jeżeli przez to czas od 1386 roku w dziele swojém czyni podrzędnéj prawie dla dzisiejszego badacza wartości, rozsypuje przecież po téj wielkiéj przetrzeni uwagi i sądy, które wiodą głęboko do poznania społeczeństwa polskiego, gromadzi zaś z drugiéj strony obszerny materyał, który mu podaje zasobność niezmierna spuścizny a zarazem pośmiertny jeszcze wpływ Zbigniewa. Ograniczony do wspomnianych powyżéj trzech prądów dziejopisarstwa, zachęcony i inspirowany przez potężną postać historyczną, spokrewniony zapatrywaniami z najznakomitszym politycznym

obozem polskim XV. w., obozem małopolskiego możnowładztwa, łączy Długosz najwyższą średniowieczną fakturę historyograficzną z zaletami człowieka z wyżyny społeczeństwa inspirowanego, rozporządzającego szerokiemi wiadomościami spółczesnemi a bogatym co do przeszłości zasobem, odbijającego nadto tok myśli i wyobrażeń picrwszorzędnéj w dziejach Polski osobistości.

СИГИЗМУНДЪ МИЛКОВСКІЙ.

(ZYGMUNT MIŁKOWSKI).

Издаетъ свои произведенія подъ псевдонимомъ Teodor Tomasz Jeż; важнѣйшія изъ нихъ: Wasyl Holub (Dziennik literacki lwowski, 1858); Assan Львовъ 1859; Handzia Zahornicka Вильно, 1860 Szandor Kowacz, Вильно, 1861, Historya o pra-pra-pra-wnuku i o pra-pra-pra-dziadku, Вильно, 1864; Urocza, Варшава, 1870, Ofiary, Варшава, 1874, Львовъ, 1876, Zarnica, Варшава, 1874; Za króla Olbrachta, Słowiański hercog, Варшава, 1876; Lech-Czech-Rus, Познань, 1878; Uskoki, Wnuk chorążego, Narzeczona Harambaszy, Z burzliwéj chwili, Dachijszczyzna, Niezaradni, Dyplomacya szlachecka, Lat temu dwieście, Варшава, 1881—1887. *Пособіе:* Ognisko, książka zbiorowa, wydana dla uczczenia 25-letniéj pracy T. T. Jeża.

Отрывокъ изъ повѣсти „Ускоки.“

(Ustęp z powieści „Uskoki“).

Smutek, jaki podczas egzekucyi mieszkańców Wisznicy ogarnął, ani opisać, ani opowiedzieć się nie da. Mężczyzni wygnani zostali na plac. Kobiety z dziećmi po chatach pozostały.

W każdéj chacie bośniackiéj słychać było cichy, tłumiony płacz, przeplatany głośném Boga na ratunek wzywaniem. Z płaczu tego i z tych wezwań poznać można było, że się spełnia ofiara bolesna, nie pierwsza i nie ostatnia. Modlitwa za konającego trwała ciągle, póki Miłosz nie skonał. W izbie, która dla chrześcian zastępowała kościół, rozesłany był na środku kawał czarnego sukna, reprezentującego katafalk, przy którym gorzały dwie woskowe świece. Przy tym katafalku przez dwa dni i noc jednę w każdéj chwili widzieć można było po kilkoro ludzi klęczących, lub krzyżem leżących.

Przez dwa dni i noc jednę Wiszniecczanie modlili się za konającego, błagając Najwyższego o lekką, a jak najrychlejszą śmierć dla sterczącego na palu męczennika.

Przez dwa dni i noc jednę pomiędzy Wiszniczanami nie było rozmowy innéj, tylko zapytania:

— Czy już?

Tylko odpowiedź:

— Jeszcze nie.

Najwyższy wykonał wielkie dzieło i stworzył świat i wszystko, co na nim jest; stworzył naturę i dał jéj prawa niezmienne. Daremnemi więc były błagania Wiszniczan. Nie oszczędziły one męczennikowi ani jednéj boleści, nie przyśpieszyły mu śmierci, ani na jednę chwilkę. Przyszła ona w swoim czasie, gdy podarte wnętrzności zapaliły się gangreną, która uderzyła na serce i zatamowała krążenie krwi.

Gdy Miłosz skonał, po wsi podawany z ust do ust, przebiegł jeden wyraz:

— Już...

Dziwna rzecz! Wyraz ten napełnił serca Bośniaków radością. Każdy z głębi piersi odetchnął, jakby mu ciężar spadł. Zeszli się do kościołka, gdzie katafalk wciąż na środku stał i dziękczynne modlitwy popłynęły przed tron Najwyższego, a katafalk przybrał pozór woza tryumfalnego, na którym dusza Miłosza odbyła wjazd tryumfalny do miejsca wiecznéj szczęśliwości, przy chórach serafinów i cherubinów.

— Już... szeptali ludzie i płakali z rozrzewnienia.

I dziękowali Bogu za cud.

Za cud.

Tak — za cud. Wiśniczanie tego byli przekonania, że Stwórca modłów ich wysłuchał. Prosili Go o lekką dla Miłosza śmierć i była ona w ich mniemaniu lekką. Nieboszczyk nie krzyknął, ani jęknął—podczas kiedy zazwyczaj umierający na palu napełniają powietrze jęczeniem przeraźliwém. Nieboszczyk konał tylko dwa dni i jednę noc — podczas kiedy nad głowami innych po kilka razy słońce wschodzi i zachodzi.

Ludzie w czasach owych znali się na męczarniach. Śmierć na palu, haku, lub na stosie, była rzeczą zwyczajną — była widowiskiem gratis, które nie sami Turcy dawali. Widziano więc, jak i jak długo człowiek kona. Poczytano zatém za cud śmierć Miłosza, którego dusza odeszła do lepszego świata cicho i prędko.

Wiszniczanie dziękowali Bogu za to, że ich prośby wysłuchał i zgromadzili się wszyscy do świątyni, gdzie kapłan odprawił modły za duszę nieboszczyka.

Zgromadzili się wszyscy, z wyjątkiem jednéj kobiety i jednego dziecka.

Domyśla się czytelnik, co to za kobieta i co za dziecko?

Wisznicę otaczały góry w amfiteatr, piętrząc się zielonemi wierzchołkami, opierającemi się na zrębach skalistych. Siwe skały wyglądały zdaleka niby gzymsy, ustrojone w girlandy bluszczów i dzikich winogradów. Tu i owdzie widzieć się dawały rozpadliny głębsze, tu i owdzie rozpadlina przybierała kształt ambrazury lub niszy, lub też wyglądała jak otwór pieczary wgłębionéj w łono góry.

Jeden z otworów takich widnym był z krużganka bejowego konaku. Budując go, natura, zdawało się, radziła się człowieka.

Na dwóch dużych kamieniach, formujących ściany, leżał trzeci w poprzek i formował powałę. Te trzy kamienie miały pozór otworu, podobnego do wejścia do kopalni. Podanie niosło, że tam przemysłowcy weneccy złoto niegdyś wydobywali. Była nawet legenda do miejsca tego przywiązana, mówiąca o zaklętych skarbach, ukrywających się w łonie góry i bronionych przez siły nadprzyrodzone. Z kamienia poprzecznego zwisały festony dzikich ziół, a na spadzistości przed otworem wyrastał

rozłożysty buk, który go grubym swoim pniem i konarami maskował w części.

Pod tym bukiem, od rana dnia tego, w którym Miłosza na pal wsadzono, do wieczora i przez całą noc i przez cały następny dzień siedziała kobieta z dzieckiem. Od punktu tego do placu tracenia odległość była wielką, zwłaszcza na pieszy chód. Trzeba było spuszczać się w głęboką dolinę i wspinać na stromą spadzistość i wymijać urwiska, lecz linia prosta, w powietrzu rzucona, nie przedstawiała się tak długą, aby normalny wzrok nie mógł widzieć placu i rozróżniać na takowym przedmiotów. Przedmioty przedstawiały się wprawdzie w zmniejszeniu, lecz dość wyraźnie, zwłaszcza jeżeli patrzący z pod buka, z góry wiedział, co one znaczą.

Kobieta siedziała skulona. Na kolanach oparła łokcie, a na dłoniach głowę i patrzała przed siebie w punkt jeden, oczami, których białka osnuły się całkowicie włóknami czerwonemi. Powieki były zaognione i nabrzmiałe; ciało pokrywające orbity napuchło. Od jednego okarzutu poznać było można, że kobieta płakała i wszystkie łzy wypłakała, i za powiekami pozostała jéj już tylko krew.

Toć już nie płakała, zaogniony wzrok trzymała wlepiony w plac tracenia i siedziała nieruchoma, niby skamieniała. Że jednakże skamieniałą nie była, dowodziło tego ciągłe drganie policzków, od których dłonie odskakiwały; dowodziły tego zdarzające się w pewnych czasu odstępach konwulsyjne ruchy całego ciała, oznaczające boleść skupioną w piersi i działającą tak, jak ściśniona para w kotle maszyny; dowodziły tego wydobywające się od czasu do czasu z ust jęki, które się zaczynały od przeciągłego „och!“ i rozpływały w żałośne, tłumione wycie; dowodziły tego nakoniec wyrazy, któremi, w długich odstępach milczenia, kobieta do dziecka przemawiała:

— Widzisz synku? czy widzisz?—pytała.

— Widzę matko tłum ludzi.

— A śród tłumu?

— Śród tłumu nic nie widzę, ludzie i ludzie, jedni orężni, snać *askirlar*, a drudzy nasi. A nad tłumem...

— Co nad tłumem?

— Człowiek jeden niby wielkolud.

— Synku, patrz dobrze, patrz i to sobie zapamiętaj; ten wielkolud to ojciec twój.

— Ojciec?—rzekł chłopiec z akcentem zdziwienia.—Zostawiliśmy go w chacie.

— To ojciec twój, odparła kobieta sucho.

I suchém łkaniem odezwała się jéj pierś, a konwulsyjném drganiem poczęły się rzucać jéj członki.

Chłopczyna pochwycił ją oburącz za szyję, przytulił się do niéj i nabrzmiałym przestrachem i łzami głosem, zawołał:

— Matko?

Kobieta się nagle uspokoiła i zamilkła. Po długiém milczeniu znów zapytała.

— Widzisz synku?

— Widzę matko.

— Tłum ludu?

— Tłum ludzi.

— A nad tłumem?

— Ojciec taki wielki!

— Och! wielki.

I znów suchém łkaniem odezwały się jéj piersi i znów konwulsyjném drganiem poczęły się rzucać jéj członki, i znów chłopczyna przytulił się do niéj i nabrzmiałym przestrachem i łzami głosem zawołał:

— Matko!

Bolesne jęknięcie wypłynęło z ust kobiety i rozpłynęło się w powietrzu, rozbite na echa, które się odezwały po rozdołach.

— Czy widzisz synku?—znów zapytała.

— Widzę, matko, widzę—odrzekł chłopczyna.

— Co?

— Ojca.

— Widzisz go dobrze?

— O! widzę, widzę jego twarz, jego włosy siwe.

— Włosy siwe—pochwyciła kobieta echowym sposobem, przeciągle i powoli. — Zapamiętaj — że—dobrze, synku, te włosy. Niech one będą ci przytomne na zawsze, w każdéj chwili życia twojego, Pamiętaj! pamiętaj o tém, co widzisz w tym momencie.

Znów załkała, znów się uspokoiła i znów z chłopcem kilka wyrazów zamieniła;—wyrazów, z których każdy, niby rylcem, w pamięć dziecinną się wrażał, niby rozpaloném żelazem na sercu się wypiętnowywał. Kobieta powtarzała nieustannie.

— Pamiętaj... Patrz i pamiętaj...

Chłopczyna się wpatrywał—i tém, co w takiéj odległości wzrok jego najbardziéj uderzało, były siwe włosy starca, podniesionego nad tłumem. Biały kolor jest, jak wiadomo, najwidoczniejszym: Ten więc włos, siwy, zajął w jego pamięci, wśród przedmiotów, jakie w niéj krążyły i krążyć miały, takie samo stanowisko, jakie słońce zajmuje w systemie planetarnym. Stał się on środkowym punktem jego moralnego jestestwa punktem, do którego odnieść się miało całe życie jego...

МАРІЯ КОНОПНИЦКАЯ.

(MARIA KONOPNICKA).

Произведенія: Z przeszłości, fragmenty dramatyczne, Вильно, 1881; Poezye, Варшава, 1881; Poezye, serya I, wydanie II, Варшава, 1883; Poezye, serya II, Варшава, 1883; Wrażenia z podróży, Варшава, 1884; Wojciech Zapała, nowela (Nowelki konkursowe), Варшава, 1884; Nad mogiłą, pamięci J. I. Kraszewskiego, Краковъ, 1887; Poezye, serya III, Варшава, 1887.

I. Лѣтняя ночь.

(Noc letnia).

O gwiazdy złote!
Po toż świecicie nocami cichemi,
By wrażać w serce uśpionéj téj ziemi
Wieczną tęsknotę?
Ach! kto raz dotknął czary upojenia,
Stojąc samotny wśród nieskończoności,
Ten nie ukoi już nigdy pragnienia
W zmąconych źródłach nicości!
Ciche przestrzenie!
Kiedyż, ach kiedyż, płonące źrenice
Odgadną waszą srebrną tajemnicę,
Przenikną cienie?
Lekka, przejrzysta mgieł waszych zasłona,
Co się rozwiewać zdaje z ust mych tchnieniem,
Czyż tak na zawsze będzie rozciągniona.
Pomiędzy prawdą—a ludów sumieniem?
Ciemne błękity!
Czemuż wschód słońca tak jeszcze daleki?
Czy ujrzą kiedy stęsknione powieki
Nowych zórz świty?
Czy patrzéć mają wiecznie wytężone
W tę rozjaśnioną lekko wschodu stronę,
Kędy, przez chmury łez ludów perłowe,
Słońce podnosi swą głowę?
O nocy smętna!
Ty, co uciszasz łkającą pierś świata,
Czemu w bezsennych porywach ulata
Dusza namiętna?
Jestże to klątwą, czy dolą jéj błogą,
Że gdy śpi ziemia, tęsknoty wybuchy,
Co niezrodzonych wieków budzą ruchy,
Usnąć, ucichnąć nie mogą?

2. Погибнетъ-ли?

(Czy zginie?)

Między stosami tłuczonych kamieni,
Na których ludzkie łzy drżały, czy rosa,
Szła wązkim rąbkiem przydróżnéj zieleni
Błękitnooka i złocistowłosa.
Drobne serduszko pod nędzną odzieżą
Tak się trzepało, jak ptaszek ukryty;

Szła i wznosiła oczęta w błękity,
Jak ci, co smutni są, a przecież wierzą.
Za nią została z dymami czarnemi
Wioska rodzinna i puste jéj pola,
I wiatr, co lata ze świstem nad niemi
I zda się jęczéć i wołać: „niedola!“
Za nią zostały te szmery kojące,
Któremi cisza usypia tęsknotę;
I szumy lasów, i kwiatki te złote,
Co pierwsze wschodzą w przednówek na łąkę.
I młyn, co huczy, i straszy, i gderze.
I rozbryzgana w jutrzenki i tęcze
Rzeczka, co szepcze wieczorne pacierze,
A nocą przędzie mgły srebrne pajęcze.
Za nią została rodzinna jéj chatka;
Z któréj ją biéda wypchnęła za progi,
I szmatek ziemi jałowy, ubogi,
Co rodzi żyto raz w każde trzy lata.
I mały Jasiek, co w zgrzebnéj koszuli
Nosi wczorajsze zgłębiałe ziemniaki,
I Burek, co się tak łasi i tuli,
I wierzby krzywe nad rowem, i krzaki,
I krzyż spróchniały, i stare mogiły,
I zapomniana socha na ugorze,
Przy któréj ojciec padł kiedyś bez siły,
Czując, że dzieciom chleba nie wyorze.
Wszystko zostało! aż w piersiach coś boli...
I takie krwawe to niebo wieczorne.
Matka trzydniówką odrabia komorne,
A ty, sieroto, idź szukaj swéj doli!
Héj, mocny Boże! héj mocny Ty Boże!...
Iść ciężko... ciężéj umierać od głodu!

*

* *

Podniosła oczy; tam, w łunach zachodu
Stolica gore i kipi, jak morze—
Zda się, że od niéj żar bucha i parzy...
Jakieś wołania, i śmiechy i jęki...
U spodu ciemne mrowisko nędzarzy,
A nad niém usta rozpustnéj piosenki...
Dech przyspieszony w powietrze uderza,
Zmieszane tłumy prą naprzód i spieszą...
Na bok, kto nie masz złotego puklerza!
Zgniotą cię, zdepcą, a potém—ośmieszą.

*

* *

O miasto! wielki żądz steku i brudu,
Co zwodnym blaskiem przywabiasz zdaleka,
Powiedz, co spotka i co tutaj czeka
To ufne, czyste dziecię twego ludu?
Czy pójdzie ono jak poszło tysiące,
Spodlone, w gorzką poniewierkę losu,
Tak, że ni oczu obrócić na słońce,
Ni się ośmieli podnieść w niebo głosu?
Czy znajdzie w tobie ciche przytulenie,
Jako sierota w braterskiéj drużynie?
O miasto wielkie! na swoje sumienie
Bierzesz to dziecię!.. Czy zginie?

ГЕНРИХЪ СЕНКЕВИЧЪ.

(HENRYK SIENKIEWICZ).

Библіографія: Humoreski z teki Worszyłły, Варшава, 1872; Pisma, Варшава, 1883—1888, три изданія, 5 томовъ [1) Stary sługa, Hania, Szkice węglem, Janko muzykant; 2) Listy z podróży do Ameryki; 3) Listy z podróży do Ameryki, Listy z Rzymu i Paryża, Komedya z pomyłek; 4) Przez stepy, Orso, Z pamiętnika poznańskiego nauczyciela, Czyja wina?, Za chlebem; 5) Latarnik, Niewola tatarska, Jamioł, Na jednę kartę, Bartek zwycięzca]; Ogniem i mieczem, powieść z lat dawnych, Варшава, 1884, 4 томовъ; Potop, powieść historyczna, Варшава, 1886, 6 томовъ; Pan Wołodyjowski, Варшава, 1888, 3 тома.

Янко музыкантъ.

(Janko muzykant).

Przyszło to na świat wątłe, słabe. Kumy, co się były zebrały przy tapczanie matki, kręciły głowami i nad nią i nad dzieckiem. Kowalka Szymonowa, która była najmądrzejsza, poczęła chorą pocieszać:

— Dajta—powiada—to zapalę nad wami gromnicę; jużeż z was nic nie będzie, moja kumo; już wam na tamten świat się wybierać i po dobrodziejaby posłać, żeby wam grzechy wasze odpuścił.

— Ba!—powiada druga—a chłopaka to zara trza ochrzcić; on i dobrodzieja nie doczeka, a powiada, błogo będzie, co choć i strzygą się nie ostanie.

Tak mówiąc, zapaliła gromnicę, a potém wziąwszy dziecko, pokropiła je wodą, aż poczęło oczki mrużyć i rzekła jeszcze:

— Ja ciebie „krzcę“ w Imię Ojca i Syna i Ducha Świętego i daję ci na przezwisko Jan, a teraz-że duszo „krześciańska“ idź, zkądeś przyszła. Amen!

Ale dusza chrześciańska nie miaławcale ochoty iść, zkąd przyszła, i opuszczać chuderlawego ciała, owszem, poczęła wierzgać nogami tego ciała, jako mogła, i płakać, chociaż tak słabo i żałośnie, że jak mówiły kumy: „myślałby kto, kocię nie kocię, albo co!“

Posłano po księdza, przyjechał, zrobił swoje, odjechał: choréj zrobiło się lepiéj. W tydzień wyszła baba do roboty. Chłopak ledwo „zipał“ ale zipał; aż w czwartym roku okukała kukułka na wiosnę chorobę, więc się poprawił i w jakiém takiém zdrowiu doszedł do dziesiątego roku życia.

Chudy był zawsze i opalony, z brzuchem wydętym, a zapadłemi policzkami; czuprynę miał konopną, białą prawie i spadającą na jasne, wytrzeszczone oczy, patrzące na świat, jakby w jakąś niezmierną dalekość wpatrzone. W zimie siadywał za piecem i popłakiwał cicho z zimna, a czasem i z głodu, gdy matula nie mieli co włożyć ani do pieca, ani do garnka; latem chodził w koszulinie przepasanéj krajką i w słomianym „kapelusie“, z pod którego obdartéj kani spoglądał, zadzierając jak ptak głowę do góry. Matka, biedna komornica, żyjąca z dnia na dzień, niby jaskółka pod cudzą strzechą, może go tam i kochała po swojemu, ale biła dość często i zwykle nazywała „odmieńcem.“ W ósmym roku chodził już jako potrzódka za bydłem, lub, gdy w chałupie nie było co jeść, za bedłkami do boru. Że go tam kiedy wilk nie zjadł, zmiłowanie Boże.

Byłto chłopak nierozgarnięty bardzo i jak wiejskie dzieciaki, przy rozmowie z ludźmi palec do gęby wkładający. Nie obiecywali sobie nawet ludzie, że się wychowa, a jeszcze mniéj, żeby matka mogła doczekać się z niego pociechy, bo i do roboty był ladaco. Nie wiadomo, zkąd się to takie uplęgło, ale na jednę rzecz był tylko łapczywy, to jest na granie. Wszędzie téż je słyszał, a jak tylko trochę podrósł, tak już o niczém inném nie myślał. Pójdzie, bywało do boru za bydłem, albo z dwojakami na jagody, to się wróci bez jagód i mówi szepleniąc:

— Matlu! tak-ci coś w boru „grlało!“ Oj! oj!

A matka na to:

— Zagram ci ja, zagram! nie bój się!

Jakoż czasem sprawiała mu warząchwią muzykę. Chłopak krzyczał, obiecywał, że już nie będzie, a taki myślał, że tam coś w boru grało... Co? albo on wiedział?... Sosny, buki, brzezina, wilgi, wszystko grało; cały bór i basta!

Echo téż... W polu grała mu bylica, w sadku pod chałupą ćwirkotały wróble, aż się wiśnie trzęsły! Wieczorami słuchiwał wszystkich głosów, jakie są na wsi i pewno myślał sobie, że cała wieś gra. Jak posłali go do roboty, żeby gnój rozrzucał, to mu nawet wiatr grał w widłach.

Zobaczył go tak raz karbowy, stojącego z rozrzuconą czupryną i słuchającego wiatru w drewnianych widłach... zobaczył, i odpasawszy rzemyka, dał mu dobrą pamiątkę. Ale na co się to zdało? Nazywali go ludzie „Janko muzykant“... Wiosną uciekał z domu kręcić fujarki wedle strugi. Nocami, gdy żaby zaczynały rzechotać, derkacze na łąkach derkotać, bąki po rosie burczyć, gdy koguty piały na zapłociach: to on spać nie mógł, tylko słuchał i Bóg go jeden wie, jakie on i w tém nawet słyszał granie... Do kościoła, matka nie mogła go brać, bo jak, bywało, zachuczą organy, lub zaśpiewają słodkim głosem, to dziecka oczy tak mgłą zachodzą, jakby już nie z tego świata patrzyły...

Stójka co chodził nocą po wsi i aby nie zasnąć, liczył gwiazdy na niebie, lub rozmawiał po cichu z psami, widział nieraz białą koszulę Janka, przemykającą się w ciemności ku karczmie. Ale przecież chłopak nie do karczmy chodził, tylko pod karczmę. Tam przyczaiwszy się pod murem, słuchał. Ludzie tańcowali obertasa, czasem jaki parobek pokrzykiwał: „U—ha!“ Słychać było tupanie butów, to znów głosy dziewczyn: „Czegóż?“ Skrzypki śpiewały cicho: „Będziem jedli, będziem pili, będziewa się weselili,“ a basetla grubym głosem wtórowała z powagą: „Jak Bóg dał! jak Bóg dał!“ Okna jarzyły się światłem, a każda belka w karczmie zdawała się drgać, śpiewać i grać także, a Janko słuchał!...

Coby on za to dał, gdyby mógł miéć takie skrzypki grające cienko: „Będziem jedli, będziem pili, będziewa się weselili.“ Takie deszczułki śpiewające. Ba! ale zkąd ich dostać? gdzie takie robią? Żeby mu przynajmniéj pozwolili choć raz w rękę wziąć coś takiego!... Gdzietam! Wolno mu było tylko słuchać, to téż i słuchał zwykle dopóty, dopóki głos stójki nie ozwał się za nim w ciemności:

— Nie pójdziesz-że ty do domu, utrapieńcze?

Więc wówczas zmykał na swoich bosych nogach do domu, a za nim biegł w ciemnościach głos skrzypiec: „Będziem jedli, będziem pili, będziewa się weselili“ i poważny głos basetli: „Jak Bóg dał! jak Bóg dał!“

Gdy tylko mógł słyszéć skrzypki, czy to na dożynkach, czy na weselu jakiém, to już dla niego było wielkie święto. Wlazł potém za piec i nic nie mówił po całych dniach, spoglądając jak kot błyszczącemi oczyma z ciemności. Potém zrobił sobie sam skrzypki z gonta i włosienia końskiego, ale nie chciały grać tak pięknie jak tamte w karczmie: brzęczały cicho, bardzo cichutko, właśnie jak muszki jakie, albo komary. Grał jednak na nich od rana do wieczora, choć tyle za to odbierał szturchańców, a w końcu wyglądał jak obite jabłko niedojrzałe! Ale taka to już była jego natura. Dzieciaczyna chudł coraz bardziéj, brzuch tylko miał duży, czuprynę coraz gęstszą i oczy coraz szerzéj otwarte, choć najczęściéj łzami zalane, ale policzki i piersi wpadały mu coraz głębiéj i głębiéj...

Wcale nie był jak inne dzieci, był raczéj jak jego skrzypki z gonta, które zaledwie brzęczały. Na przednówku przytém przymierał z głodu, bo żył najczęściéj surową marchwią i także chęcią posiadania skrzypek.

Ale ta chęć nie wyszła mu na dobre.

We dworze miał skrzypce lokaj i grywał czasem na nich szarą godziną, by się podobać pannie służącéj. Janko czasem podczołgiwał się między łopuchami, aż pod otwarte drzwi kredensu, żeby im się przypatrzéć. Wisiały właśnie na ścianie naprzeciw drzwi więc tam chłopak duszę swoję całą wysyłał ku nim przez oczy, bo mu się zdawało, że to niedostępna jakaś dla niego świętość, któréj niegodzien tknąć, że to jakieś jego najdroższe ukochanie. A jednak pożądał ich. Chciałby przynajmniéj raz miéć je w ręku, przynajmniéj przypatrzéć im się bliżéj... Biedne małe chłopskie serce drżało na tę myśl ze szczęścia.

Pewnéj nocy nikogo nie było w kredensie. Państwo oddawna siedzieli za granicą, dom stał pustkami, więc lokaj przesiadywał na drugiéj

stronie u panny pokojowéj. Janko, przyczajony w łopuchach, patrzył już oddawna przez otwarte szerokie drzwi na cel wszystkich swych pożądań. Księżyc właśnie na niebie był pełny i wschodził ukośnie przez okno do kredensu, odbijając je w kształcie wielkiego jasnego kwadratu na przeciwległéj ścianie. Ale ten kwadrat zbliżał się powoli do skrzypiec i w końcu oświetlił je zupełnie. Wówczas w ciemnéj głębi wydawało się, jakby od nich biła światłość srebrna; szczególniéj wypukłe zgięcia oświecone były tak mocno, że Janek ledwie mógł patrzéć na nie. W onym blasku widać było wszystko doskonale: wcięte boki, struny i zagiętą rączkę. Kołeczki przy niéj świeciły jak robaczki świętojańskie, a wzdłuż zwieszał się smyczek nakształt srebrnego pręta...

Ach! wszystko było śliczne i prawie czarodziejskie; Janek téż patrzył coraz chciwiéj. Przykucnięty w łopuchach, z łokciami opartemi o chude kolana, z otwartemi ustami, patrzył i patrzył. To strach zatrzymywał go na miejscu, to jakaś nieprzezwyciężona chęć pchała go naprzód. Czy czary jakie, czy co?.. Ale te skrzypce w jasności czasem zdawały się przybliżać, jakoby płynąc ku dziecku... Chwilami przygasały, aby znów rozpłomienić się jeszcze bardziéj. Czary, wyraźne czary! Tymczasem wiatr powiał; zaszumiały cicho drzewa, załopotały łopuchy, a Janek jakoby wyraźnie usłyszał:

— Idź, Janku! w kredensie niéma nikogo... idź, Janku!... w kredensie niéma nikogo... idź, Janku!...

— Noc była widna, jasna. W ogrodzie dworskim nad stawem słowik zaczął śpiewać i pogwizdywał cicho, to głośniéj: „Idź, pójdź, weź!“ Lelek poczciwy cichym lotem zakręcił się koło głowy dziecka i zawołał: „Janku, nie, nie!“ Ale lelek odleciał, a słowik został i łopuchy coraz wyraźniéj mruczały: „Tam niéma nikogo!“ Skrzypce rozpromieniły się znowu....

Biedny, mały, skulony kształt zwolna i ostrożnie posunął się naprzód, a tymczasem słowik cichuteńko pogwizdywał: „Idź, pójdź, weź.“

Biała koszula migotała coraz bliżéj drzwi kredensowych. Już nie okrywają jéj czarne łopuchy. Na progu kredensowym słychać szybki oddech chorych piersi dziecka. Chwila jeszcze, biała koszula znikła, już tylko jedna bosa nóżka wystaje za progiem. Napróżno, lelku przelatujesz jeszcze raz i wołasz: „nie! nie.“ Janek już w kredensie.

Zarzechotały zaraz ogromnie żaby w stawie ogrodowym, jak gdyby przestraszone, ale potém ucichły. Słowik przestał pogwizdywać, łopuchy szemrać. Tymczasem Janek czołgał się cicho i ostrożnie, ale go strach zaraz ogarnął. W łopuchach czuł się jakby u siebie, jak dzikie zwierzątko w zaroślach, a teraz był jak dzikie zwierzątko w pułapce. Ruchy jego stały się nagłe, oddech krótki i świszczący, potém ogarnęła go ciemność. Cicha letnia błyskawica, przeleciawszy między wschodem i zachodem, oświeciła raz jeszcze wnętrze kredensu i Janka na czworakach przed skrzypcami, z głową zadartą do góry. Ale błyskawica zgasła, księżyc przysłoniła chmurka i nic już nie było widać, ani słychać.

Po chwili dopiero z ciemności wyszedł dźwięk cichutki i płaczliwy, jakby ktoś nieostrożnie strun dotknął—i nagle...

Gruby jakiś, zaspany głos, wychodzący z kąta kredensu, spytał gniewliwie:

— Kto tam?

Janek zatаił oddech w piersiach, ale gruby głos spytał powtórnie:

— Kto tam?

Zapałka zaczęła migotać po ścianie, zrobiło się widno, a potém.... Eh, Boże! Słychać klątwy, uderzenia, płacz dziecka, wołanie: O! dla Boga! szczekanie psów, bieganie świateł po szybach, hałas w całym dworze....

Na drugi dzień biedny Janek stał przed sądem u wójta.

Mieliż go tam sądzić jako złodzieja?... Pewno. Popatrzyli na niego wójt i ławnicy, jak stał przed nimi z palcem w gębie, z wytrzeszczonemi, zalękłemi oczyma, mały, chudy, zamorusany, obity, niewiedzący gdzie jest i czego od niego chcą? Jakże tu sądzić taką biedę, co ma lat dziesięć i ledwo na nogach stoi. Do więzienia ją posłać, czy jak?... Trzebaż przytém miéć trochę miłosierdzia nad dziećmi. Niech go tam weźmie stójka, niech mu da rózgą, żeby na drugi raz nie kradł i cała rzecz.

— Bo pewno!

Zawołali Stacha, co był stójką:

— Weź go tam i daj mu na pamiątkę!

Stach kiwnął swoją głupowatą, zwierzęcą głową, wziął Janka pod pachę, jakby jakiego kociaka i wyniósł ku stodółce. Dziecko czy nie rozumiało, o co chodzi, czy się zalękło; dość, że nie ozwało się ni słowem, patrzyło tylko, jakby patrzył ptak. Albo on wie co z nim zrobią? Dopiéro jak go Stach w stodole wziął garścią, rozciągnął na ziemi i podgiąwszy koszulinę, machnął od ucha, dopiéroż Janek krzyknął:

— Matulu! i co go stójka rózgą, to on: Matulu! matulu! ale coraz słabiéj, ciszéj, aż za którymś razem ucichło dziecko i nie wołało już matuli!...

Biedne potrzaskane skrzypki!...

Ej, głupi, zły Stachu! któż tak dzieci bije? Tożto małe i słabe i zawsze było ledwie żywe.

Przyszła matka, zabrała chłopaka, ale musiała go zanieść do domu.:. Na drugi dzień nie wstał Janek, a trzeciego wieczorem konał już sobie spokojnie na tapczanie pod zgrzebnym kilimkiem.

Jaskółki świergotały w czereśni, co rosła pod przyźbą; promień słońca wchodził przez szybę i oblewał jasnością złotą, rozczochraną główkę dziecka i twarz, w któréj nie zostało kropli krwi. Ów promień był niby gościńcem, po którym mała dusza chłopczyka miała odejść. Dobrze, że choć w chwilę śmierci odchodziła szeroką, słoneczną drogą, bo za życia szła poprawdzie ciernistą. Tymczasem wychudłe piersi poruszały się jeszcze oddechem, a twarz dziecka była jakby zasłuchana w te odgłosy wiejskie, które wchodziły przez otwarte okno. Był to wieczór, więc dziewczęta wracające od siana, śpiewały: „Oj na zielonéj, na runi!“ a od strugi dochodziło granie fujarek. Janek wsłuchiwał się ostatni raz jak wieś gra... Na kilimku przy nim leżały jego skrzypki z gonta.

Nagle twarz umierającego dziecka rozjaśniła się, a z bielejących warg wyszedł szept:

— Matulu?

— Co synku? — ozwała się matka, którą dusiły łzy...

— Matulu! Pan Bóg mi da w niebie prawdziwe skrzypki?

— Da ci, synku, da!—odrzekła matka; ale nie mogła dłużéj mówić; bo nagle z jéj twardéj piersi buchnęła wzbierająca żałość, więc jęknąwszy tylko: „O, Jezu! Jezu!“, padła twarzą na skrzynię i zaczęła ryczéć, jakby straciła rozum, albo jak człowiek co widzi, że od śmierci nie wydrze swego kochania...

Jakoż nie wydarła go, bo gdy podniosłszy się, znowu spojrzała na dziecko, oczy małego grajka były otwarte wprawdzie, ale nieruchome, twarz zaś poważna bardzo, mroczna i stężała. Promień słoneczny odszedł także...

Pokój ci Janku!

*

* *

Nazajutrz powrócili państwo do dworu z Włoch, wraz z panną i kawalerem, co się o nią starał. Kawaler mówił:

Quel beau pays que l'Italie.

I co to za lud artystów. On est heureux de chercher là bas des talents et de les protéger... — dodała panna.

Nad Jankiem szumiały brzozy....

ПРИБАВЛЕНІЕ.

(DODATEK).

Образцы народнаго творчества и народныхъ говоровъ.

(Przykłady twórczości ludowéj i narzeczy).

Важнѣйшіе сборники и пособія: K. Wł. Wojcicki, Przysłowia narodowe (Варшава, 1830); Wacław z Oleska (Zaleski), Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego (Львовъ, 1833); K. Wł. Wojcicki, Starożytne przypowieści z XV—XVII wieku, Pieśni ludu Białochrobatów, Mazurów i Rusi z nad Bugu (Варшава, 1836); Тотъ-же, Klechdy, starożytne podania i powieści ludowe (Варшава, 1837, 1851 и 1876); Ż. Pauli, Pieśni ludu polskiego w Galicyi, (Львовъ, 1838); J. Konopka, Pieśni ludu krakowskiego (Краковъ, 1840). J. Lipiński, Piosnki ludu wielkopolskiego (Познань, 1842); K. Baliński, Powieści ludu spisane z podań (Варшава, 1842); O. Kolberg, Pieśni ludu polskiego (Познань, 1842; Варшава, 1857); L. Siemieński, Podania i legendy polskie, ruskie i litewskie (Познань, 1845); L. Zejszner, Pieśni ludu Podhalan (Варшава, 1845); R. Zmorski, Podania i baśni ludu w Mazowszu, z dodatkiem kilku szląskich i wielkopolskich (Бреславль, 1852); T. Lipiński, Przysłowia i wyrażenia od miast i wsi (Biblioteka Warszawska, 1852, IV, 236); Тотъ же, Przysłowia i wyrażenia od gór i rzek (Тамъ-же, 1853, II, 52); J. A. Gliński, Bajarz polski (Вильно: 1853 и 1862); J. Łyskowski, Pieśni gminne i Przysłowia ludu polskiego w Prusach Zachodnich (Бродница, 1854); K. Wł. Wojcicki, Przysłowia i przepowiednie ludowe różne i w różnych okolicach używane (Archiwum domowe do dziejów i literatury, (Варшава, 1856, стр. 561); J. Lompa, Przysłowia i mowy potoczne ludu polskiego w Szlązku (Бохня, 1858); Tworzymir, Przysłowia ludu wielkopolskiego, zawierające spostrzeżenia na różne dnie, miesiące i pory roku (Biblioteka Warszawska, 1861, III, 619); J. Roger, Pieśni ludu polskiego w Górnym Szlązku (Бреславль, 1863); O. Kolberg, Lud: jego zwyczaje, sposób życia, mowa, podania, przysłowia, obrzędy, gusła, zabawy, pieśni, muzyka i tańce (Варшава и Краковъ, 1865—1886, 20 серій); K. Kozłowski, Lud: pieśni, podania, baśnie, zwyczaje i przesądy ludu z Mazowsza Czerskiego (Варшава, 1869); Wł. P. Fabisz, Przysłowia polskie, odnoszące się do nazwisk szlacheckich i miejscowych (Познань, 1874); Materyały do słownika prowincyonalizmów polskich (Краковъ, 1876); Z. Gloger, Starodawne dumy i pieśni, 572 krakowiaki (Варшава, 1877); Zbiór wiadomości do antropologii krajowéj (Краковъ, 1878—1888, 8 томовъ); Z. Glogier Baśnie i powieści, Krakowiaki — 657 śpiewek, Kujawiaki, mazurki, wyrwasy i dumki pomniejsze (Варшава, 1879); J. Karłowicz, Przyczynek do zbioru przysłów, piosnek, ucinków i przypowieści od nazw rodowych i miejscowych (Краковъ, 1879); Z. Gloger, Gody weselne: 394 pieśni i śpiewek weselnych polskich (Варшава, 1880); W. Kętrzyński, Zbiór pieśni gminnych ludu mazurskiego w Prusach Wschodnich (Познань, 1872); L. Malinowski, Listy z podróży etnograficznéj po Szlązku („Na dziś," 1872, томъ I); W. Nowicki, Studyum nad wierzeniami i wyobrażeniami ludu (Biblioteka Warszawska, 1873, IV 84); J. Kleczyński, Zakopane i jego pieśni (Echo muzyczne i teatralne, 1884); A. Wrze-

śniowski, Tatry i Podhalanie (Ateneum, 1881, III 139); H. Biegeleisen, Klasy społeczne w poezyi ludowéj (Głos, 1887, II 86, 211). F. Cenôva, Skôrb kaszébsko-słovjnskje mówė (Сѣлце, 1866 и 1868, 2 выпуска), Sto frantovek z południovéj częścj Pomorza Kaszubśkjego, osoblivje z zjemj Svjeckjéj, Krajni, Koczevja i Borów; Sbjór pješnj śvjatovich, które naród slovjańskj v krolestvje pruskjm śpjewać lubj (Гданскъ, безъ года изданія).

Изъ великопольскихъ сказокъ и преданій.

(Z wielkopolskich ludowych baśni i podań).

I.

Jeden król miał jednę córkę. Król ten kazał ulać ogromną banię szklanną czyli górę, i żeby ta królewna mieszkała tam na ty bani wysoko. I kazał podjeżdżać pod tę szklanną górę różnym panom, a chto podjedzie, to weźnie jego córkę za żonę. I był w boru taki człowiek, co jego Mysim królem nazywali; a miał ón konia i officérski ubiór i broń także. Kiedy wyjechał Mysi król ze swojego domu, zawsze pod tę szklanną górę podjechał, i zawsze z tą królewną mógł się widzić. A wojsko, za każdą razą kiéj podjechał, chcieli go ująć, ale ón iém się nie dał — umknoł zawsze.

Jedni znowyk ojcowie mieli dwóch synów. Ten jeden był mądry, a ten drugi głupi. Także tych ojców głupi sen, którny siadał w popiele w kóminie, obrał się felcerem i wzion i poszed do tego boru, onego Mysiego króla gónić. I przyszło iém do tego, że j-aż Mysiemu życie odebrał. Wtenczas ubiéra się w jego szmaty i w jego uzbrojenia, chtórne ón miał officérskie; siada na tego kónia czém-prędzy i jedzie do ty szklanny góry — i podjechał pod nią. Wojsko postanowili sobie ująć go jakim sposobem, ale ón iém zawsze ubiég. Zdarzenie takie było, że to do trzecich raz iém ubiégał. Co ón wsiad na tego kónia i wjechał na tę szklanną górę i zobaczył tę królównę, to potém do boru wracał, i w popiele siedział — jak wprzód u ojców.

Ojcowie jego w radę sobie uderzyli, że ten król chciał se taką uciechę zrobić; bo ón sobie pomyślał, że na szklanną górę nicht nie podjedzie. Ale dziwili się że i tak się taki człowiek obrał, co móg tam podjechać. A ten sen te słowa do ojców: „Ja som to moi rodzice tam podjeżdżałem“. A ojciec i matka mówią: „Hm, ty głupcze, a cóż byś ty tam robił?“ — Tak ón sie rozgniewał, poszed do boru; siada na tego swego kónia i jedzie na szklanną górę, do królówny obiecanyj. Wjechał i swego kónia uwiązał, i tam się pozostał. I doznał się król, że nie tylko po ziemi, ale i po szkle jeździć mogą.

Wtenczas ożenił król z tém głupim synem córkę. A na tym weselu byli okropni mónarchowie, chtórzy dawno mieli i ze swojemy synamy chęć w takowe miejsce pobieżyć (bo chtóżby tego nie pragnoł, dojść na szklanną górę po taką pannę); i ci bardzo sprzeciwni temu byli, że z takim głupcem ożenił córkę i jeszcze mu królestwo dał. Nie dość co mu hańbę zadali, ale jeszcze go postanowili zmarnować bez wojnę, zniszczyć, że zupełnie, do czysta. Tak tedy piszą mu mónarchowie okropni, żeby ón się stawił na plac z drugiemy. Ale ten król zatworzył

się, że: cóż ja będe robił nalepszego, gdy nie tylko jedna ziemia rucha sie na mnie, ale że wszystkie idą. A ón zięć jego powiada: „Proszę ojca, niech sie nie troszczy o to, bo to będzie wszystko dobrze, jo temu dam radę“.

Siada ón na swego kónia, którny miał dyjamentowe podkowy. Ubrał się znówk po officérsku, i wystąpił na placu tylko som jeden. Jak sie zaczon bronić som przeciwko tylu ziemiów wojskom, tak nie tylko żeby jedna ziemia jemu sie poddała, ale wszestkie, którne były na niego poburzone.

Wtenczas z powrotem przyjechał do domu. Król mu oddaje królestwo na jego rękę: „Kiej-ć ty zięciu, potrafiłeś to zrobić, żeś tyle wojska uśmiérzył, toć ty już nieraz możesz sobie dać radę som, a ja mogę miéć skłonienie głowy do śmierci u ciebie“. Więc niedość, że dostał taki majątek, o którnym sie nigdy nie spoździewał, ale trzeba-ć jeszcze jechać do ojców, swoich i postrach iém zrobić, za te wychowanie niedobre, co óni go poniewiérali za piecem.

Przyjeżdża do nich, okropny magnat w króleskim ryczérstwie, i wstępuje do jejich domu; staje się niedolegliwym swym ojcom, że jakoby nie jejich sen był. Ojcowie zestraszeni, widzieli przed sobą pewną śmierć, bo ón wojska moc wzioł ze sobą. Jak widział ojców zestraszonych, tak jego litość wziena; zatém iéch przeprosił za ustraszenie i wzion iéch ze sobą do swojego pałacu, ażeby razem z królem mieszkali u niego do śmierci, do któryj był w stanie iéch dotrzymać. I objon całkie królestwo, a żaden mónarcha poradzić jemu ni móg; do jakiego boju by się chto chciał wziąść, to ón każdego podbił pod swoję moc.

(O. Kolberg, Lud, III 127).

II.

Szed jeden wędrowny i naloz piniądze. Ale nie wzion tych piniędzy, bo (powiada) że: „z piniędzy to zawsze złe rzeczy bywają; bywa albo śmierć (mogby mnie chto zabić) albo jaka rozpusta“.

I idzie ón drogą, i tak ciągle sobie mówi: „Piniądze życie, piniądze śmierć, piniądze życie, piniądze śmierć?“ A tu go spotyka trzech chłopów, i pytają się: „dla czego ty człowieku nieustannie gadasz: piniądze życie, piniądze śmierć?“ A ón iém na to powiada: „dla tego, że to tak bywa naprawdę na świecie; chto ma piniądze, to go mogą zabić, chto ma piniądze, ten może miéć życie, ale rozpustne i krótkie; a ja naloz'm piniądze i nie chciołem iech dla tego brać“. A óni do niego: „a gdzie są te piniądze, to nom ich pokaż, to my ich weźniema“.

On wędrowny zaprowadził ich tam do onych piniędzy i pokazał jém, gdzie są i odszedł. Oni ucieszeni dzielą się piniędzmy i powiadają: „teraz poślijma sobie po wódkę i po jedzenia dużo“. I posłali jednego po to do karczmy.

Ten posłany, w drodze sobie myśli: „jak ja kupię trucizny zamiast wódki, i naleję iém, to óni sie potrują, a ja som weznę i odbiorę iém te piniądze“. A tamci dwa pozostali, naszykowali sobie spory kij i powiadają do siebie: „jak ón wróci, to my go tu we dwóch zabijema, i sami wszystkie pieniądze zabierzem“. Kiedy ten wrócił i poczęstował

ich wódką zatrutą, którą wypili, ci się rzucili na niego i poczęstowali go kijamy; i zabil, ale i sami zaro koło niego się pokładli. I wszystka trzech pozbyli życia przy piniądzach.

A tamten, co iém one pokazał, nadszedł potém, patrzał na ich trupy, dziękował Bogu, że nie był łakomy i żył i powtarzał: piniądze to śmierć!

(Тамъ же, стр. 150).

III.

W ciemnym lochu łęczyckiego zamku, przy rozpalonéj drzazdze smolnéj, siedział jakiś wąsaty szlachcic i pił z beczki. Miał na sobie karmazynowy żupan, pas złotolity, na rzemyku szabla, czapka rogatywka z siwym barankiem nie przylegała mu należycie, jakby coś jéj zawadzało; jakoż kiedy chciał się poskrobać po głowie, ujrzałeś przy ręku pięć ogromnych pazurów, a za uchyleniem czapki, małe czarne rogi. Był to sławny djabeł pan Boruta, co pilnował skarbów zamkowych, pozostałych w ukryciu od udzielnych jeszcze książąt Mazowieckich. Twarz miał wielką rumianą, wąs potężny, obwisły spadał mu wraz z brodą na piersi; wzrostu wielkiego, szeroki w plecach, oczu iskrzących. Zachmurzony, siedział na próżnym antale po małmazyi, ale kiedy miał się uśmiechać, wtedy wąsy pokręcał w górę, i aż za duże uszy stérczące zakładał.

„Już dosyć wysiedziałem się w tym lochu ciemnym i wilgotnym, nie ma i co pić daléj, ostatnią beczkę węgrzyna za chwilę dopiję!“ Tak mówił do siebie Boruta. „Myślę, że nikt się nie poważy zajrzéć do tych skarbów, a jakoś tu i tęskno i nudno. Sto lat tak siedzieć na jedném miejscu, a na jedném miejscu i kamień mchem obrasta; zawsze ciemno, chłodno, ponuro, a tam na świecie słonko świeci, ptaki i ludzie wesoło śpiewają; kapele brzmią, ucztują radzi. Trudno wytrzymać dłużéj; hulaj dusza bez kontusza. Zamknę loch, i przejdę się po świecie; trzeba jeno ubioru co poprawić, aby dobrze przyjęto gościa“.

U szlachcica Kaliny o milę od zamku Łęczyckiego brzmi kapela; wydaję córkę najstarszą za mąż.

Cma krewniaków napełniła całe domostwo, beczki z miodem, piwem i wódką stały w sieni, na gankach, w izbach, bo pan Kalina zamożny szlachcic, dziedzic całéj pół wioski dobył woru z zapleśniałemi talarami, nie żałując wydatku na tak wielką dla siebie uroczystość. Już było po ślubie i po oczepinach, zaczęła kapela brzmieć chmiela, kiedy we drzwiach ukazał się nowy gość niespodziewany. Ubrany był w karmazynowy żupan, pas złocisty, czapka na głowie rogatywka z siwym barankiem, na rzemyku szabla, rękawice czarne, buty z wywijaną cholewą i ogromnemi ostrogami. Jak stanął we wrzwiach, całe zawalił, kiwnął głową nie zdejmując czapki, i szedł daléj i na ławie usiadł.

Kapela grać przestała, pieśń chmielowa ochotnikom na ustach skonała, niewiasty przerażone tuliły się do kąta. Gospodarz ujrzał na wszystkich twarzach pomieszanie, zbliżył się do nieznajomego i rzekł:

— Panie bracie, zawsze możecie jeść chleb u mnie z solą, byle z dobrą wolą, ale nateraz nie prosiłem waszeci, więc proszę! i wskazał na drzwi.

Nieznajomy pokręcił głową na znak, że nie wyjdzie i wybąknął od niechcenia „pić“.

Pan Kalina kazał podać gąsior z miodem i czarę, ale nieznajomy czarę rzucił na ziemię, przytknął gąsior, i wypił do kropli. Szlachta łęczycka klaszcze z radości wołając: „to nasz brat, nasz brat“.

Nieznajomy uśmiechnął się wesoło, pokręcił wąsy w górę i aż za uszy założył, a beczkę miodu widząc, porwał, postawił ją na stole, czop wyrzucił, rozdziawił paszczę, łykając strumień napoju z szumem tryskający małym otworem.

Wszyscy z podziwieniem nieznajomego otoczyli wieńcem, niewiasty i panny postawały na stole i ławkach patrząc na pijaka; nieznajomy łykał, sapiąc tylko nosem, wkrótce uniósł beczki, potém dobrze przechylił, aż w końcu niéma miodu, wszystko wytrąbił gracko! Wtedy połową wąsa otarłszy z piany usta i brodę, krzyknął: „kapela! chmiela!“ i porwał za rękę pannę młodą. Wrzasła przestraszona, a gdy ją ciągnie niezważając nieznajomy na jéj przestrach, staje w obronie pan młody i wyzywa zuchwalca na szable.

Nieznajomy ociągał się powoli, ale gdy mu nowożeniec wyciął silny policzek, że ledwie przytrzymał czapki, a od drugich na karku poczuł silne razy, zawołał: po jednemu! i wyszedł na podwórze.

Zawyły psy, jakby wilka poczuły, szlachta wybiegła za nim, żeby nie uciekł; zapalono łuczywa, wyniesiono świece, zajaśniał podwórzec, jak w dnia południe.

Nieznajomy dobył szabli, spojrzał iskrzącym wzrokiem, gdy pan młody krzyż na ziemi swoim kordem znaczył. Aż się skry sypnęły za złożeniem szabli: nieznajomy dobrze się bronił, ale pan młody zręczniéj; a widząc że mu nie podoła, przerzucił z prawéj kord w lewą rękę, czém odurzony przeciwnik nie dostrzegł cięcia, i oberwał potężnie po ręku. Obciął mu dwa palce, spadła rękawica, nieznajomy wypuścił z zakrwawionéj dłoni szablę, aż tu kur pieje. Stęknął ranny, podskoczył i znikł z koła otaczającéj go szlachty, zostawując na ziemi pas złotolity, rękawicę zbroczoną i szablę. Gdzie stał, zakipiało trochę smoły, a gryzący zapach siarki uderzył we wszystkie nosy. Pan Kalina podnosi pas, porywa rękawicę, trząsa, wypadają dwa wielkie pazury, z kawałkiem palcy. Pan młody patrzy na szablę, to pogańska, nie masz znaku krzyża, tylko księżyc turecki! I wołają wszyscy: Boruta, Boruta!

W ciemnym lochu łęczyckiego zamku przy rozpalonéj drzazdze smolnéj, siedzi wąsaty szlachcic w karmazynowym żupanie, bez pasa i szabli, czapka rogatywka ale z pociętém suknem, siwy poszarpany baranek. Leżał na dwóch próżnych beczkach, lizał rękę okaleczoną z trzema potężnemi pazurami, bo dwóch brakło, i tak prawił do siebie:

„Nie wyjdę więcéj na świat; rano dobrze było, kiedym się wygrzał na słonku; ale wieczór, cóż zyskałem z tą przeklętą szlachtą, co klaskała, jakem pił, a potém wyzywa na rękę? Myślałem, że im przecież podołam, aleć oni lepiéj robią jak djabeł. Zgubiłem pas i szablę, dwa pazury, pocięli mi czapkę, skaleczyli rękę, a co najgorsza, poznali, że Borutę obcięli“.

I krącił ze złości wąsy, darł brodę i lizał rękę ranioną.

Odtąd już więcéj z lochu nie wyszedł łęczycki djabeł.

(K. Wł. Wojcicki, Klechdy, I, 218).

Изъ великопольскихъ народныхъ пѣсенъ.

(Wielkopolskie ludowe pieśni).

I.

„Nasieję ja jaréj ruty, w pustym ogrodzie:
„Héj! héj! mocny Boże! w pustym ogrodzie:
„Uwiję ja parę wianków, puszczę po wodzie,
„Héj! héj! mocny Boże! puszczę po wodzie.“
Z tamtéj strony jezioreczka, jadą dworzanie.
Jeden mówi do drugiego: „Wianeczek płynie,“
Drugi mówi do trzeciego: „Dziewczyna tonie.“
Trzeci mówi do czwartego: „Trzeba ratować.“
Czwarty skoczył
Suknie zmoczył,
I sam utonął!
„Pobiegnijże wrony koniu z siodłem do domu,
„Nie powiadajże nikomu,
„Że ja utonął;
„Tylko powiedz, wrony koniu, żem się ożenił.
Jakie tam były zmówiny?
„W wodzie muliny:
„Jacy tam byli swatowie?
„W wodzie rakowie.
„Jakie tam były druchneczki?
„W wodzie rybeczki.
„Która była panna młoda?
„W Dunaju woda!“

(K. Wł. Wojcicki, Pieśni ludu, I, 76).

II.

Siedzi zając pod miedzą,
myśliwce o nim nie wiedzą,
siedzi sobie rozmyśluje,
swój destament ozpisuje
siérota.

W ogródeczku ja siadom,
po listku jarmuż ja zjadom,
a ja sobie łączką żyję,
zamiast wina rosę piję,
siérota.

(O. Kolberg, Lud, IV, 67).

III.

Są na boru szyszki,
a w polu kamyszki
a w ogrodzie laszczyna.

W kóminie popiół —
daj mi Jasiu pokój,
jam nie twoja dziewczyna.

— Cóż to za dziewczyna,
Co to za jedyna,
co tak ładnie tańcuje? —
— Ja sama widzę,
że ja ładnie idę,
każden my się dziwuje.
Czém najładniéj grają,
do domu wołają;
pójdź do domu dzieweczko!

Ja sobie myślę:
jeszcze ja się wyśpię
jeszcze do dnia daleczko.
Popędzę ja woły,
na zielone doły,
będą mi je chłopcy paść,
Ja będę spała:
póki będę chciała,
będą my je nawracać.

(Тамъ-же, IV, 53

IV.

Miesiąc świeci, słońce grzeje.
„Gdzie odjeżdżasz serce moje:
„Gdzie odjeżdżasz, o mnie nie dbasz,
„Podobno ty już inną masz?
— „Ciebie nie chcę, innéj nie mam;
Bo maszerować już precz mam;
Jak ty będziesz na téj godzie,
Puszczaj kamień po téj wodzie:
Jak ten kamień będzie pływał,
Wtenczas będę u cię bywał.

(K. Wł. Wojcicki, Pieśni ludu, I, 130).

V.

— Żono kochana, dajże mi śniadanie.
— Mężu kochany, nie robiłeś na nie,
Tydy, rydy, rydy, rom, tom, —tydy, rydy, rydy, rom, tom.
— Żono kochana, a dajże mi obiad.
— Mężu kochany, bardzo byś się objad,
Tydy, rydy, и т. д.
— Żono kochana, dajże mi podwieczór.
— Mężu kochany, już ciemny wieczór.
Tydy, rydy, и т. д.

(O. Kolberg, Lud, IV, 56).

Великопольскія народныя пословицы и поговорки.

(Wielkopolskie przysłowia i zdania ludowe).

Bez Boga, ani do proga. — Bieda, siekierą by jéj nie urąbał. — Frujnął ptaszek na swój daszek. — Każdy skrzeczy o swoje rzeczy. — Nie pamięta krowa, kiej cielęciem była. — Kto ma żytko, ma wszystko. — Ma

łaski, jak pies u kucharza. — Gorzałeczkę jak się pije, to się kocha i pobije.—Niéma ryby bez ości, niéma człeka bez złości. — Przygania motyka gracy, a oba jednacy. — Siéj chłopie doły i góry, bo nie wiesz jaki rok który. — Lepsza chuda zgoda jak złocisty sąd. — Spokojny jak kobiałka za wozem. — Na święty Wawrzyniec bez pole gościniec. — Święty Marek idzie na folwarek, ogląda zagony, który dobrze zasiony. — Niéma Kujaw bez żuław. W Żurawicy jest chléb na policy, w Łani jest chléb na kopani, w Ogorzelewie to-ć go nie wiele. — *Dobre* jest dobre, ale lepsze Płowce.—Chłop stokłosny chléb, ta smaczno jé jak piernik toruński.—Cegła jak toruński piernik. — Czerwieni się jak Łęczyca. — Dalisz, dalisz, dalisz, aż po Kalisz. — Głuchy by od Szamotuł. — Kto przy Obrze, ma się dobrze. — Przyjechała nędza do Swarzędza.

(O. Kolberg, Lud, III 197; T. Lipiński, Przysłowia, Bibl. Warsz., 1852, IV 236, u 1853, II 52).

Изъ малопольскихъ народныхъ сказокъ и преданій.

(Małopolskie ludowe baśnie i podania).

I.

Ociec miał trzech synów; namuodsy był gupi. Kiedy ociec umiérał, prosiuł, zeby po śmierci jego pilnowali óni na grobie, zeby trzy necy przychodziuł kazdyj nocy jeden ś nich na grób. Móndrzy prosili gupiego, coby ón ich wyręcał; na pirsą noc zeby najstarségo wyręcył, i dali mu świce do latarni i książke nabozno. On téz posed na grób i modlił sie do pu-nocka; o punocku ociec wysed, i nie poznał go, a myśloc, ze to najstarsy, mówił do niego: „Jak się mas synu? i dał mu jabko słoniowe i mówi: gdybyś chciał nad kim jaką moc dokazać, cyli jakie rycyrstwo, to patrzyj sobie ino nim pod ocyma, a tak ci się stanie, jak bedzies chciał. Idący do domu, gupi naumyśnie powalał sie, utyrał, zamacał we wodzie, i powie do braci: ze go ociec tak zbiuł. Starsy brat kóntent, co mu sie tak upiékło, chodzi a kóntent. Średni go téz posyła na drugą noc. Gupi modli się nad grobem, a rodzic, który go nie poznał i myślał, ze to je średni, wysed i dał mu tabakiérkę z tabako i mówi: ze jak tyj tabaki zazyjes, to, co tylko sobie zamyślis, co ino bedzies miał w pomyśleniu, to tobie sie stanie, i prosę, abyście téz nad tym guupim mieli opiekę, bo to muode i gupie do tego. A ów niby gupi, wracający, znowu uwalał sie, podrapał w tarninie, i ze go ociec zbiuł. Na trzeciém noc już óni o niego nie dbali, i świcki mu nie dali, boć to ón sam miał przecie iść do ojca. Posed po ciemku i kleknół na grobem i wysed rodzic: „Jak sie mas synu, jakze ta bracia z tobo postępują?“ „Źle, mój ojce, wsyćko mi kazą robić, siecke rznąć, drwa rombać, krowe poić i wode nosić“. „Mój synu, trza ich słuchać, bo óni starsi od ciebie“. Wiec dał mu trombke z rogu i „jakbyś sobie chciał co zycyć i niźli byś chciał moc swojo pokazać, to zatrómbis, a pan Bóg ci da tako siłe, że ci sie to stanie, co twoje zycenie“. Wróciuł syn do doma niz nie mówiocy i był wesół.

A jeden król miał córkę piekną, która powiedziała, ze kto w powietrzu objedzie na koniu ten pałac, kaj óna mieska, ten sie ś nią ozeni. Zjezdzali sie różni, ale nié móg nikt objechać. Gupi zazył tabaki ojcowy, i mówi sobie: Gdyby téz pan Bóg dał króleską ubierz i konia i dwóch kozaków, to ón objédzie. A juz ta przedtym, niźli ón wyjéchał, bracia starsi wybrali się konno przódy i pośli jak drudzy próbować scéścia. Ón sie ocharuzył i ich popędza, bo móg na swoim, i pyta: co za jedni? (óni go nie poznali, bo-ć był przebrany i na koniu). Kłaniają sie i opowiadają sie, ze: tak a tak. Ón: „a wy gupcy, a wy gupcy, nie tacy tam jeździli a nic nie skórali“, i kaze ich bić kozakom. Sam pojechał, zatrombiuł na rogu, podniós sie w powietrze na koniu, i objechał ten pałac. Potém nie zesiad z konia i nie wstąpiuł do królewny, ino powraca w te pedy do domu, i spotyka ich w drodze, bo óni jesce nie dojéchali. Przejechał koło nich jak wiatr i przestraszył ich. Jak wrócił do doma, przyodział się po dawnemu i wlaz za piec, i kiedy wiecorem bracia wrócili, a ón ich sie pyta, kaj byli?, óni na niego: „Cicho ty gupce, co tobie sie w te rzecz wciubać, śpij“. Drugiego dnia to samo; ón sie wymyśknoł, tabazi zazył, na kóń siąd, i znów tak samo hyz! hyz! objechał pałac, i chociaz królewna sie kłaniała, to ón nie ceka, ino zawrócił do doma, a spotkał braci na drodze, którzy go nie poznali. Trzeciego dnia, jabłkiem słoniowym potar sobie pod okiem, i tak samo tam pojéchał. Królewna sie kłania, ón j sie spodobał; ale nic nie baicy ino odjechał napowrót i na piec wlaz. A tam wszyscy ludzie museli sie, zjezdzać do króla, bo chciała koniecnie królewna wiedzieć, kto to objechał pałac. Dworscy sprowadzali i stawiali wszyćkich przed królewną. Zaden nie był ten sam, co óna go widziała. Sukali wsędy po całym kraju; nawet i zydów brali; i ten nie, i ten nie. I myśleli ze-ć óna moze zmyśla. I pytali sie przecie i tych braci: „moze tam kajsiś jcsce kogo macie? niech przydzie“. A oni: „e! to ino taki gupiec je obśarpany“. — „Niech przydzie“. Kiéj przysed, óna mówi: „Oto ten!“ I-ze sie wsyscy zadziwili. Ale sie zaraz wsyciutko wydało, i ón sie ozenił z tom królewnom i ostał królem i juźci.

(O. Kolberg, Lud, I 247).

II.

Stary żołmirz uwolniony od snuzby, wybrał się w droge do doma, bo wrócić chciał do swoij wsi, zkąd był rodem. Ale tam wsyscy wymarli ci, co ich znał; nie nalaz jnż nikogo ś nich, zmarkocił sie, i kiéj go nikt nie chciał nocować, odesłali go na gościniec do karcmy, ze go tam powinni nocować. Wysed za wieś i zapłakał, ze go ta nikt nie chce przygarnąć, ani pozywić i mówi paciérz, Spotyka go drugi dziadek (a był to pan Jezus). „I cóz tu robicie?“—„A cóz. biduje, i chodze po prośbie psów draźnić, a suzyłem we wojsku“. Ten drugi mówi: „Kiéj tobie taka biéda, to ci dam laskę lubo kostur; jak do nij przemówis, to ci wsyćko da, co se zapragnies“. Podziekował stary i posed do tyj gospodyni, co mieskała w jego dawnym domu i co nie chciała go nocować. „Otwórzcie matko!... puśćcie, nie dawajcie mi jeść, ani pić, ani posłania,

puśćcie, bo ja mam laskę, co mi to wsyćko da". Gospodyni wpuściła go do izby z ciekawości, a ón pokazuje laske. „Moja lasecko, daj mi jeść!" — I zakwitła laska białym prześlicnym kwiatkiem i zrobiuło sie pozywienie z tego kwiatka; stęzał z ni kiejby dościgły owoc, a jad sie kiéj chlib biały. „Moja lasecko, daj mi pić!" — I zakwitła laska prześlicnym cyrwonym kwiatkiem, a z kilicha tego kwiatka sącyło sie wino cyrwone jak krew. To było cas jakiś, bo kiéj wiecorem chciał spać i prosiuł laski, óna modro zakwitła, kwiat opad na ziemię, ozpoztarli sie listki syroko i zrobiło sie ś niego łózko i pościel, miętka i woniasta, i móg wygodnie usnąć. Baba poradziła się swoij kumy. „Ej co sie dzieje, ten dziad nic nie robi, i bedzie wsyćko z laski miał?" Kuma mówi: „Ej, opoić dziada, a laskę mu ukraść". „Dobrze". Baba mu podchlibiła „napijcie sie gorzałki dziadu niu, i kolacyję moze zjécie". Dziad przystał. On sie opoił i zabaczył laski wziąć do łózka ze sobą. Gospodyni ją skowała. Rano ów wstaje i mówi „O Boze! co mnie zginęno? moja laska".— Suka wsędy i nie najduje. Ona: „coz sobie myślis, ze jabym ci, dziadu, laskę ukradła, ja co mam swoje gospodarstwo?" On: ja téz tego nie mówie, moja gospodyni, musiałem zgubić.—Ona. „ni-zeli jesce bedzies dowodziuł, to cie wypedze". I otworzyła drzwi i wypedziła go z domu. Dziad zamartwiony wysed i mówi paciérz, spotkał drugiego dziada i pyta sie go, co ma robić? Tamten mówi: „Chodź ze mno, to mnie bedzies wodziuł, bo ja nie dowidze; ty bedzies moim okiem, a nasa torba napełni sie". I pośli i ludzie ich opatrywali. A gospodyni zaniedbała sie, nic nie robiła, bo wsyscy z łaski tyj laski zyli, i mąz i dzieci. Gospodarstwo zniscało, bo myśleli, ze laska całe zycie bedzie im słuzyć i wsyćko zastąpi. Córka gospodyni wziena raz tę laske (cy nie wiedzący o jéj mocy, cy bez złą bacność), porómbała ją i spaliła. Gospodyni za przebudzeniem śię, widzi co laski nima, a dóm je opustosały, a wsyćko poniscone, popsowane. Zapłakała, i pośli wsyscy z torbami prosić chleba ale ich nikt nię chciał opatrzyć, ani przygarnąć, bo wiedzieli wsędy o przycynie. Óna sie z bidy i desperacyi utopiła, mąz sie powiesił, a dzieci tyrały i plóntały sie po ludziach.

(Тамъ же, I 273).

III.

Twardowski był dobry szlachcic, bo po mieczu i kądzieli. Chciał miéć więcéj rozumu, niż mają drudzy poczciwi ludzie, i znaleźć na śmierć lekarstwo, bo nie chciało mu się umrzéć.

W staréj księdze raz wyczytał, jak djabła przywołać można: o północnéj przeto dobie, cicho wychodzi z Krakowa, kędy leczył w całém mieście, i przybywszy na Podgórze zaczął biesa głośno wzywać. Stanął prędko zawezwany: jak w one czasy bywało zawarli z sobą umowę. Na kolanach zaraz djabeł napisał długi cyrograf, który własną krwią Twardowski, wyciśniętą z serdecznego palca, podpisał.

Między wielą warunkami, był ten główny: że dopóty ni do ciała, ni do duszy czart żadnego prawa nie ma, dopóki Twardowskiego w Rzymie nie ułapi.

Na mocy téj to umowy, djabłu jako swemu słudze, rozkazał naprzód, by z całéj Polski srebro naniósł w jedno miejsce, i piaskiem dobrze przysypał.

Wskazał mu Olkusz; posłuszny służka dopełnił rozkaz wydany, i z tego srebra powstała sławna kopalnia srebra w Olkuszu.

Drugą rzecz kazał: do Pieskowéj skały, by przyniósł skałę wysoką, przewrócił na dół najcieńszym końcem, ażeby tak wiecznie stała. Posłuszny giermek, jako pan kazał, postawił skałę, co dotąd stoi, i zwie się Skałą-sokolą.

Wszystko, co jéno zażądał żywnie, miał na swojém zawołaniu: jeździł na malowanym koniu, latał w powietrzu bez skrzydeł, w daleką drogę siadał na kogucie i prędzéj bieżał niż konno; pływał po Wiśle ze swoją kochanką wstecz wody bez wiosła i żagli: a jak szkło wziął do ręki, zapalał wioski na sto mil odległe.

Upodobawszy jednę pannę, chciał się ożenić; ale panna chowała we flaszce robaka, i pod tym warunkiem obiecywała oddać temu rękę, kto zgadnie, co to za robak.

Twardowski w ciemię nie bity, przebrał się w dziada łachmany, i przyszedł do ładnéj pany. Pyta go zaraz, ukazując zdala flaszkę:

„Co to za zwierzę, robak czy wąż?
„Kto to odgadnie, będzie mój mąż".

A Twardowski odrzekł na to: „To jest pszczółka, mościwa panno". Zgadł w istocie, i wnet się ożenił.

Pani Twardowska na rynku Krakowa ulepiła z gliny domek; w nim przedawała garnki i misy. Twardowski za bogatego przebrany pana, przejeżdżając z licznym dworem, tłuc je zawsze czeladzi kazał. A kiedy żona wyklinała w pień co żyje, on siedząc w pięknéj kolasie, śmiał się szczerze i wesoło.

Złota miał zawsze by piasku; bo co chciał, to djabeł znosił. Kiedy długo dokazuje, raz był zaszedł w bór ciemnisty, bez narzędzi czarnoksięskich. Zaczął dumać zamyślony; nagle napada go djabeł, i żąda, aby niezwłocznie udał się prosto do Rzymu.

Rozgniewany czaroksiężnik, mocą swojego zaklęcia, zmusił biesa do ucieczki; zgrzytając kłami ze złości, wyrywa sosnę z korzeniem, i tak silnie Twardowskiego uderza po nogach obu, że jednę zgruchotał cale. Od onéj doby był kulawy, i zwany odtąd powszechnie kuternogą.

W ostatku sprzykrzywszy sobie, zły duch czekając dość długo na duszę czarnoksiężnika, przybiera postać dworzana, i jak biegłego lekarza zaprasza niby do swojego pana, że potrzebuje pomocy. Twardowski za posłańcem spieszy do poblizkiéj wioski, nie wiedząc, że w niéj się gospoda nazywała Rzymem.

Skoro tylko próg przestąpił onego mieszkania, mnóstwo kruków, sów, puchaczy osiadło dach cały, i wrzaskliwemi głosy napełniło powietrze. Twardowski odrazu poznał, co go może tutaj spotkać; więc z kotłyski dziecię małe, świeżo dopiéro ochrzczone, porywa drżący na ręce, zaczyna piastować, gdy w własnéj postaci wpada djabeł do izby.

Chociaż był pięknie ubrany — miał kapelusz trójgraniasty, frak niemiecki, z długą na brzuch kamizelką, spodnie krótkie i obcisłe, a trzewiki ze sprzączkami i wstążkami, — wszyscy go poznali zaraz; bo wyglądały rogi z pod kapelusza, pazury z trzewika i harcap z tyłu.

Już chciał porwać Twardowskiego, gdy spostrzegł wielką przeszkodę, bo małe dziecię na ręku, do którego nie miał prawa. Ale bies wnet znalazł sposób; przystąpił do czarnownika i rzecze:

Jesteś dobry szlachcic: zatém „verbum nobile debet esse stabile“.

Twardowski widząc, że nie może złamać szlacheckiego słowa, złożył w kołyskę dziecię, a wraz ze swym towarzyszem wylecieli wprost kominem.

Zawrzasło stado radośnie sów, wron, kruków i puchaczy. Lecą wyżéj, coraz wyżéj. Twardowski nie stracił ducha; spojrzy na dół — widzi ziemię; a tak wysoko poleciał, że wsie widzi takie małe jakby komary, miasta duże jakby muchy, a sam Kraków by dwa pająki razem:

Żal mu szczery serce ścisnął: tam zostawiał wszystko drogie, co polubił i ukochał; a więc podleciawszy wyżéj, gdzie ni sęp, ni orzeł Karpat skrzydłem wiatru nie poruszył; gdzie zaledwo okiem sięgnął, z zmordowanéj piersi silnie dobędzie ostatku głosu, i zanuci pieśń nabożną.

Była to jedna z kantyczek, które dawniéj w swéj młodości, kiedy nie znał żadnych czarów, duszę jeszcze miał niewinną, ułożył na cześć Maryi i śpiewał zawsze codziennie.

Głos jego niknie w powietrzu, choć śpiewa z serca serdecznie; ale pasterze górale, co pod nim na górach paśli, zdziwieni podnieśli głowy, chcąc wiedzieć, zkąd pieśń nabożna słowa im z chmurą przynosi. Głos jego bowiem nie poszedł w górę, ale przyległ do téj ziemi, by zbudował ludzkie dusze.

Skończył pieśń całą. Zdziwiony wielce patrzy, że w górę nie leci wyżéj, że zawisł w miejscu. Spojrzy dokoła — już towarzysza nie widzi swojéj podróży; głos jeno mocny nad sobą słyszy, co zagrzmiał w sinawéj chmurze:

„Zostaniesz do dnia sądnego, zawieszony tak jak teraz!“

Jak zawisł w miejscu, dotychczas buja; a choć mu słowa w ustach zamarły, choć głosu jego nikt nie dosłyszy, starce, co dawne pamiętają czasy, gdy miesiąc w pełni zabłyśnie przed niewielu jeszcze laty, wskazywali czarną plamkę, jako ciało Twardowskiego zawieszone do dnia sądu.

(K. Wł. Wojcicki, Klechdy, I, 203).

Изъ малопольскихъ народныхъ пѣсенъ.

(Małopolskie ludowe pieśni).

I.

Jechał pan ze dworu, do sąsiada,
Naprzód jego córkę, kochankę napada:
Nabierzże Urszulo, srébra, złota dosyć,
Żeby miał mój konik co z sobą unosić.
— „Ja nie mam oddane nic po mojéj woli,
„Matka mi od skarbca kluczów nie pozwoli.

— „Jeśli tylko zechcesz, miéć będziesz po woli,
„I matka od skarbca kluczów ci pozwoli:
Zobaczysz—będziemy szczęśliwi, bogaci,
My się pobierzemy, matka nic nie straci.“
Matka rozumiała, że Urszula
Urszula daleko w nocy wędrowała,
Do boru wjechali, wyjechali z boru—
— „Wróćże się, Urszulo, do swych ojców dworu.
— „Jakże, nieszczęśliwa, mam się teraz zwrócić,
„I ojca zasmucić, i ciebie porzucić!“
— „Ja na wojnę jadę, nic mi tam po tobie,
„Do domu, Urszulo, do domu idź sobie:
„Wszak widzisz przed sobą ten Dunaj széroki,
„To go téż zmierzę tobą, jaki téż głęboki?
Przez lasy, przez bory, Urszula wracała,
Nim zaszła do domu, oczy wypłakała,
Ludzie miłosierni grób dla niéj usuli,
Za życia, po śmierci płakano Urszuli.

(K. Wł. Wojcicki, Pieśni ludu, I 82).

II.

W zielonym gaiku
ptaskowie śpiewają;
juz moje kochanie
na wojnę wołają.
A siodłajze siodłaj!
konik usiodłany:
komu mię ostawis
Jasiu mój kochany?
Ostawię cię Bogu
wysoko na niebie,
juz ja nie przyjadę,
dziewczyno, do ciebie,
Jak ja nie przyjadę,
będe listy pisał;
ty będzies płakała,
ja nie będę słysał.
Juz ci tez siedem lat
jak sie wojna tocy —
mojemu kochaniu
nie obeschną ocy.
Wynijdź ze dziewczyna,
ułani ta jadą,
twojego Jasieńka
konika ta wiedą.

Juz ci teu konicek
na boku przebity,
a juześ mój Jasiu
na wojnie zabity!
Jesce nie zabity,
a Sasi go wzieni,
wymalowali go
u dziewcyny w sieni.
Nte chodź wedle niego.
nie płac, nie żałuj go,
jest ci nas tu tysiąc,
wybierz se jakiego.
Choćby was tu było
jak w Wieliczce soli,
niéma i nie będzie
podług mojéj woli.
Choćby was tu było
jak w morzu kamienia—
to juz nie będe miéć
Jasińka imienia.
Choćhy was tu było
wsyśtko co zywego,
wolałabym przecie
Jasia zabitego.

(O. Kolberg, Lud, I 157).

III.

Przyśniło się raz Kasieńce na łóżeczku śpiącéj,
Że utonął jéj Jasieńko na łódce płynący.
Skoczyła Kasieńka z mostu wysokiego,
Jasio nie utonął, a ona nie żyła:
Sama się zdradziła, z mostu zeskoczyła,
Napatrzcie się ludzie, jak go to lubiła!
(K. Wł. Wojcicki, Pieśni ludu, I 66.)

IV.

Przyleciał sokół,
Przed Zosi dom:
Padł w ogródku,
Przy wonném ziółku.
„Zosienku miła!
„Jonek cię woła:
„Moja dziewczyno!
„Moja jedyno!
„Abyś do mnie wyszła,
„Sama jedna przyszła".

Ona nie wyszła,
Siostrę wysłała:
„Siostro moja, siostro,
„Gadajże z nim ostro".
On poznał, że siostra,
Że nie taka ostra:
Mile przywitał,
O tamtę nie pytał—
Pojął za żonę.
(Тамъ же, I 51.)

V.

Jasio konia poił, Kasia wodę brała;
Jaś sobie zaśpiewał; Kasia zapłakała.
— „Nie płacz, Kasiu, nie płacz, dosyć tego płaczu;
„Pójdziesz do Jasiunia, gdyby do pałacu:
Izba i komora, gdyby kamienica;
„Pójdziesz do Jasiunia, gdyby do szlachcica."
— Cóż mi z tego przyjdzie, lepsza dla mnie chata;
Nie będziesz mnie kochał, bo ja niebogata.
— „Chociaż niebogata, choć masz posag mały,
Ale mi się oczki, twoje spodobały.
(Тамъ же, II 169).

VI.

Albośmy to jacy tacy
chłopcy krakowiacy,
czerwona czapeczka,
na cal podkóweczka,
niebieska sukmana,
hejże ino dana!

I pasiczek z białéj skóry,
rzemyczkami wyszywany,
goździkami nabijany,
z kółeczkami, sprzążeczkami,
dokolusinieczka
moja kochaneczka.

II.

Była sobie macocha, która niezmiernie kochała swoję córkę, a córki męża nienawidziła. Mąż ulegał jéj we wszystkiém, do tego stopnia, że raz według rozkazu żony wyprowadził pasierbicę do lasu, aby ją zabić; ale serce ojcowskie nie pozwoliło mu tego wykonać.

Nie śmiejąc przecie wrócić z córką do domu, kazał jéj iść po jagody daléj w lás, a sam udając, że drzewo rąbie, przywiązał drewno do sosny, żeby się tłukło i odszedł.

Pasierbica długo zbierała jagody, myśląc, że ojciec rąbie, bo echo ciągle niosło głos stukania jakby siekiery; zmordowana i napełniwszy już dobrze garnuszek, wracała do miejsca, gdzie ojca zostawiła.

Zobaczywszy przywiązane drewno, domyśliła się wszystkiego: siadła przy drodze i zaczęła gorzko płakać.

Naraz zjawia się na kurzych nóżkach Trupia Główka i pyta: czego płacze?

— Oto macocha wypędziła mię z domu i ja teraz nie wiem, gdzie się podziać.

— Chodź ze mną, służbę będziesz miała łatwą: napasiesz tylko kotka i pieska, uprzątniesz i po całéj robocie.

Pasierbica zgodziła się.

Weszli do ładnéj chatki w lesie, Trupia Główka zniknęła, pasierbica nagotowała jeść, dała kotkowi, pieskowi, uprzątnęła i tak ciągle.

Nadszedł rok, Trupia Główka pokazała się i rzekła:

— Rada jestem z ciebie, dziewczyno, czy chcesz daléj służyć?

Dobrze mi tu, ale tęskno do domu.

— No kiedy tak, nie zatrzymuję cię: chodź i wybierz sobie, co sama zechcesz.

Wprowadziła ją do pokoju, gdzie były kufry z bielizną, sukniami, pieniędzmi, mówiąc:

— Który się kufer zatrzęsie, to twój.

Wnet zatrzęsły się dwa kufry, pełne drogości i bielizny.

— To twoje; chodźmy do wozowni: która się kareta zagibocze, weźmiesz ją sobie.

Zatrzęsła się śliczna kareta.

— To twoja—rzekła znowu Trupia Główka.— Chodźmy do stajni: które konie zarżą i który furman się do ciebie zaśmieje, będzie ci służył.

Zarżały cztery ładne konie i zaśmiał dorodny furman.

Pasierbica podziękowała Trupiéj Główce i tak udarowana wyjechała; towarzyszyli jéj kotek i piesek, którzy przez drogę wołali:

„Z przodu szczęk, z tyłu brzęk,
A we środku srybła pęk".

W domu bardzo ją źle macocha przyjęła, i postanowiła także i swoję córkę na wielką panią wykierować.

Ojciec poprowadził i tę do lasu, zostawił jak wprzódy, a macocha kontenta była, że córka dużo drogich rzeczy przywiezie.

Wypieszczona jednak dziewczyna nie chciała nic robić, kotek i piesek był głodny, tak, że Trupia Główka musiała ich karmić.

Po roku, poprowadziła ją jak pasierbicę do pokoju, gdzie były kufry, ale stare i zmurszałe.

Próżno dziewczyna śmiała się do koni, kufrów, karet; próżno cieszyła się nadzieją; wyjechała starym koczem z parobkiem niezdarą i parszywemi końmi; jéj téż towarzyszył kot i pies, którzy wołali:

„Z tyłu wisk, z przodu pisk,
A we środku wężów ścisk.“

Skoro macocha zobaczyła jadącą córkę, wybiegła do niéj i zaczęła klaskać w ręce.

Poznoszono kufry, ale, zaledwie otworzyli, gdy chmary żmij rzuciły się na matkę i córkę, pokaleczyły i pokąsały tak, że obiedwie z bólu pomarły a pasierbica miała przy sobie ojca, przeniosła się gdzieindziéj i żyła jak królowa,

(Biblioteka Warszawska, 1858, I, 477)

III.

Było dwóch braci, jeden był biedny a drugi bogaty. Bogaty miał żonę a dzieci nie miał wcale, a biedny miał aż dwanaścioro dzieci. Kiedy i tak miał ich już tyle, aż mu Pan Bóg dał jeszcze jedno. Chłopina nie miał co jeść, a jeszcze bardziéj nie miał za co ochrzcić tego dziecka, poszedł więc do bogatego i prosił, żeby mu dał choć garnek mąki. „Idź sobie ty łajdaku, odpowiedział mu bogaty, nic odemnie nie dostaniesz“

Biedny chłopina zmartwił się okrutnie, wziął kij w rękę, zostawił żonę i dzieci, a sam poszedł w świat, gdzie go oczy poniosły. Idzie, idzie, idzie,—zrobił się już wieczór, ciemno, a on szedł w takie gęstwiny, w jakiś las ogromny, w takie dęby,—ale patrzy, aż tam zdaleka coś się pali, widać w lesie jakiś ogień. Poszedł do światła i patrzy, aż tam stoi siwy jakiś dziadek, który był świętym Mikołajem, a wokoło niego leżą wilczki. Chłop pozdrowił pochwalonym, a wilczki zerwały się wszystkie obces do niego. Święty Mikołaj podniósł laskę do góry, powiedział: „leżéć wilczki“ i wilki wszystkie się napowrót pokładły.

— A pocóżeś tu tak daleko zaszedł mój człowieku, odezwał się święty Mikołaj.

— Ha! tak, powiada — żona mi chora, dziecko mi się urodziło, nie mam go za co ochrzcić, ani co jeść, sam nie wiem, co robić, i opowiedział mu całe swoje nieszczęście i nieżyczliwość brata.

— No, to dajże ten worek, powiedział święty Mikołaj.

Wziął worek, nasypał weń pełno żarzących się węgli i powiedział do chłopa:

— Masz, weź ten worek na plecy i zanieś go do domu, wysyp na klepisko a nie oglądaj się za siebie i nie przychodź do tych węgli aż na drugi dzień, a tu masz ten bochenek chleba, to nakarmisz nim żonę, dzieci i siebie.

— Ale mój dziadku — powiada chłop — to mi się worek spali od węgli.

— No nie bój się, już on się nie spali.

Poszedł chłop, wrócił do domu, wysypał węgle na klepisko, dał żonie i dzieciom po kawałku chleba, a sam układł się spać. Na drugi dzień wstaje rano, idzie do stodoły, aż patrzy, a na klepsku leżą same pieniądze na kupkach: tu ruble, tu dziesiątki, tu dwuzłotówki. Ucieszył się bardzo, naprosił zaraz ludzi, sprawił dziecku chrzciny, ale chciał potém te pieniądze przemierzyć, wiele ich téż było.

Jednego więc dnia zawołał swojego synka i powiada:

— A idź jéno ty do stryja i poproś go, to nam pożyczy ćwierci.

Poszedł chłopiec do stryja i prosi o ćwierć. Bogaty stryj powiada:

— A cóż to wy tam będzieta mierzyć?

— Nie wiem, co tam tatulo będą mierzyć, powiedział tylko: idźno poproś stryja, to nam pożyczy ćwierci.

— Ho! pewnie tam łajdak co ukradł i teraz chce mierzyć, no! dajno im tam ćwierci, powiada, obracając się do żony.

Jak chłopiec wziął i poszedł z ćwiercią, tak do żony powiada:

— Co téż to oni będą mierzyć?

A żona mówi;

— Jak przyniosą ćwierć, to zobaczywa za obręczą ćwierci, co tam wleci, jakie ziarnko, to się dowiemy.

Przyniósł im napowrót chłopiec ćwierć, bogaty wziął, uderzył nią w podłogę i zawołał na żonę:

— O! patrz ino, a toć oni pieniądze mierzyli, toć to dukat wyleciał z za obręczy, a! łajdak ten pewnie kogoś okradł, albo i zabił.

— A prawda, musi tak być — powiada żona.

Wzięła ich chciwość i zazdrość, poszedł do brata i udał się w prośby:

A cośta wy, pieniądze mierzyli? a powiedzcież wy mnie, jakim wy to sposobem dostaliście ich? Brat mu wszystko opowiedział, jak było poprawdzie.

Na drugi dzień bogaty wymyślił użyć takiego samego sposobu co i brat jego. Poszedł do lasu i wziął worek na plecy.

Idzie, idzie, zaszedł kawał drogi w las, aż tu patrzy, pali się ogień, i tak wszystko, jak mu brat opowiedział.

Wilki skoczyły do niego, ale święty Mikołaj podniósł laseczkę do góry i zawołał: leżéć wilczki! i wilczki się pokładły.

Usiadł chłop koło ognia i zaczął to niby płakać i narzekać na swoję biedę, że ma dużo dzieci, nie ma co jeść, zaczął jeszcze grzeszyć i łgać różne rzeczy. Święty Mikołaj słuchał go i nic nie mówił, ale mu Pan Jezus szepnął do ucha, że to chłop grzeszy i wszystko łże. Krzyknął więc święty Mikołaj na chłopa i zawołał na wilki: „wilczki zjadajcie tego człowieka, żeby z niego nie zostało ani kosteczki!“ — Jak to powiedział, tak zrobiło się raptem ciemno, ogień zgasł i święty Mikołaj gdzieś zginął: skoczyły wilki do chłopa, ledwie miał czas dopaść co duchu do drzewa i wleść na nie. Święty Mikołaj wtedy krzyknął: „wilczki gryźcie drzewo!“—Zaczęły wilki okrutnie gryźć drzewo, chłop w strachu trzyma się mocno gałęzi a krzyczy, co tylko gardło mu wystarczy.

Jechali tamtędy chłopi z Warszawy i usłyszeli ten krzyk: przystanęli, patrzą: siedzi chłop na drzewie a gromada wilków podgryza choja-

ka. Zawołał na nich, żeby go ratowali; opowiedział im, z któréj wsi pochodzi, gdzie mieszka jego żona, i prosił, żeby jechali do niéj i kazali jéj przyjeżdżać z żelazną skrzynią po niego.

Pojechali chłopi, opowiedzieli wszystko kobiecie; ta wzięła żelazną skrzynię i pojechała do lasu po męża. Jak go w lesie znalazła, już wilki kończyły drzewo podgryzać i tylko co się miało przewrócić. Podjechała ze skrzynią pod samo drzewo, a chłop coraz to się spuszczał niżéj po gałęziach, a wilki koniecznie chciały go dostać. Ale chłop skoczył prędko do skrzyni, baba zamknęła go w niéj co duchu i pojechała.

Jadą, jadą, wyjechali już z lasu, aż patrzy ona, a tu za niemi leci jakaś śliczna młodziuchna panna i woła za niemi, żeby się zatrzymali.

— Co takiego? pyta kobieta.

— A moja drogo kobieto! schowajże mnie, schowaj co prędzéj, bo mnie tam gonią, żeby mnie nie znaleźli. Ach! ja biedna, co ja zrobię! schowaj mię, schowaj.

— Kiéj nie mam cię gdzie schować; moja panno, chyba do téj skrzyni.

— A to choć do skrzyni, byle mię tylko schowaj.

Wsadziła ją więc do skrzyni i pojechała daléj. Nie wiedziała o tém, że ta panna wrzeczy to był wilk i tylko Pan Jezus tak dopuścił, żeby ten wilk przemienił się w pannę, żeby koniecznie zjadł grzesznika.

Jadą—ale coś w skrzyni cicho, bo wilk dostawszy się do niéj chłopa udusił i jadł, tylko kości z niego zaczęły się po skrzyni chrbotać. Aż przyjeżdża do domu, chce otwierać i myśli sobie. „a to się bestye ze sobą naigrali.“ Tylko co otworzyła wieko od skrzyni, aż tu chlust! wyskoczył wilk, męża niéma, tylko kości z niego pozostały, a wilk powiedział te słowa: Masz babo twojego męża, który myślał, że mu wolno kpić sobie z Pana Boga.

K. Kozłowski, Lud, стр. 327.

Изъ мазовецкихъ народныхъ пѣсенъ.

(Mazowieckie pieśni ludowe).

I.

Tocyło się, tocyło po stole jabłusko,
I az się zatocyło do Kasi na łózko.
Przyśniło się Kasi na łózecku śpiący,
Ze widziała Jasia na morzu tonący.
— „A wy, matulu, tatulu, pozwólcie cółenka,
Pojadę jo do swego Jasieńka.“
— „Rybockowie, rybockowie, bez Boga zywego,
A cyście wy nie widzieli Jasieńka mojego“
— „Widzieliśmy, widzieliśmy, ale niezywego,
I z mieczem w prawym boku utopionego.“
Wyskocyła, wyskocyła z lądu wysokiego
I wyrwała miec ostry z boku Jasiowego.

Jak wyrwała ten miec ostry, temci się przebiła.
Napatrzcie się dobrzy ludzie, jakiem go lubiła.

(Тамъ же, стр. 30).

II.

Na podolu w scyrnem polu,
Stoi kuznio na kamieniu,
A w ty kuźni kowal kuje,
Nigdy ognio nie brakuje.
„Mój kowolu, kowolcyku,
Okujze mi dwóch koników,
Okujze mi bardzo rano,
Na wojenkę zawołano.
Naści matko córkę swoję,
Ślubowaną zunkę moję
Trzymaj sobie rocek i seść,
A za siódmem dzij, kędy chces.“
Siódmy rocek juz nadchodzi,
Kasieńce się za munz godzi,
Kury pieją, psy scekają;
Wyrzij, chłopce, co tam mają.
Jedzie, jedzie z cudzy strony,
Kunik pod nim nieznajomy.
„A jak się mos, matko moja,
A gdziez to jest córka twoja?“
— „Wydałam ją za jednego,
Za pisarka nadwornego.“
— „Podaj matko skrzypce moje,
Pójdę jem grać na wesiele.“
Nie chudź Jasiu, bo zawadzis,
Wesiele jem rozprowadzis.
— „Stanę sobie u podwoja,
Bende jem grał, matko moja.“
Kasia Jasia zobacyła,
Styry stoły przeskocyła,
Piąty nózką udezyła.
— „A jak sie mos mężu pirsy!
A ty sobie sukoj insy.“

(Тамъ же, стр. 35).

III.

Śliezne goździki, piękne tulipany,
Gdzies się obraco Jasio mój kochany,
Cy mi go wzieni żyglarze na morze,
Co sie moje serce utulić nie moze.
I wy macice, co gwiazdy licycie,
Cy wy o mem Jasiu, cyli wy nie wicie?
Widzieliśmy go z ciemna a w niemocy,
Jedwabną chustecką ucirał se ocy.
Chodzi po sadzie, medytuje sobie,
A wsystkoć to, wsystko, dziewcyno o tobie,
Nie pise piórem, ani dyjamentem,
Kocha wiecnością, ale nie momentem.

(Тамъ-же, стр. 81).

IV.

Tam pod Warsiawą, tam na zielunem,
Tam lezy Jasieńko bardzo zraniony, —
Przysła do niego matula jego,
Płace, wyrzyko, załuje jego, —
— „Moja matulu, idź prec odemnie,
Dalbo już omdliwa serdeńko we mnie.“
Tam pod Warsiawą, tam na zielunem,
Tam lezy Jasieńko bardzo zraniony, —

Przysed do niego tatulo jego,
Płace, wyrzyko, załuje jego, —
— „A mój tatulu, idź prec odemnie,
Dalbo już omdliwa serdeńko we mnie.“
Tam pod Warsiawą, tam na zielunem,
Tam lezy Jasieńko bardzo zraniony, —
Przysła do niego siostrzycka jego,
Płace, wyrzyko, załuje jego, —
— „Moja siostrzycko idź prec odemnie,
Dalbo juz omdliwa serdeńko we mnie.“
Tam pod Warsiawą, tam na zielunem,
Tam lezy Jasieńko bardzo zraniony, —
Przysła do niego kochanka jego
Płace, wyrzyko, załuje jego, —
— „Moja kochanko przytul się do mnie,
Dalbo ozyło serce juz we mnie.

(Тамъ же, стр. 107).

V.

Dozynaj zytka, dozynaj,
Pana Jezusa wspuminaj,
Dozynała go dziewecka,
Tak za jasnego słunecka,
Dozon ci go młodzieniec,
Kazoł z niego wić wieniec.
Dozynaliśmy zytka do boru,
Idziemy na wódkę do dworu.
Wypraw num, panie, okręzne,
Bośmy żniwiarki potężne.
Dozynaliśmy do staja,
Przodownica num ustała.
Dozynaliśmy do drogi,
Trzoskały za nomi batogi.
Nie lotaj tu sokole,
Nie pójdziemy w to pole,
Nie lotaj tu przepiórko,
Nie pójdziemy w to pólko,
Dopótyśmy krązyli,
Aześmy zytko skończyli.
Otwórz num panie wierzeje,
Juz sie na polu nie chwieje.
Otwórz num panie nowy dwór,
Niesiemy z pola wsystek zbiór,
Otwórz num panie ganecek,
Bo juz niesiemy wianecek.
Przede dworem kacki w błocie,
Nasa pani chodzi w złocie.
Przede dworem corna burza,
Nasa pani kieby róza.
Przede dworem rośnie kierz,
Nas karbowy zły jak pies,
Bo nas bije i łaje,
Podwiecorku num nie daje.
Na chłopów jest nie taki,
Bo mu dają tabaki.
Gdzie największe ościsko,
Karbowy woła „znij nisko.“
Stoi nas pon w piwnicy
Trzymo wino w śklenicy.
Zniwiarecki cęstuje,
Za zniwo jem dziękuje.
Wesoły nas pon, wesoły.
Napełnił brogi, stodoły.
Stanisieski się zasmuciuł,
Wiatr mu stodoły wywróciuł.
U nasego pana w cepy biją,
A u Stanisieskiego wilki wyją.
U nasego pana w zapolu,
A u Stanisieskiego na polu.
Wychodziliśmy tak z rana,
Zabij num panie barana,
Zabij num panie jałowice,
Damy karbowemu połowicę,
Okumunowi ogón, rogi,
Bo un dla nas bardzo srogi.

(Тамъ же, стр. 202).

VI.

Oberccek, zły worecek,
Kasa wylata, wylata,
Trzeba worek zacyrować,
Nie będzie się kasa psować;
Oberecek ocisowy,
Jak sie zedrze, bedzie nowy.

VII.

Załozuł sie sokół z koniem na wybiegi,
Sokół ma dwa skrzydła, koń ma śtyry nogi;
Sokół leci lasem,
Krzyknie sobie czasem,
Konik idzie drogą,
Tupnie sobie nogą.

VIII.

Chodziłem ja kole rzycki,
Zgubiłam se koralicki,
Zebyś mi je Jasiu naloz,
Dałabym ci buzi zaroz,
A mnie buzi nie ubędzie,
W koralickach ładnie będzie.

IX.

Wygroł nas okumun, wygroł,
Bo wsystkich chłopców ze wsi wygnoł.
Nasa okumunowa wygrała,
Bo wsystkie kobity ze wsi wygnała.
Dobrzeć ty okumunie zrobiul.
Bedzies ty sum na siebie robiuł.

(Тамъ же, стр. 166, 168, 171).

Мазовецкія народныя пословицы и поговорки.

(Mazowieckie ludowe przysłowia i zdania).

Na Gromnice, łataj sobie rękawice. — Deszcz świętego Jana obiecuje mokre żniwa. — Idzi, siać wyjdzi!—Gdy o Matce Bożéj bywa siano: to ani za późno, ani za rano. — Mateusza, dosieusza. — Świętego Marcina, stary do komina. — W niedzielę Kwietnią dzień jasny: jest to dla lata znak krasny. — Suchy marcek, mokry kwiecień, maja czasy zimne: czynią stodoły, sklepy i szopy pełne. — Czego sierpień nie uwarzy, wrzesień tego nie upiecze. — Co Bóg da, to w kobiałkę. — Pochlebca

łgarzu siostrzeniec! — Gdzie pełno snadniéj ulać. — Kto wiele obiecuje, mało zjiści. — Co się źle nabędzie, to się źle odbędzie. — Kto przebiera, ten przymiera.—Kto o prawdzie dzwoni, taki na guz goni.—A zkądeście, ojcze? — z Wilanowa. — A czapka?—Ha, i copka z Wilanowa. — Bodaj cię krowami na Powązki wywieźli. — Choć nie widział Kalwaryi góry, jednak mu Kalwarya z oczu patrzy. — Boćkowskiego prawa artykuły, nie jednę cnotę wykuły.—Francuz z Mokotowa.—Dopiero to Kozienice, a ty już się pytasz o Warszawę. — Lepsza wody szklanka, niźli warszawianka. — Marymontczyk z razowéj mąki. — Niegdyś był cały Tusk, teraz tylko Pułtusk. — O dla Boga, co się dzieje! Za Pułtuskiem Bartodzieje. — Czersku, na złém piwsku. — Warszawiak w pracy, a wilk u pługa: jednaka z obu posługa.

(F. Čelakovský, Mudrosloví; T. Lipiński, Przysłowia).

Изъ подгалянскихъ народныхъ сказокъ.

(Podhalańskie ludowe legendy).

I.

Drzewij, kiedy do hol Tomanowskiéj, Smrużuńskiéj, ledwieś kónia przeprowadził pomiędzy turnie do styrmach, pojechoł był na kóniu jeden gazda po syr. Jak dojechoł ku sałasowi, zdjął uździenicę z kónia i puścił go na trawę. Kóń prawie przesed sie kęs drogi, przyłozył zęby do trowy. Nie dzwónił ón tam wtedy po skałach, bo trowa była w pas. Nie bronili ci tam paść, gdzieś chcioł, jak teros. To sobie tez i owce chodziły dalij od sałasu po wirchach, a blizyj sałasu mógł się kóń śmiało paść, bo było na cym. Gazda wlozł do szałasu, pochwolił Boga, poscęściuł bacy, co prawie nad łucierą siedzioł, przywitoł się z juchasami, usiodł na progu izbycy, wypjuł cerpok zyntycy przy gawędzie. Jakoś wnet zesło kęs casu. Wyjrzoł na kónia a kónia nima. Myśloł, ze między szmuki wlozł. Posłoł powara, powar powraca po dość długiéj chwili, i muwi, ze kónia nie mógł znaliść. O cuda boskie! jakazby ón sie zadzioł? przésed przez próg sałasa, pobiegł gdzie go zostawił. Patrzy, zgnieciona pod kopytami trowa pokazywała mu dokąd poszed. Idzie za ślakiem, a idzie dość długo, bo kóń na zarty nie bawiuł się, ino sobie posed ka mu się podobało i widziało. Przychodzi na piękną dolinkę: patrzy, kóń sobie poskubuje trowy, i chodzi tu dolinką. Złapał go, uwiązoł u smruka, i posed troskę dalij przypatrzyć się, bo mu się tam widziało. Zobacył jamę, ciekawy coby tam było. Z kraja pieknie i przestrono. Idzie dalij, as tu jakieś dźwierka. Zmirtwioł, bo myśloł ze zbojnicy tam. Ale kiedym jus tu, zajrzę. Podchylił dźwierka, jesce bardzij zmirtwioł, jak zocył husarza na kóniu. Ale jus cofnąć nie było po temu. Wlozł więc, a husarz się go zapytoł: „cy już cas?“ Nie wiedząc do cegoby to pytanie było, odpowiedział na traf „Nie.“. — Bo my tu, muwi husarz, wojsko Bolesława, króla polskiego, co to był ś. Stanisława porąboł, lezymy. Przypatrz się (widzioł mnoho wojska leżącego, a kónie przy złobach chrupotały owies): a jak Król się wypokutuje, wyruszymy s tego lezyska, i poruszymy ku wom. Azebyś pamiętoł, ześ tu był, nabierz sobie tego do worka,“ i pokazał mu kóński gnój. Gazda pomysloł: dyć jo ta na oborze dość tego mom. Ale by sie nie przeciwić nabroł do worka i przyprowadziwszy kónia, włozył nań wur z gnojem. Pozegnoł sie z husarzem i wyjechoł za jame. Chcioł zrucić z konia wur i wypróżnić, az tu ciężkie. Dodoł siły, zrzucić, az tu brzdęk runeło na ziemię. Rozwięzuje worek, patrzy, coćby to było, a tu pełen wur złota. Uradował sie nie pomału, ale jus nie mógł wszystkiego na kóń podnieść. Zostawił połowę, a połowę powiesił na siodle, i pojechoł z Bogiem, jus nie ku sałasowi ale do domu, aby drugi raz powrócić po restę. Spiesy się, wraco, ale jus jamy znaliść nie mógł. Dolinkę znalozł i wszystko co do jamy było prowadziło, ale jama się kaś podziała.

(W. A. Maciejowski, Piśmiennictwo, I 254).

II.

W tych miejscach gdzie takie góry a skały, były dawniéj żyżne łany, lasy i łąki. Na saméj od Polski granicy, mieszkał pan polski możny, a zwał się Morski. — A tuż od węgierskich kopców, panował młody i urodny książe, i byli z sobą sąsiedzi o miedzę tylko. Pan Morski miał cudnéj urody córkę, książe ją ujrzał, i zaraz się w niéj srodze rozmiłował. — Prosił ojca o jéj rękę, ale ten poprzysiągł, że wyda ją, ale tylko za swojaka, nie cudzego rodu.

Stary Morski był to wojak, poszedł z królem na wyprawę daleko — a córkę zamknął w klasztorze, i powiedział, że ją przeklnie, jeśli pójdzie za Węgrzyna, bo ją woli oddać djabłu, jak obcego rodu.

Za długo bawił na wyprawie: młoda dziewka nudziła się srodze, a tymczasem urodny książe daléj do niéj w zalecanki. Posyłał jéj to cudne korale, to wstążki, to klejnoty. Nasyłał stare wróżki, co jéj z węgierska wróżyły, że będzie wielką panią, że będzie miała srebrne pałace i złociste komnaty. Oczarowały roztęsknioną dziewczynę, i ta przyrzekła uciec z klasztoru. Wieczorem młody książę podszedł pod mury przebrany za mnicha, żegnał się i o jałmużnę prosił. Zakonnice wpuściły go za kratę. Czarownice rzuciły zioła, i zamówiły, a wszystkie psy posnęły. Książę uciekał z dziewczyną: kazał jéj wystawić pałac cały kolorowy — od złota i kamieni drogich lśniący.

Teraz księżna rada, cały dzień po łąkach kwiecistych tańcowała, albo dzieci swe pieściła, a wieczorem wróżki ją kołysały, i śpiewały, że by miłe a piękne sny miewała. Wszystko tam szło, jak wianki wił, ani gradu, ani powodzi, ani zarazy na bydło. Siedmioro dziatek mieli, wszystkie ślicznie się chowały. Stary Morski jak nie wracał, tak nie wracał: ludzie gadali, że od Tatarów zabity, już nie żyje. Córka, wdziała czarną żałobę, zabrała dobytek po ojcu, i śmiała slę z przekleństwa. Aż tu powraca niedługo potém pan Morski, pyta o córkę — pokazują mu koralowy pałac. Córka, dowiedziawszy się o ojcu, przybrana w klejnoty poszła go pozdrowić. Stary przeżegnał się, plunął, tupnął nogą, aż się pałac koralowy w proch rozsypał, i tak zawołał:

„Bogdajby twój cudzoziemiec i całe jego mienie w kamień się obróciło," a gdy księżna wywiodła dziatki swoje, i z płaczem padła mu do nóg: jeszcze więcéj rozgniewany wykrzyknął: „Rozpłyń się we łzach twoich, a przeklęte dzieci twoje niech się w nich potopią, bo aniś ty córka, ani oni Morskiego wnuki."

I przekleństwo ojca spełniło się zaraz: pola, łąki, lasy, pałace, trzody i wszystko w jeden się zamieniło kamień. Przestraszony książę przebrał się za mnicha i uciekać począł. Ale i on zamienił się w skałę, co dotąd Mnichem się zowie. Księżna płakała, przywołała wróżki, ale te nic nie mogły przeciw ojcowemu przekleństwu. Każda tylko porwała dziecię i uciekała. A tu kamienie rosnąć z pod ziemi poczęły tak nagle, że daléj biedz nie mogły. Każda zmęczona usiadła i widziała śmierć przed sobą. Dzieci płakały, nawoływały matki, matka przybiegła, płakała a płakała, że z łez jéj stawy się robiły, i siedm się takich stawów zrobiło, a w każdym stawie jedno dziecię leży. Księżna oczy wypłakała. Jedno oko z wyższéj stoczyło się skały i od panieńskiego jéj nazwiska Morskiém okiem nazwano. Klejnoty wszystkie utopiła księżna w tym stawie, które późniéj wyłowiono.

Kiedy już nic nie było, tylko stawy a puste skały, sama księżna się w jednym stawie roztopiła, a że czarno była ubrana, woda się od tego zabarwiła i dotąd jest czarna.

Mówią ludzie, że tam nieraz jeszcze słychać płacz i narzekanie, bo jéj dusza jęczy, o ratunek prosi. Ale jak kto usłyszy, to i zlituje się, to go zaraz śnieg ze skał zasypie.

(K. Wł. Wojcicki, Klechdy, I 126).

Изъ подгалянскихъ народныхъ пѣсенъ.

(Podhalańskie ludowe pieśni).

I.

Hole, hole, niczém pole,
ta tu sobie pośród gór,
kieby orzeł pośród chmur,
a kiej suną się na hale,
wnet pod skałą, wnet na skale!
Hale, hale, niczem pole,

bo ja żyję pośród gór,
kieby orzeł pośród chmur.
Niech tam lachy mają łany,
pla nas dobre są polany;
chciał wyłazić na nie Szwed,
ale karki skręcił wnet.

II.

A ja góral od Wadowic,
a ty bracie zkądeś? powiedz.
Ojciec góral, matka góral,
i ja sobie także góral.
Ojciec umarł, a ja został

i po ojcu fajkę dostał.
Ojciec umarł, leży w dole,
a ja sobie fajkę polę.
Będe robił, będe służył,
będe sobie fajkę kurzył.

(O. Kolberg, Lud. V 221).

III.

W Chochotowie na ryneczku,
Piją chłopcy palineczku:
Jedni piją, drudzy grają,
Trzeci dziéwcze namawiają,
A skoro je namówili
Na koniczka wysadzili.
Jedź, jedź Kasiu nasza,
Nie dowie się matka wasza:
A matka się dowiedziała,
Sąsiada jéj powiedziała,
— A łapajcie Kasię swoję,
A kandy ją doścignięcie
Rączki, nóżki obetniecie.
Dościgli ją aż we Lwowie:
Ona stoi w złoto-głowie.
— Witaj że ty, Kasiu nasza,
Gdzieś podziała swego Jasia:
Oto jest za stołami,
Pije winko z husarami.

— Chodź-że ino szwagrze młody,
Będzie krwi jako wody:
— Srebro, złoto odbierajcie,
Mego Jasia rubajcie;
Srebro złoto odebrali,
Mego Jasia porubali
Zacieni go wedle pasa:
Oto z tobą, Kasiu nasza,
Zacieni go wedle brody,
Otóż tobie szwagrze młody.
Wielka się niewola stała,
Młoda wdowa wnet została:
Będę chodzić po kiermaszach
Jako sarna po szałasach,
Będę zbyrkać kluczykami
Jako sarna nóżeczkami,
Będę skakać wedle krzoki
Jako sarna bez potoki.

(L. Zejszner, Pieśni ludu Podhalan, стр. 121).

IV.

Poczekajcie swaci, za naszemi wraty,
Aże ja pozbieram swojéj matki siaty.
Jeszcze mnie czekajcie w tym zielonym gaju,
Nie mogem pozbierać od wielkiego żalu.
Towarzyszki moje, pięknie wam dziękuje,
Swój zielony wianek już go wam daruje.

(Тамъ же, стр. 117).

V.

Tela mi to tela u matusi służba,
Kiedy mnie wywiedzie za rączyczkę drużba;
Drużba mnie wywiedzie, drużki wyprowadzą,
Tela mi to tela u matusi dadzą.

(Тамъ же, стр. 118).

VI.

Haniu moja pójdź do domu,
Wydam ja cię nie wiem komu,

Wydam ja cię Janiczkowi
Héj walnemu zbójniczkowi.

Janku, Janku, tęgiś zbójnik,
Wiesz po wirchach każdy chodnik,
We dnie idziesz w nocy wrócisz,
A mnie biedną tylko smucisz;
Masz koszulkę uznojoną,
A szabliczkę zakrwawioną.
Janku, Janku, kędyś ty był,
Coś se sabliczkę zakrwawił?
Przyniósłci jéj szaty prać,
A nie dał ich rozwijać,
Ona prała, rozwijała
Prawą rączkę nadybała.
W téj rączecce pięć paluszków,
A na małym złoty pierścień.
Na tym pierścieniu troje wrotka;
Dyć to mego brata rączka.
Niedługo się obawiała,
Do matusi odsyłała.
Matko moja przemilejsza,
Czy mam bratów wszystkich doma?
Coruś moja nic z jednego,
Z tych to siedmiu najmłodszego.

Skoro wyszedł rok półtora,
Nagrodził jéj Pan Bóg syna.
Lulaj buba, synu mój!
Nie bądź tak jak ojciec twój.
Na kąski bym cię siekała,
Orłom, krukom rozsypała.
Mąż to za smerekiem słyszy,
I od złości cały dyszy.
Śpiewaj, Haniu, jakieś śpiewała.
Kiedyś syna powijała.
Lulaj buba synu mój,
Byś tak był jak ojciec twój.
We winie bym cię kąpała
A w jedwabiu powijała.
Oblecz Haniu drugą szatkę
A pójdziemy na przechadzkę.
Dwa roceczki z tobą żyła
Na przechadzkę nie chodziła,
I wziął ją za rąceczku
I zawiódł ją do gaiczku;
Oczka czarne jéj wydłubał,
Rączki białe jéj odrubał.

(Тамъ же, стр. 171).

Силезская народная легенда.

(Podanie ludowe szlązkie).

Za dawnych czasów przyszli raz pod Trzebnicę Turcy z ogromném wojskiem, domagając się, aby Polacy przeszli na ich wiarę, a kościół na turecki zamienili. Polacy, choć ich była tylko bardzo mała garstka, nie chcieli na to przystać, ale bili się tak doskonale, że chociaż zaledwie jeden z nich był na dziesięciu Turków, pobili ich wszystkich. Ale z Polaków jedyny jeden dowódzca został przy życiu. Święta Jadwiga uprosiła tedy u Matki Boskiéj, że zranionemu dowódzcy wróciła zdrowie, a wszystkim, za wiarę świętą poległym, śmierć na sen zamieniła. Leżą oni wszyscy w ogromnéj jaskini pod Trzebnickim kościołem; śpią twardo, ale żyją. Sam jeden dowódzca nie śpi: siedząc na kamieniu, odmawia różaniec. Dawniejszemi czasy jaskinia ta nie była bardzo głęboko pod ziemią, a jedna dziewucha natrafiła raz na wejście. Weszła, aż obaczywszy owych rycerzy, zlękła się; lecz dowódzca kazał jéj się niczego nie bać, ostrzegł tylko, żeby wychodząc nie poruszała dzwonu u wnijścia wiszącego. Płocha dziewczyna umyślnie go poruszyła: a na dźwięk dzwonu wszyscy wojacy schwycili się ze snu i stanęli pod bronią. Dowódzca rozgniewany zamknął się z wojskiem głębiéj w ziemię i odtąd nikt jaskini téj znaleźć nie może. Ale kiedy będzie wojna o wiarę, dowódzca ów sam w dzwon uderzy, a śpiący rycerze wstaną, będą walczyć i zwyciężać.

(J. Rymarkiewicz, Wzory prozy, стр. 26).

VI.

Już śpiewasz, skowroneczku,
Już ci i ja orzę,
Obudwu nam w robocie
Jedno świeci zorze.
Bóg pomóż, skowroneczku,
I dodaj nadzieję:
I dla ciebie ja razem
I dla siebie sieję,
Bóg daje nam wszystkiego,
Co tu posiadamy,
I udziela nam darów,
Skoro go błagamy,
Dziękujmyż jemu za to,
Co nas błogosławi,
I nam miłe na ziemi
Razem życie sprawi.

Jak pełna jest natura
Wiosennéj ozdoby,
Wszędzie się pokazują
Jéj śliczne urody.
Murawy kwiateczkami
Są pięknie upstrzone,
Gaje i też krzewiny
Wszędzie są zielone.
Śpiewajże, skowroneczku,
A ja niechże orzę,
Bo wnet dla mnie i dla ciebie
Zgaśnie światłe zorzę.
Ów obłok, co na sklepie
Niebieskim się wozi,
Zachowany w nim piorun
Ciemną śmiercią grozi.

(Тамъ же, стр. 201).

Изъ кашубскихъ сказокъ и преданій.

(Kaszubskie baśnie i podania).

I.

Nad Żarnovskjm jezorę je vjêlgô góra a na górzé zaklęti ząmk. Tę szedł rôz kòscelni pò szaché é zabłądzèł; a do njeho nalazła sę czèsto czòrno vubrąnô panna, chtérô eho proséła, abè ją do kòscoła zanjósł, ale przétim njck a njck njegôdèł; tak vòna é cali ząmk mdą vébavjoné.

Vòn ji to przêvòbjecêł zrobjc, ale dzis mja mu dać pòkój, a dozdac jaż do vjtra, bò vòn v tim chrosce ju sekjerę zgubjêł è sę téle naszukêł, co decht często sę zmòkł; a sę ju tèż zmróczało. Dregjeho dnja pósłêł vòn svèho brata, barzo vódvôznèho człovjeka, cobé za sekjerą szukêł. Kjê ten chcêł dodom vracac, têj przészła do njeho ta sama panna s vspòmnjoną prosbą; a béło ju tèz pòzdze. Chłop vôdvòzni é mòcni bjerze ją na krzept é njese stegjenką jaż do strużkj, dze sę vòdę nabjèrô. Ale jak dali chcêł jidz pòd górę do vse, do Żarnôvca, têj nastąpjêł takj szvjst, takjé szémjenjè, tak vjele straszédêł v pòvjetrzu sę vukôzało, że chłop sę vurzasł, pôdł é zavrzeszczêł: „Vò Jezé!“ Zarôz pòrvałé bjedną pannę té pòvjetrznè straszédła, a ząmk, co ju mjêł na vjèrzch góré véchòdzéc, razę s panną jesz głębj zapôdł, a dzis le pèrzinkę vód kòmjna czé vjeżè sztérérogôvé v kształce stédnjè je do vjdzenjò; vò czim sę kòżdi czekavi vłôsnémj vòczamj tę przekônac może.

(F. Cenôva, Skôrb, стр. 164 и 165).

II.

Jeden Czech s mjonę Vòjcech bèł v Pradze bjskupę. Vòn przèszed tu v nasze stronę, a pòtemu sę vudêł do Stôréch Prés, abè tętêjszéch mjeszkańcóv przécignąc do vjaré chrzescijanskjè. Ale vònj njechcelé teho żódną mjarą mjec; a jak vòn njeprzestôvêł jejich stôrodôvnè vjarè ganjc é njszczéc, têj wònj jeho zabjlé è jemu głovę vóderznęlé, Pąn Bog jednak dêł tim zvłokąm téle mòcé, że ręce vòdcętą głovę pòchvôcélé, nogj sę zaczęlé részac è s Pres vucekac, a głova przez całą drogę pészne nôbóżnè pjesnje spjeva. Tak przészło to cało Vójcecha pòzdnj vòd pôpjeża svjętim zrobjoného, jaż nò ten môl, dze je przedmjescè Gdąnska Svjęti-Wòjcech, chtérè ztąd swòję nazwę dostało.

(Тамъ же, стр. 177).

III.

Djôbêł nasbjèrêł na svjece całi mjech nôgòrszéch lédzi é chcêł s njmj do pjekła; ale jak vòn lecêł przez las, zavadzêł vòn vò jednę séchą chavkę è mjech dostêł dzurę. Têj jeden chlop pò drégjm zaczą vépadac. Dze chteren pôd, takjè dostêł nazvjstko; na kam — Kamjnskj, na dęba — Dębjnskj, na buka — Bukòvskj, na płôchtę — Płacheckj, na drąg — Drążkovskj, na kórcz—Karczevskj è t. d. Jaż vszétcé pòvépôdalé, le jesz jeden wòsteł v różku mjecha sedzącé. Têj djôbêł sę spostrzèg è rozgórzoni mjechę môchną; a ten człovjek sę nazvêł Machę è sę przérovnêł do tè jinszè szlachté, co z mjecha pòvépôda.

(Тамъ же, стр. 194).

Изъ кашубскихъ народныхъ пѣсенъ.

(Kaszubskie ludowe pieśni).

I.

Raz też komór z dębu spadł,
Złamał sobje v łepku gnat.
Hej, hej! ha, ha! Złamał sobie v łepku gnat.
Połamał i paluszkj — O dębove koruszkj.
Hej, hej! ha, ha! O dębove koruszkj.
Połamał też golenje — O dębove korzenje;
Hej, hej! ha, ha! O dębove korzenje.
Nje potrzeba tu doktora — Anj xjędza przeora;
Hej, hej! ha, ha! Anj xjędza przeora.
Anj żadnéj aptekj, — Tilko ridla i motikj;
Hej, hej! ha, ha! Tilko ridla i motikj;
Dovjedzjała sję mucha, —

Że komór już bez ducha.
Hej, hej! ha, ha! Że komór już bez ducha.
Przilecjała do niego, — Pozdrovjła mjłego.
Hej, hej! ha, ha! Pozdrovjła mjłego.
Ach mój milj komorze, —
Już njebędzjem żić v parze!
Hej, hej! ha, ha! Już njebędzjem żić v parze.
I zalała sję łzamj — Nad kochanka mękamj.
Hej, hej! ha, ha! Nad kochanka mękamj.
Ach njepłaczże, sjostrziczko, —
Zotrzimasz po mnje vszitko.
Hej, hej! ha, ha! Zotrzimasz po mnje rogi, —
Także też i ostrogj.
Hej, hej! ha, ha! Także też i ostrogj.

(Cenôva, Sto frantovek, стр. 5).

II.

Przepraszam vas, lube ścjani, —Cjebje pjecu polewani;
Któż vas bjelić będzje! —Kjedi mnje njebędzje?
Przepraszam vas, drzvj cjosove, —I vas, stoli javorove;
Któż vas mivać będzje! —Kjedi mnje njebędzje?
Przepraszam vas, mjskj, łiżkj, —Vszistkje moje tovarziszkj;
Któż vas sprzątać będzje, —Kjedi mnje njebędzje?
Przepraszam vas, vszistkje progj, Gdze chodzjli moje nogj;
Któż tu chodzjć będzje, —Kjedi mnje njebędzje?
Dzjękuję cj ogrodeczku, —Gdzjem chodzjła v tim vjaneczku;
Któż cję pléć będzje, —Kjedi mnje njebędzje?
Dzjękuję cj rozmarinju, —I goździzjku mój na grzędzje;
Któż cję sadzjć będzje, —Kjedi mnje niebędzje?
Dzjękuję cj drobna rutko, —Jużcj mnje tu njedługutko;
Któż cję nosjć będzje, —Kjedi mnje njebędzje?

(Тамъ же, стр. 79.)

III.

Śliczne gvoździzkj, pjęknę tulipani;
Gdzjeżeś mój Stasju, Stasju mój kochani?
Cziliż cję vzjęli żeglarze na morze?
Że sję me serce utulić njemoże.
Astrologovje, co gvjazdi liczicje,
Cziliż o mojim Stasju nic nievjecje?
O serce, serce! cóż mi za radę dasz!
Kogom kochała—njemasz go już, njemasz!
Oj njema, njema i pono njebędzje!
Któż mnje, sjerotę, rozweselać będzie!

(Cenôva, Sbjór pjeśnj, стр. 32).

Изъ кашубскихъ народныхъ поговорокъ и пословицъ.

(Kaszubskie przypowieści i przysłowia ludowe).

Jesz sę ten njevurodzêł, cobe vszetkjm dogodzêł.—Człovjek strzèlô a Pan Bog kule nosi. — Zôrko do zôrka a bądze mjôrka. — Jak sobje chto pòsceli, tak sę vèspj. Pańskjè vòkò kónja téczi. — Tak długo sę grąnkę vòda nosi, jaż sę vucho vurvje.—Jedna jaskuléczka lata njesbudéje. — Té jes tę tak pòtrzèbni jak vu vòza pjątè kòło. — Pjeczoné gòłąbkj njeprzindą samè do gąbkj.—Vjedzą sąsedzé, jak chto sedzi.—Panskô łaska na pstrim kònju jezdzi.—V pjątek deszcz, cali tidzenj deszcz.—Darovanemu kònjovj niezazèrô sę do zębóv. — Głupéch njeseją, a jednak sę rodzą.—Trafjła kòsa na kam.—Na cvjardi kloc trzeba jesz cvjardszi klin.—Chłopa njemjerzi sę anjè kòrcę anjè łokcę.—Mêlô szkoda, krótkj żôl.—Prôvda v vôczé kòle.—Pjjani robòtnjk sę njezbògaci.—Njema kòłôczi bez prôci.—Mje dzis, a tobje vjtro.—Głupi mjlczec njewumjeje. — Njma teho złého, cobè na dobrè njevèszło.—Dobrê słovo njevjele kòsztèje, a vjele pòmôgô.

(Cenôva, Skôrb, стр. 1—5).

СЛОВАРЬ

АРХАИЗМОВЪ, ПРОВИНЦІОНАЛИЗМОВЪ, ИНОСТРАННЫХЪ СЛОВЪ И ЛАТИНСКИХЪ ВЫРАЖЕНІЙ.

SŁOWNIK

ARCHAIZMÓW, PROWINCYONALIZMÓW, WYRAZÓW CUDZOZIEMSKICH I ŁACIŃSKICH WYRAŻEŃ.

abjectio plebis, презрѣніе простымъ народомъ (pogardzanie ludem prostym).
abrys, контуръ, набросокъ, очеркъ (kontury, szkic).
absolutae potestati, самодержавной власти (władzy absolutnéj).
absolute, положительно, рѣшительно (stanowczo).
absolutum dominium, самодержавная власть (władza absolutna).
abuntur libertate, злоупотребляютъ свободою (nadużywają wolności).
actu, на дѣлѣ, дѣйствительно (rzeczywiście, w saméj rzeczy).
ad proportionem territorii, пропорціонально къ пространству (odpowiednio do przestrzeni).
ad similem virtutem incitamentum, поощреніе къ такой же доблести (do podobnéj cnoty pobudka).
adherent, приверженецъ, сторонникъ (stronnik).
administrare, управлять (rządzić).
afect, чувство любви (uczucie miłości).
afery, дѣла (sprawy).
akcye, дѣйствія (czyny).
alegorya, аллегорія, иносказаніе (przenośnia).
alias, иначе, или (inaczéj, albo).
alternatywa, другой случай (inny wypadek, raz).
amantes publici boni, заботящіеся объ общественномъ благѣ (kochający publiczne dobro).
anarchia, безначаліе (nierząd).
anatemat, проклятіе (klątwa).
animositate, воодушевленіемъ, бодростью, пылкостью (śmiałością, zapalczywością, zapałem).
antecesor, предшественникъ, предокъ (poprzednik, przodek).
antiquam exquirite matrem, вызовите старую мать (wydobądźcie starą matkę).
aparaty, приготовленія, дѣла (przygotowania, sprawy).
apart (a parte) отдѣльно, на свою руку (oddzielnie, na swoję rękę).
aplauz, похвала, рукоплесканіе (pochwała, poklask).
aprehensya, вниманіе, забота, огорченіе, печаль—происходящая будто-бы отъ излишней заботы о чемъ нибудь (baczność, dbanie o co, smutek, zmartwienie—niby pochodzące ze zbytecznego dbania o co).
aprendować, оказывать вниманіе, уважать, принимать въ разсчетъ (zważać, dbać o co, uwagę zwracać na co).
architekt, строитель, архитекторъ (budowniczy).
argenterye, серебряныя издѣлія (wyroby ze srebra, srebrne biżuterye).
arkabus, ружье (strzelba).
armatura, украшеніе изъ оружія вокругъ гербоваго щита (ozdoby z oręża na około herbownéj tarczy).
asamble, собранія (zebrania).
asesor, засѣдающій (zasiadający).
asygnacya, ассигновка (wyznaczenie).
atencya, вниманіе (uwaga).
atestacya, засвидѣтельствованіе, свидѣтельство, (zaświadczenie, świadectwo).
aukcya, увеличеніе (powiększenie).
auszpurski, вм. augsburski [аугсбургскій].
ave salvator, здравствуй спаситель (witaj zbawco)
awizy, новости (nowiny).
awo, а вотъ (a oto).

bachmat, татарская лошадь (koń tatarski).
baczyć, смекать, внимать (uważać).
bajać, разсказывать басни (opowiadać baśnie).
balen, китъ (wieloryb).
balista, балиста, боевая машина для метанія дротовъ или бросательныхъ копій (maszyna bojowa do rzucania pocisków lub kopij).

balk, нм. belka, балка.
baranczy, вм. barani, баранiй.
barbitona, лира (lira, lutnia).
bardon, лира (lira, lutnia).
barwa, одежда, ливрея (odzież, ubiór, liberya).
bassateremtete, мадьярское вулгарное проклятiе.
batalia, сраженiе (bitwa).
bawet, женскiй уборъ носимый на груди (żabot).
bawić kogo u siebie, давать у себя работу кому-нибудь (zatrudniać kogo u siebie, przy sobie).
bellum defensivum, оборонительная война (wojna obrona)
bellum offensivum, наступательная война (wojna napastnicza).
beszą, бiеżą, бѣгутъ.
bezpieczny, довѣряющiй (ufający).
białogłowa, женщина (niewiasta).
bieretek, bieret, beret, biret, шапочка.
blank, палисадъ, стѣна (palisada, mur).
blazon, гербъ (herb).
bluzger или *palatynka*, мѣховой уборъ на шею, воротникъ (ubiór futrzany na szyję, kołnierz).
botforty, сапоги съ отворотами (buty ze sztylpami.]
breklest, дешевое сукно (tanie sukno).
brona, вм. *brama*, ворота.
brukiem się bawić, шататься по городу (włóczyć się po mieście).
brzan, барвена, чебакъ (berwena, barma, berzana).
Budzyn, Буда-Пештъ, столица Венгрiи.
bukwica, буквица, скорописка.
bułat, сабля, мечь.
bursa, зданiе гдѣ жили ученики (żaki).
bydlić, проживать, квартировать (mieszkać).

cajkauz, оружейная (zbrojownia).
canicula, лѣтняя жара (kanikuła, upał).
cap, олень или дикая коза (самецъ), jeleń, sarna, (samiec).
carmen macaronicum de eligendo vitae genere, макароническiй стихъ объ избранiи призванiя или образа жизни (wiersz makaroniczny o wyborze powołania albo sposobu życia).
censor, цензоръ, судья, критикъ (sędzia, krytyk).
chciwość, желанiе, жадность, *zdjęt chciwością*, побуждаемый желанiемъ.
chędogo, чисто.
chędożność, опрятность (czystość).
chłapak, лихая лошадь.
chłodnik, бесѣдка (altana).
chmięsty, вм. chwasty, стебель, кочерыга.
chobot или *czobot*, чеботы или чоботы, крылатые башмаки Меркурiя (skrzydlate trzewiki Merkurego).
cholera, гнѣвъ (gniew).
chuć, желанiе, низкая страсть.
chylat, почетное платье, которымъ султаны дарили высшихъ чиновниковъ, (халатъ, szlafrok).
chynąć, склонить (skłonić).
civiliter, вѣжливо, гуманно (grzecznie, po ludzku).
ciżma или *ciżm* (венгерское *tzizma*, турецкое *czyznu*), башмакъ (trzewik).
clero, духовенству (duchowieństwu).
commercia, торговыя сношенiя (stosunki handlowe).
commodissima navigatio, самое удобное мореплаванiе (najwygodniejsza żegluga).
commovet, трогаетъ, безпокоитъ (porusza, niepokoi).
compatibile, совмѣстимо (dające się połączyć).
condictamina, пункты взаимнаго договора, соглашенiе (punkty obopólnego traktatu, porozumienie).
consilium belli, военный совѣтъ (rada wojenna).
contractus mutuus, взаимный договоръ (wzajemna umowa).
cucullus, шляпа (kapelusz).
cug, походъ, (bieg, pochód).
cum titulo honorifico, съ почетнымъ званiемъ (z tytułem honorowym).
custode, надзиратель, сторожъ (nadzorca, stróż).
cejardi, твердый (twardy).
cyrograf, запись или обязательство, написанное собственною рукою (zapis albo zobowiązanie, napisane własną ręką).
czapkować, прислуживаться, ласкаться, льстить кому низкимъ образомъ (łasić się, pochlebiać komu).
czeczotka, чечѣтка (pliszka, ksykacz).
czeczuga, сабля (szabla).
czes, вм. czas, время.
cłapak, кляча (lichy koń).
czopowe, подать съ разнаго рода напитковъ (piwa).
czrzewa, нынѣ trzewa или strzewa), черева (внутренности).
czsny, честный (uczciwy).
czułek, головная опоска (opaska głowy).
czynić sam sobie dosyć, давать себѣ въ чемъ-нибудь отчетъ, знать что-нибудь точно (być świadomym czegoś, wiedzieć dokładnie).
czysty, красивый (piękny).
czyście, прилично, благопристойно (przyzwoicie, ładnie).

dank, похвала, первенство (pochwała, pierszeństwo).
darski, вм. dziarski, бодрый, храбрый, рѣзвый, молодцеватый.
defectus, недостатокъ (wada).
defluitacya, сплавка (spławianie).
de imitatione Christi, о подражанiи Христу (o naśladowaniu Chrystusa).
de malo gesto officio, о нехорошо исполняемой обязанности (o źle spełnionym obowiązku).
dependet, зависитъ (zależy).
despekt, позоръ (hańba).
despoticum dominium, неограниченная власть (władza nieograniczona).
dezolacya, опустошенiе (spustoszenie).
distincte et fuse, точно и подробно (dokładnie i obszernie).
distinguo, различаю (rozróżniam).
dojnik, мѣсто, гдѣ доютъ коровы (miejsce, gdzie doją krowy).
dokładać się czego, руководиться чѣмъ-нибудь (kierować się czémś).
domini tapetes ad secundam mensam, господа въ буркахъ ко второму столу (panowie w burkach do drugiego stołu).
domini tigrides ad primam mensam, господа съ тигровыми шкурами къ первому столу (panowie w tygrysich skórach do pierwszego stołu).
dominus fundi, владѣлецъ земли (posiadacz gruntu).
domowit, домочадецъ (domownik).
dozdać, подождать (poczekać).
doznać, провѣрить, испытать (spróbować, doświadczyć).
dożrzeć, созрѣть (dojrzeć).
drapać, грабить (grabić).
drożona kopia, копье вырѣзанное изъ стали или мѣди (kopia rznięta ze stali lub miedzi).
drożyca, дорога (droga, dróżka).
dryakew, короставникъ, скабіоза.
drzewa, вм. drzewca, древка, копья.
drzeweczko, копье.
drzewij, или *drzewiéj*, прежде, когда-то (dawniéj, niegdyś, ongi).
dudlić, играть, бубнить (grać, bębnić).
duka, князь (książe).
dunąć, дунуть, исчезнуть (dmuchnąć, zniknąć).
dworski, нѣжливый (grzeczny).
dyferencya, разница (różnica).
dyfidencya, недовѣрiе (nieufność).
dyspensuje, освобождаетъ (zwalnia).
dystynkcya, различiе (różnica).
dzianet, красивая лошадь, особенно испанской породы.
dzierżeć o czém, полагать, думать (przypuszczać, myśléć..
dziwy, чудеса, чуда (cuda, osobliwe rzeczy).
dźwierka, двери (drzwi)
dźwierze, двери (drzwi).

egzorbitancya, нарушенiе установленнаго порядка, закона (wykroczenie przeciw ustanowionemu porządkowi, prawu).

eksperyencya, опытъ (doświadczenie).
ekspiacya, искупленiе, удовлетворенiе, очищенiе отъ вины покаянiемъ (odpokutowanie).
ekspulsya изгнанiе (wypędzenie).
eligerowie, избранные лучшiе воины (wybrani lepsi żołnierze).
emporium, привилегiя городовъ, въ силу которой извѣстные товары должны быть въ нихъ выставляемы для продажи гражданамъ).
emulacya, соревнованiе (współubieganie się).
epicykl, побочный кругъ (koło poboczne).
équivoque, двусмысленный, сомнительный (dwuznaczny, podejrzany).
et alia, и другiя (i inne).
et reverentes habent, и почитаютъ (i mają w poważaniu).
et sic pereunt feltcia regna, и такъ гибнутъ счастливыя государства (i tak upadają szczęśliwe państwa).
excitat generositem animi, поощряетъ великодушiе, (pobudza szlachetność umysłu).
exemplo trahenti pernitiem veniens in aevum, губительнымъ примѣромъ укореняется (przykładem pociągającym za sobą zgubę, który się utwierdza.
expedite, отлично (wybornie).
fakcya, партiя (stronnictwo).
falendysz, тонкое голландское сукно (cienkie sukno holenderskie).
falsarucha, родъ платья.
fasoł, забота, хлопоты (troska, kłopoty).
fast, 1) плевелъ (chwast), 2) украшенiе, пышность (ozdoby, przepych).
fawor, милость (łaska).
fazjan, фазанъ (bażant).
felpa, матерiя изъ шерсти и шелку (materya jedwabno-wełniana).
feret пряжка у шапки или башмака (sprzączka u czapki lub trzewika).
ferezya, фѣрязь, мужское верхнее платье (suknia wierzchnia nieprzepasana).
fest, торжество, праздникъ (uroczystość, święto).
fircyk, франтъ, вѣтренникъ (frant, wietrznik).
flagellum, плеть, кнутъ, наказанiе (bicz, batog, chłosta).
floridum, цвѣтущее (kwitnące).
folga, тонкiй листъ золота или серебра, окаймляющiй дорогiе камни въ драгоцѣнныхъ издѣлiяхъ (listek cienki złota lub srebra w biżuteryach przy drogich kamieniach).
fontaż, кокарда (kokarda).
forbot, forbotek, кружева (koronki).
fordyment, рукоятка у шпаги (rękojeść u szpady).
forga, султанъ, перо на шлянѣ(kita, pióropusz).
forytarz, покровитель (protektor).
fraucymer, дѣвичья комната, свита изъ женщинъ знатной дамы или королевы.
frez, фризiйская лошадь (koń fryzyjski).
Fridrusz, Фридрихъ (Фирлей, погибшiй въ сраженiи съ Татарами подъ Сокалемъ въ 1519 г.).
fructiferum, доставляющее прибыль (przynoszące korzyści).
frycz, неопытный, новичекъ (fryc, niedoświadczony).
frymark, или *frymarka*, обмѣнъ, мѣновой торгъ, неучтивая сдѣлка (handel zamienny, szacherka).
funiger, опоясанный шнуркомъ (przepasany sznurkiem).
funis, шнурокъ, канатъ (sznurek, lina).
gabać, таскать, тревожить (nagabywać, niepokoić).
gach, любовникъ, волокита (kochanek).
gadanie, разговоръ (rozmowa).
galantom, щеголь (elegant).
galarda, итальянскiй танецъ.
garło вм. gardło, горло.
gazda, хозяинъ (gospodarz).
gąślka, gęśli, гусли, музыкальный инструментъ въ родѣ скрипки.
generalissimus, главнокомандующiй (głównodowodzący).
generaliter, вообще (w ogóle).
generał, общiй сеймикъ (sejmik jeneralny).
generat, создаетъ (stwarza).

gęba (у рѣки), устье (ujście).
giaur, христiанинъ (chrześcijanin).
gibiel или *glibiel*, уютное мѣсто, затишье (schronienie, zacisze).
giezleczko, рубашка (koszulka).
girydony, подсвѣчники (lichtarze).
glans, лоскъ, блескъ (blask, polor).
gospodyn, господинъ (pan).
gospodza, госпожа (pani).
gratis accepistis, gratis date, даромъ получили, даромъ дайте (darmo dostaliście, darmo dajcie).
gravissimi sunt morsus irritatae necessitatis, тяжелѣе другихъ удары, нанесенные дѣйствующими подъ вліяніемъ неизбѣжной необходимости (najcięższe są rany zadane pod wpływem nieuniknionej konieczności).
grobsztyn, надгробный камень (kamień grobowy).
gromada, (ludzka), общество (społeczeństwo).
gryff, миѳическая птица, грифъ.
grzywna, гривна, монета или судебная пеня.
guapicz się, вм. kwapić się, спѣшить.
gubernium, правительство (rząd)
guldynek или *guldynka*, ружье (strzelba).
żegżółka, кукушка (kukułka).

hajduk, гайдукъ, слуга, нѣхотинецъ съ легкимъ вооруженiемъ.
harcap, коса (warkocz).
haza, аза, ли (czy).
hejnał или *hajnał*, утренняя лагерная пѣсня (poranna pieśń obozowa).
herap, боевая свалка (rwetes bojowy).
hierarchias, iерархiи, власти (hierarchie, władze).
hisce oculis собственными глазами (na własne oczy).
hladon, лошадь (koń).
hnet, сейчасъ (zaraz).
hoc virtutis opus, это дѣло доблести (to jest dzieło cnoty).
hole, голыя верхушки горъ (nagie wierzchołki gór).
honorem meum nemini dabo, не отдамъ никому моей чести (nikomu nie oddam mego honoru).
honorificum, почетное (honorowe).
hostiliter, враждебно (po nieprzyjacielsku).
huf, отрядъ конницы (hufiec).
hunc casum, этого случая (tego wypadku).
idem populus sine causa furit, тотъ же народъ безъ причины бѣсится (tenże naród bez przyczyny szaleje).

igra, игра (gra).
ij, древняя форма go, его.
imać się, взяться за что нибудь (wziąć się do czego).
imienie, поземельное владѣнiе (majątek ziemski).
imiono, имя (imię).

immanes Scythas, неистовыхъ Скиѳовъ (nieukróconych Scytów, Tatarów).
imminens fatum, угрожающiй рокъ (groźny los).
imperatiee, повелительно (rozkazująco).
impety, напоры, удары (uderzenia, napady).
impostor, обманщикъ, лжецъ (kłamca, udający kogo innego).
impresor, типографщикъ (drukarz).
in favorem sui, въ свою пользу (na swoję korzyść).
in libris de re rustica, въ книгахъ о сельскихъ дѣлахъ (w księgach o sprawie ziemiańskiéj).
in persona, лично (osobiście).
in republica, въ рѣчи-посполитой (w rzeczypospolitéj).
in vilipendio, въ презрѣнiи (w pogardzie).
inculta terra jacet, невоздѣланная земля лежитъ (nieuprawiona ziemia leży).
inderlandzi, голландцы (holendrzy).
indukowano, введено (wprowadzono).
industria, промышленность (przemysł).
intencya, желанiе, намѣренiе (życzenie, zamiar).
inter materias status, въ государственныя дѣла (w sprawy państwa).
invictos sarmatas, непобѣдимыхъ сарматовъ, поляковъ (niezwyciężonych sarmatów, polaków).
ircha, ирха, мягко выдѣланная кожа (miękko wyprawiona skóra).

irytacya, нарушеніе, уничтоженіе (zniesienie, unieważnienie).
isty, истый (prawdziwy).
iścić słowo, сдержать слово (dotrzymać słowa).
iure donatorio, по праву подарка (prawem podarunku).
iura, ius dominii, право владѣнія (prawa posiadłości).
ius gladii et potestatem definitivam, право меча и власть, рѣшающую дѣла окончательно (prawo miecza i władzę decydująca w ostatniéj instancyi).

jakaz, гдѣ-же (gdzież).
jasyr, плѣнъ (niewola u Turków).
juhasy, пастухи овецъ въ Татрахъ.
jurgielt, годьное жалованье (pensya roczna).

ka, гдѣ (gdzie).
kabat, кафтанъ, камзолъ (kaftan, kamizela).
kaganiec, лампада, жаровня, намордникъ.
kaj, гдѣ (gdzie).
kajsiś, гдѣ-то (gdzieś).
kaleta, мѣшокъ, калита (woreczek do pieniędzy).
kaloistrowie, отшельники (pustelnicy).
kandy, куда (dokąd).
kanona, вм. kanonik, каноникъ.
kapica, монашескій капоръ (kaptur mniszy).
kapitulacya, сдача города, договоръ (oddanie miasta, umowa).
karazya, народное платье носимое въ Малой-польшѣ, расшитое серебряными пуговицами и украшеніями.
kartany, осадныя орудія (armaty oblężnicze).
karw, тучный старый быкъ.
kaś, гдѣ-то (gdzieś).
kazić, нарушать, портить (gwałcić, psuć, plamić).
kęsy вм. *kusy*, короткій.
kieby, будто-бы (jakoby).
kiéj, когда, коль скоро (kieby, jak tylko).
kiermasz, ярмарка (jarmark).
kierz, кустарникъ (krzak).
kieścień, кистень, кнутъ (knut, basałyk).
kila, kilaś, нѣсколько (kilka).
kinąć, покинуть, уйти (porzucić, zbiedz).
kirys, панцырь, латы (pancerz, zbroja).
kiryśnik, солдатъ носившій латы.
kitajka, тафта.
kapcie, отвороты (klapy).
kłopotarz, безпокоящій другихъ (nie dający innym spokoju).
knaffel, пуговица (guzik).
knecht, солдатъ (żołnierz).
kolet, короткое платье изъ оленьей кожи для ѣзды верхомъ.
kolizye, столкновенія (spotkania, zetknięcia).
komenda, предводительство (dowództwo).
komiega, паромъ (prom).
kommunik, кавалерія (jazda).
komornik, комнатный слуга (pokojowy, pokojowiec).
komplacencya, удовольствіе (upodobanie).
kompromis, окончаніе спорнаго дѣла взаимными уступками и соглашеніемъ.
koncerz, длинное копье или простой длинный мечъ (długa kopia lub długi miecz prosty).
kondemnata, судебный приговоръ не въ пользу подсудимаго (wyrok sądowy na niekorzyść podsądnego).
kondolencya, сожалѣніе (współczucie).
kondycya, условіе (warunek).
konjunktura, стеченіе обстоятельствъ (zbieg okoliczności).
konkurować, стараться (zabiegać, starać się).
konserwacya, сохраненіе (utrzymanie).
konsyderacya, соображеніе (rozważanie).
kont, графъ (hrabia).
kontentezza, удовольствіе (zadowolenie).
kontradycent, оппонентъ, говорящій противъ (oponent, mówiący przeciw).
konwikcya, убѣжденіе (przekonanie).
korbacz, нагайка (bat).
korbety, подпрыгиванія лошади, (podskoki).
kordyał, напитокъ укрѣпляющій здоровье (napój wzmacniający).
korektura, поправка (poprawa).
kornet, женскій головной уборъ, родъ чепчика.
korupcya, порча (zepsucie).
kostera, костыря, игрокъ въ кости (gracz w kostki).
kotarz, шатеръ (namiot).
kotcze, повозки (karety).
kozera, 1) причина, поводъ (w tém kozera, въ томъ то и дѣло), 2) драка (bójka), 3) игра въ карты, козырь въ карточной игрѣ (atut).
kredenc, вещь оставленная кому-нибудь для сохраненія или завѣщанная (rzecz oddana komuś do przechowania lub zapisana).
krotofilny, вм. krotochwilny, веселый, развлекающій.
kry, вм. krew, кровь.
krzemięzny, бодрый (dzielny).
krzept, хребетъ (grzbiet).
ksiądz, князь (książę).
kuglować, играть (bawić się).
kumoszyć się, породниться, покумиться, любезничать (spowinowacić się, bracić się, umizgać się).
kunszt, искусство (sztuka).
kurant, арія, пѣніе (arya śpiew).
kusza, боевая машина для бросанія метательныхъ копій.
kuśnik, кузнецъ, (kowal).
kwilić, опечалить (zasmucić).

lactens, грудной ребенокъ, младенецъ (niemowlę).
lama, пленá, парча, обшивка изъ такой матеріи (złotogłów, obszycie ze złotogłowu).
lamus, амбаръ (śpichrz, magazyn).
largicya, пожертвованіе (podarunek).
larmo, шумъ, толкотня (hałas, wrzawa).
ledak, затѣмъ, же (potém, zaś).
letniczek, лѣтнее платье, *letniczek pisany* изъ матерія писаной разными красками.
lezga, обида (obraza).
lezz, вм. leż, ложь.
lęże, вм. legnie ложится спать.
liberae vocis, свободнаго голоса (wolnego głosu).
libertas patitur, свобода страдаетъ (wolność cierpi).
licentiatus in iure, юристъ (prawnik).
lichota, грѣхъ, нищета, бѣдствіе, (grzech, nędza, nieszczęście).
licite, дозволено, законно (dozwolonym sposobem, prawnie).
Liflandy, Лифлянія (Inflanty).
liskawica, молнія (błyskawica).
list, вм. liść, листъ.
litochromia, искусство придавать литографіямъ или картинамъ, вырѣзаннымъ на деревѣ, видъ картинъ, писанныхъ масляными красками (sztuka pokrywania litografij lub drzeworytów farbami na podobieństwo obrazów olejnych).
luciola, насѣкомое блестящее въ ночной тьмѣ (owad, robaczek błyszczący w ciemności).
ludobórstwo, человѣкоубійство (ludobójstwo).
luity, приговоръ, присудъ, вещь присужденная (wyrok, przysąd, rzecz sądownie przysądzona).
lustr, блескъ (blask, świetność).
lutość, вм. litość, милосердіе.
lutościwy, вм. litościwy, милосердный.
lutowanie, вм. litość, милосердіе.

łabęci, вм. łabędzi, лебединый.
łacwie, вм. łatwiéj, легче.
łepski, смѣлый, молодцеватый (tęgi, zuchowaty).
łębeć, вм. łabędź, лебедь.
łęk, арчакъ, лукъ (у сѣдла).
łopian, лапухъ, репейникъ.
łotryni, вм. łotrzyni, злодѣйка.
łowisko, лѣсъ, гдѣ есть звѣри, за которыми охотятся.
łyst, лытка, икра (łyta, łytka).
łystać, лытать, пролытать, скитаться (włóczyć się, tułać).

mać, мать (matka).
magistratus, присутствіе (urząd).
magrowie, мадьяры (madziarzy, węgrzy).
maluneczki, вм. malineczki, малины.
malmazya, сладкое, крѣпкое вино (słodkie, mocne wino).
mancipia, невольники (niewolnicy).
mandat, приказаніе, указъ (polecenie, rozkaz).
manela, энолетъ, погонъ, уборъ носимый на рукѣ (naramiennik, narękawek, strój noszony na ręku).
mantolecik, короткій плащъ, юбка (krótki płaszcz, kaftanik).
manufaktura, рукодѣлье (rękodzielnictwo).
marcha, старая негодная для ѣзды лошадь, кляча.
maruna, maruneczka, маточница, маточная трава.
matać, крутить, хитрить, обманывать (kręcić, oszukiwać).
mauzolea: гробницы (nagrobki).
mauzol, надгробный памятникъ (pomnik, nagrobek).
mawa, двойственное число, мамы, мы должны.
mdą вм. będą, будутъ (kąpiące).
melody, вм. melodye, мелодіи, пѣнія.
menalka, перепелка (przepiórka).
menica, монета (moneta, pieniądze).
mennet, французскій танецъ.
merella, вм. morela, абрикосъ.
meszty, башмаки, туфли (trzewiki, pantofle).
met, вм. mat, матъ въ шахматной игрѣ.
mezow, вм. mężów, мужей.
miąższy, толстый, густой, плотный (tłusty, gęsty, zbity).
miedź, вм. мѣдныя трубы (trąby miedziane).
mierzać, вм. mierzyć, мѣрить, измѣрять.
migrare, переходить (przechodzić).
miniasty, человѣкъ съ видомъ.
minister status, статсъ-министръ (minister stanu).
miotać się, бросаться (rzucać się).
mizerya, бѣдствіе, тягость (nędzota, bieda).
modła, жертва (ofiara).
molestus nemini, не тягостный никому, недокучливый (dla nikogo nie przykry, nie natrętny).
mołwa, старославянское мѣлва, рѣчь (mowa).
monada, единица (jednostka).
monstrum, чудовище, уродъ (dziwoląg).
monument, памятникъ (pomnik).
morderz, убійца (morderca).
mores, нравы, обычаи, благопристойность (zwyczaje, obyczaje, obyczajność, przyzwoitość).
morze średnie, Средиземное море (morze Śródziemne).
mulater, погонщикъ муловъ (mulnik).
multanka, сопѣлка, волынка (dudka, piszczałka).
muteta, пѣніе (śpiew).
myasto, мѣсто (miejsce).
myenye, имущество (majątek, mienie).
mykać, уходить (umykać).
myto, мыто, мыта, плата, таможенный сборъ (zapłata, cło).

nadstawiać swego, защищать свое дѣло или мнѣніе (bronić swojéj sprawy lub zdania).
nadybać, нечаянно встрѣтить (napotkać).
nalaz, изобрѣтеніе (wynalazek).
namiastek, намѣстникъ (namiestnik).
na osławę, ради извѣстности, славы (dla sławy, rozgłosu).
napomionąć, увѣщевать, предостерегать (napominać).
na porządku, поочередно, безъ исключенія (koleją, bez wyjątku).
narzezać, нарѣзать (nacinać, nakrajać).
nastułka, коверъ, покрывало (dywan, pokrowiec).
nawigacya, мореплаваніе (żegluga).
nazchwał, достойно похвалы, вполнѣ (godne pochwały, zupełnie).
negować, отрицать (przeczyć).
niedufający, недовѣряющій (nieufający).
nie ma to tu nic czynić, это здѣсь ни при чемъ (co tu nie na miejscu, nie do rzeczy).
nie prawie, мало, не вполнѣ (mało, nie zupełnie).
niesfór, несогласіе (niesforność).
nieskończony, полонезъ (polonez).
niewskórny, тщетный (nadaremny, który nic nie wskóra).
niezabawem, скоро, не призадумываясь (prędko, nie bawiąc się, nie tracąc czasu).
niezbożny, безбожный, нечестивый (bezbożny, niecny).
nikt nie reflektuje, никто не соображаетъ (nikt nie kombinuje, zwraca uwagi).
nit, nity, заклепка, спайка, закрѣпа (spójnia, łącznik).
nomenklatura, названіе (nazwisko, zbiór nazwisk).
non assuetae frenis servitutis tumidae gentium inflataeque cervices, facile alios ab imposito iugo resiliunt, не привыкшіе къ уздѣ рабства, раздраженные и возбужденные умы родовъ, легко отвлекаютъ другихъ отъ наложеннаго ярма (nie przywykłe do wędzidła niewoli burzliwe i podrażnione umysły familij łatwo odwodzą innych od nałożonego jarzma).
non componunt, не составляютъ (nie stanowią).
non est qui intelligat se peccare, нѣтъ такого, кто полагалъ бы, что онъ виновенъ (niéma takiego, któryby rozumiał, że jest winnym).
non ex integro, не вполнѣ (nie zupełnie).
non item, не то (nie zaś).
non penegrinus in Israel, не странствующій посреди Израилтянъ, не пророкъ (nie błądzący wpośród Izraelitów, nie prorok).
non sequitur inde, изъ этого не слѣдуетъ (nie wynika z tego).
nos otros cavaglieros, мы другіе шляхтичи (my inni szlachta).
nynać, баюкать, люлюкать (lulać).

obaczyć się z kogo, взять примѣръ изъ другаго (wziąć przykład z innego).
obercuch, верхнее платье, пальто (ubranie zwierzchnie, paltot).
oblesność, лесть, притворство (pochlebstwo, obłuda).
obligacya, обязательство (zobowiązanie).
obligowany, обязанный (obowiązany).
obłapić, обнять, облобызать (uścisnąć).
obrażenie przynosić, подавать дурной примѣръ (dawać zły przykład).
obryża, вм. obroża, ошейникъ, нашейникъ.
obrzezać, отрѣзать (obciąć, odciąć).
obrzezki, окрайки, обрѣзки (odkrawki, obrzynki).
obzierać się, оглянуться (oglądać się).
ochędożnie, благопристойно (przyzwoicie).
ochędożność, чистота, красота (czystość, piękność).
ochędóstwo, чистота, убранство (czystość, ubiór).
ochynąć się, погрузиться, углубится (zanurzyć się, pogrążyć się).
ociec, отецъ (ojciec).
oculum pro oculo, dentem pro dente, око за око, зубъ за зубъ (oko za oko, ząb za ząb).
oczwiernica, ужасъ, страхъ (strach).
odsiebka, odsibka отъ слова *od siebie* т. е. на право.
odzyerzenye, одержаніе полученіе (otrzymanie).
ojczyzna, наслѣдственное имѣніе, вотчина (ojcowizna).
okolny, окрестной (okoliczny).
omrzało, отъ слова omrzieć, омерзять (obmierznąć).
omylność, непостоянство, опрометчивость (niestałość, zmienność).
opak, напротивъ того (przeciwnie).
opatrzenie, надѣленіе, подарокъ (podarowanie czegoś).
opatrzony, вм. zapatrzony, засмотрѣвшійся.
opiek, вм. opieka, забота, опека.
opiekać, принимать подъ охрану, стеречь кого (brać w swoją obronę, opiekować się).
opona, покрывало (przykrycie).
opprobrium hominum, позоръ людей (hańba ludzka).
opresor, угнетатель (gnębiciel).
opresya, притѣсненіе (ucisk).
opyącz, опять (znowu).
ordinarii, штатные, обыкновенные, (etatowi, zwyczajni).
ordynacya, распоряженіе (rozporządzenie).

ordynans, приказаніе (rozkaz).
ordynek, порядокъ, фронтъ (porządek, rząd, front).
oreb, вм. Choreb, пустыня въ Палестинѣ.
osobny, хорошій, особенный (dobry, szczególny).
otwardniały, выносящій, привыкшій выносить труды (wytrzymały, zahartowany).

padać się, бѣжать въ ту и другую сторону, разлетѣться (rozbiedz się w tę i ową stronę, rozlecieć się).
paiż, короткій щитъ (krótka tarcza).
palam, открыто, явно (otwarcie, jawnie).
palinczka, водка (wódka).
paludyment, королевскій плащъ при гербахъ (płaszcz królewski przy herbach).
panew, кухонный металлическій сосудъ въ видѣ котелка (naczynie kuchenne metalowe w kształcie kociołka).
panosza, щитоносецъ (giermek).
papucie, турецкія туфли (pantofle tureckie).
par ma foi, честное слово (daję słowo).
parać się czém, заниматься чемъ-нибудь (zajmować trudnić się).
pardwa, пардва, бѣлая куропатка.
parentela, родъ, семья, поколѣніе (ród familia, pokolenie).
parepa, клача (lichy koń, szkapa).
partes, музыкальныя ноты; благосклонность, благоволеніе (nóty; wzgląd, łaskawość).
partykularny, частный (prywatny).
pasaman, обшивка, галунъ (obszycie, galon).
pasya, страсть (namiętność).
patietur, будетъ терпѣть (cierpieć będzie).
pawęża, продолговатый щитъ (tarcza podłużna).
peles, pielesz, логовище звѣря (legowisko zwierza).
pendet et securitas et immortalitas nostra, зависитъ и безопасность и безсмертіе наше (zależy i bezpieczeństwo i nieśmiertelność nasza).
per defectum, вслѣдствіе недостатка [w skutek braku].
per ordinem по порядку, по очереди [z porządku, po kolei].
per quae bowiem quis peccat per eadem takie punitur, ибо тѣмъ кто-нибудь грѣшитъ, тѣмъ же бываетъ наказываемъ [czém albowiem ktoś grzeszy, témże bywa karany].
per viam ordinariam legitimi iudicii, обыкновеннымъ путемъ законнаго суда [zwykłą drogą prawnego sądu].
perora, рѣчь, выговоръ [mowa, ustne napomnienie].
piącinaście, пятнадцать [piętnaście].
pieniactwo, сутяжничество [prawowanie się].
pierwociny, первые плоды, зачатки [pierwsze owoce, początki].
pieskliwiec, нѣголюбецъ, баловень [wygodniś, pieszczoch].
pieskliwy, изнѣженный [wypieszczony].
piła, мячикъ [piłka].
pinele, зерна сосновой шишки [ziarnka szyszki sosnowej].
pistacya, плодъ мастичнаго или фисташковаго дерева [kłokotka, lentyszek].
plemiennik, потомокъ [potomek].
plesznus, гуменце, постриженіе [tonzura, plesz].
plucha, неряха [brudas, flejtuch].
pludrzasty, обширный, широкій, мѣшковатый [buchasty, worowaty].
płoskonka, конопля, плосконъ [konopie].
płużny, отъ плугъ вмѣсто плугowy [pługowy, pługowéj].
pługować, дѣйствовать въ чью пользу, успѣвать, помогать [pomagać, działać na czyjąś korzyść].
pobereże, прибрежье, побережіе [przybrzeże, pobrzeże].
pobocz, обокъ, возлѣ, по обѣимъ сторонамъ [obok, po jednej i po drugiej stronie].
poczcić, почтить, оказать честь [okazać honor].
poczciwy, подобающій, надлежащій [odpowiedni, należyty].
pocześć, прочесть [poczytać].
podczas, между тѣмъ [tymczasem].
podołek, подолъ, часть платья.
podsada, хитрость, уловка, западня [podstęp, podejście, zasadzka].
podwika, исподница [spódnica].
podwojwodzi, podwojewodzi, заступающій мѣсто или исправляющій должность, обязанности воеводы.
podziałać, сдѣлать [porobić].
podziemki, земляники [poziomki].
pogłowie, полъ [płeć].
w pogotowiu, также, затѣмъ, посдѣдовательно [a także, zatém, konsekwentnie].
pojedynkowy, личный [osobisty].
pokajanie, покаяніе [skrucha, pokuta].
pokazać, доказать [dowieść].
pokład, сокровище, кладъ (skarb).
poletek, кусокъ земли застѣянный хлѣбомъ, вообще участокъ земли.
polityzm, благопристойность, приличіе [grzeczność, przyzwoitość].
polon, плѣнъ [niewola].
pomaszczeniec, помазанникъ [pomazaniec].
pomknąć granic, расширить предѣлы [rozszerzyć granice].
pontalik, драгоцѣнное украшеніе, которое носили на шеѣ, серьга [kolczyk].
popar, паръ [ugór].
popleść się, поссориться [pokłócić się].
poprzeki, поперегъ (na poprzek).
popularitas, весь народъ (cały naród, pospólstwo).
poradnik, совѣтникъ (radzca).
poryżać, ржать время отъ времени [rżéć od czasu do czasu].
porząd, очередно (porządkiem).
poszczęścić поздравить привѣтствовать (życzyć szczęścia).
posromać się, стыдиться (powstydzić się).
possessori praejudiciosum, нарушающее права владѣльца (przeciwne prawom posiadacza).
postanowienie, постановка, устройство (urządzenie)
postura, видъ (postawa, kształt).
poszegnał, вм. pożegnał, благословилъ (pobłogosławił).
pośnik, ужинъ безъ мясныхъ блюдъ (wieczerza lekka, postna).
potrzeba, война, битва (wojna, bitwa).
potuerunt haec venumdari et dari pauperibus, это могло быть продано и дано бѣднымъ (mogło to być sprzedane i rozdane biednym).
powodze, разливъ, наводненіе (rozlew).
powałka, валенецъ, хлѣбъ (bułka chleba).
powar, поваръ, поварище (kucharz, kuchta).
powszedni, обычный, постоянный (zwyczajny, stały).
pożeć, сжечь (popalić).
praktyki, интрига козни (intrygi).
prawie, истинно (prawdziwie).
precyzya, выразительность, точность (ścisłość, dosadność).
prerogatywa, превосходство, привилегія (pierwszeństwo, przywilej).
Presy, Пруссія (Prusy).
pretko, вм. prędko, скоро.
primae instantiae, первой инстанціи (pierwszéj instancyi).
primitive, прежде всего (przedewszystkiém).
privilegia, привилегіи (przywileje).
pro bono publico, ради общественной пользы (dla publicznego dobra).
pro laesione suae immunitatis, нарушеніемъ своей льготы (pogwałceniem swego przywileju).
pro salute reipublicae ultro se devovebant, ради общественнаго спасенія всецѣло посвящали себя (dla ocalenia publicznego zupełnie się poświęcali).
pro sua in rempublicam quisque pro liberalitate, каждый по мѣрѣ своей щедрости для рѣчи-посполитой (każdy w miarę swéj hojności dla rzeczypospolitéj).
probabiliter, правдоподобно, вѣроятно (prawdopodobnie, z podobieństwem do prawdy).
proceder, образъ дѣйствія (sposób postępowania).
proficue, выгодно (zyskownie).
propedeutyka, пропедевтика (nauka wstępna, przygotowawcza).

proprio nutu, по своему усмотрѣнію (według swego widzimisię).
protestacya, протестъ, возраженіе, встрѣчное объясненіе (protest, odpowiedź, objaśnienie przeciwnéj strony).
protestor, возражаю (protestuję).
prowent, доходъ (dochód).
prum, вм. prom, поромъ.
pry, говорятъ (mówi).
pryncypalny, важнѣйшій (najgłówniejszy).
prze, вм. przez, черезъ.
przebaczyć, забыть (zapomnieć).
przeciwny, неблагополучный (niepomyślny).
przecz, вм. przez co, вслѣдствіе чего.
przedsię, однако же (przecież).
przeedz, вм. przecz, przez co, вслѣдствіе чего.
przekazać, мѣшать (przeszkadzać)
przenagabanie, искушеніе (pokusa).
przepomódz, вм. przemódz, переодолѣть.
przepraszam, (кашубское) прошаюсь [żegnam).
przespieć, успѣвать, имѣть успѣхъ (mieć powodzenie).
przewodze, вм. przezwodzie, безводная мѣстность, пустыня (pustynia).
przewlóczny, медлительный (zwlekający, powolny).
przezywać, именовать (nazwać).
przeżegnanie, благословеніе (błogosławieństwo).
przeżrzeć, послать, сотворить (posłać, stworzyć: gdyż cię przeźrzał Pan tu na świat, Rej).
przisłusze, вм. przysłusza, слѣдуетъ, принадлежитъ.
przodkowanie, начальство, превосходство (przewództwo, przywództwo).
przychędożony, наряженный (ustrojony, ubrany, przybrany).
przycz, prycz, вм. przyjść, придти.
przyczynki, доходы, добавки (dochody, dodatki).
przyjść ad iudicium, достичь совершеннолѣтія (przyjść do rozumu).
przyma, вм. przyjmą, примутъ.
przyochędożyć, украсить (przyozdobić)
publicum, общество, публика (społeczeństwo, publika).
puszyć, дуть, раздуть (dmuchać, rozdymać).
puzan, труба (trąba).

quatry, стѣны (mury).
qui spernit modica, paulatim decidet, кто пренебрегаетъ малымъ, мало-по-малу клонится къ упадку (kto gardzi małém, powoli upada).

radszey, вм. raczéj, скорѣе.
rakosz или *rokosz*, союзъ имѣвшій задачею вооруженною рукою добиться предположенной цѣли (konfederacya).
rano, рано (wcześnie).
rapa, нюхательный табакъ (tabaka).
rationem status, государственный интересъ (racya stanu).
reasumpcya, обратное, вторичное открытіе, принятіе (ponowne, powtórne objęcie, otwarcie).
recydywa, возобновленіе болѣзни (ponowienie się choroby].
recze, вм. ręce, руки.
reduta, маскарадъ (maskarada).
refertur, относится (odnosi się).
reformacya, исправленіе (poprawa).
regestr, регистръ, опись, списокъ (spis).
rejter, всадникъ (jeździec).
rekognoscencya, рекогносцировка (rozpoznanie).
respondować, отвѣчать (odpowiadać).
restytucya, возвращеніе, возстановленіе, обратная передача (zwrot, oddanie).
reszać sę, вм. ruszać się, двигаться.
rewolucya, переворотъ (przewrót).
reza, вм. guza, порядокъ, благоустройство.
roba, женское платье (suknia).
rodel или *rodela*, малый круглый щитъ, покрытый кожею.
rogówka, корсетъ (gorset).
rohatyna, копье, рогатина.
rok, судъ, судебный срокъ (sąd, termin sądowy).
rostarginony, разъединенный (rozerwany niezgodą).
rostący, вм. rosnący, происходящій, растущій.
roty, ряды, (rzędy, szeregi).
rozbadać, раздѣляться на двѣ части въ видѣ роговъ (rozdzielać się na dwie części w kształcie rogów).
rozbierać serce, трогать сердце (rozczulać serce).
rozgarzać, раздражать (drażnić, martwić).
rozgorzoni, (кашубское) разгнѣванный (rozgniewany).
rozłomienie, ломка, нарушеніе, сокрушеніе (złamanie, skrucha).
rozsiad, сѣть для ловли куропатокъ
rozwadzanie, примиреніе, разъединеніе имѣвшихъ между собою драку (godzenie).
rychtować, направлять (kierować).
rzechotać, смѣяться (śmiać się).
rzkomo, мнимо, на видъ (niby, na pozór).

sacrosancie, свято (święcie).
sajan, платье, носимое придворными людьми.
sakryfikować, принести въ жертву (poświęcić).
salarium, жалованье, окладъ (pensya, żołd).
salwowanie, спасеніе (ratowanie).
samodzialka, полотно или сукно домашняго издѣлія (płótno lub sukno domowéj roboty].
samopał, ружье (strzelba).
sąsiada, вм. sąsiadka, сосѣдка.
sceptrum, королевскій жезлъ (berło), *sceptra*, вообще знаки королевскаго достоинства (korona, жезлъ, яблоко, мечъ).
scriptor, писатель (pisarz).
scrupulosiores, болѣе заботливые, которыхъ болѣе угрызаетъ совѣсть (troskliwsi, więcéj doświadczający niepokojów sumienia).
scysyę столкновенія, (zetknięcia).
szczierdzić, вм. utwierdzić, скрѣпить.
securitatem, безопасность (bezpieczeństwo).
sendżak, правитель области, округа.
sensa, чувства (uczucia).
sensim, мало по малу, понемногу, powoli, nieznacznie).
sentyment, чувство (uczucie).
serio, важно, серьезно (poważnie, seryo).
serviliter, рабски (niewolniczo).
servitute, рабствомъ (niewolą).
sfora, sforność, гармонія, порядокъ.
sfukać, дать выговоръ (dać napomnienie ustne).
siłeć, вм. siłać сколько же (ileż).
siłu, многихъ (wielu).
simoniae, подкупа (przekupstwa).
sine distinctione, безъ различія (bez różnicy).
skarbnik, сокровищница (skarbiec).
skiba ziemi, борозда земли, skiba chleba—ломоть хлѣба.
sklep, погребъ (piwnica).
skofia, турецкое платье.
skoroźry, скороспѣлый (prędko dojrzewający).
skowera или *skowyra*, старая собака негодная для охоты (stary pies, niezdolny do polowania).
skraja, на берегу, во главѣ (na brzegu, na przodzie).
skreślać morze i ziemię, объѣздить море и землю.
skryty, неизвѣстный, тайный (niewiadomy, ukryty).
skuteczny, дающій вѣрное представленіе, вѣрный (dający dobre pojęcie, pewny).
skwierk, сѣтованіе (narzekanie, skargi).
sława, слухъ (pogłoska).
słuszа, вм. słuszna rzecz, справедливо, рационально.
smączony, кающійся (skruszony).
smerdowie, крестьяне (chłopi, kmiotkowie).
smruk, ель, пихта (świerk).
snadnie, легко, удобно (łatwo).
socia vitae, подруга жизни, жена (towarzyszka życia, żona).
solwować, распустить (rozpuścić).
spezy, издержки (wydatki).
splendece, блестки, драгоцѣнности (błyskotki, klejnoty),
splaché, кусокъ, ломоть (kawałek, skiba).
spraktykować, снискать, перетянуть кого на свою сторону (zjednać, przeciągnąć kogoś na swoję stronę).

sprawa, порядокъ, очередь (porządek, kolej).
sprawca, управляющій (zarządzający).
sprawiedlność, вм. sprawiedliwość, справедливость.
sprawować, управлять, руководить (zarządzać, kierować).
sprzeciwny, трудный къ уразумѣнію, недоступный, непонятный (trudny do zrozumienia, nieprzystępny, niezrozumiały).
spuścić wieś, передать во владѣніе деревню (od dać wieś w posiadanie).
spyzą, вм. śpiżą, провіантъ (prowiant).
srom, посрамленіе, стыдъ (wstyd, hańba).
stać o co, настаивать на чемъ-нибудь (dbać o co).
stadło, полъ, сословіе (płeć, stan).
stalisty, стальной (stalowy).
stan, шатеръ (namiot).
stanik отъ *stan*, сословіе, положеніе (stan, położenie).
staradawny, вм. starodawny, очень древній.
starowny, заботливый (zapobiegliwy).
starzyna, вм. starzyzna, ветошь.
stateczne, постоянно, безпрерывно (ciągle, wytrwale).
statek, серьезность (powaga).
status equestris, рыцарское сословіе (stan rycerski).
status senatorius, сенаторское сословіе, сенаторы, (stan senatorski).
stąpać jako z partesów, ходить съ притворною или принужденною важностью (stąpać z przesadzoną albo wyrachowaną powagą).
stdza, zdze, глубина (głębokość).
sterilis, безплодный, не имѣющій потомства (niepłodny, nie mający potomstwa).
stolnia или *sztoła*, подземный ровъ или каналъ въ рудокопняхъ.
stos, ударъ, напоръ (uderzenie, nacisk).
stradiotka, короткое путевое платье (krótkie ubranie podróżne).
stradnik, страдающій несчастный (cierpiący, nieszczęśliwy).
strawa, пища, кормъ (pokarm).
stroić, дѣлать (robić, czynić).
strop, потолокъ (sufit), *strop niebios*, небесный сводъ.
stroża, опека, попеченіе (opieka, straż).
struktura, строеніе (gmach, budowa).
strzelbiszcze, выстрѣлъ, стрельбище (strzelanie, далекость strzału).
strzoka или *stroka*, позументъ, галунъ (pasaman, galon).
styrmy, обрывы (urwiska).
sub titulo, подъ видомъ, подъ предлогомъ (pod pozorem).
subesse, подлежать (podlegać).
subselia, судебныя присутствія (władze sądowe).
subsidiarii, вспомогательные (pomocniczy).
subtelność, уловка, увертка (wygręt).
sufficiat, достаточно (wystarcza).
sumiot, куча снѣгу (kupa śniegu).
super aequalem nobilitatem, надъ равную шляхту (ponad równą szlachtę).
suponować, допускать, предполагать (przypuszczać, podejrzywać).
suplement, дополненіе, добавокъ (dopełnienie, dodatek).
supremum dominium, высшая власть (najwyższa, zwierzchnicza władza).
surma, военная труба (trąba wojenna).
surmacz, играющій на трубѣ (grający na surmie).
susceptant, принимающій (przyjmujący).
suspicia, подозрѣнія (podejrzenia).
sustentacya, содержаніе себя (utrzymanie się).
susurro, шептунъ, тихо говорящій (zausznik, szeptacz).
swacha, вмѣшивающаяся во все, пронырa (wścibska).
sycić miód, варить медъ.
sykomora, смоковница, фиговое дерево (figa, figowe drzewo).
symposion, бесѣда (uczta, biesiada).
syrta, отмель, подводица (wir wodny, zamęt).
szaraj, сераль (saraj, seraj.)

ssąc, вм. są-ć, сутъ-де.
szelezne, подать отъ напитковъ (podatek od napojów).
szelina, густой лѣсъ, чаща (gęstwina, zarośla).
szemjenje, шумъ (szum, szumienie).
szkofia, турецкое платье.
szkuta, яликъ, шкутъ, рѣчной корабль, судно (statek rzeczny).
szlak, дорога (droga).
szłyk, колпакъ (kołpak, czapka futrzana).
szmerek или *smereka*, ель, пихта (świerk).
szpinet, флейта (flet).
szpłacheć или *spłacheć*, кусокъ, ломоть (kawałek, skiba).
szranki, ограда, пристанище (ogrodzenie do igrzysk, turniejów).
szturm, приступъ.
sztych, толчокъ ударъ (pchnięcie, uderzenie) *wystawiać na sztych* подвергать опасности (poddawać w niebezpieczeństwo).
szyć, стрѣлять изъ лука (strzelać z łuku).
szyposz, музыкальный инструментъ (piszczek, instrument dęty).
szyrmierskie naczynie, оружіе, (oręż, broń).
ślinogorz, слюнотеченіе, воспаленіе слизной перепонки (zapalenie błony śluzowej).
śliżyk, śliź, голецъ, гольчикъ (ryba).
świątek, вм. święty, святой.
świdziało się, явилось (zjawiło się].
świeboda, świebodność, свобода (wolność).
świebodny, свободный (wolny).
świerzop или *świerzopa*, кобыла (растеніе).

tabory obozowe, лагерные багажи.
tandem, въ концѣ концовъ (wreszcie, w końcu].
taran, тарань, военное стѣнобитное орудіе.
tarantany, звуки военной музыки (dźwięki muzyki wojennéj).
taras, карцеръ (więzienie.
targaniec, драка, схватка (bójka, walka).
taszka, карманъ, мѣшокъ (kieszeń, woreczek).
tela, tele, столько (tyle).
telet, драгоцѣнная матерія на верхнюю одежду или платье изъ нея (drogocenna materya na suknie zwierzchnie i sama suknia z téj materyi).
tempy, храмы (świątynie).
teperella, брыжи, наморщенный воротникъ (kreza, kołnierz marszczony).
terefery, глупости, бездѣлушки (głupstwa, fraszki).
terminy, общія слова, ни къ чему не обязывающія (ogólniki).
tesze, вм. téż, тоже.
tétko, вм. tylko, только.
idzenj, (кашубское) недѣля (tydzień).
tkanica, шелковая разноцѣтная матерія (tkanina).
tok, тулъ, часть конскаго убора, на который опирали нижній конецъ копья (tulejka).
trafta, плотъ, паромъ (prom, tratwa).
trądowie, страдающіе заразливыми болѣзнями.
trefić się, наряжаться (stroić się).
trefniś, шутъ (błazen).
troczy, вм. трójcy, тройцы.
truźenik, навязчивый (natrętny).
trużyć, задерживать, мѣшать, отнимать время у кого-нибудь, терять время по пустому, вертопрашить (przeszkadzać, bałamucić).
trzaskowisko, хрящъ, крупный песокъ (żwir).
trzyweglasty, трехъ-угольный (trójkątny).
tszczii, вм. czci, чести.
tszczieza, гнусность, мерзость (obrzydliwość).
tuteczny, здѣшній (tutejszy).
tworzydło, форма для сыра (forma do robienia séra).
tylo, только (tylko).
tynf, монета стоимостью около 15 копѣекъ.

ubezpieczyć na co, увѣрить въ чемъ-нибудь (upewnić w czémś).
ubierz, одежда (odzież, ubranie).
ubłogosławić, надѣлить (obdarzyć).
uchron, затишье (zacisze).
uff, ufiec, вм. huf, hufiec, отрядъ конницы.

uklona, вм. ukłon, поздравленіе.
ukrocyć, вм. ukrócić, сократить (skrócić).
ulaczsżeć помочь, облегчить (pomódz ułatwić).
umarzać, умерщвлять, заморить (uśmiercać).
uraz, несчастіе, ударъ (nieszczęście, uderzenie).
urościć, вырости, приносить плоды (urość, przynosić owoce).
urzecha, urzet, головня, куколь (kąkol).
ustawiać prawa, постановлять законы (postanawiać, wydawać prawo).
ustrój, организмъ, тѣло (organizm, ciało).
ustrzymić, украсить (przyozdobić).
usymplikowany, простѣйшій, болѣе первобытный (uproszczony).
uśmierzony, смиренный, униженный (upokorzony, uniżony).
utratnik, росточитель (marnotrawca).
uważać, прицѣливаться (celować, przymierzać).
uwiarowanie, береженіе, стереженіе (obrona, strzeżenie).
uźrzały, вм. dojrzały, зрѣлый.

victrici dextra, побѣдоносною десницей (zwycięską prawicą).
victus et amictus, продовольствіе и одежду (żywność i ubiór).
victus rationibus, побѣжденный обстоятельствами, аргументами (przekonany powodami, argumentami).
violenter, насильно (gwałtem).

w cale, цѣликомъ нераздѣльно (w całości).
wkrąg, вокругъ (naokoło).
w odkrytą, подразумѣвается *sprawę*, явно, на видъ (jawnie na pozór).
w rzeczy, на дѣлѣ (w rzeczywistości).
wa, вотъ (oto).
wanczos, кленка, бочарная доска (klepka, deska na beczkę).
węgieł, уголъ въ зданіи (róg, kąt).
wele, возлѣ (wedle, około).
wéj, вотъ (oto).
wić, тонкая и гибкая вѣтвь, *wici*—универсалы или письма, коими народъ созывали къ ополченію противъ наступающихъ враговъ или на войну.
wiec, вѣче.
wielebność, могущество (przemożność).
wiewa, (двойственное число) мы знаемъ (wiemy).
wiola, скрипки (skrzypce).
wiolencya, насиліе (gwałt).
wisieć na wyroku, остаться непрѣшеннымъ (być spornym).
wiwyecz, вм. wywiedź, произведи.
wlodly, вм. władały, владѣли, управляли.
wodziczka, вода (woda).
wojaż, путешествіе (podróż).
woniéć, (woń) пахнуть, благоухать (pachnieć).
wprawować w co, упражнять въ чемъ-нибудь (ćwiczyć w czémś).
wracać na nice, выворотить наизнанку (przewrócić na drugą stronę, opacznie rozumieć).
wrzos, вересъ (растеніе).
wsiadany, военный маршъ.
wstydać się, вм. wstydzić się, стыдиться.
wuyazal się, вм. wwiązał się, принялъ въ управленіе, собственность.
wyętsze, вм. większe, бóльшее.
wybaczanie, созерцаніе, разсужденіе (rozpamiętywanie, rozważanie).
wybrać, ограбить, разграбить (ograbić, zrabować).
wychowanie, вм. zachowanie или utrzymanie, удержаніе.
wycieńczać, цѣнить ниже истиннаго достоинства или заслугъ (cenić niżéj nad wartość prawdziwą lub zasługi).
wydartki, похищенія (wydzierania).
wydwarzanie, подражаніе, ненатуральность (naśladowanie, przesada, nienaturalność).
wydworny, изящный, пышный (wykwintny, wytworny).
wykładacz, переводчикъ (przekładacz, tłomacz).
wymoły, мѣста вымытыя водою (mieliźny).

wysadzić na sztych, сопоставить для сравненія (zestawić dla porównania, porównywać).
wysszéj, вм. wyżéj, выше.
wysterczyć, воткнуть на копье (osadzić na lancy).
występ, порокъ (występek).
wyszpocić się, испортиться (zepsuć się).
wytwór, искусство, знаніе (sztuka, umiejętność, znajomość).
wywrzeć, пустить на свободу (wypuścić z pod zamknięcia).
wyżni, вм. wyższy, высшій.
wzdać, дать, принести (dać, przynieść).
wzdawać отдать, отказываться (oddawać, zrzekać się).
wziąć, загнать (wpędzić).

yszecz вм. iżeć что, чтобы.

z niedobaczka, невзначай (znienacka).
zabawić się, замѣшать, задѣть (zahaczyć się).
zajźrzéć, завидовать (zazdrościć).
zakazić się, заразиться (zarazić się).
zakon, законъ (prawo).
zakwiecać, украшать цвѣтами (ubierać kwiatami).
zależéć w czém, состоять изъ чего-нибудь (składać się).
zalimitować, пріостановить, отсрочить (zawiesić, odłożyć).
zamożysty, зажиточный (zamożny, dostatni).
zamykać się z kim, имѣть съ кѣмъ-нибудь тайную сходку или разговоръ.
zapatrzéć, увидѣть (zobaczyć).
zatargnienie, споръ (spór).
zawarty, закрытый, запертый (zamknięty).
zawitać, поздравить (powitać, pozdrowić).
zawżdy, всегда (zawsze).
zbożny, набожный, честный (pobożny, poczciwy).
zbór, костелъ, церковь (особ. протестантская или кальвинская).
zbrodniowe, преступники (przestępcy).
zdradźca, предатель, измѣнникъ (zdrajca).
zdyszéć, издохнуть (zdechnąć).
zdziać, сдѣлать (zdziałać).
zejście, смерть (śmierć).
zejść się, случиться (zdarzyć się, przytrafić).
zekir, турецкое оружіе.
zelżenie, обида (znieważa).
zgoninki, вм. zgoniny плевелы макина (plewy).
zmerne, вм. śmierne, смирные (cisi, spokojni).
zmieszkać, прожить гдѣ-нибудь извѣстное время пребывая гдѣ-нибудь въ извѣстномъ мѣстѣ; опоздать (spóźnić się).
znacznie, ясно, опредѣленно (jasno, stanowczo).
znidzie, понадобится (przyda się).
zobia, подсыпка, приманка (podsypka, przynęta).
zopakować, исковеркать, перемачить (przekręcić).
zostoić się, вм. zostać się, остаться.
zrękowiny, помолвка (zaręczyny).
zruszać, нарушать, уничтожать (psuć, niszczéć).
zwierzchować, провозгласить (ogłosić).
zwierzony, переданный (powierzony).
zwieźdźbliwe gwiazdy, звѣзды, по которымъ предсказывается или гадается будущее (wróżliwe, wieszcze gwiazdy).
zwodnik, обманщикъ (kłamca oszukiwacz).
zyszczéć, сыскать, исходатайствовать (uzyskać, wyprosić).
zzdze, смотри *stdza*.

żądość, требованіе (żądanie).
żądza, сильное желаніе, страсть (silne pragnienie, namiętność).
żołtarz, псалтырь, вообще псалмы (psałterz, w ogóle psalmy).
żuława, рѣчное побережье часто заливаемое водою и покрытое мудомъ (pobrzeże rzeki, często zalewane wodą i pokryte mułem).
żużment, женское платье (ubranie kobiece).
żywie, живетъ (żyje).
żywioły, животныя, домашнія птицы (zwierzęta, ptaki domowe).

źrejomo, очевидно (widocznie).

Biblioteka
23960

ОБЩІЯ ПОСОБІЯ.

(OGÓLNE DZIEŁA POMOCNICZE).

Linde Bogumił Samuel, Słownik języka polskiego, Варшава, 1807—1814, и Львовъ, 1854—1861 (6 томовъ: томъ I—буквы A—F, II—буквы G—Ł, III—буквы M—O, IV—буква P, V—буквы R—T, VI—буквы U—Ż).

Słownik języka polskiego, wypracowany przez A. Zdanowicza, M. Bohusza Szyszkę, J. Filipowicza, W. Tomaszewicza, F. Czepielińskiego, W. Korotyńskiego i B. Trentowskiego, Вильно, 1861, 2 части (A—O и P—Ż).

Prace filologiczne, wydawane przez J. Baudouina de Courtenay, J. Karłowicza, A. A. Kryńskiego i L. Malinowskiego, Варшава, 1885—1888, 2 тома.

Archiv für slavische Philologie, Берлинъ, 1878—1888, 10 томовъ.

Nehring Władisław, Altpolnische Sprachdenkmäler, systematische Uebersicht, Würdigung und Texte, Берлинъ, 1887.

Sprawozdania komisyi językowéj Akademii Umiejętności, Краковъ, 1880—1888, 4 тома.

Estrejcher Karol, Bibliografia polska XV—XVI stólecia, Краковъ, 1875;—Bibliografia polska, Краковъ, 1870—1888, 10 томовъ.

Wisłocki Władysław, Przewodnik bibliograficzny (Краковъ, 1878—1888, 1 томъ въ годъ въ 12 ежемѣсячныхъ выпускахъ).

Bartoszewicz Julian, Historya literatury polskiéj, Варшава, 1861; Краковъ, 1877, 2 тома.

Chmielowski Piotr, Zarys literatury polskiéj z ostatnich lat dwudziestu, Вильно, 1881; Варшава, 1886.

Kondratowicz Ludwik (Syrokomla Władysław), Dzieje literatury w Polsce od pierwszych czasów do XVII wieku, Вильно, 1851—1854, 2 тома; Варшава, 1874, 3 тома.

Kuliczkowski Adam, Zarys dziejów literatury polskiéj, Львовъ, 1884.

Maciejowski Aleksander Wacław, Piśmiennictwo polskie od czasów najdawniejszych aż do roku 1830, Варшава, 1851—1852, 3 тома.

Mecherzyński Karol, Historya literatury polskiéj dla młodzieży, Краковъ, 1873.

Rogalski Leon, Historya literatury polskiéj, Варшава, 1871, 2 тома.

Спасовичъ Владимиръ, Исторія польской литературы, (во II-мъ томѣ Исторіи славянскихъ литературъ А. Пыпина, С.-Петербургъ, 1880).

Spasowicz Włodzimierz, Dzieje literatury polskiéj, przełożył z rosyjskiego S. Czarnowski i A. G. Bem (Варшава, 1882).

Wiszniewski Michał, Historya literatury polskiéj (Краковъ, 1840—1857, 10 томовъ, въ послѣднемъ томѣ алфавитный указатель къ цѣлому сочиненію).

Zdanowicz Aleksander и **Sowiński Leonard**, Rys dziejów literatury polskiéj (Вильно, 1874—1878, 5 томовъ).

Wojcicki Władysław Kazimierz, Historya literatury polskiéj w zarysach (Варшава, (1845—1846, 1859—1861, 4 тома).